

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
HAREKET VE ANTRENMAN ANABİLİM DALI

**MAHKUMLARIN YAPILANDIRILMIŞ SERBEST
ZAMAN AKTİVİTELERİNDEN ELDE ETTİĞİ
FAYDALAR: TEMELLENDİRİLMİŞ KURAM
ÇALIŞMASI**

Elif KÖSE

DOKTORA TEZİ

2021-ANTALYA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
HAREKET VE ANTRENMAN ANABİLİM DALI

MAHKUMLARIN YAPILANDIRILMIŞ SERBEST ZAMAN
AKTİVİTELERİNDEN ELDE ETTİĞİ FAYDALAR:
TEMELLENDİRİLMİŞ KURAM ÇALIŞMASI

Elif KÖSE

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Tennur YERLİSU LAPA

“Kaynakça gösterilerek tezimden yararlanılabilir”

2021-ANTALYA

TEŞEKKÜR

“Tesadüf yoktur, anlamlı tesadüfler vardır.”

Carl Gustav Jung

Hayatıma girmiş, dokunmuş ve anlam katmış tüm insanlara...

Değerli hocam Prof. Dr. Ahter Dilşad Şanlıoğlu'na doktora tezimin şekillenmesinde sağlamış olduğu katkılar, eş danışmanım Prof. Dr. İlhan Günbayı'na ayırdığı zaman, kazandırdığı bakış açısı ve üzerimdeki emeği, fahri danışmanım Doç. Dr. Nezaket Bilge Uzun'a bilgiyi paylaşmadaki cömertliği, sabrı ve güler yüzü için teşekkürü borç bilirim.

Değerli danışmanım, Doç. Dr. Tennur Yerlisu Lapa. Hayatımdaki en büyük şansımdır herhalde onun öğrencisi olmak. Eş zamanlı o kadar çok duyguyu yaşıyorum ki ondan bahsederken... Yazıya döksem sanki tüm duygularım, anlamını yitirecek... Zaten kendisi için ne yazsam hep bir eksik kalacak biliyorum...

Sonsuz sevgi, saygı ve hayranlıkla...

Canım annem!!!... Akademik hayatın tüm zorluklarında arkamda duran, her daim bana güvenen ve her daim beni motive eden annem. Çok çalıştığım günlerde harika yemekler yapan bir aşçı, ekonomik olarak zorlandığım dönemlerde finansör, umutsuzluğa kapıldığım dönemlerde yaşam koçu, tezimi yetiştirmek için uykusuz kaldığım zamanlarda asistan ama çoğu zaman hayatı, mücadeleyi, pes etmemeyi öğreten, hayat öğretmenim benim... Hem en yakın arkadaşım, hem çocuğum, hem annem... Bir insan kaç kişi olabilirse, o kadar kişi...

Yol arkadaşlarım, Tuğçe Keser, Demet Esmâ Baltaoğlu ve Bora Şengül... İyi ki hayatımdasınız!

ÖZET

Amaç: Ülkemizde ve dünyada hükümlü sayısının giderek arttığı görülmektedir. Mahkumlar kötü yaşam koşulları, geçmiş yaşam travmaları, mahkum olmanın getirdiği stres nedeniyle fizyolojik ve psikolojik hastalıklara daha açık hale gelmektedir. Rekreatif aktiviteler, cezaevi sürecinde mahkumların biyo-psiko-sosyal durumlarını iyileştirmenin ve onları tahliye sonrası topluma geri kazandırmanın önemli bir yolu olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmanın amacı, cezaevinde uygulanan rekreatif programların etkinliğini mahkum perspektifinden değerlendirmektir.

Yöntem: Araştırmada Glaser'in klasik temellendirilmiş kuram deseni kullanılmıştır. Çalışmanın örnekleme, yapılandırılmış aktivitelere katılan 19 mahkumdan oluşmaktadır. Araştırma örnekleminin belirlenmesinde kuramsal örnekleme tekniği kullanılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak yarı-yapılandırılmış görüşme, gözlem ve dokümanlardan yararlanılmış, veri analiz süresince kuramsal notlar tutulmuştur. Veri analiz süreci açık, seçici ve kuramsal kodlama olarak üç aşamalı yürütülmüş, tüm analiz süresince sürekli karşılaştırma tekniği kullanılarak temaların birbirinden ayrışması sağlanmıştır.

Bulgular: Mahkumların yapılandırılmış cezaevi aktivitelerinden elde ettiği faydaları tanımlayan temalar, “Gelecek Beklentisi”, “Sosyal Fayda”, “Koşuş Problemlerinden Uzaklaşma”, “Fiziksel Sağlık”, “Psikolojik Fayda”, “Ekonomik Fayda”, “Duygusal Fayda”, “Rahatlama Faydası”, “Bilişsel Fayda” ve “Kişisel Gelişim” olarak belirlenmiştir. Her bir temanın birbiri ile ayrılmayacak bir şekilde ilişkili olduğu görülmektedir.

Sonuç: Araştırmanın çekirdek kategorisi “Mahkumların yapılandırılmış serbest zaman aktivitelerinden elde ettiği faydalar” olarak belirlenmiştir. Bu kategori, mahkumların katılmış oldukları rekreatif aktiviteler ile hem cezaevi hayatının baskısını hafiflettiği hem de serbest bırakıldıktan sonra onlara hayatta kalabilecekleri bilgi ve becerileri kazandıklarını göstermektedir. Bu aktiviteler mahkumların rehabilite edilmesinde ekonomik, hümanist ve etkin bir yöntemdir.

Anahtar Kelimeler: mahkum, rekreatif aktiviteler, rekreasyon faydası, temellendirilmiş kuram, cezaevi

ABSTRACT

Objective: The number of convicts appears to increase both in our country and in the world. Inmates are more prone to physiological and psychological diseases due to poor living conditions, past life traumas and stress of being an inmate. Recreational activities are regarded as an important way of improving bio-psycho-social status of the inmates during imprisonment and reintegrating them into society after release. The aim of this study is to assess the efficiency of the recreational programs applied in prisons from the perspective of the inmates.

Method: The research design used in this study is the classic grounded theory of Glaser. The research sample consists of 19 inmates that participated in the structured activities. Theoretical sampling method was used for the identification of the research sample. Semi-structured interviews, observations and documents were utilized for data collection purposes and memoing accompanied the data analysis process. A three-phased data analysis process was carried out through open, selective and theoretical coding. Constant comparison method was used during the analysis to make sure that themes are segregated from each other.

Results: The themes defining the benefits of the in-prison activities for the inmates are “Future Expectation”, “Social Benefit”, “Distancing from the Problems in the Ward”, “Physical Health”, “Psychological Benefit”, “Economic Benefit”, “Emotional Benefit”, “The Benefit of Relief”, “Cognitive Benefit” and “Self-Improvement”. It appears that all these themes are inseparably inter-related with each other.

Conclusion: The core category of the study was determined to be “The benefits that prisoners derive from structured leisure activities.” This core category shows that recreation activities both reduce the pressure of prison life and equip inmates with knowledge and skills that are essential for their survival after release. Such activities are economic, humanist and efficient in rehabilitating the inmates.

Key words: inmate, recreational activities, benefits of recreation, grounded theory, prison

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR	ix
1.GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri	1
1.3. Araştırma Soruları ve Alt Sorular	1
1.4. Araştırmanın Amacı	2
1.5. Araştırmanın Sayıltıları	2
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
2. GENEL BİLGİLER	3
2.1. Serbest Zaman Kavramı	3
2.1.1. Serbest Zamanın Tanımı	3
2.1.2. Serbest Zamanın Temel Fonksiyonları	7
2.2. Rekreasyon Kavramı	10
2.2.1. Rekreasyona Duyulan İhtiyacın Nedenleri	12
2.2.2. Rekreasyon Faydası	16
2.3.3. Rekreasyonun Sınıflandırılması	24
2.3. Suça ilişkin Serbest Zaman Teorileri	26
2.4. Ceza Adalet Sisteminin Tarihsel Süreci	31
2.5. Cezaevinde Rekreasyona Duyulan İhtiyacın Nedenleri	37
2.6. Cezaevlerinde Mahkumlara Sunulan Serbest Zaman Olanakları	40
	iii

2.7. Mahkumlar üzerinde yapılan çalışmalar	43
3. GEREÇ ve YÖNTEM	49
3.1. Araştırma Modeli	49
3.1.1. Nitel Araştırma Yöntemlerinin Doğası	50
3.2. Araştırma Alanı	96
3.3. Araştırma grubunun seçimi	98
3.4. Verilerin Toplanması	102
3.4.1. Veri Toplama Araçları	104
3.5. Verilerin Analizi	110
3.5.1. Açık Kodlama	112
3.5.2. Seçici Kodlama	115
3.5.3. Kuramsal Kodlama	119
3.5.4. Teorinin Oluşturulması	123
3.6. Geçerlik ve Güvenirlik	127
3.6.1. İç Geçerlik (İnandırıcılık)	128
3.6.2. Dış Geçerlik (Aktarılabilirlik)	131
3.6.3. İç Güvenirlik (Tutarlılık)	131
3.6.4. Dış Güvenirlik (Teyit Edilebilirlik)	133
3.7. Araştırma Etiği	133
3.8. Araştırmacının Rolü (Yansıtmacılık)	135
3.9. Süre ve Olanaklar	137
4. BULGULAR	138
4.1. Temellendirilmiş Kuram Analizine İlişkin Bulgular	138
4.1.1. Gelecek Beklentisi	140
4.1.2. Sosyal Fayda	148
4.1.3. Koşuş Problemlerinden Uzaklaşma	159
4.1.4. Fiziksel Sağlık	165
4.1.5. Psikolojik Fayda	175
4.1.6. Ekonomik Fayda	193
4.1.7. Duygusal Fayda	198

4.1.8. Rahatlama Faydası	204
4.1.9. Bilişsel Fayda	213
4.1.10. Kişisel Gelişim	221
5. TARTIŞMA	237
5.1. Mahkumların Yapılandırılmış Aktivitelerden Elde Ettiği Faydalar	237
5.1.1. Gelecek Beklentisi	237
5.1.2. Sosyal Fayda	243
5.1.3. Koşuş Problemlerinden Uzaklaşma	249
5.1.4. Fiziksel Sağlık	252
5.1.5. Psikolojik Fayda	259
5.1.6. Ekonomik Fayda	267
5.1.7. Rahatlama Faydası	269
5.1.8. Duygusal Fayda	271
5.1.9. Bilişsel Fayda	272
5.1.10. Kişisel Gelişim	274
6. SONUÇ ve ÖNERİLER	277
6.1. Sonuçlar	277
6.2. Öneriler	286
KAYNAKLAR	288
EKLER	317
1-Katılımcılara İlişkin Bilgiler	
2- Soru Formları	
3- Basitleştirilmiş Çözümleme İşaretleri	
4- Memo Notları	
5- Araştırmacının Transkripti	
6- Etik Kurul Kararı	
7- Adalet Bakanlığı İzni	
8- Aydınlatılmış Onam Formu	

9- İş zaman Çizelgesi

ÖZGEÇMİŞ

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 2.1. Serbest Zaman Fayda Türleri ve Araştırmacılar	23
Tablo 2.2. 1998-2019 Yılları Arasında Hükümlü Sayısı	32
Tablo 3.1. Araştırma Desenleri ve Onlara Yön Veren Paradigmalar	60
Tablo 3.2. Pozitivist, yorumlayıcı ve eleştirel araştırmaların dayandığı felsefeler	64
Tablo 3.3. TK çalışmalarının felsefi temelleri ve metodolojileri	67
Tablo 3.4. TK çalışmalarına katkı sağlayan araştırmacılar ve eserleri	74
Tablo 3. 5. TK çalışmalarındaki felsefi ayrımlar	96
Tablo 3.6. Katılımcılara İlişkin Bilgiler	102
Tablo 3.7. Araştırmaya İlişkin Gözlem Notları	109
Tablo 3.8. Birden fazla açık kodun veriye tahsis edilmesine ilişkin örnek	114
Tablo 3.9. Anahtar ifadelerden elde edilen başlangıçtaki açık kodlara ilişkin örnek	114
Tablo 3.10. Açık kodların alt düzey kategoriler altında kümelenmesi	116
Tablo 3.11. Açık kodların seçici koda dönüşmesine ilişkin bir örnek	117
Tablo 3.12. Seçici kodlar ve ilişkili alt düzey kategoriler	118
Tablo 3.13. Kuramsal kodlama sürecinde üretilen analitik kodlar	122
Tablo 3.14. Seçici kodlar ve onların çekirdek kategori ile ilişkileri	125
Tablo 3.15. Kodlayıcılar arası fikir birliğine ilişkin örnek	132
Tablo 4.1. Çekirdek kategori ve Seçici kodlar	139
Tablo 4.2. Gelecek Beklentisi kategorisinin bileşenleri	140
Tablo 4.3. Sosyal Fayda Kategorisinin Bileşenleri	149
Tablo 4.4. Koşuş problemlerinden uzaklaşma Kategorisinin Bileşenleri	159
Tablo 4. 5. Fiziksel Sağlık Kategorisinin Bileşenleri	165
Tablo 4.6. Psikolojik Fayda Kategorisinin Bileşenleri	176
Tablo 4.7. Ekonomik Fayda Kategorisinin Bileşenleri	193
Tablo 4.8. Duygusal Fayda kategorisinin Bileşenleri	198
Tablo 4.9. Rahatlama Faydası kategorisinin Bileşenleri	205
Tablo 4.10. Bilişsel Fayda kategorisinin Bileşenleri	213
Tablo 4.11. Kişisel gelişimin kategorisinin bileşenleri	221

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2. 1. Maslow'un İhtiyaçları Hiyerarşisi	16
Şekil 2.2. Rekreasyonun Sınıflandırılması	25
Şekil 3.1. Sosyal bilimlerin doğası hakkındaki varsayımları analiz etmek için bir şema	54
Şekil 3.2. Habermas'ın Bilgiyi Oluşturan İlgi Teorisi	57
Şekil 3. 3. Sosyal Kuramın Analizinde Dört Paradigma	58
Şekil 3.4. (Jones & Alony,2011, s.105).	76
Şekil 3.5. Klasik Temellendirilmiş Kuramın Basamakları	86
Şekil 3.6. Temellendirilmiş Teori İnşası	90
Şekil 3.7. Sistematik Desenin Veri Analizi	95
Şekil 3.8. Araştırma Grubunun Belirlenmesi	101
Şekil 3. 9. Veri Analiz Sürecine İlişkin Diagram	111
Şekil 3.10. Betimsel ve Çözümsel kodlara ilişkin örnek	113
Şekil 3.11. Kuramsal Kodlama	121
Şekil 3.12. Doğrudan alıntılardan çekirdek koda analiz süreci	124
Şekil 4. 1. Gelecek beklentisi teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları	147
Şekil 4. 2. Sosyal Fayda teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları	155
Şekil 4. 3. Koşuş problemlerinden uzaklaşma teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları	164
Şekil 4.4. Fiziksel sağlık teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları	173
Şekil 4. 5. Psikolojik fayda teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları	188
Şekil 4.6. Ekonomik fayda teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları	196
Şekil 4.7. Duygusal fayda teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları	203
Şekil 4.8. Rahatlama faydası teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları	211
Şekil 4.9. Bilişsel fayda teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları	219
Şekil 4.10. Kişisel gelişim teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları	231
Şekil 4.11. Teorinin inşası	236

SİMGELER ve KISALTMALAR

AMATEM	: Alkol ve Madde Tedavi Merkezi
CTE	: Ceza ve Tevkif Evleri
HDL	: High Density Lipoprotein
IQ	: Intelligence Quotient
LDL	: Low Density Lipoprotein
NCIA	: The National Correctional Industries Association
NTRS	: National Therapeutic Recreation Society
PAPs	: Prison-Based Animal Programs
PIE	: The Prison Industry Enhancement Certificate
SEU	: Social Exclusion Unit
TK	: Temellendirilmiş Kuram
TS	: Tahliye Sonrası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNODC	: United Nations Office on Drugs and Crime
WCRF	: World Cancer Research Fund International

1.GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Cezası biten bazı mahkumların suç işleme davranışını bıraktığı, bazılarının ise suç işleme olgusunu mükerrer hale getirdiği görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmaların, ceza süresi bittikten sonra toplumsal hayata geri dönen mahkumların, yeniden suça karışmalarının ardındaki nedenlere odaklandığı görülmektedir (Cottle ve ark., 2001; Nilsson, 2003; Mills ve ark., 2004). Yapılan araştırma sonuçları farklılık gösterse de suçun tekrarlanmasında madde kullanımı, cezaevi kültürüne kadar birçok faktör olduğu; serbest zaman kullanımının da bu faktörlerden biri olduğu ifade edilmektedir. Serbest zamanın birey üzerindeki biyo-psiko-sosyal yararları göz önüne alındığında; mahkumların rehabilite edilmesinde önemli bir araç olduğunu söylemek mümkündür (Ebstrup ve ark., 2013; Terracciano ve ark., 2013; Meek ve Lewis, 2014; Stephan ve ark., 2014; Köse ve ark., 2019). Bu çalışma, cezaevlerindeki yapılandırılmış aktivitelerin mahkumlar üzerinde yaratmış olduğu faydalara odaklanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri

Yapılandırılmış aktivitelerin mahkumlar üzerinde yarattığı faydaya odaklanan çalışmaların çoğunlukla ilişkisel, nedensel ve deneysel çalışmalara dayandığı buna karşın nitel çalışmaların oldukça sınırlı olduğu ve mahkum bireylerin katılmış oldukları rekreatif aktivitelerin çıktısına odaklanan çalışmaların sayıca az olduğu görülmektedir. Bu çalışma nitel bir araştırma olup mahkum bireylerin serbest zaman aktivitelerinden elde ettiği çıktıları kendi sosyal dünyası içinde açıklayacak bir teori geliştirmeye odaklanmaktadır. Çalışmanın ortaya koyduğu kuram ile alanda çalışacak araştırmacılara önemli kuramsal temeller sunacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırma Soruları ve Alt Sorular

Mahkum bireylerin serbest zaman deneyimleri mercek altına alınacak, katılmış oldukları yapılandırılmış aktivitelere ilişkin deneyimleri derinlemesine bir şekilde incelenecektir. Bu deneyimi incelerken ortaya çıkacak olan olgu, kavram ve süreçlerin açıklanabilmesi için araştırma problemi geliştirilmiştir. Araştırmanın temel problemi ve alt problemleri şu şekilde ifade edilebilir:

- Mahkum bireylerin Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumundaki yapılandırılmış aktivitelerden elde ettiği çıktılar nelerdir?
- Yapılandırılmış aktivitelerin mahkumiyet sürecine katkıları nelerdir?
- Yapılandırılmış aktivitelerin mahkum bireylerin tahliye sonrası yaşamlarına katkıları nelerdir?

1.4. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı temellendirilmiş kuram yöntemi ile Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda bulunan tutuklu, hükümlü ve hükümsüz bireylerin cezaevi ve mahkumiyet koşullarını, serbest zaman deneyimlerini, bu deneyimin onlar üzerinde yarattığı fiziksel, sosyal, psikolojik, ekonomik, duygusal vb. etkileri kendi sosyal dünyalarında derinlemesine ve bütünlüklü olarak anlamaktır.

1.5. Araştırmanın Sayıtları

Çalışma gönüllülük ilkesine dayalı olarak yürütölmüş, katılımcılara çalışmanın amacına yönelik bilgi verilerek aydınlatılmış onam formu imzalatılmış ve katılımcılara istedikleri zaman araştırmadan çekilebilme hakları olduğunun bilgisi verilmiştir. Katılımcıların görüşme sorularını içtenlikle yanıtlaması amacıyla güven unsurunun oluşturulmasına dikkat edilmiştir. Bu nedenle katılımcıların sorulara içtenlik ile yanıt verdiği düşünülmektedir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma örneklemini yalnızca Antalya L Tipi Ceza İnfaz kurumunda bulunan bireylerle sınırlandırılmıştır. Araştırmaya katılan bireyler; akıl sağlığı yerinde, son üç aydır cezaevi yönetimin hazırlamış olduğu yapılandırılmış aktivitelere katılan, Türkçe konuşabilen ve anlayabilen 19 bireyden oluşmaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

Bu bölümde ilk olarak serbest zaman ve rekreasyon tanımlarına yer verilecek ve suç unsurunun oluşmasında belirleyici olduğu düşünülen rekreasyon teorileri ele alınacaktır. Konuya açıklık getirmek adına rekreasyonun fonksiyonları, rekreasyon faydası, rekreasyon türleri detaylı bir şekilde ifade edilecek son olarak bu konu üzerinde yapılan çalışmalara yer verilecektir.

2.1. Serbest Zaman Kavramı

2.1.1. Serbest Zamanın Tanımı

Serbest zaman, birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımlanmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak serbest zamana ilişkin yapılan tanımlar incelendiğinde araştırmacıların, serbest zamanın tanımı hususunda fikir birliğine sahip olmadıkları görülmektedir (Madrigal, 2006). Tarihsel olarak serbest zaman tanımı, toplumların tarihsel geçmişleri ve örgütlenmesindeki farklılıklar, dönemsel özgürlükler ve baskılardan etkilenmiştir. Serbest zaman yalnızca şu anki toplumlarda bulunmayan, antik toplumlardan modern toplumlara kadar varlığını sürdürmüş sosyal bir fenomen olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca serbest zaman, politik, ekonomik ve sosyal bağlamlardan bağımsız bir şekilde meydana gelmemekte, bu durum serbest zaman tanımının kültürel ve sosyal farklılıklara bağlı olarak değişkenlik göstermesine neden olmakta ve serbest zamanın tanımı hususunda fikir birliği oluşmasını zorlaştırmaktadır (Parr ve Lashua, 2004).

İngilizcesi “Leisure” olan serbest zaman sözcüğünün kökeni, Latince özgür ve özgür zaman anlamına gelen “licere” ve “Loisir” kavramlarından gelmektedir (McLean ve Hurd, 2015). “Zaman” ile ilişkilendirilen bu kavram serbest zaman üzerinde ortak bir tanımın yapılmasını güçleştirmekte (Gürbüz ve Hendreson, 2013); serbest zaman kavramı birçok araştırmacı için farklı düşünceler, benzetmeler ve kavramları çağrıştırmaktadır. Genellikle serbest zamanın kelime anlamı “serbest zaman” ya da “aktivite” yönüyle ifade edilirken, bazı araştırmacılar bu kavrama alternatif bir tanım olarak zihinsel durumu da eklemiştir (Mannell ve Kleiber, 1997).

Serbest zamanın tanımına ilişkin farklı fikirler olsa da, en genel anlamı ile serbest zaman, insanların yaşamsal fonksiyonlarını devam ettirebilmeleri için zorunlu ihtiyaçları dışında (yeme, uyuma, fizyolojik ihtiyaçlar, çalışma saatleri vb.) kalan zaman olarak tanımlanmaktadır (Torkildsen, 2005). Başka bir ifade ile serbest zaman, bireylerin işten arta kalan zamanlarda kişisel tatminlerini doyumak için meşgul olduğu aktiviteler olarak da ifade edilmektedir (Güngörmüş, 2020). Bu tanımlamaların dışında, serbest zaman araştırmacılarından bazılarının, serbest zaman kavramı ile ilgili farklı bakış açılarına sahip olduğu görülmektedir.

Bazı araştırmacılara göre serbest zaman, sosyal bir sınıfın sembolü olarak anlaşılmaktadır. Çünkü serbest zaman, eski toplumlarda herhangi bir serbest zaman etkinliğine katılmak için para, zaman ve fırsatlarla ilişkiliydi. Bu durum onun yalnızca üst sınıflara ait olan bir etkinlik olmasına neden olmaktaydı. Günümüzde de işçi sınıfı, serbest zamanın yüksek sosyal sınıfın bir sembolü olduğuna inanmaktadırlar (Floyd ve Shiness, 1999).

Russell (2017) ise serbest zamanı, özgür zamanın bir periyodu olarak tanımlamaktadır. Ona göre serbest zaman bireylerin kendilerini rahatlatıcıları, fiziksel ve zihinsel gelişim sağladıkları, kişiler arası ilişkilerini iyileştirdikleri, kısacası kendilerine fayda sağladıkları iş dışında kalan zaman olarak ifade etmektedir.

Günümüzde ise serbest zamanı, hayatta kalmak dışında yapmak zorunda olduğumuz bir takım işlerin dışında kalan faaliyetler olarak tanımlamak mümkündür. Bu faaliyetler aynı zamanda, bireylerin eğlenmek, sosyalleşmek, dinlenmek ve sağlıklı kalabilmek için yöneldiği katıldığı aktiviteleri ifade eden modern bir yapı olarak görülmektedir (Gülbüz, 2020).

Yukarıda bahsedilen ve serbest zaman kavramına ilişkin daha çok olumlu anılan tanımların yanında serbest zamana faydacılık karşıtı bakan araştırmacıların da olduğu görülmektedir. Örneğin Ho (2008) serbest zamanı fayda karşıtı olarak görmekte, serbest zamanı, içinde herhangi bir fayda barındırmayan bir kavram olarak tanımlamaktadır. Bu yönü ile serbest zaman içinde faydacılık barındırmaz. Başka bir deyişle serbest zaman, kişinin dış baskılar karşısında takındığı pasif tutumu değil yapmak istedikleri ve yapmaya

inandıklarıdır. Bununla birlikte Ho (2008) serbest zamanın zihinsel bir durum olduğunu, niteliksel olarak ideal ve pozitif bir kavram olarak resmedildiğini ifade eder.

Serbest zaman sosyal bir fenomen olarak görülmekte ve var olan bu fenomenin farklı kültürler, ırklar, inançlar, toplumsal öğeler, teknolojik gelişmeler, yaşam alanları, ulaşım imkanları vb. birçok faktör tarafından değiştirilebileceği söylenmektedir. Özet olarak serbest zaman, içinde herhangi bir aktivitenin bulunabileceği toplumsal bir yapı olarak tanımlanabilir (Yen, 1997).

Genel olarak serbest zamanın tanımı, zaman, aktivite, zihinsel bir durum ya da deneyim bağlamında kavramsallaştırılabilir (Howe ve Rancourt, 1990). Bu çalışmada, serbest zamana ilişkin yapılan tanımlar yukardaki bağlamda ifade edildiği şekilde anlaşılmaktadır. Buna göre serbest zaman isteğe bağlı zaman olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte serbest zaman bireye herhangi bir sorumluluk getirmeyen ve birey tarafından kontrol edilebilir bir zaman periyodudur. Bu zaman periyodunda bireyler kendi zihinsel ve psikolojik tatminleri için aktivitelere katılırlar (Foulquie, 1994). Müftügil (1993) ise serbest zamanı, bir bireyin iş ve ailesi ilgili sorumlulukları dışında kalan zamanı özgür iradeleri ile değerlendirdikleri ve gönüllü olarak katılım sağladıkları zaman birimi olarak tanımlamaktadır. Yine benzer bir tanım ise serbest zamanı kişisel bakım, uyku ve yemek yemek gibi fizyolojik; işe veya okula gitmek gibi zaruri işlerin dışında kalan süre olarak görmektedir (Kır, 2007). Bazı araştırmacılar ise serbest zamanın psikolojik yönlerine vurgu yapan tanımlamaları daha fazla tercih etmekte, serbest zamanı insanlığın hoşuna giden, hayatı keyifli kılan, ruh canlılığını arttıran aynı zamanda birey üzerinde sükûnet sağlayan bir durum olarak ifade etmektedir (Simmons, 2000). Ağaoğlu ve Boyacı (2013)'da benzer bir ifade ile serbest zamanı, bireylerin kendilerini özgür hissettikleri, kendilerini geliştirme fırsatları buldukları, toplumsal değerleri pekiştirebildikleri bununla birlikte yaşamlarını zenginleştiren ve insanoğlu için en değerli varlık olan, zamanı etkin bir şekilde kullanabildikleri süre olarak ifade etmektedir.

Torkildsen ve diğer araştırmacılar gibi Neulinger'de serbest zamanın zihinsel bir durum ya da kişisel bir deneyim olduğunu dile getirmekte, serbest zaman yaklaşımının kişisel ve zihinsel bir durum, deneyim ve davranışlar tarafından oluştuğunu ifade etmektir (aktaran İskender, 2017, ss. 821). Serbest zaman deneyimi süresince bireyler içsel tatmin ve haz

elde edebilmektedirler. Ayrıca serbest zaman davranışları iş, araştırma ve oyun gibi herhangi bir insan aktivitesinde ortaya çıkabilmektedir. Burada önemle vurgulanması gereken unsur, serbest zamanın yalnızca belli özel bir aktiviteyi içermediği bununla birlikte her aktivitenin serbest zaman aktivitesi olabileceğidir. Ancak her bir aktivitenin serbest zaman aktivitesi olarak kabul edilip edilmemesinde dört temel unsurun varlığından bahsedilmektedir. Bunlardan ilki algılanan özgürlüktür (Kane ve ark., 1977). Serbest zamana katılım bireyler üzerinde olumlu duygular yaratmakta ve serbest zamanda algılanan özgürlük, serbest zaman davranışlarını algılamada önemli bir rol oynamaktadır. İkinci unsur ise katılımcıların içsel motivasyonudur. Serbest zaman aktivitelerine katılım sağlayacak bireyler içsel motivasyonları aracılığı ile serbest zaman aktivitelerine katılmak için uyarılmış durumda olmalıdır. Serbest zaman aktivitelerinin bir diğer özelliği ise algılanan yeterlidir. Serbest zaman aracılığıyla bireyler, herhangi bir aktiviteye katılım sağlamak için ne kadar yeterli olduklarını değerlendirebilir, kişisel ya da örgütsel amaçlara ulaşmak için potansiyel becerilerini ve öz yeterliliklerini geliştirme fırsatları bulabilirler. Bununla birlikte serbest zaman aktivitelerinin, katılımcıların olası potansiyellerini geliştirmek ve amaçlarına ulaşmak için ilham verici olduğu da ifade edilmektedir. Serbest zaman aktivitelerinin dördüncü ve son özelliği ise pozitif etkidir. Herhangi bir serbest zaman aktivitesi, katılımcıların sağlıklı olmasına katkı sağladığı gibi serbest zamanlarını faydalı bir şekilde geçirmeleri için de onlara fırsatlar sunmalıdır (Edginton ve ark., 2003).

Serbest zaman aktiviteler olarak da tanımlanır. Serbest zaman, sadece serbest bir zaman dilimi değil, aynı zamanda serbest zaman aktivitelerinin karakteristik bir özelliği olarak ifade edilmektedir. Buna ek olarak Kelly (2012) serbest zamanın oyun, spor, kültür, eğlence ve kişisel gelişim aktivitelerini kapsadığını da belirtir. Bu aktiviteler bireylerin yapması gereken (iş, okul ve aile bakımı vb.) aktivitelerden farklı olarak bireyin özgür iradesi ile seçtiği aktivitelerdir. Witt ve Ellis (1995) gibi diğer araştırmacılar da serbest zamanın, insanların yaşam kalitesini arttıran, fiziksel ve zihinsel sağlığı iyileştirmeye yardımcı olan sağlıklı ve etik aktiviteler olduğunu öne sürmektedir. Serbest zaman toplumun bir parçasıdır. Serbest zaman ve sosyal varoluşun gelişimi arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Toplumda serbest zamanın teşviki için bir istek oluşmalıdır ki serbest zaman gelişip, zenginleşebilsin (Kelly, 2012).

Ayrıca, serbest zaman kavramını şu faktörler oluşturabilir. 1) Serbest zaman “iş” ile karşıt anlamlıdır. Yani dinlenme ve iş harici şeylerdir. 2) Serbest zaman, kişi tarafından özgür irade ile ayarlandığı ya da planlandığı için serbest ya da kontrol edilebilir bir zaman dilimidir. 3) Serbest zaman, özgür ve gönüllü bir aktivitedir ve katılımcılar keyifli bir deneyim yaşayarak fiziksel ve zihinsel olarak rahatlama yaşarlar. 4) Serbest zaman tutum ya da eğilimdir. Boş zaman, serbest zamanın özü değildir serbest zamanın özü, serbest zamana olan tutum ve eğilimdir (Rojek, 2000).

Dolayısıyla bu çalışmada serbest zaman, iç ya da dış baskıdan arınmış serbest zaman dilimi ve uyku, yemek, duş, temizlik vb. kişisel ihtiyaçlardan arındırılmış aktiviteler olarak ifade edilmiştir. Serbest zaman, kişilere fiziksel, zihinsel, psikolojik vb. faydalar sağlayan, özgürce ve gönüllü olarak seçtikleri aktiviteler ve bu aktivitelere katılımı ifade etmektedir. Katılımcılar aktiviteden keyifli bir tecrübe ve çıkarım elde ederler.

2.1.2. Serbest Zamanın Temel Fonksiyonları

Serbest zamanın tanımından da anlaşılacağı üzere, bireylerin zorunlu ihtiyaçları dışında kalan süre zarfında, dinlenebildikleri, eğlenebildikleri, ruhsal açıdan kendilerini yenileyebildikleri ve yaptığı etkinlikler ile biyo- psiko- sosyal olarak gelişim sağladıkları etkinlikler serbest zamanın temel fonksiyonlarını oluşturmaktadır.

Serbest zamanın dinlenme fonksiyonu, aktif veya pasif yapılan etkinlikler aracılığıyla günlük koşturmacaların bireyler üzerinde yaratmış olduğu stres, yorgunluk vb. olumsuzlukların ortadan kaldırılmasını (Karaküçük, 2008) ifade etmektedir. Walker ve Wang (2008) ise serbest zamanın eğlenme fonksiyonu, bireylerin sıkılmasını önlemek amacıyla yapılan etkinliklerden psikolojik rahatlık sağlama ve etkinlikten zevk alması şeklinde açıklamaktadır (Piskunova, 2009). Gelişim fonksiyonu ise bireylerin bu etkinliklerden bireysel ve toplumsal yarar sağlamasını, bireylerin bu etkinlikler aracılığıyla farklı kazanımlar edinmelerini hedeflerken (Karaküçük, 2008); iyileşme fonksiyonu ise bireylerin serbest zaman etkinliklerine katılarak kendilerini yenilemelerini, motivasyon ve mutluluklarını arttırarak fiziksel ve ruhsal iyi oluşlarını desteklemeyi amaçlamaktadır (Shivers ve DeLisle, 1997).

Serbest zamanın bireyler üzerinde yalnızca eğlenme, dinlenme, gelişme ve iyileşme etkileri olmadığı aynı zamanda bireylerin, serbest zaman aktiviteleri aracılığı ile kendilerini gerçekleştirme fırsatına sahip olduğu ve yaşam deneyimlerini de genişlettikleri söylenebilir. Bunlara ilaveten bireyler, serbest zaman aktiviteleri aracılığıyla yalnızca fiziksel ve zihinsel gelişim sağlamaz bununla birlikte serbest zaman aktiviteleri aracılığıyla aile bağlarını güçlendirir, iş performanslarını arttırırlar. Ayrıca serbest zaman etkinlikleri aracılığıyla bireyler arasındaki sosyal dayanışma artar ve bu durum sosyal ve ekonomik gelişimleri de tetikler. Özellikle serbest zamanın gençler üzerinde pozitif etkileri olduğu ve özellikle yaratıcılıklarını arttırıp, ustalık becerilerini geliştirmelerinde önemli bir fonksiyona sahip olduğu da ifade edilmektedir (Ho, 2008). Serbest zaman alan yazını incelendiğinde, serbest zamanın fonksiyonlarını ele alan birçok araştırmacı olduğu ve her birinin serbest zamanın fonksiyonlarını farklı şekillerde sıraladığı görülmektedir.

Örneğin Bloland (1987), adölesanların sosyal, davranışsal, zihinsel ve psikolojik gelişimlerini arttırmak için serbest zaman aktivitelerinin sekiz temel fonksiyona sahip olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar: 1) serbest zaman aktiviteleri gençlerin olası yeteneklerini geliştirmek için onlara başarılı deneyimler ve fırsatlar sunar; 2) serbest zaman aktiviteleri gençlerin kendilerini ifade etme yeteneklerini ve yaratıcılıklarını geliştirebilir; 3) serbest zaman aktiviteleri aracılığıyla gençler, bireysel ve sosyal ilişkilerini geliştirebilirler; 4) serbest zaman aktiviteleri gençlerin hayata bakış açısını genişletmelerine ve bununla birlikte kişilik özelliklerinin gelişimine katkı sağlayabilir; 5) gençler, serbest zaman aktiviteleri aracılığıyla fiziksel ve zihinsel sağlıklarını koruyabilir, geliştirebilirler; 6) serbest zaman aktiviteleri, yine gençlerin kendilerine güvenleri ve gelişimlerini arttırabilir; 7) ayrıca serbest zaman aktiviteleri, gençlerin gelecek yönelimlerini tayin etmede onlara yardımcı olabileceği gibi; 8) onların akademik performansları üzerinde de pozitif fayda sağlayabilmektedir.

Bir başka araştırmacı olan Du (1995) serbest zaman aktivitelerinin fonksiyonlarını beş başlık altında değerlendirmiştir. Serbest zaman aktivitelerinin birey ve birey psikolojisi üzerinde, aile üzerinde, toplum üzerinde ve ekonomi üzerinde etkileri bulunmaktadır. Du (1995)'e göre; 1) serbest zaman aktivitelerinin birey üzerindeki etkileri: Bireylerin zihinsel ve bedensel sağlığını geliştirdiği gibi sosyal ilişkilerini de olumlu bir şekilde

etkilemesi, 2) aile üzerindeki etkileri: Ebeveyn ve çocuklar arasındaki ilişkiyi geliştirerek aile bağlarının güçlenmesini sağlaması, 3) serbest zaman aktivitelerinin sosyal yapı üzerindeki etkileri: Sosyal gelişim ve sosyal uyumu geliştirmesi, 4) ekonomi üzerindeki etkileri: Bireylerin yalnızca işlerini daha etkin bir şekilde yapmaları ve o işe odaklanmaları değil aynı zamanda dolaylı olarak bireysel üretkenliği arttırarak ekonomik büyümeyi de olumlu bir şekilde etkilemesi, 5) son olarak serbest zaman etkinliklerinin birey psikolojisi üzerindeki etkileri: Zihinsel hastalığı (kaygı, melankoli vb.) olan bireylere çare olabilmesidir. Genellikle serbest zaman aktivitelerinin terapi olarak kullanılmasında dans, spor, müzik ve oyun vb. serbest zaman etkinliklerinden yararlanılmaktadır. Lin (2006)'de serbest zamanın fonksiyonları hususunda Du (1995) ile benzer bir sınıflama yapmakta; serbest zaman birey, aile, toplum ve ekonomi üzerindeki etkileri hususunda Du (1995) ile benzerlik göstermektedir. Ancak Lin'i, Du'dan ayıran nokta; serbest zaman etkinliklerinin bireylerin okuldaki eğitimleri üzerinde de gelişim göstermesine sunduğu katkıdır (aktaran Ho, 2008, ss.24-25).

Serbest zaman aktivitelerinin fonksiyonlarına ilişkin yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde; serbest zaman aktivitelerinin bireyler için pozitif etkileri olduğu görülmektedir. Bu aktivitelerin bireylerde, kendine güven olgusunu geliştirildiği, yaratıcılık fonksiyonlarını arttırdığı bununla birlikte etkinliğe katılan bireylerin edindiği sosyal fayda aracılığı ile kendilerini ifade etme becerilerinin geliştiği ifade edilmektedir. Aynı zamanda bu aktivitelerin, bireylerin kişisel gelişimlerini arttığı ve bu gelişimin bağımsız bir birey olmalarına katkı sağladığını da ortaya koymaktadır. Serbest zaman aktivitelerinin bireyler üzerinde sağladığı başka faydalar da vardır. Örneğin bireyler, serbest zaman aktiviteleri aracılığı ile yeni bilgiler öğrenilebilir, yeni arkadaşlıklar kurulabilir, diğer insanlar ile paylaşımlarını arttırılabilir, iş birliği sağlayabilirler. Burada araştırmanın konusu ile paralel olarak serbest zamanın birey üzerinde sağladığı faydalara ilişkin bahsedilecek en önemli unsurlardan biri de; serbest zaman aktivitelerine katılımın aile bağlarını güçlendirdiği, bireylere yeni serbest zaman deneyimleri yaratarak onları gündelik hayatın sıkıcılığından koruyabildiği ve daha önemlisi çocuk suçluluğunu azaltabileceğidir (Bloland, 1987; Zhong, 1992). Alanyazın değerlendirildiğinde suçluluk ve serbest zamanın değerlendirilmesine ilişkin birçok çalışma olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmaların çoğu, serbest zaman aktivitelerine katılan bireylerin (özellikle

adölesanların) suç işleme oranlarının daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Landers ve Landers, 1978; Segrave ve Hastad, 1982; Segrave ve ark., 1985; Buhrmann ve Bratton, 1987).

Serbest zaman etkinliklerinin, suçluluk oranları üzerinde neden bu kadar belirleyici olduğunu anlamak için serbest zaman teorilerine de yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

2.2. Rekreasyon Kavramı

Ozankaya (1980)'ya göre rekreasyon, bireylerin eğlenmek ve yenilenmek için yaptığı şey anlamına gelmektedir. Rekreasyon kavramı Latince kökenli olup “Recreatio” kelimesinden türemiştir. Bu kavramın Türkçe karşılığı zorunlu çalışma saatleri dışında bireyin çalışmak ve hayatına devam etmek için yeniden enerji kazanması için yapılan, sosyal yaşamın bir parçası olarak kabul edilen ve pozitif faydalar sağlayan serbest zaman aktiviteleri veya etkinlikleridir (Mirzeoğlu ve ark., 2003). Rekreasyon tanımlarına bakıldığı zaman bu kavramın İngilizce kökenli olduğu ve “re-creation” kavramından türediği ifade edilmektedir (aktaran Gürbüz, 2019, ss.141)). Bununla birlikte yine kökeni İngilizceye dayanan “licence” yani bir şeyi yapmak için harekete geçebilmek için özgür olma kavramı ile de ilişkilendirilmektedir. Ayrıca rekreasyon kavramı bazıları için “restorasyon” olarak kabul edilmekte ve rekreasyonun bireyi onaran, yeniden yaratan bir süreç olduğu düşünülmektedir (Gürbüz, 2020).

Bu durum rekreasyona ilişkin yapılan tanımları çoğaltmaktadır. Bu tanımların çoğunlukla rekreasyona bakış açısı ile şekillendiği görülmektedir. Rekreasyon kavramına ilişkin diğer tanımlar ise şu şekil ifade edilebilir:

- Bireylerin zorunlu olarak yaptıkları gündelik işlerinin dışında, kendi özgür iradeleri ile seçmiş oldukları aktivitelerdir (Torkildsen, 2005).
- Rekreasyon, serbest zamanın bir ifade biçimidir ve daha geniş sosyal amaçları karşılamak için var olan bir kavramdır (Gürbüz, 2020).

- Rekreasyon, bireylerin yükümlülüklerinden kurtulduğu, tamamen gönüllü olarak zihinsel, fiziksel veya ruhsal olarak katıldıkları aktivitelerdir (Meyer ve Brightbill, 1969).
- Rekreasyon bireylerin yalnızca işten arta kalan zamanları değildir. Rekreasyon, bireylerin iyi aile ilişkileri kurabilmesine, iyi bir yurttaş olabilmesine olanak tanıyan bununla birlikte gerginliklerinin azalmasına, duygusal yapılarının dengelenmesine ve kendilerini iyi hissetmelerine katkı sağlayan etkinlikler olarak da ifade edilebilir (Kelly, 2012).
- Rekreasyon, bireyleri hayata bağlayan, eğlendiren, dinlendiren, meşgul eden ve keyif veren etkinliklerdir. Bireyler bu etkinliklere katılma suretiyle hem bedenem hem de ruhen canlılık elde ederler (Mirzeoğlu, 2003).
- Rekreasyon, bireylere kendilerini yenileme, yapılandırma olanağı sunan sosyal ve keyifli bir aktivitedir (Brey ve Lehto, 2007).
- Rekreasyon, bireylerin hiçbir zorlama hissetmeksizin kendi iradelerini kullandıkları ve katılımlarından doyum elde ettikleri farklı aktivitelerdir (Stebbins, 2005).
- Rekreasyon, serbest zaman dışında bireylerin katılmış oldukları çeşitli aktiviteleri ifade eder ancak bu aktivitelerin bireylerin uğraşmak zorunda oldukları aktivitelerden farklı olması gerekmektedir (Gürbüz, 2020).

Rekreasyona ilişkin tanımları topladığımızda en genel ifade ile rekreasyon, bireylerin yalnızca serbest zamanlarında gönüllü olarak yaptığı, yaparken mutlu olduğu, kendisine hedefler koyduğu ve başkasına devredemediği, mutluluk ve haz veren, bireyi canlı tutan her türlü aktiviteyi kapsayan, aktif ya da pasif katılım gösterilebilen bir kavram olarak ifade edilebilir (Güngörmüş, 2007).

Tüm bu tanımlar göz önüne alındığında rekreasyonun bazı temel özellikleri olduğu görülmektedir. Bu özellikler:

- Rekreasyon kişisel olarak yapılan tatmin odaklı aktivitelerdir.
- Rekreasyonun anlamı bireylerin düşünce ve tutumlarına göre değişiklik gösterir.
- Rekreasyona katılan bireyler ya tamamen özgür olmalı ya da katılım sonrasında özgürlük hissiyatı yaşamalıdır.
- Rekreasyonun canlandırıcı bir etkisi vardır bu nedenle rekreatif aktivitelerin hem yeni hem de teşvik edici bir yanı olmalıdır.
- Rekreasyon tatmin edici olmalıdır, rekreasyona katılım sağlayan bireyler aktivite esnasında veya sonrasında tatmin duygusu hissetmelidir.
- Rekreasyon, fiziksel, ruhsal, sosyal ve entelektüel bir aktivite gerektirmeli ve herkese açık olmalıdır.
- Rekreasyon bireylerin yaratıcılığını arttırmalıdır.
- Rekreasyon katılımcılara, katılmış oldukları aktiviteyi deneyimleme fırsatı vermelidir.
- Rekreasyon bireyleri rutinlikten kurtarmalıdır. Bu nedenle rekreasyon aktiviteleri gündelik yaşamdan farklı olan aktiviteler olmalıdır.
- Katılımcıların kişisel özelliklerinin gelişmesi ve toplumsal özellikler kazanmasında önemli bir rol oynamaktadır.
- Rekreasyon hem bireyin kendisi hem de toplumun gelişimine katkı sağlamalıdır (Gülbüz, 2020).

2.2.1. Rekreasyona Duyulan İhtiyacın Nedenleri

Sanayi toplumunun giderek yaygınlaşması ile rekreasyon bireyler için önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bireylerin yoğun olarak çalıştığı tarım sektöründe artan makine kullanımı, insanı çalıştığı iş sektöründe pasif bir konuma getirmiştir. Bu durum monotonluğun oluşmasında belirleyici durumlardan biri olarak görülmektedir. Bireyler

yaşamış oldukları bu monotonluktan kurtulmak hem ruh hem de fiziksel olarak dengeli bir birey olmak için serbest zamanlarını efektif olarak kullanmaya yönelmişler böylelikle rekreasyon, bireyin hayatında önemli bir ihtiyaca dönüşmüştür (Yazıcı, 1998). Bununla birlikte sanayi toplumunda artan gelişmeler bireylerin yenilenmesi için onlara daha fazla serbest zaman sunmasına karşın, bireyler tüketim araçlarının etkisinde kalarak boş zamanlarını etkin bir şekilde değerlendirme hususunda her zaman başarılı olamamışlardır. Zamanı verimli kullanmanın önemi bireye sağladığı fayda bağlamında oldukça önemlidir ve genellikle zamanın ne kadar efektif kullanıldığı ülkelerin gelişmiş düzeyi ile paralellik göstermektedir. Rekreasyonun önemini daha iyi kavrayan ülkeler serbest zamanlarını değerlendirme hususunda da gelişme kaydetmekte (Terzioğlu ve Yazıcı, 2003), rekreasyon faaliyetleri birçok ülkede yapılan reklam kampanyaları aracılığı ile giderek daha yaygın hale gelmektedir (Alexandris, 1998).

Karaküçük (2008), rekreasyona duyulan ihtiyacın bireye ve topluma sağlamış olduğu yarardan ileri geldiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda rekreasyon ihtiyacı kişisel yönden duyulan ihtiyaçlar ve toplumsal yönden duyulan ihtiyaçlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Kişisel olarak rekreasyona duyulan ihtiyacın nedenleri ve rekreasyon faydaları şu şekilde sıralanabilir;

- Bireyin ruh sağlığı üzerinde pozitif belirleyiciliği bulunmaktadır. Bireyler gündelik hayat içinde birçok problemle karşılaşabilmektedir. Tüm bu problemler bireyin psikolojik olarak yıpranmasına neden olabilir ve yaşadığı problemlere karşı dayanma gücünü azaltır. Bu noktada rekreatif etkinlikler bireyi ruhsal olarak yenileme gücüne sahiptir.
- Bireyi mutlu eder. Bu da rekreasyonun önemli işlevlerinden biridir.
- Bireyin fiziksel sağlığını korumasına ve geliştirmesine yardımcı olur. Rekreatif etkinlikler, özellikle içerisinde fiziksel aktivite barındıran aktiviteler, gündelik hayattaki hareketsizliği önlemek, bireylerin fiziksel olarak sağlıklı olmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

- İnsanın sosyalleşmesine yardımcı olur. Bireylerin sosyalleşebilmeleri için özellikle grup etkinliklerinin önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir. Bu durum insanlar arası sosyal ilişkilerin kurulması ve insanların kaynaşması için önemlidir.
- Bireylerin kendi yeteneklerini fark etmelerine ve geliştirmelerine katkı sağlar. Bireyler rekreatif etkinlikler aracılığı ile kendileri ve yeteneklerini keşfeder, sahip oldukları becerileri geliştirebilirler. Bu durumun gerçekleşmesinde kişinin gönüllü olarak aktivitelere katılımı ve bu aktiviteleri severek yapması önemlidir.
- Yaratıcılığın gelişmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Rekreatif etkinliklerin bireyler üzerindeki en önemli etkilerinden biri de yaratıcılığı geliştiriyor olmasıdır. Çoğu insan var olan yeteneklerinin farkında değildir ve bunu keşfedeceği bir aktiviteye dahil olmadığı sürece farkındalık kazanamaz. Bireyler kazanma hırsı olmaksızın rekreatif etkinlikler aracılığı ile birçok kez kendini deneyimleme şansı yakalar.
- Bireylerin yenilenmesini, böylelikle iş verimlerinin artmasını sağlar. Rekreatif etkinliklere katılım, iyi bir lider önderliğinde gerçekleşir ise kişinin iş verimi ve başarısı üzerinde de fayda sağlayacağı, iş verimini arttıracacağı ifade edilmektedir.
- Bireylerin yaptıkları aktivite ile doyuma ulaşması ve mutlu olmaları üzerinde belirleyicidir.
- Ekonomik hareketliliğin gelişmesine katkı sağlar. Rekreatif etkinliklerin ekonomik katkısı, bireyin seçmiş olduğu rekreatif etkinliğin çeşidi ile ekonomik olarak işleve sahip bir üretim yakalayabilmesini ifade etmektedir.

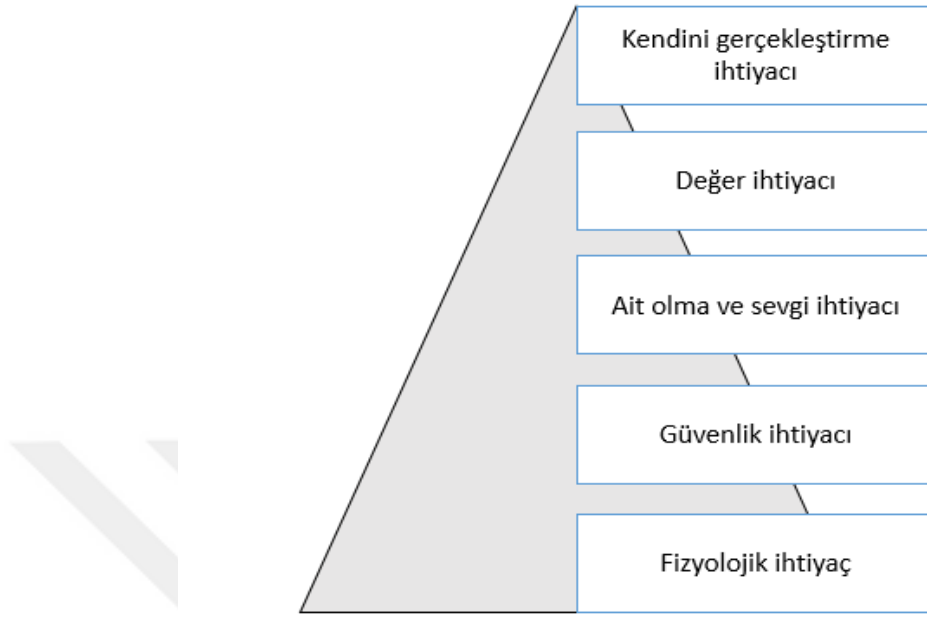
Bunun yanı sıra rekreasyona duyulan ihtiyacın toplumsal açıdan nedenleri ise:

- Toplumun kaynaşması ve dayanışmanın artmasında önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü rekreatif etkinlikler aracılığı toplumun birçok kesiminden insan bir araya gelebilmektedir. Bu durum bireyler arası sosyo-ekonomik statülerin ortadan kalkmasına neden olmakta, bireyler daha çok ortak keyif aldıkları hususlar

etrafında buluşmaktadır. Bu durum toplumsal bütünleşme üzerinde de belirleyici bir rol oynar.

- Demokratik bir toplum yaratılmasında etkilidir. Sosyalleşme aracılığı ile toplumsal dayanışma ve bireyler arası ilişkiler düzenlenir. Bu durum toplumsal kuralların öğrenilmesine ve toplumun bir parçası olarak mevcut kurallara uyulmasına zemin hazırlar (Tezcan, 2007).

Rekreasyon bireylerin duyduğu bir ihtiyaçtır. İhtiyaç ise eksiklik hissinin giderilme arzusudur. İhtiyaçlar hiyerarşisine bakıldığında bireylerin gündelik hayattaki ihtiyaçlarının temelde ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki insan yaşamını devam ettirebilmek için gereken yemek, içmek, korunmak vb. durumları içeren birincil ihtiyaçlardır. İkincil ihtiyaçlar ise sosyal ve psikolojik ihtiyaçları kapsamaktadır (Sevil ve ark., 2012). Bununla birlikte görev sorumluluğu, şefkat duyma, sahip olma, yarışma vb. ihtiyaçlar, ikincil ihtiyaçlara örnek olarak verilebilir. Maslow'un hiyerarşisini oluşturan fizyolojik ihtiyaçlar, insan hayatının devamlılığını sağlamaya yarar. Bu nedenle hiyerarşinin temelini oluşturmaktadır. Açlıktan ölmekte olan bir insan için dostluk, eğlenme vb. kavramlar herhangi bir anlam ifade etmeyecektir. Güvenlik ihtiyacı Maslow'un ihtiyaçları hiyerarşisinde ikinci basamaktır. Can güvenliği yaşayan bir bireyin ihtiyaç duyduğu güvenlik ihtiyacı bazı durumlarda birincil bir ihtiyaç olabilir. Üçüncü basamakta yer alan sosyal ihtiyaçlar ise bir insanın kabul görmesi, bir gruba ait olmak istemesi, arkadaşlık vb. sosyal ihtiyaçları içerir. Bu ihtiyaçlar ancak ilk iki basamaktaki ihtiyaçların giderilmesi ile önemli hale gelse de, insan için çoğu kez gıda kadar önemlidir. Dördüncü basamakta yer alan saygı görme ihtiyacı ise insanın hem kendisi hem de diğer insanlardan görmek istediği bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aşamada insan, kendine güven duygusu geliştirmek ve prestij kazanmak için çabalar. Bu ihtiyacın karşılanmaması, bireylerde aşağılık duygusu hissetmesi ile sonuçlanabilir. Son basamak ise kendini gerçekleştirmedir. İhtiyaçlar hiyerarşisinin en tepesinde yer alır. Bu basamak insanın kendi potansiyelini fark etmesini ifade etmektedir. Bu aşamada bireyler bir işi kendi başına yapabilmek, kendilerini geliştirmek için çaba sarf ederler (Lanquar, 1991). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi en öz hali ile şekil 2.1.'de verilmiştir.

Şekil 2. 1. Maslow'un İhtiyaçları Hiyerarşisi

Peki rekreasyonel faaliyetlerin bu piramitteki yeri neresidir? İnsanoğlu geçmişte de günümüzde de kendisini gerçekleştirmek ve serbest zamanlarını değerlendirebilmek için rekreasyona ihtiyaç duymuştur. Rekreatif faaliyetlere katılan insanların katılmayan akranları ile karşılaştırıldığında hem bireysel hem de toplumsal açıdan daha handikaplı oldukları görülmektedir. Çünkü rekreatif etkinlikler aracılığı ile bireylerin hem yaşam kalitesi artar hem de hayatları anlam kazanır. Bu durum onlara hem ruhsal hem fiziksel hem de toplumsal açıdan fayda sağlar. Özellikle insan ömrünün giderek uzamış olması ve şehir hayatının insanlar üzerinde yarattığı sıkıntılar göz önüne alındığında rekreasyonun bu olumsuz etkileri azalttığı ifade edilmektedir (Sevil ve ark., 2012).

Rekreasyona duyulan ihtiyaç bir başka ifade ile rekreasyona katılımının faydaları: Fiziksel sağlık, zihinsel ve duygusal sağlık, bilgi gelişimi, karakter gelişimi, sosyal uyum, macera, estetik, maneviyat vb. şeklinde ifade edilebilir.

2.2.2. Rekreasyon Faydası

Rekreasyon faydası psikologlar, sosyologlar ve ekonomistler tarafından da ele alınan disiplinler arası bir konudur. Psikologlar rekreasyon faydası hakkında; her bir birey için serbest zaman deneyimlerinin subjektif olabileceği ve bu deneyimlerin bireylerin fiziksel

ve psikolojik sağlıklarını geliştirmeye yardım edebileceğini ifade etmektedir (Chen, 2001). Lin (2002) ise rekreasyon faydasının serbest zaman etkinlikleri aracılığı ile deneyimleneceğini ve bu etkinliklerin bireylerin psikosomatik olarak sabitlenmesine yardımcı olacağı, onları fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan geliştireceği, ihtiyaçlarını karşılayacağını ifade etmektedir. Ajzen (1991) rekreasyon faydasının serbest zaman aktivitelerine ulaşmadaki amaç olduğunu, ki bu sayede bireylerin serbest zaman aktivitelerine katılımları aracılığı ile bu hedeflere ulaşabileceklerini vurgulamaktadırlar. Ayrıca Ajzen'e göre; eğer katılımcılar serbest zaman aktivitelerine katılım suresince bu amaçlara efektif bir şekilde ulaşıyorsa bu durum onların katılım motivasyonunu da arttıracak önemli bir unsurdur. Driver ve arkadaşları (1991) rekreasyon faydasını, geliştirilebilir koşullar olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre bireylerin kardiyovasküler sağlıklarını geliştirmek amaçları arasındadır. Bu nedenle bireyler beden sağlıklarını geliştirmek için, koşu, bisiklet yüzme vb. aktivitelerle katılırlar. Bununla birlikte bu aktiviteler aracılığıyla bireylerin sosyal ilişkilerini genişletmeleri de amaçları dahilinde olabilir. Bu nedenle bireyler, sosyal becerilerini genişletmek için grup seyahatleri, parti vb. etkinliklere katılım sağlarlar. Bununla birlikte bireylerin serbest zaman aktiviteleri, aile ile dayanışmalarını da arttırabilmektedir. Bu dayanışmanın artması içinse aile ilişkisini geliştirecek seyahatlere ve birlikte kamp yapma etkinliklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bammel ve Burrus-Bammel (1996) ise serbest zaman faydasını altı kategoriye ayırmıştır. Bunlar, fizyolojik fayda, psikolojik fayda, sosyal fayda, rahatlatma faydası, eğitim faydası ve estetik faydalar olarak ayrılmaktadır. Chen (2001)'in yapmış olduğu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre serbest zaman faydaları aşağıda detaylı olarak tanımlanmıştır.

1- Fizyolojik Fayda

Serbest zamanlarda yapılan düzenli egzersiz, hipertansiyonu kontrol altında tutmaya yardımcı olur, kanda yüksek yoğunlukta bulunan lipidleri arttırır ve trigliserid oranını azaltarak kardiyovasküler fayda sunar. Bununla birlikte egzersiz, nörofizyolojik fonksiyonları geliştirir, kemik yoğunluğunu arttırır ve kasları güçlendirir. Ayrıca, azalan fiziksel aktivite düzeyinin obeziteyi arttırdığı, obezitenin ise tip II diyabet, hipertansiyon, kalp damar, prostat, osteoartrit ve kolon kanseri vb. gibi birçok hastalık riskini arttırdığı tespit edilmiştir (İşlamoğlu ve ark., 2008; Kayıhan ve Ersöz, 2009).

Egzersiz üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde; düzenli olarak yapılan aerobik egzersizlerin birçok faydası olduğu görülmektedir. Bu faydaları konu başlıkları dahilinde ele alacak olursak bunlardan ilki obezite olacaktır. Birçok hastalığın temel belirleyicisi olarak obezite, günümüzün en büyük sağlık problemlerinden biridir. Yapılan çalışmalar düzenli egzersiz yapan bireylerin vücut yağ oranlarında anlamlı düzeyde bir düşüş olduğunu ortaya koymaktadır (Hills ve ark., 2015).

Yapılan bir başka çalışma ise egzersiz ve hipertansiyon arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Alanyazın değerlendirildiğinde genellikle artan obezitenin, kan basıncında da artışa sebep olduğu görülmektedir. Hipertansiyon, kronik kalp hastalığı ve inme gibi hastalıkları tetikleyen önemli bir problemdir (Kayıhan ve Ersöz, 2009). Ancak egzersiz ve hipertansiyon üzerine yapılan çalışmalar, ilaçlar yardımı ile normal değerlere indirilen kan basıncının, egzersiz yardımı ile kontrol altına alınabileceğini, ilaç dozunun azaltılabileceğini, bazı durumlarda ise tamamen bırakılmasına katkı sağlayabileceğini göstermektedir (Sağlam ve ark., 2008). Özellikle aerobik egzersizin, kan basıncını düşürdüğü buna karşın kardiyak volümü arttırdığı ve bunun bir sonucu olarak kalp hızını yavaşlattığı bulgular arasındadır (Hollmann ve ark., 2007; Sun ve ark., 2013).

Egzersiz ile bir başka bir metabolik hastalık olan diyabet arasında da pozitif bir ilişki olduğu ifade edilmektedir. Diyabete yakalanmada, bireyin aile öyküsü, kalıtım, çevresel faktörler ve yaşam tarzı ne kadar etken olsa da egzersizin de diyabet üzerinde etkileri olduğu görülmektedir (Olgun ve ark., 2011). Bununla birlikte diyabetin önlenmesinde veya asgari düzeyde tutulmasında da beslenme şekli kadar egzersizin de büyük bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Soyuer ve Saraç, 2014). Ayrıca, tip II kadar olmasa da egzersizin tip I diyabet üzerindeki etkileri de son yıllarda araştırılan konular arasındadır (Şekir, 2015).

Egzersiz ile ilişkili olan bir diğer parametre ise kolesteroldür. Düzenli yapılan egzersizin HbA1c ve LDL kolesterolü düşürdüğü buna karşın HDL kolesterolü arttırdığı ve bu durumun kardiyovasküler hastalıkların önüne geçmede önemli bir faktör olduğu ortaya konmaktadır (Franklin ve ark., 2004).

Son olarak obezite ile ilişkili olduğu dolayısıyla egzersizin üzerinde etkin bir rol oynadığı düşünülen diğer bir hastalık kanserdir. Alanyazın incelendiğinde, obez kadınların neredeyse 1/3'ünün meme kanseri olduğu görülmektedir (Dawood ve ark., 2008). Kolon kanseri de egzersiz ile ilişkili görülen diğer kanser türlerinden biri olarak karşımıza çıkmakta, yapılan çalışmalar fiziksel aktivite düzeyi arttıkça kolon kanserine yakalanma riskinin (%25) azaldığını ortaya koymaktadır (Johnson ve ark., 2013). Akciğer kanseri ise sigaraya bağlı olarak gelişen bir hastalık olmasına rağmen, egzersizin sigarada bulunan ve akciğer kanserini tetikleyen karsinojenler ile etkileşime girerek bu riski azalttığı ifade edilmektedir (Schmid ve ark., 2010). Egzersizin etkin olduğu bir başka kanser türü ise rahim ağzı kanseridir. Egzersiz, endometrium (rahim içi) kanserini olumlu yönde etkilemekte ve rahim ağzı kanserine yakalanma oranını %30 düşürmektedir (Cust, 2011).

WCRF (World Cancer Research Fund International)'ın 2007 de yapmış olduğu çalışmalar, yeterli bilgi olmamasına karşın egzersizin diğer kanser türleri (mide, böbrek, mesane, prostat) üzerinde de etkili olabileceğini ileri sürmektedir (Chen ve ark., 2014).

2- Psikolojik Fayda

Serbest zamanda yapılan etkinliklerin yalnızca fizyolojik parametreler üzerinde etkisi bulunmamaktadır. Bununla birlikte aktivitelerin bireyin psikolojik algıları üzerinde de yadsınmayacak pozitif etkilere sahip olduğu bilinmektedir. Bireyler, serbest zaman aktiviteleri aracılığı ile yalnızca keyifli duygular, deneyimler elde etmezler bununla birlikte günlük hayatın ve iş yoğunluğunun getirdiği zihinsel stresten de arınırlar (McKay, 2020). Bireylerin serbest zaman aktiviteleri aracılığıyla olumsuz psikolojik algı (öfke, depresyon ve kaygı) düzeylerinde azalma buna karşın olumlu psikolojik algı düzeylerinde (benlik saygısı, psikolojik iyi oluş) artış meydana gelmektedir. Bununla birlikte serbest zaman etkinlikleri, bireylerin kişisel gelişimlerini desteklemekte, bilişsel ve akademik performanslarını geliştirmekte, liderlik ve problem çözme becerilerini ve öz yapabilirlik düzeylerini arttırmakta, özgürleştirmekte ve spiritüel anlamda gelişim sağlamalarını desteklemektedir (Schwarzenegger ve ark., 2020).

Alanyazın incelendiğinde yine serbest zaman etkinlikleri içerisinde yer alan fiziksel aktivite ve faydalarına ilişkin birçok çalışma olduğu, fiziksel aktivitenin bireylerin başarı

sağlamasında, mutlu olmasında ve diğer bireyler ile sosyal ilişkiler kurmasında önemli bir işleve sahip olduğu ortaya konmaktadır (Folkins ve Sime, 1981).

Örneğin fiziksel aktivite ve depresyon üzerine odaklanan bir çalışma; depresyonda ilaç tedavisi kadar egzersizin de önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir (Galper ve ark., 2006). Araştırmacılar, egzersizin depresyon, kaygı vb. olumsuz duygu durumları üzerinde etkili olmakla birlikte, egzersiz eksikliğine bağlı olarak da bu olumsuz duygu durumlarının ortaya çıkabileceğini dile getirmektedir (Engels ve ark., 2002). Alanyazında yapılan çalışmalar aerobik egzersizlerin, bireylerin depresyon düzeyleri üzerinde etkili olduğunu ve egzersiz düzeyi arttıkça depresyon düzeyinin azaldığını ortaya koymaktadır (Martinsen, 1994). Üstelik egzersizin depresyon ve kaygı gibi olumsuz psikolojik algılara etkisi hemen ortaya çıkmakta ve birkaç saat içinde bireyin ruh halini olumlu bir şekilde etkilemekte ve etkisi bir güne kadar devam edebilmektedir (Williamson ve ark., 2001).

Kaygı ile egzersiz arasındaki ilişki değerlendirildiğinde ise serbest zamanda yapılan fiziksel aktivite ve egzersizin kaygı üzerinde olumlu etkileri olduğu ve fiziksel aktivite düzeyi yükseldikçe kaygı düzeyinin düştüğü görülmektedir. Yine bazı durumlarda kaygı da depresyon gibi egzersizin akut etkisine bağlı olarak tek seansta azalabilmektedir (Ströhle ve ark., 2007).

Bununla birlikte egzersiz ve olumlu duygu durumları arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise; serbest zamanda yapılan egzersiz düzeyi arttıkça psikolojik iyi olma düzeyinin de arttığı görülmekte, sağlıklı bir bedenin ruhsal durumu da olumlu etkilediği ifade edilmektedir (Wyshak, 2001). Ayrıca düzenli yapılan egzersizin, depresyon düzeyini düşürdüğü buna karşın benlik saygısını arttırdığı alan yazın tarafından ortaya konulmaktadır. Buna gerekçe olarak ise; benlik saygısının obeziteden olumsuz etkilendiği, bireylerin vücutlarındaki yağ oranları azaldıkça depresyon düzeylerinin azaldığı ancak benlik saygılarının arttığı gösterilmektedir (Ogden ve Evans, 1996). Bu yorumu destekleyen bir başka çalışma ise cinsel çekicilik ile benlik saygısına odaklanmıştır. Düzenli yapılan egzersizin fiziksel ve cinsel çekiciliği arttırdığı bu durumun ise bireylerin benlik saygılarını olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir (French ve ark., 1996).

3- Sosyal Fayda

Modern zamanlarda, serbest zamanın en büyük zenginlik olduğu ifade etmektedir. Teknolojik gelişmeler ile insanların çalışma sürelerinde azalma olmasına karşın stres düzeylerinin arttığı düşünülmektedir. Bu durum çalışma hayatı dışında bireylerin kendilerine zaman ayırarak rahatlama ihtiyaçlarını da arttırmıştır. Artan serbest zaman katılımının ise hem birey hem toplum hem de ekonomi üzerinde faydaları olduğu ifade edilmektedir. İnsanlar serbest zaman etkinliklerine katıldıkları zaman sıklıkla bu aktiviteler için para harcarlar. Bu durum ülke ekonomilerinin gelişmesinde önemli rol oynamakta bazı toplulukların geçim kaynağını oluşturmaktadır. Bununla birlikte serbest zaman aktivitelerini kapsayan turizm gibi alanlarda istihdam etmek üzere birçok insan iş sahibi olmakta ve bu da ülke ekonomilerine pozitif bir yarar sağlamaktadır. Mevcut durumda bu işten para kazanan topluluklar veya ülkeler üretkenliklerini arttırarak serbest zaman aktivitelerinden ekonomik destek edinebilirler (Bammel ve Bammel, 1996).

Serbest zamanın sosyal faydası bireysel ilişkilerin gelişimini desteklemesi nedeniyle de önemlidir. Bireyler, serbest zamanlarında yaptıkları rekreatif etkinlikler ve spor etkinlikleri aracılığıyla diğer insanlarla sosyal ilişkiler kurabilmektedir. Bununla birlikte serbest zaman aktiviteleri, bireylerin yalnızca diğer bireyler ile değil aynı zamanda kendi aileleri ile de duygusal ve sosyal bağlar kurması için de önemlidir (Schwarzenegger ve ark., 2020).

Bright (2000)'a göre serbest zaman aracılığı ile bir araya gelen insanlar yalnızlık ve yabancılık duygularından arınabilir, anti-sosyal davranışlar sergilemekten uzaklaşabilirler. Bu durum onların zihinsel ve fiziksel gelişimleri üzerinde pozitif bir fayda yaratmakla birlikte kişisel gelişimlerini de olumlu yönde etkilemektedir. Bunun yanı sıra serbest zaman aktivitelerinin sosyal yapı üzerindeki bir diğer etkisi de; toplumsal normların oluşması ve insanların bu normlar dahilinde yaşamalarına aracılık etmektir. Ayrıca serbest zaman etkinlikleri aracılığıyla mevcut değerler korunabildiği gibi yeniden üretilebilmektedir (aktaran Ho, 2008, ss.31).

Yukarıda bahsedilen serbest zaman aktiviteleri aracılığı ile bir araya gelen bireylerin edindiği bir başka fayda ise bilgi öğrenimi ve bilgi paylaşımıdır. Serbest zaman aktiviteleri bireylere yeni bilgi ve beceri kazanımı için çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Son olarak serbest

zamanın sosyal faydasına ilişkin söylenebilecek en önemli unsurlardan biri de; özellikle açık alan rekreasyonu aracılığı ile bireylere doğal çevrenin farkındalığı ve korunmasına ilişkin deneyimler sunmasıdır. Böylelikle bireyler kendi doğal çevreleri ile ilgili farkındalıklarını arttırabilir ve kendi doğal çevreleri ile ilişkilerini düzenleyebilirler (Bright, 2000).

4- Rahatlama Faydası

Stresin, tüm hastalıkların %50 ile %80'ini oluşturduğu tahmin edilmekte ve çoğu insanın, stresin sebep olduğu hipertansiyon ve koroner kalp hastalıkları tarafından etkilendiği bilinmektedir (Shiung, 2003). Bazı insanlar rahatlamak için uyuşturucu ve alkol gibi maddeleri kullanırken bazı insanlar ise stresi azaltmak için başarılı bir yöntem olan rekreasyonu kullanmaktadır. Serbest zamanda yapılan rekreatif etkinliklerden elde edilen rahatlama ile ilgili faydaları şu şekilde sıralayabiliriz: Bir problem ve sıkıntıdan kaçmak, rahatlamak, ferahlamak, yenilenmek ve fiziksel enerjiyi harcamak (Bammel & Burrus-Bammel, 1996).

Serbest zaman ve rekreasyon, bireylere gündelik işleri nedeniyle üzerlerinde oluşan baskıyı azaltmak ve psikolojik olarak rahatlama olmaları sağlamak için fırsatlar sunmaktadır. Serbest zaman etkinlikleri, bireyler için psikolojik faydayı arttıran, gerilim ve kaygıyı azaltan, zihinsel ve fiziksel rahatlama sağlayan unsurları içinde barındırır. Bu etkinlikler aracılığı ile bireylerin ruh hallerinde de olumlu değişiklikler meydana gelir. Bu yüzden serbest zamanda yapılan rekreatif etkinlikler aracılığı ile sağlanan rahatlama faydası, bireylerin üretkenliğini de etkileyen önemli bir ihtiyaç olarak görülmektedir (Driver ve ark., 1991).

5- Eğitim Faydası

Alanyazından elde edilen yeni bilgiler ışığında, bireylerin bir şeyler öğrenme arzusu ile gelişen içsel motivasyonlarının onların vizyonlarını da genişlettiğini öğrenmekteyiz. Serbest zaman aracılığıyla kazanılan eğitimsel faydalar, yaygın olarak dört farklı başlık altında değerlendirilebilir. Bu başlıklar, sanat, sosyal bilimler, beşerî bilimler ve rekreasyon becerileri olarak ayrılmaktadır. Bu beceriler bireylerin formal ve informal grup deneyimlerinde ortaya çıkabilirler. Ayrıca okullarda gerçekleşen serbest zaman etkinlikleri aracılığı ile öğrencilerin günlük yaşam deneyimleri arttırılabilir, bu etkinlikler

aracılığı ile öğrenciler serbest zamanlarını nasıl kullanmaları gerektiğini öğrenebilirler. Bunların yanı sıra bireyler, serbest zaman etkinliklerinden yeni beceriler edinir, kendilerine olan güvenlerini, yaratıcılıklarını ve liderlik becerilerini geliştirebilirler (Bammel & Burrus-Bammel, 1996).

6- Estetik Fayda

Estetik, doğa yapımı veya insan yapımı güzelliği beğenmekle ilişkili bir kavramdır. Çoğu insan, sanat, müzik, dans, doğa ve dine karşı derin duygusal hisler yaşar ve bu etkinlikler aracılığı ile tatmine ulaşırlar. Bu nedenle bu tarz serbest zaman etkinlikleri bireylerin tinsel yaşam kalitelerini arttırmalarına yardımcı olabilir (Bammel & Burrus-Bammel, 1996).

Görüldüğü üzere serbest zaman etkinliklerinin bireyler için doğrudan ve dolaylı olmak üzere yarattığı birçok fayda bulunmaktadır. Serbest zaman faydası üzerine kuram ortaya koyan birçok araştırmacı bulunmaktadır ve her bir araştırmacı serbest zamanın farklı faydaları olduğunu ifade etmektedir. Ho, 2008 yılında yapmış olduğu çalışmasında serbest zamanın, bireyler üzerindeki faydalarını ortaya koyan araştırmacıları ve araştırma sonuçlarını şu şekilde özetlemiştir. Bu bilgiler Tablo 2.1.'de detaylı olarak sunulmaktadır.

Tablo 2.1. Serbest Zaman Fayda Türleri ve Araştırmacılar

Faydanın Türleri	Serbest Zaman Faydası	Araştırmacılar ve Yılları
Fizyolojik Fayda	Sağlıklı vücut gelişimi, hastalıkların kontrolü, enerji yenilenmesi, vücut yağı kontrolü	Bammel & Burrus- Bammel (1996); Parry & Shaw (1999); Bright (2000)
Psikolojik Fayda	Depresyon, kaygı ve öfkenin azalması, özgürlük hissi, kendine güven ve özsaygının artması	Iso-Ahola (1997); Chen (2001); (Wankel & Berger (1999); Mannell & Stynes (1991).
Sosyal Fayda	Aile bağlarını ve sosyal ilişkileri güçlendirmek, sosyal ve kültürel kimliği geliştirmek	Bammel & Burrus-Bammel (1996); Bright (2000); Lin (2002);
Eğitim Faydası	Yeni bilgi öğrenmek, teknolojik araştırmalar yapmak, ilham veren yeteneklerin gelişmesini sağlamak	Bammel & Burrus-Bammel (1996); Chen (2001).
Ekonomik Fayda	İş fırsatları sağlaması, kişisel geliri arttırması, sağlık sigortasındaki maliyetleri düşürmesi	Mannell & Stynes (1991); Bright (2000).
Çevresel Faydalar	Bireysel veya grup olarak çevreyi koruma hissinin gelişmesini sağlamak	Mannell & Stynes (1991); Bright (2000).
Rahatlama Faydası	Ruh halinde pozitif değişim, günlük hayatın ve işin stresinden arınma, iş verimliliğinin artması	Bammel & Burrus- Bammel (1996); Driver (1991).
Estetik Fayda	Bireyin ruh ihtiyaçlarını karşılamak, insan hayatını zenginleştirmek	Bammel & Burrus- Bammel (1996).
Duygusal Fayda	Yaşam tatmini ve mutluluğu arttırmak	Iso-Ahola (1997); Parry & Shaw (1999).

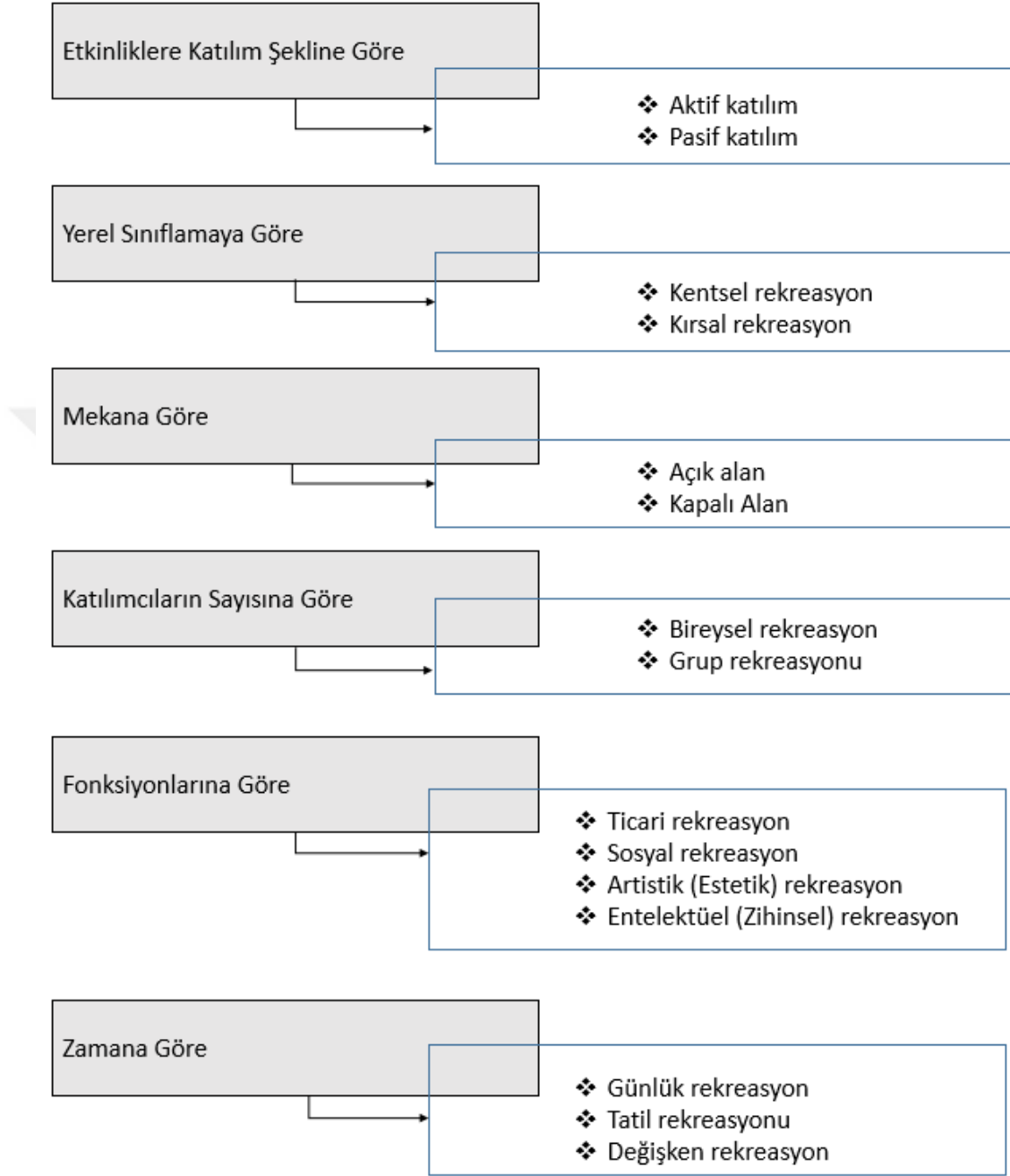
2.3.3. Rekreasyonun Sınıflandırılması

Alanyazın incelendiğinde rekreatif etkinliklerin farklı şekillerde sınıflandığı görülmektedir. Bu sınıflamalar yapılırken genellikle kişinin bir rekreatif etkinliğe katılım sağlamasının ardındaki istek, amaç ve zevkler yer almaktadır (Karaküçük, 2008). Rekreatif etkinliklerinin sınıflandırılması, araştırma bağlamına ve araştırmacılara göre değişiklik göstermektedir. Ancak rekreasyona ilişkin yapılan ilk sınıflama serbest zaman fikri ile ilişkili temel ilkeler doğrultusunda şekillenmiştir. Bu sınıflama rekreasyonu, rasyonel ve rasyonel olmayan şeklinde ikiye ayırmaktadır. Rasyonel rekreasyon bireye kendisini geliştirme, kişisel kazanımlar elde etme gibi fırsatlar sunarken, rasyonel olmayan rekreasyon daha çok zevk ve eğlenceye yönelik aktiviteler olarak görülmektedir (Gürbüz, 2020).

Mirzeoğlu ve arkadaşları (2003) rekreatif etkinlikler sınıflandırılırken, amaca (dinlenme, kültürel, toplumsal, sportif, turizm ve sanatsal), çeşitli kriterlere göre (yaş, faaliyete katılım sayısı, kullanılan mekan, zaman ve sosyolojik muhteva) sınıflandırmışlardır.

Uluslararası alanyazın incelendiğinde ise; rekreasyon kapalı alan (müzik dinlemek, kitap okumak, TV izlemek vb.) ve açık alan (bahçecilik vb.); yüksek sosyal içeriğe sahip (insanları eğlendirmek, dışarıda yemek yemek); kültürel ve sanatsal aktiviteler (sanat galerileri, sergiler, müze ve tiyatrolar), spor aktiviteleri (tenis, badminton vb.) ayrılmaktadır (Obinna ve ark., 2009). Başka bir çalışmada yine, aktif serbest zaman katılımı (dans etme, basketbol oynama vb.); pasif serbest zaman katılımı (TV izleme, Gazete okuma, oyun oynama vb.); sosyal serbest zaman katılımı (internette sohbet etme, arkadaşlar ile buluşma, kulüp aktiviteleri vb.) şeklinde sınıflandırılmıştır. Burada titizlikle ifade edilmesi gereken husus yapılan rekreatif bir etkinliğin birden fazla sınıflamaya tabi olabileceğidir. Örneğin, basketbol oynamak aktif olup olmama durumuna göre aktif hem de birden fazla kişi ile olmayı gerektiği için sosyal bir aktivite olarak kabul edilebilmektedir.

Sevil ve arkadaşları (2012) ise rekreasyonu şu şekilde sınıflandırmıştır.

Şekil 2.2. Rekreasyonun Sınıflandırılması

Bundan sonraki bölümde, rekreatif etkinliklerin hapisane bağlamındaki önemine değinilecek, cezaevlerinde yapılan aktivitelere ilişkin detaylı bilgiler sunulacaktır.

2.3. Suça ilişkin Serbest Zaman Teorileri

Alanyazın incelendiğinde serbest zaman kuramlarının klasik kuramlar, yakın dönem kuramlar ve güncel kuramlar olarak üçe ayrıldığı görülmektedir (Torkildsen, 2005). Serbest zamana ilişkin birçok kuram bulunmaktadır ancak bu bölümde mevcut kuramlar içinden yalnızca suç ile ilgili kuramlar ele alınmıştır. Bu kuramların ele alınmasının temel sebebi, suç işleme olgusu üzerinde serbest zamanın rolünün daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. TK çalışmalarında elde edilen sonuçların evrene genellenebilirliği bulunmaz. Bu noktada araştırmacı elde ettiği bulguları başka kuramlara genelleme yaparak tartışır. Yapılan çalışmada elde edilen bulgular ise, bu bölümde ele alınan araştırma konusu ile ilgili kuramlar ile tartışılmıştır.

1- Yineleme Teorisi

Donnelly (1981)'e göre bireylerin serbest zamanlarında oyun oynamak, eğlenmek gibi imkanları kısıtlanır ya da ellerinden alınırsa suç işleme eğilimleri bilinç üstüne çıkmaktadır. Yineleme teorisi, bireye ilişkin zayıflık ve bozuklukların serbest zaman aktiviteleri aracılığıyla düzeleceğini ifade etmektedir.

2- Fazla Enerji Teorisi

Hem İngiliz bir filozof hem de psikolog olan Spencer 18.yy'da yaşamış olan Alman şair Schiller'i takip ederek "Psikolojinin Prensipleri" adlı eserinden yola çıkmış ve fazla enerji teorisini ortaya koymuştur. Bu bağlamda fazla enerji teorisi diğer adıyla Schiller teorisinin öncülerinin, Schiller ve Spencer olduğu ifade edilmektedir. Schiller, bu durumu "fışkıran enerjinin amaçsızca harcanması" olarak tanımlamaktadır. Schiller'e göre hem çocuklar hem de yavru hayvanlar kendilerini koruma ihtiyacı duymadıkları zaman fazla enerjiye sahiplerdir. Sahip oldukları bu fazla enerji ise ancak oyun yolu ile harcanmaktadır. Bu teoriye göre insanların bedensel ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu durum da oyunun ortaya çıkmasının temel nedenlerinden biridir ve insanlar bu ihtiyacı karşılamak ve bedensel enerjilerini dış dünyaya yansıtmak durumundadır (Rubin, 1982; Bruce, 1993). Tıpkı Schiller gibi Spencer (1873) da çocukların oyunları taklit etmeye eğimli olduğunu savunmuştur. Ona göre çocukların hayatta kalması için ek bir çaba sarf etmelerine gerek yoktur. Çünkü onlar kendi ebeveynleri tarafından bakılmaktadır. Bu durum onların fazla enerji biriktirmelerine neden olmaktadır. Spencer'a göre, 'fazla enerji' vücutta meydana

gelen fizyolojik değişikliklerin bir sonucu olarak birikmektedir. Bu teori okul bağlamına uyarlandığında ise çocukların sınıfta uzun süre oturmalarına bağlı olarak vücutlarında fazla enerjinin biriktiğini, bu fazla enerjinin ise molalar ile tüketilmesi gerektiğini ancak böylelikle çocukların sınıftaki derslerine motivasyonlarının devam edebileceğini ileri sürmektedir. Spencer'a göre bireyler sahip oldukları fazla enerjiyi atarak gerginliklerini azaltırlar. Aksi halde var olan fazla enerji suç davranışlarında ortaya çıkacaktır (Pellegrini ve Davis, 1993). Gerginlik, suç davranışları üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir ve bireyler özellikle de çocuklar, serbest zaman aktiviteleri ile öfke patlamalarını kontrollü bir şekilde yapabilmekte, serbest zaman aktiviteleri, çocuklara yıkıcı olmak yerine yapıcı olmaları hususunda da yardımcı olabilmektedir (Cattanach, 2008).

3- Kişilik Teorisi

Kişilik teorisine göre yapılan sosyal ve sportif etkinlikler, kişilerin karakter gelişiminde önemli bir belirleyicidir. Bu teoriye göre rekreatif etkinliklere katılan bireylerin kişilik gelişimleri düzgün gelişecek, suça eğilimleri azalacaktır. Bu teorinin altında yatan düşünce ise, suça eğilimin genellikle yetersiz bireysel anlayış ve özgüven düşüklüğüne bağlı olarak gelişmesidir. Spor ve rekreatif etkinlikler ise bireylerin benlik saygısını geliştirir, sosyal etkileşim sağlamasına yardımcı olur. Rekreatif etkinliğe katılan birey kendiyile gurur duyar, bu da onun kendine verdiği değeri geliştirir. Bireysel anlayıştan uzaklaşan bireyin suça eğiliminin azalacağı düşünülmektedir. Bu durum suça yönelik davranışları doğrudan olmasa bile dolaylı olarak etkilemektedir (Kaplan, 1976; Sugden ve Yiannakis, 1982).

4- Uyarıcı Arayan Davranış Teorisi

Rekreatif amaçlı yapılan her türlü fiziksel aktivitenin, bireyler için yüksek uyarı ortamı yarattığı bu uyarıcı karşısında ise oyun ve eğlencenin suça karşı alternatif olduğu ifade edilmiştir. Bu teoriyi “fazla enerji teorisinden” ayıran unsur ise; suç işleme eğiliminin yüksek dürtü gereksinimi olduğunu ileri sürmesidir (Donnelly, 1981). Spor psikologları tüm fiziksel aktivitelerin bireylerde yüksek uyarı yarattığını ifade etmektedir. Bu durum ise heyecan arayan bireyler için oyunun suç işleme davranışının yerine geçtiği, suça karşılık daha güvenli tutarlı olarak insan heyecanına hizmet verdiğini düşünmektedirler (Segrave, 1980).

5- Sıkınlık Teorisi

Sıkınlık teorisi, bireylerin sıkılma algısı yaşadıkları durumlarda suç işlemeye yönelik eğilimlerinin arttığını ifade etmektedir. Yapılan çalışmalarda şiddet içeren birçok davranışın, yapacak daha iyi bir şey olmadığı için ortaya çıktığı görülmektedir. Clinard ve Wade (1958)'e göre Vandalizm ve şiddet içeren birçok davranış bu nedenle ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda spor ile ilgili olan bireylerin, spor ile ilgilenmeyen bireyler ile karşılaştırıldığında daha az sıkıldıkları ve bunun da suç işleme davranışını azalttığı ortaya koymaktadır. Schafer (1969)'a göre; ot içmek, kavgaya karışmak çoğu zaman sıkılmanın bir sonucu olarak ortaya çıkar ve spor ile uğraşan bireylerin suç işlemeye olan duyarlılığı daha düşüktür. Boş zamanda sıkılma algısı Iso-Ahola ve Weissinger (1990) tarafından gündeme getirilmiştir. Sıkılma algısı, boş zamanların nasıl faydalı ve efektif olarak değerlendirileceğini bilmeyen bireylerde ortaya çıkan bir duygu durum bazen de kişilik özelliği olarak görülmektedir. (O'Hanlon, 1981).

6- Gerginlik Teorisi

Gerginlik teorisi ilk olarak Robert Merton tarafından 1938'de ortaya konulmuştur (Merton, 1938). Cohen ise, Merton'un teorisini biraz zorlama olarak düşünmüş ve bu teoriyi geliştirmeyi amaçlamıştır. Cohen (1955)'te grupların neden suç işlediği ve insanların neden faydacı olmayan suçlara bulaştığını sorgulamaktadır. Cohen (1955) aslında sapkın olan insanların, toplumun geri kalanından farklı norm ve değerlere sahip olduğunu ileri süren bir alt teori ortaya koymuştur. Cohen'e göre genellikle düşük başarı oranı ve düşük statü işçi sınıfına ait ailelerin çocuklarına özgüdür. Bu alt kültürün toplumda tabu veya sapkınlık olarak kabul edilen şeylere bakış açısı övgü dolu iken; toplumda değerli ve önemli olarak görülen şeyler ise bu alt kültürde tabu ya da sapkınlık olarak kabul edilmektedir. Cohen'in teorisine göre toplumda var olan bazı gruplar ve bunların meydana getirdiği faydacı olmayan suçlar arasındaki ilişki yüzünden Vandalizm ve mücadele gibi suçlar, toplumsal değerleri tersine çevirmektedir. Cohen'e göre (1950) bunun nedeni: İnsanların toplumsal statü kazanmak için hukuk kurallarını ihlal etmesidir. Bu ihlalin önüne geçilmesinde rekreasyon aktiviteleri önemli bir rol oynamaktadır. Bu teoriye göre bireyler, serbest zaman aktiviteleri aracılığıyla toplumsal statü sağlar, özgüvenlerini geliştirirler. Bununla birlikte rekreatif etkinlikler aracılığıyla kendilerini diğer bireylere kabul ettirebilir ve bir üst sınıfa geçmek için bu aktiviteleri bir araç olarak

kullanabilirler. Bu durum az gelirli ailelerde doğan çocukların statü ve saygınlık kazanmak için suç işlemlerinin önüne geçmektedir (aktaran Purdy ve Richard, 2003, ss.180).

Ancak Cohen'in ortaya koyduğu, alt kültürlerle mensup üyelerin ana akım toplumun normlarını ve değerlerini bilinçli olarak tersine çevirdiği önerisi Lyng ve Katz gibi postmodern sosyologlar tarafından eleştirilmiştir. Postmodernist sosyologlar suç işleme davranışının can sıkıntısından veya heyecan arama ihtiyacından etkilendiğini ifade etmektedir (Lyng, 2004).

7- Sosyal Kontrol Teorisi

Sosyal kontrol teorisine göre; bireylerin geleneksel toplum kurallarına uygun olarak davranması, toplumun farklı kesiminden insanlar ile bir araya gelmesi ile ilgilidir (Segrave, 1980). Kontrol teorisinde bireyler, rekreatif aktiviteler aracılığı ile kendi akranları, akrabaları ve toplumun çeşitli bireyleri ile bağlar kurarlar. Kurulan bu bağın, gençlerin toplumdaki gelenek ve göreneklere uygun davranmalarında öncü bir rol oynadığı düşünülmektedir. Artan toplumsal bağlar ise grupların geleneksel davranışları ve inançları üzerinde etkin olacak böylelikle bireyler suça eğilim göstermeyecektir. Bu teoriye göre bireyler sosyalleşme aracılığı ile sosyal ve ahlaki değerleri öğrenirler (Burke, 2009). Sosyal kontrol teorisi, insan davranışlarını biçimlendiren okul, akran grup, eğitim, aile vb. faktörleri önemli görmektedir. Teoriye göre bireylerin toplumdaki norm ve değerlere ilişkin yaşadığı bağın temelinde sosyal denetim unsuru önemli bir rol oynamaktadır. Bu denetim mekanizmaları zayıflar ise suç davranışının gerçekleşmesine neden olabilir. Bu düşünceden yola çıkarak bu teori, bireyin bulunduğu gruba uyum sağlamasına neden olan veya bu bağı zayıflatan faktörlere odaklanmaktadır. Purdy ve Richard (2003)'a göre rekreasyon aktivitelerine katılmak, sporcunun suçlu faaliyetlerde bulunabileceği daha az boş zamana sahip olması nedeniyle koruyucu bir faktör olabilir.

8- Sosyal Destek Teorisi

Sosyal destek, bir bireyin sevmeye, sevilme, takdir edilme, kendini geliştirme vb. temel gereksinimlerini diğer bireyler ile kurmuş olduğu iletişim sonucu gidermesi anlamına gelmektedir (Türkseven ve ark., 2020). Bu teoriye göre, sosyal bir ağın parçası olan birey maddi, manevi ve duygusal anlamda sosyal çevresinden destek görebilir. Bu durum

insanın aldığı sosyal destek düzeyi arttıkça suç işleme oranının azalmasına neden olmaktadır. Yani bir ülkede sosyal destek ne kadar az ise suç işleme oranı o kadar yüksektir (Pratt ve Godsey, 2003).

9- Sınıflandırma Teorisi

Becker ve Lemert tarafından ortaya koyulan sınıflandırma teorisine göre; toplumda sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bireylerin suça karışma ve yakalanma oranları sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan bireylerden daha yüksektir. Bu teoriye göre bireyler, sporda önde gelen kişileri rol model alırlar ve rol model aldıkları bireyler genellikle toplumsal normlara uygun davranış sergileyen kişilerden oluşmaktadır. Bu durum rol model alınan kişiye benzeme dolayısıyla toplumsal normlara uyarak suç teşkil eden davranışlardan uzaklaşmayı beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte spor, kümülatif bir davranış şekli ve çalışkan olmayı gerektirmektedir. Bu durum hem karakter gelişimini desteklemekte hem takım olmayı gerektirmekte hem de ait olduğu grubun normları dahilinde davranmayı zorunlu kılmaktadır. Üstelik “sporcu olma” etiketi kendisinin de uygun davranışlar sergilemesi için bireyi motive eder. Ayrıca iyi bir sporcu olmak için çok fazla çalışma yapmak gerekir ve bu durum bireyin suç işleme gibi eylemlere zaman ayırmasında engel teşkil etmektedir. Ayrıca spor aktivitelerinde bireylere ağırlıklı olarak takım çalışmasının önemi aşılarmakta buna karşın zevk alma, bireysellik gibi duyguların ise ikinci planda tutulması aşılarmaktadır. Bununla birlikte spor aktivitelerine katılmak, suça yönelik davranışların sergilenmesinde bireyi zaman olarak da kısıtlamakta ve sporcu etiketi altında suça karışmalarında caydırıcı bir rol oynamaktadır (aktaran Purdy ve Richard, 2003, ss.184).

Alanyazında ortaya konulan bu kuramlar, serbest zaman katılımının suç işleme olgusu üzerinde yarattığı faydayı açıklamaya yönelik önemli ipuçları sunmaktadır. Ancak serbest zamana katılım sağlamanın, suç faktörü üzerinde doğrudan faydaları olduğu gibi dolaylı faydaları olduğuna da inanılmaktadır. Yapılan doktora çalışmasının, suç üzerinde belirli olabilecek diğer faktörleri daha bütüncül bir şekilde anlamak ve serbest zaman aktivitelerine katılım sağlamanın yaratmış olduğu diğer faydaları ortaya koyacak olması nedeniyle önemli olduğu düşünülmektedir.

Serbest zamanın fonksiyonları ve serbest zaman ile suç arasındaki teoriler değerlendirildiğinde, serbest zamanın etkin kullanılmasının bireyler için ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Rekreasyon, bireyler için farklı faydalar doğuran serbest zaman etkinlikleridir. Birçok araştırmacı serbest zamanın fonksiyonlarını göz önüne alarak rekreasyon faydasına ilişkin kuramsal çalışmalar ortaya koymuştur. Biz de bundan sonraki bölümde rekreasyon kavramına, rekreasyona duyulan ihtiyacın nedenlerine ve rekreasyondan edinilen faydaların neler olduğuna dair açıklama getireceğiz. Ayrıca rekreasyonun sınıflandırılması ve cezaevlerinde yürütülen rekreatif etkinliklerin neler olduğuna değinerek cezaevinde rekreasyona duyulan ihtiyacı detaylı bir şekilde ele alacağız.

2.4. Ceza Adalet Sisteminin Tarihsel Süreci

Ülkemizde suç, giderek artmakta olan bir olgudur. TUIK verileri incelendiğinde; 1998 yılından bu yana suç oranlarında yaklaşık 3 kat artış olduğu ve bu artışın her yıl düzenli olarak devam ettiği görülmektedir (Tablo 2.2).

Tablo 2.2. 1998-2019 Yılları Arasında Hükümlü Sayısı

Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın
1998	66 096	63 576	2 520
1999	67 676	65 278	2 398
2000	50 628	48 758	1 870
2001	55 804	53 732	2 072
2002	59 512	57 398	2 114
2003	63 796	61 594	2 202
2004	58 016	56 062	1 954
2005	55 966	54 128	1 838
2006	70 524	68 075	2 449
2007	90 732	87 553	3 179
2008	103 435	99 842	3 593
2009	115 920	111 853	4 067
2010	120 194	116 002	4 192
2011	128 253	123 648	4 605
2012	136 638	131 732	4 906
2013	144 098	138 906	5 192
2014	158 690	152 902	5 788
2015	177 262	170 754	6 508
2016	200 727	192 354	8 373
2017	232 340	222 444	9 896
2018	264 842	254 426	10 416
2019	291 546	280 114	11 432

Not: Bilgiler 31 Aralık 2019 tarihli verilere dayanmaktadır.¹

¹ (Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim tarihi: 15 Eylül 2020).

Suç üzerine odaklanan çalışmalar, suç üzerinde belirleyici olan birçok faktörden bahsetmektedir. Örneğin, madde kullanmak, ebeveynlerden birinin olmaması, cezaevi kültürü ile bütünleşmek, bireyin suç işlemeye başladığı yaş aralığı, anne veya babanın suç geçmişi, bireyin yetiştirilme şekli ve ailede suç işleyen akrabalar ile teması, ebeveynlerin ilgisi ve denetimi, bireyin aileye bağlılığı, eğitim düzeyi, klinik faktörler (psikopatlık, intihara eğilim) ve zihinsel başarı skorları (IQ) bireyin suça tekrar karışmasında güçlü belirleyiciler olarak görülmektedir (Dembo ve ark., 1995; Dembo ve ark., 1998; Myner ve ark., 1998; Cottle ve ark., 2001). Ancak bunların dışında suçun mükerrer hale gelmesinde en az yukarıda yazılan durumlar kadar, bireyin ailesi ile yaşadığı sorunlar, akran etkileri, davranışsal problemler ve serbest zaman kullanımındaki yetersizlikler de önemli belirleyiciler arasında yer almaktadır (Kızmaz, 2007). Araştırmalar serbest zaman kullanımındaki yetersizliklerin bireyler üzerinde olumsuz etkiler yarattığını, suç üzerinde belirleyici olduğu öngörülen, alkol-madde bağımlılığı, çetecilik, kavga, suç ve zorba davranışları arttırdığı, bireylerin anti-sosyal davranışlar sergilemesine neden olduğunu ortaya koymaktadır (Iso-Ahola ve Weissinger, 1990; Iso-Ahola ve Crowley, 1991; Patterson ve ark., 2000; Yaman ve Peker, 2012; Ertüzün ve ark., 2016; Kara, 2018). Bununla birlikte serbest zaman kullanımının birey için yeterli ve doğru olmasının kişilik gelişimini pozitif olarak etkilediği belirtilmekte ve serbest zaman aracılığı ile bireylerin fiziksel, psikolojik, estetik, eğitim, rahatlama ve sosyal açıdan birçok fayda elde ettiği görülmektedir (Ho, 2008). Son yıllarda yapılan çalışmalar kişilik gelişimi ile fiziksel aktivite düzeyi arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymakta, bu ilişkiyi serbest zaman aktivite türünden ziyade fiziksel aktivite düzeyi ile ilişkilendirmektedir (Terracciano ve ark., 2013). İlgili çalışmalar, serbest zamanlarını oturarak geçiren bireylerin dürüstlük, açıklık ve dışadönüklük düzeylerinin düşük olduğunu buna karşın nörotizm düzeylerinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Ebstrup ve ark., 2013; Stephan ve ark., 2014). Serbest zamanda yapılan fiziksel aktivitelerin bireyler üzerindeki diğer etkilerine bakıldığında ise; fiziksel aktivite yapan bireylerin olumsuz psikolojik algı (öfke, depresyon ve kaygı) düzeylerinde azalma olduğu buna karşın olumlu psikolojik algı düzeylerinde (benlik saygısı, psikolojik iyi oluş, özgüven) artış olduğu görülmektedir. Ayrıca bu etkinliklerin, bireylerin kişisel gelişimlerini desteklediği, bilişsel ve akademik performanslarını, liderlik ve problem çözme becerilerini ve öz yapabilirlik düzeylerini

arttırdığı, onları özgürleştirdiği ve spiritüel anlamda gelişimlerini desteklediği ifade edilmektedir (Chen, 2001). Bununla birlikte fiziksel aktivitenin bireylerin başarı sağlamasında, mutlu olmasında ve diğer bireyler ile sosyal ilişkiler kurmasında da önemli bir işleve sahip olduğu bulgular arasındadır (Folkins ve Sime, 1981). Son olarak rekreatif etkinliklerin, bireyler üzerinde yarattığı faydalar ve rekreasyonun terapatik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, zarar verici davranışların meydana gelmesinde önleyici olduğu ifade edilebilir (Carter ve Russel, 2005). Bu durum serbest zaman kullanımının mahkum bireyler için ne kadar önemli olduğunu da ortaya koymaktadır. Özellikle mahkumiyet hayatının getirmiş olduğu zorluklar göz önüne alındığında bu zorluklar ile başa çıkabilmek, fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı kalabilmek, kendini geliştirmek ve mahkumiyet sonrası topluma yeniden adapte olabilmek için serbest zaman etkinliklerinin rolü önemlidir (Köse ve ark., 2019). Serbest zaman aktivitelerinin mahkum bireyler üzerinde pozitif etkilerini araştıran çalışmaların artmasındaki en önemli hususun, ceza sistemine yönelik algıdaki değişim olduğu ifade edilebilir. Tarihsel süreç incelendiğinde suça yönelik yaklaşımların zaman içerisinde değiştiği görülmektedir. Örneğin geçmişte cezalar, suçlu bireyin bedensel bütünlüğüne yönelik verilirken 18. yüzyıl sonrasında bu cezaların daha çok hürriyeti bağlamaya yönelik verildiği ancak hürriyeti bağlamaya yönelik cezaların da suçu önlemek ve faili ıslah etmek hususunda başarılı olmadığı fark edilmiştir (Foucault, 2000).

Islah etme amaçlı rekreasyonun tarih içerisindeki gelişimi incelendiğine, 18. yüzyılın başlarında uygulanan ceza politikalarının başarılı olmadığı görülmektedir. Ceza aracılığıyla mahkumların pişman olması ve hapisane kurallarına uymaları beklenirken tam tersi olduğu ve mükerrer suç oranlarının azalmadığı gibi mahkumların hem fiziksel hem de psikolojik olarak daha kötü hale geldiği belirtilmektedir. Bu durum mahkumların suç işlemeye devam etmelerine sebebiyet vermiş ve bu süreçte mahkumların sayısı giderek artmıştır. 19.yy'da ilk kez Kuzey Amerika'da daha hümanist bir reform yapıldığı, bu sayede rehabilitasyon sürecine daha pozitif bir yaklaşım getirildiği görülmektedir. 1840'larda bazı hapisanelerde özel gün kutlamalarına yer verilmiş, 1870'lerde Ulusal Cezaevi Birliği bir ilk olarak hapisanelerin cezalandırma ve toplumu koruma amacı yerine rehabilite etme amacını birincil görev olarak belirlemiştir. Dolayısıyla bazı cezaevleri ulusal kutlama günlerinde mahkumlara serbest zaman aktivitesi olarak bahçeye

çıkma izni vermiş bazı özel günlerde ise mahkumlara müzik, tiyatro ve seminer fırsatları sunmaya başlamıştır. Daha sonrasında ise limitli bahçe izinleri, mahkumların spontane bir şekilde oyunlar düzenlediği bir zaman dilimine dönüşmüştür. Concord Reformatory, mahkumlar için ilk spor programını geliştiren cezaevi olmuş yetkililer mahkumların birkaç kulüp ve topluluk kurmasına izin vermiştir. Amaç mahkumların öz denetim sağlayabilmesine katkı sağlamaktır. Bu topluluklardan birinin 45 üyesi olan bir beyzbol kulübü olduğu ve düzenli olarak toplantılar yaptığı ifade edilmektedir. Mahkumlar cumartesi günleri öğleden sonra beyzbol, güreş ve futbol oynayabilmekte daha sonrasında komşu şehirlerden gelen katılımcılar ile maçlar düzenleyebilmektedir. Bu modeli takiben Elmira Reformatory de öz kontrolü ve takım ruhunu sağlayabilmek amacıyla bu yaklaşımı benimsemiş ve spor faaliyetleri organize etmeye başlamıştır (Caplan, 1996).

O dönemlerde oldukça tartışmalı olan bu reform 1915'te diğer cezaevleri tarafından da kabul görmüştür. Reformların cezaevleri tarafından kabul edilme nedeni, bu reformlar aracılığıyla hükümlülerin kitleler halinde kontrol edilebilmesinin fark edilmesidir. 1960'lardan önce gücün tek elde toplandığı ve cezaevi yetkililerini yargılayan bir sistemin olmadığı ancak bu durumun Attika cezaevinde yaşanan isyan sonucunda değiştiği ifade edilmektedir (McCall, 1981). 1971 yılında New York'ta 2.200 mahkumun bulunduğu yüksek güvenli bu cezaevinde isyan çıkmış, mahkumlar isteklerinin yerine getirilmesi için gardiyanları rehin almış, silahlanmış ve kiliseyi yakmışlardır. Polisler orta yolu bulmaya çalışsa da 1.281 mahkum geri çekilmemiş 39 gardiyan ve diğer çalışanlar rehine olarak alı konulmaya devam etmiştir. 4 günün sonunda polis, fiziksel müdahale kararı almış isyan eden 29 mahkumun ve 10 rehinenin ölümü ve diğerlerinin ağır yaralanması ile bu müdahale sonuçlanmıştır (Thompson, 2019). Birçok cezaevi yetkilisi rekreasyon eksikliğinin, mahkumların isyanları planlayabilmek adına çok fazla zamana sahip olmalarına sebebiyet verdiğini savunarak NTRS (National Therapeutic Recreation Society) adında bir rekreasyon derneği kurmuştur. Bu dernek mahkumlar için inceleme, eğitim ve bilinçlendirme amaçlı yıllık konferanslar düzenlemeye başlamış, her sene daha fazla rekreasyon konularını içeren ve 2 gün süren konferanslar düzenlemiştir. 1973 yılında Washington DC'nin, hapishane rekreasyon programını değerlendirmeleri ve yeni kurulmakta olan bu dernek için önerilerde bulunmaları istenmiştir. 1974 yılında az ilgi nedeniyle dernek dağılmış ancak dağılmadan önce ıslah amaçlı rekreasyonun hapishane

sistemlerinin bir parçası olabilmesi adına ciddi bir farkındalık yarattığı görülmüştür (Calloway 1981). 1970 yılına kadar cezaevi hukuku bir uzmanlık alanı haline gelmiş ve politikacılar tarafından da ilgi görmeye başlamıştır. Yaşanan deneyimler, verilen cezaların toplum düzenini sağlamada yetersiz kaldığı ve toplumsal barışın tehdit altında olduğunu göstererek yeni bir ceza-adalet anlayışının gelişmesinin önünü açmıştır. Özellikle son yıllarda ortaya koyulan “onarıcı adalet” kavramı, suç olgusuna “fail odaklı” bakılması gerektiğini ileri süren bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Usta ve Öztürk, 2010). Onarıcı adalet kavramına göre suçlanacak kişi yalnızca fail değildir. Çünkü failin bu suçu işlemede sosyal faktörler önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle suç işleme unsurunda bireyden topluma, ekonomiden politikaya her unsur değerlendirilmeli bununla birlikte hem bireylerin hem de devletlerin suçun işlenmesinde kabul etmesi gereken ortak sorumlulukları olduğu ortaya konulmalıdır. Onarıcı adalet yaklaşımına göre; suça yalnızca devletler karşılık vermemeli bu süreçten etkilenen mağdur, fail ve toplum da bir bütün olarak bu sürece katılmalıdır. Onarıcı adalet anlayışının gelişmesinde cezaevi şartları ve bireyin rehabilite edilmesi arasındaki ironik ilişkinin belirginleşmesi ve suçlu bireyin hapis cezası ile kanunlara itaat edeceği fikrinin mümkün olmadığına ilişkin bilincin artması önemli rol oynamıştır (<https://www.unodc.org/>, Erişim tarihi: 9 Ocak 2019). Ayrıca bu anlayış, suçu yalnızca kolluk ve yargı görevlilerinin işi olarak görmemekte, suçu sosyal bir sorun olarak algılamakta ve suçla mücadeleyi birçok resmi kurum ve sivil toplum kuruluşunun ortak mücadelesi olarak görmektedir (Edwards, 2004). Bu yaklaşıma dayanarak suçun toplumsal nedenlerini anlama ve buna karşı tepki verme yeteneğinin geliştirilmesi böylelikle adalet sistemine ilişkin maliyetinin azaltılması, bozulan sosyal dengenin ve toplumsal barışın yeniden sağlanması, toplumsal yapının güçlendirilmesi ve kamu güvenliğinin artırılması hedeflenmektedir (Gülener, 2012). Ülkemiz açısından bakıldığında ise; 2000’li yıllarda hükümlü ve tutuklu bireylerin hayata dair bakış açılarını değiştirmek, onları topluma kazandırmak ve böylelikle mükerrer suçun önüne geçerek bu hususta harcanan ekonomik harcamaları azaltmak amacıyla birçok reform başlamıştır. Adalet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın ortak işbirliği altında; ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklu bireylere yönelik psikolojik, sosyal ve kültürel olarak gelişimlerini destekleyecek faaliyetler ile tahliye olduktan sonra iş bulmaları için onlara destek sağlayacak meslek ve beceri edinim kursları düzenlenmesi

için protokoller imzalanmıştır (Yaylalı ve Konuk, 2016). Bu bağlamda sanat kursları, sportif ve kültürel faaliyetler ve meslek edindirme kursları gibi etkinlikleri kapsayan rekreatif etkinlikler giderek yaygınlaşmış ve bu etkinliklerin önemi giderek artmıştır. Rekreatif etkinlikler aracılığı ile sağlanan eğitimin nitelikli işgücünü arttırarak ekonomik kalkınma üzerinde anahtar bir rol oynadığı; eğitim aracılığı ile gelişen bireyin sosyal refah düzeyinin artacağı, yaşam seviyesinin yükseleceği ve bu durumun sosyal kalkınmayı olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir (Günkör, 2017). Özellikle mahkumiyet hayatının getirmiş olduğu zorluklar göz önüne alındığında; bu zorluklar ile başa çıkabilmek, fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı kalabilmek için rekreatif aktivitelerin önemli olduğu ifade edilebilir.

2.5. Cezaevinde Rekreasyona Duyulan İhtiyacın Nedenleri

Günümüzde cezaevi koşulları eskisine kıyasla daha iyi olsa da mahkum olmanın bireyler üzerinde fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak bir çok olumsuzluk yarattığı ifade edilebilir. Hapishane ortamının koşulları düşünüldüğünde hareketsizliğe dayalı olarak gelişen fiziksel sağlık problemleri; hapishane hayatının bireyler üzerindeki kısıtlayıcılığı düşünüldüğünde oluşan psikolojik problemler; yine hapishane hayatının fiziki koşulları ve mahkum edilme psikolojisinin yaratmış olduğu kişiler arası problemler mahkumları olumsuz olarak etkilemektedir. Soytürk (2013:37)'e göre; hapishane koşullarının fiziki yapısı, sürekli kapalı bir alanda kalma ve yaşam koşullarındaki elverişsizlik, sağlıkla ilgili hiçbir problem yaşamayan bir insanda bile hastalıklara neden olabilmektedir.

Cezaevinde olmanın zorluğu bir yana, birçok bireyin hapishane öncesi yaşam mücadeleleri için de zorluk çektiği, çoğu mahkumun cezaevine girmeden önce istismara maruz kaldığı, evsizlik, yoksulluk, işsizlik, toplum tarafından dışlanma ve eğitimsizlik gibi problemler ile başa çıkmaya çalıştığı ifade edilmektedir (Durcan, 2008). Mahkumların birçoğu hem fiziksel hem de psikolojik sağlık problemlerine sahiptir ve bu mahkumların bir kısmı hapishaneye girmeden önce tedavi alırken diğer kısmı ile ilgili herhangi bir herhangi bir tanı ve tedavi sürecinin yapılmadığı raporlanmaktadır (SEU, 2020).

Mahkum bireylerin cezaevine girmeden önce sosyo-ekonomik düzeyleri, akran grupları, aile ortamları, fiziksel ve psikolojik sağlık durumları gibi unsurlar cezaevindeki süreçleri

üzerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte cezaevinde olan mahkumun, cezaevi koşullarının cebri bir getirisi olarak yaşadığı problemler (özerk alanların olmayışı, koşulların kalabalık olması, koşušta yaşanan kavgalar vb.) de onların cezaevi süreçleri üzerinde önemli bir belirleyici olabilir. Bahsedilen tüm bu faktörler yalnızca mahkumların ceza sürelerini nasıl geçireceklerini değil aynı zamanda tahliye sonrası yaşamlarının nasıl olacağını da belirlemektedir. Örneğin mahkumların eğitim düzeyi bu faktörlerden biridir. Yapılan birçok çalışmada mahkum bireylerin çoğunlukla eğitim düzeylerinin düşük olduğu ve eğitimsizlik ile suç arasında bir korelasyon olduğu ifade edilmektedir. TÜİK verilerine göre hükümlü bireylerin %30.8'i ilköğretim mezunlarından oluşmaktadır (TÜİK, 2020). Bu bağlamda mahkum bireylerin hapisaneye girmeden önce de eğitim olanaklarından yeterli düzeyde yararlanamadığı, hem akademik hem de mesleki eğitimlerinin yeterli düzeyde olmadığını ifade etmek mümkündür.

Mahkum bireylerin karşılaştığı bir diğer önemli problem ise ekonomik gelir düzeyidir. Maschi ve arkadaşlarına (2009) göre, mahkum bireyler zaten çoğunlukla yoksulluk sınırı ya da yoksulluk sınırının altında olan bireylerden oluşmaktadır. Bu bireyler ağırlıklı olarak hiçbir ekonomik kaynağa sahip olmadıkları gibi ciddi maddi problemler ile hayatlarını sürdürmek durumunda kalırlar. Bu nedenle mahkum bireyler, toplumda ekonomik açıdan dezavantajlı bireyler olarak görülmekte, cezaevine girmeden önce yoksul olan bireyin tahliye olduktan sonra da yine yoksul sosyal çevresine döneceği ve yoksulluğun suç işleme oranları ile pozitif ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Zaten ekonomik açıdan dezavantajlı olan bu bireylerin cezaevinde yoksulluğu daha fazla hissedeceği, kendisi dışında dışarıda olan ailesi için de bu maddi kaygıları yaşayacağı dile getirilmektedir. Özellikle hapisaneye giren kişi, evin geçimini sağlayan kişi ise bu durum ailenin de geçim kaynağının son bulmasına neden olmaktadır. Bu noktada tüm aile maddi açıdan zora girmekte, dışarıda kalan aile kendi geçimini sağlayamadığı için cezaevindeki bireye para yardımı yapmakta zorlanmaktadır. Yaşanan ekonomik durumun bireyler üzerinde önemli bir stres oluşturduğu ifade edilebilir. Ayrıca hapisteki bireyin ekonomik koşullarının kötü olması, yalnızca hapisanedeki kişisel ihtiyaçları (temizlik, şampuan) değil hapisane dışından temin edilecek malzeme ve eğitim öğretim araçlarının masraflarını karşılamayı da imkânsız hale getirmektedir (Soytürk, 2013). Yapılan çalışmalarda mahkumların hapisaneye girmeden önce de işsizlikle boğuştuğunu, düzenli

bir gelir elde etmede problem yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum bireylerin suçla karşılaşmasındaki önemli sebeplerden biri olarak ifade edilmektedir (Demez ve ark., 2017).

Maddi yetersizliklerle ilgili olan diğer bir handikap ise mahkum bireylerin sağlık durumlarıdır. Bu bireyler zaten toplumdaki diğer bireyler ile karşılaştırıldıklarında sosyal güvencelerinin olmaması ve buna bağlı olarak sağlık hizmetlerine yeter kadar ulaşamamaları nedeniyle fiziksel ve psikolojik açıdan da ciddi problemler yaşamaktadırlar. Yapılan çalışmalar mahkum bireylerin cezaevine girdiklerinde zaten hali hazırda sağlık problemlerinin olduğunu ortaya koymakta, bu hastalıklar içinde sıklıkla diyabet, astım, epilepsi, bulaşıcı ve nörotik hastalıkların var olduğu belirtilmektedir. Bu hastalıkların yanı sıra mahkumiyet hayatının da sebep olduğu tüberküloz, astım ve romatizma vb. hastalıklar da bulunmaktadır. Ayrıca mahkumiyet hayatının getirmiş olduğu hastalıklar yalnızca fiziksel hastalıklar değildir. Birçok mahkumunun cezaevine girmesinden sonra panik atak, anksiyete, öfke kontrolü problemleri yaşadığı, anti sosyal davranışlar sergilediği ve intihara teşebbüs ettiği de bulgular arasındadır. Bununla birlikte mahkumların çoğu, cezaevi dışında tedavisinin gerçekleştirilmesi gereken kişilik bozukluğu, madde bağımlılığı ve psikoz gibi psikolojik rahatsızlıklara da sahiptir. Bağımlılığın sıklıkla karşılaşılan problemlerden biri olduğu ve mahkum bireylerin hapishaneye girmeden önceki yaşamlarında farklı uyuşturucu maddelerden en az birini belli bir dönem için kullandıkları da ifade edilmektedir. Üstelik bu durum hapishane koşullarında önemli bir sorun haline gelmekte hem birey hem de hapishane ortamı için önemli bir sorun teşkil etmektedir (UNODC, 2020). Anne, baba, eş, evlat ve sevdikleri bireylerden uzak olmak hükümlüler açısından bir stres kaynağıdır. Mahkum bireylere ilişkin yapılan çalışmalar, hapishanede oldukları süre içinde ailesi ile ilişkileri düzgün olan bireylerin hem hapishaneye uyum süreçlerinin hem de tahliye sonrası toplumsal entegrasyonlarının daha başarılı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle aile ilişkilerinin korunmasının ve geliştirilmesinin önemli olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte hem mahkum birey hem de ailesi tarafından yaşanan bir diğer stres unsuru, toplum tarafından etiketlenme ve bu duruma ilişkin duyulan utanç meselesidir (Brown, 2003). Mahkumların çoğu, mahkumiyet durumunun toplumsal ilişkilere zarar verdiğini, aile ilişkilerini bozduğunu ve psikolojik problemlere neden olduğunu dile getirmektedir (Demez ve ark., 2017).

Mahkum bireylere ilişkin ifade edilen başka dezavantajlı durumlar da bulunmaktadır. Bu dezavantajlı durumlar şu şekilde ifade edilmektedir: Mahkum bireyler özellikle insan ilişkilerinin yönetimi ve barınma ihtiyacının giderilmesi gibi konularda baş edebilecek yaşamsal becerilere sahip değildir (SEU, 2020). Bu durum yalnızca suçu değil suçun mükerrer hale gelmesine de neden olabilir. Bununla birlikte mahkumların tahliye sonrasında tekrar suça karışmalarını etkileyen başka unsurların olabileceği de belirtilmektedir. Bu unsurlar; mahkumların aldıkları ceza süreleri, kültürel faktörler, sosyal patolojiler, hapisnede mahkumları etkileyen olaylar, işverenlerin eski bir suçluya iş vermek istememesi vb. konular olarak ifade edilebilir (Kethineni ve Falcone, 2007). Yaşanan tüm bu olumsuzlukları asgari düzeye indirmek, mahkum bireyleri fiziksel ve psikolojik açılarından rehabilite etmek, mesleki deneyim kazandırmak, özgüvenlerini geliştirmek ve sosyalleşmelerine destek vermek ve tahliye sonrasında hayatını yeniden inşa edebilmeleri için rekreatif etkinliklerin önemli bir rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır. İngiltere’de yapılan bir çalışma, mahkum bireylerin ruhsal açıdan sağlıklı kalabilmek için en fazla, cezaevinde konuşacak birilerinin olmasına, psikolojik sağlık hizmetlerine erişim sağlama olanağı ve serbest zamanlarını değerlendirecek etkinliklerin olmasına ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır (Durcan, 2008). Moeller ve arkadaşları (2007) ise mahkum bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlıklarını bozacak hususların belirlenmesi ve bu hususların etkilerini ortadan kaldırmanın önemli olduğunu, mahkum bireyleri tahliye olduktan sonra toplumsal hayata adaptasyon sağlamaları ve sağlıklı davranışlar sergilemeleri için yapılandırılmış aktivitelerin önemli olduğunu ifade etmektedir (WHO, 2020). Mahkum bireylerin toplum ile yeniden bütünleşmesine yardımcı olmak ve bireylerin tahliye sonrasında yeniden suça karışmasını önlemek için cezaevinde verilen psiko-sosyal hizmetlerin ve sosyal bütünleşmenin oldukça önemli olduğunu söylemek mümkündür (Saruç, 2013).

2.6. Cezaevlerinde Mahkumlara Sunulan Serbest Zaman Olanakları

Mahkumlara sunulan yapılandırılmış programların temelde iki amacı olduğu, bunlardan birinin mahkumların tahliye sonrası yeniden suç işleme riskini azaltmak; diğerini ise cezaevi sürecinde mahkumun psiko-sosyal olarak refah düzeyini arttırarak kurum içinde ortaya çıkacak problemleri önlemek olduğu ifade edilmektedir (Tripodi ve ark., 2011). Bu amacı gerçekleştirmek için ceza infaz kurumlarının hükümlü bireylere yönelik meslek

edindirme, eğitim, öğretim ve sosyo-kültürel faaliyetler düzenlediği görülmektedir. Dünyada ve ülkemizde mahkum bireyler için farklı programlar sunulmakta, bu sunulan programların mahkumun eğitilmesi, meslek edinmesi ve tahliye sonrası topluma adapte olabilmeleri için onları fiziksel ve psikolojik olarak rehabilite etmesine, analitik düşünme becerileri ve sosyal beceriler geliştirmelerine katkı sağladığı ortaya konulmaktadır. Mahkumlar, hazırlanan programlar aracılığıyla sorumluluk alarak kendilerini iyileştirmeye yönelik farkındalık kazanmakta, çoğu sigara, hap vb. gibi kötü alışkanlıklarından uzaklaşmaktadır (Saruç, 2013). Yurt dışındaki birçok hapisane, mahkumlara rekreatif aktivite fırsatları sunmaktadır. Bu aktiviteler farklı yaş gruplarına, cinsiyete, cezaevinin güvenlik düzeyine ve mahkumların mental kapasitelerine bağlı olarak değişmektedir (Polson 2002). Örneğin 1981 yılında gerçekleştirilen bir ankette ABD’de bulunan cezaevlerinin yaklaşık olarak %50’si mahkumlara basketbol, softbol, voleybol ve ağırlık antrenmanını da kapsayan spor faaliyetleri sunduğu belirtilmektedir (Caplan, 1996).

Kurum fark etmeksizin aktivitelerin, aktivite odaklı programlar, reformatif aktiviteler ve yeniden entegre programları olmak üzere temelde üç kategoriye ayrıldığı belirtilmektedir. Aktivite odaklı programlar masa oyunları, sanat ve spor olmak üzere mahkumları meşgul tutma hedefi taşıyan programlardır. Reformatif faaliyetler ise bilgi ve beceri odaklı olup, eğitim, madde bağımlılığı veya yaşam becerileri programlarını kapsarken; yeniden entegre edici faaliyetler, tıbbi ve danışmanlık hizmetleri vererek mahkumları hapisaneden sonraki hayata hazırlamayı amaçlamaktadır (Braxton-Mintz, 2009). Bazı kurumlar ise yorumlayıcı, duyuşsallığı kolaylaştıran ve mahkumların serbest zaman refahına ulaşmasını sağlayan “serbest zaman danışmanlığı” sunmaktadır. Serbest zaman danışmanlığı, boş zaman kaynakları da dahil olmak üzere rehberlik, yaşam tarzını geliştirme ve önleyici danışmanlığı teşvik etme, terapötik iyileştirme sağlama ve normalleştirme deneyimleri gibi çeşitli hedeflere ulaşmayı amaçlar (Compton ve Hormachea, 1979). Bu danışmanlık ile mahkumlara eğitim ve serbest zamanlarını nasıl değerlendireceklerine dair danışmanlık hizmetleri verilmekte, serbest zamanın değerine ilişkin vurgu yapılarak topluma adapte edilmeleri ve kendilerini daha iyi anlamalarına yardımcı olunmaktadır. Ayrıca bu programlar mahkumların kendi ilgi alanlarına göre

aktiviteler seçmelerine ve gelecekte serbest zaman seçimleri yaparken öz yönlendirme yapabilmelerine de yardımcı olmaktadır (McCall, 1981).

Ülkemiz bağlamında değerlendirildiğinde ise; dünya genelinde yaşanan ceza infaz sistemindeki köklü değişimlerin ülkemizdeki yansımaları son 15 yılda başlamıştır. Bu değişimin gerçekleşmesinde adalet sisteminin daha efektif bir hale getirilmesine yönelik alınan ulusal politikaların yanı sıra Avrupa Birliği'ne katılım ve uyum süreçlerinin de bu reformun değişmesinde etkileri olduğu ifade edilmektedir. Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nün başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere diğer ülke ve uluslararası kuruluşlar ile yürüttüğü birçok proje bulunmaktadır. Bu projelerin başında yargı modernizasyonu ile ilgili yapılan projeler, kurumların fiziki yapılarını değiştirmeye yönelik yapılan projeler, psikologlar, öğretmenler ile idarecilerin görevlerine ilişkin eğitimleri kapsayan projeler, davranış programlarını ele alan projeler ve mesleki eğitim atölyelerinin kurulmasına ilişkin projelerin yürütüldüğü görülmektedir. Bu anlayışın cezaevlerinde yürütülen programlar üzerinde de etkileri olduğu, Türkiye genelinde yaklaşık 300'e yakın mesleki eğitim atölyesinin kurulduğu, 100'e yakın cezaevinin eğitim birimine kitap ve teknik donanım ile ilgili destek sağlandığı ifade edilmektedir (CTE, 2020).

Antalya L Tipi Ceza İnfaz kurumu, mahkumlar için sosyal ve kültürel faaliyetler, eğitim-öğretim faaliyetleri ve çeşitli sportif faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetleri hazırlamalarındaki temel amaçlarını; mahkumların vatanını ve milliyetini seven bireyler olarak yetişmeleri, kendilerine ve sosyal çevrelerine karşı duyarlı, toplumla sosyal ve manevi yönden uyum içinde, suç işlemesine neden olan sebeplerin farkında ve bunlardan arınmış bir şekilde özgüven kazanarak topluma yeniden entegre olmasını sağlamak şeklinde ifade etmiştir. Bu amaç dahilinde cezaevinde Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü ile ortak protokolleri bulunmakta ve açılacak kurslara ilişkin eğitimci desteği alınmaktadır. Kurslarda başarı kazanmış mahkum bireyler Milli Eğitim Bakanlığı'ndan onaylı belgeler alabilmektedir. Kurumda 3 öğretmen, kütüphane desteği sağlayan 3 İnfaz ve Koruma Memuru bu programlar süresince hizmet vermektedir. Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumu'nda yürütülen eğitim ve sosyo-kültürel etkinlikler şu şekilde sıralanabilir: Eğitim öğretim faaliyetleri, Öğrenci Seçme Sınavı, Açık İlköğretim Okulu, Açık Öğretim

Lisesi, Açık Öğretim Fakültesi ve ÖSYM tarafından yapılan tüm sınavlar ve yabancı dil kursları, meslek eğitim kursları, açıktan öğretim için destek kursları sunulmaktadır. Sosyo-kültürel faaliyetler altında; tiyatro gösterimi, konferanslar, konserler, münazaralar, bilgi yarışmaları, sinema gösterimi, satranç, film ve belgesel gösterimleri yer almaktadır. Son olarak mahkumlara sunulan spor etkinliklerinin ise; futbol, voleybol, basketbol, badminton ve masa tenisiden oluştuğu belirtilmiştir (Eğitim Servisi, 2020).

2.7. Mahkumlar üzerinde yapılan çalışmalar

Serbest zamanın faydası üzerine yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak dezavantajlı gruplar (adölesanlar, yaşlılar, zihinsel ve bedensel engelliler vb.) üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Dezavantajlı gruplardan biri ve aynı zamanda bu çalışmanın odağı olan bir diğer grup ise hükümlü bireylerdir. Uluslararası alanyazında, hükümlü bireylerin serbest zaman etkinliklerini farklı açılardan ele alan çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların iki teorik alana ayrıldığını, bunlardan birinin suç veya sapmayı önlemeye yönelik çalışmalar olduğu; diğer alanın ise suçluların rehabilitasyonu üzerine odaklandığı ifade edilmektedir (Coalter, 2007). Suç ve sapma davranışlarının rekreatif aktiviteler aracılığı ile önleneceğini ortaya koyan çalışmalar da kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan bir kısmının, rekreatif aktivitelerin terapatik etkilerini kuramsal bağlamda ele alan çalışmalardan oluştuğu ve bu çalışmaların ağırlıklı olarak serbest zamanın fonksiyonları üzerinden bu etkiyi açıklamaya çalıştıkları görülmektedir (Nichols, 1997; Williams ve ark., 2005). Diğer çalışmaların ise hapisane ortamında rekreatif etkinliklere katılan bireylerin tahliye sonrasında tekrar suç işleyip işlemediğini istatistiksel olarak ele alan ampirik çalışmalardan oluştuğu saptanmıştır. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar; rekreatif etkinliklere katılım ile tahliye sonrasında yeniden suça karışma düzeyinde negatif bir ilişki olduğunu ortaya koysa da elde edilen bulguların tartışmalı olduğu ifade edilmektedir (Nichols, 1997). Çünkü suç, birçok faktör tarafından etkilenen karmaşık bir olgudur ve yapılan çalışmaların deneysel değil ilişkisel düzeyde olması nedeniyle karıştırıcı değişkenlerden arınık olması mümkün değildir (Büyüköztürk ve ark., 2014). Rekreatif aktiviteler ve suçun işlenmesi veya yeniden işlenmesi üzerinde deneysel çalışmaların yapılmasındaki zorluklar araştırma bulgularının nesnelliği hakkında soru işaretlerinin oluşmasına sebep olmaktadır (Nichols, 1997). Rekreatif aktivitelerin suça karışma veya yeniden suç işleme üzerinde belirleyici olduğunu doğrudan ortaya

koyabilecek bulgular olmamasına karşın spor ve rekreatif etkinliklerin suç işleme davranışı üzerinde pozitif etkileri olabileceğini ortaya koyan birçok çalışma bulunmaktadır (Nichols ve Crow, 2004; Bailey, 2005; Hartmann ve Depro, 2006; Meek ve Lewis, 2012). Suç ve rekreasyon üzerine odaklanan diğer teorik alan ise rekreatif etkinliklerin suçlular üzerindeki terapatik etkilerini incelemekte ve suç davranışı üzerinde belirleyici olduğu düşünülen değişkenler ile mahkum bireylerin biyo-psiko-sosyal iyiliklerine odaklanmaktadır (Coalter, 2007). Yapılan çalışmalar detaylı bir şekilde incelendiğinde, kadın mahkumların psikolojik ihtiyaçlarına odaklanan ve bu bağlamda serbest zaman etkinliklerinin psikolojik önemine, stres yönetimine değinen çalışmalar (Guy ve ark., 1985; Frey ve Delaney, 1996; Byrne ve Howells, 2002; Buckaloo ve ark., 2009); mahkumların fiziksel aktivite katılımı ile yaşam tatminleri arasındaki ilişkilere odaklanan çalışmalar (Mannocci ve ark., 2015); genç mahkumlarda serbest zaman etkinliği olarak fiziksel aktivite yapmanın sigara içme tutumuna olan etkisini araştıran çalışmalar (Καραθάνου ve Διγγελίδης, 2013); hapishanede sürdürülen yaşam tarzı ile mahkum bireylerin obezite düzeyleri ve tansiyonları arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalar (Nara ve Igarashi, 1998); hükümlü bireylerin fiziksel aktivite ve spor etkinliklerine ilişkin tutumlarını ele alan çalışmalardan (Pantelis, 2014) oluştuğu görülmektedir. Düzenli olarak fiziksel aktiviteye katılan mahkumların stres, kaygı, depresyon vb. olumsuz algı düzeylerinde azalma olduğu (Wagner ve ark., 1999; Amtmann, ve ark., 2001; Leberman, 2007; Ozano, 2008; Buckaloo ve ark., 2009); fiziksel olarak güçlendiği (Pérez-Moreno ve ark., 2007); kızgınlık ve öfke düzeylerinin azaldığı (Wagner ve ark., 1999) görülmektedir. Bazı çalışmalar ise düzenli egzersiz yapan ve yapmayan gruplar arasında bazı değişkenlere göre fark olup olmadığını ele almaktadır. Bu çalışmaların sonuçlarına göre; düzenli olarak egzersiz yapan bireylerin yapmayanlara göre uyku kalitelerinin (Elger, 2009); sosyal ilişkileri ve kendilerine olan güvenlerinin (Vaiciulis ve ark., 2011) egzersiz yapan grup lehine farklılaştığı tespit edilmiştir. Diğer çalışmalar ise egzersiz ile bazı önemli değişkenler arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır. Bu çalışmalar ise; egzersize katılım ile bireylerin kendilerine olan güvenleri arasında pozitif bir ilişki olduğu (Slater ve ark., 1992); buna karşın egzersize katılma ile sıkılma algısı, kavga, cinsel saldırı vb. değişkenler arasında negatif ilişkiler olduğunu (Frey ve Delaney, 1996) saptamıştır. Ulusal alanyazın incelendiğinde ise hükümlü bireylerin

serbest zaman etkinliklerini inceleyen çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların bir kısmı düzenli fiziksel aktivite yapan mahkumların psikolojik algılarındaki değişime odaklanmakta (Başaran, 2015; Köse ve Yerlisu-Lapa, 2020); diğerlerinin ise denetimli serbestlik bünyesinde bulunan suçlu bireylerin fiziksel aktivite katılımındaki kısıtlar üzerine odaklandığı tespit edilmiştir (Köse, 2018; Köse ve Yerlisu-Lapa, 2018).

Sporun ve rekreatif aktivitelerin suçu önleme ve mahkumu rehabilite etme üzerinde önemli katkıları olduğunu ifade eden kuramsal argümanlar bulunmasına karşın bu iddiaları destekleyecek ampirik kanıtların az olduğu ifade edilmektedir (Coalter, 2007). Bu boşluğun farkında olan araştırmacılar, bilimsel paradigmanın da değişim göstermesi ile birlikte nitel çalışmalara odaklanmıştır. Bu çalışmalardan biri Pedlar ve arkadaşlarına (2008)'e aittir. Kadın mahkumlar üzerinde yürütülen çalışmada, rekreatif etkinliklerin faydaları mahkum perspektifinden değerlendirilmiş ve yapılan etkinliklerin kadınlar arası iletişimi arttırdığı, tahliye sonrası toplumsal hayata adapte olabilmelerini hızlandırdığı ortaya konulmuştur.

Gallant ve arkadaşlarının (2014) yapmış oldukları çalışmada da Coalter (2007)'in eleştirisine benzer bir eleştiri bulunmaktadır. Gallant ve arkadaşları (2014)'a göre; anti-sosyal davranışlar ve suç oranlarının azalması ile rekreatif programlar arasındaki ilişkilere odaklanmış birçok araştırmacı ve kurum olmasına karşın cezaevi veya ıslah evlerinde yapılan rekreatif programların etkililiği üzerinde yürütülen nitel çalışmalar sınırlıdır. Bu boşluğun farkında olan araştırmacılar, Avustralya'da bulunan farklı dört Ceza İnfaz Kurumunda yarı – yapılandırılmış görüşmelere dayalı olarak bir durum çalışması yürütmüşlerdir. Yapılan çalışmada, hapishanede spor temelli programların çıktıları ve faydaları ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar, hapishane yönetimi tarafından hazırlanan programların mahkum bireylerin sağlık düzeyleri ve davranışları üzerinde pozitif etkileri olduğunu, yapılandırılmış aktiviteler aracılığı ile bireylerin rehabilite edildiği ve bu etkinlikler aracılığıyla meslek edinerek sosyalleştikleri ortaya konulmaktadır.

Konuyla yakından ilgili bir başka çalışma ise Meek ve Lewis (2014) tarafından yapılmıştır. Nitel olarak yürütülen ve mahkumların içsel bakış açısına dayanan bu çalışma yine mahkum bireylerin serbest zamanda yaptıkları rekreatif etkinliklere

odaklanmaktadır. 18-21 yaşları arasında olan mahkum bireylerde, düzenli olarak yapılan egzersizin hapisane hayatı ve kültürü üzerinde pozitif etkileri olduğu, tahliye sonrası bireyleri sosyal hayata hazırladığı, mahkumların tutum, düşünce ve davranışlarının gelişmesine fayda sağladığı, suç işleme davranışından vazgeçmelerini teşvik ettiği ortaya konulmaktadır. Yine Parker ve arkadaşları (2014) tarafından aynı yıl yapılan başka bir çalışma ise 18 yaşın altındaki mahkumların serbest zaman aktivitelerine katılımlarını motive eden faktörleri incelenmiştir. Araştırma sonuçları, egzersizin genç mahkumların rehabilitasyon süreçlerini arttırdığı ve psikolojik olarak fayda sağladığını ortaya koymaktadır.

Köse ve arkadaşlarının 2019 yılında yapmış olduğu çalışma sonuçları da diğer ülkelerde yürütülen çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda yapmış oldukları çalışma, mahkum bireylerin serbest zaman etkinliklerinden elde ettiği faydalara odaklanmaktadır. Nitel olarak yürütülen bu çalışmada yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile mevcut konu derinlemesine ele alınmıştır. Elde edilen bulgular incelendiğinde; serbest zamanın mahkum bireyler için faydasız zaman olarak algılandığı, etkinliklere katılmadan geçirdikleri zamanın onların psikolojileri üzerinde olumsuz etkiler yarattığı; buna karşın serbest zaman aktiviteleri aracılığı ile kendilerini fiziksel ve psikolojik olarak iyi hissettikleri, yine bu aktiviteler aracılığı ile para kazandıkları, sosyalleştikleri, insanlar ile daha iyi iletişim kurdukları, geleceğe umutla baktıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte mahkum bireyler serbest zaman aktiviteleri aracılığı ile hapisane ortamının getirdiği stresten uzaklaştıklarını, mahkumiyet sonrasında sosyal hayata daha çabuk adapte olacaklarına inandıklarını, meslek öğrendiklerini ve kendilerine güvenlerinin geliştiğini, suça tekrar karışmayı düşünmediklerini dile getirmektedirler.

Son yıllarda Berdychevsky ve arkadaşları (2019) tarafından yayımlanan bir diğer çalışma hem konu hem de metodolojik olarak yürütülen doktora çalışması ile benzerlik göstermektedir. Berdychevsky ve diğerleri (2019), çetecilik ve şiddet suçlarına karışan gençler üzerinde rekreasyonun, önleme, araya girme ve rehabilite etme özelliklerini bir temellendirilmiş kuram çalışması ile ele aldıkları görülmektedir. Berdychevsky ve arkadaşlarına göre (2019); bu rekreatif etkinliklerin gençler arasında sosyal ve pro-sosyal

ilişkileri beslemek, yaşam becerileri öğretmek, hedef belirlemek, gidecek güvenli bir yere sahip olmak, olumlu rol model olmaya teşvik etmek, kendini ifade etme becerisini geliştirmek gibi sayısız faydaları bulunmaktadır. Çalışma rekreasyonun, çeteleşme ve şiddet suçlarına karışmayı önlemek için etkili bir şekilde kullanılabileceğini de vurgulamaktadır.

Bununla birlikte yapılandırılmış aktiviteler mahkumların kendilerini geliştirmelerine, para kazanmalarına ve tahliye sonrası toplumsal hayata daha kolay adapte olmalarına yardımcı olmakta (Pedlar ve ark., 2008; Meek ve Lewis, 2014); üretkenliklerini arttırmakta ve davranışların daha rahat kontrol altına alınabilmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte rekreasyon faaliyetleri, mahkumları meşgul etmesi, kurumun güvenliğini arttırması, uygun bütçeli olması, mahkumların revire gitmelerini aza indirmesi ve tekrar topluma kazandırılmaları için gerekli hayati becerilere sahip olabilmelerini sağlaması nedeniyle de önemli bir role sahiptir (Caplan, 1996). Bu durumun mükerrer suçu da önleyeceği düşünülmektedir (Vacca, 2004).

Son yıllarda hapisane bağlamında nitel çalışmalara olan ilgi artmış olsa da bu çalışmaların sınırlı sayıda olduğu ve mevcut çalışmaların genellikle kuramsal bir temel oluşturmak için yapılmadığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalar konuya ilişkin önemli betimsel ipuçları sunsa da, ortaya konulan temalar arasındaki ilişkiler açıklamada yetersiz olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda geliştirilecek olan kuramın, mahkum bireyleri ve hapisane bağlamını daha iyi anlamak için oldukça önemli olduğu, hem ulusal hem de uluslararası alan yazında önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Temellendirilmiş kuram, ilgili konuyu ve süreci anlamak için literatürde herhangi bir kuram bulunmadığında kullanılan etkin bir araştırma desendir. Konuya ilişkin ortaya konulmuş kuramlar da olabilir ancak bu kuramlar farklı örneklemeler üzerinde geliştirildiyse, bu durum araştırmacının potansiyel olarak ortaya koyacağı kategorileri ve değişkenleri açıklamaz. Araştırmacı, mahkumların serbest zamanlarında katılmış oldukları yapılandırılmış aktivitelere ilişkin deneyimleri açıklamaya çalışırken kavramları ve kavramlar arasındaki ilişkilere açıklayıcı bir çerçeve sunmak istemektedir. Bununla birlikte yapılacak olan çalışmanın, mahkum bireylerin serbest zaman deneyimlerine dikkat çekerek, toplumsal duyarlılığı arttıracak ve alanda çalışacak olan akademisyenlere

yöntem bilimsel ve teorik açıdan alt yapı sunacağı, mahkumların tahliye sonrası topluma kazandırılması ve istihdam edilmesi hususlarında çözümler sağlayacak politikaların geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. GEREÇ ve YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Nitel araştırmalar araştırmacıların bulundukları doğal ortamda var olan şeyleri insanların onlara yüklediği anlam açısından anlamlandırmaya çalışması veya yorumlaması olarak tanımlanabilir (Denzin ve Lincoln, 2005). Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan temellendirilmiş kuram deseni kullanılmıştır. Temellendirilmiş kuram çalışmaları araştırma süresi boyunca toplanan sistematik verileri (görüşme, gözlem ve saha notları) bütüncül bir şekilde ele alarak kurama ulaşan bir nitel araştırma desenidir (Corbin ve Strauss, 1990). Yin ise temellendirilmiş kuram çalışmalarını keşfedici bir durum çalışması olarak tanımlamaktadır (Yin, 2017).

Bu çalışmada L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda bulunan mahkum bireylerin serbest zaman deneyimleri ve bu deneyimlerden edinmiş oldukları çıktılara odaklanılacak, katılım ve elde edilen çıktılar arasındaki ilişkiler derinlemesine bir şekilde ele alınarak ortaya bir kuram konulacaktır. Bu çalışmanın yapılmasında iki temel gerekçe olduğundan bahsedebilirim. Bunlardan ilki yüksek lisans tezimin yine aynı bağlamda yapılmış olması nedeniyle sahadan edinmiş olduğum öngörülerdir. Yüksek lisans tezimi gerçekleştirdiğim Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda, mahkumlara sunulan birçok farklı rekreatif aktivite bulunmakta idi. Mahkumların bazıları bu aktivitelerden fayda gördüklerini bazıları ise bu aktivitelerin herhangi bir işlevi / faydası olmadığını ifade etmekteydi. Alanyazında yapmış olduğum taramalar, cezaevi yönetimi tarafından yapılandırılmış aktivitelerin mahkumlar üzerindeki faydalarına odaklanan çalışmaların sınırlı olduğunu gösterdi. Bu bağlamda, yapılandırılmış aktivitelerin mahkumlar üzerinde yarattığı faydaları bütünlüklü bir şekilde anlayabilmek için temellendirilmiş kuram çalışmasının yapılmasına ihtiyaç olduğunu düşünerek yapılandırılmış serbest zaman aktivitelerine katılım ve elde edilen çıktılar arasındaki ilişkileri daha detaylı bir şekilde anlamak amacıyla temellendirilmiş kuram çalışması yapmaya karar verdim.

Temellendirilmiş kuram desenleri içerisinde ise Glaserci klasik temellendirilmiş kuram yaklaşımı benimsenmiştir. Temellendirilmiş kuram, esas alınan bağlamda gerçekleşen olguları, davranışları, etkinlikleri bütüncül bir şekilde ele alır ve belli bir prosedür

bağlamında verileri inceleyerek kuramsal modeller oluşturur. Bu çalışmalarda genellikle ortaya yeni bir kuram konulması, mevcut bir kuramın başka bir bağlamda sınanması ya da varsa kuramda eksik olduğu düşünülen hususların çalışılması ve araştırma sürecine açıklık, esneklik ve kesinlik sağlanması hedeflenmektedir (Strauss ve Corbin, 1992).

3.1.1. Nitel Araştırma Yöntemlerinin Doğası

Araştırmalar, sahip oldukları bakış açısına ve dayanak oluşturdıkları felsefi varsayımlara göre nicel ve nitel çalışmalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu iki araştırma yönteminde olayları anlama ve açıklama çabası birbirine göre farklılık göstermektedir. Nicel araştırmalar gerçekliği araştırmacılardan bağımsız görmekte, gerçekliğin dışarıda bir yerde gözlenebilir ve ölçülebilir olduğuna inanmakta ve dünyanın keşfedilebilir tek bir gerçeklikten oluştuğuna kanaat getirmektedirler. Bu amaç dahilinde değişkenler arasındaki ilişkileri kanıtlamak ve yordamak, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerini açıklamak ve bu sonuçları evrene genelleme kaygısı gütmektedirler. Nitel araştırmalar ise nicel araştırmaların tersine dünyanın keşfedilebilir tek bir gerçekten oluşmadığını, gerçeklerin sosyal ortam yani bağlamda yapılandığını ve her bir kişi tarafından farklı algılanabileceğini ileri sürmektedirler. Nitel araştırmalar, herhangi bir bağlamda yaşanan olguyu katılımcıların bakış açısına dayalı olarak ortaya koymayı amaçlamakta ve bu bakış açılarını evrene genellemek gibi bir kaygı taşımamaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2014).

“İnsanların kilosunu öğrenmek istiyorsanız tartı kullanırsınız. Obez olup olmadıklarını öğrenmek istiyorsanız vücut yağını boy ve kilo açısından hesaplayıp sonuçları popülasyon normlarıyla karşılaştırırsınız. Eğer kilolarının kendileri için ne anlama geldiğini, onları nasıl etkilediğini, kiloları hakkında ne düşündüklerini ve kilolarıyla ilgili ne yaptıklarını öğrenmek istiyorsanız onlara sorular sormalısınız, deneyimlerini öğrenmelisiniz ve hikâyelerini dinlemelisiniz.” Patton (2014)

Nitel araştırmalar, araştırmanın yürütüldüğü bağlamda olayların ve katılımcı algılarının daha gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konulması amacıyla katılımcılar ile yapılan görüşme, gözlem ve dokümanları içeren bir araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nitel çalışmalarda araştırmacılar, çalışmakta oldukları örneklemin yaşam deneyimlerine, davranışlarına, sosyal yapıyla olan ilişkilerine bütüncül olarak bakmakta ve kişilerin yaşam öykülerine tanıklık etmektedir. Araştırmacılar nitel çalışmaları yürütürken bulundukları bağlamda gerçekleşen olgu ve olayları kendi

içerisinde değerlendirmekte, bireylerin bu olay ve olgulara yükledikleri anlamı detaylı bir şekilde yorumlamaya ve birey ile toplum arasındaki ilişkileri keşfetmeye gayret göstermektedirler (Özdemir, 2010). Nitel araştırmalar, olayları kendi çerçevesinde anlamlandırmaya çalışırken çevresi ile belli bir etkileşim içerisindedir. Olayları anlamlandırma çabası kendi içerisinde son bulur ve bu nedenle nitel araştırmalar geleceği tahminlemek ile ilgilenmezler. Nitel araştırmacılar çalıştıkları bağlam, bağlamın doğası, katılımcıların o bağlamda nerede durdukları, katılımcıların neler yaşandığı, yaşananlara yükledikleri anlamın ne olduğu vb. hususlarla ilgilenirler. Onlar için önemli olan anlama ilişkin derinliktir (Patton, 2014). Nitel çalışmaları ifade edebilecek belki de en önemli anahtar kelimelerden bir tanesi, nitel çalışmaların “etic” değil “emic” bir bakış açısına sahip olmasıdır. Bura etik dışarıdan görünüşü ifade ederken, emic içeriden bakışı ifade etmektedir. Bir başka ifade ile nitel çalışmalarda bireylerin içsel bakış açıları önem ifade etmektedir (Meriam, 2013). Nitel çalışmalarda nitel veriler kullanılmakta ve bu veriler aracılığıyla bireyler, yaşadıkları eylem ve olayları yazılı metinler veya semboller biçiminde tasvir etmektedirler (Neuman, 2016). Creswell (2013) ise nitel araştırmaları, dünyayı daha görünür kılan çeşitli yorumlayıcı uygulamalardan oluşan bir yöntem olarak ifade etmektedir. İfade ettiği uygulamalar ise araştırmacının sahadan elde ettiği notlar, görüşmeler, kayıtlar, fotoğraflar, araştırmacı günlükleri ve gözlemleri kapsamaktadır.

Nitel araştırmalara ilişkin birçok araştırma deseni bulunmaktadır. Bu desenler durum çalışması, etnografik çalışmalar, fenomenolojik çalışmalar, eylem araştırmaları, anlatı analizi ve temellendirilmiş kuram vb. çalışmalardır. Bu bölümde nitel araştırma desenlerinin ne olduğu, bu çalışmaları diğer çalışmalardan ayıran hususların ne olduğuna ilişkin bilgi verilmeyecek buna karşın nitel araştırma desenlerinin dayandığı felsefi bakış açılarına ilişkin detaylı bir anlatım sunulacaktır. Araştırma desenlerinin arkasında yatan felsefi varsayımları ele almanın, araştırma desenlerinin daha iyi kavranması hususunda okuyuculara kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmacılar temel aldıkları felsefe ve bakış açısına dayalı olarak çalışmalarını yürütürler. Onları bir olayın arka planını anlama ve onu açıklama çabasına yönlendiren belli inanışları ve felsefi varsayımları bulunmaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2014). Bu felsefi varsayımlar araştırmaya rehberlik eden teorilerin seçiminden, araştırmanın

yöntemi, deseni hatta raporlamasına kadar araştırmanın her aşamasında ön plana çıkmaktadır. Bir araştırmaya ilişkin felsefi varsayımlar o araştırmanın önemli bir bileşenidir ve araştırmanın tamamında kendini göstermelidir. Çünkü araştırmacının benimsemiş olduğu bilimsel felsefe ve ulaşmak istediği hedef ile araştırma metodolojisi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır (Creswell, 2013).

Felsefe, araştırmacıların düşüncelerini şekillendiren fikirler ve inançlar bütünüdür. Araştırmacının bir araştırmaya başlamadan önce ortaya koyduğu fikirler onun felsefi düşüncelerinin izlerini taşır ve araştırmanın bütününe etkiler. Araştırmacının problemi ele alış şekli, o problemi açıklamaya ilişkin ortaya koyduğu tüm teoriler ve veri toplama araçları bu felsefi düşünce çatısında şekillenir (Meriam, 2013). Kuhn'e (2008) göre paradigmlar doğadaki yasalar ile ilişkilidir ve her paradigma bu yasalara cevaplar aramaktadır. Paradigma bir araştırmacının gerçeklik ve doğruluğun doğası ile ilgili varsayımları ortaya koymak için sorular soran, bu sorulara ilişkin araştırmacının bakış açısını ortaya koyan bir kavram olarak ifade edilmektedir (Glesne, 2015). Bir başka deyişle paradigma, gerçeğin doğasını (ontolojik), bilginin doğasını (epistemolojik) ve yöntem bilim (metodolojik) ölçütleri içermektedir (Patton, 2014). Bu nedenle bir araştırmacının, araştırmaya başlamadan önce kullanacağı yöntemden ziyade kendi özgeçmişlerini sorgulamaları hem kendilerine hem başkalarına ilişkin düşüncelerini değerlendirmeleri bununla birlikte politik ve etnik konulara nasıl baktıklarının farkında olmaları gerekmektedir (Creswell, 2013; Patton, 2014).

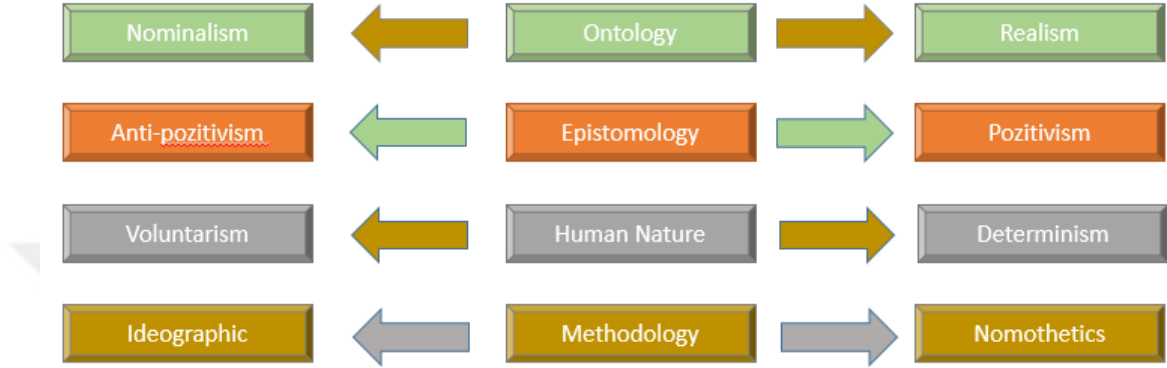
Araştırmacıların, yapacakları çalışmanın hangi araştırma yöntemine ve hangi araştırma desenine uygun olduğunu doğru bir şekilde saptamaları gerekmektedir. Bununla birlikte araştırmacıların dikkat etmesi gereken en önemli unsur yapacakları çalışmanın başlangıç noktasıdır. Bir başka deyişle araştırmacı, araştıracağı konunun teorik ve felsefi arka planı hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Ancak bu şekilde araştırmacı, araştırmak istediği konuya ilişkin en doğru araştırma yöntemi ve desenini seçebilir. Aynı zamanda bu durum, araştırma sürecini de kolaylaştıracak önemli varsayımların başında gelmektedir (Meriam, 2013). İşte bu noktada araştırmacının, gerçeğin doğası (ontolojik) ve bilginin doğası (epistemolojik) hakkında neye inandığı büyük önem taşımakta ve araştırma metodolojisini belirleme de önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. Yukarıda bahsedilen kavramların

daha iyi anlaşılabilmesi için ilk olarak Burrell ve Morgan (1979)'ın sosyal bilimlerin doğası hakkındaki varsayımları analiz etmek için geliştirdikleri” sübjektif- objektif yaklaşım” modeli değerlendirilecek daha sonra ise Habermas'ın (1987) bilgiyi oluşturan (bilişsel) ilgi teorisi detaylı bir şekilde ele alınacak bununla ilişkili olarak bilimsel araştırmalara yön veren dört temel paradigmadan bahsedilecektir.

Öznel - Nesnel Boyut

Burrell ve Morgan (1979:3) yılında sosyal bilimlerin doğası hakkındaki varsayımları analiz etmek için ortaya bir şema koymuşlardır (Şekil 3.1). Bu şema sosyal araştırmalarda yer alan dört paradigmayı sınıflandırmak için temel bir araç olarak kullanılmaktadır. Burrell ve Morgan (1979) örgütlere ilişkin tüm teorilerin, toplum teorileri ve bilim felsefesi ile şekillendiği düşüncesi ile hareket etmişler, sosyal bilimlerde ele alınan farklı yaklaşımları, var olan felsefi sayıltıları (ontoloji, epistemoloji, insan doğası, metodoloji) ile analiz etmişlerdir. Burrell ve Morgan (1979)'a göre; araştırmacılar sosyal dünyanın doğasına ilişkin sayıltıları ele alarak araştırma konularına başlarlar. Bunlardan ilki araştırma yapacakları konunun özü olan ontolojik sayıltıdır. Ontolojik sayıltı da cevabı aranan soru ise “gerçeklik nerededir?” Gerçeklik bireyin içinde mi (?) yoksa dışında bir yerde midir (?). Ontolojik soruna eşlik eden diğer sayıltı ise bilginin doğasını sorgulayan epistemolojidir. Epistemolojik doğa, bireyin dünyayı nasıl algıladığı ve nasıl iletişim kurduğu ile ilgilenir. Buna göre bireyler hangi bilgileri edinirler ve bu bilgiler için “doğru” veya “yanlış” olarak sınıflandırma yapmak mümkün müdür (?). Epistemolojik doğa özetle, bilgi herkes tarafından elde edilen bir şey midir? Yoksa kişisel deneyimler aracılığıyla mı kazanılır sorusu ile ilgilenmektedir. Üçüncü sayıltı olan insan doğası, ontolojik ve epistemolojik doğa ile ilgili olmakla birlikte kavramsal olarak onlardan ayrılmaktadır. Bu sayıltı insan doğasını, insanın çevresi ile olan ilişkileriyle birlikte incelemektedir. Bir başka deyişle insan davranışları dışsal dünyanın bir ürünü olarak mı meydana gelmektedir (?) yoksa insanlar kendi özgür iradeleri dahilinde mi hareket etmektedir (?) sorunsalını irdelenmektedir. Son olarak bu ilk üç sayıltı, araştırma metodolojisini de etkilemekte ve araştırmacılar inandıkları temel sayıltılar dahilinde araştırma metodolojilerini kurgulamaktadırlar. Buna göre araştırmacılar gerçekliğin, insanın dışında bir yerde olduğuna inanıyorsa araştırma metodolojilerini de evrensel yasalar üzerine kurgulamaları gerektiği; ancak sosyal dünyanın, bireylerin deneyimleri

sonucunda oluşan sübjektif bir deneyim olduğuna inanıyor iseler mevcut durumu anlamaya ve yorumlamaya yönelik bir araştırma metodolojisi ile çalışmaları gerektiği ifade edilmektedir. Aşağıda Burrell ve Morgan (1979)'ın sübjektif- objektif boyutuna ilişkin daha detaylı bilgi sunulmaktadır.

Şekil 3.1. Sosyal bilimlerin doğası hakkındaki varsayımları analiz etmek için bir şema

Nominalizm ve Gerçeklik

Burrell ve Morgan (1979)'ın ontolojik ikilem olarak ele aldığı kavramlardan biri olan nominalizm, ad anlamına gelen Latin ‘‘nomen’’ kavramından gelmektedir. Bu felsefe, önemli ölçüde M.S 1059 – 1111 yıllarında ‘‘Tahafut Al-Falasifah’’ Arap felsefesinden ve Avrupa Orta Çağ dönemine dayanmaktadır (Lacey, 1996). Nominalistler, dünyanın gerçek yapısını tanımlamada kullanılan kavramları kabul etmezler. Onlara göre adlar dış dünyanın tanımlanabilmesi, anlamlandırılabilmesi ve tartışılabilmesi için yapay yaratılışlardır. Bir başka deyişle nominalistler için bireyin, bilinç dışında kalan ve sosyal yapı için kullanılan tüm kavram ve etiketleri addan başka bir şey değildir. Bu çaba dışsal dünyayı anlamlandırmak için kullanılan bir araçtır. Nominalizmin karşısında yer alan realistler ise dış dünyanın göreceli olarak değişmez, katı, somut ve sabit yapılardan oluştuğu görüşüne sahiptir. Realistlere göre bu yapıları adlandırıp idrak etsek de etmesek de, bu yapılar görgül öğeler olarak varlıklarını sürdürmeye devam ederler. Realistlere göre sosyal dünya kişinin idrakından bağımsız olarak var olmaya devam eder. Birey kendi gerçekliğine sahip olan sosyal bir dünyanın içinde doğar ve yaşamını sürdürür. Bu dünya kişilerin yarattığı bir şey değildir, zaten vardır ve ontolojik olarak insanoğlunun bilincinden ve varoluşundan daha eskiye dayanır. Realistler için sosyal dünya, doğal dünya gibi katı ve somut bir varoluşa sahiptir (Burrell ve Morgan, 1979).

Pozitivizm ve Anti-pozitivizm

Burrell ve Morgan (1979)'ın epistemolojik boyutunda ise pozitivist ve anti-pozitivist kavramları yer almaktadır. Pozitivizm, 19. Yüzyılın ortalarında sosyal bilime pozitivist bir yaklaşım oluşturan Auguste Comte tarafından yaratılmıştır. Pozitivistler, doğa bilimi ile sosyoloji alanındaki açıklamaların aynı olduğunu düşünürler. Çünkü pozitivist epistemoloji, doğa bilimlerinde kullanılan geleneksel yaklaşım üzerine temellenmiştir. Dolayısıyla, sosyal olguların yorumlanmasında doğal bilimin prosedürlerini, yöntemlerini ve mantığını kullanırlar (Lawson ve ark., 2000). Mastin'e göre; en güvenilir bilgi bilimsel bilgidir ve bu bilgi ancak katı bilimsel yöntemler, ampirik kanıtlar ve doğruluğu kanıtlanabilir teorilerden gelir. Bununla birlikte pozitivizmin temelinde beş ana prensip bulunmaktadır (Mastin, 2019).

1. Araştırma mantığı hem sosyal hem de doğa bilimleri için aynıdır.
2. Araştırmanın hedefi olgular için uygun ve gerekli olan koşulları keşfetmek, açıklamak ve öngörmektir.
3. Araştırma, insanlar tarafından ampirik olarak gözlemlenip algılanabilir, tümevarımsal mantık kullanılarak önermeler geliştirilebilir ve test edilebilir olmalıdır.
4. Bilim, genel algı ile aynı değildir ve araştırmacılar araştırmalarını genel algı doğrultusunda yönlendirmemek adına dikkatli olmalıdır.
5. Bilim, mantık ile yargılanmalıdır ve mümkün olabildiğince değer yargısız olmalıdır. Bilimin başlıca hedefi politika, ahlak, değerler vb. kavramlara bakmadan bilgi üretmektir.

Anti pozitivizm görüşüne sahip bazı sosyologlar, pozitivizmin 3 hedefi olan tanım, kontrol ve öngörü olmadan asıl hedefin anlaşılamayacağını bildirirler (Trueman, 2019). Anti-pozitivizm, öznelararası dünyanın göreceli olduğu temeline dayanır ve anti-pozitivizme göre sosyal dünya sadece incelenen eylemlere direk katılım sağlayan kişilerin bakış açılarından anlaşılabilir. Bu nedenle bilimin objektif bilgi üretebileceği düşüncesini reddetme eğilimindedirler. Benzer olarak Lawson vd. sosyoloji konularının temelde doğa

bilimlerinden farklı olduğunu ve sosyal eylemlerin bilimsel yöntemler aracılığı ile anlaşılamayacağını ileri sürmektedirler. Anti-pozitivistlere göre bir şeyi anlamak için içsel bakış açısına ihtiyaç vardır. Bu nedenle nesnel değil, öznel ve sübjektif bilgi önemlidir. Öte yandan kişilerin sübjektif bilinçleri ölçülemeyeceği gibi bilimin nesnel ve objektif olarak nitelendirdiği bilimsel bilgi düşüncesini de reddederler.

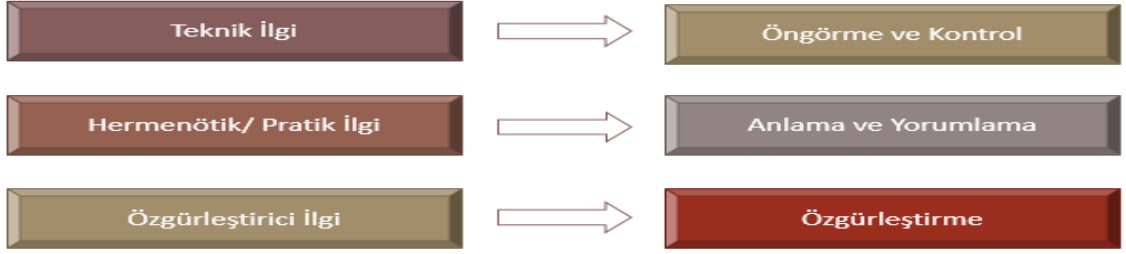
İradecilik ve Determinizm

İnsan doğası bağlamında ele alındığı zaman ortaya çıkan ikilem ise şudur: İnsan, davranışlarını kendi hür iradesi ile mi gerçekleştirmektedir (?) yoksa bu davranışlar bireyin özgür iradesi dışında sosyal yapı tarafından mı gerçekleşmektedir (?). Determinist bakış açısı bireylerin sahip olduğu görüşlerin, tamamen bulunmuş oldukları sosyal dünya tarafından belirlendiğini ifade etmektedir. Buna karşılık iradecilik anlayışı, bireyin kararlarını vermede tamamen özgür bir iradeye sahip olduğunu ileri sürmektedir (Burrell ve Morgan, 1979).

İdiografik ve Nomotetik

İdiografik yaklaşım ile nomotetik yaklaşım metodjik açıdan yaşanan ikilem ile ilgilenmektedir. İdiografik yaklaşıma göre bir bireyin sosyal dünya hakkında bilgi sahibi olabilmesi için birinci elden bir bilgi elde etmesi gerekmektedir. Bu nedenle hakkında bilgi edinmek istenen kavrama ya da bireye ilişkin derinlemesine incelemeler yapılır. İdiografik yaklaşım daha çok günlük yaşamda ortaya çıkan sübjektif düşüncelere odaklanır ve bu bağlamda sosyal dünyaya ilişkin biyografiler, günlükler, doküman ve arşivler tek tek değerlendirilir. Nomotetik yaklaşım ise ideografik yaklaşımın tam karşısında durarak doğa bilimlerinin yapısına ve bilimsel ilkelerine bağlı kalmakta, bu nedenle üretilen hipotezleri sınamak için nicel araştırma yöntemlerindeki (ölçek, deney vb.) teknikleri kullanılmaktadır.

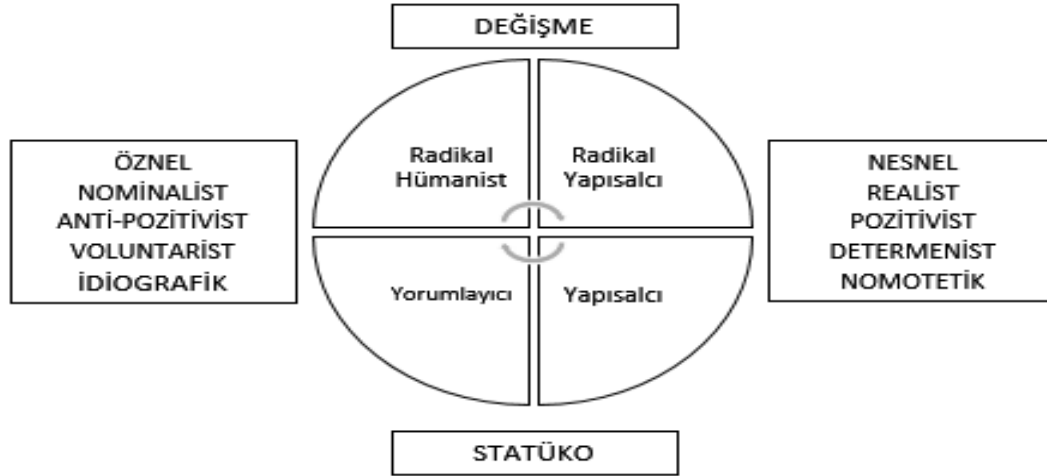
Yukarıda bahsedilen dört varsayım sosyal araştırmaları bilimsel olarak analiz etmek için en çok kabul edilen ve en yaygın olarak kullanılan araçlardır. Bununla birlikte Habermas (1987)'ın bilgiyi oluşturan ilgi teorisi de sosyal bilim araştırmalarının epistemolojisini yansıtmakta, araştırmacının dünyayı algılayış şeklinin, araştırma yöntemini belirleme de oldukça önemli olduğunu ifade etmektedir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Habermas’ın Bilgiyi Oluşturan İlgi Teorisi

Habermas’ın (1987) Bilgiyi Oluşturan (Bilişsel) İlgi Teorisi, sosyal bilim araştırmalarının epistemolojisini yansıtmaktadır. Habermas’a göre teknik ilgi, davranışları ön görme ve kontrol etmeye odaklı, kanunlar ve kurallara bağlı ve pozitivist bir anlayışa sahiptir. Teknik ilgisi olan araştırmacılar, araştırma metodolojisi olarak ölçme araçları kullanarak bilimsel bilgiye ulaşmaya çalışırlar. Eğer bir araştırmacı teknik bir ilgiye sahipse çalışmalarını radikal yapısalcı ve işlevselci paradigmlar içinde yer alan (deneysel, ölçek vb.) çalışmalar aracılığı ile yürütmelidir. Hermenötik ilgi ise, pratik ilgi gibi gerçekliğin, insanın dışında ve tek olduğuna değil bir sorunu anlayabilmek için o sorunu yaşayan kişi ile görüşerek onun duygu ve düşüncelerini anlamak ve yorumlamak gerektiğine inanmaktadır. Bu görüşe sahip olan araştırmacılar ise yorumlamacı paradigmaya dayalı (durum, fenomenoloji, etnografi vb.) çalışmalar yürütmelidir. Son olarak özgürleştirici bir ilgiye sahip olan araştırmacılar, insanların üst aktörlerin etkisi altında kaldığı ve bu etkiden kurtulmak için bilinçlenmesi gerektiğini düşünürler. Onlara göre kişiler, kendi problemlerinin farkına vararak o problemi çözebilir. Bu nedenle kişilerin bilinçlendirilmesi ve öğrenilmiş çaresizlik durumundan kurtarılımları gerekmektedir. Eğer araştırmacılar, özgürleştirici ilgiye sahiplerse araştırmalarını radikal hümanist paradigma kapsamında (eleştirel söylem, eylem araştırması vb.) yer alan çalışmalar ile yürütmelidirler (Günbayı ve Sorm, 2018).

Habermas’ın (1987) teorisinde bahsettiği radikal yapısalcı, yapısalcı/işlevselci, yorumlamacı ve radikal hümanist paradigmlar ise Burrell ve Morgan (1988) tarafından ele alınmıştır. Burrell ve Morgan (1979) “Social paradigms and Organizational Analysis” adlı kitaplarında sosyal bilim araştırmalarına eşlik eden ve toplumsal değişimleri yansıtan dört temel paradigmadan bahsetmektedirler (Şekil 3.3).

Şekil 3. 3. Sosyal Kuramın Analizinde Dört Paradigma

Nitel Araştırmalara Yön Veren Paradigmalar

Radikal İşlevselci Paradigma

Radikal işlevselci paradigmaya öncülük eden düşünürler Max, Althusser, Poulantzas ve Coiletti'dir. Bu düşünürler insan davranışlarının bulundukları bağlamdaki egemen söylemden etkilendiğini, insan davranışlarının şekillendirilmesinde ekonomi ve politikanın önemli bir işlevi olduğunu ifade etmektedirler. Bir başka ifade ile toplumsal değişimin ancak devrimsel bir şekilde ve tepeden olabileceğini ve bir anda yapılabileceğine inanmaktadırlar (Burrell ve Morgan, 1979).

İşlevselci Paradigma

İşlevselci paradigma ise daha önce tepeden değiştirilmiş devrimsel bir hareketin uzun süre sürdürülebilmesi için uyum gerektiğine, bununla birlikte bu hareketin dengeli bir şekilde tepeden kontrol edilmesi gerektiğini savunmaktadır. İşlevselci paradigmanın öncüleri Comte, Spencer, Durkeim ve Pareto olarak görülmekte ve toplum mühendisliğinin hakim olduğu bir anlayış barındırdığını ifade edilmektedir (Burrell ve Morgan, 1979).

Yorumlayıcı Paradigma

Yorumlayıcı paradigmanın düşünürlerine bakıldığı zaman Schultz, Kant, Hegel, Freud, Weber, Dilthey ve Husserl'nin önde geldiği, toplumsal dünyanın ancak bireylerin bakış açısından anlaşılabilmesi ve açıklanabileceğini ileri sürmektedirler. Yorumlayıcı

paradigmaya göre toplumsal yaşamının en temel özelliği bireylerin, birbirleri ile olan yüz yüze ilişkileridir. Toplumsal yaşamın nasıl işlediğini anlayabilmek için bireylerin herhangi bir duruma dair yapmış olduğu tanımlamaları kavramak gerekmektedir. Yorumlayıcı paradigmada bireysel ve kişiler arası dünyayı yansıtan iki temel yaklaşım vardır. Bunlardan biri olan fenomenolojik sembolik etkileşim, insanların etkileşimin bir sonucu olarak ortak anlamlar aracılığı ile ilişki kurulduğunu; etnometodolojik yaklaşım ise toplumsal düzenin yaratılmasında bireylerin eylemlerinin belirleyici olduğunu ve her eylemin bulunduğu bağlamda bir anlamı olduğu sayılıştısına inanmaktadır (Burrell ve Morgan, 1979). Fenomenolojik sembolik etkileşim kuramı, sosyal bilim araştırmalarına yön veren paradigmaların hemen ardından detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Radikal Hümanist Paradigma

Radikal hümanist paradigma ise, insan eylemlerinin üst aktörler tarafından belirlendiğini dolayısı ile bu eylemlerin ideolojik eylemler içine hapsedilen olgular olduğunu ileri sürmektedir. Radikal hümanist paradigmaya göre insanlar egemen söylem nedeniyle doğru eylemler sergileyememekte, yabancılaşma yaşamakta ve yanlış bir bilinçlenmeye sahip olmaktadırlar. Bu nedenle insanların sergilemiş olduğu bu eylemlerden kurtulabilmeleri için üst aktörlerin algı yönetimlerinden kurtulmaları ve özgür iradeleri ile hareket etmeleri sağlanmalıdır (Burrell ve Morgan, 1979).

Gunbayi ve Sorm'a göre (2018) yukarıda anlatılan felsefi varsayımlar dahilinde temellendirilmiş kuram çalışmalarının yorumlayıcı paradigma kapsamında değerlendirildiği ifade edilmektedir (Tablo 3.1).

Tablo 3.1. Araştırma Desenleri ve Onlara Yön Veren Paradigmalar

Paradigmalar	Araştırma Desenleri
Radikal İşlevselci	Teknik eylem araştırması Deneyssel çalışmalar Yarı- deneyssel çalışmalar İç içe geçmiş karma desen
İşlevselci	Tarama çalışmaları Ölçek çalışmaları İlişkisel çalışmalar Açımlayıcı sıralı desen Eş zamanlı paralel desen Çok aşamalı karma desen
Yorumlayıcı	Durum çalışması Fenomenoloji Etnografik çalışmalar Temellendirilmiş kuram çalışması Anlatı analizi Söylem analizi Sistematik inceleme Meta sentez Eş zamanlı paralel desen Keşfedici sıralı desen Çok aşamalı karma desen
Radikal Hümanist	Katılımlı eylem araştırması Özgürleştirici eylem araştırması Eleştirel söylem analizi Dönüştürücü karma desen

Fenomenolojik Sembolik Etkileşim

Temellendirilmiş kuram çalışmaları aynı zamanda keşfedici bir durum çalışması olarak ifade edilmektedir (Yin, 2017). Durum çalışmaları, Durum çalışması, fenomenoloji etnografik çalışmalar, anlatı analizi ve söylem analizi gibi yorumlayıcı paradigmaya

dayanmaktadır. Yukarıda sosyal bilim araştırmalarına yön veren paradigmlar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu bölümde ise yorumlayıcı paradigmanın ardında yatan sembolik etkileşimcilik geleneğinden bahsedilecektir.

Habermas (1987) yorumlayıcı paradigmanın kişiler arası etkileşimlerden doğduğunu ifade etmekte ve kişiler arası etkileşimden doğan sosyal dünyayı, fenomenolojik sembolik etkileşim yaklaşımı; bireysel biçimde oluşturulan dünyayı ise etnometodolojik yaklaşım ile açıklamaktadır. Yorumlayıcı paradigmanın özellikleri göz önüne alındığında, gerçeklik olarak ifade edilen olgunun bireyler arası etkileşimden doğduğu, bireylerin bir olgu üzerinde önce konuşma sonra tartışma daha sonra anlaşma ve tüm bunların sonucunda uzlaşma yaşadığı sübjektif yaşam deneyimleri olduğu ifade edilmektedir (Günbayı, 2016).

Fenomenolojik sembolik etkileşim yaklaşımı, bireylerin kendi anlam dünyalarına dayanmaktadır. Blumer (1969)'e göre bu yaklaşım bireylerin çevresindeki nesnelere, o nesnelere yükledikleri anlama ve buna yönelik aldıkları tavra gönderme yapar. Patton (2014) ise sembolik etkileşimi, bir şeye yüklenen ortak anlamın bireylerin kendi çevrelerindeki etkileşim ve uzlaşım sonucu oluştuğunu ifade etmektedir.

Fenomenolojik sembolik etkileşim 20. yüzyılın başlarında hızlı bir şekilde gelişen endüstrileşme ve buna paralel olarak gelişen kentleşme süreci ile sosyal değişimin yönü ve nedenleri anlayarak bundan kaynaklı problemleri çözmeye yönelik bir perspektif olarak tanımlanabilir (Morva, 2017). Blumer'e (1969) göre sembolik etkileşimcilik kavramındaki temel ilke şu şekilde ifade edilebilir: İnsan eylemleri aktörün karşılaştığı durum içerisinde, o duruma yüklediği anlama göre değişiklik göstermektedir. Bir başka ifade ile eylemler aktörlerin karşılaştıkları durum içinde meydana gelirler ve eylemlerini de bu durumu yorumlama şekillerine göre gerçekleştirirler. İnsan davranışını ve insan topluluklarını incelemede diğer yaklaşımlara kıyasla kendine özgü özellikleri olan sembolik etkileşimcilik perspektifinin üç temel aksiyomu vardır: (i) İnsanların nesnelerle olan ilişkileri onların kendileri için ne anlam ifade ettiğine göre değişiklik göstermektedir; (ii) Bu nesnelerin anlamı ise bireylerin birbirleriyle sosyal etkileşiminden türemektedir; (iii) Türetilen bu anlam, nesneyle ilişkisi olan kişinin yorumlama sürecinden geçmekte ve değişime uğramaktadır. Sembolik etkileşimcilik perspektifine göre ilk aksiyom; insan

davranışlarının nesnelere yüklenen anlamlara ait olduğunu yani diğer bir deyişle insan davranışları ile davranışın sergilendiği nesneye karşı yüklenen anlam arasında bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. İkinci aksiyom ise; nesnelere karşı anlamın oluşmasında bireyler arası etkileşimin önemli olduğunu vurgular. Üçüncü aksiyom ise; yorum sürecini de anlamın temel unsurlarından biri olarak görmektedir.

Charmaz (2015) ise sembolik etkileşimcilik geleneğini, birey davranışlarını, bu davranışların oluşumunu, bireyin karakter gelişimini ve toplumun yapılanmasını gözlemlemek şeklinde açıklamaktadır. Sembolik etkileşim geleneğine göre hareketlerimizin oluşum sürecinde dil ve sembollerin rolü oldukça büyüktür. Bir başka ifade ile sembolik etkileşim, bireylerin yorum ve davranışlarının karşılıklı olarak birbirini etkilediği bir süreç olarak düşünülmektedir. Buna göre birey, kendi durumunu nasıl gözlemliyor ise ona göre tepki vermekte ve bu durum bizim ve diğer insanların davranışını da etkilemektedir. Charmaz (2015) sembolik etkileşimciliğin bir perspektif olduğunu, herhangi bir değişkeni açıklayan ve sonuçları olan açıklayıcı bir teori olmadığını ifade etmektedir.

Sembolik etkileşim teorisi Dewey (1930), Cooley (1902), Parks (1915) ve Mead (1934,1938) gibi teorisyenler ışığında gelişmiştir. Tüm teorisyenler veri kaynağının insan etkileşimi olduğu konusunda hem fikirdirler. Ayrıca sembolik etkileşim teorisyenleri arasında katılımcıların bakış açıları ve empati geliştirme yeteneklerinin, sembolik etkileşimin teorisinin anahtar noktası olduğu genel bir kabul görmektedir. Sembolik etkileşim teorisyenlerinden en önemlisi George Herbert Mead'dir. Mead pragmatist ve anti-dualist bir felsefeci olup zihnin ve egonun toplumun bir ürünü olduğuna inanmaktadır (Aksan ve ark., 2009). Mead'in ölümünün ardından sembolik etkileşime katkı sağlayan birçok arkadaşı ve öğrencisi olmasına karşın sembolik etkileşim kuramına en fazla katkı sağlayan araştırmacılardan birinin Blumer olduğu görülmektedir. Sembolik etkileşim yaklaşımı Weber'in yorumlayıcı yaklaşımına benzemektedir. Weber'in makro-sosyolojik yorumlayıcı bakış açısını sembolik etkileşimden ayıran husus, sembolik etkileşim yaklaşımının mikro-sosyolojik bir anlayışının olmasıdır (Şenol, 2017).

Çalışmaya ilişkin ifade edilmesi gereken bir diğer unsur ise bu çalışmanın etnometodolojik bir yaklaşım sergilediğidir. Çalışmaya ilişkin daha önce belirli bir çözüm

biriminin olmaması, araştırmacının gerçekleştirmiş olduğu çalışma da kısmen yanlı olması ve objektif bir gerçeklikten söz edilememesi etnometodolojik yaklaşımın özellikleridir (Balcı, 1992). Bu yaklaşıma göre sosyal düzen, toplumsal norm ve değerler aracılığı ile değil kişilerin eylemleri ile oluşmaktadır. Daha açık bir ifade ile kişilerin, öznel yaşantılarına yükledikleri anlam ve izlenimlerin karşılaştırılması ile toplumsal düzen oluşturulur. Bu yüzden toplumsal düzendeki bir eylemi anlamak için o bağlamda bulunmak gereklidir (Günbayı, 2016). Bu durum araştırmacının, araştırmayı yürüttüğü bağlamda olmasını ve o bağlamdaki kişilerin bireysel yaşantılarına, bakış açılarına ve beklentilerine odaklanmasını gerekli kılmaktadır.

Temellendirilmiş Kuram Çalışmalarının Doğası

Yukarıda temellendirilmiş kuram çalışmaları yorumlayıcı paradigma çatısında ele alınsa da kendi içinde farklı felsefi bakış açılarına sahip olduğu ifade edilmektedir. Bir başka ifade ile nitel çalışmaların her zaman yorumlayıcı olmadığı, metodolojik açıdan nitel veriler aracılığı ile analizler yapılmasına karşın epistemolojik açıdan pozitivist/post-pozitivist, yorumlayıcı ve eleştirel paradigmlar eşliğinde de yürütülebildiği ifade edilmektedir. Örneğin, Burrell ve Morgan (1979)'ın ortaya koyduğu paradigmalara paralel olarak Orlikowski ve Baroudi (1991) de çalışmaları epistemolojik olarak üçe ayırmaktadır. Bunlar: Pozitivist, yorumlayıcı ve eleştirel çalışmalar olarak ifade edilmektedir. Pozitivist, yorumlayıcı ve eleştirel araştırmaların ontoloji ve epistemolojileri tablo 3.2.'de detaylı olarak verilmektedir.

Tablo 3.2. Pozitivist, yorumlayıcı ve eleştirel araştırmaların dayandığı felsefeler

Araştırma felsefesi	Ontoloji	Epistemoloji
Pozitivizm	Pozitivizmde araştırmacılar nesnel ve bağımsız bir dünyanın olduğu ve bu dünyanın insanlardan bağımsız olduğunu düşünürler. Onlara bu göre bu dünya algılanabilir, karakterize edilebilir ve ölçülebilir.	Bu bakış açısına göre araştırmacılar tımdengelim yaklaşımını, tek taraflı ilişkileri keşfetmek için benimserler. Kurama dayalı hipotezleri test etmek ya da çürütmek için test ederler.
Yorumlayıcı	Yorumlayıcı anlayışa göre gerçeklik var olduğu toplumsal yapıdan ayrı olarak düşünülemez.	Bu bakış açısında araştırmacılar, bilinmez olanı kendi sosyal dünyaları içinde incelerler.
Eleştirel	Eleştirel anlayış ise, sosyal gerçekliğin tarihsel süreç içinde inşa edildiğini, insanların inşa edilen bu yapıdan kendi istekleri dahilinde çıkabileceklerini ifade etmektedir. Eleştirel anlayışa göre sosyal gerçeklik insanlar tarafından üretilir.	Eleştirel görüş, bilginin sosyal ve tarihi uygulamalardan etkilendiği ve şekillendiği fikrini benimser. Eleştirel görüşe sahip olan araştırmacılar, bir kuramı doğrulamak veya reddetmek için toplanan verinin kuramdan bağımsız bir şekilde toplanmasının ve yorumlanmasının mümkün olmadığını düşünmektedirler.

Temellendirilmiş kuram çalışmalarında pozitivist ve post- pozitivist bakış açıları için gerçek ulaşılabilir ve tektir. Post- pozitivist bakış açısı ise pozitivism gibi nesneldir ve gerçeğin tek olduğunu düşünür. Ancak ona tam olarak ulaşmanın mümkün olmadığını da ifade eder. Bu bakış açısına göre araştırmacı, ortaya kuram koysa bile o kuram değişebilir veya yeniden değerlendirilebilir. Ayrıca post- pozitivistler, eleştirel- gerçekçi bir tutuma sahiptirler. Bu tutum kuramın ortaya konulması sürecinde açıklık, mantıksal gerekçelendirme, titizlik ve kanıt bulma üzerine odaklanmaktadır. Post-pozitivistleri pozitivistlerden ayıran bir diğer unsur ise kanıt olarak sunulan şeyin sadece fiziksel olarak gözlemlenebilecek şeylerden gelmediğidir. Bu nedenle bu felsefeye sahip olan araştırmacılar ağırlıklı olarak bilgiyi teyit etmek veya çürütmek için çalışmalarını yaparlar (Levers, 2013). Hem pozitivist hem de post-pozitivist felsefelerin benimsemiş oldukları görüşler incelendiğinde, her iki bakış açısının klasik temellendirilmiş kuram metodolojisine uygun kullanımlar olduğu ifade edilmektedir (Charmaz, 2015).

Temellendirilmiş kuram çalışmalarını yorumlayıcı çalışmalar içinde de yer alabileceğini ifade eden araştırmacılar bulunmaktadır. Yorumlayıcı bakış açısına sahip araştırmacılar, gerçekliğin nesnel olmadığını düşünmekte ve öznellik ekseninde çalışmalarını yürütmektedirler. Yorumlayıcılara göre bilginin, kültürel, tarihsel ve bireysel faktörlere bağlı olarak değişebileceğini dolayısı ile tek bir gerçekten bahsetmenin mümkün olmayacağını ifade etmektedirler (Benoliel, 1996). Bu nedenle araştırmacının sahip

olduğu düşüncelerin araştırma bulgularını etkileyebileceğini savunurlar. Yorumlayıcı felsefeye sahip olan araştırmacılar, çalışmaları epistemolojik olarak kendi bağlamında değerlendirir ve yorumlar. Urquhart (2018) ise temellendirilmiş kuram çalışmalarını kendisine özgü bir felsefesi olmasından ziyade daha çok bir yöntem olarak görmektedir. Bu nedenle temellendirilmiş kuram çalışmalarının hem pozitivist hem de yorumlayıcı paradigmlar bağlamında ele alınmasında hiçbir sakınca olmadığını ifade etmektedir.

Araştırma felsefesi, araştırmacıların düşüncelerini şekillendiren fikirler ve inançlar bütünü olarak ifade edilebilir. Araştırmacının bir araştırmaya başlamadan önce ortaya koyduğu fikirler, onların felsefi düşüncelerine ilişkin izler taşır ve araştırmanın bütününe etkiler. Araştırmacının problemi ele alış şekli, o problemi açıklamaya yönelik ortaya koyduğu tüm teoriler ve veri toplama araçları bu felsefi düşünce çatısında şekillenir. Bu nedenle araştırmacının kendi yaklaşımını belirlemesi önemlidir (Meriam, 2013). Araştırmacılar için, araştırma yöntem ve desenlerinin bu bilgiler ışığında ele alınması, yapacak oldukları çalışmaya ilişkin ontolojik, epistemolojik ve metodolojik alt yapıları bilmeleri, bilimsel ilgilerinin farkında olmaları ve belirlemiş oldukları felsefi duruşu temellendirilmiş kuram çalışması yaparken de araştırma deseninin içine yerleştirmeleri, araştırmalarının daha bilimsel olması yönünde onlara katkı sağlayacaktır. Alanyazında temellendirilmiş kuram çalışmalarına ilişkin yapılan en büyük eleştiriler de bu yöndedir (Urquhart, 2018). Bu konuyu daha iyi anlamak adına temellendirilmiş kuram çalışmalarının pozitivist ve yorumlayıcı çalışmalarda nasıl kullanıldığına ilişkin daha detaylı bir bilgi verilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

Temellendirilmiş Kuram Yönteminin Pozitivist Yaklaşımda Kullanılması

Temellendirilmiş kuram çalışmaları eğer pozitivist yaklaşım içinde kullanılmak isteniyorsa araştırmacı nesnel bir dünyanın var olduğuna ilişkin ön kabul ile çalışmasına başlıyor demektir. Bu bağlamda araştırmanın veri analizine ilişkin geçerlik kanıtları ön plana çıkmakta ve araştırmacı elde ettiği verilerin nesnelliğine ilişkin ampirik kanıtlar ortaya koymayı temel amaç edinmelidir (Urquhart, 2002). Çünkü pozitivist temellere dayandırılmış olan bir temellendirilmiş kuram çalışmasını okuyan herkes çözümlemelerin öznel olmadığına ilişkin ampirik kanıtların ortaya konmasını bekleyecektir. Bu hususta çözümleyiciler arası güvenirlik yöntemleri ön plana çıkmaktadır. TK çalışmalarında

geçerlik ve güvenilirlik standartlarının nasıl sağlandığı 3.6. bölümde detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Pozitivist temelleri olan Temellendirilmiş kuram çalışmalarında ortaya çıkan bir diğer unsur ise kuramın genellenebilirliğidir. Burada önemle vurgulanması gereken husus ise araştırma bulgularının evrene değil kurama genelleme yapılmasıdır (Yin, 2017).

Temellendirilmiş Kuram Yönteminin Yorumlayıcı Yaklaşımda Kullanılması

Temellendirilmiş kuram çalışmalarını yorumlayıcı paradigma bağlamında ele alan araştırmacılar ise toplumsal uygulamaların yorumlarını inşa etmek ile çözümleme fikri arasında bir paydaşlık bulunduğuna inanmaktadırlar. Onlara göre çözümleme öznel ve bu çözümlemenin teyit edilmesi gerekli değildir. Yorumlayıcı paradigmayı yine pozitivist paradigmadan ayıran hususlardan biri araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin sunulacak ampirik kanıtların varlığıdır. Yorumlayıcı bir çalışmada, çalışmaya ilişkin ampirik kanıtlar ortaya koymak için veri çeşitlemesi yapılması tartışmalı bir husustur. Yorumlayıcıların bakış açıları, araştırmacıların çalıştıkları bilinmezi canlandırdıkları varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle yapılan çalışmada veri çeşitlemesi ilişkin bir gerçeklik noktası bulundurmamak pek de mümkün görünmemektedir (Orlikowski ve Baroudi, 1991).

Ancak burada önemle vurgulanması gereken husus; temellendirilmiş kuram çalışmaları ister pozitivist ister yorumlayıcı yaklaşımla kullanılsın, geçerlik ve güvenilirlik kanıtlarının ortaya konulmasının paradigma ötesinde bir durum olduğudur.

Temellendirilmiş kuram çalışmalarının tarihsel süreci incelendiğinde; çalışmalarının uygulanmasına hem ontolojik hem de metodolojik olarak önemli katkılar sağlayan araştırmacıların olduğu görülmektedir. Bu araştırmacıların hangi felsefi temeller ile araştırmalarını yürüttüğü ve bu araştırmaları yürütürken nasıl bir metodoloji kullandıkları Tablo 3.3.'te verilmektedir. İlk yapılan temellendirilmiş kuram çalışmalarının pozitivist temellere dayandığı, zaman içerisinde yorumlayıcı yaklaşımların da geliştiği görülmektedir (Ilgar & Ilgar, 2013; Meriam, 2013). Temellendirilmiş kuram üzerinde çalışan araştırmacılar ve bu araştırmacıların yürüttükleri metodolojiler hakkında detaylı bilgi tablo 3.3.'te yer almaktadır.

Tablo 3.3. TK çalışmalarının felsefi temelleri ve metodolojileri

Araştırmacılar	Yaklaşım	Literatür geçmişi	Veri toplama	Kodlama süreci
Glaser & Strauss (1967)	Pozitivist	Araştırmacı TK araştırmasında alanyazın taraması yapar ancak bu tarama ön yargılardan etkilenmesin diye ertelenir.	Nitel ve nitel yöntemler birlikte kullanılabilir.	Veri analizi İki aşamalı kodlama ile yürütülür. 1)Bağımsız Kodlama Bağımsız Kodlama iki alt basamaktan oluşur: a) Açık uçlu Kodlama b) Seçici kodlama. 2) Kuramsal Kodlama.
Strauss ve Corbin (1990, 1998, 2008)	Pozitivisit	Araştırmacılar kodlama yaparken alanyazını eş zamanlı olarak tararlar.	Nitel ve nitel yöntemler birlikte kullanılabilir.	Veri analizi üç aşamalı olarak yürütülür. 1) Açık kodlama 2) Eksensel kodlama 3) Seçici kodlama
Charmaz (2000, 2006)	Yorumlayıcı	Esnektir. Araştırmacılar isteğe bağlı olarak önceki literatürü tarayabilirler.	Nitel verilerin kullanılması tercih edilmez.	Veri analizi iki aşamalı Kodlama ile yürütülür. 1)Birincil/ başlangıç kodlaması 2)Odak kodlama

Temellendirilmiş Kuram ve Onun Tarihsel Süreci

Bu başlık altında temellendirilmiş kuram ve kullanımındaki gereksinimler, temellendirilmiş kuram çalışmalarının tarihsel süreci ve temellendirilmiş kuram çalışmalarına getirilen eleştirilerin neler olduğu tartışılacaktır. Bu bağlamda öncelikli olarak temellendirilmiş kuram çalışmalarına ilişkin tanımlara yer verilecektir.

Glaser ve Strauss (1967) temellendirilmiş kuramı, sosyal bilimlerde yürütülen bir çalışmada sistemli ve derinlemesine bir şekilde veri toplama, analiz etme ve bunlara dayanarak ortaya kuram koymayı amaç edinmiş sistematik çalışmalar olarak ifade etmiştir. Burada yapılmış olan temel vurgu, kuramın veriye dayandırılması ya da veri ile temellendirilmesidir.

Denzin ve Lincoln (2005)’a göre temellendirilmiş kuram, kendine özgü bir araştırma stratejisidir. Araştırmacılar verilerden en iyi biçimde kuram ortaya koymayı amaçlar. Burada “kuram” araştırmacıların verileri derinlemesine bir şekilde topladığı ve çözümleyerek kuram ortaya koymayı hedeflediği stratejiyi, “temellendirilmiş” ise toplanan bu verinin veriler temelinde geliştirileceğini ifade etmektedir. Temellendirilmiş kuram, araştırmacının ortaya bir kuram koymak için veriye bir dizi teknik ve işlem uyguladığı, kapsayıcı bir çözümleme işlemidir. Punch’a (2016) göre temellendirilmiş

kuram çalışmaları bir kuram değil, bir yaklaşım, bir stratejidir. Bir başka ifade ile en etkin şekilde veriden kuram üretme amacı ile yapılan stratejik bir çalışmadır. Dolayısı ile böyle bir amaca ulaşmak için kendisine özgü bir sürü teknik ve işlem aşamalarına sahiptir.

Glesne (2015) ise temellendirilmiş kuramı şu şekilde ifade etmektedir: Temellendirilmiş kuram kendi başına bir kuram değildir, veriler ile “temellendirmek” suretiyle geliştirilen bir yöntemdir (Glesne, 2015). Buradaki “temellendirmek” kavramı ile ifade edilmek istenen husus, kuram geliştirme esnasında hali hazırda bir kaynak olmaması, kaynak olarak ifade edilen unsurun katılımcıların yaşamış olduğu deneyimi ifade etmesi ve ondan oluşmasıdır (Corbin ve Strauss, 2008).

Baş ve Akturan (2017)’a göre temellendirilmiş kuram, kavramlar arasındaki ilişkileri inceler ve incelemeyi yaparken ortaya yeni kavramlar koyar. Bu kavramlar önermelerden, kuramlar ise önermelere dayalı oluşturulan kavramlardan oluşmaktadır. Kuramlar araştırmacıların bir olaya nasıl bakması gerektiğine ilişkin önemli ipuçları barındırmaktadır. Kerlinger ise tüm bu ifadeleri toparlayarak kuramın, herhangi bir olguyu öncesinden tahmin etmek ve açıklamak için değişkenler arasındaki ilişkileri sistematik bir şekilde inceleyen bir dizi kavram, tanım ve önermenin olduğu “olgu” olarak tanımlamaktadır (Kerlinger, 1986). Kerlinger’in görüşlerine yakın bir görüş de Hunter ve arkadaşlarından gelmektedir. Onlara göre temellendirilmiş kuram, özellikle sosyoloji alanında bir araştırma yürütürken bilgiden teoriye ulaşmak için sistematik bir şekilde veri analizinin yapıldığı bir nitel araştırma desenidir (Hunter ve ark., 2005).

Kuram sözcüğünün etimolojisine bakıldığında eski Yunan dilinde “görüş” anlamına gelen “theoria” kavramından geldiği görülmekte ve kuram, araştırmacının denemekte olduğu fikri, belirli bir amaca uygun, sistemli ve bir o kadar yaratıcı bir şekilde yapılandırması olarak ifade edilmektedir (Velioğlu, 2012). Bununla birlikte kuramlar belli bir olguyu açıklamak o olguya ilişkin farklı bakış açıları geliştirmek ve bunu yaparken sistemli bir şekilde bilgiyi organize etmek için kullanılmaktadırlar. Kuramlar aracılığı ile bilimsel bilgi artmakta, yasa ve ilkeler desteklenmekte, birbiri ile ilişkili kavramlar aracılığıyla yeni önermeler oluşmaktadır (Griffiths, 1988). Glaser ve Strauss (1967) ise temellendirilmiş kuram çalışmalarının, herhangi bir davranışın altında yatan nedenlerin açıklanması ve yorumlanması için önemli olduğunu, kuram geliştirmek için kullanıldığını,

ortaya konulan kurama ilişkin yeni bir bakış açısının geliştirildiğini ve kuramsal temeller sağlayarak araştırmacılara rehberlik ettiğini ifade etmektedirler.

Araştırmacılar, temellendirilmiş kuram aracılığı ile bireylerin davranışlarının altında yatan inancın ne olduğunu anlamaya çalışırlar. Bu süreci anlamak için kavramlar ve kavramlar arası ilişkilerden oluşan sistematik aşamaları kullanırlar. Aynı zamanda araştırmacılar kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri anlamaya çalışırken veride gömülü olan esas kategoriyi de araştırırlar. Bu durum belirli bir davranışın altında yatan nedeni açıklamak için kuram geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Annells, 2006).

Temellendirilmiş kuram çalışmalarının amacı ortaya konulan teorinin, bir olguyu ve olayı kendi sosyal dünyasında açıklaması ve kuramsal bilgileri, verileri gözlemleyerek geliştirmesidir. Temellendirilmiş kuramın bakış açısına göre sosyal yaşamda her şey birbiriyle bütünlüktedir. Yani bu kuram, eylemlerin ve kavramların başka eylem ve kavramlarla ilişkili olduğunu, hiçbir şeyin birbirinden bağımsız olmadığını ve nedensiz yere gerçekleşmediğini kabul eden bir yaklaşımdır. Temellendirilmiş kuram, süreçleri açıklamak için araçlar sunan, olası tüm kuramsal anlayışlar için berraklık ve netlik sağlayan, kodlama ve kategorileştirme yoluyla verilere ilişkin geçici yorumlar oluşmasını sağlayan, sistematik olarak verileri detaylandıran bir araştırma desenidir (Charmaz, 2015). Temellendirilmiş kuram, oluşturmacı bakış açısına daha yakın görülmekte, sistematik olarak olguların sürekli sorgulandığı ve bunlardan bir kuram ortaya koyma çabasını ifade edilmektedir. Bu bağlamda daha geniş bir ifade ile temellendirilmiş kuram çalışmalarının, olguların tanımlandığı, açıklandığı veya kontrol edildiği sistematik bir yapı olduğu ifade edilebilir (Goulding, 1998).

Creswell (2013) ise temellendirilmiş kuram çalışmalarını, ilgili konuyu ve süreci anlamak için literatürde herhangi bir kuram bulunmadığında ya da birey ve araştırılan fenomen arasında nasıl bir ilişki olduğu ortaya konulmak istendiğinde kullanılacak etkin bir araştırma deseni olarak görmektedir. Bununla birlikte konuya ilişkin ortaya konulmuş kuramlar da olabilir ancak bu kuramlar farklı örneklemeler üzerinde geliştirildiyse, bu durum araştırmacının potansiyel olarak ortaya koyacağı kategorileri ve değişkenleri açıklamak için yeterli olmayacaktır. Bu durumda yeni kuramların ortaya konulması ile

ilgili fenomeni anlamak önemlidir. Temellendirilmiş kuram çalışmalarının bir diğer önemli özelliği ise; araştırmacının çalışmaya başlama sebepleri arasında bir kuramı kanıtlamak, çürütmek ya da geliştirmek amacının olmamasıdır.

Özetle TK çalışmaları veri analiz süreci ile veri toplama sürecinin eş zamanlı ve sistematik bir şekilde yürütüldüğü ve bu sürecin sonununda bütünsel bir yaklaşımın ortaya konulduğu süreç olarak ifade edilebilir. Araştırmacılar verideki her bir çeşitlemeye ilişkin açıklama getirebildikçe bu süreç devam eder. Bu durum ortaya konulacak kuramın araştırılmakta olan sosyal olguya güçlü kuramsal açıklamalar getirmesi için önemlidir.

Alanyazında temellendirilmiş kuram olarak bilinen nitel araştırma desenin kökleri sosyoloji bilimine dayanmaktadır. Temellendirilmiş kuram 1960 ile 1970 yılları arasında araştırma yöntemlerine ilişkin önemli gelişmelerin kaydedildiği bir sürecin parçası olarak görülmektedir (Goulding, 2005). Temellendirilmiş kuramın, sosyoloji gibi soyut bir alandaki belirsizlikleri gidermek ve sosyoloji alanındaki süreçleri daha iyi anlamak için ortaya çıktığı görülmektedir (Baş ve Akturan, 2017). Temellendirilmiş kuramın ortaya çıkışı 1967 yılında Barney Glaser ve Anselm Strauss adlı iki sosyologun, ölüm döşğinde olan hastalar (Awareness of Dying- Ölmenin farkındalığı) üzerinde yaptığı çalışmalarını temellendirilmiş kuram olarak adlandırdıkları araştırma deseni ile yapmışlardır. Kitap okuyucularının “araştırma analizini nasıl yaptınız?” sorularına karşılık olarak kullandıkları araştırma yöntemi ve bu yöntemin geliştirilmesi sürecindeki deneyimleri “The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research” adlı kitaplarında yazdıkları görülmektedir. Bu kitap ile Glaser ve Strauss (1967) yeni bir araştırma metodolojisinin varlığını duyurmaktadır. Bu yeni araştırma metodolojisi, diğer nitel araştırma desenlerinde olduğu gibi veriyi toplamak, onu analiz etmek ve tümevarımsal bir şekilde veriden anlamlar çıkarmaya odaklanmaktadır. Ancak temellendirilmiş kuramı diğer nitel araştırma desenlerinden ayıran en önemli fark ortaya bir kuram koymayı amaç ediniyor olmasıdır (Meriam, 2013).

Bryant ve Charmaz (2007), temellendirilmiş kuramı diğer yaklaşımlarından ayıran özellikleri şu şekilde ifade etmektedirler: 1) Kodlama süreci ve memo notların yazımı ilk görüşmeden sonra başlar; 2) Bu süreçte verinin toplanması, analizi ve teorinin oluşturulması eş zamanlı olarak ilerlemektedir; 3) Verinin bir sonraki aşamada kimden

toplanacağı tespit edilir ve buna kuramsal örnekleme adı verilir. Kuramsal örnekleme derinlik ve çeşitleme için önemlidir; 4) Kuramsal doygunluğa ulaşılan kadar veri toplamaya devam edilir; 5) Memolar sınıflandırılır ve bu durum raporlamanın ana hatlarını şekillendirir; 6) Kategoriler sürekli karşılaştırma tekniği ile belirlenir; 7) Literatür taraması araştırmacıya kılavuzluk etmek için yapılır; 8) Kodlamalar kuram geliştirmek için yapılır; 9) Araştırmacının geliştirmekte olduğu kuramı diğer kuramlar ile ilişkilendirmesi önemlidir; 10) Kodlama süreçlerinin ilişkilendirilmesi ve kanıtların sunulması önemlidir; 11) Veri içinde en fazla tekrarlanan temanın sebebini açıklayan sosyal sürecin tanımlanması önemlidir. Creswell (2013)'de temellendirilmiş kuram çalışmalarının temel özelliklerini benzer şekilde sıralamıştır. 1) Temellendirilmiş kuram çalışmalarının amacı bir kuram keşfetmek ya kuram ortaya koymaktır; 2) Araştırmacı, 'sağlam' bir kuram ortaya koymak için kendi kuramsal fikirleri bir kenara bırakmalıdır; 3) Kuram, bireylerin çalışmanın altında yatan olgu ile nasıl bir etkileşimde olduğuna odaklanmalıdır; 4) Kuram, kavramlar ve kavram kümeleri arasında makul bir ilişki olduğunu ileri sürmelidir; 5) Kuram, saha çalışması görüşmeler, gözlemler ve dokümanlar aracılığı ile sağlanan verilerden gelmelidir; 6) Veri analizi sistematik bir şekilde yapılır ve veriye ulaşılabilir olduğunda analiz de başlar; 7) Veri analizi, kategorileri belirleyerek ve bunları bağlayarak ilerler; 8) Bir sonraki veri toplama süreci ortaya çıkan temalara dayalı olarak yapılır; 9) Bu kavramlar ek veriler ve sürekli karşılaştırma tekniği aracılığı ile geliştirilir; 10) Veri toplama süreci yeni bir kategori çıkmadığı zaman biter; 11) Veri analizi, analizin ilk basamağını oluşturan açık kodlamadan (kategorileri, özellikleri ve boyutları) eksensel kodlamaya (koşulları, stratejileri ve sonuçları) onun aracılığı ile de seçici kodlamaya (ortaya çıkan hikaye etrafında) doğru devam eder; 12) Ortaya çıkan teori bir anlatı çerçevesinde veya bir dizi önerme olarak rapor edilebilir.

Temellendirilmiş kuram, ilk olarak Glaser ve Strauss tarafından 1967 yılında ortaya konulmuş olsa da ilerleyen yıllarda bu iki araştırmacının temellendirilmiş kuramın uygulanması hususunda fikir ayrılıkları yaşadıkları görülmektedir. Anselm Strauss Chicago Sosyoloji Okulu olarak bilinen ve nitel araştırmalar hususunda köklü bir geçmişi olan Chicago Üniversitesinden gelmekteydi (Baker ve ark., 1992). Strauss Chicago Üniversitesinde öğrenci iken Robert E. Park, W.I. Thomas, John Dewey, G.H. Mead, Everett Hughes ve Herbert Blumer gibi etkileşimci ve pragmatist yazarlar onun bakış

açısını etkiledi. Bu bakış açısı Strauss'un; a) bağlamda ne olduğunu doğru bir şekilde anlamak ve resmetmek için alanın dışına çıkma gereksinimi; b) bir disiplinin ilerlemesi ve büyümesi için gerçekte temellendirilmiş kuramın önemi; c) sürekli ortaya çıkan bir dinamik olarak deneyimin doğası; d) yaşamış olduğu dünyayı şekillendirmede bireyin aktif rolü; e) yaşamın karmaşıklığı ve değişkenliği ile süreç ve değişimin önemi; f) eylem, amaç ve anlam arasındaki ilişkilerin önemi vb. konuların farkına varması ile temellendirilmiş kuram yöntemini etkilediği ifade edilmektedir. Barney Glaser ise Strauss'un aksine Columbia Üniversitesi'nde eğitimini aldı ve o zamanlarda nicel yöntemlerin yenilikçi olduğunu düşünen Paul Lazarsfeld'in düşüncelerinden etkilendi. Birkaç nitel analize katılan Glaser, nitel araştırma yöntemlerinden üretilen kodları ve hipotezleri test etmek için bir sürü sistematik teknik ve prosedürü belirgin hale getirmeye ihtiyaç olduğunu fark etti (Strauss ve Corbin, 1990). Temellendirilmiş kuram yönteminin gelişmesinden sonra Glaser ve Strauss California Üniversitesinde hemşirelik doktora programına birlikte katılmışlardır (Eaves, 2001). Böylelikle temellendirilmiş kuram çalışmalarının hemşirelikteki ilk örnekleri çıkmaya başlamıştır.

Glaser'in bakış açısına göre temellendirilmiş kuram yalnızca çalışılan olguyu açıklamalıdır. Bu düşünceye karşılık Strauss ise temellendirilmiş kuram yaklaşımında daha detaylı ve bir kodlamanın yapılması gerektiğini hatta çalışılan olguyu açıklamaktan öte bir kavramsallaştırma yapmanın önemli olduğunu ifade etmektedir. 1967 yılında temellendirilmiş kuram ile ilgili çıkan ilk kitabın ardından 1978 yılında Glaser Theoretical Sensitivity- Kuramsal Duyarlılık adlı ikinci kitabını çıkarmıştır. Bu kitapta anlatılan temel husus ise araştırmacılara kolaylık sağlamak için araştırma metodolojisinin ve kuramsal duyarlılığın kavramlarıdır. Glaser'in 1978 yılında çıkartmış olduğu "Theoretical Sensitivity" kitabından tam 9 yıl sonra temellendirilmiş kuram çalışmalarının nasıl yapılacağı ile ilgili ikinci yöntem bilims kitabını Strauss ve Corbin (1987), (Qualitative Analysis for Social Scientist – Sosyal Bilimciler için Niteliksel Çözümleme) adlı kitabı ile alana kazandırmıştır. Bu kitap nitel araştırmalar ile ilgili olarak yayımlanan üçüncü kitap olup Temellendirilmiş kuram çalışmalarının metodolojisi üzerine odaklanmaktadır. Bu kitabı 1990 yılında yine Strauss ve Corbin'in çıkardığı Basics of Qualitative Research kitabı takip etmektedir. Kitabın odak noktasının yine temellendirilmiş kuramın yapımında takip edilmesi gereken işlem basamakları ve teknikler olduğu görülmektedir. Kitap

temellendirilmiş kuram yapmaya odaklanan bir araştırmacının bu tekniği öğrenmek için yeteri kadar zahmete katladığı takdirde analiz yeteneği kazanabileceğini ifade etmektedir (Urquhart, 2018).

Strauss ve Corbin'in 1990 yılında çıkarmış olduğu bu kitaptan hemen iki yıl sonra Glaser, "Basic of Grounded Theory Analysis – Temellendirilmiş Kuram Çözümlemesine Giriş" adlı kitabını çıkarmış ve Strauss & Corbin metodolojisini eleştirmiştir (Punch, 2016). Glaser ile Strauss & Corbin arasındaki bu çekişme araştırmacıların temellendirilmiş kuramın ne olduğu ile ilgili düşüncelerinin de farklılaştığına ilişkin ipuçları barındırıyor olabilir (Urquhart, 2018). Glaser'e (1992) göre Strauss & Corbin'in metodolojisi veriyi aşırı kısıtlayan unsurlar içermektedir. Glaser, bu düşüncelerini 1992 yılında "Temellendirilmiş Kuram Çözümlemesinin Temeli: Ortaya Çıkma ve zorlama" adlı kitabındaki eleştirilerini şu şekilde sıralamaktadır: Strauss & Corbin'in izlemiş oldukları işlem basamaklarını takip etmek kavramsallaştırma hususunda araştırmacılar için problem yaratabilir ve araştırmacıların peşin hükümlü davranmasına sebep olabilir. Bu durum temellendirilmiş kuramın kendiliğinden ortaya çıkma doğasına zarar verebilir. Buna karşın Strauss ve Corbin, 1990 yılında yazmış oldukları kitapta ise araştırma yöntemi için kendi metodolojilerinin kullanılmamasının kuram oluşturmada yoksunluk yaratacağını ifade etmekteydiler. Bu çağrıya rağmen 1998 yılına kadar Strauss ve Corbin yaklaşımı araştırmacılar tarafından ciddiye alınmamış ve temellendirilmiş kuram çalışmaları için bir yoldan çıkış metodolojisi olarak görülmüştür. 1998 yılına gelindiğinde ise Strauss ve Corbin, geçmişte yazmış oldukları söylemlerini biraz daha yumuşatmış ve temellendirilmiş kuram çalışmalarının veriye yönelik bir bakış açısından ibaret olduğunu dile getirmişlerdir. Bir başka deyişle onların metodolojisi, verinin araştırmacı tarafından sistemli bir şekilde toplanmasına ve yapılandırılmasına olanak tanımaktadır.

Strauss ve Corbin yaklaşımına eleştiri sunan başka araştırmacılar da bulunmaktadır. Urquhart, temellendirilmiş kuram yaklaşımı ile yapılmış olan çalışmaları sistematik olarak incelediklerini ve Strauss-Corbin yaklaşımını belirleyen çalışmaların daha ağırlıklı olarak kategoriler arasındaki nedensel ilişkilere odaklandığını ifade etmektedir. Ancak Urquhart'a göre bu yaklaşım, kategoriler ve araştırma olgusunun iyi eşleştiği durumlarda daha başarılı olmaktadır (Urquhart, 2018).

Daha sonraki yıllarda temellendirilmiş kuram çalışmalarına katkı sunan önemli kaynaklar olacaktır. Alanda temellendirilmiş kuram çalışmalarına önemli katkılar sunan araştırmacılar ve bu konu üzerinde önemli olduğu düşünülen eserler tablo 3.4'te sunulmuştur. Ancak yine de Glaser ve Strauss (1967)'un o yıllarda çıkarmış olduğu kitabın devrim niteliğinde olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Charmaz (2005) bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: “The Discovery of Grounded Theory” kitabı öncelikli olarak ortaya konulan kuram ile pratikte yaşanan uyumsuzluğu gidermek için önemli bir devrim niteliğindedir. Bu kitap ile nitel çalışmaların nicel çalışmalara öncülük edebileceği ortaya konulmuştur. Bununla birlikte nicel çalışmaların nitel çalışmaları dışladığı, sistemsiz olarak eleştirdiği ve yalnızca betimsel çalışmalardan oluştuğu inancı yıkılmıştır.

Tablo 3.4. TK çalışmalarına katkı sağlayan araştırmacılar ve eserleri

Yazar	Kitap
Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1967).	Temellendirilmiş Kuramın Keşfi: Nitel araştırma için stratejiler.
Glaser, B.G. (1978).	Kuramsal Duyarlılık: Temellendirilmiş kuram yöntembilimindeki gelişmeler
Strauss, A. (1987).	Sosyal Bilimciler için Nitel Çözümleme
Strauss, A. & Corbin, J. (1990).	Nitel araştırmanın temelleri: Temellendirilmiş kuram işlemleri ve teknikleri
Glaser, B.G. (1992).	Temellendirilmiş kuram çözümlemesinin temelleri: Ortaya çıkma ve zorlama
Glaser, B.G. (1998).	Temellendirilmiş kuram uygulama: Meseleler ve tartışmalar
Glaser, B.G. (2005).	Temellendirilmiş kuram bakış açısı III: Kuramsal kodlama
Charmaz, K. (2006)	Gömülü (Grounded) Teori yapılandırması

Alandaki eleştirileri değerlendiren bazı araştırmacılar üç araştırma yöntemine göre verileri analiz etmiş ve bulunan sonuçların birbiri ile çok önemli farklılıklar göstermediğini tespit etmişlerdir (Urquhart, 2018). Bazı araştırmacılar ise Glaser, Strauss-Corbin ve Charmaz gibi temellendirilmiş kurama ilişkin önemli katkıları olan araştırmacıların veri analiz tekniği ile ilgili fikir birlikleri olmadıklarını ifade etmekte ve onları temellendirilmiş kuram araştırmalarındaki metodolojik eksikleri ve karmaşık yapıları nedeniyle eleştirmektedir. Örneğin Boneliel (1996) ve Melia (1996) Charmaz'ın yazılarının mantıklı ve anlaşılabilir olduğunu ancak veri analiz aşamaları arasındaki bazı küçük basamakları açıklamak için yetersiz olduğunu; öte yandan Strauss ve Corbin'in veri analiz aşamalarının ise karmaşık ve yönetilemez olduğunu ifade etmektedirler. Charmaz ise Glaser ve Strauss'un temellendirilmiş kuram çalışmalarını yığınlarca verinin nasıl analiz

edileceğine ilişkin sundukları sınırlı öneriler bağlamında eleştirmektedir (Charmaz, 2015).

Alanyazında temellendirilmiş kuram çalışmalarına önemli katkılar sağlayan araştırmacıların, veri analizi sürecinde ortak bir metodoloji kullanmamalarına karşın tüm araştırmacıların temellendirilmiş kuram çalışmaları için ortak kullandıkları teknikler olduğu görülmektedir (Creswell, 2013). Çelik ve Ekşi (2018) bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: Temellendirilmiş kuram çalışmaları farklı bakış açıları ve yeni fikirler bağlamında çeşitlilik göstermektedir. Her bir araştırmacı farklı bakış açılarına dayalı olarak temellendirilmiş kuram çalışması yapsa da diğer araştırmacılar ile ortak metodolojik yaklaşımları kullanmaktadır.

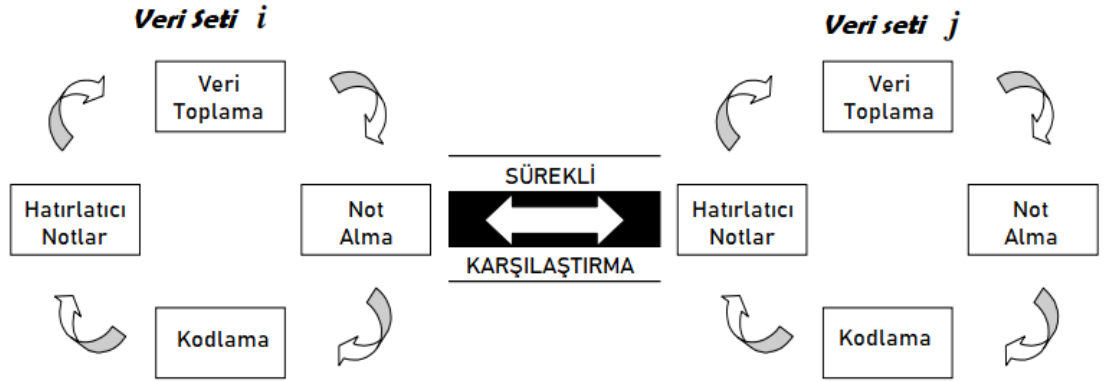
TK Çalışmalarında Kullanılan Ortak Teknikler

Temellendirilmiş kuram metodolojilerinde ortak kullanılan teknikler ise şunlardır: Sürekli karşılaştırma, süreç yaklaşımı, memo (kuramsal) notların yazımı, kuramsal doygunluk, kuramsal örnekleme, çekirdek kategori, literatürün incelenmesi ve teori üretim (Çelik ve Ekşi, 2018). Urquhart ve diğerleri ise temellendirilmiş kuram çalışmaları için kılavuz ilkeler adını verdikleri önemli özelliklerin varlığından bahsetmekte ve bu ilkeler ek olarak; tekrarlı kavramsallaştırma ve kuramsal bütünlük tekniklerini de eklemektedirler (Urquhart ve ark., 2010; Çelik & Ekşi 2018). Temellendirilmiş kuram çalışmalarına katkı sağlayan araştırmacıların metodolojik yaklaşımlarına girmeden önce ortak kullanılan bu tekniklere ilişkin kısa tanımlamalar yapılacak ve temellendirilmiş kuram çalışmalarına yön veren sembolik etkileşim kuramı verilecektir.

Sürekli Karşılaştırma

Sürekli karşılaştırma tekniği, temellendirilmiş kuram çalışmalarının temel yapı taşlarından birisidir. Bu çözümleme tekniğinin 1967 yılından önce de sosyal bilim araştırmalarında kullanılan bir yöntem olduğu görülse de temellendirilmiş kuram çalışmaları için temel bir unsur olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır (Charmaz, 2015). Sürekli karşılaştırma, var olan bir kodun belli bir kategori altında olduğu ya da belli bir kategoriye işaret ettiği düşünüldüğünde, o kodun aynı kategoride bulunan diğer veri örnekleri ile karşılaştırılarak hangi kategoride yer almasının uygun olacağına karar vermek için kullanılan bir tekniktir (Urquhart, 2002). Charmaz (2015)'a göre sürekli

karşılaştırma tekniği, araştırmacının tümevarımsal analizi esnasında veri ile veriyi, veri ile kodları, kod ile başka bir kodu, kod ile kategoriyi, kategori ile kavramları karşılaştırarak art arda daha soyut kavramalara ulaşmayı sağlar. Meriam (2013) ise bu tekniği, veriler ve kategoriler arası var olan benzerliklere ve farklılıklara karar verebilmek için verilerin karşılaştırılmasını içeren bir metot şeklinde ifade etmiştir. Bu karşılaştırma metodu ile ilgili veri hangi kuramsal kategorinin altında yer almalıdır sorusunu sormakta ve yapılan veri analizini daha açık bir şekilde kuramsal hale getirmektedir. Sürekli karşılaştırma yaklaşımı ile araştırmacıların kendi önyargılarından arınması, verilerin netlik kazanması ve tutarlılığının da artması sağlanır (Corbin ve Strauss, 1990). Bununla birlikte sürekli karşılaştırma yaklaşımı, araştırmacının veri analiz sürecinde ortaya çıkan bir yığın verinin düzenlenmesi ve takibi için büyük kolaylık sağlamaktadır (Çelik ve Ekşi, 2018). Bu süreç şekil 3.4’te verilmiştir.

Şekil 3.4. (Jones & Alony,2011, s.105).

Süreç Yaklaşımı

Araştırmacılar temellendirilmiş kuram çalışması yaparken tek bir fikri araştırır ve onu ortaya koymaya yönelik kuram oluştururlar. Ancak inceledikleri dünyada insanların sürekli birbirleri ile iletişim ve etkileşim içerisinde olmaları, incelemiş oldukları olguyu daha derinlemesine bir şekilde incelemelerini gerektirir. Bu süreç bireyler arasında ortaya çıkan eylemler ve olaylar dizisidir. Süreç yaklaşımında araştırmacı, bireyler ve ortaya çıkan eylemler arasındaki olayları en açık hali ile ortaya koymabilmek için görüşmedeki açık uçlu soruları, sürece ve eyleme yönelik hazırlamalıdır. Veri analizi esnasında bireyler arasında oluşan etkileşim kategorileştirilerek soyutlanır. Araştırmacının yapmış olduğu bu

kategorileştirme, araştırılan olgunun anlaşılma sürecini kolaylaştırmak için kullanılmaktadır (Creswell, 2013).

Kuramsal Duyarlılık

Kuramsal duyarlılık araştırmacının yeteneği ve iç görüşü ile ilişkilidir. Bu iç görüşü sayesinde araştırmacı verileri kavrar, anlamlandırır, birbiri ile ilişkili olan ve olmayan verileri ayırt eder. Başka bir ifade ile kuramsal duyarlılık, araştırmacının veriyi anlayabilme ve yorumlayabilme becerisini ifade eder (Corbin ve Strauss, 1990). Araştırmacılar ortaya bir kuram koyarken elde etmiş olduğu kavramlar ve hipotezleri yalnızca verilerden elde etmez, verilerin içinde bulunan ilişkileri de sistematik bir şekilde çözümlerler (Glaser ve Holton, 2004).

Bununla birlikte kuramsal duyarlılık araştırmacının elde ettiği verileri olduğu gibi kabul etmesi ve bu verilerden elde edilecek kuramsal olasılıkları dikkatle incelemesi için yürüttüğü protokoldür. Örneğin temellendirilmiş kuram çalışmalarında açık kodlama yaparken araştırmacının, verileri detaylandırması ve incelenen konu üzerinde düşünmesini sağlar (Ilgar ve Ilgar, 2013).

McCann ve Clark (2003) ise kuramsal duyarlılığın ilk literatür incelemesi ile başladığını ve araştırmacının deneyimleri aracılığıyla elde edilebileceğini ifade etmektedir. Strauss ve Corbin (1998) ise kuramsal duyarlılığın, temellendirilmiş kuram çalışmalarında araştırmacı için önemli bir klavuz olduğunu, araştırmacıların verileri kuramsal duyarlılığa erişmek için veriyi okuyabilme ve algılama yeteneğinin en önemli bir kriter olduğunu ifade etmektedir. Strauss ve Corbin (1998)'e göre bir araştırmacıda olması gereken önemli özellikler şunlardır;

- Araştırmacının önyargılarının farkında olabilmesi,
- Geriye dönüp baktığında durumları eleştirel bir şekilde analiz edebilmesi,
- Soyut düşünme becerisine sahip olması,
- Katılımcıların eylemleri ve söylemlerine karşı duyarlı olabilmesi,
- Esnek olabilmesi ve yapıcı eleştirilere açık olabilmesi,

- Yaptmış olduğu analize yoğunlaşması ve kendini adayabilmesi gerekmektedir.

Kuramsal Örnekleme

Kuramsal örnekleme yine temellendirilmiş kuram çalışmalarının anahtar stratejileri arasında görölmektedir. Glaser ve Strauss (1967) kuramsal örnekleme için iki temel soru altında değerlendirilecek bir süreç olarak ifade etmektedir. 1) Veri toplama sürecindeki araştırmacı, veri toplama işlemi bir sonraki aşamada hangi birey ya da gruptan toplayacaktır; 2) Araştırmacı bunu hangi kuramsal amaç ile yapacaktır. Glaser ve Strauss'a göre kuramsal örnekleme, kök bir kuram ortaya koymak amacıyla örneklemin sistemli bir şekilde belirlenmesi ve kontrol edilmesidir. Charmaz (2015) ise kuramsal örnekleme için şu şekilde ifade etmektedir: Kuramsal örnekleme, yapmakta olduğunuz veri analizinde olgunlaşan kategorileri düzenlemek ve detaylandırmak için uygun verinin toplanmasıdır (Sarantakos, 2005). Charmaz'a (2015) göre araştırmacı kuramsal örnekleme için veriler ile başlar daha sonra bu veriler aracılığı ile geçici fikirler oluşturur ve en son aşamada oluşturmuş olduğu fikirleri daha ileri ampirik sorgular aracılığıyla inceler. Kuramsal örnekleme sürecinde memo (kuramsal notlar) yazmak önemlidir. Çünkü memo (kuramsal notlar) yazmak, kuramsal örnekleme için destekler. Kuramsal örnekleme veri analizi gibi, sistemli, stratejik ve spesifik olmalıdır. Araştırmacıların, kurama yönelik memolar yazması, kategorilerdeki boşlukları ortaya çıkartmak için önemli bir araçtır. Kuramsal örnekleme de mevcut boşlukları doldurmak ve kuramsal doyuma ulaşmak için verileri nasıl ve nereden bulması gerektiğine karar vermek için önemlidir. Urquhart (2018) ise kuramsal örnekleme için, ortaya çıkan kategorilerin mevcut özelliklerini geliştirmek için yapılan örneklem seçimleri olarak ifade etmektedir. Kuramsal örnekleme araştırmacının odaklanmasını sağlar, yeni örneklem seçimleri ile veriler doygunluğa ulaşır, sınıflandırılmaya uygun hale getirilir ve kurama entegre edilir. Aynı zamanda kuramsal örnekleme aracılığıyla araştırmacının kendi düşüncelerini veriye dayatma riski azalır.

Memo (Kuramsal Notlar) Yazımı

Temellendirilmiş kuram çalışmalarında kuramsal notların yazımı kuramın oluşturulması için önemli bir araç olarak görölmektedir. Bu notlar aracılığı ile araştırmacılar veri analizi yaparken akıllarına bir fikir geldiğinde duraksadığı, veriler üzerinde düşündüğü ve notlar

aldığı süreç olarak ifade edilmektedir. Memo yazımı, araştırmacının veri hakkında aydınlanma yaşadığı anın resmedildiği bölümdür (Urquhart, 2018). Glesne (2015)'e göre kuramsal not yazımının araştırmacıya yeni düşünce ve bakış açısı kazandırması nedeniyle oldukça önemli olduğunu ifade etmektedir. Charmaz (2015) ise kuramsal notların önemini şu şekilde açıklamaktadır: Kuramsal notlar, temellendirilmiş kuram analizi sürecinin analitik safhalarını kaydeder, bunları tablollaştırır ve detaylandırır. Kuramsal notların işlevi, kuramsal kategorilerin oluşmasına yardımcı olmak diye tanımlansa da, bu notlar sayesinde araştırmacının üretkenliği artmakta, analitik süreç hızlanmaktadır. Charmaz (2015)'in memoların (kuramsal notlar) yazımında kullanışlı olarak gördüğü bazı hususlar bulunmaktadır: 1) Notların ve analiz esnasındaki verilerin birbirinden ayrı tutulması, soyutlama sürecinde araştırmacıya yardımcı olacaktır. Araştırmacılar yalnızca zorunlu olduklarında veri örneklerini notların içine ekleyebilir ve her kod ve kategoriye kendi sürecinde tanımlayabilmesi; 2) Araştırmacıların süreçleri, kod ve kategorileri sınıflandırdığı gibi anlatması ve detaylandırması; 3) Oluşturmuş olduğunuz kategorilerin doğrulanması için ampirik kanıtların sunulması; 4) Kod ve kategorilerin sınıflandırılması, o kod ve kategori hakkında sorular sorulması önemlidir. Ayrıca memo yazmanın başka faydaları da bulunmaktadır. Bunlar; araştırmacıların kuramsal notları yazmak için kodlamaya ara vermeleri önemlidir. Çünkü bu durum fikirlerin kaybolmasını önleyecektir. Kuramsal notların yazılması zorlama bir süreç olmamalı ve kuramsal notlar sürekli olarak revize edilmelidir. Ayrıca veri analizi süresince yapılan kodların listesi el altında bulundurulmalı eğer farklı kodlar üzerinde yazılan aynı notlar mevcut ise bu kodların birleştirilip birleştirilemeyeceği tartışılmalıdır. Araştırmacının veri analizinde sapmalar olabilir bu saplamaların veri ile temellendirilmesi önemlidir. Memo yazımı kaynaklar olarak tıdığı sürece devam etmelidir Araştırmacı bazen kodlar üzerinde baskın iki fikre sahip olabilir. Böyle bir durumla karşılaştığında, tek seferde birini yazması daha uygundur. Kuramsal notlar esnasında kategorilerin doyuma ulaştığı fark edilirse belirtilmelidir. Son olarak kuramsal notların yazımında, araştırmacıların esnek olması önemlidir ve yeni not oluşturma yolları ortaya çıktıkça araştırmacıların bunları kullanmaya devam etmesi gerekmektedir. Memolar analizin her aşamasında kullanılabilir ancak Glaser yaklaşımında özellikle seçici ve kuramsal kodlama süreçlerinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. (Urquhart ve ark., 2010).

Kuramsal Doygunluk

Araştırmacının çalışmakta olduğu konu üzerinde veri toplamasını ne zaman sonlandıracağı ile ilgilidir. Kuramsal doygunluk, kategorilerin özelliklerinin doyuma ulaşmasını ifade eder (Charmaz, 2015). Başka bir ifade ile doyum, araştırmacının oluşturduğu kategoriler ile ilgili yeni özellikler çıkmadığında ve eldeki özelliklerin var olan örüntüyü açıklamaya yettiği durumlar olarak ifade edilebilir (Holton, 2007; Wiener, 2007). Araştırmacı eş zamanlı olarak yürüttüğü veri toplama ve analiz sürecini kuramsal doygunluğa ulaşana kadar devam ettirir. Bir başka ifade ile kuramsal doygunluk, araştırmacının veri analizi sürecinde yeni bir kategoriye ulaşamadığı durumu ifade eder. Bu durumda araştırmacı yeni veriye ulaşamadığını ve oluşturduğu kategorinin özelliklerini genişletemediğini fark eder. Araştırmacı bu süreçte benzer veriler ile karşılaşır ve bu durum kuramsal doygunluğun işaretleri olarak görülür (Glaser ve Strauss, 1967). Charmaz (2015) kuramsal doygunluğun benzer veriler ile karşılaşmanın, benzer olaylara tanık olmakla ilişkili olmadığını, kategoriler arası karşılaştırmalar yapılması, bu karşılaştırmaların ne anlama geldiğinin tespit edilmesi ve bu verilerin neyi aydınlattığı ve araştırmacıyı nereye doğru götüreceği gibi hususlar ile ilgili olduğunu ifade etmektedir.

Çekirdek Kategori

Çekirdek kategori, veriler aracılığı ile elde edilen kategoriler arasından seçilmektedir. Bu kategoriyi diğer kategorilerden ayıran husus daha sıklıkla görülmesidir ve kuramsal doygunluğa ulaşmaya olanak sağlamakta, teorisinin geliştirilmesinde etkileri daha net bir şekilde görülmektedir. Araştırmacılar çekirdek kategoriyi belirledikten sonra kategoriler ve alt kategoriler aracılığı ile bütünleşmesini sağlarlar (Çelik ve Ekşi, 2018). Çekirdek kategori, Glaser yaklaşımına göre seçici kodlamanın sonunda kuramsal kodlamanın başında seçilen kategoridir (Urquhart, 2018). Strauss ve Corbin ise çekirdek kodu şu şekilde ifade etmektedir: Araştırmacılar, verilerini toplama ve analiz etme sürecini açık kodlama sürecinde yapmaktadırlar. Bir sonraki aşama olan eksensel aşamaya geçildiğinde ise kategoriler birleştirilir ve görselleştirilir. Seçici kodlama sürecinde çekirdek kategoriler belirlenir ve buna dayalı olarak kuram oluşturulur. (Corbin ve Strauss, 1990).

Literatür İncelenmesi

Literatürün incelenmesi hususunda araştırmacıların farklı fikirleri bulunmakta ve bu düşünce araştırmanın felsefi duruşuna göre farklılık göstermektedir. Alanyazında, literatür incelemesi yapmanın, özellikle araştırmacının peşin hükümlü olmasını engellemesi hususunda önemli olduğu yönünde yanlış anlaşılan düşünceler bulunmaktadır. Glaser (1992) temellendirilmiş kuram çalışmalarını yaparken kaynak taramasına ihtiyaç duyulmaması gerektiğini, bu durumun araştırmacının kategorileri oluşturma sürecinde fikirlerini manipüle ettiği ve yeni bir kuramın ortaya çıkmasını engellediği ifade etmektedir. Ancak Glaser (1992) bu görüşünü daha sonra revize etmekte, alanyazın taramasının yapılmaması değil ertelenmesinin daha doğru olacağını dile getirmektedir. Ona göre verinin kendi hikayesini anlatmasına izin vermek ve daha sonra tartışmak istediğiniz kuram ile karşılaştırmak daha önemlidir. Bu durum araştırmacının elde ettiği kuramın daha önceki kuramlar ile ne ölçüde uyduğu ya da ayrıştığı hususunda karşılaştırma yapmasına olanak tanıyacaktır (Urquhart, 2018). Charmaz (2015) da Glaser ile benzer düşüncelere sahiptir. Charmaz'a göre alanyazın taraması, araştırmacıların çalışmalarını önyargılarına dayalı olarak yürütmesinin önüne geçmesi için ertelenmelidir. Dey (1993) ise bu duruma farklı bir bakış açısı getirmekte, araştırmacıların kuram oluştururken o kurama ilişkin boş bir zihne sahip olmaları değil daha çok açık fikirli olmalarının önemli olduğunu ifade etmektedir. Literatür taraması temellendirilmiş teori yaklaşımı ile uyumludur. Çünkü ortaya konulan kuram verilere dayandırılarak temellendirilmektedir (İlgar ve İlgar, 2013).

Teori Üretimi

Veriler kuramlardan elde edilir ve gerçek bir olgu hakkında araştırmacıya soyut bir açıklama ve anlayış sunar. Temellendirilmiş kuram çalışanlar diğer büyük ölçekli kuramlar yerine orta büyüklükte kuramlar üretirler (Creswell, 2013). Araştırmacılar teori geliştirirken tutmuş oldukları memolar ve diyagramlar arasındaki etkileşime dayanarak kavramsallaştırmalarını yaparlar. McCann ve Clark (2003)'ün teori üretimine ve bu teorinin yoğunlaştırılmasına ilişkin araştırmacılara sunmuş olduğu bazı önerilerinin olduğu görülmektedir. Bu öneriler;

Araştırmacı TK çalışmasının başında kapsamlı ve çok sayıda kategoriler oluşturur. Daha sonra bu kategoriler benzer özellikler gösteren daha homojen alt kategorilere dönüştürülür. Yapılan bu analiz sürecine veri indirgeme veya azaltma adı verilir.

Literatür, TK çalışmaları bir nevi veri kaynağı olarak düşünülmektedir. Bu veriler araştırma kategori ve alt kategorilerinin içine entegre edilir.

TK çalışmaları esnasında tanımlanan kategori ve alt kategorilerden hipotezler geliştirilir ve bu hipotezleri test etmek amacıyla çalışmanın yapıldığı bağlamdan daha fazla veri toplanır.

Tekrarlı Kavramsallaştırma

Tekrarlı kavramsallaştırma, tekrarlı bir şekilde kuramsal kodlama yaparak ve kategoriler arası ilişkilere odaklanarak temellendirilmiş kuramın ortaya konulduğu süreç olarak ifade edilebilir. Kuramsal kodlama sürecinde elde edilen ilişkiler hem sebebe dayalı olan ilişkiler hem de farklı türdeki etkileri açıklayan ilişkileri kapsayan bir değişkenlik gösterebilir. Kuram oluşturma süreçleri araştırmacılar tarafından yönergeler halinde sunulmuş olmasına rağmen temellendirilmiş kuram çalışanlar, kuram oluşturma süreci tekrarlı bir süreç olduğunu gözden kaçıırırlarsa bu durum kuram oluşturmada problemler yaratabilir (Urquhart, 2018). Tekrarlı kavramsallaştırma aşamalarında araştırmacılar farklı basamaklar belirlemiş olsalar da hepsinin yeterli kavramsallaştırmayı sağlayabilmek için takip etmesi gereken basamaklar bulunmaktadır. Miles ve Huberman (1994) bu basamakları üçe ayırmaktadır. 1) Betimsel kodlar (veri metnini olaylar ile eşleştirmek); 2) Yorumlayıcı kodlar (bağlam, anlam ve veri birleştirilir; 3) Desen kodlar (çıkarımsal ve açıklayıcı kodları ifade eder).

Kuramsal Bütünlük

Kuramsal bütünlük ise kuramın genişletilmesinden farklı olarak, ortaya konulan kuramın benzer ya da farklı alanlarda ortaya konulan kuramlar ile bağdaştırmaktır. Bir başka ifade ile elde edilen kuram, daha önce ortaya konmuş kuramlar ile karşılaştırılır. Bu durum kuramsal bütünlüğün sağlanması için oldukça önemlidir (Urquhart, 2018).

Yukarıda anlatılan bilgiler ışığında temellendirilmiş kuram çalışmalarının felsefi ve metodolojik temellerinin ayrıldığı görülmektedir. Alanyazında sıklıkla kullanılan bu üç desen bir sonraki bölümde detaylı olarak sunulmuştur.

TK Araştırma Desenleri

Klasik Desen

Temellendirilmiş kuram çalışması ilk olarak Glaser ve Strauss'un birlikte ortaya koyduğu daha sonrası fikir ayrılıkları yaşayarak kendi metodolojilerine yöneldikleri bir araştırma yöntemidir. Glaser'in klasik temellendirilmiş kuramı alanyazında ağırlıklı olarak pozitivist- post pozitivist felsefeye yakın olarak anılmaktadır. Glaser'in temellendirilmiş kuram çalışması alanyazında klasik desen olarak ifade edilmektedir (Levers, 2013). Strauss ve Glaser'in felsefi bakış açıları aynı olmalarına karşın onları ayıran temel unsurun veri analiz süreci olduğu görülmektedir. Örneğin Glaser (1992), temellendirilmiş kuram üzerine çalışan bir araştırmacının, çalışmakta olduğu alanda detaylı bir alanyazın taraması yapmasını tercih etmemektedir. Ona göre alanyazın taraması, araştırmacının özgün bir kategori ortaya koymasında kısıtlayıcı bir faktör oluşturabilir ve başka bir kuramı kendi verilerine dayandırmalarına neden olabilir (Urquhart, 2018). Strauss ve Corbin'in sistematik deseninde ise veri analizi ve alanyazın taraması eş zamanlı olarak yürütülmekte ve Strauss ve Corbin veri analizi sürecini daha önceden belirlemiş oldukları kurallara dayalı olarak yapmaktadırlar. Glaser, Strauss ve Corbin'in ortaya koymuş olduğu bu veri analizini eleştirmekte ve kullanılan metodolojinin büyük oranda kuram doğrulamak için kullanılabileceğini ifade etmektedir (Glaser, 1992). Bu nedenle Glaser'in klasik deseninin Strauss ve Corbin (1990)'e göre daha esnek olduğu, veri analiz sürecinin daha yürütülebilir ve daha az kurallı olduğu ifade edilmektedir (Urquhart, 2018). Strauss ve Corbin'in sistematik desenini, Glaser'in klasik yaklaşımından ayıran bir diğer önemli fark ise veri analiz sürecinin aşamalarıdır. Glaser'in kuramsal kodlama olarak yapmış olduğu üçüncü aşamayı, Strauss ve Corbin eksensel kodlama ile bir adım geriye çekmiş ve kategoriler arası ilişkileri hemen kurmaya çalıştıkları için Glaser'den farklı bir yol izlemişlerdir (Ünlü, 2018). Glaser'in veri analiz süreci iki aşamalıdır. Ancak ilk aşama kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. 1) Bağımsız Kodlama (Açık uçlu kodlama- seçici kodlama) diğer aşama ise kuramsal kodlamadır (Glaser ve Holton, 2004).

Bağımsız Kodlama

Bağımsız kodlama Glaser'ci (1978) yaklaşımın ilk aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşamaya bağımsız kodlama verilmesindeki temel husus, araştırmacının alanyazında yer

alan diğer çalışmalardan bağımsız olarak kendini kodlamaya odaklamasıdır. Burada bağımsız olarak ifade edilen kavram, araştırmacının alanyazın etkisinde kalmaması olarak ifade edilebilir (Ünlü, 2018). Bağımsız aşamanın iki basamağından ilki açık kodlamadır. Açık kodlama araştırmacının veriye hiçbir sınırlama getirmeden onu çözümlemeye yönelik yaptığı ve çekirdek kategoriye karar verildiğinde bitirilen bir analiz sürecidir (Jones ve Alony, 2011). Açık kodlamada araştırmacı yakın zamanda toplamış olduğu verinin üzerinden analize başladığı anda gerçekleşir. Araştırmacı, saha notları, önemli aktörler, önemli olaylar, tarihsel kaynaklar, önemli gördüğü kavramları arar ve bunları not eder (Neuman, 2016). Açık kodlama sürecinde konunun anlaşılmasına yardımcı olacağı düşünülen her şey kodlanır. Açık kodların bitiminde ise kodlar içerdikleri anlam bütünlüğüne göre kavramsallaştırılır. Açık uçlu kodlamanın bir önemli özelliği ise ortaya konulacak olan kuramın daha sonraki aşamalarında, kuramın oluşmasına engel oluşturacak şekilde kapatılmamasıdır. Açık kodlama aşamasında ham veriler (transkriptler) incelenir ve veriyi ayrıştıracak şekilde kodlanır. Mevcut veriler benzer olgular altında kategorileştirmek için analiz edilir. Açık kodlamada belli bir kapsam ve sınır bulunmamakta, veriler filtrelenmemektedir. Bunun asıl nedeni ise araştırmacının nihai olarak ortaya çıkaracak olduğu sosyal süreçlere ulaşmasına izin vermektir (Jones ve Alony, 2011). Açık kodlama sürecinde sürekli karşılaştırma metodu kullanılmaktadır (Glaser ve Strauss, 1967).

Bundan sonraki aşamada ise kodlar daha büyük bir kategori altında toplanır. Araştırmacı, katılımcıların görüşlerine dayanarak bu kategoriler içerisinde en önemli kategoriyi belirler ve buna çekirdek kategori denir. Bundan sonraki süreçte karar verilmesi gereken husus diğer kategorilerin çekirdek kategori ile olan ilişkilerinin önem düzeyidir. Araştırmacı, çekirdek kategori ile ilişkili ve önemli gördüğü kategorileri analizde tutabildiği gibi analiz dışında da bırakabilir. Burada tikelden tümele gidilmesinde yani, kavram, kod ve kategori şeklinde bir sıra izlenmesinin temel amacı bulguların mümkün olduğunca soyutlanmasını sağlamaktır. Başlangıçta yapılan bu kodlamada araştırmacının sorması gereken sorular şunlardır:

- Bu veriler neyi araştırmaktadır?

- Bu veriler neyi ileri sürmektedir? Ne anlatmaktadır?
- Bu veriler kimin bakış açısını yansıtmaktadır?
- Bu veri spesifik olarak hangi teori kategorisine aittir? (Glaser, 1978)

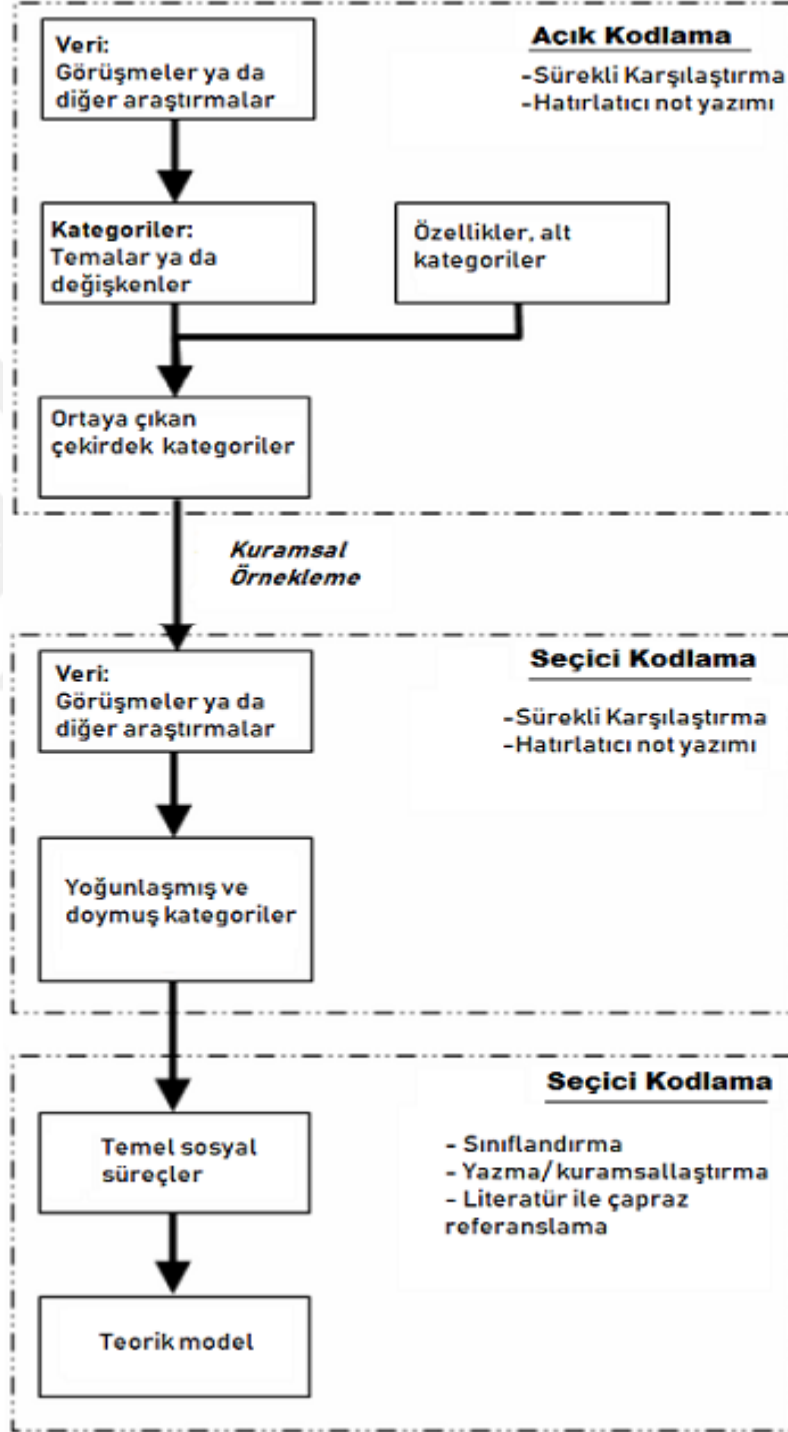
Açık uçlu kodlama yapılırken satır satır kodlama yapılır ve sürekli karşılaştırma tekniği kullanılır. Açık kodlama bittikten hemen sonra seçici kodlamaya geçilir.

Seçici kodlama, bağımsız kodlamanın ikinci aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşamada araştırmacı verileri çözümlemekte ve bundan sonra ortaya koyacağı çekirdek kategori altındaki kavramlara odaklanmaktadır. Böylelikle çekirdek kategori genişletilecek ya da tam tersi bu kategori altında çıkarılması gereken kavramlara karar verilecektir. Seçici kodlama esnasında araştırmacı veriler hakkında daha net bilgiye sahiptir, verinin gidişatı daha açık hale gelmektedir. Seçici kodlama veri doyumuna ulaşıldığında bitecektir. Ancak seçici kodlama aşamasında sürekli karşılaştırmalı analiz ve memo (kuramsal not) yazımına devam edilir (Duchscher ve Morgan, 2004).

Kuramsal Kodlama

Kuramsal kodlama aşamasında ise araştırmacı artık analizleri soyutlama sürecine getirmektedir. Kuramsal kodlama, doymuş kategoriler arasındaki ilişkileri inceler ve araştırmacıya kategoriler arasındaki kavramsal ilişkileri geliştirerek ve onlara analitik kriterler sağlar (Duchscher ve Morgan, 2004). Ulaşılan bulgular arasındaki bağlantıları kurup genellenebilir hipotezler ortaya koymaya çalışır. Glaser (1978) bu aşamada kullanılabilecek birtakım kodlama şablonları oluşturmuştur. Araştırmacılar, bu şablonlar üzerinden giderek bulgular arasındaki bağlantıları açıklayabilecekleri gibi kendi şablonlarını da oluşturabilirler. Şablonlara, sebep-sonuç şablonu, değişkenler şablonu gibi şablonlar örnek verilebilir. Memolar (kuramsal not) özellikle kuramsal kodlama aşamasında oldukça önemlidir. Urquhart, (2018) ise kuramsal kodlama için, araştırmacıların kuramsal kodları veriye dayatmak için kullanılmamasını ve bu kodların nesnelliğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Kuramsal kodlama sürecinde araştırmacının yansıtıcı olması gerekmektedir. Jones ve Alony (2011) Glaser'in

kullanmış olduğu veri analiz sürecindeki kodlama basamaklarını şu şekilde göstermektedirler (Şekil 3.5).

Şekil 3.5. Klasik Temellendirilmiş Kuramın Basamakları

Sistemantik Desen

Glaser ve Strauss'un (1967)'de birlikte ortaya koymuş oldukları temellendirilmiş kuram yaklaşımından sonra bazı fikirsel ayrılıklar yaşadıkları ifade edilmektedir. Bu fikir ayrılıkları sonrasında Strauss ve Corbin (1990) temellendirilmiş kurama ilişkin yeni bir metodoloji geliştirmişler ve bu metodolojinin genel prensiplerini 1998 yılında yapmış oldukları çalışmada ortaya koymuşlardır (Urquhart, 2018). Strauss ve Corbin'in ortaya koymuş oldukları bu model bir dizi veri analiz prosedürüne dayanmaktadır. Strauss ve Corbin bu analiz basamaklarının araştırmacılar tarafından uygulanabilmesi için bazı önerilerde bulunmaktadır. Onla göre verilerin toplanması ve analizi eş zamanlı olarak yürütülmelidir. Kavramların analizde önemli bir rolü bulunmakta ve kavramlar aracılığı ile oluşturulan kategoriler geliştirilerek birbiri ile ilişkilendirilmelidir. Örneklem kullanımında kuramsal örneklemeden yararlanılmalı, veri analizi süresince sürekli karşılaştırma tekniği ve memo (kuramsal notlar) sıklıkla kullanılmalı, araştırma esnasında kategorilere dayalı olarak araştırmanın hipotezleri geliştirilmeli ve hipotezler yine araştırma sürecinde doğrulanmalıdır. Araştırmacı makro yapıları araştırmasına dahil etmeli ve tek başına çalışmamalıdır (Strauss ve Corbin, 1990).

Corbin ve Strauss'un ortaya koymuş olduğu bu modelde veri analizi üç aşamadan oluşmaktadır. Açık kodlama, eksensel kodlama ve seçici kodlama. Analiz sürecinde her bir basamak sırası ile takip edilmemektedir. Veri analizinde açık kodlamadan eksensel kodlamaya geçilebileceği gibi eksensel kodlama yaparken de seçici kodlamaya geçilebilir ya da açık kodlamaya geri dönülebilir (Creswell, 2013).

Açık Kodlama

Corbin ve Strauss'un ortaya koymuş olduğu sistemantik desenin ilk aşaması olan açık kodlama Glaser'in klasik deseni ile benzerlik göstermektedir. Bu aşamada araştırmacılar sahadan toplamış oldukları veriyi açık kodlar aracılığı ile analiz etmeye başlarlar (Creswell, 2013). Araştırmacı bu aşamada önce etiketlemeler yapar daha sonra yapmış olduğu bu etiketleri gruplayarak kavramlar elde eder ve daha sonra kavramları soyutlayabilmek için bunlardan kategoriler oluşturur. Son aşamaya gelindiğinde ise elde edilen kategorinin sıklığı ve yoğunluğunu inceler (Corbin ve Strauss, 1990). Açık kodlamada önemli olan şey verileri analitik bir biçimde en küçük parçalara ayırmak, bu

parçaları tanımlamak, isimlendirmek ve kategorize etmektir. Bu işlemi yaparken isimlendirdiğiniz kategoriye diğer kategorilerden ayıran farklılıkları belirlemek gerekir (Scwandt, 1997). Bu farklılıkları belirleyebilmek için de veriye “bu nedir?”, “burada ne oluyor?” ve “bu neyi temsil etmektedir?” soruları sorulur. Bu sürece etiketleme denilmektedir ve araştırmacının bu aşamada açık fikirli olması gerekmektedir (Strauss ve Corbin, 1990).

Etiketleme işlemi için birkaç farklı yol bulunmaktadır. Bunlardan ilki satır satır kodlamadır. Yani bir araştırmacı her bir satırı adlandırmaktadır. Bu adlandırmalar betimsel ve çözümsel olabilir. Araştırmacı, satır satır kodlamadan çözümsel bir kod elde edilemiyor ise cümle ya da paragraf genelinde etiketleme yapar (Strauss ve Corbin, 1990).

Eksensel Kodlama

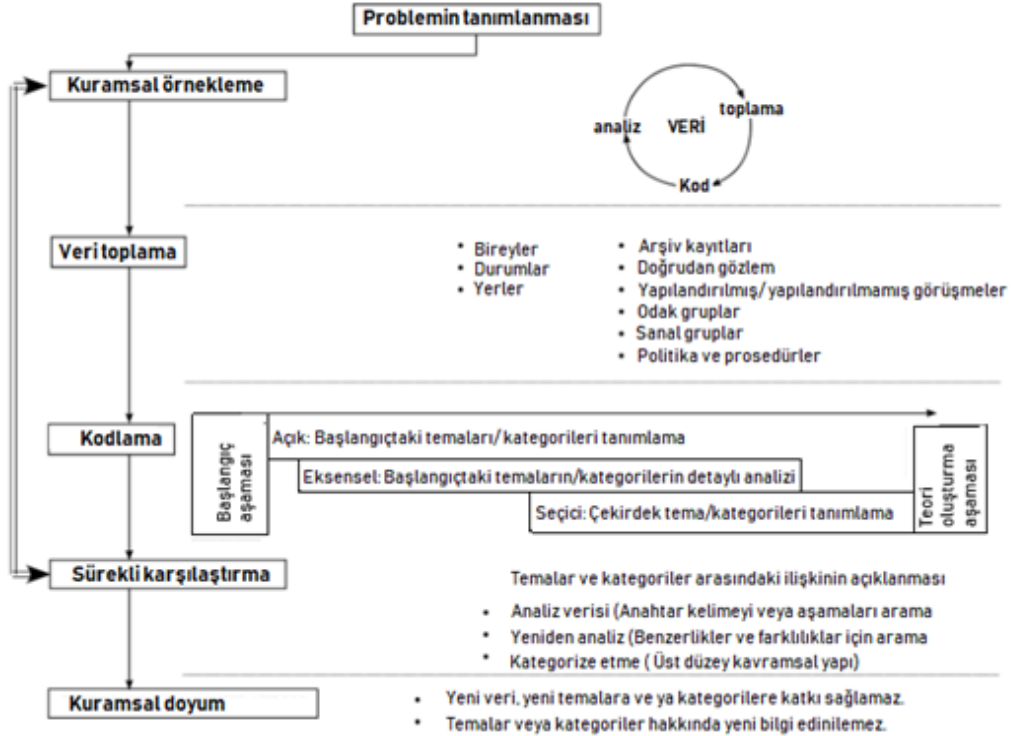
Sistematiik desenin ikinci aşaması olan eksensel kodlama, açık kodlamada elde edilmiş olan alt kategorilerin bağılı oldukları kategori ile ilişkisini test etmektedir (Strauss & Corbin, 1990). Araştırmacı alt kategorinin bağılı olduğı kategori ile ilişkisini doğrulayamaz ise bağılama dönmesi ve katılımcının bu alt kategori için vermiş olduğı tepkinin asıl nedenini araştırmaya ve kuramı genişletmeye devam etmesi gerekmektedir. Bu aşamaya eksensel kod denilmesindeki temel husus; eksen kelimesinin açık kodlamada elde edilen kategorileri birbirine bağlanması ve belli bir eksen üzerine yerleştirilmesini ifade etmesidir (Punch, 2016). Bu aşamada büyük miktardaki veri önce ayrıştırılacak sonra sentezlenecek ve organize edilecektir. Bununla birlikte araştırmacı alt kategorinin bağılı olduğı kategori ile ilişkisini pekiştirmeli (Ünlü, 2018); benzer özellikler gösteren kategoriler bir üst kategori altında birleşmelidir. Neuman (2016) ise bu aşamayı kategoriler (temalar) arası ilişkiler kurma ve bu kavramları detaylı bir şekilde anlatmaktan çok, düzenlenmiş bir dizi açık kod safhası olarak görmektedir. Bu süreçte yeni fikirler ve kavramlar akla gelebilir. Bu durumda araştırmacı bu düşünceleri not etmelidir fakat başlangıçtaki kodları detaylı bir şekilde değerlendirmeli, düzenlemeli ve analiz için gereken temel kavramları bir eksen etrafında toparlaması gerektiğini unutmamalıdır. Creswell (2013) ise eksensel kodlamayı şu şekilde açıklamaktadır: Açık kodlamadan sonra araştırmacının bu açık kodları kategorileştirmesi (çekirdek fenomen olarak bilinen eksensel), kategorileştirirken bunu bazı özelliklere göre yapması gerektiğini ifade

etmektedir. Bu özellikler ise: nedensel koşullar (çekirdek kategorinin oluşmasında hangi faktörlerin etkili olduğu), stratejiler (çekirdek kategorinin oluşturulmasında alınan tedbirler) bağsamsal ve müdahil koşullar (stratejileri etkileyecek durumsal faktörlerin tespit edilmesi) ve sonuçlar (stratejileri kullanmanın oluşturduğu sonuçların belirlenmesi). Araştırmacı bu adımda seçici kodlama ile kategoriler arasındaki ilişkileri kurar veya bu kategoriler arasındaki ilişkiyi tanımlayan bir önerme / hipotez geliştirir.

Seçici Kodlama

Seçici kodlama ise sistematik desenin son basamağıdır ve analize ilişkin bütün verileri ve daha önce düzenlenmiş olan kodları yeniden değerlendirmeyi gerektiren aşama olarak görülür (Neuman, 2016). Bu aşamada çekirdek kategori belirlenir ve tüm kategoriler çekirdek kategori etrafında birleştirilir. Daha detaylı bilgiler sunarak kategoriler arasındaki ilişkiler açıklanır. Seçici kodlamada, araştırmacıların tamamlaması gereken beş ana görevleri vardır. Bunlar sırası ile; ilişkileri ifade eden bir hikâye örgüsünün hazırlanması, kategoriler arasında nasıl bir hiyerarşi olduğunun ortaya konulması, kategorilerin birbirlerine boyutsal olarak bağlanması, bulguların veriler aracılığı ile sağlamasının yapılması ve son olarak; eğer bir kategori doygunluğa ulaşmamış, içinde boşluklar barındırıyorsa bu bulguya derinlik kazandırılmasıdır (Corbin ve Strauss, 1990). Araştırmacılar eksensel kodlamada ortaya çıkarttıkları kategoriler ve bu kategoriler arasında nasıl bir ilişki olduğunu belli şemalar ile ortaya koyarak çekirdek kategoriye ulaşırlar. Çekirdek kategorinin oldukça soyut olması ve verinin içerisinde sıklıkla geçmesi bununla birlikte veri ile tutarlı ve mantıklı olmalıdır (Corbin ve Strauss, 2008). Seçici kodlama aşamasında kuramın açıklanabilmesi için her bir kategori ve alt kategorinin kavramsal olarak yoğun olması gerekmektedir. Araştırmacı kavramsal yoğunluğu yakalayamadıysa sahaya geri dönmesi ve kuramdaki boşlukları doldurabilmek için tekrar veri toplaması gerekir (McCann ve Clark, 2003). Özetle seçici kodlama, yapılan veri analizinin anlamlı bir hale getirilmesi ve kuramın yazım süreci olarak ifade edilmektedir (Şekil 3.6).

TEMELLENDİRİLMİŞ KURAMIN OLUŞUMU

Şekil 3.6. Temellendirilmiş Teori İnşası

Glaserci klasik desen ile ve Straussçu sistematik desen arasındaki fark yalnızca veri analiz sürecindeki kodlamadan kaynaklanmamaktadır. İki araştırmacı arasında kuramın üretim süreci, tümevarım, tümdengelim, veriyi doğrulama ve kuramın alması gereken forma ilişkin felsefi farklılıklar da vardır (Heath ve Cowley, 2004). Glaser'in, Strauss ve Corbin yaklaşımları üzerinde birçok eleştirisi olmasına ve bazı araştırmacılar tarafından bu eleştirilerin haklılığı desteklenmesine rağmen yıllar için popülerlik kazandığı ifade edilmektedir (Charmaz, 2015).

Yapılandırmacı Desen

Strauss ve Corbin'in çalışmalarına ek olarak 2006 yılında Charmaz gelmiş ve temellendirilmiş kuram çalışmalarını pozitivist köklerinden kurtarmaya yönelik bir bakış açısı sunmuştur. Charmaz'ın ortaya koymuş olduğu yapılandırmacı temellendirilmiş kuram, epistemolojik, ontolojik ve metodolojik açılardan pozitivist olan Glaser (1978)

ve Strauss (1990)'dan farklıdır (Urquhart, 2018). Charmaz (20015)'a göre Glaser ve Strauss, temellendirilmiş kuram ile sosyal süreçlere soyut ve teorik anlamlar getirdiler. Kullanmış oldukları teknikler sayesinde birçok araştırmacı kendi araştırma süreçlerini kontrol edebilmeye başladı. Bu sayede nitel araştırmalar nicel araştırmalar için bir öncül olmaktan ziyade, kendine özgü, güvenilir ve güçlü argümanlar sunan bir yöntem oldu. Charmaz (2015) kendi çalışmalarını “Strauss ve Corbin’in çalışmalarının birleşiminde” diye konumlandırmaktadır.

1990’lı yıllara gelindiğinde birçok araştırmacının temellendirilmiş kuram çalışmalarının Strauss ve Corbin’in pozitivist yaklaşımından uzaklaştırdığı görülmektedir (Bryant, 2002; Clarke, 2003). Yapılandırmacı teorinin pozitivist ve postmodernist yaklaşımları benimsediği hususlar bulunmaktadır. Örneğin, tümevarımsaldır, karşılaştırma metodlarını kullanır, açık uçlu kodlama yaklaşımını benimser, metodun esnekliğini destekleyerek onun mekanik kullanımlarına karşı koyar. Diğer yaklaşımlardan ayrıldığı temel husus ise araştırmacının verilerin analizi sürecindeki aktif rolü nedeniyle sübjektifliği kabul etmesidir. Bir başka ifade ile Glaser ve Strauss yaklaşımının bir teoriyi ortaya koymak için verilerin önemli olduğu, gözlem yapan kişinin kuramın ortaya konulmasında herhangi bir rol oynamadığını ifade ederken Charmaz (2015), kuramın ortaya konulmasında veriler ve analizler dışında araştırmacının da rol oynadığını dile getirmektedir. Bununla birlikte araştırmacıyı verinin toplandığı dünyanın bir parçası olarak görmekte bu nedenle temellendirilmiş kuram çalışmalarına getirilen nicel ölçütlerin tekrar düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre gerçekliğe açılan herhangi bir pencere bulunmamaktadır. Araştırmacının keşfettiği gerçeklik, katılımcı ile birlikte geçirdiği interaktif bir süreç sonunda oluşur. Ona göre araştırmacı adil olamaz. Çünkü kullanılan dil gözlenmekte olan gerçekliğin anlamına odaklanır ve dilin bazı kullanımları araştırmacının görüş ve değerlerini yansıtmaktadır. Araştırmacının bazı kavramlara özel anlamlar yüklemesi ve bakış açısını buna göre belirlemesi olasıdır. Mills, Bonner ve Francis (2006)’e göre, yapılandırmacı temellendirilmiş kuram, araştırmacının ulaşabileceği nesnel bir gerçekliğin olmadığını, algının kavramlar tarafından etkilenen bireysel gerçeklerden oluştuğunu ve çoklu olduğunu ifade etmektedir.

Charmaz (2015)'ın temellendirilmiş kuram metodolojisi incelendiğinde veri analizinin iki basamaklı yapıldığı görülmektedir. Bu basamaklardan ilki başlangıç (birincil) kodlamasıdır, ikincisi ise odaklı (seçici) kodlamadır. Her kelimenin ve satırın tek tek kodlandığı ve veri setinin isimlendirildiği ilk aşama olan başlangıç kodlaması, bu veri setlerinin gruplandığı, sentezlendiği, birleştirildiği ve en fazla tekrar edilen kodların organize edildiği odaklı kodlama.

Birincil/ Başlangıç Kodlama

Kodlama, araştırmacının verileri ile katılımcıları arasında kurduğu ilişkileri düzenler. Kodlama sayesinde veriler, parçalara ayrılır, özetlenir ve bir etiket aracılığı ile adlandırılır (Star, 2007). Başlangıç kodlamasında araştırmacı her kelime ve satırı detaylı bir şekilde okuyarak ayrı ayrı kodlamalarını yapar. Satır satır kodlamanın amacı, araştırmacının veri ile bir araya getirilmesi, iletişime geçirilmesi ve her bir parçayı incelemek için bütüncül bir bakış açısı sunması nedeniyle oldukça önemlidir. Satır satır kodlama ile veride saklı kalan davranışlar tanımlanır, daha fazla keşif için araştırmacı yönlendirilir, araştırmacının veriler arasında keşif yapması sağlanır ve ortaya çıkan bağlantılar takip ve kontrol edilir (Charmaz, 2015). Ancak burada ifade etmek gerekir ki, araştırmacının satır satır kodlama yapabilmesi verinin türü, soyutluk derecesi ve araştırma amacına bağlı olarak değişir. Satır satır kodlamanın yapılamadığı durumlarda cümle cümle, olay olay ya da paragraf paragraf kodlamalar yapılmaktadır. Bu kodlamalar olayın içeriklerinin derinlemesine bir şekilde incelenmesi ve birden fazla olayın karşılaştırmasına dayalı olarak yapılır ve bazı durumlarda satır satır veya kelime kelime kodlamalardan daha uygun olabilir. Birincil/ başlangıç kodlaması, araştırmacının derinlemesine görüşmelerden elde ettiği veriler üzerine odaklanarak veriye; katılımcıların olası en temel sorunu nedir ve bu temel sorun ile nasıl baş etmektedirler? Sorularını sorarlar. Bu sorular aracılığı ile araştırmacı, katılımcıların eylemleri ve kurama ilişkin ipuçları elde etmeye çalışır (Charmaz, 2015). Charmaz (2015) veri analizini oluşturan bu ilk basamakta kodlamanın olabildiğince serbest olması gerektiğini ve metnin ne anlattığına bakılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu aşamada başlangıç kodları geçici olabildiği gibi karşılaştırmacı veya veriye temelli olabilir. Analizin ilerleyen aşamalarında ise veriye uygun olduğu düşünülen kodlar tekrar gözden geçirilir ve detaylandırılarak veri toplama sürecine devam edilir. Bu aşamada amaç verilerde herhangi bir eksiklik olup olmadığını ortaya koymaktır. Böylelikle eksik

veri olduğu tespit edilirse araştırmacının sahaya inip o veriyi toplama fırsatı olacaktır. Bu aşamada araştırmacı sürekli karşılaştırma metodu ile katılımcıların problem olarak gördüğü hususları saptar ve probleme analitik olarak bakar.

Charmaz (2015) araştırmacılara başlangıç kodlaması yaparken dikkat edilmesi gereken hususları şu şekilde ifade etmektedir:

- Açık fikirli olun.
- Verilerinize karşı ilgili ve odaklı olun.
- Kodları başlangıçta kısa ve net bir şekilde oluşturun.
- Davranış ve hareketleri kontrol altında tutun.
- Verilerinizi farklı veriler ile karşılaştırmayı ihmal etmeyin.
- Verilerinizi hızlı bir şekilde okuyun.

Özet bir şekilde Charmaz, araştırmacının veriden neler ortaya çıkarılabileceğine dair açık fikirli olunmasının önemli olduğunu ifade etmekte, kodların basit, aktif ve analitik bir biçimde kurgulanmasını önermektedir.

Odaklı/Seçici Kodlama

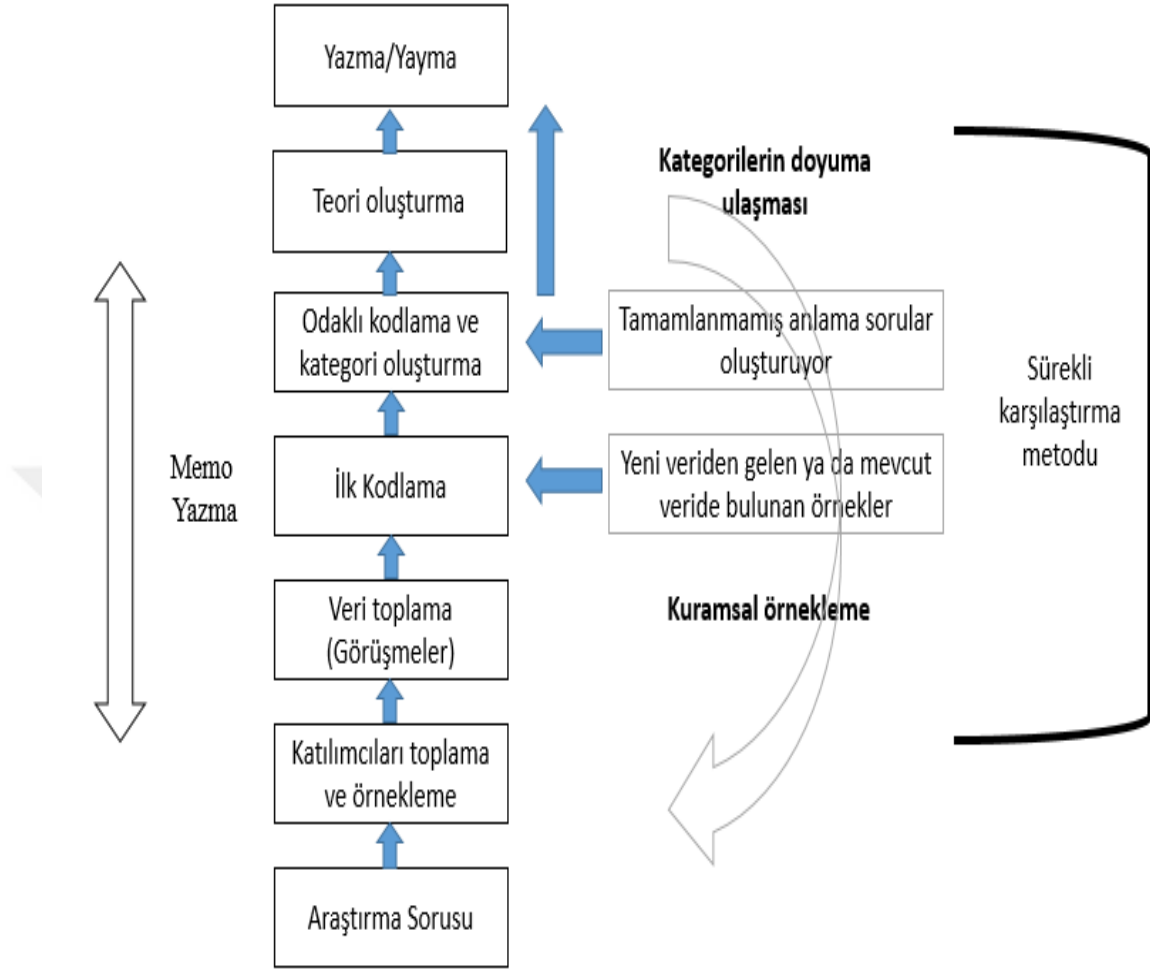
Yapılandırmacı desende ikinci aşama, odaklı ya da seçici kodlama adı verilen ve başlangıç kodlamasında belirgin bir şekilde ortaya çıkan kodların sınıflandırıldığı, sentezlendiği ve organize edildiği aşamayı oluşturmaktadır. Bu aşamada başlangıç kodları detaylı bir şekilde gözden geçirilmekte ve büyük miktarlardaki veriler analiz edilmektedir. Odaklı (seçici) kodlamada araştırmacı en önemli olduğunu düşündüğü ya da en fazla tekrar eden başlangıç kodlarını gözden geçirmektedir. Odaklı kodlama araştırmacının toplamış olduğu veriyi analitik bir şekilde gruplandırabilmesi başlangıç kodları hakkında karar vermesini gerektirmektedir (Charmaz, 2015).

Odaklı kodlama ile araştırmacılar başlangıç kodlarında etiketledikleri verileri kaybetmeden analitik bir şekilde çalışırlar. Bu aşamada amaç yalnızca verileri analitik bir

şekilde kodlamak değildir. Odaklı kodlama araştırmacının yapmış olduğu analizi derinleştirmek ve keskinleştirmek için önemli bir aşamadır. Çünkü bu aşamada araştırmacılar analizleri için önemli olduklarını düşündükleri bulguların altını çizmektedirler. Bu aşamada araştırmacılar, başlangıç kodlarının ne anlama geldiğini sorgularlar ve kodlamalar arasında yapılan karşılaştırmalara odaklanırlar (Charmaz, 2015). Yapılandırmacı desende kodların ne anlama geldiği araştırmacının onları nasıl tanımladığına bağlıdır. Charmaz (2015) bu aşamada odaklı kodların verimli bir şekilde oluşturulması için bazı önerilerde bulunmaktadır:

- Veriniz ve başlangıç kodlarınızın karşılaştırılması size ne veriyor?
- Başlangıç kodlamalarındaki örüntüler hangi yollarla ortaya çıkabilir?
- Elde ettiğiniz bu kodların hangileri veriniz için anlamlı?
- Bu kodlar odaklı kod haline getirildi mi?
- Kodlarınız arası karşılaştırma yapmak size ne gösterir?
- Bu kodlama sürecinde verinizde eksiklikler gördünüz mü?

Memo (kuramsal notlar) araştırmacının sahada ne olup bittiğini anlayabilmesi için önemlidir. Odaklı kodlar araştırmacıya muhtemel kategoriler sunar ve araştırmacının bu kodları geliştirmesi ve titiz bir şekilde incelemesi için önemlidir. Araştırmacı odaklı kodlama sürecinde kategorileri değerlendirerek yapmakta olduğu analizde kalıp kalmasına karar verir. Kalmasına karar verdiği kategorileri netleştirir ve bu kategoriler arasındaki ilişkileri inceler (Charmaz, 2015). Charmaz'ın veri analiz süreci detaylı olarak şekil 3.7.'de verilmiştir.

Şekil 3.7. Sistematiik Desenin Veri Analizi

Buraya kadar temellendirilmiş kuram çalışmalarındaki ortak yönler ve farklılıklar açıklanmaya çalışılmıştır. Temellendirilmiş kuram çalışmalarındaki felsefi ayrımlar ise en öz hali ile tablo 3.5’te sunulmuştur.

TK Çalışmalarının Ardındaki Felsefi Ayrımlar

Tablo 3. 5. TK çalışmalarındaki felsefi ayrımlar

Pozitivist Paradigma	Yorumlayıcı Paradigma
Dışsal gerçekliğin olduğunu kabul eder.	Tek bir gerçeklik yoktur, çoklu gerçeklik vardır.
Veri keşfini temel alır.	Veri karşılıklı etkileşim ile yapılır.
Kavramsallaştırma veri analizinden ortaya çıkar.	Kategorileri araştırmacının oluşturduğunu varsayar.
Verinin temsil edilmesini problematik olarak görmez.	Verinin temsilini göreceli, durumsal, kısmi ve problematik olarak görür.
Gözlemci tarafsız ve pasiftir.	Gözlemcinin sahip olduğu, fikir, eylem ve duruşunun görüşleri etkileyebileceğini varsayar.
Veri analizi nesnel bir süreçtir.	Veri analizinde yansıtıcılığın önemine değinir.
Araştırmacı görüşü önceliklidir.	Katılımcıların görüş ve ifadelerinin analizin bütünüleyici bir parçası olduğunu varsayar.
Bağlamdan bağımsız bir şekilde genellemeye ulaşmayı hedeflemektedir.	Genelleme bağlamdan bağımsız değildir. Kısmi ve durumsaldır. Zamanda, mekanda, eylemde ve etkileşimin içinde konumlanmıştır.

Alanyazında temellendirilmiş kuram yaklaşımlarına ilişkin sayısız görüş ve eleştiri olduğu görülmektedir. Üstelik bu durum günümüzde de bir sorunsal olarak devam etmektedir. Örneğin bazı araştırmacılar Glaserci ve Straussçu yaklaşımlar arasında yalnızca veriye karşı sergilemiş oldukları tutum bakımından fark olduğunu, Glaserci temellendirilmiş kuramın öznel/nesnel, Straussçu yaklaşımın ise pragmatist/görelilik anlayışına sahip olduğunu ifade etmektedir (Ünlü, 2018). Çoğu araştırmacı ise bu üç yaklaşım için epistemolojik farklılıklardan öte mekanik farklılıklar barındırdığını ifade etmektedir (Walker ve Myrick, 2006). Araştırma yaklaşımının belirlenmesinde iki temel unsurun önemli olduğu ifade edilmektedir. Bunlardan biri araştırmaya özgü gereksinimlerdir, diğeri ise araştırmacının bilgi ve becerilerinin farkında olmasıdır (Ünlü, 2018). Tüm bu bilgiler göz önüne alındığında Glaserci yaklaşımın TK çalışmalarında Strauss ve Corbin’e göre daha esnek olması, ortaya konulacak kuramın daha sonraki çalışmalarda nicel teknikler ile sınanmasına ihtiyaç duyulabileceği göz önünde bulundurularak Glaserci yaklaşımın araştırmacının felsefi bakışı ile örtüştüğü kanısına varılmıştır.

3.2. Araştırma Alanı

Bu çalışma Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda bulunan, düzenli olarak cezaevi yönetiminin düzenlemiş olduğu rekreatif etkinliklere katılan (kurs, atölye çalışmaları vb.) hükümlü, hükümözlü ve tutuklu bireyle ilgili yürütülmüştür. Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumu, Birleşmiş Milletler “Minimum Cezaevi Kuralları” ve Avrupa Konseyi Vakanlar Komitesi “Avrupa Cezaevi Kuralları” ve ulusal yasalara uygun şekilde hazırlanmış bir kurumdur. Kurum hem içte hem dışta güvenlik görevlilerinin bulunduğu, firara karşı

mekanik, elektronik, teknik ve fiziki engellerin olduğu, koridor odalarının ve kapılarının kapalı tutulduğu, yalnızca mevzuatın belirtildiği hallerde aynı odanın dışında olan bireyler ile çevre temasının sağlandığı güvenli bir hapishanedir. L Tipi Ceza İnfaz Kurumu, 7 kişilik 61 ünite, 3 kişinin kalabildiği 4 oda ve tek kişilik 40 odadan oluşmakta ve yapısı itibari ile koğuş sisteminin güvenlik zafiyetlerini azami düzeyde azaltan mimari bir tasarıma sahiptir. L Tipi Ceza İnfaz Kurumlarında günlük hizmetliler kayıt altına alınmakta personelin, mahkumların bulunduğu bloklara geçişleri kontrollü bir şekilde organize edilmektedir. Kurumda, kurum müdürü, ikinci müdürler olarak adlandırılan müdür yardımcıları, idare memurları, infaz ve koruma baş memuru, sayman, doktor, psikolog, diş hekimi, sağlık memuru, sosyal hizmet uzmanı, öğretmenler, teknisyen, hasta bakıcı, odacı, kaloriferci, çamaşırcı ve hizmetliler görev yapmaktadır. Giriş çıkışların kontrolü için göz biyometrisi, elektronik arama yapabilmek için duyarlı kapı ve binaya giren her türlü eşyanın kontrollü için tüm giriş- çıkışlarında X- Ray cihazı bulunmaktadır.

Kurumda farklı suçlardan yatan mahkumlar olması nedeniyle iş ve meslek atölyelerinin yanı sıra eğitim, sosyal ve kültürel faaliyetlere de yer verilmektedir. Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda, açık futbol sahası (toprak) ve kapalı spor salonu gibi spor yapabilmek için çeşitli olanaklar bulunmaktadır. L Tipi Ceza İnfaz Kurumlarının fiziki durumları ise şu şekildedir: Bireysel odalar 12.45 m²'den, açık avlular 65.19 m²'den oluşmakta, 56.59 m²'lik ortak yaşam üniteleri bulunmaktadır. Son olarak 7 kişinin bulunduğu 208,93 m²'lik üniteler mevcuttur. Her bölümün kendisine ait ortak yaşam alanı vardır ve ortak yaşam alanlarında ise bir adet çok kanallı merkezi radyo, bir adet TV anten girişi, küçük bir mutfak ve acil bir durumda hapishane personelinin çağırılması için 1 adet ışıklı çağırma butonu bulunmaktadır. Mahkum bireyler 100 x 125 cm'lik ışık alan saydam pencerelerden oluşan bireysel odalarında kalmaktadırlar. Bu odaların kapıları ise geceleri belirlenen saatlerde kapatılmakta gündüz ise açık tutulmaktadır. Mahkum bireyler istedikleri takdirde diğer mahkumlar ile 7 kişilik ortak yaşam alanları ile avluda bir araya gelebilmektedirler. Bu kurum suça sürüklenen çocuklar ile yetişkin kadın ve erkekleri barındırmaktadır (Yargıtay Kararları, 2020).

3.3. Araştırma grubunun seçimi

Temellendirilmiş kuram deseninın kullanıldığı bu çalışmada örneklemin belirlenmesi iki aşamalı olarak yürütülmüştür. İlk aşamada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniğı kullanılmıştır. Çalışmanın başında amaçlı örnekleme yönteminin seçilmesindeki temel gerekçe, zengin bilgi içerdığı düşünölen durumların derin bir şekilde araştırılmasında kolaylık sağlamasıdır. Bu bağlamda amaçlı örnekleme yöntemi ile pek çok olgu, olay ve durumunun derinlemesine bir şekilde keşfedilmesi ve açıklanması mümkün olabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Ayrıca temellendirilmiş kuram çalışmalarında örneklemin net bir şekilde belirlenmiş, tanımlanmış ve sınırlandırılmış olması araştırmacının sorularına açıklama getirebilmesi ve kuramsal doyuma ulaşabilmesi için oldukça önemlidir. Çünkü temellendirilmiş kuram çalışmalarında verilerin kalitesi, onların tekrarlanma sıklığından daha önemlidir. Bu durum verinin amaca yönelik bir şekilde toplanmasını gerekli kılmaktadır (McCann ve Clark, 2003). Çalışmanın ilk aşaması olan ölçüt örneklemede araştırmacı, öncelikli olarak araştırmaya katılacak bireylerin sahip olması gereken ölçütlerin neler olduğu belirlemiştir. İlgili ölçütler belirlendikten sonra bu ölçütlere uyan bireylerin listesi çıkarılmıştır. Bu ölçütler aşağıda sıralanmıştır:

- En az 3 aydır rekreatif etkinliklere katılıyor olması
- Yapılandırılmış aktivitelere düzenli katılım sağlaması
- Herhangi bir akıl hastalığının bulunmaması
- Türkçe konuşabilme ve anlayabilme

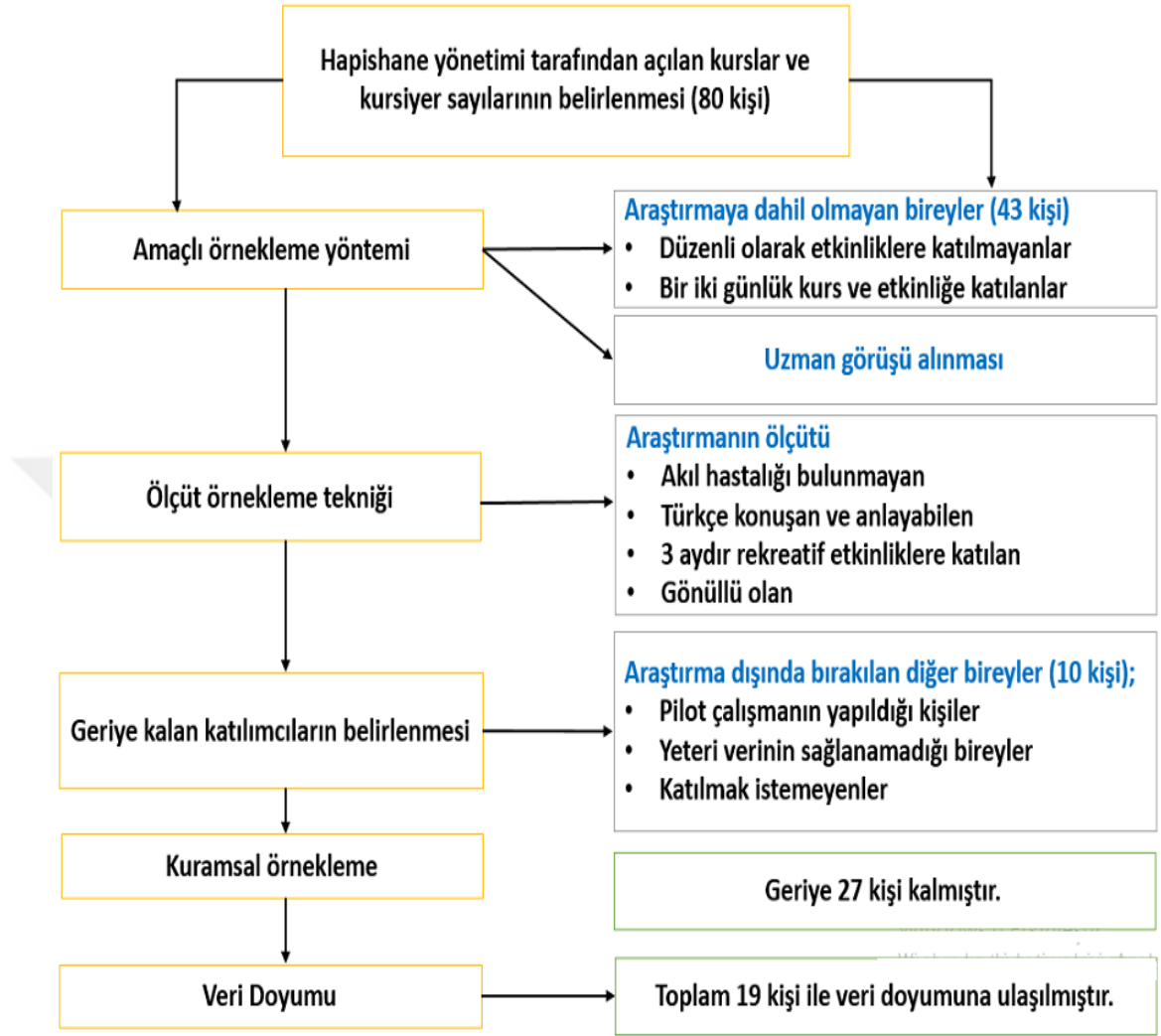
Araştırmacı örnekleme dahil edeceği bireylerin ölçüt olarak belirlemiş olduğu kriterlere uyup uymadığını saptamak amacıyla Adalet Bakanlığı izni ile Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumu müdür, müdür yardımcıları ve kurum psikologları ile görmeler yapmıştır. Hapishanede yürütölen kurs ve atölye çalışmaları ve örnekleme alınabilecek bireylere ilişkin detaylı bilgiler istemiştir. Ölçüt olarak belirlenen “akıl sağlığının yerinde olması” koşulu için hapishane de görev yapmakta olan uzman psikologlardan görüş alınmıştır. Uzman psikologların “akıl sağlığı yerinde ve görüşmeler için uygun” olarak refere ettiğı,

görüşmelere uyumlu düzenli katılım sağlayan, son üç aydır (12 hafta) düzenli olarak etkinliklere katılan, Türkçe konuşabilen ve anlayabilen 37 katılımcı belirlenmiştir. Katılımcıların 3 aylık (12 haftalık) katılım sağlıyor olmasının ölçüt olarak belirlenmesindeki temel gerekçe; alanyazında kuvvet, dayanıklılık, denge vb. fiziksel parametreler ile odaklanma, depresyon, kaygı vb. psikolojik ve bilişsel parametrelerin ortalama 12 haftalık bir aktivite programı ile değişim gösterdiğine ilişkin yapılmış çalışmalara rastlanmasıdır (Ginis ve ark.,2005; Keating ve ark., 2018; Krčmárová ve ark., 2018). Katılımcıların belirlenmesinde farklı kurs, etkinlik ve atölye çalışmalarına katılan, farklı yaş ve demografik özelliklere sahip kadın ve erkekler arasından katılımcılar belirlenmiştir. Bu katılımcıların ilgili kriterleri sağlayıp sağlamadığını teyit etmek ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı isteyip istemediklerini belirlemek için de her bir birey ile ayrı ayrı görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler esnasında katılımcılara çalışmanın amacı ile ilgili bilgiler verilmiştir. İlk olarak çalışmaya katılmak için gönüllü olan, cezaevi yönetimi tarafından yapılandırılmış olan aktivitelere 3 aydır katılan, Türkçe konuşabilen ve anlayabilen 34 birey belirlenmiştir. Geri kalan 3 birey çalışmaya katılmak istemediğini ifade ettiği için araştırma dışında tutulmuştur.

Yarı- yapılandırılmış görüşmelere başlamadan önce soruların uygunluğunu sınamak amacıyla terzi, marangoz ve kilit atölyesindeki çalışmalara aktif olarak katılan 3 kişi ile pilot görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın asıl sürecinde ise pilot çalışmaya dahil edilen bu üç görüşmeci ile tekrardan görüşülmemiştir. Görüşmeler, araştırmacının hapishanede bulunduğu gün uygun olduğu ifade edilen koğuşdaki katılımcılar arasından seçilmiştir. Uzman psikologlar tarafından uygun olduğu (telefon saati olmayan, aramanın yapılmadığı, bireysel görüşmelerin olmadığı vb.) belirlenen koğuşlarda anonslar yapılmış, görüşme için uygun olduğunu ifade eden bireyler görüşmeye çağırılmıştır. Çalışma ilk olarak 25.02.2019 tarihinde dikiş atölyesine katılan kadın bir katılımcı ile başlamıştır. Daha sonraki örneklem seçiminde ise kuramsal örnekleme ilkeleri takip edilmiştir. Kuramsal örneklemenin temellendirilmiş kuram çalışmalarında kullanılması önemlidir. Corbin ve Strauss (1990)'da araştırmacının kuramsal örnekleme kullanmasındaki amacının, bir duruma ilişkin vaka, olay, oluşum ve eylemleri birbiri ile maksimum bir şekilde karşılaştırarak kurama ilişkin kategori özelliklerinin belirlenmesinde yardımcı olacağını ifade etmektedir. Niteliksel çalışmalarda örneklem sayısı, araştırma amacı

doğrultusunda belirlenmekte, veriler tekrarlamaya başladığında ve yeni veriler elde edilemediğinde görüşmelere son verilmektedir (Charmaz, 2015). Kuramsal örneklemede araştırmacı ilk veriyi toplar ve bu veriyi analiz ettikten ve kategorilerini oluşturduktan sonra bir sonraki datasını nereden toplayacağına karar verir (Duchscher ve Morgan, 2004). Bu aşamada verilerin toplanması ve çözümlenmesi birlikte yürür. Araştırmacı bu aşamada bir yandan veri toplamakta öte yandan çözümleme yapmakta ve kuramsal gereksinimleri saptamakta, yeni toplanacak veri ise bu gereksinimlere dayalı olarak yürütülmektedir. Bu süreç araştırmacının kuramsal doygunluğa ulaşmasına kadar devam etmektedir (Glaser ve ark., 1968). Bu bilgi dahilinde araştırmacı, ilk katılımcıdan elde ettiği verilerden yapmış olduğu çözümle sonrasındaki elde ettiği kavram ve olgulara dayanarak diğer katılımcıyı belirlemiştir. Örneğin Burak, görüşmeler esnasında bir arkadaşının psikolojik olarak ciddi tedaviler aldığını ancak atölye çalışmalarına başladıktan sonra tüm psikolojik ilaçlarını kestiğini ve psikolojisinin düzeldiğini ifade etmiştir. Araştırmacı veri analizi esnasında edinmiş olduğu bu bilgiyi doğrulamak, kategorileri zenginleştirmek ve kuramın gelişimine katkı sağlamak amacıyla bir sonraki katılımcının refere edilen kişi olmasına karar vermiştir.

Görüşmeler esnasında 4 katılımcıdan yeterli veri toplanamamış ve görüşmeler yarım kalmıştır. Bu nedenle bu kişilerden elde edilen veriler analize dahil edilmemiştir. Geriye kalan 27 katılımcı içerisinde veri doygunluğunun elde edildiği 19 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler sonlandırılmıştır. Araştırmacı veri toplama sürecinde örneklemin büyüklüğüne ilişkin herhangi bir bilgiye sahip değildir. Araştırmacı yeni veriler, kavramlar ve olgular ortaya çıktığı sürece veri analizine devam etmekte, yeni veri, kavram ve olgular ortaya çıkmadığında yani veri doygunluğa ulaştığında analizi bitirmektedir. Bu çalışmada yeni veri, kavram ve olguların ortaya çıkmadığı 17. görüşmede tespit edilmiş daha sonra iki katılımcıyla daha görüşmeler yapılmış ve elde edilen açık kodlar doğrulanmıştır. Çalışma 10 kadın 9 erkek toplam 19 kişi ile sonlandırılmıştır. Katılımcıların belirlenmesi sürecindeki aşamalar Şekil 3.8’de verilmiştir.

Şekil 3.8. Araştırma Grubunun Belirlenmesi

Araştırmaya katılan 19 kişinin demografik özellikleri tablo 3.6’da yer almaktadır. Katılımcıların yaş ortalamaları 33.3 ± 6.6 olarak hesaplanmıştır. Çalışmaya katılan bireylere ilişkin daha detaylı bilgiler EK-1’de sunulmaktadır.

Tablo 3.6. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Doğduğu yer	Eğitim düzeyi	Medeni Durum	Çocuk sahibi	Çocuğun bakımı	Mahkumiyet Durumu	Aylık Gelir
Oğuz	39	Köy	Orta-öğretim	Evli	Var	Reşit	Hükümlü	200 TL
Burak	42	İlçe	Orta-öğretim	Evli	Var	Eş	Hükümlü	3000 TL
Utku	27	İl	Lise	Evli	Var	Eş	Hükümlü	300 TL
Bora	36	B.Şehir	Okur-yazar	Evli	Var	Eş	Hükümlü	1500 TL
Metin	36	İlçe	Okur- yazar değil	Bekar	Yok	-	Hükümlü	200 TL
Ali	39	İl	Lise	Boşanmış	Var	Aile	Hükümlü	200 TL
Furkan	36	İl	Orta-öğretim	Boşanmış	Var	Eş	Hükümlü	150 TL
Mehmet	20	İl	Orta-öğretim	Bekar	Yok	-	Hükümlü	600 TL
Veli	42	İl	Üniversite	Boşanmış	Var	Eş	Hükümözlü	200 TL
Demet	29	İl	Lise	Evli	Yok	-	Hükümlü	300 TL
Fatma	33	İlçe	Okur-yazar	Evli	Var	Eş	Hükümlü	120 TL
Elif	20	İlçe	Ortaöğretim	Boşanmış	Var	Aile	Hükümlü	100 TL
Dilek	33	Köy	Lise	Evli	Var	Aile	Hükümözlü	250 TL
Tuğçe	27	İl	Okur-yazar değil	Bekar	Yok	-	Hükümlü	170 TL
Kübra	38	İl	Ortaöğretim	Bekar	Yok	-	Hükümözlü	300 TL
Arzu	37	İl	Okur-yazar	Evli	Yok	-	Hükümlü	250 TL
Başak	39	İlçe	Okur-yazar değil	Boşanmış	Var	Reşit	Hükümözlü	100 TL
Pınar	28	İl	Lise	Evli	Yok	-	Hükümlü	150 TL
Eda	33	İlçe	Ortaöğretim	Evli	Var	Aile	Hükümlü	700 TL

3.4. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması görüşme, gözlem ve dokümanlar aracılığı ile yürütülür. Veri toplama sürecinde yapılanlar aşağıda detaylı olarak sunulmuştur:

- 20.02.2019 tarihinde bir seminer düzenlenerek çalışmanın amacına ve nasıl yürütüleceğine dair katılımcılara bilgiler verilmiştir.
- Seminer sonrasında çalışmaya katılmak isteyen aday bireyler belirlenmiştir. Aday katılımcıların belirlenmesinden sonra çalışmada kullanılacak yarı yapılandırılmış görüşme formu ve tanıtıcı katılım formunun, katılımcılar için doğru anlaşılıp anlaşılmadığına ve araştırma sorularının, araştırılmak istenen konu hakkında bilgi

toplamak için uygun olup olmadığına karar vermek amacıyla 22.02.2019 tarihinde bir pilot çalışma yürütülmüştür.

- Pilot çalışmadan alınan dönütler sonrasında yarı- yapılandırılmış soru formu yeniden düzenlenmiştir.
- Görüşmeler 01.03.2019- 16.08.2019 tarihleri arasında gerekli güvenlik unsurlarının alınması ile kurumun uygun görmüş olduğu toplantı salonlarında yürütülmüştür. Her bir görüşme ortalama 4- 6 saat sürmüştür. Görüşmelerin uzunluğuna göre bazıları aynı gün ve tek seferde bazıları ise farklı günlerde olmak üzere toplam iki kez yapılmıştır. Yapılan yüz yüze görüşmeler esnasında katılımcılara açık-uçlu sorular sorulmuş ve gelen yanıtlar dahilinde görüşmeler yönlendirme yapılmadan sondaj sorular ile desteklenmiştir.
- Gözlemler 05.03.2019 – 15.08.2019 tarihleri arasında toplam 16 saat sürmüştür. Araştırmacı tarafından alınan gözlem notları görüşmeler süresince ifade edilen kavramların ve olguları test etmek için titizlik ile tutulmuştur.
- Araştırma boyunca katılımcıların ifadelerini destekleyen belgeler, dokümanlar titizlikle incelenmiştir. Adalet Bakanlığı'ndan kişisel bilgilerin paylaşılmasına ilişkin izin alınamaması nedeniyle incelenen evrak ve dokümanlar kamuya ilişkin kayıtlar değildir. Bu dokümanlar katılımcılara ilişkin belgelerden (günlük, ödül, diploma) oluşmaktadır.
- Veri toplanma sürecinde temellendirilmiş kuram çalışmalarının doğasına uygun olarak kuramsal örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır.

Temellendirilmiş teorinin ortaya konulmasında veri toplama, kuramsal örnekleme ile katılımcı belirleme, kodlama, çözümleme ve sonrasında verinin nereden toplanacağına karar verdiği süreç, veri toplama süreci olarak ifade edilebilir (Glaser ve Strauss, 1967). Veri toplama sürecindeki mevcut bu döngü kuramsal doyuma ulaşılan kadar devam eder (Glaser ve Strauss, 1967). Yapılan çalışmada da kuramsal örnekleme tekniğine sadık kalınmıştır. Örneğin çini atölyesinden sorumlu olan Burak şu şekilde bir ifade kullanmıştır:

“Mehmet vardı bizim koğuşta hap kullanıyordu sürekli. Serseri ipe sapa gelmez bir çocuktur. Görüş zamanlarında ailesi ile görüşe bile çıkmıyordu, sürekli kavga ediyordu herkesle. Annesi bir keresinde; böyle mahkumiyet olmaz ki, bu şekilde bu çocuk nasıl hayata kazanacak. Gün geçtikçe daha kötü hale geliyor, demişti. Bu çocuk buraya girmeden önce çalışan eden bir çocuk değilmiş zaten. Gerçekten öyle, çoğu kişi buraya girmeden önce çalışan, iş, meslek sahibi birileri değiller. Ama buraya geldiler atölyede çalışmaya karar verdiler, bakın sizde görüyorsunuz, kafayı kaldırmadan çalışıyorlar.”

Burak ile yapılan görüşme sonrasında bir sonraki katılımcının Mehmet olmasına karar verilmiştir.

3.4.1. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak, mahkum bireylerin sosyo-demografik özelliklerini ortaya koymak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan soru formu, yarı yapılandırılmış görüşme formu, hatırlatıcı (memo) notlar, dokümanlar ve gözlem ile saha notları kullanılmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu

İlgili literatüre bağlı olarak araştırmacı tarafından hazırlanmış olan tanıtıcı bilgi formu 15 kapalı uçlu, 2 adet açık uçlu soru sorulmuştur. Tanıtıcı bilgi formları, katılımcıların sosyo-demografik durumunu içeren sorularla birlikte suç türü, ceza sayısı, toplam hüküm süresi, katıldığı serbest zaman aktiviteleri, en sevdiği aktiviteler ile ilişkilidir. Araştırmaya başlamadan önce tanıtıcı bilgi formunda yer alan soruların amaç, kapsam ve anlam hususunda anlaşılır olup olmadığına yönelik uzman görüşüne başvurulmuştur. Rekreasyon alanında ve nitel araştırmalar üzerinde ders veren üç öğretim üyesinin amaç, kapsam ve anlam bağlamında soruların ilgililik ve açıklığını değerlendirmesi istenmiştir. Uzmanlardan elde edilen dönüşler dahilinde tanıtıcı bilgi formunda yer alan 10. sorunun amaç, kapsam ve anlam bakımından ilgili olduğu ancak açık olmadığı belirlenmiş ve soru, öneriler dahilinde düzenlenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun anlaşılabilirliği sınamak için yürütölen pilot görüşmeler esnasında tanıtıcı bilgi formunun da katılımcılar açısından anlaşılabilirliği sınanmıştır. Görüşmecilerin tanıtıcı bilgi formuna ilişkin görüşleri, soruların açık olduğu yönündedir. Bu nedenle tanıtıcı bilgi formuna nihai şekli verilmiştir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler

Bu çalışmanın amacına uygun olarak tutuklu, hükümlü ve hükümsüz bireylerin hapisanedeki serbest zaman deneyimlerini ortaya koymak amacıyla yarı yapılandırılmış sorular hazırlanmıştır.

Bu çalışmada görüşmelerin daha sistematik bir şekilde yürütülebilmesi için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Nitel görüşmeler sistematik bir şekilde yapılan yapılandırılmış ve belirli kurallar çerçevesinde yürütülen, bireylerin gözleyemediğimiz davranış, duygu ve inançlarını yansıtan ve onların anlam dünyalarını derinlemesine bir şekilde ortaya koymak için oluşturulmuş soru formlardır (Meriam, 2013). Görüşmeler, önceden belirlenmiş olan bir konu hakkında bilgi alabilmek için belirli sorular sorarak gerçekleştirilen ve en az iki kişi arasında yüz yüze yapılan bir tekniktir (Glesne, 2015). Bu çalışmada görüşme tekniğini kullanmamadaki temel amaç; insanların deneyimlerini ve bu deneyimleri nasıl algıladıklarını ortaya koymaktır (Seidman, 2006).

Görüşmeler için yarı yapılandırılmış form kullanılmıştır. Görüşmeler, doğalarına göre üç farklı yapılandırma düzeyine sahiptirler. Bunlar, tam yapılandırılmış/ standartlaştırılmış görüşmeler, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve yapılandırılmamış/ informal görüşmelerdir. Yapılandırılmamış/ informal görüşmelerde sorular açık uçludur, esnek ve açıklayıcıdır. Genelde sohbet tarzında geçer. Burada amaç araştırmacının daha sonra yapacağı görüşmeler için soru hazırlamasıdır. Tam yapılandırılmış/ standartlaştırılmış görüşmelerde ise sorular daha önceden belirlenmiştir, esnek değildir, soruların sırası bile kararlaştırılmıştır. Son olarak yarı yapılandırılmış sorularda ise daha önceden belirlenmiş olan ifade ve soru ayrıntıları bulunmamaktadır. Sorular esnektir. Nitel bir çalışmada yüksek yapılandırılmış bir soru formu kullanmak, araştırmacının bu sorulara bağlı olarak katılımcının dünyasını anlayamamasına neden olabilir. Bu durum araştırmacının ön yargılı olarak anlaşılmasına neden olabilir (Meriam, 2013). Bu nedenle çalışmaya önce yapılandırılmamış/ informal görüşmeler ile başlanmış, daha sonra yarı yapılandırılmış sorular ile devam edilmiştir. Yarı yapılandırılmış sorular, görüşmenin gidişatına bağlı olarak soruların yer değiştirmesine olanak tanımakta ve araştırma süresince değişiklik gösterebilmektedir. Bu süreç kuramsal doyuma ulaşmaya kadar devam edebilir. Yarı yapılandırılmış sorular hazırlanırken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar

bulunmaktadır. Örneğin Glesne (2015) yarı yapılandırılmış soruların hazırlanmasında önemli birkaç aşamanın olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan ilki araştırmacının soruları oluşturmadaki yetkinliği ve bu soruları oluşturduktan sonra araştırmak istediği konuya ilişkin uygunluğu üzerinde düşünmesi gerekliliğidir.

Bu bağlamda yarı yapılandırılmış görüşme sorularını hazırlayan araştırmacı, 2016-2017 yılları güz ve bahar dönemi olmak üzere nitel araştırma yöntemlerine ilişkin temel ve ileri nitel doktora dersleri almıştır. Ayrıca veri analizi yapabilmek için çeşitli seminer ve atölye çalışmalarına katılmıştır. Araştırmacı, yarı yapılandırılmış görüşmeler için 7 adet açık uçlu soru ve her bir soruyu derinleştirmek için sormuş olduğu sonda sorular ile toplamda 22 soruluk bir yarı yapılandırılmış soru formu hazırlamıştır. Sorular hazırlanırken konu üzerinde yapılan nicel ve nitel tüm çalışmalardan literatür desteği alınmıştır.

Glesne (2015)'ye göre yarı yapılandırılmış soruların oluşturulmasında önemli olan başka bir husus daha bulunmaktadır. Araştırmacı, sorular oluşturulurken uzman görüşüne başvurarak yazmış olduğu soruların, araştırmanın konusuna uygun olup olmadığını belirlemesi gerekmektedir. Bu amaç kapsamında yarı yapılandırılmış soruların uygunluğunu belirlemek amacıyla üç uzman belirlenmiştir. Bu uzmanlardan biri nitel araştırma yöntemleri üzerinde; diğer uzman ise ölçme ve değerlendirme anabilim dalında görev yapmakta olan bir öğretim üyesidir. Araştırmacı soruların kapsam ve uygunluğunu teyit etmek amacı ile uzman görüşüne başvurarak sorulara nihai şeklini vermiştir.

Yarı yapılandırılmış soruların oluşturulmasında önemli olduğu ifade edilen bir diğer husus ise katılımcılardan alınan geri bildirimlerdir. Yarı yapılandırılmış sorular, araştırmanın yürütüleceği bağlamdan seçilen bireyler ile yürütülecek pilot görüşmeler aracılığıyla sınanabilir (Glesne, 2015). Bu nedenle araştırmacı yarı yapılandırılmış soruların uygunluğunu son kez sınamak, görüşme formunun katılımcılar tarafından anlaşılabilirliğini sınamak için pilot çalışma yapmıştır. Pilot çalışmadan elde edilen dönütler dahilinde soruların uygun olduğuna karar verilmiştir.

Veri toplama ve veri analiz süreci eş zamanlı devam ederken yarı yapılandırılmış soru formunda bir kez değişiklik olmuştur. Bu değişikliklerden ilki 25/02/2019 tarihinde yapılan ilk görüşmede gerçekleşmiş ve görüşme sonunda yarı yapılandırılmış soru

formuna 17. ve 18. sorular eklenmiştir. Yarı yapılandırılmış soru formu ve diğer formlara ilişkin bilgiler EK-2’de sunulmuştur.

Adalet Bakanlığında verilerin toplanması için ses kayıt cihazına izin verilmemesi nedeniyle araştırmacı tüm görüşmelerini kâğıda not etmiştir. Not alma işleminin hızlı olması önemlidir. Bu nedenle araştırmacıların kendilerine özgü kısaltmalar kullanarak doğru bir çözümleme ile görüşmeleri tamamlaması önemlidir. Ancak araştırmacılar tarafından yapılacak bu kısaltmalar konuşmanın doğallığını ve veri bütünlüğünü olumsuz bir şekilde etkileyebilir. Bu nedenle görüşmenin doğallığını bozmamak için bazı semboller ve işaretler kullanılarak durumun olduğu gibi yansıtılmasına önem verilmelidir. Örneğin bazı yerlerde bireylerin susuşları, sesindeki iniş çıkışları bazı kelimelere yapılan vurguları vermek önemlidir. Bu nedenle yapılan doktora tez çalışmasında araştırmacı verileri toplarken hızlı not almak, hiçbir veriyi kaçırmamak ve böylelikle anlam bütünlüğünün bozulmasını engellemek amacıyla basitleştirilmiş çözümleme işaretlerini (EK-3) kullanmıştır (Kümbetoğlu, 2019).

Charmaz (2015)’a göre yarı yapılandırılmış sorular üç aşamalı olarak sorulmalıdır. Bu aşamalar; “başlangıç soruları”, “röportajın ortasında sorulacak sorular” ve “son sorular” dır. Araştırmacı sorularını yöneltirken öncelikli olarak konuya giriş yapabilmek adına başlangıç sorularını sorar. Başlangıç soruları sohbetin başlatılmasında öncü sorular olarak ifade edilmektedir. Konuşmanın ortalarında ise araştırmacı, asıl öğrenmek istediği deneyime ilişkin soruları sormaya ve derinlemesine bir şekilde olguyu öğrenmeye çalışır. Görüşmeyi yapan araştırmacının katılımcıyı iyi gözlemesi, stresli ve gergin olduğu durumları fark etmesi önemlidir. Bu süreci fark eden araştırmacı görüşmeyi bu süreçte bitirmemeli, katılımcının kendisini iyi hissettiği ana dönene kadar görüşmeye devam etmelidir. Son aşamada ise araştırmacı, katılımcının eklemek istediği veya unuttuğu unsurlar varsa onu teyit etmelidir. Derinlemesine görüşmeler esnasında araştırmacıların duyarlı olması, konuşmaya odaklı olması, karşısındakini iyi anlaması ve disiplinli olması gerekmektedir. Derinlemesine görüşmelerde araştırmacıların günlük konuşmalardan farklı bir şekilde araştırmanın amacına bağlı kalarak görüşmelerini yürütmeleri önemlidir. Bu nedenle görüşme sonucunda elde edilecek veri büyük ölçüde araştırmacının niteliğine bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Görüşmeler esnasına derinlemesine bir şekilde veri

toplayabilmek için araştırmacı ve katılımcı arasında içtenliğin kurulması ve yakın bir etkileşim sağlanması oldukça önemlidir. Bu durum katılımcının kendi iç dünyasını açmasına, söylemlerinde samimi olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle araştırmacıların, katılımcı güveni kazanması, iyi bir dinleyici olması, geri besleme teknikleri ile katılımcıyı cesaretlendirmesi gerekmektedir (Kümbetoğlu, 2019). Bu bilgilere dayanarak yapılan çalışmada araştırmacı katılımcılar ile görüşmelere başlamadan önce kendisini tanıtmış, araştırmaya ilişkin bilgi vermiş ve katılımcının gönüllü olarak katılıp katılmak istemediğini teyit etmiş, izin ve onayını almış, araştırmacının gizlilik esasına dair yürütüldüğünü beyan ederek katılımcılara istediği zaman çalışmadan çekilebileceklerini ifade etmiştir. Daha sonra her bir katılımcıya, görüşmeye ilişkin eklemek istedikleri ya da çıkartmak istedikleri bir şey olup olmadığı sorulmuş alınan geri dönüşler dahilinde ifadeler yeniden düzenlenmiştir. Son olarak araştırmacı yapmış olduğu görüşmelerin bitiminde, kâğıda almış olduğu notları katılımcılara okuyarak herhangi bir yorum ekleyip eklemediğini, kişisel yorumlarını metine yansıtıp yansıtmadığını belirlemeleri için katılımcı görüşüne (teyidine) başvurmuştur.

Gözlem

Gözlem, herhangi birine soru yöneltmeden belli bir yerde belli bir olaya ilişkin bilgi toplamak amacıyla sistematik bir şekilde gözlem yapma ve not alma eylemidir (Patton, 2014). Araştırmacının veri toplama sürecinde aktif olarak araştırdığı topluluk içinde bulunmasına katılımcı gözlem denilmektedir. Katılımcı gözlemde kişilerin davranışlarını doğrudan gözlemlemek yerine davranışlarının ardında yatan nedenlere odaklanma amacı bulunmaktadır (Mulhall, 2003). Bu gözlem türünün nitel çalışmaların doğasına daha uygun olması nedeniyle tercih edildiği ve çalışmada “gözlemci olarak katılım” yapıldığı ifade edilebilir. Yapılan çalışmada mahkum bireyler aktivite ortamlarında gözlemlenmiştir (seramik ve mobilya atölyeleri, spor sahaları). Gözlem notları temellendirilmiş kuram çalışmasının veri analiz sürecinde kullanılmış her bir gözlem notu veriye dönüştürülmüştür. Temellendirilmiş kuram çalışmalarında görüşmeler dışında analitik notlar almak, sözel olmayan davranışları, olay ve olguları gözlemlemek ve bunları bütünleştirmek önemlidir. Gözlemler 05.03.2019 – 15.08.2019 tarihleri arasında toplam 16 saat sürmüştür. Gözlem notları, görüşmelerin atölyelerde yapıldığı bazı günler ile (cezaevinin uygunluğuna göre) görüşmelerin olmadığı günlerde, refere edilen bağlamda

gerçekleşmiştir. Gözlem sonuçları araştırma bulgularını doğrulamak amacıyla kullanılmış ve seçici kodlama sürecine kadar devam etmiştir. Araştırmacının tutmuş olduğu gözlem notları en öz hali ile tablo 3.7’de yer almaktadır.

Tablo 3.7. Araştırmaya İlişkin Gözlem Notları

Temalar	Gözlem Notları
Sosyal Fayda, Eğlence Faydası	Giriş katı kalıpların alındığı, seramiklerin fırınladığı, verniklendiği ve boyandığı bir alandır. Üst kat ise fason magnet işlerin yapıldığı, içerisinde büro ve çay ocağının bulunduğu bir alanı içermektedir. Üst katta “U” şeklinde bir masa yer almakta ve mahkûm bireyler yan yana bu masa etrafında oturmaktadır. Atölyede bulunan bireylerin sosyal iletişimleri oldukça yüksek olup yakın ilişkiler içinde oldukları gözlenmiştir.
Eğitim Faydası	Bununla birlikte mahkûm bireyler atölye çalışmaları aracılığı ile meslek öğrendiklerini, kendilerini geliştirdiklerini ve kalfalık belgeleri alarak bu eğitimleri belgelediklerini ifade etmişlerdir. Bunun üzerine çini atölyesinde yapılan katılımlı gözlemlerde mahkûm bireylerin aldıkları kalfalık belgeleri de incelenmiş ve doğrulanmıştır.
Psikolojik Fayda	Özellikle üst katta bulunan atölyedeki pencereler büyüktür ve güney cepheye bakan pencereden hapisanenin dağ etekleri görünmekte, doğu penceresinden ise futbol sahaları görülmektedir. Ayrıca üst katta bulunan ofiste bir adet çalışma masası, bir adet bilgisayar, bir adet televizyon, 180x120 cm genişliğinde kitaplık, mahkûmlar tarafından yapılmış ahşap ayna ve sehpa ile oldukça şık ve ihtiyacı karşılayacak niteliklere sahiptir.

Memo (Kuramsal Notlar)

Memolar (kuramsal notlar), kuram oluşturma çalışmalarında oldukça önemlidir. Memolar analiz boyunca devam eder ve araştırmacıya ilgili değişikliklerin takibi, kuram ve literatür arasındaki bağlantının kurulması hususunda yardımcı olur. Bununla birlikte araştırmacının kendi düşüncelerini, konuya ilişkin merak ettiği hususları ve ilgili notları içerir. Bu notlar araştırmacının düşünce, soru ve gözlemlerinin bir bütünü olarak ifade edilebilir (Glaser, 1978). İlgili doktora tezinde L Tipi Ceza İnfaz kurumunda bulunan mahkûm bireylerin serbest zaman etkinliklerine ilişkin deneyimleri belirlenmiş, konuya ilişkin olgu ve kavramlardan kategoriler oluşturulmuş ve bu kategoriler arası ilişkiler ortaya konulmuştur. Memolar, kodları açmak ve daha sonrasında kategorileri analiz etmek için bir süreç olarak görünmektedir (Charmaz, 2015). Bu süreçte alınmış olan memolar, temellendirilmiş kuramın oluşturulduğu kuramsal kodlama aşamasında araştırmacıya önemli kolaylıklar ve ipuçları sunmuştur. Görüşmelere başlandığı andan itibaren tutulan memolara ilişkin örnek EK-4’de verilmiştir.

Dokümanlar

Dokümanlar ikincil veri kaynakları olarak temellendirilmiş kuram çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Dokümanlar kişilerden doğrudan alınabildiği gibi ilgili kurum ve kuruluşlardan da edinilebilmektedir. Günlük gibi kişisel belgeler; rapor ve dosyalar gibi kamu kayıtları yaygın olarak incelenen doküman türleridir (Meriam, 2013). Lincoln ve Guba (2013) resmi kayıtların önemli olduğunu, eğer bir olay olduysa ona ilişkin mutlaka bir kayıt olacağını ifade etmektedir. Kamu ile ilgili dokümanlar ağırlıklı olarak, doğum belgeleri, ölüm kayıtları, nüfus bilgisi, polis ve mahkeme tutanakları gibi birçok kaydı kapsamaktadır. Ancak kişisel bilgilerin paylaşılmasına ilişkin izin olmaması nedeniyle katılımcılara ilişkin mahkeme tutanakları, sağlık raporları vb. resmî belgeler incelenememiştir. Bunun yerine çalışmada doküman olarak katılımcıların atölye ve kurslara katılımları, katılım sayıları Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumundaki uzmanlar yardımı ile tespit edilmiştir. Diğer dokümanlar ise katılımcıların kendi iradeleri ile paylaşmış oldukları belgeler olup kurs bitiminde almış oldukları ödüller ve diplomaları, cezaevinde bulundukları süreçteki yazmış oldukları günlükleri içermektedir. Doküman analizi süresince 6 doküman incelenmiş ve bu dokümanlar veri analiz süresince katılımcıların söylemlerini doğrulamak için kullanılmıştır.

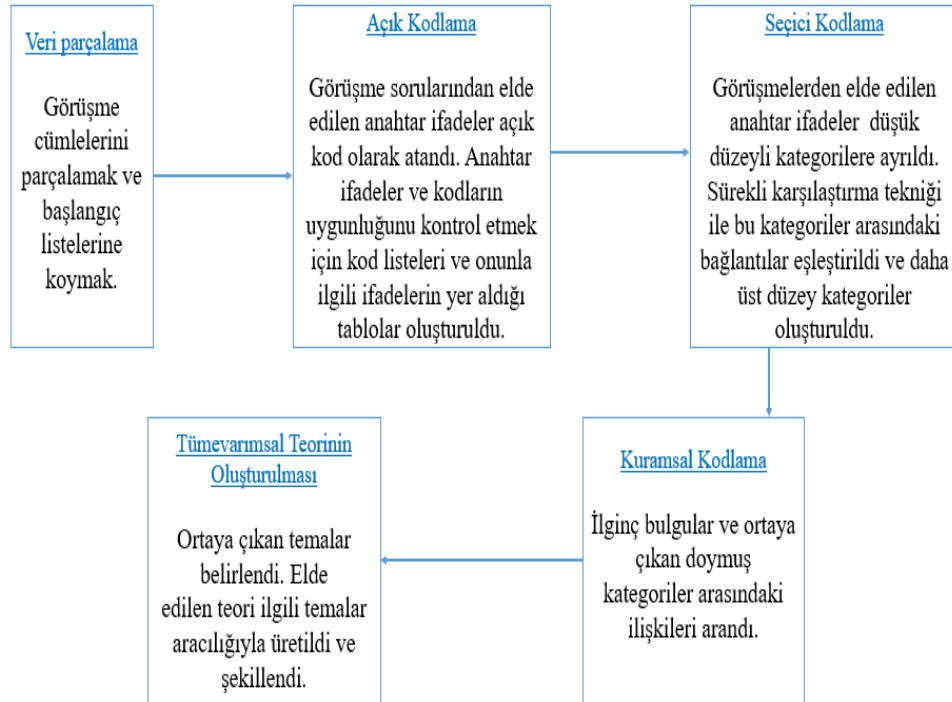
3.5. Verilerin Analizi

Nitel araştırmalarda sahadan edinilen verilerin anlamlı bir çıktısını almak yorucu, yoğun ve karmaşık bir süreçtir. Nitel çalışmalarda verilerin toplanması ve analizi eş zamanlı olarak yürütülmektedir. Veri analizinin amacı verilerin içinde barındırdığı anlamı dışarıya aktarmaktır. Burada ifade edilen verinin anlamının dışarıya aktarılması, katılımcıların ne söylediğini ya da araştırmacının ne gördüğünü birleştirip yorumlamasını ifade etmektedir (Meriam, 2013). Gözlem, bireysel ve odak grup görüşmeleri ile dokümanlardan elde edilen veriler, bunların yazılı hale getirilmesi ve analiz edilmesi nitel araştırmaların veri analiz sürecini oluşturmaktadır. Bu süreçte araştırmacı somut kavramları soyutlama, tanımlama ve yorumlama arasında gelip gider (Bal, 2016).

Temellendirilmiş kuramın veri analizi, diğer nitel araştırma desenlerinden (durum çalışması, fenomenoloji, anlatı vb.) ayrılmaktadır. Temellendirilmiş kuram çalışmalarını diğer araştırma desenlerinden ayıran en temel özellik ise veri toplama süreci ile veri analiz

sürecinin eş zamanlı olarak devam etmesi, veri analizi yapılırken sürekli karşılaştırma tekniğinin kullanılması, kuramsal örneklemenin tercih edilmesi ve kuramsal duyarlılığa erişmek gibi ayrımları barındırmasıdır. Bununla birlikte veri analiz süreci diğer nitel çalışmalardan farklı bir sistematik ile yürütülmektedir. Temellendirilmiş kuram çalışmalarının kendi içinde de farklı sistematlere sahip olduğu bölüm 3.1.1.'de detaylı olarak ifade edilmiştir. Bu çalışmada veri analiz sürecinde Glaser'ci yaklaşımın belirlendiği ve veri analiz aşamasının açık kodlama, seçici kodlama ve kuramsal kodlamadan oluştuğunu ifade edebiliriz (Punch, 2016).

Veri analizinin ilk aşamasını oluşturan açık kodlamada araştırmacı, görüşme, gözlem ve saha notlarından edinmiş olduğu notları ivedilikle deşifre eder ve temaları çıkarır. Seçici kodlama aşaması, kodlamanın sadece çekirdek kategoriler ile sınırlandırıldığı aşama olarak ifade edilmektedir ve bu aşamada kategorilerin doygunluğa ulaşması gerekmektedir. Son olarak kuramsal kodlama, çekirdek kategorilerin birbiri ile ilişkilendirildiği aşamadır (Taber, 1991). Verilerin analiz sürecini ifade etmek için bir akış diyagramı geliştirilmiştir. Bu diyagramın görüşmelerden elde edilen verinin analizine yol göstermek için önemli bir araç olduğu düşünülmektedir (Şekil 3.9).

Şekil 3. 9. Veri Analiz Sürecine İlişkin Diyagram

3.5.1. Açık Kodlama

Açık kodlama bir temellendirilmiş kuram geliştirmek için tasarlanmış olan tüm kuramsal ve karşılaştırmalı analizin ilk aşamasıdır. Glaser (1978) tüm temellendirilmiş kuram sürecinin, kategoriler ve özellikleri ile gösterilen bütünleşik örüntülerle ortaya çıkan kavramsallaştırmaların üretilmesi olarak ifade eder. Kodlama ve kategorileştirme, araştırma odağını geliştirir ve kaynak verilere dayandırılan belirli araştırılabilir yapıların ortaya çıkmasına izin verir. Birçok araştırmacının belirttiği gibi bu süreç oldukça dağınık ve zaman alıcıdır. Ancak araştırma problemine cevap verebilecek bir teorinin gelişimi için bu zengin ve dağınık veriler oldukça önemli kavramların ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Esteves ve ark., 2002).

Urquhart (2018)'a göre açık kodlama, temellendirilmiş kuramın ortaya konulması için soyut olan kavramsal kategorilerin başlangıcını oluşturmaktadır. Araştırmacı açık kodlama esnasında birinci düzey açık kodlar ve kavramsal etiketlemeler elde eder. Veri analizi yaparken elde ettiği kod ve kavramlardan yapılacak çıkarımlar sınırlıdır ve bir veri parçasında birden fazla etiketleme yapılabilmektedir. Bu nedenle araştırmacı kesin bir fikre sahip olana kadar açık kodlama süreci devam etmekte ve sürekli olgunlaşmaktadır. Açık kodlamada, ön veri analizinde elde edilen anahtar ifadeler ile ilgili açık kodlar oluşturulmakta ve bu anahtar ifadelerin ima ettiği bazı kavramlar vurgulanmaktadır. Bu teknik katılımcıların görüşmeler sırasında mutlaka farkında olmadıkları kavramları ve kalıpları ortaya çıkarmak için tasarlanmıştır (Glaser 1978).

Bu bilgilere dayanarak araştırmacı veri analizinde kelime kelime çözümleme yapmıştır. Kelime kelime çözümlenen kavramsal etiketler betimsel kodlardır ve oluşturulan bu kodlar daha sonra yansıtıcı düşünme ile çözümsel kodlara evrilmiştir. Ortaya konulan etiketlerin tekrarlı okumalar esnasında değiştiği ve geliştiği ifade edilebilir. Etiketleri, kodlardan ayıran temel husus ise etiketlerin kodlara kıyasla hem daha soyut hem de daha esnek olmasıdır. Aşağıda hem betimsel hem de çözümsel kodlara bir örnek verilmiştir. Bununla birlikte etiketlere verilen isimlerin daha sonraki okumalar esnasında nasıl geliştiği, betimsel kodların çözümsel kodlara nasıl dönüştüğüne ilişkin örnek verilmiştir.

Koğuşta olmak çok strese sokuyor insanı biliyor musunuz? Koğuşta olmaktansa....
Her gün aynı insanlarla koğuşta kaldığınızı düşünsenize.

Koğuş stresinden kurtulma – Çözümsel kod
Koğuşta bulunma – Betimsel kod
Sürekli aynı insanları görme / Koğuş kavgalarından kaçma

Şekil 3.10. Betimsel ve Çözümsel kodlara ilişkin örnek

Şekil 3.10’da görüldüğü gibi mahkumiyet hayatının zorluklarından bahsedilmektedir. Burada katılımcı, koğuşta kalıyor olmanın kendisi için stres faktörü olduğunu ifade etmektedir. Cümlelerin geri kalanında serbest zaman aktiviteleri aracılığı ile koğuştan dışarı çıktığını ifade etmekte, bu durumun mahkum bireyin koğuş stresinden uzaklaşmasına sebebiyet verdiği görülmektedir. Araştırma problemleri hususunda mahkum bireylerin serbest zaman aktivitelerinden elde ettikleri yararlar araştırıldığı için her bir kod olumlu olarak yazılmıştır. Bu nedenle “Koğuşta olmak çok strese sokuyor insanı” ifadesi olumsuz görünse de bireyin serbest zaman aktiviteleri aracılığıyla koğuş dışına çıkması olumlu bir durumu ifade etmektedir. Bu nedenle ifadeye “Koğuş stresinden kurtulma” açık kodu verilmiştir. Aynı zamanda bu kodun çözümsel bir kod niteliğinde olduğu söylenebilir. Bir sonraki kod olan “koğuşta bulunma” ise betimsel bir koddur. Araştırmacı burada kendisine “koğuşta olmaktansa....” ifadesi ile katılımcının kendisine ne anlatmak istediğini sormaktadır. Bu nedenle kodlamanın bu aşamasında koğuşta bulunmanın ne tür bir problem yarattığı bilinmemekte ve “koğuşta bulunma” betimsel bir kod olarak kalmaktadır. Bir sonraki cümle incelendiğinde ise katılımcının “her gün aynı insanlarla koğuşta kalmak” ifadesini kullandığı görülmektedir. Bunun üzerine araştırmacı bu cümleye “sürekli aynı insanları görme” adında betimsel bir kod vermiştir. Araştırmacı aynı insanlarla sürekli bir arada bulunmanın ne tür bir problem yarattığını sorguladığında ise şu ifade ile karşılaşmaktadır: “Anlaşabildiğin insan var anlaşılamadığın insan var”. Burada asıl problem yaratan hususun, koğuştaki her bir birey ile anlaşmanın mümkün olmadığı ve bu durumun koğuş kavgalarına neden olduğu fikridir. Bu durum problemin temel kaynağını oluşturmaktadır. Böylelikle “sürekli aynı insanları görme” betimsel kodu daha çözümsel olan “kavgayı önleme” koduna dönüştürülmüştür. Araştırmacı veriyi çözümleme sürecinde yapmış olduğu kodlamalar ile katılımcıların görüşmeler esnasında ifade ettikleri kavramları, bu kavramlara ilişkin yükledikleri anlamları değerlendirmiştir.

Katılımcının ifadeleri ile araştırmacının kodlamaları örtüşmektedir. Bu örtüşmenin sağlanması için kod ve etiketlerin doğrudan transkriptlerden alınmasına özen gösterilmiştir. Veri analizinin ilk aşaması olan açık kodlamada, bir cümleye birden fazla kod tahsis edilmiştir. Buradaki amaç, metnin birden fazla yoruma açık hale getirilmesi ve verinin sınırlandırılmamasını sağlamaktır. Bu ifade tablo 3.8 ile somut hale getirilmiştir.

Tablo 3.8. Birden fazla açık kodun veriye tahsis edilmesine ilişkin örnek

Oğuz: <i>Bu insanlarla bir arada kaldığınızda da bir süre sonra (asabınız bozuluyor)¹, bir süre sonra (herkes herkesin gözüne batıyor)², adamın yürümesi, gülmesi bile canınızı sıkıyor. Öyle olunca (anlamsız kavgalar, tartışmalar çıkıyor)³. Ama çalışınca durum farklı oluyor.</i>
Açık Kodlar: Asabın bozulmasını engelleme ¹ , tahammülsüzlüğü engelleme ² , koğuş kavgasından uzaklaşma ³

Oğuz’a ilişkin bir cümlede 3 ayrı açık kod bulunmaktadır. Araştırmacı tarafından verilen bir kodun ‘kesinlikle doğru’ olup olmadığı konusunda şüpheler olabilir. Bu şüpheyi gidermek adına, her kullanıldığında tutarlı bir şekilde aynı kavramsal etiketi alan anahtar ifadeler ve bunlardan oluşturulan açık kodlar yazılmıştır. Sunuma ilişkin küçük bir örnek, tablo 3.9’da verilmektedir.

Tablo 3.9. Anahtar ifadelerden elde edilen başlangıçtaki açık kodlara ilişkin örnek

Transkriptlerden elde edilen anahtar ifadeler	Başlangıçtaki açık kodlar
<i>Aktif olarak voleybol ve futbol oynuyor olmam beni daha dinç yapıyor. (Utku)</i>	Dinç olma
<i>Hiç hareket etmesek kesin obez oluruz. (ALİ)</i>	Kilo kontrolü sağlama
<i>İnsanların en başta psikolojisi düzeliyor, kafası dağılıyor. (Mehmet)</i>	Psikolojik sağlık Kafa dağıtma

Ayrıca araştırmacı yapmış olduğu çözümlemeler sonrasında oluşturmuş olduğu kodlamalara ilişkin özellikleri sürekli karşılaştırma tekniği ile analitik bir biçimde ele almıştır. Bu bağlamda her bir anahtar ifade daha önceden oluşturulmuş olan kodlar ile karşılaştırılmış ve bu ifadeye verilmiş olan mevcut bir kod bulunmuyorsa, o ifade yeni bir kod olarak yazılmıştır. Araştırmacı transkriptleri sürekli olarak gözden geçirmiş ve birden fazla kodlamanın yapıldığı anahtar ifadeleri rafine etmiştir. Böylelikle her bir anahtar ifadede yalnızca bir kod bırakılmıştır. Ayrıca bazı anahtar ifadeleri daha iyi tanımlamak için açık kodlar yeniden adlandırılmış ve diğer bazı ifadeler ile mantıklı bir şekilde birleştirilmiştir. Örneğin; “aile ilişkilerinin düzelmesi” ve “arkadaş ilişkilerinin

düzelmesi” kodları “ilişkilerin düzelmesi” şeklinde yeni bir kod olarak adlandırılmıştır. Böylelikle başta yönetilemeyecek kadar çok olan açık kodların daha yönetilebilir ve anlamlı olması sağlanmıştır. Bu durum Klein ve Myers (1999) tarafından ‘soyutlama’ ve ‘genelleme’ süreci olarak ifade edilmektedir. Anahtar ifadelerden oluşan kodların sunumu, okuyucuların araştırmacı tarafından elde edilen teorik anlayışa nasıl ulaştığını takip edebilmeleri için önemlidir. Bu nedenle araştırmacı tüm görüşmeler kodlandıktan sonra, herhangi bir anahtar ifadenin uygunsuz bir şekilde kodlanıp kodlanmadığını görmek için açık kodlar ve alıntılar listesini incelemiştir. Bu alıştırmanın bir sonucu olarak bir dizi anahtar ifade yeniden kodlanmış veya başka kodların altına taşınmıştır. Bu süreç araştırmanın en zahmetli süreçlerinden biri olarak ifade edilebilir. Kodlamayı yapmak için geçen süre göz önüne alındığında, oluşturulan kodların tutarlı ve verilere dayalı olduğundan emin olmak için orijinal kodlamayı kontrol etmenin ve tekrar kontrol etmenin gerekli olduğu ifade edilmektedir (Dey, 1993). Buradaki en önemli husus araştırmacı tarafından elde edilen teorik soyutlamaların ya da genellemelerin, yaşanan deneyim ile örtüştüğüne ilişkin ampirik kanıtlar ortaya koyabilmesidir. Açık kodlama sürecinde araştırmacı 454 kavramsal etiket 297 açık kod elde edilmiştir. Bazı kodların birleştirilmesi veya çıkarılması sonucu analiz 180 açık kod ile tamamlanmıştır.

3.5.2. Seçici Kodlama

Araştırmacı açık kodlama sürecini bitirdikten sonra verilerin daha yönetilebilir olması için alt düzey kategoriler altında birleştirmiştir. Alt düzey kategorilerin daha soyut olanlarla gruplandırılması için bir dizi geçiş ve yeniden geçiş işlemi yapılmıştır. Bu alt düzey kategorilere giren herhangi bir açık kod kümesinin tarif edilen kavramın anlamını desteklemesi sağlanmıştır. Bu kodların bir “kod ailesi” olması ve kendi başına “bir hikâye anlatabilmesi” önemlidir. Ayrıca bu alt düzey kategorilerin diğer kategoriler arasında ilişkiler ve bağlantılar kurma sürecine de yardımcı olması gerekmektedir. Bu nedenle açık kodların alt düzey kategorilere uygun şekilde atanmasını sağlamak için yapılan veri analizi, açık kodların seçici kodlar kategorisine kümelenmesi, bu seçici kodlama sürecinin başlangıçta öngörülenden çok daha fazla güvenle ele alınmasını sağlamak için önemlidir (Strauss ve Corbin, 1990). Açık kodların alt düzey kategoriler altında nasıl kümelendiği Tablo 3.10.’da gösterilmektedir. Burada ifade etmek istediğim bir husus bulunmaktadır. Açık kodları gruplama sürecinde veri analizimi kolaylaştırmak için alt düzey kategorileri

kullandım. Alt düzey kategorilerimin oluşmasında açık kodlarımın bana önemli ipuçları sunduğunu düşünmekteyim. Açık kodlarımın bazıları, analizin sonraki aşamalarını oluşturan ve daha soyut olan alt düzey kategorilerin isimlendirilmesi için oldukça uygun görünmekteydi.

Tablo 3.10. Açık kodların alt düzey kategoriler altında kümelenmesi

Psikolojik faydaya ilişkin açık kodlar	Alt düzey kategoriler
Psikolojik ilaçları bırakma Akıl sağlığını koruma Kendine zarar vermeyi önleme Öfke Kontrolü sağlama Kaygıyı azaltma Psikolojik Sağlık	Psikolojik Sağlık
Ayakları üzerinde durma İşe yarar hissetme Başarma hissi	Özgüven kazanma
Sigarayı bırakma Alkolü bırakma Uyuşturucuyu bırakma	Bağımlılıktan kurtulma

Örneğin psikolojik sağlık bir açık kod konumunda iken; diğer açık kodları kapsayan alt düzey kategori haline dönüştü (Tablo 3.10). Analiz süresince açık uçlu kodlarımın birçok kez daha büyük kategoriler oluşturduğunu veya bu büyük kategorilerin bir özelliği haline dönüştüğünü ifade edebilirim. Tablo 3.11. ise açık uçlu bir kodun seçici bir koda dönüşmesini göstermektedir. İtalik olarak yazılmış olan açık kodlar, alt düzey kategorilere ve seçici kodlara dönüşmüştür. Kendisi açık bir kod olan “Stres atma” aynı zamanda soyutlanarak alt düzey kategori haline gelmiştir. Benzer şekilde yine açık bir kod olan “psikolojik olarak rahatlama” alt düzey kategorileri de kapsayan bir anlam içermesi nedeniyle soyutlanarak seçici bir koda dönüştürülmüştür. Gelecek beklentisi alt düzey kategorisi için de benzer bir durum söz konusudur. Alt düzey kategori olan “gelecek beklentisi” aynı zamanda seçici bir kodu ifade etmektedir. Çünkü gelecek beklentisi araştırmacı için, mahkumların tahliye sonrasında yapmayı planladıkları hususları ve umutları ifade eden bir kavram olarak oldukça kapsayıcı bir kavram olarak düşünülmüş ve bu nedenle seçici kod olarak yeniden yazılmıştır. Son olarak ifade etmekte önemli gördüğüm bir diğer husus ise şudur: Tema isimlerinin verilmesinde katılımcılar tarafından işaret edilen hususları dikkate aldığımıdır. Bu kodlara Strauss “dahili kodlar” adını vermektedir. Bu kodların araştırmacı için oldukça cazip olduğu ifade edilebilir. Çünkü bu

kodlar, katılımcının bakış açısını yansıtmakta ve verilerin yorumlanmasında katılımcı görüşlerinin ön planda tutulduğunu göstermektedir (Urquhart, 2018).

Tablo 3.11. Açık kodların seçici koda dönüşmesine ilişkin bir örnek

Rahatlama faydasına ilişkin açık kodlar	Alt düzey kategoriler	Seçici Kod
Zamanı hızlı geçirme Hapishanede olduğunu unutma Hayatı düzene sokma	Hapishaneye uyum sağlama	Rahatlama
Stres atma Negatif enerjiyi atma Kafayı dağıtma	Stres atma	
Huzur bulma Sakinleşme Şarj olma Psikolojik olarak rahatlama	Yenilenme	

Araştırmacı daha sonra benzer hikâyeyi anlatan ve aynı seçici kod altında birleşmesi gereken alt düzey kategorileri bir araya getirerek seçici kodları oluşturmuştur. Seçici kodlama Glaser yaklaşımında veri analizinin ikinci aşamasıdır. Açık kodlama aşamasından sonra, her görüşmede ortaya çıkan anahtar kavramların karşılaştırmalı analizleri yapılarak alt düzey kategoriler elde edilir. Analiz devam ettikçe bu alt düzey kategoriler daha soyut hale getirilerek seçici kodlamalar oluşturulur. Seçici kodlamaların oluşturulmasında bazı durumlar ile karşılaşılabilir. Örneğin, bazen açık bir kod birden fazla kategori altında değerlendirilebilmektedir. Bu durumda araştırmacı açık kodun hangi kategori altında yer alacağına karar veremiyorsa yeni bir kategori oluşturur ve bu açık kodu yeni kategorinin altına taşır. Bazı durumlarda ise seçici kod niteliğinde görünen bir kod yeterince doyuma ulaşmadığı için analiz dışında bırakılabilir ya da başka bir seçici kodun küçük bir bileşeni olarak yapılandırılabilir. Yapılan çalışmada da benzer durumlar ile karşılaşmıştır. Örneğin “ruhsal fayda” rekreasyon çalışmalarında önemle bahsedilen bir fayda türü olmasına ve yapılan çalışmada açık bir kod olarak yazılmasına rağmen olgunlaşmamış (yalnızca bir kişi ifade etmiştir) bu nedenle analiz dışında bırakılmıştır. “Özsaygıyı arttırma” açık kodu ise “özgüven kazanma” açık kodundan kavramsal olarak ayrılmasına karşın, kendisi başlı başına alt düzey bir kategori olamamış ve “özgüven kazanma” alt düzey kategorisinin bir bileşeni haline gelmiştir. Bu kategori oluşturma, kategorileri yeniden adlandırma ve birleştirme süreci, tüm seçici kodlama süresince devam etmiş ve analiz sonucunda 28 alt düzey kategori elde edilmiştir. Bu 28

alt düzey kategori ise 10 seçici kod altında kümelenmiştir. Tablo 3.12.'de alt düzey kategoriler ve seçici kodlar ile olan ilişkiler detaylı olarak sunulmaktadır.

Tablo 3.12. Seçici kodlar ve ilişkili alt düzey kategoriler

Gelecek Beklentisi	Sosyal Fayda	Koşu Problemlerinden Uzaklaşma	Fiziksel Sağlık	Psikolojik Fayda	Ekonomik Fayda	Duyusal Fayda	Rahatlama Faydası	Bilişsel Fayda	Kişisel Gelişim
Gelecek beklentisi	Sosyal ilişkilerin gelişmesi	İlişkilerin yıpranmasını önleme	Fiziksel sağlığı kazanma	Psikolojik sağlık	Kendine ekonomik fayda	Negatif duygulanım	Stres atma	Zihinsel fonksiyonları geri kazanma	Farkındalık
Tahliye sonrası kazanımları devam ettirme	Sosyal ihtiyacın karşılanması	Suç işlemeyi önleme	Fiziksel sağlığı geliştirme	Özgüven kazanma	Başkalarına ekonomik fayda	Pozitif duygulanım	Yenilenme	Zihinsel fonksiyonları geliştirme	Kendini geliştirme
Tahliye sonrası ekonomik beklentiler			Kötü bir durumun önlenmesi	Can sıkıntısını önleme			Hapishaneye uyum sağlama		Mesleki deneyim
Tahliye sonrası sosyal beklentiler				Bağımlılıktan kurtulma					
				Motivasyon sağlama					

Sürekli karşılaştırma tekniği ile elde edilen bu alt düzey kategoriler seçici kodlama sürecinin sonuçlarına ilişkin bir özet oluşturmaktadır. Bu seçici kodların bir kısmı, mahkumların serbest zaman aktiviteleri aracılığı ile mahkumiyet süreçlerini biyo-psiko-sosyal açıdan sağlıklı geçirebilmelerine katkı sağladığını, diğer bazı seçici kodların ise tahliye sonrasındaki inançlarını yansıttığı görülmektedir. Örneğin, bu tabloda yer alan “Gelecek Beklentisi” seçici kodu mahkumların cezaevi süresince yapmış oldukları rekreatif etkinlerin, tahliye sonrasındaki yaşamlarına olan sosyal, ekonomik vb. beklentilerini ifade etmektedir. Ancak elde edilen seçici kodların çekirdek kategoriye giderken anlamlı bir küme oluşturup oluşturmadığına karar vermek için kuramsal kodlamanın yapılması ve kategoriler arasındaki ilişkilerin ele alınması gerekmektedir. Seçici kodlama esnasında üzerinde durulması gereken önemli ilkeler bulunmaktadır. Araştırmacı veri analizi süresince bu ilkelere bağlı kalarak analizi yürütmüştür. Bu ilkelerin neler olduğu en öz hali ile verilmektedir:

- Kategorilerin bütünlük sağlamasına dikkat edilmiştir.
- Kategorilerin olgunlaşması ve homojenliğine önem verilmiş sürekli karşılaştırma yöntemi ile birbirine benzer ve farklı öğeler belirlenmiştir.
- Kategorilerin birbirinden ayırt edici olması sağlanmıştır.
- Açık kodların uygun kategoriler altında yer aldığına ilişkin uzman görüşüne başvurulmuştur.
- Kategorilerin anlamlı olması, amaca uygun olması ve araştırmanın hedeflerine uygun olması sağlanmıştır.

3.5.3. Kuramsal Kodlama

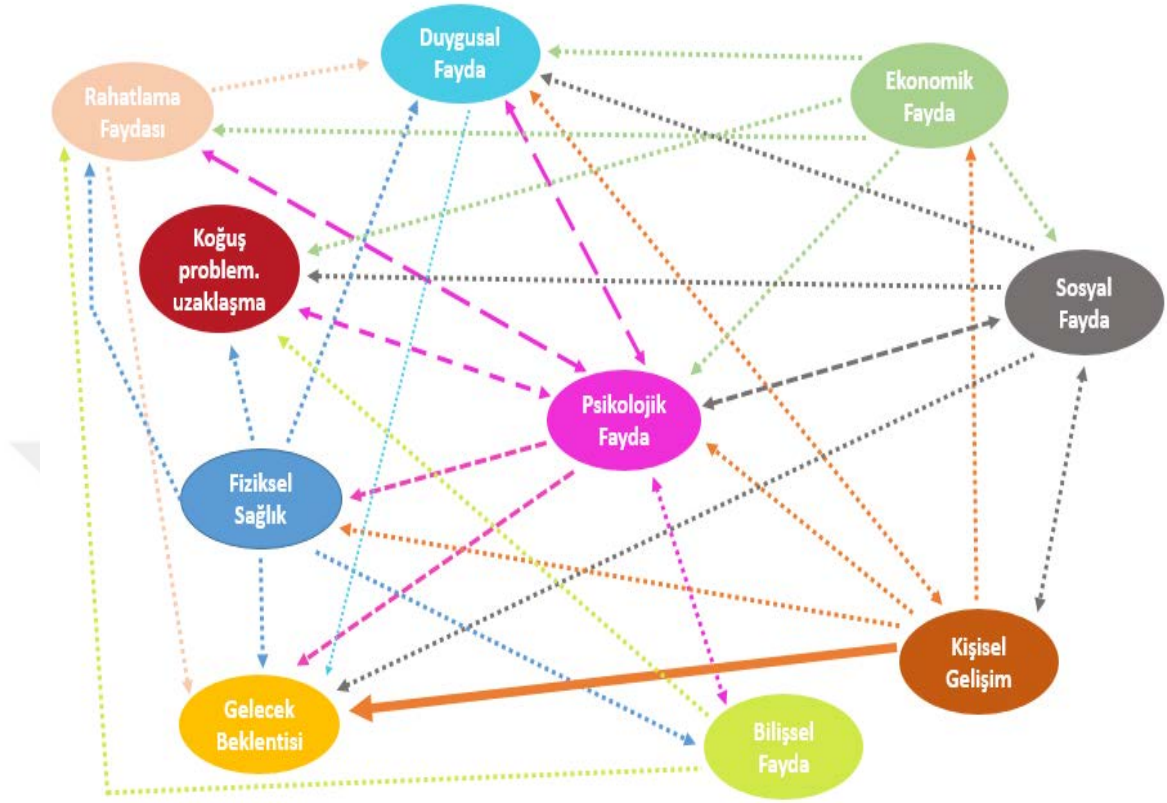
Kuramsal kodlama, oluşturulan kategoriler arasındaki ilişkileri inceleme sürecidir. Dey (1993) bu süreci “bir bilmecenin tamamlanması” şeklinde ifade etmektedir. Araştırmacı kuramsal kodlama sürecinde, birbiri ile bir arada olması mantıklı görünen açık kodlar aracılığı ile düşük düzeyli kategorileri oluşturur. Bu düşük düzeyli kategoriler ise bir araya gelerek TK çalışmalarının ikinci aşaması olan seçici kodların oluşmasında görev alırlar. Seçici kodlar arasındaki ilişkilerin incelendiği son aşama ise kuramsal kodlama aşamasıdır. Her ne kadar seçici kodlamanın kuramsal kodlamadan önce geldiği ifade edilse de Glaser’ci yaklaşımda bu süreç sıralı olmaktan çok dönüşümlüdür. Bu şu anlama gelmektedir: Araştırmacı kuramsal kodlama sürecinde seçici kodları ve bazı durumlarda açık kodları yeniden değerlendirmek durumunda kalabilir. Kuramsal kodlama sürecinde ortaya çıkan yeni açık kodlar olduğu gibi bu kodların önemli bir araştırma cevabı olabileceği düşünülerek bu açık kodların yükseltilmesi ve kodların yeniden gruplandırılmasına karar verilebilir. Araştırmacı bu bağlamda kuramsal kodlama aşamasında bir dizi değişiklik yapmış bazı düşük düzeyli kodları yeniden sınıflamış ve yeni açık kodlar inşa etmiştir. Örneğin “Hapishaneye uyum sağlama” seçici kodu başlı başına bir seçici kod iken okumalar esnasında “Rahatlama Faydası”nın düşük düzeyli kategorisi olarak yeniden şekillendirilmiştir. Araştırmacı seçici kodlara son şeklini verdikten ve seçici kodlar arasındaki ilişkileri inceledikten sonra çekirdek kategorinin

belirlenmesine karar vermiştir. Glaser ve Strauss kuramsal kodlama sonucunda bir ya da iki çekirdek kategori geliştirilmesini tavsiye etmektedirler (Urquhart, 2018).

Glaser (1987)'e göre geliştirilecek olan kuramda çekirdek kategorilerin belirlenmesi için uygulanması gereken bazı öneriler bulunmaktadır. Bunlar:

- Çekirdek kategori merkezde yer almalı ve diğer kategoriler ile ilişkilerinin olması gerekmektedir.
- Çekirdek kategori veri içinde sıklıkla geçmeli ve diğer kategorilere oranla daha doyurucu olmalıdır.
- Çekirdek kategori hem açık olmalı hem de dikkat çekici bir içeriğe sahip olmalıdır.
- Önemli bir değişken olmalıdır.
- Araştırma problemi ile ilişkili olmalıdır (aktaran Kocabıyık, 2016, ss.61).

Tüm bu aşamalar bir araya getirilerek tanımlanabilir kavramlar, temalar veya görüntüler ortaya çıkarılmıştır. Teorinin ortaya çıkması ve güvenilir olması için tüm parçaların birbirine uyması ve mantıklı olması sağlanmıştır. Seçici kodlar arasındaki ilişkiler Şekil 3.11.'de detaylı olarak sunulmaktadır. Şekil oluşturulurken seçici kodlar arasındaki ilişkilerin yoğunluğu göz önüne alınmıştır. Görüldüğü üzere tüm temalar birbiri ile ilişkilidir. Ancak bazı temaların birbirleri ile daha yoğun bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Çift yönlü oklar karşılıklı ilişkileri gösterirken, tek yönlü oklar tek taraflı ilişkileri betimlemektedir. Ayrıca okların kalınlığı temalar arasındaki ilişkilerin frekans değerinin yüksek olduğunu ortaya koymak için kullanılmıştır. Bu bağlamda en yüksek ilişkinin “kişisel gelişim” ile “gelecek beklentisi” temaları arasında olduğu ($f=16$) görülürken; en yüksek ikinci ilişkinin “psikolojik sağlık” ile “duygusal fayda” ve “rahatlama faydası” arasında olduğu görülmektedir ($f=10$).

Şekil 3.11. Kuramsal Kodlama

Tamamlanmış olan son aşama, araştırma sonuçlarını temsil etmekte ve bu sayede sosyal olgunun farklı yönlerini ve karşılıklı bağlantılarını belirleyebileceğimizi göstermektedir. Kuramsal kodlama sürecinde anahtar ifadeler, araştırdığımız sosyal gerçekliğin ayrı yönlerine karşılık gelen bireysel parçalardır. Dey (1993) bu aşamada, etrafa dağılmış tüm parçalara sahip bir yapboz için, son resmin (tümevarımsak teorik çerçeve) nasıl görüneceği hakkında hiçbir fikir olmadığını, bu sürecin daha çok parçaların anlamlı bir resim oluşturmak için bir araya getirildiği bir sınıflandırma olduğunu dile getirmektedir.

Bununla birlikte araştırmacı seçici kodlar arasında kurulan ilişkilerin mantıklı olduğundan emin olmak için, Glaser ve Strauss (1967) tarafından önerilen analitik notları araştırma süresince kullanmıştır. Tablo 3.13. ise kategoriler arasındaki ilişkileri, doğrudan alıntılar ve analitik notlar aracılığı ile ortaya koymaktadır.

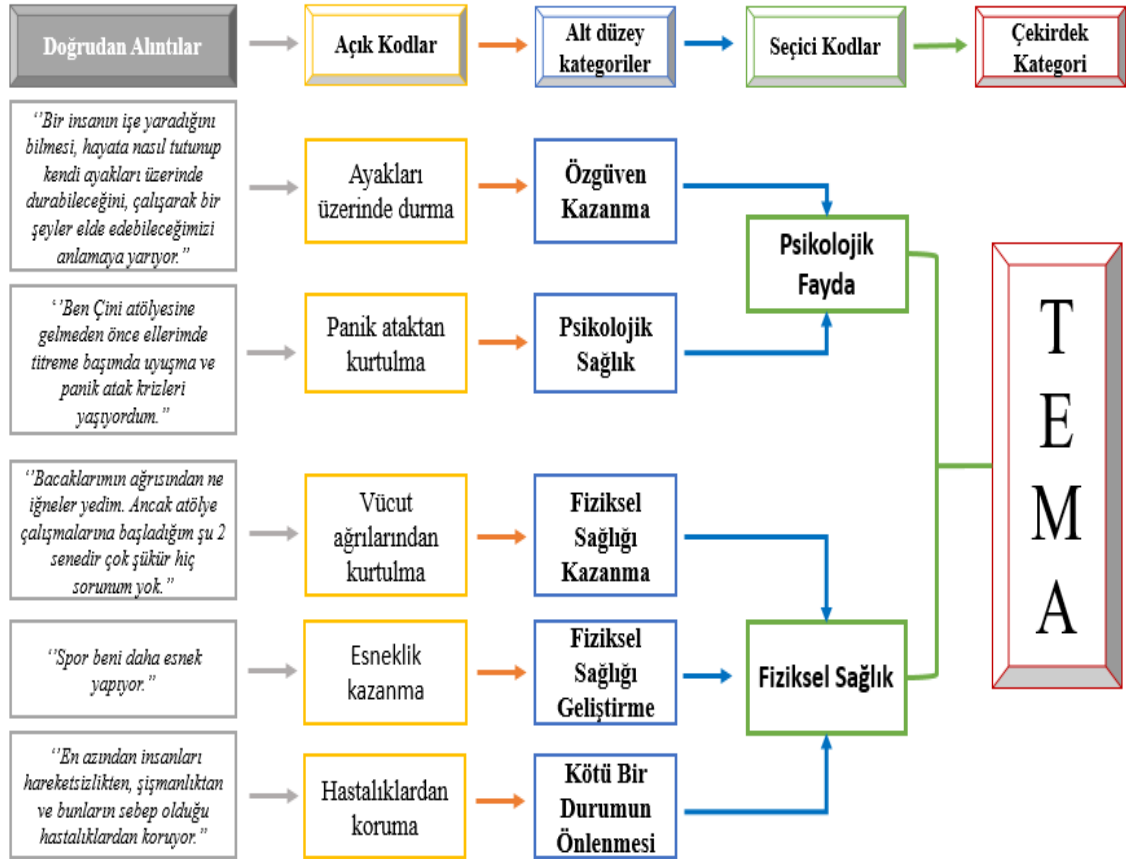
Tablo 3.13. Kuramsal kodlama sürecinde üretilen analitik kodlar

Kategoriler	Kategoriler	Analitik Notlar	Alıntılar
1.Gelecek Beklentisi	10. Kişisel Gelişim	Kişisel gelişim, gelecek beklentilerini etkiler. Kendilerini geliştiren bireylerin tahliye sonrasında iş bulabileceklerine ilişkin inançları yüksektir. Kendini geliştirme, sadece tahliye sonrası iş bulabilme değil, topluma adapte olabilmek sürecini de etkilemekte ayrıca suçun mükerrer hale gelmesinde de belirleyici bir rol oynamaktadır.	<i>“En azından marangozluk atölyesi sayesinde meslek ediniyorum. Dahası marangozluğu acayip seviyorum. Benim için altın bir bilezik demek ve inanıyorum ki dışarı çıktığım zaman işime yarayacak.”</i>
2.Sosyal Fayda	1.Gelecek Beklentisi	Katılımcıların birçoğu sosyal ilişkiler bakımından kendisini yetersiz görmektedir. Mahkumlar, rekreatif etkinlikler aracılığı ile sosyal ilişkilerinin gelişimini, insanları daha iyi tanıma deneyimi elde ettiklerini düşünmekte; bu durumun koşu içi ilişkilerin düzenlenmesinin yanı sıra tahliye sonrasında da insan ilişkilerinin düzenlenmesine katkısı sağlayacağına inanmaktadırlar.	<i>“İnsan ilişkileri ve insanı tanıma hususunda deneyim kazandım bu aktivitelere katılarak. Burada meşhur bir laf vardır: Rabbim sen beni dostlarımdan koru ben düşmanlarım ile mücadele ederim. Yani kimin ne olduğunu anlama hususunda çok ciddi bir deneyim kazandım. Belki bunun mahkumiyet sonrasındaki hayatta insan ilişkilerimi yönetimde de önemli bir katkısı olabilir.”</i>
3.Koşu Problemlerinden Uzaklaşma	6.Ekonomik Fayda	Rekreatif aktivite / etkinlikler aracılığı ile kazanılan para, bireylerin mahkumiyet sürecindeki kişisel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için önemlidir. Ekonomik gelir elde edilmesi, koşu yaşıyan problemlere sebep olan hırsızlık, kumar vb. illegal işlerin önlenmesi için de koruyucu bir etki yaratmaktadır.	<i>“Adam ihtiyaçlarını karşılıyor bu para sayesinde. Para olmasa ne yapacak bir düşünün, ya gidip birinin çamaşırlarını yıkayacak ya da birinin tepesine çökecek. Bu durum da illegal işlerin yapılmasını arttıracak.”</i>
4.Fiziksel Sağlık	9.Bilişsel Fayda	Mahkumlara göre fiziksel sağlık, zihinsel sağlığın da belirleyicisidir. Fiziksel sağlığın olmadığı noktada zihinsel ve psikolojik sağlıktan bahsetmenin pek mümkün olmadığı ifade edilmektedir.	<i>“Bunun dışında aktif olarak voleybol ve futbol oynamıyor olmamın vücuduma faydası var. Burada çürümeyi engelliyor, beni daha dinç yapıyor ve bedenim sağlıklı oldukça zihnimde daha açık oluyor.”</i>
5.Psikolojik Fayda	3.Koşu Problemlerinden uzaklaşma	Rekreatif aktiviteler/ etkinliklere katılım psikolojik sağlık (öfke krizleri, agresyon) üzerinde de belirleyicidir. Mahkumların öfke kontrollerinin sağlanarak psikolojik olarak düzelmeleri, koşu yaşıyan tartışmalar üzerinde de önleyicidir.	<i>“Bununla birlikte öfke krizlerim vardı. Herhangi bir şey olduğunda sinirleniyor ve inanılmaz agresif davranıyordum. İnsanlara küfür ederdim ve sürekli koşu kavgaya çıkartırdım.”</i>
6.Ekonomik Fayda	8.Rahatlama Faydası	Mahkumlar rekreatif aktiviteler/ etkinlikler aracılığı ile hem kendilerine hem de çevresindeki insanlara ekonomik kazanç sağlamaktadır. Ekonomik kazanç, mahkumların daha özgüvenli (psikolojik) hissetmeleri, mutlu (duygusal) olmaları ve huzur (rahatlama) duymalarını sağlamaktadır.	<i>“Ben de bu kermeslere katkı sağlamaktan mutluluk duyuyorum. Daha özgüvenli ve huzurlu hissediyorsunuz.”</i>
7.Duygusal Fayda	4.Fiziksel sağlık	Rekreatif aktivite/etkinliklere katılmak vücudun yorulmasını, fiziksel enerjinin vücuttan atılmasını sağlamaktadır. Bu durum uyku düzeninin sağlanması, hayatın düzene konulmasına katkı sağladığı kadar mahkumların kendilerine ve geleceğe yönelik düşüncelerini de pozitif olarak etkilemektedir.	<i>“Spor uyumaya yardımcı oluyor kötü enerjiyi aldığı için bu da daha pozitif düşüncemizi sağladığı için burada çok değerli bir aktivite.”</i>
8.Rahatlama Faydası	7.Duygusal Fayda	Mahkumlar rekreatif aktivite/etkinliklere düzenli olarak katılarak mahkumiyet psikolojisinden arınmaktadırlar. Kendilerini hapishane gibi hissetmemektedir. Bu durum hapishane psikolojisinden arınarak (rahatlama) onları kötü düşüncelerden uzaklaştırmaktadır.	<i>“Bununla birlikte makinede dikiş dikerken sanki kendimi evimde hissediyorum, evimde çalışıyor da günlük ihtiyaçlarımı yapıyor gibi hissediyorum. Hal böyle olunca kendimi kötü şeyler düşünmekten alıkoyabiliyorum sanki.”</i>
9.Bilişsel Fayda	5.Psikolojik Fayda	Mahkumiyet hayatının cebri bir getirisi olarak mahkumların dışarıda olan aileleri için endişelendikleri görülmektedir. Bu durum onların zihinsel performanslarını da etkilemektedir. Bilişsel fayda ve psikolojik fayda birbirlerini karşılıklı olarak etkilemekte, psikolojik sağlamlık için mental düşüncenin önemli olduğu görülmektedir.	<i>“Ya yatar ya da sürekli dışarının hayalini kurar. O arada ne yapıyor? Nasıl? Bu iş nasıl gidiyor vb. şeyler düşünür. Yani sürekli aklınız dışarda olan ailenizde kalıyor ve sürekli onlar hakkında endişe duyarak geçiriyorsunuz. Dolayısı ile zihinsel performansınız da düşüyor sürekli bu tarz şeyleri düşünmek ve stres yaşamaktan dolayı.”</i>
10. Kişisel Gelişim	2.Sosyal Fayda	Mahkumların bilgi, birikim düzeyleri arttıkça toplum için de nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin farkındalıkları da gelişmektedir. Bu durum sosyal ilişkilerin korunması ve geliştirilmesi için önemlidir.	<i>“Küçük ile büyük ile konu nasıl konuşmam gerektiğini, bazı adabı muaseret kanunların öğrendim. Bunun insan ilişkilerini nasıl etkileyeceği çok önemliydi ve gerçekten olumlu yönde etkiledi.”</i>

3.5.4. Teorinin Oluşturulması

Çekirdek kategoriye ulaşılması ile teorinin büyük oranda inşa edildiği ifade edilebilir. Temellendirilmiş kuramın veri analizi süresince yapılan sınıflandırmalarda Miles ve Huberman (1994)'ın başlangıç listeleri kullanılmıştır. Bu aşamada düşük seviyeli açık kodlar daha büyük kategorilere yükseltilmiş ve kategoriler arasındaki bağlantılar araştırılarak test edilmiş ve yeniden biçimlendirilmiştir. Kuramsal kodlama süreci bitiminde tek bir çekirdek kategoriye ulaşılmıştır. Şekil 3.12. açık kodlamadan çekirdek kategoriye ulaşma sürecini detaylı bir şekilde özetlemektedir.

Açık kodlamada araştırmacı oluşturmuş olduğu kodlar yardımıyla, mahkum bireylerin rekreatif aktiviteler/etkinliklerden elde ettikleri çıktıları anlamaya çalışmıştır. Sürekli karşılaştırma tekniği ile alt düzey kategoriler ve seçici kodlar elde edilmiştir. Seçici kodlar incelendiğinde; fiziksel sağlık seçici kodunun, fiziksel sağlığın kazanılması, fiziksel sağlığın geliştirilmesi ve kötü bir durumun önlenmesi; psikolojik fayda seçici kodunun, psikolojik sağlık, özgüven kazanma, can sıkıntısını önleme, kötü alışkanlıkları bırakma, motive olma; kişisel gelişim seçici kodunun, farkındalık kazanma, kendini geliştirme, mesleki deneyim alt düzey kategorinden oluştuğu görülmektedir. Elde edilen bu kavramların bireyler için bir “kazanım” oluşturduğu başka bir deyiş ile bireylerin bu faydaları “elde ettiği” ifade edilebilir. Elde edilen bu kazanımlar seçici kodların sosyal fayda, psikolojik fayda, rahatlama faydası, duygusal fayda vb. kavramlaşmasına neden olmuştur. Ayrıca katılımcıların bu aktiviteler/etkinliklerden elde etmiş oldukları faydaların hem cezaevi sürecinde hem de tahliye sonrası beklentilerinde onlara fayda sağladığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle çekirdek kategori belirlenirken mahkum bireyler için önemli olduğu düşünülen kavramlar düşünülmüş, “aktivite”, “kazanım” ve “fayda” kavramlarının tüm bu kategorileri kapsadığı fikrine kanaat getirilmiştir. Bu nedenle araştırmacı, çekirdek kategorinin “Mahkumların yapılandırılmış serbest zaman aktivitelerinden elde ettiği faydalar” olarak belirlenmesine karar vermiştir.

Şekil 3.12. Doğrudan alıntılardan çekirdek koda analiz süreci

Burada ilk alt düzey kodların hızlı bir şekilde ortaya çıktığı ifade edilebilir. Seçici kodlar ise alt düzey kategorilerin bir araya getirilmesi ile daha sonradan oluşturulmuş ve kodlamalar devam ettikçe yeni kavramlar bir araya getirilerek kodlama sürecine entegre edilmiştir.

Kuramsal kodlama sürecinde elde edilen çekirdek kategori temel araştırma sorusunun yanıtı niteliğindedir. Kuramsal kodlama sürecinde ortaya konulan ilişkiler araştırmanın alt sorularına ilişkin ipuçları da ortaya koymaktadır. Tablo 3.14. araştırma sorusu ile ilişkili çekirdek kategoriyi, bu kategoriyi ortaya çıkaran seçici kodlar ile analitik notları detaylı bir şekilde ifade etmektedir.

Tablo 3.14. Seçici kodlar ve onların çekirdek kategori ile ilişkileri

Çekirdek Kategori (Tema)	İlişkili Seçici Kodlar	İlişkilerin Analitik Notları
Rekreasyon Faydası	Gelecek Beklentisi	Gelecek beklentisini etkileyen en önemli tema kişisel gelişimdir. Katılımcılar, kendilerini geliştirdikçe tahliye sonrasındaki sosyal hayata uyum süreçlerinin daha başarılı olacağına inanmaktadırlar. Gelecek ile ilgili beklentilerin olabilmesi için mahkumiyet süreçlerinin fiziksel ve psikolojik açılardan da sağlıklı geçirmelerinin önemli olduğunu; atölye çalışmaları sürecinde duygusal olarak kendilerini iyi hissettiklerini ve bu durumun gelecek beklentilerine ilişkin inançlarını olumlu yönde etkilediğini; insanları yakından tanımının sosyal ilişkiler hususunda deneyim kazandırdığını ve bu durumun tahliye sonrasında sosyal ilişkilerin kurulması için önemli bir deneyim olduğunu dile getirmektedirler. Ayrıca rekreatif aktivitelere katılabilmek için düzenli bir hayat kurmanın hem hapishane hayatına uyum sağlamada hem de tahliye sonrasında düzenli bir hayat kurmaya yardımcı olacağı düşünülmektedir.
	Sosyal Fayda	Sosyal ilişkilerin düzenlenmesi ve gelişmesinin bireyleri duygusal olarak mutlu ettiği, koğuştaki yaşanan problemleri azalttığı görülmektedir. Sosyal fayda kişisel gelişim ile karşılıklı bir ilişkiye sahiptir. Bireyler kendilerini geliştirdikçe sosyal ilişkilerinin düzeldiğini, sosyal ilişkileri geliştikçe kendilerini geliştirecek yeni şeyler öğrendiklerini ifade etmektedirler. Sosyal faydanın karşılıklı ilişki içerisinde olduğu diğer bir kavram ise psikolojik faydadır. Katılımcılar sosyal ilişkilerin gelişmesinin depresyon vb. psikolojik problemlerden uzaklaştıklarını bazı durumlarda ise atölye çalışmaları aracılığı ile psikolojilerinin düzeldiğini bu durumun sosyal ilişkilerin düzenlenmesine de yardımcı olduğunu görülmektedir.
	Koşuş Problemlerinden Uzaklaşma	Koğuştaki yaşanan problemlerin en önemli sebepleri arasında psikolojik unsurların geldiği görülmektedir. Cezaevi koşulları, gelecek kaygısı vb. unsurlara dayalı olarak mahkumların psikolojik olarak kendilerini kötü hissettikleri, bu durumun tahammül düzeylerini azalttığı ve koşuş problemlerine sebep olduğu dile getirilmektedir. Koğuştaki yaşanan problemlere sebep olan hususlardan biri de ekonomik koşullardır. Çalışmayan, üretmeyen ve para kazanmayan bireylerin zorbalık ile diğer bireylerin eşyalarını gasp ettiği bunun koğuştaki önemli bir problem oluşturduğu belirtilmektedir. Fiziksel hareketsizlik de koğuştaki yaşanan problemleri etkilemektedir. Gün boyunca enerjisini atamayan mahkumların kavgaya açık olduğu belirtilmektedir. Özellikle spor aktiviteleri aracılığı ile bireylerin fiziksel enerjilerini attığı, koğuşa geldikleri zaman birbirleri ile tartışacak, kavgaya edecek enerjilerinin olmadığı dile getirilmektedir.
	Fiziksel Sağlık	Mahkumlar fiziksel aktiviteler aracılığı fiziksel enerjilerini atabildiklerini ve yorulduklarını, bu sayede günlük hayatın stresinden kurtularak rahatladıklarını, duygusal olarak mutlu hissettiklerini ve fiziksel sağlıklarının, zihinsel olarak daha açık olmalarına katkı sağladığı görülmektedir.
	Psikolojik Fayda	Psikolojik olarak kötü olmanın sigara, hap vb. kötü alışkanlıkları tetiklediği bu durumun fiziksel sağlığı da negatif anlamda etkilediği görülmektedir. Psikolojik fayda, duygusal fayda ile de karşılıklı bir ilişkiye sahiptir. Mahkumlar psikolojik olarak kendilerini iyi hissettikçe mutlu olduklarını ya da aktiviteler aracılığı ile mutlu oldukları zaman psikolojik olarak kendilerini iyi hissettiklerini ifade etmektedirler. Psikolojik faydası ile rahatlatma faydasını da belirlemektedir. Koşuş dışına çıkarak gündelik hayatın sıklığından uzaklaşmak mahkumların rahatlamasına katkı sağlamaktadır.
	Ekonomik Fayda	Mahkumların kurum ve çalışanlar için üretmiş olduğu ekonomik faydanın onlar ile sosyal ilişkilerinin düzenlenmesine ve kendilerini duygusal olarak mutlu hissetmelerine katkı sağlamaktadır. Ayrıca kendi paralarını çalışarak kazanıyor olmaları onların huzurlu hissederek rahatlamalarını ve özgüvenlerini geliştirerek kendilerine ilişkin psikolojilerinin pozitif yönde gelişmesine zemin hazırlamaktadır.
	Duygusal Fayda	Duygusal fayda, kişisel gelişim ile ilişkilidir. Bu ilişkide kişisel gelişim, duygusal faydaya neden olmaktadır. Mahkumların kendilerini geliştirmelerinin onları duygusal olarak mutlu ettiği görülmektedir.
	Rahatlama Faydası	Mahkumlar, rekreatif aktiviteler/etkinlikler aracılığı ile rahatladıklarını bu rahatlamaların onları olumsuz düşüncelerden arındırarak duygusal fayda sağladığını ifade etmektedirler.
	Bilişsel Fayda	Bilişsel olarak iyi olmak, psikolojik olarak da iyi olmayı getirmektedir. Bu iki tema arasında da karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Mahkumlar kaygı düzeyleri arttıkça zihinsel performanslarının düştüğünü; sağlıklı düşüncelerinin ise psikolojik durumlarını etkilediğini ifade etmektedirler. Bilişsel fayda, rahatlatma faydası ile de karşılıklı bir ilişkiye sahiptir. Rekreatif bir aktiviteye odaklanmak olumsuz düşüncelerden uzaklaştırdığı gibi, cezaevinde olduğunu unutmak da kişiyi yapmış olduğu aktiviteye odaklamaktadır. Bu durum koşuş kavgalarının da önüne geçmekte dolayısı ile bilişsel fayda koşuş problemlerinden uzaklaşmayı sağlamaktadır.
	Kişisel Gelişim	Mahkumların rekreatif aktiviteler/ etkinlikler aracılığı kişisel gelişim sağlamalarının özgüvenlerini arttırdığı için psikolojik fayda sağladığı ve duygusal olarak mutlu ettiği görülmektedir. Ayrıca sağlık ve egzersize ilişkin öğrendikleri her yeni bilginin, fiziksel sağlıklarının korunması ve gelişmesinde de önemli bir rol oynadığı da görülmektedir. Son olarak mahkumların kazanmış oldukları farkındalık (kişisel gelişim) koşuş kavgalarının önlenmesine de katkı sağlamaktadır.

Tablo 3.14. incelendiğinde, verilerin toplanması, analizi ve kuramsal kodlama aşaması ile geliştirilen çekirdek kategori için yeterli düzeyde ve tatmin edici bir bilginin olduğu düşünülmektedir. Burada önemle bahsetmem gereken hususun: Araştırmacı olarak, yazmış olduğum araştırma sorularına paralel olarak iki çekirdek kategorinin ortaya çıkmasını bekliyordum ancak rekreatif etkinliklerin mahkumiyet süreci ve tahliye sonrasına ilişkin faydalarının birbirinden ayrılmaz bir şekilde ve birbiri ile ilişkili olduğunu gördüm. Bu durumun beklenmedik olmasına karşın aydınlatıcı olduğunu ifade edebilirim. Bu noktada elde edilen çekirdek kategorinin başlangıçtaki araştırma sorusu ile ilişkili olduğu ve araştırma sorusuna detaylı bir yanıt verdiği ifade edilebilir. Başlangıçta ortaya konulan araştırma soruları şunlardır:

- Araştırma sorusu 1: Mahkum bireylerin Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumundaki yapılandırılmış aktivitelerden elde ettiği çıktılar nelerdir?
- Araştırma sorusu 2: Yapılandırılmış aktivitelerin mahkumiyet sürecine katkıları nelerdir?
- Araştırma sorusu 3: Yapılandırılmış aktivitelerin mahkum bireylerin tahliye sonrası yaşamlarına katkıları nelerdir?

Çekirdek kategorinin, başlangıçtaki “Mahkum bireylerin Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumundaki yapılandırılmış aktivitelerden elde ettiği çıktılar nelerdir” araştırma sorusu ile ilişkili olduğu ve araştırma sorusuna detaylı bir yanıt verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca kodlama sürecinin tüm aşamalarında geliştirilen kod ve temaların, orijinal veriye geri dönerek takip edilebilir olması için hassasiyet gösterdiğimi belirtmek isterim.

Ayrıca veri analiz sürecine ilişkin belirtmek istediğim bazı hususlar bulunmaktadır: Analiz süresince yeni açık kodlar elde ettim ve alt düzey kategoriler ile bunların ana kategorilere yerleştirilmeleri sürecince birçok değişiklik yaptım. Görüşmelerin sonlarına doğru açık kodlar ve alt düzey kategoriler arasında birtakım değişiklikler devam etmesine rağmen seçici kodlar arasında herhangi bir değişiklik yapılmadığını ve yeni bir seçici kodun ortaya çıkmadığını gördüm. Bu noktada kuramsal doyuma ulaştığımı düşünerek görüşmeleri sonlandırdım.

Çalışmanın analizinde Nvivo 12 paket programı kullanılmıştır. Nvivo 12 paket programı aracılığıyla açık kodlamalardan oluşan seçici kodlamalar ve seçici kodlamaların sonunda oluşan çekirdek kategoriler arasındaki ilişkiler daha sistemli bir şekilde görülebilmektedir.

3.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel çalışan araştırmacıların yapmış oldukları çalışmalara ilişkin geçirmiş oldukları süreçleri (veri toplama, veri analiz vb.) ve haklı olarak nitelendirilecek sonuçları diğer okuyuculara ve uygulayıcılara detaylı bir şekilde sunması, önemlidir. En genel ifade ile bir çalışmada geçerlik ve güvenirlilik, elde edilen sonuçlara ilişkin verilerin nasıl sağlandığı ve objektif olarak yansıtılıp yansıtılmadığına ilişkin tüm gerçekliğin ortaya konulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Geçerlik ve güvenirlilik ister nicel ister nitel bir çalışma olsun araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturma, verileri toplama, analiz etme, yorumlama ve bulguların sunulması hususlarında özenle kullanılması gereken ve tüm araştırmacıları ilgilendiren önemli bir husustur (Meriam, 2013). Nicel araştırmalarda olduğu gibi nitel araştırmaların geçerliğine (bilimsel bulguların doğru olup olmadığının tespit edilmesi) ve güvenirliliğe (bu bulguların tekrar edilebilmesi ve genellenmesi) ilişkin uyulması gereken kurallar bulunmaktadır. Nitel araştırmalara yönelik yapılan en önemli eleştirilerden biri; nitel araştırmaların nicel araştırmalarda yapıldığı gibi geçerlik ve güvenirliliğe ilişkin yaygın bir yöntemle sahip olmamasıdır. Ancak nitel araştırmaların doğası gereği geçerliğini ve güvenirliliğini arttıran başka uygulamalar bulunmaktadır.

Nitel çalışmaları nicel çalışmalardan ayıran çeşitli felsefi ayrımlar olması nedeniyle geçerlik ve güvenirlilik kavramlarının da bu felsefi düşünce temelinde yeniden ifade edilmesi gerektiğine ilişkin çeşitli düşünceler bulunmakta ve bu tartışmalar günümüzde de devam etmektedir (Krefting, 1991). Örneğin LeCompte ve Goetz (1982), nitel çalışmaları iç geçerlik, dış geçerlik, güvenirlilik ve objektiflik olarak sınıflandırırken; Lather (1993) bu sınıflamayı ironik gerçeklik, paralojik geçerlik, rizomatik geçerlik ve yerleşik geçerlik şeklinde sınıflamıştır (Lather, 1993). Birçok araştırmacının günümüzde nitel çalışma perspektifine dayanarak bu kavramlara ilişkin karşılıklar geliştirmeye çalıştığı ifade edilebilir. Nitel araştırma literatüründe kullanılan inanırlık, güvenirlilik, doğrulanabilirlik ve nakledilebilirlik gibi kavramlar olduğu bu kavramların nicel çalışmalarda iç geçerlik, dış geçerlik, güvenirlilik ve nesnellik gibi kavramlara eşit olduğu

ifade edilmektedir (Meriam, 2013). Guba ve Lincoln (1982) ise bu kriterleri inanılırlık, onaylanabilirlik, güvenilebilirlik ve aktarılabilirlik olmak üzere adlandırmakta ve sınıflamaktadır. Bu çalışmada geçerlik ve güvenilirlik kavramları LeCompte ve Goetz (1982)'in sınıflamasına bağlı kalınarak yapılmıştır.

3.6.1. İç Geçerlik (İnandırıcılık)

İnandırıcılık pozitivist paradigmadaki iç geçerliğin nitel karşılığı olarak ifade edilmektedir. İç geçerlik, araştırmacının araştırma sonuçlarına ulaşırken izlemiş olduğu sürecin gerçekliği ortaya koymaktaki yeterliği olarak ifade edilebilir. İç geçerlikte araştırmacının bulduğu sonuçlara nasıl vardığını açık seçik ortaya koyması ve çıkarımları ile ilgili kanıtları diğer kişilerin ulaşabileceği tarzda sunması gereklidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Meriam (2013: 203) ise iç geçerliği, araştırma bulguları ile dış dünya arasındaki gerçekliğin uyumu olarak ifade etmektedir. Nitel çalışmalarda araştırmanın iç geçerliğini arttırmak için birçok strateji bulunmaktadır. Bunlar araştırmacının uzun süre bağlamda kalması, veri çeşitleme kullanılması, katılımcı teyidi alması, katılımcı dürüstlüğüne arttırılması ve eş denetimci kontrolüdür.

Araştırmacının bağlamda uzun süreler kalarak, katılımcılar ile etkileşime girmiş olması önemlidir. Nitel çalışmada araştırmacı ve katılımcı arasında sağlanan etkileşim, araştırmacının önyargılarını elemine etmesine yardımcı olur. Araştırmacının bağlamda geçirmiş olduğu zaman, üzerinde araştırma yaptığı grubun görüşlerini, kültürünü, dilini anlaması ve onlara ilişkin derinlemesine bir anlayışa sahip olmasını sağlamaktadır. Ayrıca bu durum karşılıklı güvenin gelişmesini sağlamak ve katılımcıların sorulan sorulara daha doğru ve eksiksiz yanıtlar vermesini desteklemektedir. Ayrıca bu durum araştırmacıların katılımcı hayatlarına daha fazla aşina olmasını sağlamak ve onları daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır (Başkale, 2016). Bu ilke dahilinde araştırmacı hapisane bağlamında mahkumlar ile uzun zaman geçirmiş, mahkum bireyler ile birlikte atölye çalışmalarına katılmış ve onlarla sosyal aktivitelere (çini yapımı, mobilya yapımı) yapmıştır. Bu durum araştırmacı ve katılımcı arasındaki etkileşimi arttırmış, mahkum bireylerin sorulan sorulara yanıt vermedeki tedirginliğini azaltmıştır.

Veri çeşitleme (üçgenleme), çapraz kontrol sağlamak amacıyla farklı araştırma yöntemleri, veri kaynakları ve araştırmacı perspektiflerinin kullanılmasını ifade

etmektedir (Denzin ve Lincoln, 2005). Çeşitleme veri kaynaklı olabileceği (gözlem, doküman, vb.) gibi araştırmacı, yöntem ve teori kaynaklı da olabilir. Örneğin, nitel araştırmalarda kullanılan bir veri toplama tekniği olan görüşmeyi ele alalım. Katılımcının görüşme esnasında söyleyemediği hususlar gözlemler ya da dokümanlar aracılığıyla ortaya çıkarılabilir. Bu nedenle verinin birden fazla yöntem ile toplanması, her bir yöntemin zayıflıklarını elemine edebileceği gibi toplanan verinin doğrulanmasını da sağlayacaktır. Farklı teknikler ile veri toplamak yapılan çalışmada ilgisiz duran olguların ayıklanması için de önemlidir. Bununla birlikte araştırmayı birden fazla araştırmacı yürütebilir. Buna araştırmacı çeşitlemesi denmektedir. Araştırma ekibinin gruplara ayrılması ve veri toplaması söz konusu olacağı gibi, veri analizi de farklı kişiler tarafından yapılabilir. Böylelikle araştırmacıların algı ve yorumlarının kıyaslanması mümkün olabilmektedir (Arastaman ve ark., 2018). Farklı araştırma yöntemlerinin kullanılması bulguları ve elde edilen sonuçları güçlendirecektir. Örneğin, nitel verilerden elde edilen sonuçlar ile nicel verilerden elde edilen sonuçlar karşılaştırılabilir. Son olarak diğer araştırmacıların elde ettiği sonuçlar ve alanyazın göz önüne alınarak çeşitli görüşlerin elde edilmesi önemlidir. Diğer çeşitleme türlerine göre daha az görülmektedir (Mays ve Pope, 2000). Bu bilgiler dâhinde araştırmanın iç geçerliği yani inandırıcılığını arttırmak için veri ve araştırmacı çeşitlemesi kullanılmıştır. Veriler hem gözlem hem bireysel görüşme hem de dokümanlar aracılığı ile toplanmış veri analizi ise birbirinden bağımsız iki araştırmacı tarafından kodlanmış ve analiz edilmiştir.

Katılımcı teyidinin, sağlanması iç güvenirlik (inandırıcılık) için önemlidir. Nitel çalışmalar aracılığı ile araştırmacılar var olan bir probleme ilişkin derinlemesine bilgiler edinirler. Bu bilgiler var olan olguya ilişkin önemli bilgiler sunmalarının yanı sıra yoruma açık ve sübjektif olarak yorumlanma riski de taşımaktadırlar. Bu durum araştırmacının bazı ön yargıları ve öznel varsayımları ile ilişkili olabildiği gibi yanlış anlamadan kaynaklı da olabilmektedir. Sebep ne olursa olsun bu durumda elde edilen sonuçların araştırılmakta olan gerçeği ne derece yansıttığı tartışmalı hale gelecektir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu nedenle katılımcı teyidinin alınması iç geçerlik (inandırıcılık) için oldukça önemlidir. Araştırmacılar görüşmelerden elde ettikleri verileri uygun bir zamanda düzenler ve ilk analizlerini yaparlar. Analizden elde ettikleri verilerden çıkarmış oldukları anlamları bir rapor haline getirerek katılımcıların görüşlerine başvururlar. Raporu okuyan katılımcılara,

kendi gerçekliklerini yansıtır yansıtmadıkları, verilerin eksik olup olmadığına ilişkin düşünceleri sorulur. Böylelikle araştırmacılar ortaya çıkan bulguların doğruluğuna ilişkin hem geri bildirim almakta hem de katılımcıların görüşme esnasında aklına gelmeyen hususlar var ise bunların daha sonra o görüşmelere eklenmesini sağlamaktadır. Yapılan çalışmada araştırmacı, katılımcı ile görüşmelerini bitirdikten sonra yazmış olduğu görüşme notlarının doğruluğunu ortaya koymak için katılımcı teyidine başvurmuştur. Daha sonra görüşme notları aracılığı ile yapılan veri analizine ilişkin bulgular ortaya çıkınca katılımcı ile tekrar görüşülmüş ve sonuçlar hakkında da geri bildirim yapması istenmiştir.

Eş denetimci/ denetimciler analiz süresince araştırmacıya veri analizi ile ilgili fikir beyan ederler. Ham veriler, uzman bir meslektaş tarafından incelenerek ortaya konulan sonuçların mantıklı ve tutarlı olup olmadığına ilişkin görüşler alınır (Merriam, 2013). Çünkü nitel araştırmalarda elde edilen sonuçlar yetersiz olabildiği gibi yanlış bir şekilde yorumlanmış da olabilir. Bu durum elde edilen sonuçların inanırılığını tehlikeye düşürmektedir. Bu nedenle yapılan araştırmanın çeşitli boyutlarda incelenmesi önemlidir. Özellikle araştırma konusuna ilişkin genel bir bilgiye sahip ve eş zamanlı olarak nitel araştırma yöntemleri üzerinde bilgi sahibi olan kişilerden geri bildirimler almak araştırma bulgularını incelemesini istemek önemlidir (Creswell, 2013). Bu bilgiye dayanarak araştırmayı yürüten araştırmacıdan bağımsız rekreasyon alanında çalışan ve nitel araştırmalar hususunda deneyimli olan danışman ve yine rekreasyon alanında bilgi sahibi olan ve yöntem bilim üzerinde çalışan eş danışmandan veri analizi süresince görüş alınmıştır.

Katılımcı dürüstlüğünün arttırılmasının en önemli yollarından bir diğeri ise; katılımcıya yapılan çalışmayı bırakma veya katılımdan vazgeçme hakkının sağlanmasıdır. Böylelikle çalışmaya kendi özgür iradesi ile samimi olarak katılmak isteyen bireyler dahil olacaktır. Bununla birlikte araştırmacıların yakın olması ve katılımcıları teşvik etmesi önemlidir. Soruların herhangi doğru bir cevabı olmadığı ve gizlilik esası ile yürütüleceği vurgulanmalıdır. Ayrıca çalışmadan istedikleri zaman çıkabilecekleri ifade edilmelidir (Shenton, 2004). Bu bağlamda iç geçerliliği arttırmak amacıyla çalışmaya gönüllü olarak katılan bireyler dahil edilmiş, çalışmanın amacına ilişkin bilgiler verilerek aydınlatılmış

onam formu imzalatılmıştır. Araştırmacı çalışmanın gizlilik ilkesine dayalı olarak yürütüldüğünü ve katılımcıların istedikleri zaman çalışmadan ayrılacaklarını ifade etmiştir.

3.6.2. Dış Geçerlik (Aktarılabilirlik)

Dış geçerlilik (aktarılabilirlik) araştırmanın sonuçlarının genellenebilmesi ile ilgilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nicel araştırmalarda kullanılan genellenebilirlik nitel çalışmalarda araştırmacının elde ettiği sonuçları farklı konu ve bağlamlarda elde edebilmesini ifade etmektedir (Bitsch, 2005; Korstjens ve Moser, 2018). Ancak nitel araştırmalarda istatistiksel bir genelleme söz konusu olmadığı için kurama analitik genelleme yapılacaktır (Yin, 2017). Bir araştırmada dış geçerliği (aktarılabilirliği) sağlamak için bulguların sunumunda katılımcılardan elde edilen alıntılar doğrudan verilmeli, araştırmacının kişisel düşünceleri yer almamalı, veri ayrıntılı olmalı ve amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmalıdır (Lincoln ve Guba, 2013). Bu nedenle yapılan çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kuramsal örnekleme ile katılımcılar seçilmiş, araştırma grubuna ilişkin bilgiler, veri toplama ve çözümleme süreçleri detaylı olarak sunulmuştur. Elde edilen bulgular ayrıntı olarak verilmiş ve katılımcıların duygu ve düşüncelerinin yansıtılması için doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Bununla birlikte çalışma sonuçlarının benzer bir grupta aynı sonuçlar doğurup doğurmayacağına ilişkin denetim yolu açık bir şekilde ifade edilmiştir.

3.6.3. İç Güvenirlik (Tutarlılık)

Güvenirlik kavramının nitel çalışmalardaki karşılığı tutarlılıktır. Araştırmanın güvenilirliği (tutarlılık ve teyit edilebilirlik) ise yapılmış bir çalışmanın başka bir araştırmacı tarafından aynı biçimde tekrar edildiğinde aynı veya benzer sonuçları vermesi ile ilgilidir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Nitel çalışmalarda güvenilirlik, yazıya dökülmüş verilerin analizi yapılırken birden fazla kodlayıcının görüş birliğine varmasını sağlamaktır. Bir başka ifade ile güvenilirlik kodlayıcıların cevaplarındaki kararlılıktır (Cresswell, 2013). Nitel çalışmaların güvenilirliğinin nasıl sağlanacağına ilişkin net bir fikir birliği olmadığı görülmektedir. Araştırmacıların kodlar mı, temalar mı yoksa hem kod hem temalar üzerinde mi anlaşmaya varması gerektiğine ilişkin tartışmalar mevcuttur (Armstrong ve ark., 1997). Yapılan çalışmada öncelikli olarak araştırmacı ve

araştırmacıdan bağımsız olarak kodlama yapan danışman analize ilişkin bir kod defteri oluşturulmuştur. Bu kod defteri her bir metne atanan kodların listesini göstermektedir. Kodlamalar araştırmacı ve danışman tarafından ayrı ayrı yapılmıştır. Çalışmanın ilk aşamasını oluşturan açık kodlamada araştırmacı 297 açık kodlama yaparken, danışman 235 açık kodlama yapmıştır. Daha sonra araştırmacı ve danışman bir araya gelerek her bir kod üzerinde fikirlerini beyan ederek uzlaşmaya varmışlardır. Değerlendirmeler sonucunda gereksiz olduğu düşünülen açık kodlamadan çıkarılmış, birbiri ile benzer anlamda olan kodlamalar birleştirilmiş ve bazı kodlara verilen isimler değiştirilmiştir. Uzlaşma sonucunda 180 açık kod ile seçici kodlama sürecine geçilmiştir. Sürece ilişkin örnek, tablo 3.15.'te sunulmaktadır.

Tablo 3.15. Kodlayıcılar arası fikir birliğine ilişkin örnek

Ahntı	Araştırmacı	Danışman	Fikir Birliği
<i>Bir maç kazanmış olsan sanki premier ligde şampiyon olmuşsun gibi hissediyorsun (Utku).</i>	Başarı elde etme	Başarma hissi sağlama	Başarma hissi
<i>Kuaförlük mesleğini yapamam bile kendi kuaförlük işlerimi kendim yapabilirim (Demet).</i>	Kendi ihtiyacını karşılama	İhtiyacın karşılanması	Kişisel ihtiyaçlarını karşılama

Elde edilen bu kodlamalar araştırmadan bağımsız iki farklı uzmanın görüşüne sunulmuş onlardan alınan yanıtlar ile kappa analizi yapılmıştır. Kappa analizi, araştırmacıların verileri değerlendirme sürecinde uyumun olup olmadığına ve kodlamanın güvenilir bir şekilde yapılıp yapılmadığına ilişkin bilgi sunar (Landis ve Koch, 1977). Yapılan kappa analizinden elde edilen korelasyonun .95 olduğu tespit edilmiştir. Kappa değer aralığının .00 ile .20 arasında olması uyumun olmadığı; .21 ile .40 arasında olması orta düzeyde bir uyumun olduğu; .41 ile .60 arasında olması, çoğunlukla uyumun olduğu; .61 ile .80 arasında olması önemli düzeyde bir uyumun olduğu ve .81 ile 1.00 arasında olması ise mükemmel bir uyum olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Landis ve Koch, 1977). Buna göre kodlayıcılar arası uyumun mükemmel olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Lincoln ve Guba (2013)' ya göre; güvenilirlik, araştırmayı yapan her bir üye tarafından sunulan uzmanlık, disiplin ve araştırma niteliğini arttırmak ile ilgilidir. Araştırma sorularının kapsamını değerlendirmek, araştırmaya ilişkin geçerlik ve güvenilirliğe ilişkin fikir almak amacıyla başvuru alan iki öğretim üyesi bulunmaktadır. Bu öğretim üyelerinden biri ölçme ve değerlendirme alanında, diğeri eğitim yönetimi alanında çalışmaktadır. Eğitim

yönetimi alanında çalışan öğretim üyesi Akdeniz Üniversitesinde doktora düzeyinde temel ve ileri nitel dersleri vermektedir. Araştırmayı yürüten doktora öğrencisi ise yüksek lisansını kadın mahkûmlar üzerinde tamamlamış olup nitel araştırmalar üzerinde doktora dersleri almıştır (EK-5).

3.6.4. Dış Güvenirlik (Teyit Edilebilirlik)

Nitel bir çalışmada dış güvenirlik koşullarının yerine getirilmesi için “denetim” yolunun açık olması gerekmektedir (Lincoln & Guba, 1985). Denetim yolu, alınan tasarıların, kararların, prosedür ve analiz sürecinin hem eksiksiz hem de özenli bir şekilde belirtilmesidir. Bu denetim sayesinde daha sonra konu üzerinde çalışacak olan araştırmacılara kolaylıklar sunar. Burada denetim yolu, alanda uzman birinin denetimci olarak çalışması ve araştırma deseninin, metodolojisinin ve veri analizinin nasıl değiştiği ve geliştiğini, örneklemin uygun ve yeterli olduğunu incelemesidir. Ayrıca araştırma problemine ilişkin tüm boyutların etraflıca ele alınıp alınmadığını denetler. Böylelikle kavramsal çerçevenin yeterince açıklanıp açıklanmadığına yönelik geri bildirimler de bulunur. Bu çalışmada dış güvenirliğin sağlanması için veri toplama araçlarının tümü (notlar, yazılar ve çıkarımlar) ve araştırmanın ham verileri araştırma dışında olan başka bir uzmana sunularak teyit ettirilmiştir. Veri analizine ilişkin ortaya konulan kod ve kavramlar ile bunların arasındaki ilişkiler (biri doçent biri profesör) iki öğretim üyesi tarafından incelenmiştir. Uzmanlar kodlara verilen kavramsal isimleri, kategoriler arasındaki ilişkiler ve kurulan hipotezleri değerlendirmiş gerekli olan düzenlemeler beyin fırtınası yöntemi ile yapılmıştır. Kuramın ortaya konulmasındaki süreçlerde fikir birliğine varılmıştır. Bununla birlikte çalışmanın saati ve nerede yapıldığına ilişkin bilgi verilerek dış güvenirliğin arttırılması planlanmıştır.

3.7. Araştırma Etiği

Yapılan bilimsel çalışmalarda insan davranış veya deneyimlerini ele alan çalışmalar için etik ilkeler oldukça önemlidir (Lincoln ve Guba, 2013). Çoğu çalışma etik izinlerin alınmasını gerektirmektedir. Çalışmaya başlamadan önce etik izinlerin alınması aynı zamanda araştırmacının çalışma soruları üzerinde düşünmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte nitel çalışmalar doğası gereği hassas ve mahrem bilgileri barındırabilir. Bu bilgileri paylaşmak istemeyen katılımcıların çalışmadan istedikleri zaman

çıkabilmelerine olanak tanınmalı ve katılımlar gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya dahil edilmelidir. Bu bağlamda her bir katılımcıya, görüşme öncesinde aydınlatılmış onam formu imzalatılmalıdır. Araştırmacıların burada dikkat etmesi gereken önemli husus şudur: Eğer katılımcılar görüşmeyi kabul ettiyseler ve kendi iç dünyalarını araştırmacıya açıyorlarsa bu durum araştırmacıya güven duyduklarını gösterir. Bu durumda da araştırmacının bu güveni onore etmesi, katılımcıya araştırmanın amacı, gizliliği, toplanan verinin nasıl kullanılacağı ve yayımlanacağı hakkında bilgi vermesi gerekmektedir. Bazı durumlarda ise bilgi veren bireylerin, raporlama sürecinde bilgileri anonim olarak sunulmalıdır. Son olarak çalışmaya ilişkin bilgilerin yer aldığı aydınlatılmış onam formlarının bir kaydı daha tutulmalı ve katılımcılarla paylaşımı sağlanmalıdır (Urquhart, 2018). Myers (2008) bilimsel çalışmaların etik çerçeve içerisinde nasıl sağlanabileceğine ilişkin üç husus önermektedir:

- Mahremiyetin korunması
- Verinin dürüst bir şekilde çözümlenmesi
- Bulguların sorumluluğunun alınması

Yapılan çalışmanın etik çerçevesi içerisinde yürütülmesi için oldukça titiz davranılmıştır. Öncelikli olarak:

- Tez önerisinin kabul edilmesi ile Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 672 sayılı karar dahilinde 26.09.2018'de çalışmanın uygunluğuna ilişkin Etik Onam Raporu alınmıştır (EK-6).
- Alınan etik onam belgesi ile Adalet Bakanlığına bağlı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne 24.01.2019 tarihinde başvuru yapılarak araştırma için izin istenmiştir. Araştırmanın 18 Şubat 2020 ile 16 Ağustos 2020 tarihleri arasında yürütülmesine, kurumun belirlediği gün ve saatlerde görüşmelerin yapılması, çalışmaya katılacak hükümlülerin bilgilendirilmesi ve onaylarının alınması, araştırma konusu ile sınırlı kalınması, ses kaydı ve görüntü alınmaması, görüşmelerin kurum görevlileri nezdinde gerçekleşmesi, çalışma sonuçlarının Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne paylaşılması ve onların izni olmaksızın

yayınlanmaması koşulunca çalışma yapılabileceğine ilişkin onay alınmıştır (EK-7).

- Çalışmaya başlamadan önce Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunun toplantı salonunda bir seminer düzenlenmiş ve aday katılımcılara çalışmanın amacı ve nasıl yapılacağına ilişkin detaylı bir bilgi sunulmuştur.
- Çalışmanın gizlilik esası ile yürütüleceği, her birine anonim isimler verileceği ve kimliklerinin ifşa edilmeyeceği söylenmiştir.
- Çalışmadan istedikleri zaman çekilebilecekleri ifade edilmiştir.
- Çalışmaya gönüllü olarak katılan bireylere aydınlatılmış onam formu ve gönüllü olarak katılım sağladıklarına ilişkin bir belge imzalatılmış bir nüshası katılımcıya bırakılmıştır (EK-8).

3.8. Araştırmacının Rolü (Yansıtıcılık)

Yansıtıcılık en yalın hali ile tüm araştırma süreci boyunca araştırmacının önyargıları, kuramsal eğilimleri ve benzer konular üzerinde kendisine yönelik yapmış olduğu eleştiriyi ifade etmektedir. Pozitivist araştırmalarda geçerliği sağlamak için önyargıların sıfırlanması ne kadar önemli ise yorumlayıcı çalışmalar için de o kadar önemlidir. Nitel araştırmalarda araştırmacının teorileri, inançları ve algılarını sıfırlamak mümkün değildir. Ancak araştırmacının bu durumun farkında olması ve bununla baş etmeye yönelik stratejiler geliştirmesi önemlidir (Maxwell, 2018). Yapılan çalışmada araştırmacıdaki muhtemel önyargıların, geçerliği etkilememesi için Klein ve Myers (1999)'in prensipleri kullanılmıştır. Bu bağlamda; a) araştırma desenine ve gerçek bulgulara yol gösteren kuramsal önyargılar arasındaki olası çatışmalara hassasiyet gösterilmiş; b) araştırmacı ve katılımcılar arasındaki iletişime dayalı olarak toplanan bulguların toplumsal doğası üzerine eleştirel yansıtımalar yapılmış, c) aynı olayın farklı katılımcılar tarafından yorumlanmasına hassasiyet gösterilmiştir. Bu bağlamda araştırmacı;

- Araştırma süresince kendi kişisel değerleri ve bakış açısını araştırma dışında tutmaya özen göstermiştir.

- Araştırmacının veri analizi süresince elde etmiş olduğu bulguları, kişisel önyargıları ve bakış açısına göre değil bağlamdan elde etmiş olduğu verilere (görüşme, gözlem, doküman ve kuramsal notlar) dayandırmıştır.
- Konu üzerinde önceden yapılmış olan çalışmalara ilişkin sonuçların, araştırmacının düşüncelerini etkilemesini önlemek adına alanyazın taraması veri analizi sonrasına ertelenmiştir.
- Analiz sonrası elde edilen kod ve kategoriler ile bunlar arasındaki ilişkilerin benzer alanda çalışan araştırmacılar tarafından da elde edilip edilmediği araştırılmıştır.

Patton (2014) nitel araştırmayı gerçekleştirecek olan araştırmacının çalışacağı konu ve bağlam üzerinde kısmi bir bilgiye sahip olmasının araştırma sürecini olumsuz yönde etkileyeceği ve çalışmanın objektifliği üzerinde tartışmaları beraberinde getireceğini ifade etmektedir. Bu eleştiriye dayanarak, yüksek lisans çalışmamı Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda yaptığımı ve bağlama ilişkin deneyime sahip olduğumu ifade edebilirim. Ayrıca Denetimli Serbestlik bünyesinde bulunan suçlu bireylere ilişkin yürütmüş olduğum birkaç çalışmam daha bulunmaktadır. Bu durumun hem araştırma örnekleminin profili hem de araştırma bağlamına ilişkin önemli bir deneyim sunduğunu ifade edebilirim. Mahkumların çoğu ile yüksek lisans tez sürecimde fiziksel aktivite yapmıştık. Bu durum onları daha yakından tanımama ve karşılıklı güven unsurunun kurulmasına katkı sağlamıştı. Bu durum yüksek lisans tezimi yürütmek için ilk kez gitmiş olduğum Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda kendimi daha rahat hissetmemeye katkı sağlamıştır. Bu nedenle ilk zamanlar yaşadığım tedirginliğin doktora tez sürecinde kendisini büyük bir rahatlığa bıraktığını ifade edebilirim. Doktora çalışmama başlamadan önce, Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda araştırmanın amacına yönelik bilgi vermek için hazırlamış olduğum seminerde birçok mahkumun beni hatırlaması ve konuşmak için yanıma gelmesi beni hem mutlu hem de güvende hissettirdi. Tekrardan aynı bireyler ile doktora tez sürecinde bir araya gelmenin, seminer sonrasında oturup konuşmanın diğer mahkumlar üzerinde de pozitif etkileri olduğunu, çalışmaya katılmalarında ve güven duymalarında arkadaşlarını refere aldıklarını düşünüyorum. Bu durumun yapılan görüşmelerin büyük

bir içtenlikle yürütülmesine zemin hazırladığını ve araştırmaya ilişkin ilkelere uyularak nesnelliğin sağlanması için büyük bir titizlik gösterildiğini ifade edebilirim.

3.9. Süre ve Olanaklar

Yapılan doktora tez çalışmasının yapılabilmesi için Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 672 sayılı karar dahilinde 26.09.2018'de çalışmanın uygunluğuna ilişkin Etik Onam Raporu alınmıştır. Alınan etik onam belgesi ile Adalet Bakanlığına bağlı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüne 24.01.2019 tarihinde başvuru yapılarak araştırma için izin istenmiştir. Araştırmanın 18 Şubat 2020 ile 16 Ağustos 2020 tarihleri arasında yürütülmesi için altı aylık bir süre tanınmıştır. Verilen izin aşağıdaki hükümleri kapsamaktadır:

- Kurumun belirlediği gün ve saatlerde görüşmelerin yapılması,
- Çalışmaya katılacak hükümlülerin bilgilendirilmesi ve onaylarının alınması,
- Araştırma konusu ile sınırlı kalınması,
- Ses kaydı ve görüntü alınmaması,
- Görüşmelerin kurum görevlileri nezdinde gerçekleşmesi,
- Çalışma sonuçlarının Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüne paylaşılması,
- Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nün izni olmaksızın yayınlanmaması (EK-5).

Çalışmaya 22.02.2019 tarihinde pilot görüşme ile başlanmış, 16.08.2019 tarihinde ise görüşmelere son verilmiştir. Doktora tez planlaması detaylı olarak EK-9'de sunulmuştur.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde veri analizinden elde edilen bulgulara yer verilecektir.

4.1. Temellendirilmiş Kuram Analizine İlişkin Bulgular

Bu bölümde veri analizi sürecinde keşfedilen çekirdek kategori ve ona bağlı kategorilere ilişkin bulgular sunulacaktır. Bulguların tartışılması esnasında bölüm 3.5.4. 'te tanımlanan araştırma soruları dikkate alınacaktır.

- Mahkum bireylerin Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumundaki yapılandırılmış aktivitelerden elde ettiği çıktılar nelerdir?

Analizin önerdiği ilk araştırma sorusuyla ilgili bulgular tablo 4.1.'de sunulmuştur. Buna göre tablo 4.1. çekirdek kategori için geliştirilen seçici kodlar ve alt düzey kategorileri göstermektedir. Bu bölümde her bir seçici kod ve ona bağlı alt düzey kategoriler ile açık kodlara ilişkin bulgular sırası ile tartışılacaktır. Ancak tekrara sebebiyet vermemek amacıyla bazı açık kodlar yalnızca kuramsal kodlama bağlantıları altında verilecektir.

“Bugün bu atölyeler onların sayesinde ayakta, bize kol kanat gerdiler¹, sahip çıktılar, sigortamızı yatırdılar, gelip sırtımızı sıvazladılar. Bunlar da bizim çalışma, hayata tutunma² motivasyonumuzu arttıran unsurlar”

Örneğin; yukarıdaki alıntı da ilk altı çizili ifade *destek görme*, ikinci altı çizili ifade ise *hayata tutunma* olarak kavramsallaştırılmıştır. *Destek görme* açık kodu, **Sosyal fayda** teması altında yer alan *sosyal ilişkilerin gelişmesi* alt düzey kategorisinde yer alırken; *hayata tutunma* açık kodu, **psikolojik fayda** teması altında yer alan *motivasyon sağlama* alt düzey kategorisi altında yer almaktadır. Ayrıca sosyal faydanın psikolojik fayda üzerinde etkili olduğunu ortaya koyan bu alıntı, sosyal fayda teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantılarında da geçmektedir. Bu durum doğrudan alıntılarının birden fazla kez yazılmasına neden olmaktadır. Tekrarı önlemek amacıyla kuramsal kodlama altında verilen açık kodlar, bağlı olduğu temalar altında tekrar verilmeyecektir. Kuramsal kodlama altında verilen kodların takibini kolaylaştırmak için, bu kodlar ilgili olduğu kategori bileşenlerinin sunulduğu tabloda altı çizili bir şekilde gösterilecektir.

Tablo 4.1. Çekirdek kategori ve Seçici kodlar

Çekirdek Kategori (Tema)	İlişkili Seçici Kodlar	İlişkilerin Analitik Notları
Mahkumların yapılandırılmış serbest zaman aktivitelerinden elde ettiği faydalar	Gelecek Beklentisi	TS sosyal beklentiler
		TS kazanımları devam ettirme
		TS ekonomik beklentiler
		Gelecek beklentisi
	Sosyal Fayda	Sosyal ilişkilerin gelişmesi
		Sosyal ihtiyacın karşılanması
	Koşuş Problemlerinden Uzaklaşma	İlişkilerin yıpranmasını önleme
		Suç işlemeyi önleme
	Fiziksel Sağlık	Fiziksel sağlığı kazanma
		Fiziksel sağlığı geliştirme
		Kötü bir durumun önlenmesi
	Psikolojik Fayda	Psikolojik sağlık
		Özgüven kazanma
		Can sıkıntısını önleme
		Bağımlılıktan kurtulma
		Motivasyon sağlama
	Ekonomik Fayda	Kendine ekonomik fayda
		Başkalarına ekonomik fayda
	Duygusal Fayda	Negatif duygulanım
		Pozitif duygulanım
	Rahatlama Faydası	Stres atma
		Yenilenme
		Hapishaneye uyum sağlama
	Bilişsel Fayda	Zihinsel fonksiyonları geri kazanma
		Zihinsel fonksiyonları geliştirme
	Kişisel Gelişim	Farkındalık
		Kendini geliştirme
		Mesleki deneyim

Çekirdek tema mahkumların cezaevi yönetimi tarafından hazırlamış oldukları yapılandırılmış rekreatif amaçlı aktivitelere katılmalarından elde ettikleri faydaların neler olduğu ile ilgilidir. Bulguların sunulmasında tümevarımsal bir yol izlenecek, öncelikli olarak açık kodlar, bağlı olduğu alt düzey kategoriler ile birlikte sunulacaktır. Daha sonra ilgili seçici kodun diğer temalar (seçici kodlar) ile ilişkisine yer verilecektir. İlişkiler verilirken karışıklığı önlemek için her bir temanın yordamış olduğu tema ile ilişkisi verilecektir. Örneğin **gelecek beklentisi teması duygusal fayda** tema ile karşılıklı bir ilişkiye sahiptir. Bu iki tema arasındaki karşılıklı ilişki gelecek beklentisi temasının altında yer almayacak, yalnızca gelecek beklentisinin duygusal fayda üzerindeki etkisine

değınilecektir. Duygusal faydanın gelecek beklentisi üzerindeki etkisi ise bağılı olduğı duygusal fayda temasının altında verilecektir. Seçici kodlar arasındaki ilişkilerin verildiğı kuramsal kodlama aşamasında ilişkiler, seçici kodların kapsadığı alt düzey kategoriler ve açık kodlamalar arasında gerçekleşmektedir. Okuyucunun takip etmesini kolaylaştırmak adına seçici kategoriler **kalin**; alt düzey kategoriler **kalin ve italik**; açık kodlar ise yalnızca *italik* olarak sunulacaktır.

4.1.1. Gelecek Beklentisi

Gelecek beklentisi, mahkum bireylerin elde etmiş oldukları kazanımlar aracılığıyla gelecekte kendilerinden bekledikleri öngörüyü ve bireylerin gelecek ile koymuş olduğı hedeflere ulaşabilme umudunu ifade etmektedir. Gelecek beklentisi seçici kodu, mahkum bireylerin ceza infaz kurumlarında yapmış oldukları yapılandırılmış aktivitelerin tahliye olduktan sonra onlara sağlayacağı kişisel, sosyal ve ekonomik faydaları kapsamaktadır. Katılımcılar rekreatif aktiviteler aracılığı ile bazı kazanımlar elde etmektedir. Bu kazanımlar yalnızca cezaevi koşulları içerisinde değil, mahkum bireylerin tahliye sonrası topluma yeniden entegre olabilmesi için de önemlidir. Sürekli karşılaştırma yöntemi ile yapılan analiz sürecinde araştırmacı, açık kodlardan dört alt düzey kategori elde etmiş ve bu kategoriler gelecek beklentisi temasının bir bileşeni olarak şekillenmiştir. Tablo 4.2.'te alt düzey kategoriler ve bileşenleri detaylı olarak sunulmaktadır.

Tablo 4.2. Gelecek Beklentisi kategorisinin bileşenleri

Seçici Kod	Alt Düzey Kategoriler	Açık kodlar
Gelecek Beklentisi	<i>Gelecek Beklentisi</i>	<i>Gelecek hayalleri kurma, Umutlu olma, Gelecek kaygısını önleme, Hayatı yönetme, Hayata devam etme</i>
	<i>TS Sosyal Beklentiler</i>	<i>Sosyal hayata adaptasyon, Suça tekrar karışmama, Topluma kazandırma, Sosyal ilişkileri yönetme</i>
	<i>TS Kazanımları Devam Ettirme</i>	<i>Etkinlik düzenleme deneyimi, Hobi olarak devam etme, Sorumluluğı devam ettirme, Meslekte yabancılık çekmeme</i>
	<i>TS Ekonomik Beklentiler</i>	<i>İstihdam etme, İhtiyaçları karşılama, İş bulma, İş kurma</i>

Gelecek Beklentisi

Çalışmaya katılan bireylerin tahliye sonrası beklentileri sorgulandığında, ortaya çıkan alt düzey kategorilerinden ilkinin gelecek beklentisi olduğı görülmektedir. Gelecek beklentisi, mahkumların yalnızca ceza infaz kurumlarında ceza sürelerini efektif bir

şekilde geçirmeleri değil, tahliye sonrasındaki beklentilerine ilişkin hayalleri, umutları ve kaygılarını da kapsayan alt bir düzey kategori olarak ortaya çıkmıştır. Ancak diğer alt düzey kategorileri kapsayacak soyut bir kavram olması nedeniyle, bu alt düzey kategorinin seçici koda dönüştürülmesi uygun görülmüştür. Gelecek beklentisi alt düzey kategorisine ilişkin yapılan yorumlar ve bu kategorinin tipik özellikleri doğrudan alıntılar ile verilmektedir. Gelecek beklentisine ilişkin düşünceler, yalnızca bireyin gelecek ile kurmuş olduğu hayallerini değil, bu hayallere erişebilmek için besledikleri umudu da ifade etmektedir. Katılımcılar, yapılandırılmış aktiviteler aracılığı ile elde ettiği kazanımlardan birinin “umut” olduğunu dile getirmektedir. Umutlu olma, gelecek beklentisi alt düzey kategorisinin açık kodlarından biridir.

“Mesela buradan çıktığınızda yeni bir iş yapabilir, başka meslek dallarında çalışabilirsiniz. Burada yani bu atölyede geleceğe dair çok ciddi umutlar taşıyabilirsiniz. (Veli)”

Umutlu olma, kadın katılımcılar arasında da sıklıkla bahsi geçen bir kavramdır. Kadın katılımcılar da erkek katılımcılar ile benzer unsurlardan bahsetmekte, hapishaneye ilk girdikleri zaman, kendilerine ve geleceğe yönelik umutlarının olmadığını ancak rekreatif aktiviteler sayesinde kendilerine fayda sağlayacak deneyimler edindiklerini ve bu durumun geleceğe umutla bakmalarına yardımcı olduğundan bahsetmektedir. Örneğin, ahşap boyama kursuna katılan Arzu (37) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Sıkılmaktan kurtuldum, yemek, çamaşır, temizlik belli bir süre sonra bunları yapmaktan sıkılıyorsunuz. Televizyon ve bulmaca da bir yere kadar. İnsan ondan da sıkılıyor ama kurslar öyle değil. Hep yeni bir şeyler öğreniyorsun. Bunlar geleceğe dair daha umutlu olmana sebep oluyor.”

13 yıl hüküm yemiş olan Eda (33)’da Arzu (37) ile benzer şeyler düşünmekte, katılmış olduğu atölye çalışmaları aracılığı ile iş konusunda daha kalifiye olduğunu, bu durumun da geleceği için umut doğurduğunu ifade etmektedir.

“Mesela kalfalık sınavına girdik ve sınav çok iyi geçti. Terzi kalfası oldum. Bunu resmiyete döktüm artık elimde bir mesleğim oldu. Kimsem olmasa bile yani bu, şu demek... Düzgün bir iş bulursam o belge ile hayatımı kazanıp tekrar cezaevine dönmem diye düşünüyorum. Bu nasıl bir mutluluk, umut anlatamam.”

Umutlu olma açık kodu mahkumların geleceğe nasıl baktıklarını yansıtmaktadır. Bu kategoriye ilişkin oluşturulan sonraki açık kod ise *gelecek kaygısını önlemedir*.

Katılımcılardan Burak (42), mahkumiyet hayatını hiçbir şey yapmadan geçiren mahkumların gelecek ile ilgili çok fazla kaygıları olduğunu, herhangi bir iş ve mesleğe sahip olmadıkları için aynı kaderi yaşamaktan korktuklarını belirtmektedir. Bu nedenle cezaevi yönetimi tarafından hazırlanan yapılandırılmış aktivitelerin, gelecek ile ilgili kaygıları yönetme hususunda önemli avantajlar sunduğunu dile getirmektedir:

“Buradaki çoğu mahkum; benim bir mesleğim yok bana iş vermezler, benim kaderim burası, çıksam yine içeri girerim diye düşünüyor. Hep geleceğe ilişkin kaygıları var. Keşke kalıp da burada daha fazla iş öğrenseydim ya da daha önce atölye çalışmalarına başlasaydım, diyorlar. Ancak atölye de çalışan çoğu insan gelecek ile ilgili bu tarz kaygılar barındırmıyor zihninde.”

Mahkumlar yapılandırılmış aktiviteler aracılığı ile tahliye sonrasında *hayata devam etme* fırsatlarının olduğunu ifade etmektedir. Katılmış oldukları kurs ve atölye çalışmaları, mahkumların kişisel gelişimleri için önemlidir. Bu durumun tahliye sonrası yaşamlarına da etki edeceği düşünülmektedir.

“Bu atölye çalışmaları bir kere hayata bağladı beni. Dışarıdaki hayatıma en azından devam edebilmemi sağlayacak. Ben 2007 yılından beri hayata küsmüştüm ta ki 2017 yılının temmuz ayına kadar.”(Metin)

Mahkum profili göz önüne alındığında çoğu mahkumun hapisaneye girmeden önce herhangi bir işinin veya mesleğinin olmadığı görülmektedir. Ayrıca görüşmeye katılan mahkumların yarısından fazlası (%57.8) mükerrer suça karışmıştır. Mükerrer suça karışmış olmaları, mahkumların tahliye olduktan sonra toplumsal hayata adapte olma hususunda problem yaşadıklarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu noktada rekreatif amaçlı yapılandırılmış aktivitelerin mahkumlar için önemli bir fırsat olduğu, birçok mahkumun kurslar ve atölye çalışmaları sayesinde meslek edindiği ve kendini geliştirdiği göz önüne alındığında, gelecekle ilgili pozitif beklentiler yaşamasının anlaşılır olduğu görülmektedir.

TS Sosyal Beklentiler

Tahliye sonrası sosyal beklentiler, bireylerin tahliye olduktan sonra toplumsal hayatla ilişkili beklentilerini ve inançlarını içermektedir. Mahkumlar serbest zaman aktivitelerinin, suç işlemiş bireyleri *topluma kazandırma* hususunda önemli bir rol oynadığını düşünmektedir. Mahkumlar çoğunlukla kendilerinin, topluma kazandırılmaları

için çalıştırılmaları gerektiğini ifade etmektedir. Onlara göre sürekli yatan, koğuş içerisinde hiçbir etkinliğe katılmayan ve kendini geliştirmeyen bireylerin tahliye olduktan sonra topluma kazandırılmaları mümkün değildir. Hükümlü bir mahkum olan Utku (27) bu konu hakkında şunları düşünmektedir:

“Cezaevinde çalışmayan, emek vermeyen bir mahkumun ıslah adı altında ıslah edildiği ya da topluma kazandırıldığını ben düşünmüyorum açıkçası. Burada gelip hiçbir işte çalışmayıp yıllarca yatan adam nasıl topluma kazandırılacak.”

Toplam 30 yıl hüküm giymiş olan Burak (42)’ta Utku ile benzer bir fikre sahiptir.

“Hocam bence 50 yıl bir adamı koğuşunda yatır, 50 yıl o adamı ıslah edemezsin. Bırakın dış dünyaya çocuklarına bile adapte olamaz. Cezaevinde bir adamın topluma kazandırılması için kesinlikle çalıştırılması lazım.”

Mahkumlardan Burak (42) ise bu aktiviteler aracılığıyla insanın birçok kazanım elde ettiğini, bu kazanımların insanın gelişmesi, itibar kazanabilmesi ve tahliye sonrası *sosyal ilişkileri yönetmesi* üzerinde önemli olduğunu düşünmektedir.

“Bu etkinlikler sayesinde insan ilişkileri, diyalogları, adab-ı muaşeret kuralları öğreniyor insanlar. Değişiyor ve gelişiyorlar... Ki bu da dışarıdaki hayatta insanın itibarı, iş bulabilmesi, insan ilişkilerini yönetebilmesi için çok önemli.”

Katılımcıların gelecekteki sosyal beklentileri arasında sıklıkla bahsettikleri konulardan biri de tahliye olduktan sonra *suça tekrar karışmamadır*. Birçok mahkum, ceza infaz kurumlarında kendilerini yetiştirerek tahliye olmak istemekte ve bu durumun suça tekrar karışmalarını önleyeceğine inanmaktadır.

“Kimsem olmasa bile yani bu, şu demek.. Düzgün bir iş bulursam o belge ile hayatımı kazanıp tekrar cezaevine dönmem diye düşünüyorum.” (Eda)

Eda (33) ile benzer fikre sahip olan Elif (20), uyuşturucu madde suçları nedeniyle toplam 3 kez cezaevine girmiş hükümlü bir bireydir. Geçimini daha önce uyuşturucu satarak kazandığını ifade etmekte, herhangi bir mesleği ve işi olmadığını söylemektedir. Bu kurslar sayesinde kendini geliştirip bir meslek edinerek suç teşkil edecek işlere uzak kalabileceğini şu şekilde açıklamaktadır:

“Hem burada hem açık cezaevinde hem de denetimli serbestlikte de bir sürü kurs veriyorlar. İşte orada bir meslek edinip belki de bir daha bu işlere sapmam.”

Katılımcılardan elde edilen yorumlar, tahliye sonrası sosyal hayata daha kolay adapte olabilmek için serbest zamanların etkin bir şekilde değerlendirilmesinin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Kendisini toplumdan dışlamış ya da toplum tarafından dışlanabilecek olan bir mahkumun, yeniden toplumun bir parçası olması neredeyse mümkün değildir. Bu nedenle mahkumların sosyal aktivitelere etkin bir şekilde katılması sorumluluk kazanmaları, meslek edinmeleri ve sağlıklı ilişkiler kurabilmeleri, tahliye sonrasında toplumsal hayata adapte olabilmeleri için büyük önem teşkil etmektedir.

TS Kazanımları Devam Ettirme

Tahliye sonrası kazanımları devam ettirme, mahkumların cezaevinde kaldıkları süre içerisinde edinmiş oldukları hobileri, alışkanlıkları ve sorumlulukları tahliye sonrasında da devam ettireceklerine ve bunların bir kazanım olduğuna yönelik inançlarını ifade etmektedir. Bu kazanımlardan biri olan *etkinlik düzenleme deneyimi*, hafta sonu ceza infaz kurumunda yapılan voleybol, futbol vb. sportif etkinliklerin bir sonucu olarak; bu etkinliklerin nasıl düzenleneceğine ilişkin öğrendikleri deneyimi anlatmaktadır. Bora (36) hapisaneye girdiğinde 120 kilo olduğunu ve daha önce hayatında hiç spor yapmadığını ancak cezaevinde yatmakta olduğu 1.5 yıl boyunca düzenli olarak halı saha maçlarına katıldığını ifade etmektedir. Konuya ilişkin düşünceleri ise şu şekildedir:

“Futbol açısından konuşacak olursak, amatör olarak bir katkı sağlamaz ama daha düzenli bir hayat, haftalık belki halı saha maçları gibi bir etkinlik düzenleme deneyimi sağlayabilir.”

Katılımcılardan bazıları ise serbest zaman aktiviteleri/ etkinliklerinin, özellikle hobi atölyelerinin onlara bir hobi kazandırdığını ifade etmekte ve bu aktivitelere *hobi olarak devam etmenin*, tahliye sonrasında serbest zamanlarını değerlendirmek için önemli olduğundan bahsetmektedir.

Eda (33)’ya göre “İnsan dışarıda hobi haline de getirebilir bu spor aktivitelerini ve bu aktivitelerin dışarıda da hobi haline gelmesi, boş zaman yönetimi için oldukça önemli.”

Arzu (37) ceza infaz kurumunda öğrendiklerini dışarıda da uygulayabileceğini ifade etmektedir.

“Muhtemelen burada öğrendiklerimi dışarı çıkınca da yapacağım ve anneme çok güzel şeyler öğreğim.”

Mehmet (20) genç bir hükümlüdür. Cezaevine girmeden önce herhangi bir işte düzenli olarak çalışmamasına rağmen cezaevine girdiği 4 aylık süreçte çini atölyesine düzenli olarak devam ettiğini ifade etmektedir. Mehmet'e göre yapılandırılmış rekreatif aktiviteler sorumluluk duygusunun gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Mehmet tahliye sonrasında da kazanmış olduğu bu sorumluluğu devam ettireceğine inanmaktadır. *Sorumluluğu devam ettirme*, disiplinli bir şekilde çalışabilmenin ön koşullarından biridir.

“Dışarıda biri bir şey dediğinde hemen tepki koyuyordum. Ya da ne bileyim annem babam eve nasıl olsa ekmek getiriyor düşüncesi vardı. Ancak buradan o sorumluluğu alarak çıkacağım bu da beni dışarıya çıkınca işine daha bağlı daha çalışkan daha disiplinli ekmeğinin değerini bilen bir insan yapacak diye düşünüyorum.”

Son olarak katılımcılar için ön plana çıkan bir diğer husus *meslekte yabancılık çekmemedir*. Mahkumlar rekreatif etkinlikler aracılığı ile mesleki beceriler kazandıklarını ifade etmekte, onlara göre bu beceriler tahliye sonrasında çalıştıkları alanda olmasa bile benzer çalışma alanlarında onlara aşinalık sağlayacaktır. Mobilya atölyesinde çalışan Furkan (36) düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Buradaki atölye ve kurs çalışmalarının bizlere tahliye olduktan sonra meslek edinme de ve seçmiş olduğumuz meslekte yabancılık çekmememize yardımcı olabileceğini düşünüyorum.”

Serbest zamanın efektif bir şekilde kullanılması yalnızca cezaevi süreci değil, tahliye sonrası süreçte de önemlidir. Mahkumların ceza süreleri göz önüne alındığında, ceza süresi en az olan mahkumun, 3 yıl 7 ay cezaya çarptırıldığı tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan çoğu mahkum, yıllardır atölye çalışmaları, kurs ve rekreatif aktivitelere devam etmektedir. Uzun yıllar bu aktivitelere devam etmeleri, çoğu mahkum için tahliye sonrasında da uğraşabilecekleri bir hobi edinmelerine katkı sağlamaktadır.

TS Ekonomik Beklentiler

Mahkumların tahliye sonrası beklentilerini oluşturan hususlardan bir tanesi de ekonomik beklentilerdir. Tahliye sonrası ekonomik beklentiler mahkumların gelecek ile ilgili en önemli beklentilerini oluşturmaktadır. *Tahliye sonrası ekonomik beklentiler*, mahkumların iş kurarak ya da iş bularak kendileri ve diğer mahkumların istihdam edilmesine yönelik düşüncelerini içermektedir. Mahkumların tahliye sonrasındaki en büyük beklentileri iş kurabilmektir. 27 yaşında lise mezunu olan Utku, tahliye sonrasında

mahkumların *iş kurmaları* için bu aktivitelerin önemli olduğunu aşağıdaki sözler ile belirtmektedir.

“Bunlar, yarın öbür gün çıktığın zaman bir iş açmak, bir işte kalifiye olmak ve kendi hayatını kurabilmek için çok önemli etkinlikler.”

Dilek (33) ise cezaevine girmeden önce herhangi bir iş ve mesleğe sahip olmadığını ifade eden mahkumlardan biridir. Dilek’e göre rekreatif aktiviteler aracılığıyla edindiği mesleki deneyim tahliye sonrasında *iş kurmasına* yardımcı olabilir:

“Birilerinin yanında çalışabilirim, bana destek olan biri olursa belki kendi iş yerimi bile açabilirim. Ya da ne bileyim mesela pasta börek dükkanı açabilirim. Sonra makine kullanmasını biliyorum, belgem var bu iş üzerinde dediğim zaman belki işveren için önceliğim olabilir. Sonuçta burada çıraklık ve ustalık eğitimleri alabiliyoruz. Buradan hazır eleman olarak çıkıyoruz.”

Mehmet (20)’in fikirleri de diğer katılımcıları destekler niteliktedir. Mehmet, öğrendiği meslek ya da meslek ile ilişkili bir *iş bulma* fırsatı olduğunu ifade etmektedir.

“Yani burada yapmış olduğum aktivitelerin hapishaneden çıktıktan sonraki hayatıma nasıl bir katkı sağlayacağını düşünüyorum ve fayda sağlayacağına inanıyorum. Çünkü burada öğrendiğim işi dışarıda yapabilirim. Ya da yaptığım işle bağlantılı bir iş bulabilirim diye düşünüyorum.”

Bazı katılımcılar ise diğer mahkumları istihdam edebilecekleri projeler üretebileceklerini ve bu vesile ile başka mahkumları *istihdam etme* fırsatı yakalayabileceğine inanmaktadır. Burak (42) tahliye sonrasında devletten alacağı proje desteği ile diğer mahkumları da istihdam edebileceği bir iş kurabilmesinin mümkün olduğunu ifade etmektedir.

“Buradan öğrendiklerimle birlikte aldığım deneyim ile çıktığımda devletten destek alabileceğim projeler ile bir iş kurmak ve çıktığı zaman bir iş bulup evine ekmek- aş götürmek isteyen mahkumları da orada çalıştırmak istiyorum.”

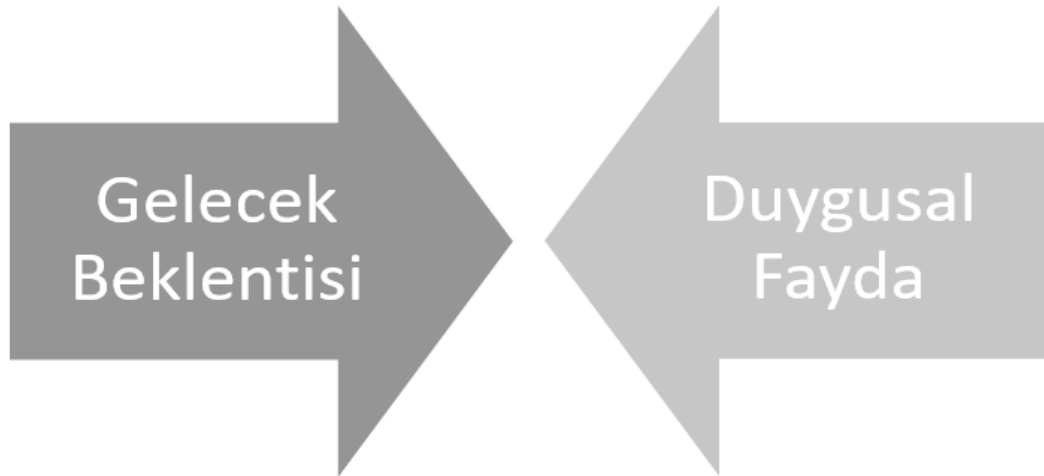
İhtiyaçları karşılama, mahkumların ekonomik giderlerini azaltma yoluyla onlara fayda sağlamaktadır. Bazı mahkumlar edinmiş oldukları mesleği, tahliye olduktan sonra icra edip etmeyecekleri hakkında herhangi bir fikirlerinin olmadığını ancak edinmiş oldukları mesleki deneyim sayesinde ihtiyaç duydukları bazı eşyaları yapabileceklerini ifade etmektedir.

“Ya mesela ben dışarı çıkınca çiftlik kurmayı düşünüyorum. Elim marangozluğa yatkın olduğu için kendi kümeslerimi kendim yaparım. Marangozluk işini bir meslek olarak yapar mıyım yapmaz mıyım bilmiyorum ama en azından bu mesleği ihtiyaçlarımı karşılamak için kullanabilirim.”

Toplumsal hayata adapte olabilmek ve suça yeniden karışmamak için gelirin önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir. Mahkumların çoğu adli sicil kayıtları nedeniyle toplumsal olarak etiketlenmektedir. Yaşadıkları bu dezavantaja, eğitim düzeylerinin düşük olması, herhangi bir işe veya mesleğe sahip olmama durumları da eklenince, iş bulabilmelerinin oldukça zor olduğunu söylemek mümkündür. Bu zorlukları asgari düzeye indirebilme, mahkum bireyi rehabilite ederek tahliye sonrasındaki sürece hazırlama amacıyla yapılandırılmış aktiviteler onlar için oldukça önemlidir.

Gelecek Beklentisi ile İlişkili Kuramsal Kodlamalar

Gelecek beklentisi seçici kodu, **kişisel gelişim, fiziksel sağlık, sosyal fayda, rahatlatma faydası, psikolojik fayda ve duygusal fayda** ile ilişkilidir. İlk beş temanın gelecek beklentisi üzerinde önemli bir etken olduğu başka bir deyişle gelecek beklentisini yordadığı görülmektedir. Gelecek beklentisinin bu temalar ile ilişkisi, ilgili bölümlerde ele alınmıştır. Bu bölümde gelecek beklentisi ile yordamış olduğu duygusal fayda arasındaki ilişki ele alınacaktır. Bu iki tema arasındaki ilişki incelendiğinde birbirlerini karşılıklı olarak yordadıkları görülmektedir. Temalar arasındaki ilişki şekil 4.1.’de gösterilmektedir.

Şekil 4. 1. Gelecek beklentisi teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları

Geleceğe dair umutlu olmanın mahkumların duygusal durumları üzerinde pozitif bir etkisi olduğu gibi, mahkumların duygusal durumların pozitif olmasının ise gelecek beklentilerini olumlu bir şekilde etkilediği görülmektedir. Duygusal faydanın gelecek beklentisi üzerindeki etkisi bölüm 4.1.7.'de ele alınmıştır.

Mahkumların geleceğe ilişkin beklentilerinin onların duygusal durumları üzerinde belirleyici olduğu tespit edilmiştir. **Gelecek beklentisi** ve **duygusal fayda** arasındaki ilişki şu şekildedir: **Gelecek beklentisi** alt düzey kategorisi altında yer alan *gelecek hayalleri kurma*, **pozitif duygulanım** alt düzey kategorisi altında yer alan *mutlu olma* ile ilişkilidir. Eda (33) bu durumu şu sözler ile ifade etmektedir:

“Edindiğim meslek sayesinde dışarıda bu işten para kazanıp bu para ile çocuklarıma bakacak olmanın hayali çok mutlu ediyor beni burada.” (Eda)

Gelecek ile hayalleri olan mahkumların duygusal anlamda mutlu olduğu görülmektedir. Gelecek beklentisi ile ilişkili temalar göz önüne alındığında rehabilitasyon sürecinin öncelikli olarak yüksek güvenlikli cezaevinde başlayan, açık cezaevi ve denetimli serbestlik süresince devam eden uzun bir süreç olduğu ve mahkumların bu süreçte yapılandırılmış aktiviteler aracılığı ile fiziksel, duygusal, sosyal, psikolojik, kişisel gelişim vb. bir çok fayda elde ettikleri tespit edilmiştir. Bu faydaların bir kısmı mahkumların tahliye sonrasındaki süreçlerini de etkilemekte ve onların gelecek beklentileri üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır.

4.1.2. Sosyal Fayda

Sosyal fayda, mahkumların yapılandırılmış aktiviteler aracılığı elde ettikleri kişisel ve kişilerarası kazanımlara ilişkin düşüncelerini ifade etmektedir. Sosyal fayda, mahkumların yapılandırılmış aktiviteler aracılığı ile kazanmış oldukları sosyal becerilerin, kendileri ve sosyal çevrelerine olan katkılarını yansıtmaktadır. Mahkumlar yapılandırılmış aktiviteler aracılığıyla hem aileleri hem de diğer mahkumlar ile iletişim becerilerini geliştirmekte bunun cebri bir sonucu olarak da bireyler arası ilişkilerini düzenlemektedir. Mahkumların sosyal çevreleri ile olan iletişimlerinin gelişmesi hem mahkum bireyin kendisi hem de sosyal çevresi için oldukça önemlidir. Sürekli karşılaştırma yöntemi ile açık kodlardan iki alt düzey kategori elde etmiş ve bu kategoriler sosyal fayda temasının bileşenleri olarak belirlenmiştir. Sosyal fayda, sosyal ilişkilerin

gelişmesi ve sosyal ihtiyacın karşılanması şeklinde iki alt düzey kategoriden oluşmaktadır (Tablo 4.3).

Tablo 4.3. Sosyal Fayda Kategorisinin Bileşenleri

Seçici Kod	Alt Düzey Kategoriler	Açık kodlar
Sosyal Fayda	<i>Sosyal İlişkilerin Gelişmesi</i>	<i>Arkadaş edinme, İletişimin gelişmesi, Empati kurabilme, İnsanları yakından tanıma, Samimiyetin artması, İlişkilerin düzelmesi, Dayanışmanın artması, <u>Destek görme</u>, Sosyalleşme</i>
	<i>Sosyal İhtiyacın Karşılanması</i>	<i>Takdir edilme, <u>Güven kazanma</u>, Güven duyma, Sevmesevilme, Saygı duyma, Aşağılanmayı önleme</i>

Sosyal İlişkilerin Gelişmesi

Sosyal ilişkilerin gelişmesi kategorisi altında yer alan görüşler, ceza infaz kurumunun zorlu şartlarına ve olumsuz birey psikolojisine rağmen, yapılandırılmış aktiviteler aracılığıyla mahkumların elde ettikleri bireysel ve toplumsal ilişkilerin gelişmesine yönelik yorumları içermektedir. Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile koğuştan çıkmakta ve başka insanlar ile etkileşime girmektedir. Mahkumlar bu süreci sosyalleşme olarak ifade etmektedir. Bu durum onlar ile bulundukları çevre arasında bir köprü kurmakta, kendi kabuklarından çıkarak diğer insanlar ile etkileşime girmelerine neden olmaktadır. Daha önce on kez cezaevine giren ve uzun yıllar cezaevinde yatan Utku (27), bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Zaman geçirmiş oluyorsunuz böyle aktiviteler sayesinde birde. Tabi sosyalleşıyorsunuz da aynı zamanda. Sosyal bir aktivite ve sosyallik bu dört duvar arasında insana en iyi gelen şeylerden birisi.”

Sosyalleşme, mahkumlar tarafından ifade edilen soyut bir kavramdır. Araştırmacı analizi derinleştirerek sosyalleşmenin mahkumlar üzerinde nasıl bir fayda yarattığını incelemiştir. İncelemeler sonunda ulaşılan somut temalar ise aşağıda detaylı olarak raporlanmıştır. *Arkadaş edinme*, açık kodlardan ilkidir. Bazı mahkumlar rekreatif aktivitelere katılmadan önce hiç arkadaşlarının olmadığını dile getirmektedir. Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığıyla yeni arkadaşlar edinebilir başka bir ifade ile rekreatif aktivitelerin mahkumların *arkadaş edinmesinde* önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir.

“Hayata dönüp gülmem, iletişimimi arttırmamın sonuçları o kadar çok şeyi etkiledi ki... Eskiden arkadaşım yoktu ama şimdi benimle konuşmak isteyen bir sürü insan var.” (Veli)

İnsan ilişkilerinin düzenlenmesi ve gelişmesi için *iletişimin gelişmesi* önemlidir. *İletişimin gelişmesi*, sosyal ilişkilerin gelişmesi alt düzey kategorisinde katılımcıların en fazla vurguladığı kavramdır. Katılımcıların neredeyse %70'i bu aktiviteler aracılığı ile hem kurumda çalışan memurlar hem aileleri hem de arkadaşları ile iletişimlerinin güçlendiğinden bahsetmektedir. Ayrıca bu aktiviteler aracılığıyla yalnızca kendilerinin kurum memurları ile iletişimlerinin gelişmediğini, bu durumun ailelerine de yansıdığını ve kurum memurları ile aileleri arasında da güzel bir iletişim oluştuğunu vurgulamaktadır. Mobilya atölyesinde çalışan Oğuz (39) yaşadığı deneyimi şu şekilde ifade etmektedir:

“Bunun dışında işe gitmenin bir diğer getirisi de şu: kurumdaki memurlar ile diyalogunuz çok iyi oluyor. Siz de sabah mesaiye giden akşam evine dönen kurum memuru gibi oluyorsunuz. Onlar nasıl mesai yapıyorlarsa, bizim de mesaimiz var. İşe gider gelirken onlarla da diyaloglarımız gelişiyor. Ne bileyim ziyaretime gelen karıma, çocuklarıma da hoş sohbet konuşuyorlar.”

Bazı katılımcılar ise bu yapılandırılmış aktivitelere katılmadan önce görüşe bile çıkmadıklarını, aileleri ve yakın çevreleri ile herhangi bir diyaloglarının olmadığını ancak bu aktiviteler aracılığı ile bir çevre edinip iletişim kurmaya başladığını belirtmektedir.

“İnsanlar ile diyaloglarım gelişti bunu ailem bile fark etti. Her şeye küsmüştüm. Kimseyle konuşmuyordum, ama şimdi bir arkadaş çevresi elde ettim bu sayede. Şimdilerde pek bir sohbet muhabbet akıyor, şakalaşıyoruz, gülüyoruz, eğleniyoruz.” (Veli)

Mehmet (20)'in anlattıkları da Veli'yi destekler niteliktedir. Mehmet koğuşa yeni gelen iki mahkumla ilgili deneyimlerini şu şekilde anlatmaktadır:

“Başka bir şey anlatayım size: Diğer iki koğuştan bize 2 kişi geldi. İlk geldiklerinde hiç selam vermezlerdi, bizle hiç konuşmazlardı ama 2 ay sonra adamın ruh hali, tavrı tarzı değişti. Adam herkesle konuşmaya başladı.”

Ali (39) hobi atölyeleri ve sportif aktivitelere düzenli olarak katılan hükümlü bireylerden biridir. Ali ise sportif aktivitelerin iletişimindeki rolünü şu sözler ile ifade etmektedir:

“Futbol sayesinde takım arkadaşlarıyla diyalogun geliştiriyor. Çünkü konu futbol olunca paylaşacak ve konuşacak çok şey oluyor. Kültürümüzde biliyorsunuz çok önemli bir yeri var futbolun. O yüzden futbolla ilgilenen çoğu kişinin konuşacak ortak çok fazla şey oluyor. Diyeceğim o ki bu aktiviteler sayesinde iletişim güçlendiriyor.”

Katılımcılar, İletişimin gelişmesi ile birlikte empati yeteneklerinin de geliştiğini ifade etmektedirler. Onlara göre *empati kurabilme*, iletişimin gelişmesi sonucu sosyal

çevrelerinde ortaya çıkan yansımadır. Katılımcılar, empatinin artmasının birbirlerini daha iyi anlamalarına yardımcı olduğunu belirtmektedirler. Arzu (37)'ya göre iletişim, empatinin yolunu açmaktadır.

“Böylelikle insanların iletişimi güçleniyor. Empati yapma özelliğiniz geliyor, insanlarla sohbet edince onların derdini kendi derdiniz gibi görebiliyorsunuz.”

Katılımcılar iletişimin artması ile insanları yakından tanıdıklarını ifade etmektedirler. *İnsanları yakından tanıma*, insan ilişkileri hususunda onlara önemli deneyimler kazandırmaktadır. Tuğçe (27) uyuşturucu suçları kapsamında cezaevine girmiş bir hükümlüdür. Tuğçe'nin konuya ilişkin düşünceleri ise şu şekildedir:

“Birde tabi burada çalışmak bu kadar iş yapmak, bu kadar insan tanımak, insanları öğretti bana.”

Bazı mahkumlar ise, insanları yakından tanımanın ve onlarla empati kurmanın, aralarındaki samimiyetin arttığını belirtmiştir. *Samimiyetin artması* birçok mahkumun deneyim edindiği, insanları kaynaştıran, birbiri ile yakınlaştıran bir kazanım olarak ortaya çıkmıştır.

“Ancak atölye çalışmalarında iş arkadaşlarınız ile samimiyetiniz artıyor, samimiyet artınca da insanlar birbiriyle uğraşmıyorlar.”

Mahkumlar ile görüşmelerden elde edilen bir diğer önemli kod ise *ilişkilerin düzelmesidir*. Katılımcıların çoğu rekreatif etkinliklere katılmadan önce insanlarla iletişimlerinin kötü olduğunu, bu durumun insan ilişkilerine de yansıdığını ifade etmekte, kişiler arası iletişim, empati ve samimiyetin artmasının insan ilişkilerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Burak (42) rekreatif etkinliklerin önemini şu sözler ile ortaya koymaktadır.

“Ah bir bilseniz bu etkinliklerin ne kadar faydası olduğunu. Adam ailesi ile kavgalı, ilişkileri çok kötü. Çocuğunu bile gözü görmüyor, çocuğundan nefret ediyor resmen. Ancak adam atölye çalışmalarına başlayınca düzene giriyor, her şeyi değiştiriyor. İnanın çocuğuyla ailesiyle bile ilişkileri düzeliyor.”

Dilek (33)'te rekreatif etkinlikler esnasında sohbet ediyor olmanın insan ilişkilerinin düzelmesinde etkili olduğunu ifade etmektedir.

“En azından bu aktiviteler aracılığıyla insanlar ile doğru düzgün sohbet edip konuşabiliyorsunuz, insan ilişkilerin de düzene giriyor böylelikle.”

İletişimin gelişmesi, insanları daha yakından tanıma ve empati kurabilme yeteneklerinin gelişmesi ve samimiyetin artması ile mahkumlar arası dayanışmanın arttığı da görülmektedir. Cezaevi şartları düşünüldüğünde *dayanışmanın artması* ceza sürecinin daha çekilir kılmasında önemli bir husus olabilir. Katılımcılar birlikte bir aktivite veya etkinliğe katılmanın dayanışmayı arttıran bir unsur olduğundan bahsetmektedir.

Pınar (28) çeşitli atölye çalışmalarına katılmış aynı zamanda düzenli sportif aktivitelere katılan bir hükümlüdür. Pınar’a göre bu aktiviteler ile mahkumlar arası birlik ve beraberlik sağlamaktadır.

“Bu da çalıştığımız kişiler ile dayanışmayı, iletişimi, birlik ve beraberliği arttıran bir unsur.”

Furkan (36) toplamda iki kez cezaevine girmiş bir hükümlüdür. İlk girmiş olduğu ceza infaz kurumunda yaşadığı deneyimden bahsetmekte, rekreatif aktivitelerin sadece koğuş için değil koğuşlar arası dayanışmayı arttırdığını da ifade etmektedir.

“Ben Denizli D tipinde 5.5 yıl kaldım. Orada, koğuşlar arasında hasım davası yoksa iki koğuş birlikte bir turnuvaya çıkarılabiliyordu. Bu da koğuşlar arası dayanışmayı arttıran hususlardan biriydi bana göre.”

Mahkumlar geçmiş yaşamlarında yaşadıkları zorluklar, cezaevi psikolojisi, geleceğe ilişkin yaşadıkları kaygılar vb. birçok problem ile boğuşmaktadır. Yaşamış oldukları bu problemler, mahkumların hem aileleri hem de çevresindeki bireyler ile olan ilişkilerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Yapılandırılmış aktiviteler mahkumlar arası ilişkilerin düzelmesi, buna dayalı olarak samimiyetin ve mahkumlar arası dayanışmanın artmasına katkı sağlamakta, sosyal çevreleri ile olan ilişkilerini düzenlemektedir. Bu durum hem mahkumun kendisi hem de yakın çevresi için önem teşkil etmektedir.

Sosyal İhtiyacın Karşılanması

Sosyal ihtiyaç bireyden bireye ve toplumdan topluma değişiklik gösteren, bireylerin birlik ve beraberlik içinde olması, bir grubun parçası olması, o gruba aidiyet duygusu beslemesi, onay görmesi, sevilmesi, sayılması vb. ihtiyaçlarını içermektedir. Bu ihtiyaçlar bireylerin yalnız ve terk edilmiş hissetmemesi için fizyolojik ve güven ihtiyacından sonra gelen

ihtiyaçlar olarak kabul edilmektedir. *Sosyal ihtiyaın karşılanması*, mahkumların yapılandırılmış aktiviteler aracılığı ile karşıladıkları sosyal ihtiyaa ilişkin dűřüncelerini içermektedir. Bireylerin temel olarak duyduğu sosyal ihtiyaçlar, bulunduğu toplumda var olabilmesi için oldukça önemlidir. Sosyal ihtiyaçlar içerisinde mahkumların en fazla dile getirdiği husus *takdir edilmedi*r.

Mahkumların birçoğu katılmış oldukları yapılandırılmış aktivitelerin aileleri, kurum memurları tarafından takdir ile karşılandığını ifade etmektedir. Mahkumlar serbest zaman aktivitelerine katılımları nedeniyle kurum memurları ve diğer görevlilerin kendilerine teşekkür etiklerini dile getirmekte bu durumun onlar için aktivitelere katılım sağlamalarında önemli bir motivasyon olduğundan bahsetmektedir. Arzu (37) bu dűřüncelerini řu şekilde ifade etmektedir:

“Bunun dışında konserler var eğlenceler var mesela konferansa gittiğimizde bizi teşvik etmeleri, takdir etmeleri bizim motivasyonlarımızı hep arttıran unsurların başında. Onlar tarafından daha da çok sevilip, teşvik edilmek, saygı duyulmak çok değerli...”

Mahkum bireyler bu aktivite ve etkinlikler aracılığıyla yalnızca güven kazanmamakta aynı zamanda insanlara olan güven duygularını da tazelemektedirler. Mahkumlardan Arzu (37), hapishaneye girmeden önce zor zamanlar yaşadığını ve insanlara olan güven duygusu yitirdiğini ifade etmektedir. Ancak bu aktiviteler ile insanları daha yakından tanıma şansı bulduğunu ve insanlara *güven duymaya* başladığını şu sözlerle dile getirmektedir:

“Güven sorunun vardı insanlara karşı, bununla birlikte temizlik sorunun vardı. şimdilerde hem güven duygum arttı hem de güveneceğim kişileri daha doğru bir şekilde seçmeyi öğrendim.”

Yapılandırılmış aktiviteler aracılığıyla kazanılan bir diğer sosyal ihtiyaç *sevme-sevilmedi*r. Bu aktiviteler bireyler arasındaki ilişkileri düzenlemekle kalmamakta mahkumlar arası, mahkumlar ile kurum personeli arası, kurum personeli ile mahkum aileleri arasında bir sevgi çemberinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Marangozhane atölyesine düzenli olarak katılan Bora (36)’ya yaşadığı deneyimi şu cümleler ile aktarmaktadır:

“Seviliyoruz, hürmet gösteriyorlar bize hatta sadece bize değil ailemize karşı da çok sevecen tavırlar gösteriyorlar. Örneğin, eşim ziyarete geldiği zaman bana, burada çok sevildiğimi ve kendisine de çok iyi davranıldığını söylüyor.”

Serbest zaman aktiviteleri ve etkinlikleri aracılığıyla mahkumların kazanmış olduğu başka bir sosyal ihtiyaç ise saygıdır. *Saygı duyma*, bireylerin yaptıkları işler neticesinde hem kendilerine hem de diğer insanlara karşı duydukları sosyal ihtiyacı ifade etmektedir.

“Bu aktivitelere katılıp bazı şeyler başarabildiğimi gördükten sonra hem insanlara saygıyı hem de kendime daha saygılı olmayı öğrendim.” (Arzu)

Okur- yazarlığı olmayan Başak (39) boş zamanlarında eğitim faaliyetlerine katıldığını, okuma yazma kursu sayesinde okuma yazma öğrenmeye başladığını söylemektedir. Okuma-yazma bilmiyor olmasının çevresi tarafından aşağılanmasına, hor görülmesine neden olduğunu ancak okuma-yazma öğrenmeye başladığından bu yana çevresi tarafından aşağılanmadığını belirtmektedir. *Aşağılanmayı önleme*, bu çalışmada bireylerin ihtiyaç duyduğu son sosyal ihtiyaçtır.

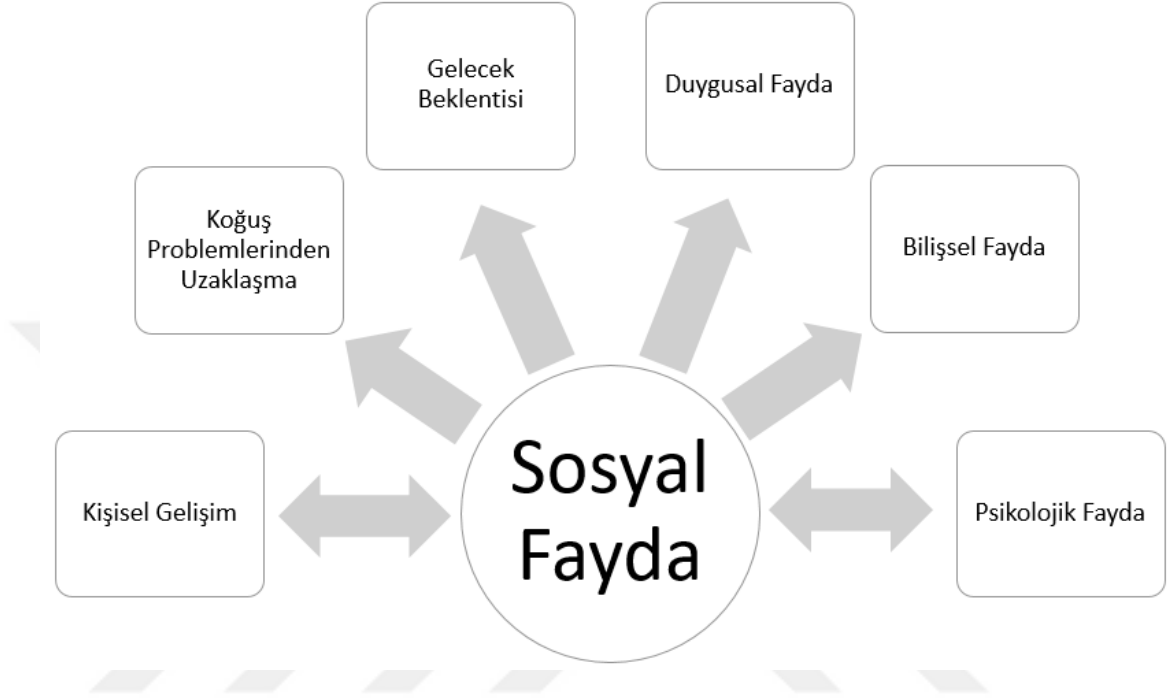
“Bir de okuma yazma bilmeyen insana cahil deniyor, öyle görünüyor bu insanlar. Şimdi bu benim kendime olan güvenimi arttırdı. Önceden insanlar okuma-yazma olmayınca sorduğum soruyu bile anlamıyordun deyip beni aşağılıyorlardı.”

Yapılandırılmış aktivitelere katılmak sosyal ilişkilerin gelişmesine katkı sağladığı gibi birlik ve beraberlik içinde olmak sevgi, saygı, ait olma gibi sosyal ihtiyaçların karşılanmasına da katkı sağlamaktadır. Sosyal çevresi ile ilişkileri gelişen mahkum, var olduğu toplumun bir parçası haline gelir. Mahkumların toplum içindeki yeri göz önüne alındığında, sosyal ihtiyaçların karşılanması özellikle dezavantajlı olan bu örneklem için oldukça önemlidir.

Sosyal Fayda ile İlişkili Kuramsal Kodlamalar

Mahkumların rekreatif aktiviteler aracılığı ile elde ettikleri **sosyal fayda** teması, **duygusal fayda**, **psikolojik fayda**, **kişisel gelişim**, **koşuş problemlerinden uzaklaşma**, **gelecek beklentisi**, **bilişsel fayda** ve **ekonomik fayda** ile ilişkilidir. Ancak bu temalardan ekonomik fayda, sosyal faydanın yordayıcısı olduğu için iki tema arasındaki ilişki bölümde 4.1.6.’da ele alınmıştır. Bu bölümde sosyal fayda ve yordadığı temalar ile

ilişkileri detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Sosyal fayda ile ilişkili olan temalar şekil 4.2.'de verilmektedir.

Şekil 4. 2. Sosyal Fayda teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları

Mahkumların cezaevi etkinliklerinden elde ettiği faydalar ana temasındaki **sosyal fayda**, **kişisel gelişim ve psikolojik fayda** temaları ile çift yönlü bir ilişkiye sahipken **duygusal fayda**, **bilişsel fayda**, **gelecek beklentisi ve koşuş problemlerinden uzaklaşma** teması ile tek yönlü bir ilişkiye sahiptir.

Sosyal fayda mahkumların **gelecek beklentisini** önemli ölçüde belirlemektedir. Mahkumlar rekreatif aktiviteler sayesinde insanları daha yakından tanıma fırsatı elde ettiklerini ve insan konusunda deneyim kazandıklarını ifade etmektedir. Onlara göre bu deneyim tahliye sonrasında da insan ilişkilerini yönetmek için kendilerine bir fırsat sunmaktadır. **Sosyal ilişkilerin gelişmesi** alt düzey kategorisi altında yer alan *insanları yakından tanıma*, **tahliye sonrası sosyal beklentiler** alt düzey kategorisi altında yer alan *sosyal ilişkileri yönetme* ile ilişkilidir.

“İnsan ilişkileri ve insanı tanıma hususunda deneyim kazandım bu aktivitelere katılarak. Burada meşhur bir laf vardır: Rabbim sen beni dostlarımdan koru ben düşmanlarım ile mücadele ederim. Yani kimin ne olduğunu anlama hususunda çok ciddi bir deneyim

kazandım. Belki bunun mahkumiyet sonrasındaki hayatta insan ilişkilerimi yönetmemde de önemli bir katkısı olabilir.”(Bora)

Mahkumların sosyal ilişkilerinin gelişmesinin kendilerini geliştirmelerine katkı sağladığı; kendilerini geliştirmelerinin de sosyal ilişkilerini geliştirmeleri hususunda pozitif bir etki yarattığı görülmektedir. Bir başka ifade ile **sosyal fayda** ile **kişisel gelişim** arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğu söylenebilir. Kişisel gelişimin sosyal fayda üzerindeki etkisi bölüm 4.1.10.’da detaylı bir şekilde ele alınmıştır. **Sosyal ilişkilerin gelişmesi** alt düzey kategorisi altında yer alan *iletişimin gelişmesi*, hem alt düzey bir kategori hem de açık bir kod olan *kendini geliştirme* ile ilişkilidir. Furkan (36)’a göre mahkumlar, rekreatif aktiviteler sayesinde arkadaşları ile birçok konuda konuşabilmekte ve bu durum onların kişisel gelişimine katkı sağlamaktadır.

“Rekreatif aktiviteler aracılığı ile arkadaşlarım ile birçok konuda konuşma imkanım oluyor. Yalnızca arkadaşlarım değil kurs hocamla da... Ve onlarla kurduğum iletişim kendimi geliştirmemi sağlıyor diyebilirim.”

Sosyal faydanın karşılıklı ilişkisinin olduğu temalardan biri de **psikolojik faydadır**. Mahkumların yakın çevreleri ile düzelen ilişkileri, insanlar ile kurdukları yakınlıklar ve sosyalleşme düzeyleri arttıkça psikolojik sağlıkları ve yaşama tutunma motivasyonlarının arttığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte psikolojik faydanın sosyal faydayı pozitif olarak etkilediği durumlarda söz konusudur. Buna göre mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile psikolojik olarak daha sağlıklı hale gelmekte, bu durum mahkumların sosyal ilişkilerini olumlu bir şekilde etkilemektedir. Psikolojik faydanın sosyal fayda üzerindeki etkisine bölüm 4.2.5’te değinilmiştir. **Sosyal ilişkilerin gelişmesi** altında yer alan *iletişimin gelişmesi* ve *destek görme*, **motivasyon sağlama** altında bulunan *hayata tutunma* ve *işe sarılma* teması ile ilişkilidir. Oğuz (39) insanların sürekli hal hatır sormasının onu hayata bağladığını ifade etmektedir.

“Herkes hal hatır soruyor ve bu durum beni acayip motive ediyor hem işim hem de hayata tutunmam için.”

Burak (42) ise kurum personelinin kendilerine kol kanat germeleri, destek vermelerinin onları hayata bağladığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bugün bu atölyeler onların sayesinde ayakta, bize kol kanat getirdiler, sahip çıktılar, sigortamızı yatırdılar, gelip sırtımızı sıvazladılar. Bunlarda bizim çalışma, hayata tutunma motivasyonumuzu arttıran unsurlar.”

Mahkumların psikolojik sağlıkları üzerinde etkili olan sosyal faydalardan biri de arkadaş edinmedir. Mahkumlar rekreatif aktivitelere katılan kişilerin diğer mahkumlara göre daha uyumlu olduklarından bahsetmektedir. Kendilerine daha uygun arkadaş edinen mahkumlar, psikolojik sağlık bakımında daha avantajlı duruma geçmektedir. **Sosyal ilişkilerin gelişmesi** altında yer alan *arkadaş edinme*, **psikolojik sağlık** altında yer alan *psikolojik çöküşü engelleme* ile ilişkilidir.

“Cezaevinde arkadaş bulmak kolay değil, derdini herkese anlatamıyorsun, özellikle ben her şeyini başkalarına kolaylıkla anlatan bir insan değilim. Derdimi anlatamadığım zaman bu düşüncelerle baş başa kaldığım zamanda psikolojim bozuluyor daha fazla. Ama atölyede çalışınca hem daha fazla arkadaş ediniyorsun yani yeni bir insan tanıma şansın oluyor, hem de insanlar ile dertleşebildiğin bir ortam oluyor. Arkadaş çok önemli.”

Sosyal fayda ile psikolojik fayda arasındaki ilişkide ön plana çıkan hususlardan biri de takdir edilme, saygı duyulma, övgü alma vb. sosyal ihtiyaçların özgüveni arttırdığıdır. **Sosyal ihtiyaçların karşılanması** altında yer alan *takdir edilme*, **özgüven kazanma** altında yer alan *başarma hissi* ile ilişkilidir.

“Hoca mesela ertesi gün bana teşekkür ediyor, beni tebrik ediyor. Övgü almak çok güzel. İnsan yaptığı işle ilgili başaracak hissini yaşıyor.”

Sosyal faydanın ilişkili olduğu temalardan biri de **koğuş problemlerinden uzaklaşma**dır. Mahkumlar arası dayanışma ve desteğin artması koğuşta yaşanan tartışma ve problemleri azalmaktadır. **Sosyal ilişkilerin gelişmesi** alt düzey kategorisi altında yer alan *destek görme*, **ilişkilerin yıpranmasını önleme** altında yer alan *kavgayı önleme* ile ilişkilidir. Metin (36) çalışan mahkumların işçi koğuşunda toplandığını ve buradaki insanların birbirine yardımcı olduğunu ifade etmekte bu durumun ise koğuş içinde yaşanan kavgaları önlediğini ileri sürmektedir.

“Bulunduğunuz ortamdaki insanlar da oldukça önemli. Buradaki insanlar genelde birbirinin maddi ve manevi ne sıkıntısı varsa koşmaya çalışıyor. Bir sorunları varsa onların sorunu çözmeye çalışır. Bunlar burada çok önemli. Birinin size manevi destek sağlaması. Allah var ben eğer atölyede çalışmasaydım başıma bir iş alırdım muhakkak, cezamı da uzatırdım.”

Sosyal fayda ile ilişkili olan bir diğer tema **duygusal fayda**dır. Sosyalleşme, insanlarla iletişimin artması, sosyal ihtiyaçların karşılanması mahkumları memnun ve mutlu etmekte, keyifli zaman geçirmesini sağlamakta vb. pozitif duyguları arttırmaktadır. **Sosyal ihtiyacın karşılanması** alt düzey kategorisi altında yer alan *güven kazanma* ve *takdir edilme*, **pozitif duygulanım** altında yer alan *mutlu olma* teması ile ilişkilidir. Oğuz (39) rekreatif aktiviteler aracılığı kurumdaki memurlar ile diyaloglarının geliştiğini bu durumun kendileri ile kurum memurlarının daha yakın olmalarına katkı sağladığını söylemektedir. Kurum memurları tarafından güven duyulan biri olmanın ise kendisini mutlu ettiğini ifade etmektedir.

“Birde tabi bize güvenmeleri o beni çok onore ediyor. İnsanlara güven veriyor olmak beni çok mutlu ediyor.”

Mahkumlar aynı zamanda rekreatif aktiviteler aracılığı ile sosyal ilişkilerini geliştirmektedir. Bu durum mahkumların hem güzel vakit geçirmeleri hem de geçmişte yaşadıkları olumsuzlukları bir kenara bırakmalarına yardımcı olmaktadır. **Sosyal ilişkilerin gelişmesi** altında yer alan *iletişimin gelişmesi*, **pozitif duygulanım** altında yer alan *keyifli zaman geçirme* ile ilişkilidir.

“İnsanlar işleri birlikte bir masa eşliğinde karşılıklı yapıyor, yaparken de sohbet muhabbet edip birbiriyle şakalaşiyor. E hali ile insanlarla konuşuyorsunuz ve diyalogunuz da var. Öyle olunca zamanda güzel geçiriyor.”

Sosyal fayda ile ilişkili olan son tema ise **bilişsel fayda**dır. Mahkumların rekreatif aktiviteler sayesinde sosyalleştiği ve bu sosyalleşme esnasında zihinlerindeki olumsuz düşüncelerden uzaklaştıkları görülmektedir. **Sosyal ilişkilerin gelişmesi** alt düzey kategorisi altında yer alan *iletişimin gelişmesi*, *zihinsel fonksiyonların geri kazanılması* alt düzey kategorisi altında yer alan olumsuz düşüncelerden uzaklaşma ile ilgilidir.

“Atölye de keyfimiz iyi ayrıca arkadaşlarla sohbet muhabbet derken zaman sadece geçmekle kalmıyor siz sürekli geçmişteki kötü geçmişinizi düşünmekten uzaklaşıyorsunuz.”

Mahkumların yapılandırılmış aktivitelere katılmaları mahkumların yalnızca sosyalleşmeleri ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamalarına katkı sağlamaz. Sosyal ilişkilerin gelişmesi mahkumların kişisel gelişimleri, duygusal ve psikolojik durumlarını da pozitif

olarak etkilemekte, olumsuz düşüncelerden ve mahkumları koğuş problemlerinden uzaklaştırmaktadır. Ayrıca sosyal hayatın bir parçası haline gelen mahkumun tahliye sonrası kendisinden beklentilerinin de daha yüksek olduğu görülmektedir.

4.1.3. Koğuş Problemlerinden Uzaklaşma

Cezaevinde bulunuyor olmanın birey psikolojisi üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Mahkumlar hem mahkumiyet hayatına hem de dışarıdaki ailelerine ilişkin derin kaygılar beslemekte ve bu durum onların stres altında hissetmelerine neden olmaktadır. Bu stresin üzerine duş, tuvalet sırası vb. fiziki koşullara dayalı problemler, koğuşların kalabalık olmasına ve suçluların birbirleriyle anlaşamama durumuna dayalı kişiler arası problemler eklendiğinde, koğuştaki birçok tartışma ve problemin meydana geldiği ifade edilmektedir. **Koğuş problemlerinden uzaklaşma teması**, rekreatif aktivitelerin koğuştaki yaşanan problemler üzerindeki etkilerine ilişkin düşünceleri içermektedir. Veri analiz sürecinde koğuş problemleri ile ilgili açık kodlar **kavgayı önleme** ve **suç işlemeyi önleme** olarak iki alt düzey kategoride toplanmıştır. Bu iki alt düzey kategori ise koğuş problemlerinden uzaklaşma temasının bileşenleri haline gelmiştir.

Tablo 4.4. Koğuş problemlerinden uzaklaşma Kategorisinin Bileşenleri

Seçici Kod	Alt Düzey Kategoriler	Açık kodlar
Koğuş Problemlerinden Uzaklaşma	<i>İlişkilerin yıpranmasını önleme</i>	<i>Anlaşamadığı insanlardan uzaklaşma, Benzer insanların bir araya gelmesi, Dedikoduyu önleme, İlişkilerin yıpranmasını önleme, Kavgayı önleme, Problemlerle baş etme, Tartışmayı önleme, Zorbalığı önleme</i>
	<i>Suç işlemeyi önleme</i>	<i>Kumari önleme, İlaç satımını önleme, Hırsızlığı önleme, Haraç kesmeyi önleme</i>

İlişkilerin Yıpranmasını Önleme

Rekreatif aktivitelerin koğuş ilişkilerinin düzenlenmesi üzerinde belirleyici bir rolü olduğu ifade edilebilir. Mahkum bireyler, rekreatif aktiviteler aracılığı ile bulundukları koğuştan dışarı çıkmaktadır. Bu durum sürekli bir arada olan insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemekte ve koğuş içerisinde yaşanan problemleri asgari düzeye indirmektedir. **İlişkilerin yıpranmasını önleme**, mahkumların rekreatif aktiviteler sayesinde koğuştaki yaşanan problemlerden nasıl uzaklaşabildiklerine ilişkin düşüncelerini ifade etmektedir. Koğuştaki yaşanan problemlerin önüne geçilebilmesi için mahkumlar arası ilişkilerin düzenlenmesi önemlidir. Bu nedenle **İlişkilerin yıpranmasını önleme**, hem

açık bir kod hem de diğer kodların temel sebebi olması nedeniyle alt düzey kategori olarak yeniden kavramsallaştırılmış, başka bir ifade ile soyutlanmıştır.

Yaralama, fiziksel saldırı ve gasp suçlarından toplamda 8 kez hüküm giyen Oğuz (39)'a göre rekreatif aktiviteler koğuştaki problemlili insanlardan uzak kalma fırsatı yaratmakta bu durum *ilişkilerin yıpranmasını önlemektedir*.

“Sayım bittikten sonra ben işime gidiyorum ve akşam sayım sonrası koğuşuma dönüyorum. Dolayısı ile bu insanlardan uzak kalıyorum. Diyeceğim o ki, koğuştan çıkarak gününü atölyede geçirmek insanlar ile ilişkilerinin yıpranmasını önlemek için bulunmaz bir fırsat. Böylelikle hem insanlarla ilişkiler yıpranmıyor hem de atölyede güzel vakit geçiriyorum.”

Veli (42)'de Furkan ile benzer fikirler taşımakta, serbest zamanı mahkum için en tehlikeli olan zaman olarak yorumlamaktadır. Veli'ye göre insanlar boşluktan birbirine sarmaktadır. Bu nedenle koğuşta tartışma ve kavganın hiç eksik olmadığı, mevcut bu problemlilerden uzak kalmak için rekreatif aktivitelere katılımın önemli olduğunu söylemektedir. Bir başka ifade ile rekreatif aktivitelere katılım, mahkumlar arasında yaşanan *kavgayı ve tartışmayı önleme* için gereklidir.

“Aynı zamanda boş zaman burada en tehlikeli şey çünkü boş olan insan burada başlı başına bir tehlike arz ediyor. İnsanların yapacağı çok şey var dışarıda ama burada yapacak bir şey olmayınca aklınızın alamayacağı minicik bir şey bile inanılmaz sıkıntılara sebep olabiliyor. Boş olmak çok kötü inanın. Kavgaya, tartışma problem istemiyorsan bir şeyler ile uğraşacaksın arkadaş.”

Durum kadınlar için de benzerlik göstermektedir. Fatma (33)'da koğuşta, sudan sebepler nedeniyle sıkça problem yaşadıklarını ancak atölye çalışmalarının tartışma ve kavgalardan kendilerini uzaklaştırmak için bir fırsat olduğunu düşünmektedir.

“İnsanlarla sorun yaşıyoruz ve bunlar sudan sebepler ve insanın nabzı bir anda yükseliyor. Oturuyorsun biri ile dertleşmeye bir şey konuşuyorken bir bakıyorsun bir anda sorun yaşanmış. O konuşma karşılıklı ithama dönüşmüş hop kavga başlamış bir anda. Ancak atölye çalışmaları sayesinde tartışmalardan uzak kalıyoruz, bu çalışmalar içerideki problemlilerden bizi koruma da kurtarıcı oluyor. Tartıştığımız insanlar genelde koğuşta olan ve hiçbir iş yapmayan, işsizlikten birbirine saran tipler oluyor.”

Mahkumlar arasında ilişkilerin yıpranmasına neden olan diğer unsurlardan biri dedikodudur. Dilek (33)'e göre çalışmayan insanlar boşluktan sürekli dedikodu

yapmaktadır. Rekreatif aktivitelere katılıyor olmak hem *dedikoduyu önlemekte* hem de dedikodu yapılan ortamdan mahkumları uzaklaştırmaktadır.

“Herhalde bir de şunu söyleyebilirim, işsiz adam dedikodu yapan adam oluyor hocam. Bu durum koğuştaki ilişkilerin bozulmasına ve çok ciddi sorunların oluşmasına neden oluyor. Ben çalıştığım için tabi bunca laf, söz ve dedikodudan uzak oluyorum ve hal böyle olunca da problemenden de uzak oluyorum.”

Koşu problemlerine neden olan durumlardan biri de mahkumların anlaşılamadığı bireyler ile bir arada bulunmalarıdır. Bu durum kavgalar ve tartışmaların nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Bu nedenle mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile *anlaşılamadığı insanlardan uzaklaşma* fırsatı elde etmektedirler.

“Diyeceğim o ki aynı koğuştaki olmanıza rağmen bazı insanlar ile fikren, ahlaken anlaşamıyorsunuz. Bu insanlarla bir arada kaldığınızda da bir süre sonra asabınız bozuluyor, bir süre sonra herkes herkesin gözüne batıyor, adamın yürümesi, gülmesi bile canınızı sıkıyor. Öyle olunca anlamsız kavgalar, tartışmalar çıkıyor. Ama çalışınca durum farklı oluyor. Sayım bittikten sonra ben işime gidiyorum ve akşam sayım sonrası koğuşa dönüyorum. Dolayısı ile bu insanlardan uzak kalıyorum.” (Oğuz)

Mahkum bireyler rekreatif aktiviteler aracılığı ile kendileri gibi iyi halli mahkumlar ile bir araya gelmektedir. *Benzer insanların bir araya gelmesi* yaşanabilecek tartışma ve kavgaların önlenmesi, huzurlu bir ortamın sağlanması için etkili bir faktördür. Oğuz (39) atölye ortamındaki arkadaşları ile kendini rahat hissettiğini ve paylaşacak birçok ortak noktaya sahip olduklarını ifade etmektedir.

“Beraber çalıştığım arkadaşlarım ile var olduğum ortamda o kadar rahatım ki. Ortam o kadar güzel ki... Bu kendimi inanılmaz rahat hissetmemi sağlıyor. Hem düzgünler hem de aynı suç nedeniyle yattığımız için birbirimizi anlama, konuşma imkanımız oluyor.”

Rekreatif aktivitelerin koşu problemlerini önleme hususundaki en büyük faydalarından biri de mahkumların katılmış oldukları kurslardır. Pınar uzun bir dönem öfke kontrol kurslarına katıldığını ifade etmektedir. Pınar (28)’ a göre bu kurslar mahkumlara öfke kontrolü sağlayarak koğuştaki yaşanabilecek *problemlerle baş etme* pratiği kazandırmaktadır.

“Pozitif olduğu kadar negatif ve denge problemi yaşayan insanlarla bir aradayız ve her an sorun yaşayabiliyoruz. Bazen sınırlarını aşan insanlara karşı öfke kontrolünü bir zırh gibi görüyorum ve bu özelliğe sahip olmama yardımcı olan ve bu kursa katılmamda bana vesile olan herkese çok minnet duyuyorum.”(Pınar).

Mahkumların çoğu koğuŖta yaŖanan tartişmaların, kavgaların ve illegal olarak yapılan işlerin temel sebebini, serbest zamanların değerlendirilme şekline bağlamaktadır. Mahkumlar serbest zamanların efektif bir şekilde kullanılmaması ve mahkumların bir şeyler üretmeden aynı döngü içerisinde günlerini geçirmelerinin cebri bir sonucu olarak koğuş problemlerinin ortaya çıktığını ifade etmektedir. Onlara göre rekreatif aktiviteler mahkumları bulundukları problemlili ortamlardan uzaklaştırma, birbiri ile daha iyi anlaşabilen homojen gurupların oluşmasına yardımcı olmakta, problemlilerle baş edebilme yetilerini geliştirmektedir.

Suç İşlemeyi Önlleme

Mahkumlar tarafından koğuş kavgalarına neden olan temel unsurlardan birinin, mahkumların serbest zamanlarında hiçbir şey üretmemesi olduğu ifade edilmiştir. Yukarıda belirtilmiş olan bu durum yalnızca koğuşta yaŖanan problemliler değil aynı zamanda koğuş içinde suç teşkil eden olaylara da neden olabilmektedir. Mahkumların çoğu, ekonomik olarak yetersizdir ve birçoğu bu duruma rağmen çalışmayı, bir şeyler üretmeyi tercih etmemektedir. Bu durum illegal olarak para kazanmanın yolunu açan suç davranışlarına zemin hazırlamaktadır. Ancak alışan mahkumlar için durum farklılık göstermekte, çalışan mahkum hem kendi parasını kazanabilmekte hem de bu aktiviteler aracılığı ile iyi halli mahkum olmaya devam etmekte ve suça karışmamaktadırlar.

Cinsel suçlardan hüküm giymiş olan Metin (36) ise çalışmanın önemli olduğunu, çalışmayan kişilerin diğer arkadaşlarına ait eşyaları aldığından bahsetmektedir. Bu bağlamda rekreatif aktiviteler *hırsızlığı önleme* hususunda mahkumlara fayda sağlamaktadır.

“alışmak koğuşta oturmaktan çok daha iyi. Keşke memur gözetimi altında çalışan bir sürü insan olsa ve insanlar çalışsa. Böylelikle insanlar hırsızlık gibi problemlilerde yaşamazlar. alışmadıkları için koğuşta diğer insanların malzemelerini alıyorlar insanlar.”

Koğuşta suç teşkil eden davranışlardan bir tanesi de ilaç satımıdır. Mahkumlar, diğer mahkumların hasta olma bahanesi ile kendisine ilaç yazdırdığını ve bu ilaçları diğer mahkumlara satarak bu durumdan gelir elde ettiklerini ifade etmektedir. İlaç satımını önleme, rekreatif aktiviteler aracılığıyla önlenen bir başka suç olarak karışımıza

çıkmaktadır. Bunun dışında mahkumların karıştığı suçlardan bir diğeri de illegal kumar oyunlarıdır. Bazı mahkumlar iddia ve şans oyunları ile diğer mahkumların paralarını alabilmektedirler. Mahkumlara göre rekreatif aktivitelere katılmak *ilaç satımını önlenme ve kumarı önlenme* üzerinde koruyucu bir etkiye sahiptir. Veli (42)’ye göre yaşanan bu olayların en önemli sebebi mahkumların hiç bir şey yapmamasıdır.

“Aktivitelere katılmayanlar mesela yasak olan şans oyunları oynamaya ya da ne bileyim hastayım diyerek ilaç içmem lazım diye ilaç yazdırıp onun satmak gibi yasadışı işlere sürükleniyor.”

Burak (42)’da benzer hususlardan bahsetmekte illegal işlere karışan insanların genellikle gece ayakta olduğunu gündüz ise tüm gün yattığını ve hiç bir şey üretmediğini ifade etmektedir. Oysa işçi koğuşunda suç teşkil eden bu tür durumların olmadığını vurgulamaktadır.

“Çalışmasaydım ne olacaktı diye düşünüyorum? İnsanlar birbirine üstünlük kurmaya çalışıyor koğuşlarda, gece denetim az olduğu için kumar oynamaya çalışıyorlar, birbirlerinin paralarını alıyorlar. İşte atıyorum iddiaya giriyorlar, birbirlerinin eşyalarını çalıyorlar. Düşünün adamlar sürekli iddiaya tutuşuyorlar, işte havalandırma esnasında üstümüzden kuş geçecek mi, yok efendim sayıma gelecek personel sayısı tek mi yoksa çift mi olacak gibi.”

Serbest zamanlarını hiçbir şey üretmeden geçiren mahkumların sıkılma problemi yaşadığı ve maddi olarak güçlük çektiği görülmektedir. Mahkumların yaşamış olduğu bu problemler suç unsuru teşkil eden davranışlara da zemin hazırlamaktadır. Koğuşta yaşanan suçların önlenmesi için serbest zamanların efektif bir şekilde değerlendirilmesi önemlidir. Bu bağlamda rekreatif aktivitelerin suçun önlenmesinde koruyucu bir rol oynadığını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Koğuş Problemlerinden Uzaklaşma ile İlişkili Kuramsal Kodlamalar

Koğuş problemlerinden uzaklaşma ile ekonomik fayda, kişisel gelişim, fiziksel sağlık, bilişsel fayda, sosyal fayda ve psikolojik fayda arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Psikolojik fayda dışındaki tüm temalar koğuş problemlerinden uzaklaşma temasının yordayıcılarıdır ve ilgili oldukları bölümlerde detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu bölümde ise koğuş problemlerinin bir çıktısı olarak mahkumların psikolojik durumlarına yani koğuş problemlerinden uzaklaşma ile psikolojik fayda arasındaki

ilişkiye değinilecektir. **Koğuş problemlerinden uzaklaşma** ile **psikolojik fayda** arasında karşılıklı bir ilişki olduğu görülmektedir. Koğuşta yaşanan problemlerin sebebi mahkumların psikolojik durumları olduğu kadar, yaşanan bu problemler mahkumların psikolojik durumlarını da etkilemektedir. Psikolojik faydanın koğuş problemlerinden uzaklaşma üzerindeki etkisi ise bölüm 4.2.5'te tartışılmıştır. **Koğuş problemlerinden uzaklaşma** ve **psikolojik fayda** arasındaki ilişki Şekil 4.3'te verilmektedir.

Şekil 4. 3. Koğuş problemlerinden uzaklaşma teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları

İlişkilerin yıpranmasını önleme alt düzey kategorisi altında yer alan ***zorbalığı önleme***, ***psikolojik sağlık*** ile ilişkilidir. Cinsel suçlardan hüküm giymiş Metin (36), eski koğuşunda zorbalığa uğradığını ancak işçi koğuşuna geçince hem zorbalığın bittiğini hem de kendisini psikolojik olarak daha iyi hissettiğini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Diğer koğuşta sorunlar yaşadığım insanlar seninle konuşmayarak senin cezalandırıyorlar. Buradaki en büyük ceza bir insanla konuşmamak. İşçi koğuşuna geçince çok şükür konuşacak adam da insanda bulabiliyorsunuz. Bu bana psikolojik olarak çok iyi geldi.”

Mahkumiyet hayatının yarattığı psikolojik sorunlar, cezaevinin fiziksel koşulları ve farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip olan mahkumların bir arada bulunmasının getirdiği bir takım dezavantajlar bulunmaktadır. Koğuşta yaşanan kalabalık nedeniyle duş ve tuvalet problemleri, farklı suçlar nedeniyle bir araya gelen mahkumların kişisel anlaşmazlıkları, mahkumlar arasında tartışmalara, zorbalıklara ve kavgalara neden olabilmekte ve

mahkum psikolojisini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Rekreatif aktiviteler ise mahkumların koğuştan çıkmaları, psikolojik olarak rahatlamaları ve problemlili olan ortamdan uzaklaşmalarına yardımcı olmak koşuluyla koğuşta yaşanan problemleri asgari düzeye indirmektedir. Bu bağlamda yapılandırılmış aktivitelerin hem mahkumların psikolojik sağlıkları korumak hem de cezaevi güvenliğini sağlamak için ekonomik ve kolay ulaşılabilir aktiviteler olduğunu söylemek mümkündür.

4.1.4. Fiziksel Sağlık

Sedanter bir yaşam bireylerin fiziksel sağlıkları üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu nedenle içinde fiziksel aktiviteyi barındıran rekreatif aktiviteler bireylerin sağlıklı bir hayat sürdürmeleri için oldukça önemlidir. Cezaevinin fiziki şartları düşünüldüğünde mahkumların hareket alanlarının sınırlı olduğu ifade edilebilir. Fiziki koşulların yanı sıra cezaevinde bulunmanın kendisi ciddi motivasyon problemlerine neden olmakta ve mahkumların çoğu, ceza sürelerini hiç bir şey yapmadan hareketsizce geçirmektedir. Bu durumun mahkumların fiziksel sağlıklarını olumsuz bir şekilde etkilediği söylenebilir. **Fiziksel sağlık**, mahkumların rekreatif aktivitelerin sağlık durumları üzerindeki etkilerine yönelik düşüncelerini içermektedir. **Fiziksel sağlık**, **fiziksel sağlığı geliştirme**, **fiziksel sağlığı kazanma** ve **kötü bir durumun önlenmesi** şeklinde üç alt düzey kategoriden oluşmaktadır.

Tablo 4.5. Fiziksel Sağlık Kategorisinin Bileşenleri

Seçici Kod	Alt Düzey Kategoriler	Açık kodlar
Fiziksel Sağlık	Fiziksel Sağlığı Geliştirme	<i>Dinç olma, Esneklik kazanma, Fiziksel gelişim, Fiziksel sağlık, Koordinasyonu artırma</i>
	Fiziksel Sağlığı Kazanma	<i>Ağrılardan kurtarma, Akciğer iyileşmesi, Böbrek taşlarından kurtulma, Horlamayı önleme, İlaç kullanımını bırakma, Kilo kontrolü sağlama, Kireçlemeden kurtulma, Kondisyon kazanma, Titreme probleminden kurtulma, Uyuşma probleminden kurtulma, Vücut hantallığından kurtulma, Yürüme probleminin düzelmesi</i>
	Kötü Bir Durumun Önlenmesi	<i>Akciğer problemlerini önleme, Fiziksel çöküşü engelleme, Fiziksel enerjiyi atma, Fiziksel yorgunluk, Hareketsizliği önleme, Hastalıklardan koruma, Sağlıklı kalma</i>

Fiziksel Sağlığı Geliştirme

Fiziksel sağlığı geliştirme alt düzey kategorisi rekreatif aktivite ve etkinlikler aracılığıyla mahkumların mevcut sağlık durumlarını var olan düzeyden daha üst düzeye çıkarmalarına ilişkin sağladığı faydaları içermektedir. Katılımcılar, içinde fiziksel aktivite barındıran kurs ve atölye çalışmalarının fiziksel sağlıklarını geliştirmelerinde önemli katkıları olduğunu ifade etmektedir. Bazı mahkumların yapılan aktivitelerin fiziksel sağlıkları için önemli olduğuna, kendilerini fiziksel olarak iyi hissettiklerine ilişkin daha genel ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle açık bir kod olan *fiziksel sağlık* diğer açık kodları ve alt düzey kategorileri kapsayacak şekilde soyutlanarak seçici koda dönüştürülmüştür.

On bir suçtan hüküm giyen ve uzun zamandır cezaevinde bulunan Utku (27)'nin da konuya ilişkin düşünceleri ise şu şekildedir:

“Futbol ve spor aktiviteleri vücut sağlığı ve psikolojik sağlık açısından kişiye katkı sağlıyor.”

Mahkumlara bu aşamada fiziksel sağlığı açmaları istenmiş ve yapılan görüşmelere ilişkin satır satır okumalar fiziksel sağlığın farklı boyutlarını ortaya koymuştur. Bunlardan biri *dinç* olmadır.

“Ha bir de en azından güne dinç kalkıyoruz bu aktiviteler sayesinde. Bütün gün hareket ettiğimiz için kendimizi fiziksel olarak daha iyi hissettiriyor.” (Fatma)

Başak (39)'da Fatma ile benzer düşüncelere sahiptir. Ona göre bedenin fiziksel olarak dinç kalabilmesi, her daim çalışmakla mümkün olabilir. Bu düşüncelerini “işleyen demir paslanmaz” metaforu ile açıklamaktadır.

“Babam hep -çalışan demir paslanmaz- derdi. Gerçekten öyle. Çalıştıkça fiziksel olarak daha dinç hissediyorsun kendini.”

Esneklik kazanma, rekreatif aktivite ve etkinliklerin başka bir çıktısıdır. Sportif aktivitelere katılan Demet (29), sporun kendini hem zinde tuttuğuna hem de esneklik kazanmasına katkı sağladığını ifade etmektedir:

“Spor beni daha esnek yapıyor ve daha zinde tutuyor.”

Koordinasyonu arttırma, mahkumların elde ettiği bir diğer fiziksel sağlık çıktısıdır. Mahkumlar fiziksel aktivite içeren aktiviteler aracılığı ile koordinasyonlarının arttığını belirtmektedir. Terzilik kursuna uzun süredir devam eden Eda (33) bu kurs sayesinde el-zihin koordinasyonu kazandığını ifade etmektedir.

“Terzilik eğitim için de şunları söyleyebilirim: Sanki benim hayatımı değiştirecek en önemli aktivite idi. Tamam el zihin koordinasyonu arttıran diğer kurslar da var ama terzilik en keyif aldığım iş.”

Mahkumlar katılmış oldukları fiziksel aktiviteler sayesinde fiziksel olarak da geliştiklerini ifade etmektedir. Düzenli olarak futbol ve voleybol maçlarına katılan Furkan (36) spor aktivitelerinin *fiziksel gelişim* sağladığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Spor fiziksel olarak beni geliştiren bir şey. Şimdilerde eskisi gibi cılız değilim mesela.”

Mahkumlar katılmış oldukları rekreatif aktivitelerin, kendilerini eskisinden daha iyi duruma getirdiğine ilişkin söylemlerde bulunmuştur. Sportif aktivitelere katılan bireylerin fiziksel esneklik ve fiziksel görünümünde değişme olmasına karşın diğer yapılandırılmış rekreatif aktiviteler dinç olma, fiziksel sağlık, koordinasyon gibi hususlarda mahkumları geliştirmiştir.

Fiziksel Sağlığı Kazanma

Fiziksel sağlığı kazanma alt düzey kategorisi mahkumların geçmişte yaşadıkları sağlık problemlerinden, rekreatif aktivite ve etkinlikler aracılığıyla kurtulmalarına ilişkin görüşleri içermektedir. Mahkumlar içinde bulundukları fiziksel ve psikolojik koşullar nedeniyle ciddi sağlık problemleri yaşamaktadır. Sağlık problemlerinin iyileştirilmesi ve mahkum bireyin yeniden sağlığına kazandırılmasında rekreatif aktivitelerin önemli olduğu ifade edilebilir. Katılımcı yorumları incelendiğinde bazı katılımcıların yapılandırılmış aktivitelere katılım sağlamaya başladıktan sonra sağlıklarını geri kazandıkları görülmektedir. Fiziksel Sağlığı kazanma, mahkumların hangi hususlarda sağlık problemleri yaşadıkları ve rekreatif aktiviteler ile bu sağlık sorunlarının nasıl üstesinden geldiklerini açıklamaktadır.

Metin (36) hapishanede uzun süre hareketsizliğe bağlı olarak yürüme problemleri yaşadığını bu nedenle ciddi bacak ağrıları çektiğini dile getirmektedir. Atölye çalışmaları bu *ağrılardan kurtulması* için yardımcı olmuştur:

“Yata yata bir insan yürümeyi unutuyor. Bacaklarımın ağrısından ne iğneler yedim. Ancak atölye çalışmalarına başladığım şu 2 senedir çok şükür hiç sorunum yok.”

Başak (39) ise mahkumiyet hayatının sağlığını olumsuz yönde etkilediğini ancak atölye çalışmalarına başladıktan sonra fiziksel sağlık durumunda ciddi değişiklikler olduğunu ifade etmektedir. Başak, rekreatif bir aktivite olarak terzi ve kilit atölyesine katılmakta düzenli olarak voleybol oynamaktadır. Akciğerlerinde sıvı ve böbreğinde taş olduğunu ifade etmiştir. Ancak düzenli olarak rekreatif aktivitelere katılmaya başladıktan sonra bu problemlerden kurtulduğunu belirtmektedir. Rekreatif aktivitelerin *akciğer iyileşmesi ve böbrek taşlarından kurtulma hususunda* mahkumlara yapmış olduğu katkılar şu şekilde ifade edilmektedir:

“Akciğerlerimde sıvı vardı, böbrek taşlarım vardı. Çok sıkıntılarım oldu yani fiziksel olarak. Panik atağım çok sık olurdu. Kurstan sonra yaklaşık 5 aydır panik atak geçirmiyorum. Uyku İlaçlarımı bıraktım artık onları da kullanmıyorum. Hem fiziksel hem de psikolojik olarak gayet iyiyim. (Başak)

Durumu Başak ile benzerlik gösteren başka mahkumlarda bulunmaktadır. Mahkumların çoğu sağlık problemlerine dayalı olarak tansiyon, şeker, kalp vb. bir sürü ilaç kullanmaktadır. Rekreatif aktivitelere katılan bazı mahkumlar, *ilaç kullanımını bırakma* hususunda aktivitelerin önemli bir rolü olduğunu ifade etmektedir. Kalbinde ritim bozukluğu olan Utku (27) çini atölyesine gitmekte ve düzenli olarak spor aktivitelerine katılmaktadır. Bu sayede düzenli olarak kalp ritim bozukluğu için kullandığı ilaçları bırakmıştır:

“Kalbimde ritim bozukluğu varmış ve doktor bana düzenli kullanmam için kalp ilacı yazdı. Daha sonra da bunu düzenli kullanmak ve düzenli spor yapmak zorundasın dedi. Ben daha sonra kendime geldim, her gün düzenli olarak sporumu yapmaya başladım kalkar kalmaz ve zaman içinde de kalp ilaçlarımı bıraktım. Şimdi hem kalp ilacı kullanmıyorum hem de eskisinden çok daha iyiyim.”

Fiziksel sağlığı en fazla etkileyen hususlardan biri de kilo problemidir. Aşırı kilo alımı birçok sağlık problemini de beraberinde getirmekte, kilo alma gibi aşırı kilo verme de

sağlık açısından bireyleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bazı mahkumlar yaşamış oldukları derin psikolojik yıkıntılara dayalı olarak aşırı kilo verdiklerini, bazıları ise aşırı kilo alma problemi yaşadıklarını ve durumlar nedeniyle sağlıklarının olumsuz yönde etkilendiğini belirtmektedir. Ancak her iki grup için de rekreatif aktivitelerin *kilo kontrolü sağlaması* ve mahkumların sağlıklı olabilecekleri kilo aralığına gelmelerine pozitif katkı sağladığı görülmektedir.

“Burada olduğum sürede depresyondan dolayı yeme içme alışkanlıklarım değişmişti, mesela davranışlarım değişmişti, çok kilo vermiştim, hiçbir şey yemiyordum. Sağlığım çok kötüydü ama bu kurslar sayesinde çok şükür topladım, kilo aldım.” (Veli)

Bir başka mahkum olan Ali (39) ise aşırı kilodan muzdarip olduğunu söylemekte ve kiloya dayalı yaşadığı problemlerden bahsetmektedir.

“Ben 118 kilo geldim buraya. Ayaklarımda sıkıntılarımda vardı. Bir gün sabah kalktım ve eğilip çorabımı giyemedim ve o gün kilo vermeye karar verdim. Yürüyüş, ip atlama ve futbol ile 30 kilo verdim.”

Satır satır okumalar esnasında kilo probleminin birey üzerinde yaratmış olduğu sağlık problemleri de belirlenmiştir. Bu sağlık problemlerinden biri olan *yürüme probleminin düzelmesi ve horlamayı önleme* analiz neticesinde ortaya çıkan diğer açık kodlardır.

Düzenli olarak kurum tarafından düzenlenen voleybol, futbol vb. sportif aktivitelere katılan Ali (39) kilo probleminin yarattığı sorunu ve bu problemten nasıl kurtulduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Ayaklarımda kiloya dayalı basma problemi vardı. Yürüyemiyordum. Ancak ayak problemim düzeldi düzenli spor yaptığım ve yürüyüş yaptığım için.”

Bora (36) ise kiloya dayalı olarak geçmişte horlama problemi yaşadığını ve yapmış olduğu fiziksel aktivite ile bu sorunlardan kurtulduğunu ifade etmektedir:

“Sürekli günde 3 saat civarında yürüyüş yaptım tabi diyetle birlikte ve bunun sonucunda tam 40 kilo verdim. 56 bedenden 42 bedene düştüm ve çok sağlıklı bir şekilde kilo verdim. Eskiden öyle bir noktadaydım ki bacaklarım bedenimi kaldırmıyor sanki 5 cm yukardan atlasam bacaklarım tuzla buz olacak sanıyordum. Bu ayaklarım beni nasıl taşıyor acaba diye düşünüyordum. Horlamamdan evime misafir gelmiyordu. O kadar vahim durumdaydım yani. Düşünsenize birlikte bir sürü insan ile yaşadığınız cezaevinde bu şekilde horladığınızı... Neyse ki bunların hepsi geçmişte kaldı.”

Hareketsizliğe bağlı olarak yaşanan bir diğer sağlık problemi de kireçlemedir. Mahkumlardan Mehmet (20), genç yaşına rağmen hareketsizlik nedeniyle kireçleme problemi yaşadığını ancak atölye çalışmalarının *kireçlemeden kurtulmasına* yardımcı olduğunu ifade etmektedir.

“Diğer koşu da dizlerimde kireçleme vardı hareketsizlikten. Şu an onlar düzeldi.”

Uzun yıllardır cezaevinde olan Kübra (38), düzenli olarak spor aktivitelerine katılmaktadır. Sigara kullanımına bağlı olarak kondisyonunun kötü olduğunu ancak sporun *kondisyon kazanmasına* katkısı olduğunu belirtmektedir:

“Koşu da alan az olduğu için volta atarken attığımız adım sayısı fazla olmuyor ama voleybol oynarken baya hareket ediyoruz, koşturuyoruz sağa sola. Sigara kullanan bir insanım ben. Yürürken bile ciğerlerim beni zorlardı ve yürürken bile yorulurdum. Bir insan iki adım atıp dinlenir mi? Ama şimdi daha uzun hareket ediyorum.”

Metin (36) ise ellerinde titremeler ve başında uyuşmalar olduğunu söylemekte, atölye çalışmalarının ellerindeki *tireme probleminden* ve başındaki *uyuşma probleminden kurtulmasına* yardımcı olduğunu ifade etmektedir.

“Nasıl anlatayım ki şimdi bu aktivitelerin faydalarını... Bir sürü faydası var. Ben çini atölyesine gelmeden önce ellerimde titreme başımda uyuşma ve panik atak krizleri yaşıyordum. Şimdi onların hiçbirisi kalmadı işçi atölyesine başladığımdan beri”.

Katılımcıların bir kısmı ise hareketsizliğin neden olduğu *vücut hantallığından kurtulmalarının*, katılmış oldukları rekreatif aktiviteler sayesinde olduğunu dile getirmektedir. Burak (42)’a göre hareketsizlik hantallığa sebebiyet vermektedir. Bu durum ise kendisinin hiçbir iş yapamaz hale gelmesine neden olabilecek bir problem teşkil edebilir.

“Eğer buraya geldiğimde çalışmasaydım tembel olurudum. İnsan sürekli uyuyor, hantal oluyor burada ve bir süre sonra hiçbir iş yapamaz hale geliyor.”

Mahkumlar sosyo-ekonomik koşulları nedeniyle cezaevine girmeden önce bir çok sağlık problemine maruz kalmakta bu durum cezaevinin fiziki koşulları ile birleşince mahkumların sağlık durumlarının iyice bozulduğu ifade edilmektedir. Yapılandırılmış aktiviteler mahkumların kaybetmiş oldukları sağlıklarını yeniden kazanmalarında etkin bir rol oynamaktadır.

Kötü Bir Durumun Önlenmesi

Kötü bir durumun önlenmesi alt düzey kategorisi, mahkumların mevcut sağlık durumlarının cezaevi koşulları ve yaşamış oldukları psikolojik sorunlar nedeniyle korunması ve daha kötüye gitmesinin önlenmesine yönelik görüşleri içermektedir. *Sağlıklı kalma*, mahkumların rekreatif aktiviteler aracılığı ile mevcut sağlık düzeylerini korumalarını ifade etmektedir. Fatma (33) rekreatif aktivitelerin sağlıklı kalma üzerindeki etkisini “kurtsuz bir elma” metaforuna benzetmiştir.

“Aktivitelere katıldığım zaman kendimi kurtsuz bir elma gibi hissediyorum. Çünkü içini kemiren bir şey yok, bana kendimi daha sağlıklı hissettiriyor. Buradan sağlıklı çıkmak çok önemli, sağlık olmazsa çıkınca bir şeyler yapmak birine faydalı olmak çok mümkün değil. Bu aktivitelerde fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı kalmanız çok önemli.”

Mahkumların cezaevinde yaşamış olduğu ve sağlık durumlarını tetikleyen hususlardan biri sigara kullanımıdır. Dar ve kapalı alanlarda sigara kullanımına bağlı olarak birçok mahkum akciğer sorunları yaşadığını ifade etmektedir. Katılımcılardan Demet (29), rekreatif aktivitelerin *akciğer problemlerini önlediğini* şu sözlerle açıklamaktadır:

“Ayrıca sigara kullanımına bağlı olarak yaşadığımı sorunlar da bir nevi önlüyor ve ciğerlerimi açıyor.”

Katılımcıların çoğu rekreatif aktivite ve etkinliklerin *fiziksel çöküşü engellemeye* yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Mahkum bireylerin çoğu, rekreatif aktiviteler olmaksızın fiziksel olarak sağlıklı kalabilmenin mümkün olamayacağını dile getirmektedir. Bora (36) bu düşüncelerini dile getirirken “paslanmayı önlemek” metaforunu kullanmıştır.

“Çalışıyor olmanın bir diğer avantajı paslanmayı engelliyor olması. Dört duvar arasında otursanız hem fiziksel hem de zihinsel olarak paslanırsınız.”

Mahkumlar tarafından en fazla refere edilen temanın *hareketsizliği önleme* olduğu tespit edilmiştir. Mahkumlara göre yaşanan birçok sağlık probleminin temelinde hareketsizlik bulunmakta ve hareket ederek yaşayacakları birçok problemin üstesinden gelebilmektedirler. Pınar (28)’a göre hareketsiz olanlar ciddi risk altında olan kişilerdir.

“Burada insanların hareketsizlikten dolayı sağlık durumları ciddi tehlike altında. Fiziksel sağlık bakımından olumlu bir yapıda olabilmeleri için hareket şart.”

Ali (39) ise hareketsizliğin obeziteye neden olabileceğini ifade etmekte, bu hareketsizlik probleminden kurtulmak için fiziksel aktivitelerin önemli olduğunu belirtmektedir.

“Hareket oluyor bizim için çünkü fiziksel aktivite yapıyoruz. Her gün o kadar kalori alıyoruz ki... Hiç hareket etmesek kesin obez oluruz.” (Ali)

Ayrıca mahkumların çoğu hareketsizlik yüzünden kendilerini bedensel olarak da iyi hissetmediklerini ifade etmektedir.

“Başka düşünüyorum da; sürekli sürekli koğuşun içinde otur otur vücut olarak da kendimi iyi hissetmiyorum. Sürekli yapacak bir şey olmadığı için uyumak zorunda kalıyorsunuz.” (Elif)

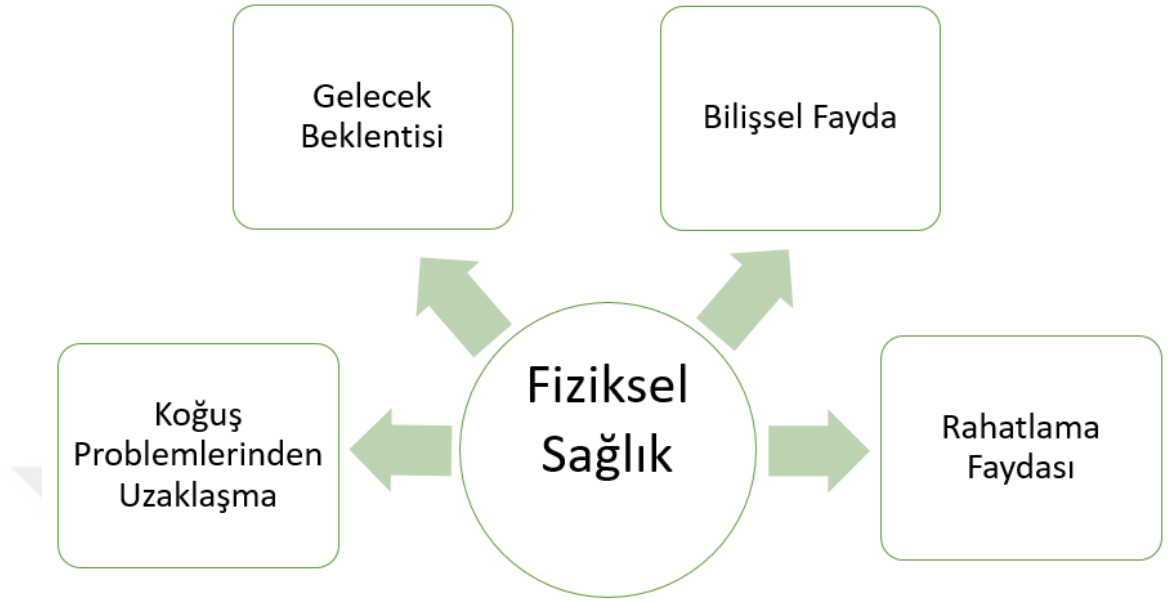
Mahkumların bilinçlenmesi, sağlıklı kalmaları ve bulaşıcı hastalıklardan korunmaları için serbest zamanlarında verilen eğitimler de oldukça önemlidir. Pınar (28) eğitim amacıyla gittiği hijyen kursu sayesinde *hastalıklardan korunması* için gereken bilgiye sahip olduğunu şu sözlerle söylemektedir:

“Bunun dışında hijyen kursuna katıldım. Bulunduğumuz ortam gereği toplu olarak yaşamaktayız. Bu şekilde yaşadığımız içinde sağlık koşullarımıza ve temizlik koşullarımıza uymamız gerekiyor. Ne tür şekilde korumamız gerektiğini ve bulaşıcı hastalıklardan korumak için neler yapmamız gerektiğini bu kursta öğrendim. Bedenimizi ve bulunduğumuz ortamı nasıl temizlememiz gerektiğini vurgulayan öğretici bir kurs.”

Mahkumlar rekreatif aktivitelere katılarak, mahkumiyet hayatının getireceği sağlık problemlerine karşı önleyici tedbirler aldıklarını ifade etmektedir. Rekreatif aktivitelerin sağlık üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, fiziksel sağlığın korunması ve yeniden kazanılmasında önemli bir fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Fiziksel Sağlık ile İlişkili Kuramsal Kodlamalar

Mahkumların rekreatif aktivitelere katılımlarının onların fiziksel sağlık düzeyleri üzerinde belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Mahkumlar rekreatif aktivitelere katılarak yalnızca fiziksel sağlıklarını iyileştirmemekte bununla birlikte farklı kazanımlar da elde etmektedir. Araştırma bulguları incelendiğinde **fiziksel sağlığın, rahatlama faydası, bilişsel fayda, gelecek beklentisi ve koğuş problemlerinden uzaklaşma, psikolojik fayda ve kişisel gelişim** ile ilişkili olduğu görülmektedir. Psikolojik fayda ve kişisel gelişim, fiziksel sağlığın yordayıcıları olduğu için ilgili oldukları bölümde sunulmuştur. Bu bölümde fiziksel sağlığın yordadığı temalar ile ilişkileri ele alınacaktır (Şekil 4.4.).

Şekil 4.4. Fiziksel sağlık teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları

Bulgular derinlemesine bir şekilde incelendiğinde fiziksel sağlığın, koşuş problemlerinden uzaklaşmaya yardımcı olduğu görülmektedir. Fiziksel sağlık ile koşuş problemlerinden uzaklaşma arasındaki ilişki şu şekilde açıklanabilir. Mahkumlar yapmış oldukları fiziksel aktiviteler aracılığı ile fiziksel enerjilerini attıklarını ifade etmektedir. Fiziksel enerjinin atılması, mahkumlarda fiziksel yorgunluk yaratmaktadır. Fiziksel olarak enerjisini atmış birey ise hiçbir tartışmaya dahil olmadan kendi odasına çekilip dinleme ihtiyacı hissetmektedir. **Kötü bir durumun önlenmesi** alt düzey kategorisi altında yer alan *fiziksel enerjiyi atma* ve *fiziksel yorgunluk*, **ilişkilerin yıpranmasını önleme** alt düzey kategorisi altında yer alan *tartışmayı önleme* ve *kavgayı önleme* ile ilişkilidir. Düzenli olarak spor aktivitelerine katılan Ali (39) bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Bunun dışında kötü enerjimi attım. Çok yorgun oluyorsun spor yaptığında ve o fiziksel yorgunluk nedeni ile gidip yatmak hiç polemiklere girmek istemiyorsun.”

Düzenli olarak spor aktiviteleri ile atölye çalışmalarına katılan Pınar (28)’da benzer düşüncelere sahiptir.

“Bu tarz sportif faaliyetlerin ardından koşuş içerisinde tartışma kavga vesaire gibi olumsuzlukların önlendiğini düşünüyorum. Herkes enerjisini atıyor, herkes yeterince yorgun oluyor.”

Fiziksel sağlık ile ilişkili olan bir başka tema ise **gelecek beklentisi**dir. Fiziksel sağlık gelecek beklentisinin de yordayıcısıdır. Mahkumlar tahliye olduktan sonra iş bulabilmek için fiziksel sağlıklarının yerinde olması gerektiğini aksi halde iş bulabilmelerinin zor olduğunu ifade etmektedir. İş bulamaması yeniden suç işlemesine neden olabilecek önemli bir faktördür. **Fiziksel sağlığı geliştirme** alt düzey kategorisi altında yer alan *fiziksel sağlık*, gelecek beklentisi alt düzey kategorisi altında yer alan *iş bulma* arasındaki ilişki Pınar (28) tarafından şu şekilde izah edilmiştir.

“Sağlığım olmazsa iş bulamam ki. Düşünün ki, bel fitiğın var, yok efendim kirelemem var. Kendime faydam yok ki, bir de üzerine iş bulayım. İş bulamazsam adapte olamazsam tekrar suç işlemek zorunda kalacağım ve buraya geri geleceğim.”

Fiziksel sağlığın etkisi olduğu diğer temalardan biri de **bilişsel fayda**dır. Mahkumlar cezaevi koşulları, stres ve psikolojik bunalımlara bağlı olarak zaman içerisinde bilişsel fonksiyonlarının zarar gördüğü ifade etmektedir. Fiziksel olarak aktif olan birey kendisini hem fiziksel hem de bilişsel (zihinsel) olarak daha aktif hissetmektedir. **Fiziksel sağlığı geliştirme** alt düzey kategorisi altında yer alan *fiziksel sağlık*, **zihinsel fonksiyonları geri kazanma** alt düzey kategorisi altında yer alan *zihni açık tutma* ile ilişkilidir.

Düzenli olarak voleybol, futbol vb. spor aktivitelerine katılan Utku (27) bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Bunun dışında aktif olarak voleybol ve futbol oynuyor olmamın vücuduma faydası var. Burada rrmemizi engelliyor, beni daha din yapıyor ve bedenim sağlıklı olduğa zihnimde daha açık oluyor.”

Bununla birlikte mahkumlar fiziksel aktivite aracılığı ile fiziksel enerjilerini atmakta ve bunun sonucunda fiziksel olarak yorulmaktadır. Yorulmak mahkumların olumsuz düşüncelerden arınmaları için de önemlidir. **Kötü bir durumun önlenmesi** alt düzey kategorisi altında yer alan *fiziksel enerjiyi atma* ve *fiziksel yorgunluk*, **zihinsel fonksiyonları geliştirme** alt düzey kategorisi altında yer alan *pozitif düşünme* ve **zihinsel fonksiyonları geri kazanma** alt düzey kategorisi altında yer alan *olumsuz düşüncelerden uzaklaşma* ile ilişkilidir.

“Spor ile fazla ve kötü enerjiyi atmak daha pozitif düşünmemizi sağladığı için burada çok değerli bir aktivite.”(Pınar)

Eda (33)'da Pınar (28) ile benzer düşüncelere sahiptir. Fiziksel olarak enerji atmanın olumsuz düşüncelerden uzaklaşmaya yardımcı olduğunu ifade etmektedir.

“Benim için önemlisi vaktin geçmesi. Vücudumun yorulduğu için kötü şeylerde düşünmüyorum.”

Fiziksel sağlık ile ilişkili son tema **rahatlama faydasıdır**. Fiziksel sağlık ile rahatlama faydası arasındaki ilişki incelendiğinde fiziksel olarak yorulmanın, mahkumlar üzerinde yarattığı en önemli etki rahat bir uyku uyumalarına zemin hazırlamaktır. **Kötü bir durumun önlenmesi** alt düzey kategorisi altında yer alan *fiziksel yorgunluk*, **hapishaneye uyum sağlama** alt düzey kategorisi altında yer alan *uykuyu düzenleme* üzerinde etkilidir.

“Fiziksel olarak yorulduğum için rahat uyku uyumamı sağlıyor. Yani fiziksel yorgunluğun uyumaya katkısı çok fazla oluyor.”(Furkan)

Pınar (28) rahat bir uyku uyumak için fiziksel yorgunluğun önemli olduğunu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Bir kere fiziksel olarak bedenimizin yorulması biz mahkumların hoşuna gidiyor. Burada insanlar yorulmaktan hoşlanıyor mu? Evet hoşlanıyorlar. Çünkü bedenimizin yorulması demek bizim için rahat ve hiçbir şey düşünmeden uyku uyumak demek.”

Mahkumların fiziksel sağlıkları yalnızca mahkumiyet sürecinin iyi geçirilmesi için değil, tahliye sonrasında mahkumun sosyal hayata adapte olabilmesi için de önemlidir. Fiziksel olarak sağlığını kaybetmiş bireyin gelecek ile ilgili bağları da zayıf olacaktır. Bu bağlamda mahkumların fiziksel olarak sağlıklı olmalarının tahliye sonrası hayatlarına devam edebilmelerinde öncül koşullardan biri olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte fiziksel sağlığı yerinde olan bireylerin psikolojik olarak rahatladıkları, duygusal anlamda pozitif oldukları ve bilişsel (zihinsel) performanslarının arttığı ve koğuştaki yaşanan problemlere karışmadığı görülmektedir.

4.1.5. Psikolojik Fayda

Mahkumların geçmiş yaşam deneyimleri, cezaevi hayatının getirmiş olduğu zorluklar ve geleceğe ilişkin kaygıları psikolojik sağlıkları üzerinde de olumsuz bir etki yaratmaktadır. Cezaevi sürecinin fiziksel olduğu kadar psikolojik olarak da iyi geçirilmesi tahliye olduktan sonra mahkumların hayata tutunabilmeleri için oldukça önemlidir. **Psikolojik fayda** teması, rekreatif aktiviteler aracılığı ile mahkumların elde ettiği psikolojik çıktılara

ilişkin düşüncelerini içeren bir temadır. Veri analizi süresince sürekli karşılaştırma yöntemi kullanılarak psikolojik fayda temasına ilişkin elde edilen açık kodlardan beş alt düzey kategori elde etmiştir. **Can sıkıntısını önleme, bağımlılıktan kurtulma, motivasyon sağlama, özgüven kazanma** ve **psikolojik sağlık** alt düzey kategorileri, psikolojik fayda temasının bileşenlerini oluşturmaktadır.

Tablo 4.6. Psikolojik Fayda Kategorisinin Bileşenleri

Seçici Kod	Alt Düzey Kategoriler	Açık kodlar
Psikolojik Fayda	Can Sıkıntısını Önleme	<i>Koşuş dışına çıkma, Farklı insanlar görme, <u>Monotonluktan kurtulma</u>, <u>Can sıkıntısını önleme</u></i>
	Bağımlılıktan Kurtulma	<i>Sigarayı bırakma, Uyuşturucudan kurtulma</i>
	Motivasyon Sağlama	<i><u>Çaba sarf etme</u>, Hayata bağlanma, Hedef koyma, Hırslı olma, Motivasyon sağlama, Rekabet yaratma, Teknik-taktik geliştirme, <u>İşe sarılma</u></i>
	Özgüven Kazanma	<i>Ayakları üzerinde durma, Başarma hissi, İşe yarar hissetme, Özgüven kazanma, Özsaygıyı artırma</i>
	Psikolojik Sağlık	<i>Akıl sağlığını koruma, Davranış bozukluğunu düzenleme, Depresyonu önleme, <u>Kaygıyı azaltma</u>, Kendine özen gösterme, Kendine zarar vermeyi önleme, <u>Öfke kontrolü sağlama</u>, Panik ataktan kurtulma, Psikolojik çöküşü engelleme, Psikolojik destek, Psikolojik ilaçları bırakma, Psikolojik sağlık, <u>Psikolojik sıkıntılardan kurtulma</u>, Rehabilitate etme, Takıntılardan kurtulma</i>

Can Sıkıntısını Önleme

Mahkumları cezaevi sürecinde en fazla zorlayan hususlardan biri, her gün aynı döngü içerisinde bulunmalarıdır. Mahkumların sıklıkla cezaevinde zaman geçirebilmenin zorluğundan bahsettikleri görülmektedir. Yapılacak şeylerin sınırlı olması, sürekli aynı insanlarla bulunmak ve sürekli aynı şeyleri yapmanın cebri bir sonucu olarak can sıkıntısı yaşamaları anlaşılır görünmektedir. Bu nedenle zamanı keyifli geçirebilecekleri yeni aktiviteler ve ortamlar yaratmak, bulundukları döngüden çıkmalarına ve dolayısıyla psikolojilerine iyi gelmektedir. **Can sıkıntısını önleme** alt düzey kategorisi, mahkumların bulundukları döngüden çıkabilmelerinde rekreatif aktivitelerin nasıl bir rol oynadığına ilişkin söylemleri barındırmaktadır. Derinlemesine analizler sonucu mahkum bireylerin monotonluk olarak ifade ettikleri ve bu monotonluktan çıkmalarında rekreatif aktivitelerin nasıl bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Analiz sonuçları rekreatif amaçlı aktiviteler aracılığı ile mahkumların *koşuş dışına çıkabildiğini* ve bu durumun onlar için oldukça değerli

olduğunu ortaya koymaktadır. Düzenli olarak spor aktiviteleri ve terzi kursuna katılan Fatma (33)’ya göre; koğuştan dışarı çıkmak bile psikolojik olarak insanı rahatlatmaktadır.

“Evet çalışıyoruz, çalışmasak çok kötü bizim için. Kötü çünkü zaman geçmiyor, hep aynı şeyler, hep aynı kişiler, hep aynı sorunlar. En azından koğuştan çıkmak bile bize moral sağlıyor.”

Mahkumlar için koğuş dışına çıkmak yalnızca yeni ve açık alanlar görmeyi değil aynı zamanda farklı insanlar görmeyi de mümkün kılmaktadır. Sürekli aynı insanları görmenin ve aynı insanlar ile bulunmanın mahkum bireyler üzerinde olumsuz etkileri olduğu ifade edilebilir. Mahkumların çoğu, aynı insanlar ile kalmanın sürekli aynı şeyleri konuşmaya mahal verdiği ve bu konuşmaların genellikle olumsuz düşüncelere dayandığını ifade etmektedir. Oysa rekreatif aktiviteler aracılığıyla koğuş dışına çıkan mahkum birey, kurum personeli, eğitmen, başka koğuşlardaki mahkumlar gibi *farklı insanlar görme* fırsatı yakalamaktadır. Bu durum mahkumlar için yeni ve farklı konuşma konularına olanak sağlamaktadır. Bora (36) konuya ilişkin düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Koğuşta yatıyorsan muhatap olduğun kişiler sürekli suçlu kişiler. Her türden insan var ve sürekli konuşulan şeyler suç üzerine oluyor. Bu suçu nasıl işlediklerini anlatıyorlar, ne bileyim daha kaliteli ve pozitif bir konuşma yok. Aslında olması da pek mümkün değil. Ama atölye kısmına çıkınca burada konuştuğumuz kişiler farklı. Yani dışarı ile bağlantılı kişiler mesela psikologlar, memurlarla olduğu için diyaloglar genelde daha gündelik hayata ilişkin oluyor.”

Ali (39) ağırlıklı olarak spor aktivitelerine katılan bir hükümlü olup Bora ile benzer düşüncelere sahiptir. Ali, koğuştaki mahkumların değişken ruh haline sahip olmasının yorucu olduğunu ancak ve rekreatif aktivitelerin birey için değişiklik yarattığını söylemektedir.

“Kurs döneminde kimyam değişti. Her gün aynı insanlara bak bak sıkılıyorsun. Bu anlamda değişiklik yarattı diyebilirim. Kimyam değişti dedim ya hocam şöyle: insanların burada dakikası dakikasına uymuyor bir an gülüyorlar bir an ağlıyorlar. Bu değişkenliğe tahammül etmek, aynı insanları sürekli görmek çok zor. Ancak kursa gidince konuşacak şeyler oluyor.”

Mahkumlar aynı rutin içinde bulunmanın sıkılma algısı yarattığını, hapisane içinde bile olsa rekreatif aktiviteler aracılığı ile farklı bir ortama girmenin, farklı insanlar görmenin

onlara psikolojik olarak iyi geldiğini, sıkılma algısından onları uzaklaştırdığını ifade etmektedir.

Bağımlılıktan Kurtulma

Mahkumların bir kısmı uyuşturucu madde suçları nedeniyle hapis yatmaktadır. Bunlardan bazıları hem satıcı hem de içici olup cezaevine girdikleri süreçte bağımlılıklarının devam ettiğini ifade etmektedir. Bunun dışında cezaevinde yaşanan diğer bir bağımlılığın sigara olduğu tespit edilmiştir. *Bağımlılıktan kurtulma* alt düzey kategorisi, rekreatif aktivitelerin bu alışkanlıkları bırakma üzerindeki rolünü anlatan ifadeleri içermektedir. Katılımcılar rekreatif aktiviteler aracılığıyla yoğun bir şekilde çalıştıklarını bu durumun sigara içme sıklıklarını azalttığını hatta *sigarayı bırakmalarına* neden olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde uyuşturucu kullanan bireylerin *uyuşturucudan kurtulma* sürecinde rekreatif aktivitelerin önemli bir etkisi olduğundan bahsedilmektedir. Atölye şefi olan Burak (42) çalışanları ile olan deneyimleri şu şekilde ifade etmektedir:

“Burada atölyeye başlayan bir sürü adam geldi ilk geldiği zamanlar günde 3 paket sigara içiyorlardı, uyuşturucu komalarına giriyorlardı. Karımı bırakırım, sigarayı bırakmam diyen adam bugün sigara içmiyor, çalışıyor.”

Benzer şekilde Metin (36)’de rekreatif aktiviteler ile uğraşırken sigara içmek için zaman bulamadığını ancak zamandan öte rekreatif aktivitelerin psikolojik sağlık kazandırdığını belirtmektedir. Bu durum sigarayı bırakmasında belirleyici bir rol oynamıştır.

“Sigarayı bıraktığım için çok rahatladım fiziksel olarak da zaten çalışmaktan sigara içecek vakit bulamıyor insan. İşçi koğuşuna geldiğim süreden bu yana sadece fiziksel olarak değil sigarayı bırakabilecek kadar psikolojik olarak da kendimi güçlü hissediyorum.”

Serbest zamanı efektif bir şekilde değerlendirmenin sigara ve uyuşturucu üzerinde etken olduğu ifade edilmektedir. Rekreatif aktivitelerin burada iki yönlü etkisi olduğundan bahsedilebilir: Bunlardan biri serbest zamanlarını aktif bir şekilde geçiren bireyin sigara içme gereksinimi duymamasıdır. Diğeri ise rekreatif aktivitelerin bu alışkanlığı bırakmaları için bireyi psikolojik olarak güçlendirmesidir.

Motivasyon Sağlama

Mahkumlarla görüşmelerden elde edilen veriler, cezaevi hayatının psikolojileri üzerinde yaratmış olduğu olumsuzlukları ortaya koymaktadır. Bu olumsuzluklar, herhangi bir şey yapma ya da herhangi bir eylemde bulunma motivasyonlarını büyük ölçüde kırmaktadır. Ancak katılmış oldukları rekreatif aktivitelerin mahkum psikolojisi üzerinde pozitif etkileri olduğu, hayata ve geleceğe yeniden tutunmaları için mahkumları motive ettiklerini göstermektedir. *Motivasyon sağlama* alt düzey kategorisi, rekreatif aktivitelerin mahkumların güdülenmesinde nasıl bir rol oynadığına ilişkin düşünceleri barındırmaktadır.

Mahkumların geçmişte yaşadıkları acı deneyimler ve geleceğe ilişkin kaygılarının onları hayattan kopardığını, hayatlarının bir döneminde yaşamaktan vazgeçtiklerini ortaya koymaktadır. Ancak rekreatif aktivitelerin mahkumların *hayata bağlanmaları* için önemli bir motivasyon kaynağı olduğu ifade edilmektedir.

“Bu atölye çalışmaları bir kere hayata bağladı beni. Ben 2007 yılından beri hayata küsmüştüm ta ki 2017 yılının temmuz ayına kadar. O tarihten buyana annemin karnından doğmuş gibi hissediyorum. Yeni bir bebek olarak tekrar doğduğumu hissediyorum.”

Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığıyla kendilerine bir *hedef koyma* ve bu hedefe ulaşmak için çalışma motivasyonu kazandıklarını ifade etmektedir. Dilek (33) rekreatif aktivitelerin insana hedef koyması ve bu vesile ile hayata tutunması için istek yarattığını şu sözlerle ortaya koymaktadır:

“Atölye çalışmaları sayesinde kendine bir hedef koyuyorsun, her şekilde hayata tutunuyorsun. İnsanda hayata yeniden başlama isteği oluşuyor.”

Arzu (37) ise hayata dair herhangi bir hırs yaşamadığını ancak rekreatif aktivitelere katıldığından buyana hayatında ilk kez hırslı olduğunu ifade etmektedir. *Hırslı olma*, başarıya ulaşmasında önemli bir motivasyondur.

“Hırslı biri değildim hayata dair ama şimdi bunları yapacağım, bir şeyler başaracağım diye oldukça hırslıyım. Başarmak istediğim şeyler hususunda gerçekten hırslıyım.”

Kurumda yapılan genel kültür yarışmasına katılan Pınar (28) ise bu aktiviteler sayesinde rekabet oluştuğunu ifade etmektedir. *Rekabet yaratma*, önemli bir motivasyon kaynağıdır.

“Bunun ötesinde eğitim birimimizin düzenlemiş olduğu ve soruların Adalet Bakanlığı tarafından gönderildiği 20 soru- cevaplı bir tür sınav. İnsanda değişik bir psikoloji yaratıyor olumlu yönde. Ayrıca diğer mahkumlarla aynı anda sınava girdiğimiz için de rekabet oluşuyor. Bu da sizde daha fazla başarıma arzusu yaratacak bir motivasyon sağlıyor.”

Hayatında ilk kez futbol oynayan Bora (36), maçlarının olduğu günlerde arkadaşları ile maça motive olduklarını ifade etmektedir. *Teknik- Taktik geliştirme* mahkumların motivasyonlarının bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır.

“Bi kere bu turnuvaların sağlığa katkılarından öte insan motivasyonunu aktif tutan bir yanı var. Ertesi gün maçımız varsa o maça ilişkin plan yapıyorum. Bir sürü teknik- taktik geliştiriyoruz karşı rakibin yaptığı hamleye göre. Böyle olunca teknik-taktik geliştirme düşüncesi müsabakaya olan motivasyonumuzu da artırıyor.”

Serbest zaman aktivitelerine katılımın, mahkumların bu aktivitelere ve hayatlarına devam etmeleri için önemli bir motivasyon kaynağı olduğu ifade edilebilir. Motivasyonun katılım üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, serbest zamanların etkin bir şekilde değerlendirilmesinde motivasyonun önemli bir rolü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Özgüven Kazanma

Türkiye’de mahkumların eğitim düzeyinin düşük olduğu bilinmektedir. Mahkum profili incelendiğinde, eğitim düzeyi yüksek ve hapishaneye girmeden önce mesleği olan kişi sayısının az olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyinin düşük, herhangi bir mesleğin olmaması durumuna “mahkum” etiketinin de eklenmesi, mahkumların kendilerine yönelik özgüvenlerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Mahkumlar, rekreatif aktiviteler aracılığıyla bir şeyler başarabildiklerini görmekte bu durum kendilerine ve geleceklerine olan inançlarını pozitif yönde etkilemektedir. **Özgüven kazanma**, rekreatif aktivitelerin mahkumların kendilerine yönelik inançlarını nasıl etkilediğine ilişkin görüşleri içermektedir. Mahkumlarla yapılan görüşmelerden elde edilen yanıtlar incelendiğinde, çoğu mahkum rekreatif aktiviteler sayesinde kendi *ayakları üzerinde durmayı* başarabileceğine yönelik inançları olduğunu dile getirmiştir.

Okuryazarlığı olan ve hırsızlık suçu nedeniyle toplam on kez hüküm giyen Fatma (33) geçimini sağlayacak bir mesleğe sahip değildir. Ancak yapılandırılmış rekreatif aktiviteler aracılığı ile kendi ayakları üzerinde durabileceğine inanmaktadır.

“Katıldığım aktiviteler bir insanın işe yaradığını bilmesi, hayata nasıl tutunup kendi ayakları üzerinde durabileceğini, çalışarak bir şeyler elde edebileceğimizi anlamaya yarıyor.”

Mahkumlar, onları en fazla mutlu eden duygunun bir şeyler *başarma hissi* olduğunu dile getirmektedir. Ali (39) bu düşüncelerini şu sözlerle ifade etmektedir.

“Ben geçimini sağlamak için yapmıyordum bu yüzden kota ya da zaman sıkıntım da yoktu. Ama bir an önce elimdeki işi bitirip kafamda tasarladığım yeni bir projeye başlamak için sabırsızlanıyordum. Bir insan yaptığı işin çıktılarını görmek ister. Bu nedenle yaptığın şeyi bitirmiş olmak, bir şeyi başarmış olmak hissi çok güzel.”

Arzu (37) eğitim düzeyi düşük mahkumlardan biridir. Arzu’ya göre bir şeyler başarma hissi kişiye özgüvenli hissettirmektedir.

“En azından insanlara katkı sağlayan işler yapmak istiyorum. Ne bileyim engelli bireyler için bir şeyler yapılıp kermeslerde satılıyor mesela. Ben de bu kermeslere katkı sağlamaktan mutluluk duyuyorum. Daha özgüvenli ve huzurlu hissediyorsunuz. En azından bunu yapabildiğini görmek çok önemli insan için. Gerçekten bunu yapabiliyor olmak çok değerli.”

Mahkumların *özgüven kazanmalarında* kendilerini *işe yarar hissetmeleri* oldukça önemlidir. Eda (33) rekreatif aktiviteler sayesinde bir şeyler başarmanın kendine olan güveni geliştirmesinde önemli olduğunu vurgulamaktadır.

“Kimi insan koca bir mahkumiyet hayatını boş boş geçiriyor kendini onlarla kıyaslayıp neyse ki benim bir işim olacak diye çabalıyorum, kendime güveniyorum ve en azından kendimi daha işe yarar hissediyorum.”

Pınar (28)’da benzer düşünceler taşımakta, serbest zamanlarda hiçbir iş yapmamanın özgüveni olumsuz etkilediğini söylemektedir.

“Yani katılmış olduğunuz kursa göre değişir. Atıyorum atölyede çalışmanın maddi ihtiyaçları karşılama adına katkısı olduğunu ifade edebilirim. Hem de tabi özgüven açısından da insana fayda sağlıyor. Neden özgüven diye sorarsanız insan işe yaramaz hissediyor kendini genellikle burada bir şey yapmadığı zamanlarda. Ne kadar iş yaparsan da aksine bir o kadar iyi. Her şey yapabilecekmişsin gibi hissediyorsun.”

Arzu (37) ise rekreatif aktivitelere katılarak bir şeyler başardığını görmenin başka bir artısı daha bulunmaktadır. Arzu'ya göre bir şeyler başarma, bireyin kendine ilişkin *özsaygıyı arttırma* hususunda da olumlu bir etkiye sahiptir.

“Sanırım cezaevi için herkes kötü düşünüyor oysa okuldan hiçbir farkı yok. Bu aktiviteleri katılıp bazı şeyler başarabildiğimi gördükten sonra hem insanlara saygıyı hem de kendime daha saygılı olmayı öğrendim.”

Mahkum bireylerin kendileri ile gurur duydukları bir işleri veya bir başarılarının olmadığı görülmektedir. Bu durum kendilerine yönelik inançlarını etkilemektedir. Mahkumların kendilerine yönelik inançları, serbest zaman katılımından hayata tutunmaya dair birçok konu üzerinde belirleyici olabilir. Rekreatif aktivitelere katılım sağlamak birçok konuda olduğu gibi mahkumların özgüven kazanımları üzerinde de belirleyici bir role sahiptir. Bu durum rekreatif aktivitelere katılımın önemini ortaya koymaktadır.

Psikolojik Sağlık

Cezaevinin bireyi en fazla etkilediği hususlardan birinin psikolojik sağlık olduğu ifade edilmektedir. Daha öncede belirtildiği gibi, koğuş içinde sürekli aynı insanları görüyor ve sürekli şeyleri yapıyor olmak, mahkumların psikolojilerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu durum mahkumların ceza sürelerini geçirmelerini zorlaştırmaktadır. Çünkü psikolojik olarak problem yaşayan mahkumlar hem kendilerine hem başka insanlara zarar verebilmekte, çabuk sinirlenebilmekte, koğuştaki kavgalara neden olabilmekte, obsesif kompulsif davranışlar sergileyebilmektedir. Rekreatif aktivitelerin, mahkumların psikolojik sağlıkları üzerinde etkilerinin neler olduğuna ilişkin verilen yanıtlar, **psikolojik sağlık** alt düzey kategorisini oluşturmaktadır. Psikolojik sağlık hem bir açık kod olup hem de daha soyut bir kavram olması nedeniyle alt düzey kategori olarak yeniden kavramsallaştırılmıştır.

Mahkumlar rekreatif aktivitelerin *psikolojik sağlık* açısından önemli bir araç olduğunu belirtmektedir. Utku (27)'ya göre hem fiziksel hem de psikolojik sağlık için rekreatif aktiviteler önemlidir.

“Futbol ve spor aktiviteleri vücut sağlığı ve psikolojik sağlık açısından kişiye katkı sağlıyor.”

Utku (27) ise cezaevinin zor bir yer olduğunu, zaman içerisinde insanlarda psikolojik sıkıntılar meydana geldiğini ifade etmekte ve rekreatif aktivitelerin bu sıkıntılardan korucuyu bir yanının olduğunu belirtmektedir.

“Cezaevi öyle bir yer ki bir kağıt için insanlar birbirini öldürecek noktaya geliyorlar. Dedikodu, kulis burada çok sevilir. Hele ki 5 yıl üzerinde yatan mahkumların ciddi psikolojik problemleri oluşur. Öyle ki 5 yıldan daha fazla yatan mahkumlar askerliğe alınmazlar. Bu kişiler askerlikten muaf tutuluyorlar. İşte bu yüzden spor beni bu psikolojik sıkıntılardan koruyor.”

Mahkumların bir kısmı yapılan rekreatif aktivitelerin psikolojik sıkıntılardan kurtulmaya yardım ettiğini ifade ederken bir kısmı da koruyucu bir etkisi olduğu ifade etmektedir. Katılımcı görüşleri incelendiğinde rekreatif aktivitelerin *psikolojik çöküşü engellemeye* yardımcı olduğu görülmektedir. Veli (42) cezaevi sürecinde ağır bir depresyon yaşadığını söylemektedir. Çini atölyesine başladıktan sonra zihinsel olarak toparlanma yaşadığını ve bu durumun psikolojisinin daha kötüye gitmesini engellediğini şu cümlelerle dile getirmektedir:

“Mental yapımı toplamamda ve daha sağlıklı düşünmemde çok faydası oldu bu çini atölyesinin. Zaten inanılmaz önemli yoksa mental yapımı toplamasaydım çok kötüye gidebilir, psikolojik olarak çok kötü olabilirdim.”

Psikolojik sıkıntılardan kurtulma ve psikolojik çöküş kavramlarının biraz muğlak kaldığı düşünülmektedir. İlgili kavramları daha iyi anlamak için yapılan detaylı analizlerden elde edilen sonuçlar aşağıda raporlanmaktadır. *Akıl sağlığını koruma* bu temalardan biridir.

Veli (42)’de Utku ile benzer düşüncelere sahiptir. Veli’ye göre akıl sağlığını koruyabilmek için katılmış olduğu aktiviteye motivasyon sağlamak gerekmektedir. Akıl sağlığı fiziksel sağlığı da etkileyen bir husustur ve akıl sağlığı olmadıkça tahliye sonrasında yaşama tutunmak da mümkün olmayacaktır.

“Önümdeki süre çok uzun ve ilk önce bu süreyi kazasız belasız atlatmak en önemli isteğim şu an. Çünkü akıl sağlığımı koruyamazsam motive olamam ki. Örnekleri çok fazla.. Ayakta kalamazsan dışarı çıkamazsınız zaten. Yemek, içmek, uyku, temizlik her şeyi etkileyen dolayısıyla sağlığını etkileyen bir unsur ve burada akıl sağlığın kalamadıkça hiçbir şey yapma imkanınız yok.”

Veli (42) cezaevinde bulunduğu süreçte depresyona girdiğini ve depresyona bağlı olarak yeme bozuklukları, davranış bozuklukları ve ciddi sağlık problemleri yaşadığını ifade

etmektedir. Rekreatif aktivitelerden sonra bu durumun değiştiği ve rekreatif aktivitelerin *depresyonu önleme* hususunda koruyucu bir faktör olduğunu ifade etmektedir. Bu durum *davranış bozukluğunu düzenlemeye* de yardımcı olmaktadır.

“Burada olduğum sürede depresyondan dolayı yeme içme alışkanlıklarım değişmişti, mesela davranışlarım değişmişti, çok kilo vermiştim, hiçbir şey yemiyordum. Sağlığım çok kötü idi ama bu kurslar sayesinde çok şükür topladım, kilo aldım, insanlar ile diyalogların düzenlendi bunu ailem bile fark etti her şeye küsmüştüm. Gülmeyi unutmüştüm kimse beni güldüremiyordu. şimdi şakalaşıyoruz, gülüyoruz, eğleniyoruz.”

Çoğu mahkum yaşadığı depresyon nedeniyle kendisini saldığını dile getirmektedir. Veli (42) yaşadığı depresyona bağlı olarak yeme düzenlerinin bozulduğunu, aşırı kilo verdiğini, kişisel hijyenine bile özen göstermediğini ifade etmektedir. Ancak psikolojik olarak düzelmeye başladıkça *kendine özen göstermeye* başladığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kişisel temizliğim. Düşünün kişisel temizliğime bile dikkat etmiyordum. Ancak psikolojik olarak düzelince ona olan özenim de arttı. Eğer kendinize değer vermiyorsanız işte atıyorum temizliğimize dikkat etmiyorsanız insanlar sizi vebalı gibi görüyor. Bir nevi sizde hastalık taşıyan, onun yaşamsal güvenliğini tehdit eden bir şey olarak algılıyor ve size vebalı gibi davranıyorlar. Ancak sizin hayata devam etme isteğiniz yokken kişisel temizliğinizi nasıl düşünceksiniz ki... Küçük bir şeyin etkileri çığ gibi büyüyor hocam inanın. Temiz olup hayata dönüp gülmem, iletişimimi arttırmamın sonuçları o kadar çok şeyi etkiledi ki...”

Mahkumların psikolojik olarak kötü durumda olmaları kendilerine zarar vermelerine de neden olabilmektedir. Görüşmeye katılan mahkumlardan çok azı, daha öncesinde kendilerine zarar veren davranışlarda bulunduklarını hatta intihar etmeyi düşündüklerini söylemektedir. Ancak rekreatif amaçlı aktivitelere katılmaya başladıktan ve işçi koğuşuna geçtikten sonra kendilerine zarar vermediklerini, rekreatif aktivitelerin *kendine zarar vermeyi önleme* hususunda mahkumlara yardımcı olduğunu ifade etmektedir.

“Ben buraya gelmeden önce inanın intihar etmeyi düşünüyordum. Kolumu kesmeyi düşündüm önce daha sonra çarşafı bir yere bağlayıp ölmeyi düşündüm. İnsan intihar etmek istedikten sonra her türlü fırsat kollayıp bunu yapıyor ancak işçi koğuşuna geldikten sonra tüm hayatım değişti. Bu tür fikirler zihnimden çıktı.” (Metin)

Veli (42)'de Metin ile benzer problemler yaşadığını, girmiş olduğu depresyon sebebiyle kendine zarar verebilme riski taşıdığını ifade etmektedir. Ancak çini atölyesine başladıktan sonra psikolojisi tamamen değişmiştir.

“Ben kendi açımdan değerlendireyim. Dışarıdaki yaşam tarzından bir anda sıyrılarak buraya hapisane hayatına mahkum edildim. Dışarıda normal bir hayat sürerken bir an da hapisaneye düşmek insanı tamamen boşluğa düşüyor. Ben çok ciddi bir psikolojik bunalıma girdim ve gerçekten hayatımı kaybedebilirim bulunduğum psikolojik durum nedeniyle, kendime zarar verebilirdim bu süre içinde. Ancak çini atölyesi aracılığıyla pek çok şeyin değiştiğini söyleyebilirim. Ancak çini atölyesi ile bir anda hayatım değişti pat diye.”

Mahkumların bir kısmının muzdarip olduğu psikolojik sıkıntılardan biri de panik atak krizleridir. Başak (39) rekreatif amaçlı kurslara başlamadan önce sıklıkla sinir krizleri yaşadığını ve panik atak krizlerinin en ufak bir problemde tetiklendiğini söylemektedir. Kurslara başladıktan sonra *panik ataktan kurtulmayı* başardığını, yaklaşık beş aydır hiçbir sıkıntısının olmadığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Üç günde bir sürekli hastaneye gidiyordum, vücudum ve dişlerim kitleniyordu en ufak bir sıkıntı olunca koğuştta. Direkt panik atağım tetikleniyordu. Panik atağım çok sık olurdu. Kurstan sonra yaklaşık 5 aydır panik atak geçirmiyorum.”

Mahkumların birkaçı rekreatif aktivitelerin psikolojik faydalarına değinirken bu aktivitelerin onlara *psikolojik destek* sağladığını belirtmektedir.

“Ben kendimle aslında iyi geçinen bir insanım. Ne bileyim boş zamanlarımda bir kitap okurum eğer o kitaptan sıkıldıysam başka bir kitaba geçerim. Hiç bir gün “Aman bugün de ne yapacağım, zamanımı nasıl geçireceğim” demem. Ancak yine de sosyalleşmek ve dahası bana psikolojik olarak çok destek sağladığı için kurslara katılmaktan yanayım.”(Ali)

Arzu (37) ise rekreatif aktivitelere katılmanın arkadaş edinme için fırsat yarattığı ve arkadaşlar yapılan sohbetin insanın kendisiyle yüzleşme fırsatı yarattığını söylemektedir. Bu sohbetleri “psikologla konuşmak gibi” metaforu ile açıklamakta bu durumun kendisine psikolojik destek sunduğunu ifade etmektedir.

“Bunun dışında kurs sayesinde arkadaşlar edinip onlarla sohbet etmek ve yüzleşmek bize iyi geliyor. İnsan hep “neden” ve “nasıl” sorularını soruyor kendine ve karşısındakine. Buda bir nevi psikolojik bir destek oluyor. Aynı zamanda insanlarla bu problemlerini konuşmak psikologla konuşmak gibi.”

Mahkumların çoğu yaşadıkları psikolojik problemler nedeniyle uyku problemi yaşamakta ve uyku ilacı kullanmaktadır. Uyku ilacı ile birlikte antidepresan kullanımının yangın olduğu ifade edilebilir. Rekreatif aktivitelerin mahkumların psikolojik algıları üzerindeki pozitif etkilerinin bir çıktısı olarak mahkumların kullandıkları *psikolojik ilaçları bırakmalarına* yardımcı olduğu görülmektedir.

Arzu (37) antidepresan kullanımının sürekli olarak uykuya sebebiyet verdiğini bu durumun ise bireyin düzenli olarak rekreatif aktivitelere katılımı önünde bir engel oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu aktivitelere katılma motivasyonu, kullandıkları psikolojik ilaçları bırakmayı desteklemekte ve kişiyi düzene sokmaktadır.

“Anti-depresan çok kullandım bir dönem mesela. Son zamanlarda uyku hapımı ve anti-depresan ilaçlarını bıraktım. O dönemde o kurslara katılmak için hapla uyuşmayı tercih etmiyorsunuz açıkçası. Kurslar bu anlamda motive edici oluyor ve siz o kurslara katılmak için dinç uyanmak, hayatınızı düzenli bir şekle sokmak zorunda kalıyorsunuz.”

Psikolojik sıkıntıların neden olduğu durumlardan biri de obsesif kompulsif davranışlardır. Mahkumların bir kısmı geçmişte takıntılı davranışlar sergilediklerini dile getirmektedir. Özellikle serbest zamanlarda hiç bir şey yapmamanın takıntılara neden olduğunu bu nedenle rekreatif aktivitelerin *takıntılardan kurtulmak* için anahtar bir yol olduğunu belirtmektedir.

“Bu hapishanede çalışmak en büyük avantaj. Vakit çok önemli. Bu çalışmalar aracılığı ile vakit nasıl geçmiş anlamıyorsunuz. Vaktin geçmesi en önemli şey. Bir de boş kalınca koğuştta iş bitmiyor. İnsanda takıntı oluşuyor. Ama çalışınca öyle değil.” (Oğuz)

Arzu (37) en büyük takıntısının bir insana dokunmak olduğunu söylemektedir. Bu yüzden kuaförlük kursunda çok zorluklar yaşadığını ancak kurs eğitmeni sayesinde yaşamış olduğu farkındalık nedeniyle var olan takıntısından kurtulduğunu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Benim için yapamayacağım tek şeyin ne olduğunu sorsalar, başka birine dokunmaktır herhalde derdim. Allah'ım oturan kişinin saçını temiz mi, değil mi bilmiyorum? Dokunmak istemiyorum... Ama o kursa bir şeyler öğrenmeye gitmişim ve dokunmasam olmaz. Dokunsam neredeyse bayılacağım. İnanılmaz zor bir şeydi benim için. Gerçekten ciddi bir takıntı haline gelmişti bu durum. Daha sonra kuaförlük eğitimi veren hocamla konuşmaya başladık. Hocam sağ olsun ya... -Hadi bir iş bulmak zorunda kaldın ve kuaför dükkanında çalışmaya başladın, E ne yapacaksın o zaman? Mecbursun, ben yapamam

diyip işini bırakıp gidecek misin?- dedi. O laf bana her şeyi baştan sonra düşündürdü. Daha sonra temas edebilme ve bunu geliştirmeyi öğrendim. Hocam aşırı titizdim bir de.. Mesela cam da bir damla su lekesinin kalmasına bile tahammül edemezdim. Asimetri gibi takıntılarım vardı ama burada bunlar mümkün değil. Bu nedenle bu takıntılarımı atmam lazımdı. Kuaförlük kursu da bunun için çok iyi bir vesile oldu açıkçası.”

Yapılan görüşmelerden elde edilen son tema (açık kod) ise *rehabilite etmedir*. Mahkumlar rekreatif aktivitelerin mahkumları *rehabilite etmede* önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Çini atölyesinde çalışan Veli (42), atölye çalışmaların bir bireyi rehabilite etme de önemli bir rolü olduğunu şu sözlerle vurgulamaktadır:

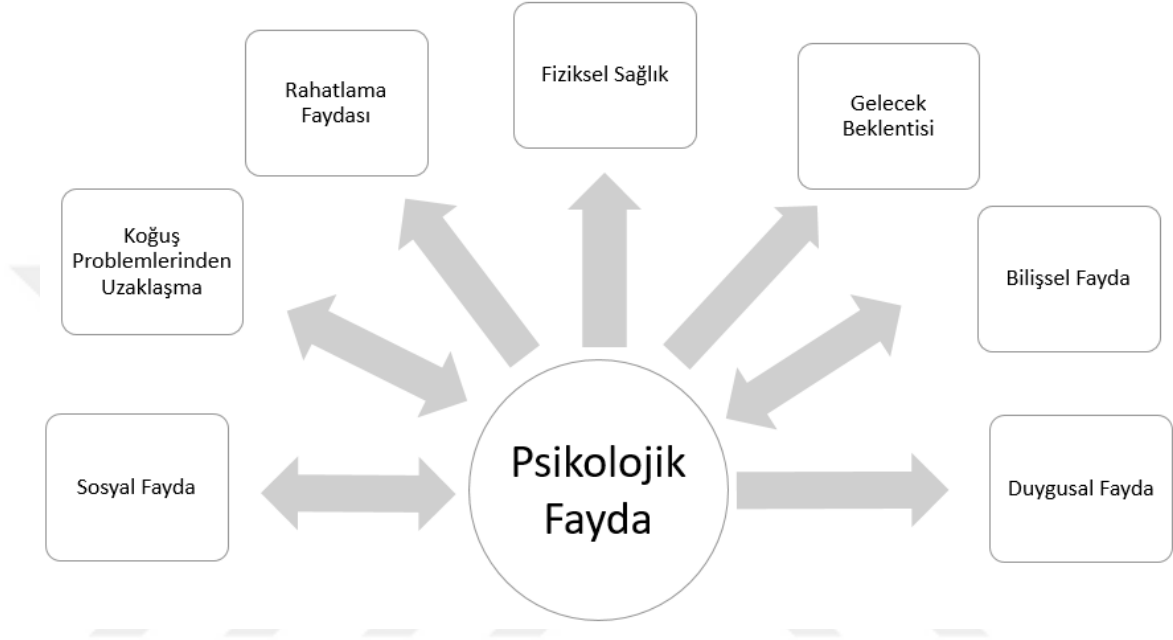
“İki tane çay molası hariç ciddi çalışma temposu içindesiniz ve çalışma süresi içinde arkadaşlarla sohbet muhabbet ederek inanılmaz güzel vakit geçirebiliyorsunuz. Vakit geçirmek anlamında bulunmaz bir nimet olduğunu söyleyebilirim. Eğer bir rehabilitasyon süreci varsa tam karşılığı bence bu.”

Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı gündelik cezaevi hayatının monotonluğundan kurtulabilmekte, sigara ve uyuşturucu gibi bağımlılıklar ile daha rahat mücadele edebilmektedirler. Ayrıca rekreatif aktiviteler mahkumların özgüvenlerini kazanabilmelerinde önemli bir rol oynamakta ve hayata tutunmalarına yardımcı olacak motivasyonu sağlamaktadır. Rekreatif aktivitelerin mahkumlar üzerindeki en önemli etkilerinden bir diğeri ise mahkumların psikolojik sağlıklarını korumak ve onları iyileştirmektir.

Psikolojik Fayda ile İlişkili Kuramsal Kodlamalar

Rekreatif aktivitelerin mahkumların psikolojik durumları üzerinde yaratmış olduğu faydalar yukarıda detaylı olarak açıklanmıştır. Mahkumların rekreatif aktivitelerden sağlamış olduğu psikolojik faydanın diğer parametreler üzerinde de fayda sağladığı görülmektedir. Araştırma bulguları psikolojik faydanın, sosyal ilişkileri düzenlediği, koğuş problemlerinin önüne geçtiği, mahkumların bilişsel fonksiyonları üzerinde ve fiziksel sağlıkları üzerinde önemli bir belirleyici olduğu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte psikolojik fayda mahkumların duygusal durumlarını düzenlemekte, geleceğe ilişkin beklentilerini pozitif olarak yordamaktadır. Daha genel bir ifade ile **psikolojik fayda** ile **sosyal fayda**, **koğuş problemlerinden uzaklaşma**, **rahatlama faydası**, **fiziksel sağlık**, **gelecek beklentisi**, **bilişsel fayda** ve **duygusal faydayı** yordamaktadır. Psikolojik fayda ile **kişisel gelişim** ve **ekonomik fayda** arasında da bir ilişki olduğu ancak bu

temaların psikolojik faydayı yordadığı tespit edilmiştir. Psikolojik faydanın kişisel gelişim ve ekonomik fayda ile ilişkileri ilgili oldukları bölümler altında ayrıntılı olarak verilmiştir. Psikolojik fayda ve yordadığı diğer temalar ile ilişkileri şekil 4.5’te sunulmaktadır.

Şekil 4. 5. Psikolojik fayda teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları

Psikolojik fayda ile **rahatlama faydası** arasındaki ilişki incelendiğinde; mahkumların psikolojik durumlarının gündelik hayatın stresini atarak psikolojik olarak rahatlamalarına sebep olduğu görülmektedir. *Can sıkıntısını önleme* alt düzey kategorisi altında bulunan *koşuş dışına çıkma*, *yenilenme* alt düzey kategorisi altında bulunan *psikolojik olarak rahatlama* ile ilişkilidir. Veli (42) düzenli olarak voleybol ve futbol aktivitelerine katılmaktadır. Rekreatif aktiviteler aracılığıyla koşuş dışına çıkma mahkumların açık alanlar görmesini sağlamakta, bu durum ise psikolojik olarak rahatlamalarına katkı sağlamaktadır.

“Koşuştan çıkar çıkmaz bir ferahlama oluyor. Malta'yı görmek güzel. Daha açık daha ferah alanlar görüyorsunuz. O koşuş alanından çıkmanız bile psikolojik olarak nasıl rahatlatıyor size anlatamam sürekli kapalı ortamda kalmak çok sıkıntılı. Mesela şöyle diyeyim atölyede pencereden bahçe görünüyor, dağlar görünüyor, yeşillik görüyorsunuz, top oynayan sahayı görüyorsunuz. Onun bile nasıl değerli olduğunu, insana nasıl iyi geldiğini ifade etmek mümkün değil. Sürekli kapalı yerlerde olan bir insanın dış dünyaya ait, doğaya ait bir objeyi görmesi insana kendini psikolojik olarak rahat hissettiriyor.”

Psikolojik faydanın yordadığı temalardan bir diğeri de **duygusal fayda**dır. Mahkumların psikolojik olarak iyi olmalarının pozitif duyguları arttırdığı ya da negatif duygulardan uzaklaştırdığı görülmektedir. Mahkumların rekreatif aktiviteler aracılığı ile özgüven kazanmaları onları duygusal olarak da mutlu etmektedir. **Özgüven** alt düzey kategorisi altında yer alan *başarma hissi*, **pozitif duygulanım** alt düzey kategorisi altında yer alan *mutlu olma* ile ilişkilidir. Terzi ve diğış atölyelerine katılan Fatma (33) şunları söylemektedir:

“Bir şey başardığını bilmek insanı bir kere en başta mutlu ve motive eden şey.”

Mahkumları duygusal olarak pozitif yönde etkileyen diğeri bir husus, koğuş dışına çıkmaktadır. Mahkumların bulunduğu koğuşun dışına çıkması kendilerini iyi hissetmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. **Can sıkıntısından kurtulma** alt düzey kategorisi altında yer alan *koğuş dışına çıkma*, **pozitif duygulanım** altında yer alan *kendini iyi hissetme* ile ilişkilidir. Atölye çalışmalarına düzenli olarak katılan Kübra (38) şunları söylemektedir:

“Ya inanır mısınız bazen farklı bir görevli görmek bile o kadar mı iyi gelir bir insana (?) Belki güneş görmüyoruz ama atölyeye giderken koğuştan çıkmak bile insana güneşi görmek kadar mükemmel hissettiriyor. Yani şahsen bana çok iyi geliyor.”

Mahkumların gelecek beklentilerini karşılayabilmelerinde fiziksel sağlık kadar psikolojik durumlarının da önemli bir belirleyici olduğu görülmektedir. Fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı kalamayan mahkumun tahliye sonrası hayata tutunabilmesinin oldukça zor olduğu ifade edilebilir. **Psikolojik fayda** ile **gelecek beklentisi** arasındaki ilişki incelendiğinde; *psikolojik sağlık*, **gelecek beklentisi** alt düzey kategorisi altında yer alan *hayata devam etme* ile ilişkilidir. Kübra (38) ya göre hayata devam edebilmenin ön koşullarından biri psikolojik olarak sağlıklı kalabilmektedir.

“Bu aktiviteler sayesinde elindeki imkanlar ile buradan çıktığı zaman hayatını en iyi şekilde devam ettirebileceğinin farkında oluyor insan. Bunu sağlayan şey burada çalışmak, gelecek planları direkt etkileyen bir unsur oluyor burada çalışıyor olmak. Bununla birlikte psikolojik olarak da güzel kalmalıyız dışarı çıktığımız zaman hayatımıza devam edebilmek için.”

Gelecek beklentisi ile ilişkili olup sosyal hayata adapte olabilmek için önemli olan unsurlardan biri de motivasyondur. Bu bağlamda hem açık bir kod hem de alt düzey

kategori olan **motivasyon** sağlama, **tahliye sonrası sosyal beklentiler** alt düzey kategorisi altında yer alan **sosyal hayata adaptasyonu** etkilemektedir.

“Benim için yaşamın devam edebilmesi için motivasyon bir kere çok önemli. Burada motive olup hayatta tutunamazsam zaten dışarıdaki hayata da adapte olamam.” (Veli)

Psikolojik faydanın ilişkili olduğu temalardan bir diğeri **koğuş problemlerinden uzaklaşma**dır. Psikolojik fayda ile koğuş problemlerinden uzaklaşma arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğu, mahkumların psikolojik olarak sağlıklı olmalarının onları koğuş arkadaşları ile tartışma ve kavgalardan uzak tutmaya yardımcı olduğu görülmektedir. Koğuş kavgalarından uzak kalmak ise psikolojik olarak kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlamaktadır. Koğuş problemlerinden uzak kalmanın, mahkumların psikolojik durumları üzerindeki etkisi bölüm 4.2.3’te verilmiştir. **Psikolojik fayda ile koğuş problemlerinden uzaklaşma** arasındaki ilişki incelendiğinde; mahkumlar yaşadıkları psikolojik problemlere bağlı olarak sıklıkla öfke krizleri geçirdiklerini, sinirli ve agresif olduklarını ifade etmektedir. Bu durum mahkumlar arasında yaşanan gerginliklerin nedeni olarak görülmektedir. Araştırma bulguları incelendiğinde **psikolojik sağlık** alt düzey kategorisi altında yer alan **öfke kontrolü sağlama**, **ilişkilerin yıpranmasını önleme** alt düzey kategorisi altında yer alan **kavgayı önleme** ile ilişkilidir. Katılımcılardan Metin (36) yaşadığı süreci şu şekilde anlatmaktadır:

“Bununla birlikte öfke krizlerim vardı. Herhangi bir şey olduğunda sinirleniyor ve inanılmaz agresif davranıyordum. İnsanlara küfür ederdim ve sürekli koğuşta kavga çıkartırdım.”

Psikolojik sağlık, zorbalığın da nedeni olarak da karşımıza çıkmaktadır. Derinlemesine yapılan veri analizi hem açık bir kod hem de alt düzey kategori olan **psikolojik sağlık**, **ilişkilerin yıpranmasını önleme** alt düzey kategorisi altında yer alan **zorbalığı önleme** ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Arkadaşları tarafından zorbalığa uğramış Mehmet (20) şunları söylemektedir:

“İnsanların en başta psikolojisi düzeliyor bu etkinliklere katılarak. Koğuşta devamlı yatsan hiçbir şey yapmadan adamın herhangi bir lafında sürekli kavga çıkarabiliyorsun. Hiçbir şey yok yapacakları ve eğer koğuş arkadaşların seni sevmiyorlarsa koğuşta ciddi zorbalıklar yapıyorlar, konuşmuyor mesela seninle.”

Psikolojik sağlık kadar koğuşta yaşanan problemlere neden olan bir diğer husus monotonluğa bağlı gelişen sıkılma algısıdır. **Can sıkıntısını önleme** alt düzey kategorisi altında bulunan *monotonluktan kurtulma*, **ilişkilerin yıpranmasını önleme** alt düzey kategorisi altında yer alan *kavgayı önleme ve tartışmayı önleme* ile ilişkilidir. Mahkumların yarısından fazlası (%52.6) rekreatif aktiviteler ile uğraşan bireylerin kendi işinde gücünde olduğunu dolayısıyla yapılandırılmış aktiviteler ve etkinlikler esnasında tartışma, kavga vb. problemlerin yaşanmadığını açıklamaktadır. Bu nedenle mahkumların kavgadan uzaklaşmaları için rekreatif aktivitelere katılım önemli görünmektedir. Cinayetten 30 yıl hüküm giymiş Furkan (36) dört duvar arasında sürekli aynı şeyleri yapıyor olmanın insan psikolojisini olumsuz bir şekilde etkilediğini, bu durumun en ufak bir şeyin problem haline gelmesine neden olduğunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Dar alanda hep aynı insan hep aynı konuşmalar ile insan ne kadar sağlıklı olabilir? Bir süre sonra monotonluktan yatak, yer, kalem bile değerli olabilir mi insan için. Bir sürü çatışma, kavga başlıyor insanlar arasında.”

Psikolojik fayda ile ilişkili olan temalardan biri de **bilişsel fayda**dır. Psikolojik fayda ve bilişsel fayda arasındaki ilişki de karşılıklıdır. **Psikolojik sağlık** alt düzey kategorisi altında yer alan *kaygıyı azaltma*, **zihinsel fonksiyonları geri kazanma** alt düzey kategorisi altında yer alan *zihinsel performansın kazanılması* alt teması ile ilişkilidir. Mahkumlar yalnızca kendileri için değil aynı zamanda dışarıda olan aileleri için de stres ve kaygı yaşamaktadır. Bu durum mahkumların zihinsel performanslarını da olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Evli ve çocuklu olan Bora (36) yaşadığı durumu şu şekilde ifade etmektedir.

“Yani sürekli aklınız dışarda olan ailenizde kalıyor ve sürekli onlar hakkında endişe duyarak geçiriyorsunuz. Dolayısı ile zihinsel performansınız da düşüyor sürekli bu tarz şeyleri düşünmek ve stres yaşamaktan dolayı.”

Psikolojik fayda ve **sosyal faydanın** karşılıklı ilişkisi bulunmaktadır. Sosyal ilişkilerin gelişmesi ve sosyal ihtiyacın karşılanması nasıl mahkumların psikolojik durumları üzerinde pozitif bir etki sağlıyorsa, mahkumların psikolojik olarak iyi olmaları da sosyal ilişkileri üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Sosyal faydanın psikolojik fayda üzerindeki etkisi bölüm 4.1.2.’de açıklanmaktadır.

Rekreatif aktivitelere katılan mahkumların psikolojik sağlık düzeylerinin geliştiği, bu durumun sosyal ilişkilerine de yansıdığı görülmektedir. Utku (27) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır. Hem açık bir kod hem de alt düzey kategori olan **psikolojik sağlık, sosyal ilişkilerin gelişmesi** alt düzey kategorisi altında yer alan *iletişimin gelişmesi* ile ilişkilidir.

“Psikolojisi daha iyi olan birey ise kendi ailesi ve çevresindekiler ile daha doğru iletişim yolları buluyor.”

Psikolojik fayda ile ilişkili olan son tema **fiziksel sağlıktır**. Psikolojik durumun birçok parametre üzerinde etkisi olduğu ortaya konulmasına rağmen bunlar arasında en fazla göze çarpan temanın fiziksel sağlık olduğu ifade edilebilir. Dilek (33) yaşadığı depresyon nedeni ile aşırı kilo aldığını ifade etmektedir. *Psikolojik sağlık* alt düzey kategorisi altında yer alan *depresyonu önleme, fiziksel sağlığı kazanma* alt düzey kategorisi altında yer alan *kilo kontrolü sağlama* ile ilişkilidir.

“Ha şunu da belirteyim, çalışmıyorken yiyip içip yattığın psikolojik olarak da çöktüğün için ilaç içip sürekli yemek yemek istiyorsun ve sürekli uyumak istiyorsun. Hal böyle olunca da acayip kilo alıyorsun. Ben birarada 78 kiloları görmüştüm ama şimdi 58 kiloya tekrar geri düştüm.”

Mahkumların sigara bağımlılığının da fiziksel sağlık üzerinde etkili olduğu görülmektedir. **Bağımlılıktan kurtulma** alt düzey kategorisi altında yer alan *sigarayı bırakma, kötü bir durumun önlenmesi* alt düzey kategorisi altında yer alan *akciğer problemlerini önleme* ile ilişkilidir. Çini atölyesine düzenli olarak katılan Metin (36) bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“İşçi koğuşuna gelmeden önce sigara içiyordum. Önce sigarayı bıraktım sonra sağlığımı geri kazandım. Koğuş iki katlı idi ve ben üst katta kalıyordum. Düşünün ki 2 katlı koğuşa demirlere tutunarak çıkıyordum nefesim yetmiyordu.”

Psikolojik fayda mahkumların en fazla ifade ettiği temadır. Yapılandırılmış aktiviteler mahkumların psikolojik durumları üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Mahkum psikolojisinin düzelmesi, mahkumun sosyal çevresi ile olan ilişkilerini düzenlemekte, koğuşta yaşanan problemleri azaltmaktadır. Psikolojik sağlık, fiziksel sağlığın da önemli bir yordayıcısı olup psikolojik sağlık olmadan fiziksel olarak sağlıklı kalabilmenin neredeyse mümkün olmayacağı görülmektedir. Bununla birlikte psikolojik fayda, gelecekle ilgili bir beklentiye sahip olabilmenin de temel koşullarından biridir ve

mahkumların hem duygusal durumlarını pozitif yönde etkilemekte hem onları psikolojik olarak rahatlatmakta hem de zihinsel odaklarını arttırmaktadır.

4.1.6. Ekonomik Fayda

Mahkum bireylerin ekonomik gelir düzeyleri incelendiğinde çoğunun katılmış olduğu atölye çalışmalarından elde ettiği gelir dışında herhangi bir gelirlerinin olmadığı görülmektedir. Katılımcıların en azından kişisel ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar bir paraya ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Bu bağlamda katıldıkları atölye çalışmaları aracılığıyla kazanmış oldukları paranın cezaevi koşullarında onlar için oldukça önemli olduğu ifade edilebilir. **Ekonomik fayda**, mahkum bireylerin rekreatif aktiviteler aracılığıyla hem kendileri hem de başkaları için elde etmiş oldukları ekonomik gelir ile ilişkili düşüncelerini içermektedir. **Ekonomik fayda**, *başkalarına ekonomik fayda* ve *kendine ekonomik fayda* olarak iki alt düzey kategoriye ayrılmaktadır.

Tablo 4.7. Ekonomik Fayda Kategorisinin Bileşenleri

Seçici Kod	Alt Düzey Kategoriler	Açık kodlar
Ekonomik Fayda	<i>Kendine Ekonomik Fayda</i>	<i>Kişisel ihtiyaçlarını karşılama, Para kazanma, Sigortalı olma</i>
	<i>Başkalarına Ekonomik Fayda</i>	<i>Başkalarının ihtiyacını karşılama, Para kazandırma</i>

Kendine Ekonomik Fayda

Mahkumlar çoğunlukla sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerden gelmektedir. Bu nedenle mahkumların çoğu, kendisine dışarıdan para yollayabilecek herhangi birinin olmadığını, tek gelir kapılarının yapılandırılmış aktiviteler olduğunu ifade etmektedir. Mahkumların en azından kişisel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir gelire sahip olmaları onlar için oldukça önemlidir. **Kendine ekonomik fayda**, mahkumların yapılandırılmış aktiviteler aracılığı ile kendilerine yönelik elde etmiş oldukları ekonomik gelire ilişkin ifadeleri kapsamaktadır.

Para kazanma, mahkum bireylerin kişisel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için oldukça önemlidir. Mahkumların çoğu atölye çalışmaları sayesinde kişisel ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini şu sözlerle ifade etmektedir:

“El işi derken boncuktan gemi süsleme yapıyorum hocam. Bu boncuklar sadece hapisanenin kantininde satılıyor, tezgahı da marangozhaneden satın alıyoruz. Biz de kendi paramızla onları alıp işte bu tarz gemiler, süslemeler yapıp ailemize yolluyoruz. Ya

da burada durumu iyi olmayan arkadaşlarımız var, onlarda bu işleri yaparak işte durumu iyi olanlara satıyorlar. Böylelikle para kazanarak bu işlerden kendi sigara ve kişisel ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlar.” (Utku)

Kadın mahkumlarda da durum benzerlik göstermektedir. Tuğçe (27) dışarıdan para yollayan kimsesi olmadığı için bu çalışmalar sayesinde kişisel ihtiyaçlarını karşılayabildiğini ifade etmektedir.

“Nasıl katkısı oldu, şöyle ki; benim gelenim gidenim yok. Ben başkasının suçunu üstlendim burada onun için yatıyorum onlar da bu yüzden bana her ay belli bir miktar para yatırıyorlardı buradaki kişisel ihtiyaçlarımı görmem için ama artık onu da düzenli olarak yollamıyorlar. Bu nedenle hiç gelirim yok ancak atölye çalışmalarından kazandığım para ile en azından kişisel ihtiyaçlarım olan şampuan, temizlik malzemesi vb. alabiliyorum.”

Kişisel ihtiyaçları karşılama, veri analizinde tespit edilen bir başka açık koddur. Katılımcılar atölye çalışmaları, kurslar ve eğitim seminerleri aracılığıyla beceriler edinmekte ve bu beceriler sayesinde para vererek yaptıracakları bir işi kendileri halledebilmektedir. Bu durum mahkumlara ekonomik anlamda fayda sağlamaktadır. Demet (29) daha önce para ile yaptırdığı bazı hizmetler için artık para ödemediğini söylemektedir.

“Örneğin kuaförlük, buradan çıktığımda kuaförlük mesleğini yapabilirim. Kuaförlük mesleğini yapamasam bile kendi kuaförlük işlerimi kendim yapabilirim. Burada da mesela daha önce para vererek yaptırdığım bazı kadınsal işlerimi kendim öğrendiğim için artık para vermeden kendim hallediyorum.”

Sigortalı olma, mahkum bireylerin fayda sağladığı başka bir ekonomik kazanımdır.

“Bu işte herkes sigortalı ve günlük yevmiye usulü çalışıyor. Aylık 150-200 TL civarında adam başı para alıyoruz ve dahası sigortamız var.”(Burak)

Atölye çalışmalarını kısa bir süre önce bırakmış hobi atölyesine devam eden Başak (39) atölye çalışmalarını bıraktığı ve sigortasının kesilmesinden dolayı büyük üzüntü duyduğunu belirtmektedir.

“Öncelikle atölye çalışmalarından bahsetmek istiyorum. Atölyeden çıktığım için çok üzgünüm. Eğer atölyeden çıkmasaydım sigortam devam edecekti. Geçimimi belki daha rahat koşullarda sağlayacaktım.”

Mahkumlar yapılandırılmış aktiviteler sayesinde kendi kişisel ihtiyaçlarını karşılamakta, sigorta primlerine devam edebilmektedir. Para kazanmanın yanı sıra sigorta primlerinin

yatıyor olması, mahkumların gelecekte emekli olmalarına katkı sağlayacak önemli bir fırsattır. Bununla birlikte kazanmış oldukları mesleki beceri, para vermeden bazı işleri kendilerinin yapabilmelerine olanak tanımakta bu durum onlara ekonomik kazanç olarak geri dönmektedir.

Başkalarına Ekonomik Fayda

Yapılandırılmış aktiviteler ile yalnızca mahkumlar değil, kurum memurları, cezaevi yönetimi ve fason iş yaptıran firmalar da ekonomik kazanç sağlamaktadır. **Başkalarına ekonomik fayda**, yapılandırılmış aktiviteler aracılığı ile ekonomik fayda sağlayan şahıs ve firmalara ilişkin mahkum görüşlerini ifade etmektedir.

Para kazandırma, mahkumların piyasada var olan ürünleri daha uygun fiyata yaparak kuruma, işverene ve personele sağladığı ekonomik faydayı ifade etmektedir. Metin (36)’e göre atölye çalışmaları herkes için ekonomik fayda sağlamaktadır.

“Hem devletimiz para kazanıyor hem biz hem de iş sahibi. Yani herkes para kazanıyor bu atölye işlerinden.”

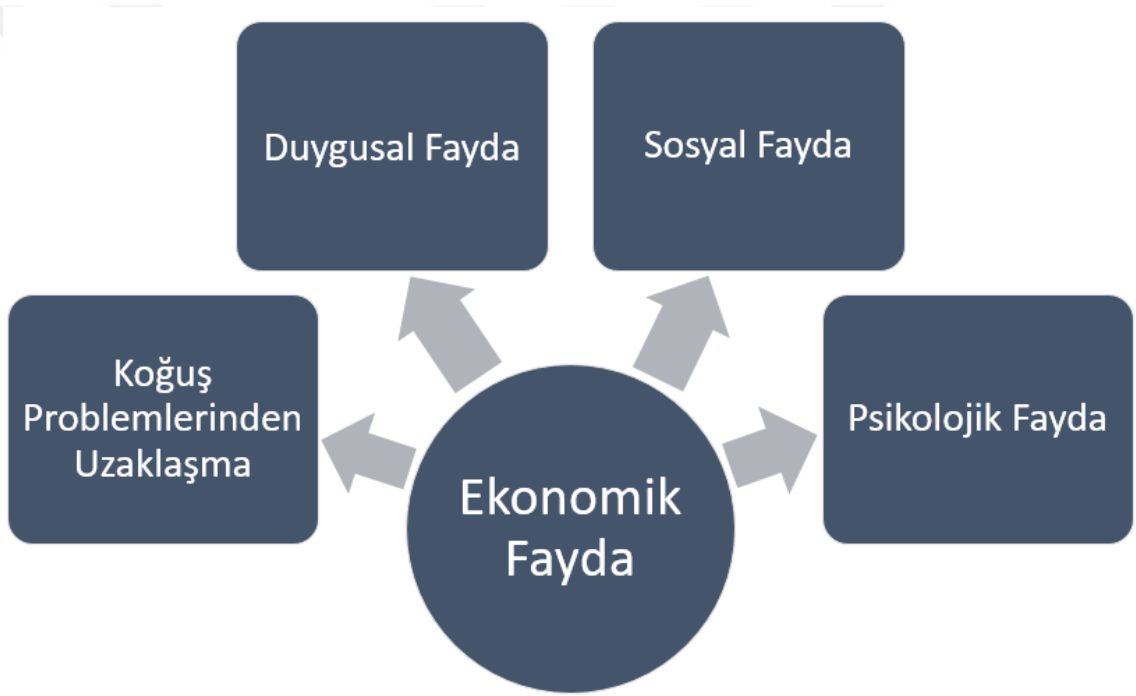
Mahkumlar atölye çalışmaları aracılığı ile başkalarının ihtiyaç duydukları ürünleri yapmakta veya onarmaktadır. *Başkalarının ihtiyacını karşılama*, karşı tarafa gelir sağlamaktan çok gideri önleyerek ekonomik fayda sağlamayı amaçlamaktadır. Oğuz (39) bu süreci şu sözlerle ifade etmektedir:

“Marangozhanede memurların ihtiyaç duyduğu ne varsa ne bileyim mesela dolap, mesela gardırop mesela baza. Onları yapıyoruz ya da onarıma ihtiyaç duydukları ürünlerini tamir ediyoruz, onları onarıyoruz veya olmuyorsa sıfırdan yapıyoruz.”

Mahkum bireyler katılmış oldukları yapılandırılmış aktiviteler esnasında dışarıdan aldıkları fason işleri atölyelerde yapmaktadır. Bu ürünlerin yapılması hem kurum hem de işi yaptıran firmalara ekonomik kazanç sağlamaktadır. Atölyelerde yapılan üretim yalnızca para kazanmaya yönelik değildir. Mahkumlar ellerindeki fırsatları kullanarak kurum personelinin de ihtiyaçlarını karşılamakta ve onları maddi giderden kurtarmaktadır. Tüm bunlar kendileri dışındakiler bireyler ve bulundukları kurum için de ekonomik bir fayda doğurmaktadır.

Ekonomik Fayda ile İlişkili Kuramsal Kodlamalar

Mahkumların ekonomik gelir elde etmeleri yalnızca cezaevindeki kişisel ihtiyaçlarını karşılamaları hususunda onlara fayda sağlamamaktadır. Ekonomik gelir elde etmek aynı zamanda koğuş problemlerinin önüne geçmekte, sosyal ilişkileri düzenlemekte, psikolojik ve duygusal yarar sağlamaktadır. Araştırma bulguları **ekonomik fayda** ile **sosyal fayda**, **duygusal fayda**, **psikolojik fayda** ve **koğuş problemlerinden uzaklaşma** arasında ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Ekonomik fayda ile ilişkili olan temalar şekil 4.6.'da verilmektedir.

Şekil 4.6. Ekonomik fayda teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları

Ekonomik faydanın diğer bütün temalar ile olan ilişkileri tek yönlüdür. Bunların ilki **koğuş problemlerinden uzaklaşma**dır. Ekonomik olarak gelir elde etmenin, koğuşta çıkan problemleri azalttığı görülmektedir. Araştırma bulguları incelendiğinde **kendine ekonomik fayda** alt düzey kategorisi altında yer alan *kişisel ihtiyaçlarını karşılama*, **suç işlemeyi önleme** alt düzey kategorisi altında yer alan *haraç kesmeyi önleme* ile ilişkilidir. Mahkumlar parası olmayan ve para kazanmak için çaba göstermeyen mahkumların ihtiyaçlarını karşılamak için başkalarının parasını gasp ettiğini ifade etmektedir. Bu durum

koğuşta yaşanan problemlerden biridir. Burak (42) bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Koğuştaki bazı insanların kimsesi yok. Para yok, pul yok, burada kazanılan 200 TL dışarıda kazanılan 2000 TL gibi. Adam ihtiyaçlarını karşılıyor bu para sayesinde. Para olmasa ne yapacak bir düşünün, ya gidip birinin çamaşırlarını yıkayacak ya da birinin tepesine çökecek, haraç kesecek”

Ekonomik fayda ile **duygusal fayda** arasındaki ilişki incelendiğinde, mahkumların para kazanmaları ya da başkalarına para kazandırmalarının onları duygusal anlamda mutlu ettiği görülmektedir. *Başkalarına ekonomik fayda* alt düzey kategorisi altında yer alan *başkalarının ihtiyacını karşılama*, **pozitif duygulanım** alt düzey kategorisi altında yer alan *mutlu olma* ile ilişkilidir.

“Devletin kasasına para kazandırdığımızı da ifade etmem lazım. Mesela bu ay devletin bütçesine 19.00 TL’lik para kazandırdık yaptığımız fason işlerle. Bu beni inanılmaz mutlu ediyor.”

Ekonomik fayda ile ilişkili olan bir diğer tema **sosyal fayda**dır. Mahkumlar yapmış oldukları atölye çalışmaları sayesinde personelin ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Bu durum mahkumlar ile kurum personeli arasındaki sosyal ilişkilerin gelişmesini sağlamaktadır. *Başkalarına ekonomik fayda* alt düzey kategorisi altında yer alan *başkalarının ihtiyacını karşılama*, **sosyal ilişkilerin düzelmesi** alt düzey kategorisi altında yer alan *ilişkilerin düzelmesi* ile ilişkilidir. Atölye çalışmalarına düzenli olarak katılan Bora (36) şunları söylemektedir:

“Burada devlet kuralları var, dışarı da dükkan kirası, işçi parası olmadığı için burada uygun fiyatlara personelin ihtiyacını onların istediği şekillerde yapabiliyoruz. Bu durum, bizim memur arkadaşlar ile ilişkilerimizi düzenleyen bir şey oluyor.”

Ekonomik fayda ile ilişkili olan son tema ise **psikolojik fayda**dır. Mahkumlar katılmış oldukları atölye çalışmaları ile ekonomik gelir elde ettikleri gibi, para vermeden kendi ve çevresindeki bireylerin kişisel ihtiyaçlarını da karşılayabilmektedir. Bu durum diğer mahkumların psikolojik durumları pozitif yönde etkilemektedir. *Başkalarına ekonomik fayda* alt düzey kategorisi altında yer alan *başkalarının ihtiyacını karşılama*, **psikolojik sağlık ile ilişkilidir**. Dilek (33) kuaförlük kursundan öğrenmiş oldukları sayesinde hem kendisinin hem de koğuştaki arkadaşlarının ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

“Kuaforluk var birde, kaş, boya, bıyık alma falan onları öğrendim. Bunlar sayesinde kişisel ihtiyaçlarımı karşılıyorum. Ağda yapıyorum, mesela saçımı boyuyorum. Kadınlara da faydam oldu böylelikle, koğuşumdaki arkadaşlarımın da kişisel ihtiyaçlarını karşılıyorum. Bu hem onların kendini daha iyi hissetmeleri hem ekonomik olarak para harcamamaları hem de psikolojilerinde düzelmeye sebep oluyor.”

Ekonomik olarak gelir elde eden mahkumlar, para kazanmak için illegal işlere yönelim göstermemektedir. Yapılandırılmış aktiviteler aracılığı kendisine ve başkalarına fayda sağlayan mahkumların sosyal ilişkilerinin geliştiği, psikolojik sağlıklarının iyileştiği ve duygusal anlamda daha pozitif oldukları görülmektedir.

4.1.7. Duygusal Fayda

Mahkumların geçmiş öyküleri incelendiğinde bir çoğunun geçmişte zor zamanlar yaşadığı ve birçok trajik olaya maruz kaldığı görülmektedir. Bu yaşanan olumsuzluklar mahkumların duygusal durumlarını negatif bir şekilde etkilemektedir. **Duygusal fayda**, mahkumların katılmış oldukları yapılandırılmış aktivitelerle ilişkin göstermiş oldukları pozitif ya da negatif duygusal tepkileri ifade etmektedir. Mahkumların yapılandırılmış aktivitelerle ilişkin gösterdikleri duygusal tepkiler iki alt düzey kategoride toplanmıştır. Bu kategoriler **negatif duygulanım** ve **pozitif duygulanım** olarak kavramsallaştırılmıştır.

Tablo 4.8. Duygusal Fayda kategorisinin Bileşenleri

Seçici Kod	Alt Düzey Kategoriler	Açık kodlar
Duygusal Fayda	Negatif Duygulanım	<i>Duygu değişimini önleme, Karamsarlığı önleme, Kendini Yargılamadan kurtulma, Olumsuz duygulardan arınma</i>
	Pozitif Duygulanım	<i>Başkalarını mutlu etme, Geçmişteki güzel günleri hatırlama, Heyecan duyma, Kendini iyi hissetme, Kendiyle barışma, Keyifli zaman geçirme, Memnun olma, Mutlu olma.</i>

Negatif Duygulanım

Mahkumların hem geçmişte yaşadıkları olaylara hem de cezaevi koşullarının getirdiği zorluklara ilişkin negatif duygusal tepkiler gösterdiği görülmektedir. Rekreatif aktiviteler mahkumların negatif duygu durumları üzerinde olumlu etkilerde bulunmakta, mahkumları bulunmuş oldukları olumsuz duygulardan uzaklaştırmaktadır. **Negatif duygulanım**, yapılandırılmış aktivitelerin mahkumların negatif duygusal durumları üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri içermektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu rekreatif aktiviteler aracılığı ile negatif duygulardan uzaklaştıklarını ifade etmektedir.

Mahkumlar işlemiş oldukları suçlar, geçmişte vermiş olduğu kararlar nedeniyle sürekli olarak kendileri ile bir hesaplaşma yaşadıklarını dile getirmektedir. Ancak rekreatif aktiviteler mahkumların *kendini yargılamadan kurtulması* için onlara katkı sağlamaktadır.

“Özellikle yerinde durmayı seven bir insan değilim ve hep çalışmak istiyorum. Elimde olsa ben de tüm arkadaşlarım da çalışmayı isteriz. Çalıştığın zaman vakit nasıl geçiyor anlamıyorsun. Çalışmayınca ise sürekli kendi içinde düşüncelere dalmak durumuna geçiyorsun. Kendine dönüyorsun ve kendine döndüğün an dibe vurduğun andır. Çünkü geçmişe dönünce “Neden yaptım?” “Neden böyle oldu?” “Neden buraya düştüm?” gibi sorularla sürekli kendini sorguluyorsun ve bu insana çok zarar veren bir şey.”

Mahkumların yaşadığı negatif duygu durumlarından biri duygu değişimidir. Rekreatif aktiviteler mahkum bireylerin yaşamakta olduğu *duygu değişimini önleme* hususunda da koruyucu bir etkiye sahiptir. Mahkumların çoğu, geçmişe yönelik olumsuz düşüncelerin sıklıkla onları duygu durum değişikliğine sürüklediğini ifade etmektedir. Eda (33) hapisane ortamında duygu değişimlerinin sıklıkla olduğunu ifade etmekte ancak rekreatif aktivitelerin bu durumu düzenlediğini ifade etmektedir.

“Bir yandan kendini suçluyor bir yandan mevcut şartları da kabul ediyorsun. Sürekli bir duygu değişimi yaşıyoruz. 4 yıldır buradayım. Bir ara gülüyorum bir anda hop ağlıyorum. Ama rekreatif aktivitelere katıldığım zamandan bu yana duygu durumumun daha stabil olduğunu ifade edebilirim.”

Karamsarlığı önleme, rekreatif aktivitelerin pozitif etkilerinden biri olarak ifade edilmektedir. Mahkumların olumsuz düşüncelerden uzaklaşması yalnızca duygu durumlarını kontrol etmemekte aynı zamanda onları karamsarlıktan da uzaklaştırmaktadır.

“Herkes o anda maçı ve kazanmayı hedefliyor, dolayısı ile olumsuz düşünceler ve konuşmalar o ortamda olmuyor. Kimse karamsar değil ve kimse off çekmiyor. Aksi halde yaşamak burada imkansız olur.”

Mahkumlar yapılandırılmış aktivitelere katılım sağlayarak içinde bulunmuş oldukları olumsuz duygu durumundan sıyrılabilir. Bu durum mahkumların duygusal çöküntü yaşamalarını önlemede rekreatif aktivitelerin koruyucu bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Pozitif Duygulanım

Pozitif duygulanım alt düzey kategorisi ise bireyin yapılandırılmış aktiviteler sonucunda elde etmiş oldukları pozitif duygulara ilişkin görüşleri içermektedir. Mahkumlar rekreatif aktivitelere katılarak yapmış oldukları uğraşlardan tatmin, mutluluk vb. pozitif duygular elde etmektedir. Rekreatif aktivitelerin bir çıktısı olan *mutlu olma*, mahkumların elde ettiği pozitif duygulanımlardan biridir. Mahkumların birçoğu (% 68.4) yapmış oldukları rekreatif aktivitelerin onları mutlu ettiğini ifade etmektedir. Rekreatif aktiviteler yalnızca katılım sağlayan bireyi mutlu etmemektedir. Onların bir şeyler başardığını ve mutlu olduğunu gören mahkum ailelerinin de mutlu olmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca mahkumların başkaları için üretmiş oldukları ürünler ve onarımını yaptıkları eşyalar çevrelerindeki diğer insanları da mutlu etmektedir. *Başkalarını mutlu etme*, mahkumun ailesi ve yakın çevresini kapsamaktadır. Dilek (33), katılmış olduğu aktivitelerinin kendisini mutlu ettiğini onu mutlu gören ailesinin kendisine ilişkin endişeleri azalttığını ve onları rahatlatan bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir.

“Benim burada çalışmamın aileme de faydası çok. Çalıştıkça hem fiziksel olarak hem de psikolojik olarak iyi oluyorum, ben iyi oldukça ailemde daha mutlu oluyor. Onların üzerinde de bir rahatlık oluyor.”

Oğuz (39)’da daha önceki mahkumiyet durumlarında çalışmamış olmasından pişmanlık duyduğunu, çalışmanın hem kendisi hem de ailesi için değerli olduğuna yönelik bir farkındalık kazandığını, çalışıyor olmanın hem kendisini hem de ailesini mutlu ettiğini ifade etmektedir.

“Bu etkinlikler yalnızca beni değil ailemi de mutlu ediyor. Yıllarca hapis yattım hiç böyle olmadı. Yanlış yapmışım oysaki çalışmanın ne kadar değerli olduğunu anlıyorum.”

Eda (33) ise katılmış olduğu kuaförlük kursunda edinmiş olduğu beceriler sayesinde koğu arkadaşlarını güzelleştirdiğini ve bu durumun onları mutlu eden bir etki yarattığından bahsetmektedir.

“Kuaförlük, sürekli insanlarla uğraşmama sebep oldu. Başka insanları güzelleştirmek güzel bir uğraştı benim için. Bir insanı güzelleştirmek, onu mutlu etmek seni de mutlu eden bir şey.”

Geçmişteki güzel günleri hatırlama, mahkumların rekreatif aktiviteler aracılığıyla geçmişte neler başarabildiğini onlara hatırlatmaktadır.

“Burada hep aklım ailemde. onlar için hiçbir şey yapamadığımı düşünüyorum. Ancak bu aktiviteler bana cezaevine girmeden önceki hayatımı yani iyi zamanlarımı hatırlatıyor. Kötü şeyleri değil geçmişte neler başarabildiğimi, yapabildiğimi hatırlıyorum.”

Heyecan duyma, rekreatif aktiviteler katılımının bireyler üzerinde yarattığı başka bir pozitif duygulanımdır.

“Bu aktiviteler bana heyecan katıyor ve çok mutlu oluyorum bu aktiviteler sayesinde.” (Utku)

Rekreatif aktiviteler sayesinde mahkumlar kendilerini iyi hissettiklerini ifade etmektedir. Başka bir ifade ile *kendini iyi hissetme*, rekreatif aktiviteler katılmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kuaförlük kursuna katılan Eda (33), insanın kendisine bakmasının kendisini iyi hissetmesine yol açtığını belirtmektedir.

“Belki de mesela başka katıldığım aktivitelerden bir tanesi de kuaförlüktü. Kuaförlük bana göre çok keyifli bir kurstu. İnsanın kendiyile uğraşması, kendisini daha iyi hissetmesine neden oluyor.”

Birkaç mahkum ise kendisine kızgınlık yaşadığını söylemekte ancak rekreatif aktiviteler sayesinde *kendiyile barışma* fırsatı yakaladığını ifade etmektedir. Rekreatif aktiviteler bireylerin kendilerine olan kızgınlığı aşmalarına yardımcı olmaktadır.

“Kendime aynada bakmadığım zamanlarda inanın kendimi görmek istemiyordum. Kendime çok kızgındım ancak kuaförlük kursu ile bunu aşmaya başladım. Bir şeyler başardığını görmek kendimle barışmama yardımcı oldu..”

Mahkumların büyük çoğunluğu (%78.9) rekreatif aktiviteler amacıyla keyifli zaman geçirdiklerini ifade etmektedirler. Rekreatif aktiviteler mahkumların, keyifli *zaman geçirmelerinde* önemli bir rol oynamaktadır. Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile hem zaman geçirmekte hem de bu zaman diliminde eğlenmektedir.

“Atölye de keyfimiz iyi ayrıca arkadaşlarla sohbet muhabbet derken zaman sadece geçmekle kalmıyor keyifli bir şekilde de geçiyor.” (Metin)

Eda (33) ise aktiviteler katıldığı günleri en güzel günleri olarak görmekte, en keyifli zamanlarını bu süreçte geçirdiğini söylemektedir.

“Çalışarak geçirdiğim günler en güzel en keyifli zamanlarımı ifade ediyor burada.”

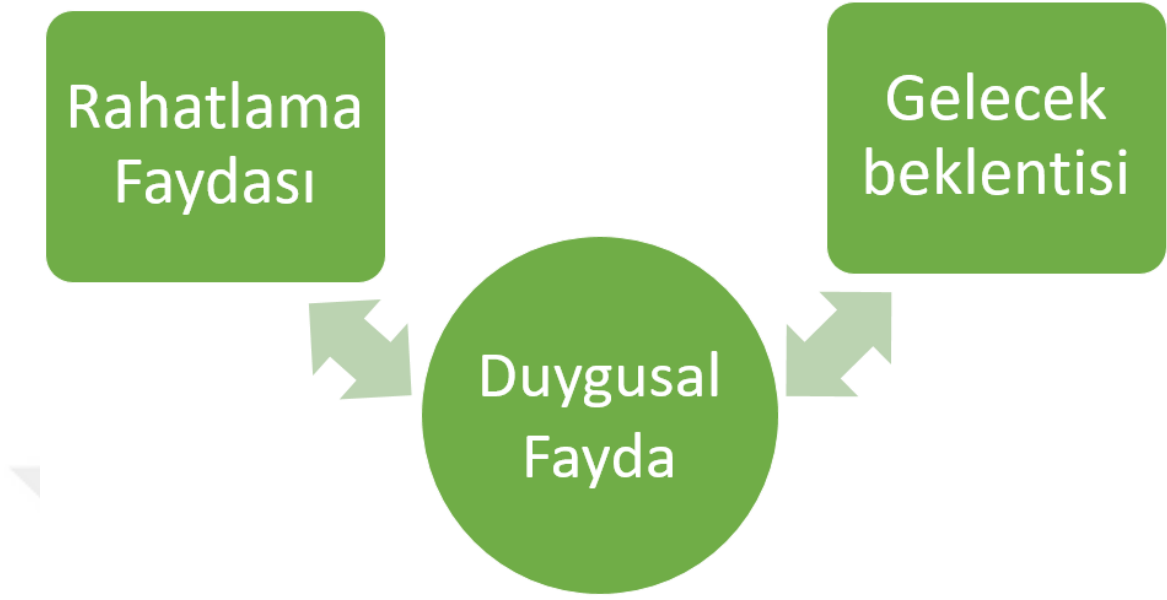
Mahkumlar yapmış oldukları aktivitelere ilişkin memnuniyet duyduklarını ifade etmektedirler. *Memnun olma*, keyifli vakit geçirmenin cebri bir sonucu olarak pozitif bir duygulanım yaratmaktadır.

“Bu hapisanede çalışmak en büyük avantaj. Vakit çok önemli. Bu çalışmalar aracılığı ile vakit nasıl geçmiş anlamıyorsunuz. Vaktin geçmesi en önemli şey. Bir de boş kalınca koğuştta iş bitmiyor. Konumumdan ve yaptığım işten çok memnunuz.”

Rekreatif aktiviteler aracılığı ile mahkumların negatif duygulanımlarının azaldığı buna karşın pozitif duygulanımlarının arttığını ifade etmek mümkündür. Mahkumlar rekreatif aktivitelere katılarak karamsarlık, kendini yargılama vb. olumsuz düşüncelerden kurtulmakta, daha az duygu değişimi yaşamaktadır. Mahkumlar yapılandırılmış aktivitelere katılarak hem kendilerini hem de başkalarını mutlu etmekte, geçirdikleri zamandan haz duymakta, kendilerini iyi hissetmekte ve daha pozitif düşüncelere sahip olmaktadır.

Duygusal Fayda ile İlişkili Kuramsal Kodlamalar

Duygusal fayda, sosyal fayda, psikolojik fayda, ekonomik fayda, rahatlama faydası ve kişisel gelişim temaları ile ilişkilidir. Duygusal faydayı yordayan bu temalar ile duygusal fayda arasındaki ilişkiler, ilgili oldukları bölümlerde sunulmuştur. Bu bölümde duygusal faydanın yordayıcı olduğu ilişkiler sunulacaktır. Rekreatif aktivitelerin mahkumların duygusal durumları üzerinde pozitif bir etkisi olduğu yukarıda detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Duygusal faydanın artması diğer bazı parametreleri de etkilemekte, duygusal faydanın artışına paralel olarak mahkumların gündelik hayatın stresinden uzaklaştığı ve geleceğe daha pozitif baktığı görülmektedir. **Duygusal fayda** ile **rahatlama faydası** ve **gelecek beklentisi** arasındaki ilişki şekil 4.7’de verilmiştir.

Şekil 4.7. Duygusal fayda teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları

Duygusal fayda ile **gelecek beklentisi** arasında da karşılıklı bir ilişki olduğu görülmektedir. Mahkumların duygusal olarak kendilerini iyi hissetmelerinin gelecek beklentileri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu; gelecek ile ilgili beklentilerinin ise onları duygusal anlamda pozitif etkilediği görülmektedir. Gelecek beklentisinin duygusal fayda üzerindeki etkisine bölüm 4.1.1.'de değinilmiştir. Mahkumlar rekreatif aktiviteler esnasında olumsuz düşüncelerden uzaklaşmakta bu durum geleceğe ilişkin iş bulma ve hayatlarına devam etme umutlarını arttırmaktadır. *Negatif duygulanım* alt düzey kategorisi altında yer alan *olumsuz duygulardan arınma*, *TS ekonomik beklentiler* alt düzey kategorisi altında yer alan *iş kurma* ve **gelecek beklentisi** alt düzey kategorisi altında yer alana *gelecek kaygısını önleme* ile ilişkilidir. Hırsızlık suçundan toplam dört kez hüküm giyen Eda (33) terzi atölyesine ilişkin şunları söylemektedir:

“Makine başında oturduğumda her türlü olumsuz duygulardan arınıyorum sanki. Olumsuz duygulardan arındığım anda gelecek ile ilgili kaygılarım olmuyor. Tahliye olduktan sonra kendi işimi yapabileceğime inanıyorum.

Duygusal fayda ile **rahatlama fayda** arasındaki ilişki karşılıktır. Olumsuz duygulardan uzaklaşan mahkumların daha rahat olduğu ya da gündelik hayatın stresinden uzaklaşan mahkumların duygusal anlamda daha pozitif olduğu görülmektedir. Rahatlama faydasının, duygusal fayda üzerindeki etkisi bölüm 4.1.8.'de açıklanmıştır. Bu bölümde

duygusal faydanın rahatlama üzerindeki etkisinden bahsedilecektir. Mahkumlar yaşadıkları duygusal durumların moral bozukluğuna ve uykusuzluğa sebebiyet verdiğini ifade etmektedir. **Negatif duygulanım** alt düzey kategorisi altında bulunan *karamsarlığı önleme*, **stres atma** alt düzey kategorisi altında bulunan *moralin düzelmesi ve hapishaneye uyum sağlama* alt düzey kategorisi altında bulunan *uykuyu düzenleme ile ilişkilidir*.

“Ailen, çocukların geliyor, duygusal karamsarlığa giriyorsun, paramparça oluyorsun. Bu durum inanılmaz bir şekilde moralinizi bozuyor öyle olunca uykusuz kalıyoruz o moral bozukluğunu atmak için de spor yapıyoruz. Spor yaptıkça içimiz açılıyor.”

Mahkumların yaptıkları işten duygusal tatmine ulaşması hapishane yaşamına uyum sağlamaya da yardımcı olmakta, mahkumlar bu aktiviteler aracılığı ile zamanın nasıl geçtiğini fark etmediklerini söylemektedir. **Pozitif duygulanım** alt düzey kategorisi altında bulunan *mutlu olma*, **hapishaneye uyum sağlama** alt düzey kategorisi altında bulunan *zamanı hızlı geçirme* ile ilişkilidir.

“Bir görev veriliyor bana sanki çok büyük bir başarı elde etmişim gibi çok seviniyorum, mutlu oluyorum. Yaptığın işle mutluysan bir bakıyorsun akşam olmuş vakit geçmiş hızlı bir şekilde geçmiş gitmiş.”

Mahkumların duygu ve düşünceleri, psikolojik durumlarını da etkilemektedir. Pozitif düşüncelere sahip olan mahkumların psikolojileri de motivasyon düzeyleri de bu durumdan pozitif etkilenmektedir. Mahkumlar negatif duygulardan uzaklaştıkça geleceğe ilişkin umutları artmakta, moralleri düzelmekte ve bu durum uyku düzenlerini bile olumlu bir şekilde etkilemektedir. Yapmış olduğu aktivitelerden mutluluk duyan mahkumlar bu sayede zamanın nasıl geçtiğini fark etmemekte ve bu durum ceza süreçlerini daha kolay geçirmelerine yardımcı olmaktadır.

4.1.8. Rahatlama Faydası

Rahatlama faydası, yapılandırılmış aktiviteler aracılığıyla mahkumların yaşadıkları stresten arınmalarını sağlayarak mahkumiyet hayatını daha rahat geçirmelerine neden olan pozitif bir değişime ilişkin ifadeleri içermektedir. Veri analizinde yapılan sürekli karşılaştırma yöntemi ile açık kodlar üç alt düzey kategori altında toplanmıştır. **Hapishaneye uyum sağlama**, **stres atma** ve **yenilenme** alt düzey kategorileri, **rahatlama faydasının** bileşenlerini oluşturmaktadır.

Tablo 4.9. Rahatlama Faydası kategorisinin Bileşenleri

Seçici Kod	Alt Düzey Kategoriler	Açık kodlar
Rahatlama Faydası	<i>Hapishaneye uyum sağlama</i>	<i>Hapishane hayatına yönelik önyargıları kırma, Hapishane hayatını çekilir kılma, Hapishanede olduğunu unutma, Hayatı düzene sokma, Uykuyu düzenleme, Zamanı hızlı geçirme</i>
	<i>Stres Atma</i>	<i>Kafa dağıtma, Moralin düzelmesi, <u>Negatif enerjiyi</u> atma, Stres atma</i>
	<i>Yenilenme</i>	<i>Huzur bulma, Kimyanın değişmesi, Psikolojik olarak rahatlama, Sakinleşme, Yenilenme</i>

Hapishaneye Uyum Sağlama

Mahkum bireyler ile yapılan görüşmeler cezaevi sürecinin birey üzerinde yaratmış olduğu gündelik strese ilişkin bir çok bulgu içermektedir. Çoğu birey hapishane hayatına uyum sağlamanın, ceza sürecini daha rahat geçirmek için önemli olduğunu belirtmektedir. *Hapishaneye uyum sağlama*, yapılandırılmış aktivitelerin mahkumların cezaevine uyum sağlama üzerindeki etkilerine ilişkin düşünceleri içermektedir. Mahkumların bir kısmı cezaevine girmeden önce cezaevleri hakkında kötü düşüncelere sahip olduklarını, cezaevlerini işkencelerle dolu, pis bir yer olarak düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu durum onların kendilerini stres altında hissetmelerine neden olmuştur. Mahkumların serbest zamanlarını efektif bir şekilde geçirmeleri için oluşturulan mesleki kurslar, eğitimler, seminerler, spor aktiviteleri vb. yapılandırılmış aktiviteler mahkumların *hapishane hayatına yönelik ön yargıları kırmalarını* sağlamış, onların psikolojik olarak rahatlamlarına yardımcı olmuştur.

“Şöyle söylüyim... Yıllarca ceza evlerini televizyonlarda gördük ve hep insanların şişlendiği, işkence edildiği yerler olarak görüyorduk ama şimdi bunun böyle olmadığını, buranın insanı geliştirmek için her türlü boş zaman olanağı sunduğuna tanık olmak rahat etmemizi sağladı.”(Bora)

Ali (39)’ye göre rekreatif aktiviteler *hapishane hayatını çekilir kılmaya* yardımcı olmaktadır.

“Kurslar sayesinde daha çekilir bir yer haline geliyor koğuş da mahkumiyet süreci de.”

Çoğu mahkum ise rekreatif aktivitelerin hayatlarında bir akış sağladığını, dışarıdaki hayatları gibi sabah uyanıp işe gittikleri, akşam iş bittikten sonra eve dönüyor gibi hissettikleri bir düzen yarattığını söylemektedir. Bu akış onların kendilerini hapishane de değil de dışarıdaki hayatlarına devam ediyormuş gibi hissetmelerine neden olmakta ve

psikolojik olarak rahatlatmaktadır. Katılımcılardan Bora (36) kendisini gurbetteki işçilere benzetmekte, rekreatif aktivitelerin *hapishanede olduğunu unutmalarına yardımcı olduğunu* ifade etmektedir.

“Burada zaman bir türlü geçmiyor. Mesela malta bir trafik bizim için, şöyle söyliyim: Malta gerçekten ordan geçerken işe gider gibi simit ve poğaçamızı alıp işe gidip ürettiğimiz, ticaret yaptığımız, insanlar ile diyalog kurup saat 4 olunca ticareti yani işi bitirip sanki evimize geliyormuşuz gibi koğuşa geldiğimiz bir düzen ve rutini ifade ediyor. Yani burayı dışarı ile ayırt eden tek şey, bekar hayatı sürüyor olmamız. Gurbete gitmiş işçiler gibiyiz, onun dışında her şey aynı.”

Mahkumların birçoğu ise rekreatif aktivitelere katılım sağlamanın hayatlarını düzene soktuğunu belirtmektedir. Böylelikle mahkumlar belli bir uyku düzeni sağlamak ve serbest zaman aktivitelerine düzenli katılım sağlayabilmektedirler. *Hayatı düzene sokma*, mahkumların hapishane hayatına uyum sağlamalarında önemli bir rol oynamaktadır.

“Çalışmak ile düzenli hareket ediyorum. E belli bir düzenim oluyor tabi, sabah kalkış saatin belli, akşam yatış saatin belli, yemek yemenin bir saati var, her şeyin bir saati var, hayatın düzene giriyor.”(Dilek).

Rekreatif aktivitelerin mahkumiyet hayatına en büyük katkılarından biri de zamanın hızlı geçmesine ilişkin mahkumlarda yarattığı alıdır. Çoğu mahkum yıllardır cezaevinde yatmakta veya uzun cezalara çarptırılmaktadır. Cezaevi psikolojisi, yapacak aktivitelerin sınırlı olması ve aynı rutin içinde hayatlarına devam etmeleri bu süreci zorlaştırmaktadır. Ancak rekreatif aktivitelere katılıyor olma, *zamanı hızlı geçirmeye yardımcı* olmakta ve cezanın daha rahat yatılmasını sağlamaktadır.

Cinayet suçundan hüküm giymiş olan Utku (27) rekreatif aktivitelerin zaman üzerindeki etkisini “su gibi geçmek” metaforu ile anlatmaktadır. Utku, düzenli olarak cezaevi yönetimi tarafından açılan spor aktivitelerine katılmakta ve spor aktivitelerinin diğer kurslara göre daha eğlenceli olduğunu ifade etmektedir.

“Şimdi hocam mesela futboldan örnek vereyim. Futbol oynamak, hapishanenin hazırlamış olduğu diğer etkinliklerle kıyaslandığı zaman daha az fayda sağlıyor insana. Kurslar falan aslında daha iyi. Neden? Çünkü diploma veriyorlar sana kursu bitirdiğin zaman. Ama sorsanız çok kişi futbol ya da voleybol oynamayı tercih eder. Çünkü bu aktiviteleri oynarken bir nevi sarj oluyorsunuz zaman su gibi akıp gidiyor.”

Bora (36) ise çalışmadan koğuştaki durabilmesinin mümkün olmadığını ifade etmektedir.

“Dört duvar arasında insan kalamaz hocam. Keşke herkes çalışsa, bir odanın içinde tıklıp kalmak ve zaman geçmesini beklemek çok zor. Burada zaman bir türlü geçmiyor. O yüzden marangozhane benim hayat tarzım. Hani bir tabir vardır ya: Bunun için yaşıyorum ben derler. Bu olmasa yaşayamam. Bana bugün çalışma koğuşta otur deseler o gün benim için geçmez.”

Yapılandırılmış aktiviteler mahkumların ceza infaz kurumlarına ilişkin yaşadıkları kaygıyı azaltmakta, yaşamlarında bir akış sağlayarak zamanın hızlı geçmesine ve hapisaneye uyum sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Hayatı ve uykusu düzene giren mahkumlar hapisane hayatının zorlu psikolojisi ile daha rahat mücadele edebilmektedir.

Stres Atma

Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler mahkumların cezaevinde yoğun stres altında olduklarını göstermektedir. Yoğun strese maruz kalan mahkumların fiziksel ve psikolojik hastalıklara daha fazla maruz kaldığı ifade edilmektedir. **Stres atma** alt düzey kategorisi, mahkumların eğlenerek gündelik hayatın stresinden kurtulmalarında rekreatif aktivitelerin oynadığı role ilişkin düşünceleri içermektedir. Katılımcıların neredeyse yarısı (%42.1) sürekli stres altında olduklarını ifade etmekte ve rekreatif aktivitelerin *stres atma*larına katkı sağladığından bahsetmektedir. *Stres atma* kendisi hem açık bir kod olup hem de diğer açık kodları yansıtmaması nedeniyle alt düzey kategori olarak yeniden kavramsallaştırılmıştır.

Eda (33) dikiş makinesinin arkadaşı gibi olduğunu, çoğu zaman onunla dertleştiğini ve onun sayesinde stresini attığını ifade etmektedir.

“Makine benim en yakın arkadaşım gibi burada her şeyini herkese anlatamıyorsun. Burada kim dost kim düşman bilmiyorsun. Derdini anlatamamak sıkıntı ama makinem benim sırdaşım gibi. İnanın dikiş yaparken makine ile konuşuyorum. Çoğu zaman stres atmamı sağlıyor.”

Fatma (33) ise rekreatif amaçlı yapılan dans ve spor aktivitelerinin stres atmak için önemli olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir:

“Arada sırada kadın mahkumları spor salonuna toplayıp müzik açıp oynayıp eğlenip stresimizi atmak için yapılan bir etkinlik. Ama kendi adıma açıkçası daha çok voleybol oynamak isterdim. Çünkü seviyorum ve stresimi atıyorum.”

Mahkumlar rekreatif aktivitelerin *kafa dağıtmaya* yardımcı olduğunu böylelikle stres oluşturan durumlardan uzaklaştıklarını ifade etmektedir. Çini atölyesine düzenli olarak katılan Ali (39) bu düşüncelerini şu sözlerle dile getirmektedir:

“Bu kursların hepsinin hayatımın geri kalan zamanında ve kafamı dağıtmam da katkısının olduğunu düşünüyorum.”

Tuğçe (27)’de Ali ile benzer düşüncelere sahiptir. Rekreatif aktiviteler sayesinde kafasını dağıttığını ifade etmektedir.

“Bunun dışında kafamı dağıtıyorum, benim olumsuz şeyler düşünmemi engelliyor işte dediğim gibi.”

Kübra (38) ise rekreatif aktivitelerin onları oyaladığını, kafalarını dağıtmalarına yardımcı olduğunu söylemektedir.

“En ufak bir etkinlik bile bizi akşama kadar sallıyor yani kafamızı oyalıyor. Çalışmalar sayesinde zaman çok hızlı geçiyor, kafamız dağılıyor ve tabi maddi açıdan da bizi motive ediyor en azından çalışıyoruz ve kazandığımızı yiyoruz.”

Fatma (33) ise koğuştan çıkmanın bile moral üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır.

“Çalışıyoruz atölyede, çalışmasak çok kötü bizim için. Kötü çünkü zaman geçmiyor, hep aynı şeyler, hep aynı kişiler, hep aynı sorunlar. En azından koğuştan çıkmak bile bize moral sağlıyor.”

Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile eğlenmekte ve kafalarını dağıtmaktadır. Yapılandırılmış aktiviteler mahkumların negatif enerjilerinden kurtularak streslerini atmalarına ve moral depolamalarına yardımcı olmaktadır.

Yenilenme

Mahkumlarla yapılan görüşmeler, rekreatif aktivitelerin cezaevi koşullarının yarattığı stresten uzaklaşarak kendilerini yenilemelerine yardımcı olduğunu ortaya koymaktadır.

Yenilenme, mahkumiyet hayatına devam edebilmek için oldukça önemlidir. Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile yenilenmekte ve koşullarına yenilenmiş bir şekilde gelme fırsatı elde etmektedir. Yenilenme, hem açık bir kod olup hem de diğer açık kodları kapsayacak soyutlukta olduğu için alt düzey kategori olarak yeniden kavramsallaştırılmıştır. Bu alt düzey kategori, rekreatif aktivitelerin mahkumların

yenilenmesinde oynadığı role ilişkin düşünceleri içermektedir. *Yenilenme*, rekreasyonun temel fonksiyonlarından biridir ve özellikle mahkumiyet bağlamında önemli bir işleve sahiptir. Mahkumlar bu durumu “*şarj olma*” metaforu ile ifade etmektedirler. Düzenli olarak spor aktivitelerine katılan Utku (27) rekreatif aktivitelerin mahkumları yenilediğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Ama sorsanız çok kişi futbol ya da voleybol oynamayı tercih eder. Çünkü bu aktiviteleri oynarken bir nevi şarj oluyorsunuz zaman su gibi akıp gidiyor.”

Ali (39)’de Utku ile benzer görüşlere sahip olup rekreatif aktiviteler sayesinde koğuşa yenilenerek döndüklerini söylemektedir:

“Kurslar sayesinde daha çekilir bir yer haline geliyor koğuş da mahkumiyet süreci de. Bir nevi dışarıda şarj olup koğuşa geri geliyorsunuz gibi.”

Mahkumların neredeyse yarısı (%42.1)’i rekreatif aktivitelerin kendilerine huzur verdiğini ifade etmektedir. Oğuz (39) rekreatif aktivitelerin *huzur bulmasında* yardımcı olduğunu söylemektedir. Oğuz rekreatif aktivitelerin huzurlu olmasındaki etkisini çocuklukta baktığı güvercinlerine benzetmektedir.

“Güvercinlerim gibi bu aktiviteler. Ne alaka diyeceksiniz? Çocukluğumdan beri beslerim hiç vazgeçmem. Sevgi, aşk, evlat gibi. Hayvanları çok severim o yüzden onlardan aldığım huzuru hiçbir şeye değişmem. Bu aktivitelerde onlardan aldığım huzur gibi.”

Spor aktivitelerine düzenli olarak katılan Demet (29) ise mahkumiyet hayatının mutluluğu etkilediği ancak spor yapmanın huzur, huzurun ise mutluluk üzerinde belirleyici olduğunu dile getirmektedir.

“Burada mutlu olmak zor. Lakin spor yapınca vücut otomatikman kendini huzurlu hissediyor. Buda insanı mutlu ediyor.”

Hırsızlık suçu nedeniyle hüküm giyen Tuğçe (27) ise rekreatif aktivitelere katılıyor olmayı alın teri ile para kazanmanın getirdiği huzura benzetmiştir.

“Alının teri ile kazanılan paraya benzetirdim buradaki etkinliklere katılmayı. Alın teri ile kazanılan para insana huzur veriyor, başını yastığa koyunca gerçekten huzur duyuyorsun oysa son 9 seneme baktığım zaman hep hazır para kazanmış hiç helal para kazanmamışım. O yüzden huzur verici ve değerli.”

Mahkumlardan bir kısmı ise rekreatif aktivitelerin insanın kimyasını değiştiren bir etkisi olduğundan bahsetmektedir. Ali (39)’ye göre kurslara katılıyor olmak *kimyanın değişmesine* neden olmaktadır.

“Kurs döneminde kimyam değişti. Her gün aynı insanlara bak bak sıkılıyorsun. Bu anlamda değişiklik yarattı, yenilendim resmen diyebilirim.”

Katılımcıların yaklaşık 1/3’ ise rekreatif aktiviteler sayesinde *psikolojik olarak rahatlama* yaşadıklarını ifade etmektedirler. Oğuz (39) ağaçla uğraşmayı psikolojik terapiye benzetmiş bu benzetmeyi “psikoloğa gitmek gibi” metaforu ile ifade etmiştir.

“Bununla birlikte marangozluk beni psikolojik olarak inanılmaz rahatlatıyor. Ağala uğraşmak resmen terapi gibi oluyor. Kafamı rahatlatıyor bir psikolog gibi. İnsanlar nasıl terapi için psikoloğa giderler ya benim için de öyle bir şey işte, psikoloğa gitmek gibi.”

Başak (39) da Oğuz’un söylediklerine benzer şeyler söylemekte, rekreatif aktivitelerin kendisini rahatlattığını dile getirmektedir.

“Katıldığım aktiviteler, kurslar, eğitimler sayesinde o kadar rahatladım ve değiştim ki anlatamam.”

Bazı mahkumlar ise rekreatif aktivitelerden sonra *sakinleşme* yaşadıklarını söylemektedirler. Düzenli olarak ahşap boyama kursuna katılan Arzu (37) kursun kendisini daha sakin bir insan yaptığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bu kurs beni sakinleştirdi ve ruhsal olarak bana diğer kurslardan çok daha iyi geldi.”

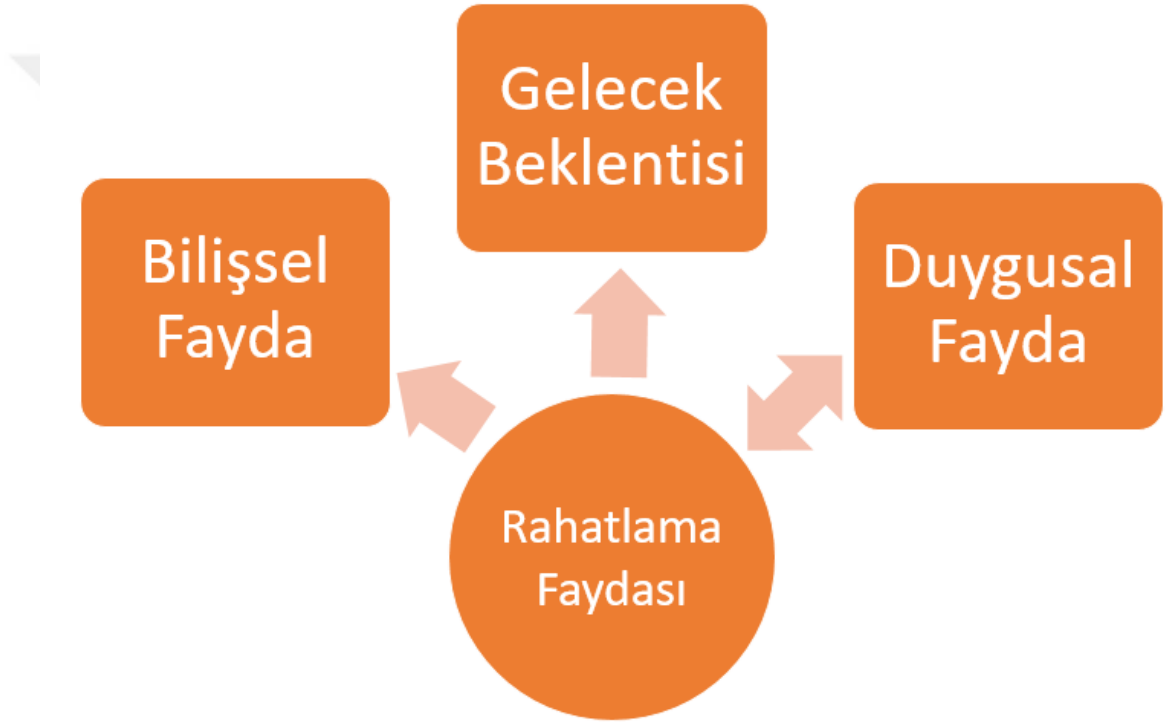
Başak (39) ise daha önceden sinir krizleri yaşadığını ama rekreatif aktivitelerden sonra çok sakinleştiğini söylemektedir.

“nceden koğuşta olay ıkartıyordum, sinir krizleri geçiyordum. Çok sorun yaşadım ama sonra kursa başlayınca tüm bu yaşadığım olaylar bitti, sakinleştim.”

Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile gündelik hayatın stresinden uzaklaşmakta, cezaevi hayatına uyum sağlamakta ve yenilenmektedir. Tüm bunlar mahkumların rahatlaması için onlara pozitif fayda sağlamaktadır. Cezaevi hayatının stresinden kurtulmanın, ceza sürecini kolaylaştırdığı ifade edilebilir. Özellikle cezaevi bağlamında dşnldğnde gündelik hayatın stresinden uzaklaşmanın, mahkumlar için oldukça önemli olduğunu ifade etmek mümkündür.

Rahatlama Faydası ile İlişkili Kuramsal Kodlamalar

Rahatlama faydasının mahkumlar için neden önemli olduğu yukarıda detaylı olarak ifade edilmiştir. **Rahatlama faydası** ile **bilişsel fayda**, **duygusal fayda** ve **gelecek beklentisi** arasında bir ilişkinin olduğu, başka bir ifade ile rahatlama faydasının bu değişkenleri yordadığı görülmektedir (Şekil 4.8.). Rahatlama faydasını yordayan temalar ise **psikolojik fayda** ve **fiziksel sağlıktır**. Rahatlama faydasını yordayan temalar ile ilişkileri rahatlama faydası arasındaki ilişkiler ilgili bölümlerde verilmiştir.

Şekil 4.8. Rahatlama faydası teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları

Rahatlama faydası ve **duygusal fayda** arasındaki ilişki incelendiğinde bu iki tema arasındaki ilişkinin karşılıklı olarak birbirini etkilediği görülmektedir. Duygusal faydanın, rahatlama faydası üzerindeki etkisi bölüm 4.1.7.'de verilmiştir. Bu bölümde rahatlama faydasının duygusal fayda üzerindeki etkisine değinilecektir. Mahkumlar yapılandırılmış aktiviteler ile kötü enerjini attıklarını ve rahatladıklarını ifade etmektedir. Negatif enerjinin atılmasının mahkumların duygusal durumlarını pozitif yönde etkilediği görülmekte bu durum mahkumların mutlu olmalarına yardımcı olmaktadır. **Stres atma** alt

düzey kategorisi altında bulunan *negatif enerjiyi atma*, ***pozitif duygulanım*** alt düzey kategorisi altında bulunan *mutlu olma* ile ilişkilidir.

“Spor yaptığım zaman kötü enerjimin yok olduğunu ve daha mutlu olduğumu düşünüyorum.”

Rahatlama faydası, **gelecek beklentisini** yordamaktadır. Çoğu mahkum hapishanede belli bir düzen oturtamamakta bu nedenle uyanma ve uyuma saatleri birbirine girmektedir. Ancak rekreatif aktiviteler mahkumların hayatlarını düzene sokmakta, rekreatif bir aktiviteye katılmak için mahkumlar sabah erken saatte uyanmaktadır. Katılımcılara göre, düzenini oturtmuş bir mahkumun tahliye olduktan sonra hayatını daha iyi yönetmesi olasıdır. ***Hapishaneye uyum sağlama*** alt düzey kategorisi altında bulunan *hayatı düzene sokma*, ***gelecek beklentisi*** alt düzey kategorisi altında bulunan *hayatı yönetme* ile ilişkilidir.

“Mesela kurs olmasa öğlen 12.00 'ye kadar yatmak zorunda kalıyoruz. Çünkü herkes öğlene kadar yatıyor zaten. Yapacak hiçbir şey yok ama kurs ve atölye gidersek bir düzenimiz oluyor. Bu düzenin dışarıdaki hayatımızı yönetmeye de faydası olacağını düşünüyorum.”(Pınar)

Rahatlama faydası ile **bilişsel fayda** arasındaki ilişki incelendiğinde ise; mahkumların hapishaneye uyum sağlamalarının olumsuz düşüncelerden uzaklaşmalarına yardımcı olduğu görülmektedir. ***Hapishaneye uyum sağlama*** alt düzey kategorisi altında bulunan *hapishanede olduğunu unutma*, ***zihinsel fonksiyonları geri kazanma*** alt düzey kategorisi altında bulunan *olumsuz düşüncelerden uzaklaşma* ile ilgilidir. Terzi atölyesine katılan Dilek (33), dikiş makinesi başındayken kendini evinde gibi hissettiğini ifade etmektedir. Bu durum olumsuz düşüncelerle başa çıkabilmesini kolaylaştırmaktadır.

“Bununla birlikte makinede dikiş dikerken sanki kendimi evimde hissediyorum, evimde çalışıyor da günlük ihtiyaçlarımı yapıyormuş gibi hissediyorum. Hal böyle olunca kendimi kötü şeyler düşünmekten alıkoyabiliyorum sanki.”

Rahatlama faydası mahkumların yapmış oldukları işe, bulundukları ana odaklanmaların için de önemlidir. ***Hapishaneye uyum sağlama*** alt düzey kategorisi altında bulunan *hapishanede olduğunu unutma* ve ***stres atma*** alt düzey kategorisi altında bulunan *stres atma*, ***zihinsel fonksiyonları geri kazanma*** alt düzey kategorisi altında bulunan

odaklanma ile ilişkilidir. Düzenli olarak spor aktivitelerine katılan Fatma (33) bu ilişkiyi şu şekilde anlatmaktadır:

“Voleybolu çok seviyorum, stresimi atıyorum. İnsan oyun oynarken inanın burada olduğunu unutuyor bir anda cezaevi modundan çıkıyor ve yaptığı mücadeleye odaklanıyor.”

Rahatlama faydası, mahkumun yalnızca yenilenmesi, stresten kurtulması ve ceza sürecini daha rahat geçirmesine katkı sağlamamaktadır. Rahatlayan bireyin gelecek ile ilgili umutlarının yüksek, duygusal anlamda mutlu ve zihinsel olarak daha aktif oldukları tespit edilmiştir.

4.1.9. Bilişsel Fayda

Mahkumlarla yapılan görüşmelerde cezaevinde yaşanan zorlukların mahkumların düşünme becerileri ve bilişsel fonksiyonları üzerinde de olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. **Bilişsel fayda**, rekreatif aktiviteler aracılığıyla mahkumların bilişsel fonksiyonlarının geri kazanılması, korunması veya geliştirilmesinde sağlamış olduğu katkıları ifade eden bir temadır. Mahkumlar, rekreatif aktiviteler aracılığı ile yeni bilgi ve beceriler edinmekte bu sayede zihinsel fonksiyonlarını hem geri kazanmakta hem de geliştirebilmektedir. Veri analiz sürecinde bilişsel faydaya ilişkin elde açık kodlar ***bilişsel fonksiyonları geliştirme*** ve ***bilişsel fonksiyonları geri kazanma*** olarak iki alt düzey kategoride toplanmıştır.

Tablo 4.10. Bilişsel Fayda kategorisinin Bileşenleri

Seçici Kod	Alt Düzey Kategoriler	Açık kodlar
Bilişsel Fayda	<i>Bilişsel fonksiyonları geliştirme</i>	<i>Dil öğrenme, Hayal kurma, İrade gelişimi, Pratik düşünme becerisi, Yaratıcılığı geliştirme, Pozitif düşünme</i>
	<i>Bilişsel fonksiyonları geri kazanma</i>	<i>Düşünme becerisini yeniden kazanma, Odaklanma, Sağlıklı düşünme, Unutkanlığı önleme, Zihni açık tutma, Zihinsel bulanıklığı önleme, Zihinsel performansın kazanılması, Zihinsel sağlığın korunması, Zihni aktif tutma, Olumsuz düşüncelerden uzaklaşma</i>

Zihinsel Fonksiyonları Geliştirme

Zihinsel fonksiyonları geliştirme alt düzey kategorisi, yapılandırılmış aktivitelerin mahkumlara bilgi ve beceri edinmeleri üzerinde sağlamış olduğu katkılara ilişkin düşünceleri içermektedir. Mahkum bireyler rekreatif aktiviteler aracılığı ile yeni zihinsel

bilgi ve beceriler kazanarak zihinsel fonksiyonlarını geliştirmektedir. *Dil öğrenme*, bilişsel becerileri geliştiren kazanımlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Okuryazarlığı olmayan Başak (39) cezaevinde eğitim amaçlı rekreatif etkinliklere katıldığını ifade etmekte ve bu sayede okuma- yazma becerisi edindiğini ifade etmektedir.

“Bunun dışında ben okuma yazma kursuna gidiyorum. Okuma yazma kursunda okuma-yazma öğreniyorum ağırlıklı olarak.. İşte hocalarla sohbet ediyorum. Muhabbet ettiğimiz konular var onların üzerinde konuşuyoruz ve onların üzerinde bir şeyler yazmaya çalışıyoruz.”

Arzu (37) ise uzun bir süre resim kursuna katıldığını ifade etmekte ve resim kursunun *hayal kurma* yeteneğini geliştirdiğini şu sözlerle dile getirmektedir:

“Ahşap kursunda boya yapmayı, boya ile baskı yapmak için fırça kullanmayı ve fırça kullanırken hayal etmeyi öğrendim.”

Demet (29)’de Arzu ile benzer bir düşünceye sahip olup hayalleri kağıda dökmenin güzelliğinden bahsetmiştir.

“Resim kursu hakkındaki düşüncelerime gelince, burada en çok yaptığımız şey hayal kurmak. Hayallerini kağıda dökmek de güzel oluyor gerçekten.”

Mahkumlardan yapılandırılmış aktivitelerden kazanım sağladığı bir diğer husus *irade gelişimidir*. Dilek (33) bu aktiviteler sayesinde kendisini her konu da daha iyi kontrol edebildiğini ifade etmektedir:

“E belli bir düzenim oluyor tabi, sabah kalkış saatin belli, akşam yatış saatin belli, yemek yemenin bir saati var, her şeyin bir saati var, hayatın düzene giriyor. Kendine ilişkin iraden artıyor, kendini daha iyi kontrol edebiliyorsun.”

Pratik düşünme becerisi ise mahkumlar tarafından kazanılan bir diğer bilişsel beceridir. Bazı mahkumlar ellerindeki malzemelerden yeni ürünler üretebildiklerini, atölyelerin pratik düşünme becerisi üzerinde pozitif etkileri olduğunu dile getirmektedirler.

“Dışarıda iş yerim varken böyle ufak tefek tüm işe yaramadığını düşündüğümüz malzemeleri çöpe atardık. Bir sürü malzemeyi odun diye çöpe atmışlığımız çok var oysa burada o dışarıda attığımız odun parçalarından neler ürettik. (Bora)”

Eda (33) ise atölye çalışmaları sayesinde işini daha hızlı bir şekilde yapabilmek için kendince yeni çözümler ürettiğini şu sözler ile dile getirmektedir:

“Bir işi nasıl daha hızlı yaparım onu düşünüyorum, çözüm üretiyor, pratik düşünme becerisi geliştiriyorum.”

Bazı mahkumlar ise pratik düşünme becerisi dışında rekreatif aktivitelerin *yaratıcılığı geliştirmeye* yardımcı olduğunu da belirtmektedirler. Onlara göre rekreatif aktiviteler yeni projeler üretmeleri hususunda onlara yeni fikirler vermektedir.

“Şunu söyleyebilirim iş anlamında. Kendi aklımda yeni projeler yaratmaya başladım. Bir işi öğrendim. Ben müzik öğretmeniyim ama magnet işiyle ilgileniyorum ve uğraşıyorum. Acaba bu işe ilişkin çıktığında bir teşvik alır mıyım bir iş kurabilir miyim ya da başka ne tür projeler yapabilirim diye planlarını yapmaya başladım.”

Bora (36) ise, yaptıkları işte gelişmiş bir teknoloji olmadığını dolayısı ile çalışmalarının mesleki kariyerine bir şey ekleme hususunda bir katkısı olduğuna ilişkin bir düşünceye sahip olmadığını ancak düşük olanakların yoktan bir şey üretmeye katkı sağladığını dile getirmektedir.

“Dünya teknolojiye giderken biz burada manuel çalışıyoruz dolayısı ile mesleki açıdan kariyerime bir şey katmıyorum aksine geriliyorum. Burada yoktan bir şey üretiyorsun, teknolojik hiçbir alet yok ve siz en kötü malzemelerden bir şey çıkartıyor, yoktan bir şeyi üretme olanağı yaratıyorsunuz.”

Rekreatif aktivitelerin mahkumlar üzerindeki bir diğer olumlu etkisinin *pozitif düşünme* olduğu tespit edilmiştir. Furkan (36) bu duruma ilişkin düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir.

“Boş vakitlerimi etkin değerlendirmiş oluyorum, psikolojik ve ruhsal olarak kendimi iyi hissediyorum. Hayata karşı daha pozitif olmamda çok önemli.”

Veli (42) ise rekreatif aktiviteler aracılığıyla pozitif şeyler düşündüğünü ve bu düşüncenin ona çok iyi geldiğini söylemektedir.

“Hayatı bu işle kendime faydalı olma, başkasına faydalı olma devlete faydalı olma gibi pozitif şeyler düşünmek, üretmek iyi bir düşünce olması açısından insana çok iyi geliyor.”

Mahkumların yapılandırılmış aktivitelere katılmaları iradelerini geliştirmekte, pozitif düşüncelerine yardımcı olmaktadır. Atölye çalışmaları sayesinde bir çok mahkum pratik düşünme becerisi elde ettiğini, yaratıcılığının geliştiğini ifade etmekte ve bazıları ise dilsel beceriler kazandığını dile getirmektedir.

Zihinsel Fonksiyonları Geri Kazanma

Zihinsel fonksiyonları geri kazanma, mahkumların daha önce yapabildikleri ancak mahkumiyet hayatının getirmiş olduğu psikolojik zorluklar nedeniyle kaybettikleri bilişsel becerilerin yeniden kazanılmasında yapılandırılmış aktivitelerin rolüne ilişkin düşünceleri içermektedir. Mahkumlar yaşadıkları zorlu süreçler nedeniyle zihinsel performanslarında düşüş yaşadıklarını belirtmektedir. Mahkumlara göre rekreatif aktiviteler zihinsel fonksiyonların geri kazanılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Olumsuz düşüncelerden uzaklaşma, mahkumların negatif duygulanımlarının önüne geçmektedir. Ali (39) rekreatif aktiviteler ile uğraştığında kendisini üzen olayları düşünmediğini ifade etmektedir.

“Hapishanede olduğunu unutup geçmişle ilgili önemli konulardan konuşuyorsunuz ya da eskileri yad ediyorsunuz. Üzgün ve sıkıntılı olduğunuz dönemlerde bu atölye çalışmaları sayesinde o zorlukları o an unutmuş olabiliyorsunuz. Benim temelde tüm kurslara katılmamın en önemli sebebi bu.”

Elif (20)’de Ali’yi destekleyen yorumlarda bulunmuş, bireyin hiç bir şey yapmadığı zamanlarda düşüncelere daldığını, rekreatif aktivitelerin bir süreliğine de olsa bu düşüncelerden bireyi uzaklaştırdığını belirtmiştir.

“Koğuşta tek kalınca ve hiç bir şey yapmayınca sürekli düşün düşün acayip bunalıyorsun ama herhangi bir etkinliğe katıldığın zaman insanlarla konuşup rahatlıyorsun. Dışarıda çocuğum var. Ailem bakıyor çocuğuma. Ailemi özleyorum çok fazla ve sürekli onları düşünüyorum. Özellikle çocuğumu. Bu etkinlikler ile uğraşırken de belki yine aklımdalar ama açıkçası bir şeyler ile uğraşmak bir süreliğine de olsa bu düşüncelerden kurtulmanı sağlıyor.”

Eda (33) ise elinde fırsat olsa sürekli çalışmak istediğini, çalışmadığı zamanlarda ise kendine yönelik hesaplaşmalarının daha fazla olduğunu söylemektedir. Olumsuz düşüncelerden uzaklaşmak, bireyin kendine yönelik yargılarının da önüne geçmektedir.

Bora (36)’ya göre yapılandırılmış aktivitelere katılmayan bireyler zihinsel olarak körelmektedir. Bora bu düşüncelerini ifade ederken “zihinsel olarak paslanma” metaforunu kullanmış ve rekreatif aktivitelerin bu paslanmayı önlediğini ve *zihinsel performansın kazanılmasına* yardımcı olduğunu ifade etmektedir.

“Çalışıyor olmanın bir diğer avantajı paslanmayı engelliyor olması. Dört duvar arasında otursanız hem fiziksel hem de zihinsel olarak paslanırsınız. Dolayısı ile zihinsel performansınız da düşüyor sürekli bu tarz şeyleri düşünmek ve stres yaşamaktan dolayı.”

Mahkumların bir kısmı yaşadıkları ağır bunalım nedeniyle düşünme becerilerini kaybettiklerini ifade etmekte, gündelik hayatta yapabildikleri basit hesaplamaları o dönemde yapamadıklarını belirtmektedir. Mahkumlar, rekreatif aktivitelerin *düşünme becerisini yeniden kazanma ve unutkanlığı önleme* hususunda onlara iyi geldiğini dile getirmektedir. Burak (42) yaşadığı süreci şu şekilde anlatmaktadır:

“Düşünmeyi unutmuştum inanabilir misiniz? Ben iş adamı idim dışarıda iken yıllarca çok büyük paralar kazandım. Hesap kitap benim işimdir diyebilirim yani, ama ilk atölyeye başladığım zamanlar hesap nasıl yapılır, kalıp nasıl çıkarılır düşünemiyordum, hesaplayamıyordum. Beynim sanki bomboş gibiydi. Ailemle telefonda konuşuyordum ne konuştuğumu unutuyordum. Şuanki halime bakıyorum ve her gün şükür ediyorum.”

Metin (36) ise ailesi ile açık görüş esnasında yaşadığı bir olayı şu cümlelerle anlatmaktadır.

“Bakın size bir anımdan bahsedeyim. İnsan burada gerçekten yeri geldiği zaman düşünme becerisini kaybediyor. Bir gün görüş zamanı ailem geldi ziyaretime hep birlikte yeğenlerim vardı o ziyarette. Ben annemin babamın elini öptüm. Sonra geçtim benden 18 yaş küçük olan yeğenimin dahi elini öptüm. Yani onun benden 18 yaş küçük olduğunu idrak edemedim düşünabiliyor musunuz.”

Mahkumların yaşadıkları derin süreçten etkilendikleri bir diğer husus ise *odaklanma* becerisidir. Mahkumlar yaşadıkları problemler nedeniyle yaptıkları hiçbir işe odaklanamadıklarını söylemektedir. Rekreatif aktivitelerin onların yeniden dikkatlerini toplama ve yaptıkları işe odaklanmaları hususunda yardımcı olduğunu dile getirmektedir. Başak (39) bu düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Çaba sarf etmek bir şeyler için, iş yetiştirmek için kendini motive etmek... Bunları yapabilmek için kafanı tamamen işime vermek durumunda kalıyorsun.”

Utku (27)’da benzer ifadelerde bulunmakta ve bu aktiviteler sayesinde kendisine odaklanabildiğini ifade etmektedir:

“Normalde sürekli çocuklarımı düşünüyorum. Çok keyifli etkinlikler bunlar. Çok keyifli olmasının yanı sıra benim kendime odaklanmamı çocuklarıma ilişkin düşüncelerden uzaklaşmamı sağlıyorlar.”

Rekreatif aktivitelerin mahkum bireyler üzerindeki pozitif etkilerinden biri de *sağlıklı düşünme* becerisidir. Mahkumların bir çoğu yaşadıkları olumsuzluklar nedeni ile sağlıklı düşünemediklerini ancak rekreatif aktiviteler sayesinde sağlıklı düşünebilmeye başladıklarını dile getirmektedirler.

“Mental yapımı toplamamda ve daha sağlıklı düşünmemde çok faydası oldu bu çini atölyesinin. (Veli)”

Veli (42) ise rekreatif aktivitelerin *zihinsel bulanıklığı önlemeye* yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre çoğu mahkum, sürekli olarak psikolojik ilaç almakta ve bu durum bulanık bir zihin ile hareket etmelerine neden olmaktadır. Kendisi de benzer bir süreçten geçtiğini ancak psikolojik ilaçlarını bıraktığı için zihinsel bulanıklık yaşamadığını söylemektedir.

“Ben kendi adıma nelerin değiştiğinden bahsedeyim. Mesela ilaca bakış açımı ifade edeyim. İlaç burada hiçbir anlam ifade etmiyor çünkü insanlar sürekli ilaç içerek yarım algıyla, bulanık bir zihinle etrafta dolaşıyorlar ve bu durum onların sürekli yatıp kalkması ve hiçbir şey yapmamasına sebebiyet veriyor. Geçmişte yaşadığım süreçleri hatırlıyorum resmen zihnim puslu gibiydi.”

Zihinsel sağlığın korunması, mahkumlar için yapılandırılmış aktivitelerin sağladığı bir diğer faydadır. Sportif aktivitelere katılan Kübra (38) bu aktivitelerin zihinsel sağlık için önemli olduğunu ifade etmektedir:

“Kafamız dağılıyor. Ayrıca spor aktiviteleri ile uğraşmak zihinsel olarak sağlıklı kalabilmek açısından da çok önemli.”

Rekreatif aktivitelerle uğraşmak olmak *zihni aktif tutmak* için de önemli görülmektedir. Mahkumlara göre rekreatif aktivitelere katılım, zihnin aktif olmasına yardımcı olmaktadır.

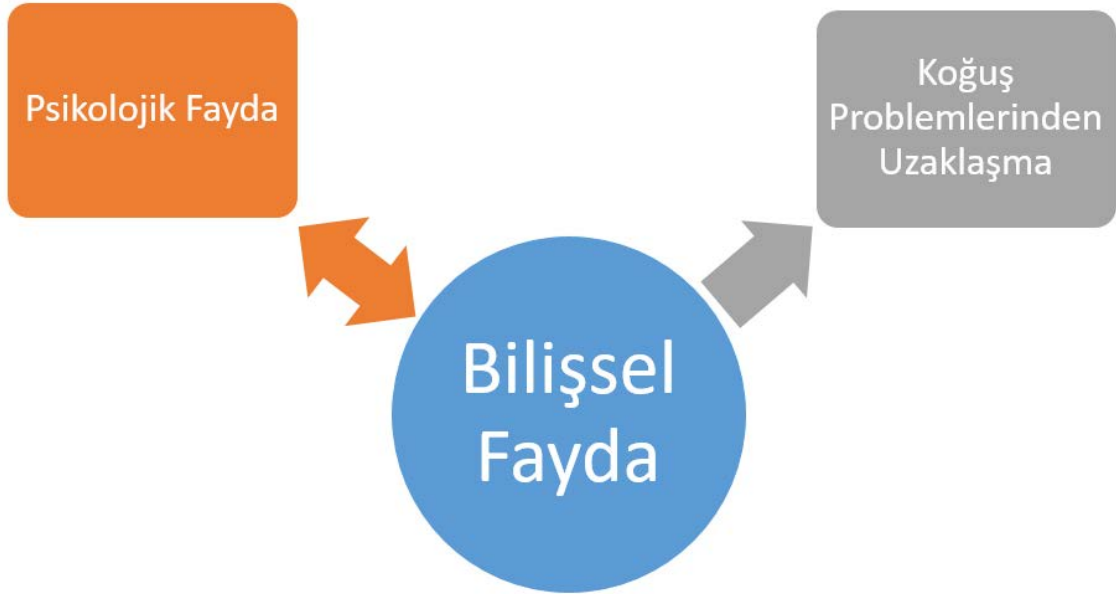
“Dolayısı ile zihinsel performansınız da düşüyor sürekli bu tarz şeyleri düşünmek ve stres yaşamaktan dolayı. Ancak çalışan insan hem zihinsel olarak aktif oluyor hem de psikolojik olarak kendini iyi hissediyor.”

Mahkumlar yaşadıkları stres ve psikolojik problemlerin cebri bir sonucu olarak hafıza ve odaklanma problemi yaşamaktadır. Çoğu mahkum zihinsel bulanıklık yaşadığını, sağlıklı düşünemediğini ve birçok zihinsel işlemi yapamadıklarını ifade etmektedir. Rekreatif

aktiviteler bu zihinsel fonksiyonların geri kazanılmasına yardımcı olduğu kadar geliştirilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır.

Bilişsel Fayda ile İlişkili Kuramsal Kodlamalar

Rekreatif aktivitelerin bilişsel fonksiyonlar üzerindeki etkisi bir önceki bölümde doğrudan alıntılar verilerek detaylı bir şekilde sunulmuştur. Mahkumların rekreatif aktiviteler aracılığı ile bilişsel fonksiyonlarını geliştirmeleri yalnızca onları zihinsel olarak dinç tutmamakta aynı zamanda psikolojik durumlarını iyileştirmekte ve koğuştta yaşanan problemlerin önüne geçmektedir. **Bilişsel fayda, psikolojik fayda ve koğuşt problemlerinden uzaklaşma** temalarını yordarmaktadır. Bilişsel fayda ile yordamış olduğu temalar arasındaki ilişkiler şekil 4.9.'da verilmiştir. Bununla birlikte **bilişsel faydanın, fiziksel sağlık, sosyal fayda ve rahatlama faydası** ile de ilişkisi bulunmakta ve bilişsel fayda bu temalar tarafından yordanmaktadır. Bilişsel faydanın bu temalar ile olan ilişkileri ilgili bölümlerde detaylı olarak sunulmuştur.

Şekil 4.9. Bilişsel fayda teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları

Bilişsel fayda ile psikolojik fayda arasındaki ilişki incelendiğinde, bilişsel olarak sağlıklı kalmanın psikolojik sağlığı etkilediği, psikolojik olarak sağlıklı kalmanın ise zihinsel fonksiyonlar üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu görülmektedir. Psikolojik faydanın bilişsel fayda üzerindeki etkisi bölüm 4.1.5.'te detaylı olarak sunulmuştur. Bu bölümde

bilişsel faydanın psikolojik fayda üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. Daha önce intihar girişimi olmuş Veli (42) psikolojik olarak sağlıklı kalabilmesini zihinsel yapısını toparlamasına bağlamaktadır. **Zihinsel fonksiyonları geri kazanma** alt düzey kategorisi altında bulunan *sağlıklı düşünme*, **psikolojik sağlık** alt düzey kategorisi altında bulunan *psikolojik çöküşü engelleme* ile ilişkilidir.

“Mental yapımı toplamamda ve daha sağlıklı düşünmemde çok faydası oldu bu çini atölyesinin. Mental yapımı toplamasaydım çok kötüye gidebilir, psikolojik olarak çok kötü olabilirdim.”

Mahkumların zihinsel olarak olumsuz düşünceleri de psikolojik sağlıklarını etkilediği, sürekli olumsuz düşünceler barındıran mahkumların akıl sağlıklarının tehlikede olduğu ifade edilmektedir. **Zihinsel fonksiyonları geri kazanma** alt düzey kategorisi altında bulunan *olumsuz düşüncelerden uzaklaşma*, **psikolojik sağlık** alt düzey kategorisi altında yer alan *akıl sağlığını koruma* ile ilgilidir. Cinayet ve adam öldürmeye teşebbüs suçundan 23 yıl hüküm giymiş Utku (27) yaşadığı durumu şu sözlerle anlatmaktadır.

“Zaten 9 yıldır burada yatıyorum ve daha önümde 14 yıl var. Yolun yarısına bile gelmedim yani. Daha yolun yarısına gelmeden bu düşünceler ile mücadele edemezsem buradan akıllı selim bir şekilde çıkma imkanım olmaz.”

Bununla birlikte **Zihinsel fonksiyonları geri kazanma** alt düzey kategorisi altında yer alan *olumsuz düşüncelerden uzaklaşma*, **motivasyon sağlama** alt düzey kategorisi altında yer alan *hayata bağlanma* ile de ilişkilidir.

“Olumsuz düşüncelerden arındığım için hem daha pozitif hem de hayata karşı daha bağlı olduğumu söyleyebilirim.”(Utku)

Bilişsel fayda ile koğuş problemlerinden uzaklaşma arasındaki ilişki de dikkate değerdir. Mahkumların yaptıkları işe odaklanıyor olmaları yalnızca onları olumsuz düşüncelerden uzaklaştırmamakta aynı zamanda koğuşta yaşanan problemlerin önüne geçmektedir. Çini atölyesinde şef olan Burak (42) bir şeye odaklanmanın mahkumları koğuş problemlerinden uzaklaştırdığını söylemektedir. **Zihinsel fonksiyonların geri kazanılması** alt düzey kategorisi altında bulunan *odaklanma*, **ilişkilerin yıpranmasını önleme** alt düzey kategorisi altında bulunan *tartışmayı önleme ve kavgayı önleme* ile ilişkilidir.

“Ama buraya başlayınca tamamen buraya odaklandığımı fark ettim. Ne kimseyle tartışyorsun, ne kavga ediyorsun biriyle.”

Terzi atölyesinde çalışan Fatma (33)’da benzer düşüncelere sahiptir.

“Genelde yoklar onlar koğuştta oturan ve birbirine saran tipler olanlar varsa da atölye çalışmaları esnasında kimse kimseye sataşmıyor. Çünkü herkesin yapması gereken bir iş var, bir görevi var. Herkes işine gücüne odaklandığı için de birbiri ile sorunları olmuyor.”

Yapılandırılmış aktivitelerin, mahkumların zihinsel düşüncelerini pozitif olarak etkilediği; sağlıklı düşünen bireylerin psikolojik olarak daha sağlıklı kalabildiği ve koğuştta yaşanan problemlerden uzaklaştığını göstermektedir.

4.1.10. Kişisel Gelişim

Mahkumlardan elde edilen bilgilere dayanarak çoğu mahkumun hapishaneye girmeden önce de bir işi olmadığı, sosyo-kültürel profili düşük ailelerden geldikleri ve eğitim düzeylerinin yüksek olmadığı görülmektedir. Bu hususlar suç işleme üzerinde belirleyici olmakla birlikte suçun mükerrer hale gelmesinde de belirleyici olabilen faktörlerden biri olarak görülmektedir. Mahkumların tahliye sonrasında sosyal hayata adapte olabilmeleri, iş bulabilmeleri ve tekrar suç işlememeleri için cezaevi sürecini verimli bir şekilde geçirmeleri önemlidir. Kişisel gelişim, mahkum bireylerin rekreatif aktivitelere katılımları sonucunda edinmiş oldukları bireysel kazanımları ifade etmektedir. **Kişisel gelişim, farkındalık, kendini geliştirme** ve **mesleki deneyim** olmak üzere üç alt düzey kategoriye ayrılmıştır.

Tablo 4.11. Kişisel gelişimin kategorisinin bileşenleri

Seçici Kod	Alt Düzey Kategoriler	Açık kodlar
Kişisel Gelişim	Farkındalık	Bakış açısının değişmesi, Başına gelenleri kabullenme, Bilinçlenme, Çalışmanın değerini anlama, Farkındalık kazanma, Hayatı öğrenme, Hayatın değerini anlama, Herkesi olduğu gibi kabul etme, Kendisiyle yüzleşme, Sabrı öğrenme, Yeteneklerini keşfetme
	Kendini geliştirme	Beceri edinme, Beceri gelişimi, Bilgi öğrenme, Deneyimlerini başkasına aktarma, Eğitim faydası, Fikir üretme, Genel kültürü arttırma, Kendini geliştirme, Toplumsal değerleri öğrenme, Ufkunu açma, Üretken olma
	Mesleki deneyim	Diploma- Belge alma, İş deneyimi kazanma, İş sorumluluğu kazanma, Kalifiye olma, Meslek edinme, Mesleki bilgi öğrenme, Takım çalışmasını öğrenme, Özgeçmiş oluşturma

Farkındalık

Mahkumlar yapılan görüşmeler esnasında, rekreatif aktiviteler aracılığı ile belli konulara ilişkin farkındalık kazandıklarını ifade etmektedir. **Farkındalık**, mahkumların çevrelerinde gelişen olayları anlama ve kendilerine ilişkin bilinç düzeyindeki gelişimi ifade eden bir tema olarak oluşturulmuştur. Mahkumların bir çoğu, rekreatif aktivitelerin *farkındalık kazanmalarında* önemli olduğunu belirtmektedir. Demet (29) katılmış olduğu aktivitelerden sonra hayata ve kendisine dair her zaman bir umudunun oluşabildiğinin farkına vardığını söylemektedir.

“Bu aktiviteler sayesinde şuan daha bir umut doluyum, buraya girmeme rağmen hayatın iyi yönlerinin olduğunu, en çıkmazda bile seni hayata tutunduracak yeniliklerin olduğunun farkındayım artık.”

Kübra (38) ise çalışan mahkumların, çalışmanın birey için ne kadar önemli olduğunun farkına varması için önemli olduğunu ifade etmektedir.

“Bazıları, ben burada yatıyorum çıkınca daha fazlasını yapacağım zaten hak etmediğim bir cezayı çekiyorum bari yapayım da yatayım diyenler... Ki genelde bunlar cezaevinde çalışmayan üretmeyen kişiler; diğer grup ise çalışanlar. Ancak çalışanlar çalışmanın ne kadar değerli olduğunu, bir iş olduğunda ya da bir işte çalışmanın ya da bir sertifika almanın ne kadar önemli olduğunun farkında oluyor. Elindeki imkanlar ile buradan çıktığı zaman hayatını en iyi şekilde devam ettirebileceğinin farkında oluyor. Bunu sağlayan şey ise burada çalışmak.”

Farkındalık kazanma, daha soyut bir kavram olarak karşımıza çıkmakta aynı zamanda alt düzey bir kategoriye temsil etmektedir. Derinlemesine yapılan analizler sonucu mahkumların farkındalık kazandığı hususlar detaylı olarak ortaya konulmuştur. Bunlardan biri *çalışmanın değerini anlamadır*. Oğuz (39) daha önce defalarca kez cezaevine girmiş çeşitli suçlardan hüküm giymiş bir mahkumdur. Daha önce cezaevinde yatmış olduğu süreçte hiçbir aktiviteye katılmadığını söylemekte ve bundan pişmanlık duyduğunu belirtmektedir. Oğuz çalışmanın ne kadar değerli olduğuna ilişkin düşüncelerini şu sözlerle dile getirmektedir:

“Yıllarca hapis yattım hiç böyle olmadı. Yanlış yapmışım oysaki çalışmanın ne kadar değerli olduğunu şuan anlıyorum.”

Bazı mahkumlar ise rekreatif aktivitelere katılım aracılığıyla *hayatın değerini anlamaya* başladıklarını belirtmektedirler.

“Burada da insanlar böyle sanıyordum ama girince içeriye o kadar da olmadığını, kötü kadar iyi insanın da olduğunu gördüm ve o insanları tanıma fırsatım oldu bu etkinlikler sayesinde ve aslında hayatın yaşamaya değer olduğunu fark ettim her şeye rağmen.”

Rekreatif aktiviteler mahkumların *hayatı öğrenmelerine* yardımcı olmaktadır. Çoğu mahkum bu aktivitelerin dışarıdaki hayatın bir provası olduğunu ve bu aktiviteler aracılığıyla hayatı da öğrendiklerini dile getirmektedirler.

“Kursun kendi dinamiği var. İnsanı işe adapte ediyor ve bu durum gerçek hayatı öğrenmek için bir pratik sağlayabilir.”

Mahkumların katılmış oldukları aktiviteler yalnızca hayatı değil başka hayatları öğrenmeleri için de mahkumlara fırsatlar sunmaktadır. Bu durum *herkesi olduğu gibi kabul etme* hususunda da kendilerini geliştirmelerine olanak sağlamaktadır.

“Bunun dışında başka hayatları da öğreniyorum diyebilirim. Çok fazla insan tanıma şansım oluyor, çok fazla insan ve çok fazla karakter var. Dolayısı ile burada iyi kötü herkesle yaşamayı herkesi olduğu gibi kabul etmeyi öğreniyorsun.”

Rekreatif aktiviteler aynı zamanda bireyin *kendisiyle yüzleşmesine* de olanak tanımaktadır. Arzu (37) rekreatif aktivitelerin sosyal çevreleri ile sohbet etmelerine ve bu sohbetin kendileri ile yüzleşmelerine yardımcı olduğunu şu cümleler ile ifade etmektedir:

“Hoca soruyor mesela, “Neden böyle oldunuz? Neden buradasınız?” ve bunun gibi sohbet ederek güne başlıyoruz. Herkes kendine ilişkin hikayeler anlatıyor. Ya da hocamız bize dışarda olan olayları anlatıyor, hayatın neler getirdiğini, dışarıda neler yaşandığını vs... Bunun dışında kurs sayesinde arkadaşlar edinip onlarla sohbet etmek ve yüzleşmek bize iyi geliyor.”

Mahkumlar rekreatif aktivitelerin kendilerine kazandırdığı en önemli edinimlerden birinin sabır olduğunu söylemektedir. *Sabrı öğrenme*, rekreatif aktivitelerin bir çıktısı olarak sıklıkla refere edilen temalardan biridir.

“Dışarıda sabırsız bir adamdım ben. Ne bileyim işimin değerini pek bilemedim gibi düşünüyorum. Ancak burada sabrı öğreniyorsunuz. Disiplin suçu, kavgaya karışma falan pek olmuyor. Bu insanlar atölye çalışmalarına alınmıyor çünkü. Hal böyle olunca beladan uzak kalıyorsunuz. Daha sabırlı davranıyorsunuz.” (Mehmet)

Bazı mahkumlar ise daha önce kendilerine ilişkin herhangi bir farkındalıkları olmadığını, bu aktivitelerin kendi potansiyelinin farkına varma hususunda onlara farkındalık

kazandırdığından bahsetmektedirler. Pınar (28) katılmış olduğu atölye çalışmaları ve el işi kursu sayesinde *yeteneklerini keşfetme* imkanı sağlamıştır.

“Bunun dışında kursların, fark edemediğimiz yeteneklerimizin ortaya çıkmasına destek olduğunu düşünüyorum. Örneğin ben tığ kullanmasını bilmiyordum ama bunun kursuna gittiğimde gayet güzel işler yapabildiğimi fark ettim.”

Bakış açısının değişmesi, rekreatif aktiviteler aracılığıyla mahkumların elde ettiği bir başka kazanımlardan biridir. Mahkumlar rekreatif aktivitelere katılmaya başladıktan sonra hayata bakış açılarının değiştiğini ifade etmektedirler.

“Serbest zamanlarımda birçok şey yapıyorum. Kurslara ve seminerlere katılıyor olmak, kitap okuyarak kelime haznemi geliştirmek, yeni bilgiler öğrenmek... Bunların hepsi, edindiğim her bilgi hayata bakışımı değiştiriyor.”(Demet)

Uzun bir süre Kuran’ı Kerim kursuna katılan Eda (33) ise ruhsal olarak kendini iyi hissettiğini ve bu durumun *başına gelenleri kabullenme* de yardımcı olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir:

“Bununla birlikte insan tabii Kuran-ı Kerim kursunda ruhsal olarak da kendini iyi hissettiriyor. Ne bileyim daha kaderci oluyor insan, nedense isyan etmiyor başından gelen şeylerle daha barışık oluyor.”

Son olarak mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile daha bilinçli bir duruma geldiklerini dile getirmektedir. *Bilinçlenme*, rekreatif aktiviteler aracılığı ile kazanılan edinimlerden biri olarak ifade edilmektedir. Pınar (28) katılmış olduğu uyuşturucu, alkol ve madde kullanımının zararlarını anlatan bir kursa katıldığını ve orada almış olduğu eğitimin sonunda bu maddelerin kullanımına ilişkin yeni bir bilinç kazandığını söylemektedir:

“Uyuşturucu maddelerin en sonunda insanı öldürdüğünü öğrendim. Ne yaşarsak yaşayalım ve ne şekilde olursak olalım bu tür maddelere eğilim göstermememiz gerektiğini ve bizi alıştırmaya çalışan çevreden uzak durmamız gerektiğini öğrendim. Bu konuda bilinçlendiğim için kendimi mutlu hissediyorum.”(Pınar)

Mahkumlar yapılandırılmış aktiviteler aracılığıyla yaşadıkları olaylara ilişkin belli bir bakış açısı kazanmakta bu durum onların farkındalık düzeylerini geliştirmektedir. Farkındalık düzeyi gelişen mahkumların, kendisini ve çevresindeki insanları kabullendiği, başından geçen olaylar ile daha barışık olduğu görülmektedir. Bununla birlikte farkındalık

düzeyi artan mahkumların, geçmişte herhangi bir işle uğraşmadıkları için çalışmanın değerini daha iyi anladıkları, kendilerine ilişkin yeni beceriler keşfettikleri görülmektedir.

Kendini Geliştirme

Mahkumların eğitim düzeyleri ve bir çoğunun cezaevine girmeden önce düzenli çalıştıkları bir iş ve mesleklerinin olmaması, tahliye sonrasında hayata tutunmalarını zorlaştırmaktadır. Mahkumların tahliye olduktan sonra iş bulabilmeleri, toplumda yer edinebilmeleri ve yeniden suça karışmamaları için kendileri geliştirmeleri önemlidir. Bu noktada yapılandırılmış aktivitelerin, mahkumların kendilerini geliştirmeleri için önemli fırsatlar sunduğu ifade edilebilir. ***Kendini geliştirme***, yapılandırılmış aktivitelerin mahkumların bilgi ve beceri düzeyine sağlamış olduğu katkılara ilişkin düşünceleri içermektedir. Yapılan görüşmelerde rekreatif aktiviteler aracılığı ile mahkumlar kendilerini geliştirdiklerini belirtmektedirler. *Kendini geliştirme*, açık bir kod olmakla birlikte bu alt kategori altında yer alan diğer açık kodları kapsayan bir kavram olması nedeniyle soyutlanarak alt düzey kategori ismini almıştır. Kendini geliştirme, soyut bir kavram olarak karşımıza çıkmakta, kendini geliştirmeden kastedilen hususların muğlak olduğu görülmektedir. Derinlemesine yapılan analizler mahkumların kendilerini hangi hususlarda geliştirdiklerini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunlardan biri *beceri edinimi* ve *beceri gelişimidir*. Mahkum bireyler katılmış oldukları kurslar ve atölye çalışmalarında yeni beceriler edindikleri gibi bazı durumlarda da var olan becerilerini geliştirmişlerdir. Kuaförlük kursuna katılan Demet (29) kurs sayesinde el becerisi kazandığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kuaför kursuna iki yıl boyunca katıldım. Kuaförlük adına inanılmaz el becerisi kazandım. Benim için bir meslek oldu. Burası bana bir meslek edindirdi.”

Dikiş kursuna katılan Dilek (33) ise hali hazırda dikiş bildiğini ancak dikiş kursu sayesinde dikiş hızının arttığını söylemektedir. Terzi atölyesi Dilek’in mevcut becerisini geliştirmiştir.

“Terzi kursunun faydalarından bahsedeyim öncelikle. Bu kursa başladığımdan beri dikiş hızım arttı.”

Rekreatif aktivitelerin mahkumlar üzerindeki etkilerinden biri de *eğitim faydası*dır. Eğitim faydası, genel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır Mahkumlar rekreatif amaçlı kursları bir öğretmene benzetmektedir.

“Hiç çalışmayan bir adamı düşünün, ailesi yok, parası yok, çalışmamış hiçbir şeyi yok, hiç bir şey bilmez. O adama bir şeyler öğretilmesi gerek. İşte buradaki kurslarda insanı eğiten, ona bir şeyler öğreten bir öğretmen gibidir.”(Mehmet)

Mahkumlar, rekreatif aktiviteler sayesinde *toplumsal değerleri öğrenme* fırsatına sahip olduklarını belirtmektedir. Bu toplumsal kurallardan biri de adab_1 muaşeret kurallarıdır.

“Bu etkinlikler sayesinde insan ilişkileri, diyalogları, adab-ı muaşeret kuralları öğreniyor herkes.”(Burak)

Bora’da kurslar aracılığı ile hem toplumda nasıl davranılması hem de insan ilişkilerinin nasıl kurulması gerektiğine ilişkin bilgiler öğrenildiğini ifade etmektedir.

“Böylelikle toplumda nasıl davranılacağı, insanlar ile düzgün ilişkilerin nasıl yürütüleceği konusunda toplumsal bilgiler öğreniyoruz..”

Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile *üretken olmakta*, serbest zamanlarında ellerindeki malzemelerden farklı şeyler üretebilmektedir. Boncuk kursuna katılan Başak (39) şunları söylemektedir:

“Kantinden boncuk alıp boyunluk, cevşen, bileklik yapıyoruz. Seviyorum boncuktan bir şeyler yapmayı. Boncuktan el işi yapmak alternatifi de çok fazla olan bir uğraş üstelik. Çünkü dünya kadar farklı şey üretebiliyorsunuz.”

Mahkumlara göre rekreatif aktivitelerin faydalarından biri de *fikir üretmedir*.

“Bir de fikir üretiyorsunuz şöyle ki, ben olsam bu kalıpta kendime özgü bir tasarım yapıp boyamasını yaparak farklı işler yapabilirim ve kurabilirim diye.”(Veli)

Rekreatif aktiviteler aynı zamanda mahkumların *ufkunu açmaktadır*. Fatma (33), atölye çalışmalarının hayatı daha iyi öğrenmesinde yararlı olduğunu ve bu durumun ufkunu açtığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Çalışıyor olmam hayatı daha iyi tanıttı bana. Bu da çocuklarım için daha farklı planlar yapmam için ufkumu açtı.”

Mahkumlar için kurs ve programların bir diğer faydası *genel kültürü arttırmadır*. Mahkumlar özellikle katıldıkları bilgi yarışmaları sayesinde bilgi birikimi edinmektedir. Değer dergisinin yarışmalarına katılan Pınar şunları söylemektedir:

“Ayda bir kere “cezaevi değer dergisinin” genel kültürümüzü artırmak adına sınavları oluyor ve ben bu sayede bayağı genel kültürümü arttırdım.”

Demet (29) ise kurs ve seminerlerin bilgi birikimi sağladığına ilişkin düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Serbest zamanlarımda birçok şey yapıyorum. Kurslara ve seminerlere katılıyor olmak, kitap okuyarak kelime haznemi geliştirmek, yeni bilgiler öğrenmek... Bunların hepsi birikim. İnsanın genel kültürüne katkı sağlıyor..”

Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile birçok deneyim elde ettiklerini ve bu deneyimin yalnızca kendileri için önemli olmadığını, aileleri ve çocukları için de önemli olduğunu belirtmektedir. *Deneyimlerini başkalarına aktarma*, birikimlerinin cebri bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Eda (33), cezaevinde öğrendikleri ile çocuklarını da yönlendirebileceğini belirtmektedir.

“Ben buradan öğrendiklerimi çocuklarıma anlatmak, doğru ve yanlışın ne olduğunu, günahı, maneviyatı çocuklarıma aşılama gibi bir fırsatım olacak.”

Fatma (33)’da cezaevinde öğrendiklerini çocuklarına aktarabileceğini ve bu durumun çocuklarının suçtan korunmasına yardımcı olabileceğini düşünmektedir.

“Burada çalışıyor olmak mahkumiyet sonrasındaki hayata da tutunabileceğimizi gösteriyor bize. Ben artık bir işe girip çalışabilirim diye düşünüyorum. Bu deneyimler çocuklarımı da daha doğru bir şekilde yönlendirmemi sağlar. En azından benim gibi olmamaları, suça sürüklenmemeleri için elimden geleni yaparım.”

Mahkumlar yapılandırılmış aktivitelere katılarak bir çok konuda bilgi ve beceri edinmekte yada sahip olduğu becerileri geliştirme fırsatı yaşamaktadır. Yapılandırılmış aktiviteler mahkumların genel kültür düzeylerinden, toplumsal değerleri öğrenmelerine kadar bir çok konuda kendilerini yetiştirmelerine fırsat tanımaktadır. Kendini geliştiren mahkum, kazanmış olduğu deneyimleri diğer mahkumlara ve sosyal çevresindeki insanlara anlatmakta ve diğer insanların bilinçlenmelerine de katkı sağlamaktadır.

Mesleki Deneyim

Mesleki deneyim, mahkumların özellikle tahliye sonrasında hayata tutunabilmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bir çoğunun mahkumiyet öncesinde de herhangi bir mesleğinin bulunmadığı göz önüne alındığında, mesleki deneyim kazanmalarının gelecek hayatları için oldukça önemli olduğu ifade edilebilir. **Mesleki deneyim** alt düzey kategorisi, mahkumların rekreatif aktiviteler aracılığıyla kazanmış oldukları mesleki deneyimlere ilişkin görüşleri ifade etmektedir. Mahkumların rekreatif etkinliklere katılımlarından öğrendiği beceriler, iş deneyimi kazanmalarına katkı sağlamaktadır. *İş deneyimi kazanma*, mahkumların edindikleri diğer kazanımları kapsamaktadır. Bu nedenle hem açık bir kod olarak sunulmuş hem de **mesleki deneyim** alt düzey kategorisi olarak soyutlanmıştır. Veli'ye göre çoğu mahkum daha önce hiç çalışarak para kazanmadığı için herhangi bir iş deneyimine sahip değildir. Ancak yapılandırılmış aktiviteler bu deneyimi kazanmalarına katkı sağlamaktadır.

“Çoğu insan hiç para kazanmayı çalışmayı bilmiyor bu adamın çalışarak para kazanmanın nasıl bir şey olduğunu öğrenmesi lazım. Bu katılmış olduğumuz aktiviteler de iş hayatına ilişkin deneyim kazanılmasında bireye inanılmaz katkı sağlıyor.”

Mahkumlar yaptıkları işler aracılığı ile mesleki bilgi edindiklerini dile getirmektedirler. *Mesleki bilgi edinme*, kurs ve atölye çalışmalarına katılmanın cebri bir sonucu olarak mahkumların çalıştıkları konu üzerindeki bilgi düzeylerini arttırmaktadır. Örneğin Burak (42) çini atölyesinde çalışması nedeniyle çini yapımına ilişkin birçok bilgi edindiğini ifade etmektedir:

“Dışarda olsa idim bunca şey öğrenemezdim çiniye ilişkin. Çini için kullanılan ham maddeden, kaç derecede fırına atılmasına, verniklenme işleminin yapımına dair bilgiler edindim.”

Mahkumlar, aynı zamanda bu kursların *kalifiye olmalarına* katkı sağladığını dile getirmektedir. Bazı mahkumlar cezaevinde çirak olarak atölyeye başladığını, zaman içerisinde kalfa daha sonra usta olduğunu belirtmektedir. Bazıları ise kalifiye olmasının bir göstergesi olarak kurslarda kazandığı başarılarla ilişkin *diploma ve belge alma* fırsatı yakaladıklarından bahsetmektedir.

“Kurslar falan aslında daha iyi. Neden? Çünkü diploma veriyorlar sana kursu bitirdiğin zaman. Yarın öbür gün çıktığın zaman bir iş açmak ve bir işte kalifiye olmak ve kendi

hayatını kurmak için çok önemli etkinlikler. Bu tür etkinliklerin eğitim anlamında, insanı dış hayata hazırlamak anlamında katkıları çok.”(Utku)

Bazı mahkumlar ise rekreatif aktivitelerin *iş sorumluluğu kazanma* hususunda onlara katkısı olduğunu belirtmektedir. Genç bir mahkum olan Mehmet (20), bu çalışmalar sayesinde sorumluluk sahibi olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir:

“Bunun dışında buradan sorumluluk sahibi biri olarak çıkacağım bir kere. Sorumluluğu öğrendim çünkü burada verilen işleri yaparak, görev ve sorumluluklarımı bilerek zamanımı geçirdim.”

Elif (20) ise bu aktivitelerin sorumluluk duygusunu geliştirdiğini bu yüzden hayatını düzene soktuğunu söylemektedir.

“Bununla birlikte sorumluluk duygunuz geliyor. Çünkü sabah erken kalkmak çalışmak zorunda olduğunuzu biliyorsunuz ve özellikle kursların olduğu gün sabah erkenden kalkıp hazırlanıyorum mesela. Yani bu sorumlulukla hareket ediyorum.”

Atölye çalışmaları, spor aktiviteleri vb. etkinlikler mahkumların diğer insanlarla birlikte çalışabilmesini organize edebilmektedir. Bir başka ifade ile mahkumlar bu aktiviteler aracılığı ile *takım çalışmasını öğrenmektedir*.

“Sürekli işlerle uğraşmanın verdiği bir diğer fayda topluluk şeklinde çalışmayı da öğretmesi bana.”(Eda)

Pınar ise daha önce hiç takım çalışmasına katılmadığını, bu konuda bir deneyim sağlamasının kendisi için önemli olduğunu ifade etmektedir.

“Daha önce takım çalışması hiç yapmamıştım. Takım çalışması gerektiren işlerde belki de daha fazla çalışmama adapte olmamı sağlayabilir diye düşünüyorum.”

Mahkumların rekreatif aktivitelerden elde ettikleri tüm bu kazanımlar onların meslek edinmelerine katkı sağlamaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%89.4) rekreatif aktiviteler aracılığı ile *meslek edinme* fırsatı yakaladıklarını ifade etmektedir. Cezaevine girmeden önce motosiklet tamirciliği yapan Oğuz (39) marangozluk atölyesinin de kendisi için yeni bir meslek olduğunu söylemektedir. Bu düşüncesini ifade ederken *altın bilezik* metaforunu kullanmaktadır.

“Marangozluk çok önemli bir iş öncelikle. Ben zaten sivil hayatımda da motosiklet tamircisi idim. En azından marangozluk atölyesi sayesinde meslek ediniyorum. Dahası marangozluğu acayip seviyorum. Benim için altın bir bilezik demek.”

Mehmet (20)’de Oğuz ile benzer ifadeler kullanmaktadır.

“Marangozluk çok önemli bir iş öncelikle. Ben zaten sivil hayatımda da motosiklet tamircisi idim. En azından marangozluk atölyesi sayesinde meslek ediniyorum. Dahası marangozluğu acayip seviyorum. Benim için altın bir bilezik demek ve inanıyorum ki dışarı çıktığım zaman işime yarayacak.”

Son olarak mahkumlar, katılmış oldukları yapılandırmış aktiviteler sayesinde *özgeçmiş oluşturma* fırsatı yakaladıklarını ifade etmektedir.

“Meslek olarak bana faydası olabilir diye düşünüyorum pratik yapmak, burada çalışmak benim için bir CV.” (Eda)

Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile kişisel gelişimlerini desteklemektedir. Mahkumlar yapılandırılmış aktiviteler sayesinde görüş ve düşüncelerini değiştirmekte, entelektüel birikim elde etmekte ve belki de en önemlisi mesleki deneyim kazanmaktadır. Bu kazanımlar hem mahkumiyet hayatının efektif geçirilmesi hem de tahliye sonrası sosyal hayata dahil olabilmek için oldukça önemlidir.

Kişisel Gelişim Faydası ile İlişkili Kuramsal Kodlamalar

Rekreatif aktivitelerin mahkumların kişisel gelişimleri üzerindeki etkileri detaylı olarak ifade edilmiştir. Rekreatif aktiviteler mahkumların kişisel gelişimlerini desteklemekte, kişisel gelişimin ise fiziksel sağlıktan, psikolojik sağlığa, sosyal ilişkilerden duygusal duruma, cezaevi sürecinden tahliye sonrası sosyal hayata kadar bir çok konuda mahkuma fayda sağladığı tespit edilmiştir. **Kişisel gelişim ile fiziksel sağlık, duygusal fayda, psikolojik fayda, gelecek beklentisi, koğuş problemlerinden uzaklaşma ve sosyal fayda** ilişkilidir. Kişisel gelişim sosyal fayda ile çift yönlü ilişkiye sahipken, diğer temalar ile tek yönlü bir ilişkiye sahiptir. Kişisel gelişimin yordadığı temalar şekil 4.10’da detaylı olarak verilmektedir.

Şekil 4.10. Kişisel gelişim teması ile ilişkili kuramsal kodlama bağlantıları

Kişisel gelişim ile **gelecek beklentisi** arasındaki ilişki incelendiğinde mesleki deneyim kazanan ve kendi bilgi ve beceri düzeyini arttıran mahkumların tahliye sonrası ekonomik beklentilerinin yüksek olduğu görülmektedir. **Mesleki deneyim** alt düzey kategorisi altında yer alan *meslek edinme, mesleki bilgi öğrenme, kalifiye olma, diploma-belge alma, takım çalışmasını öğrenme, iş deneyimi kazanma ve iş sorumluluğu kazanma, tahliye sonrası ekonomik beklentiler* alt düzey kategorisi altında yer alan mahkumların tahliye sonrası *iş bulma, iş kurma, ihtiyaçları karşılama* ve diğer mahkumları *istihdam etmeleri* üzerinde etkilidir.

Mesleki deneyim alt düzey kategorisi altında yer alan *diploma-belge alma, TS ekonomik beklentiler* alt düzey kategorisi altında yer alan *iş kurma* ile ilişkilidir. Utku (27) katılmış olduğu kurslarda başarılı olarak almış olduğu belgelerin tahliye sonrasında iş kurabilmesi için önemli olduğunu şu sözlerle açıklamaktadır.

“Ben bu kurslara katıldım ve her birinden başarılı olduğuma dair diploma aldım. Bugün dışarda olsam kendi dükkanımı açabilirim.”

Katılımcılar öğrendikleri işleri, iş sahibi olmak için kullanmasalar bile kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için kullanabileceklerini ifade etmektedir. **Mesleki deneyim** alt düzey kategorisi altında yer alan *iş deneyimi kazanma, TS ekonomik beklentiler* alt düzey

kategorisi altında yer alan *ihtiyaçları karşılama* ile ilişkilidir. Hapishaneye girmeden önce motosiklet tamircisi olan Oğuz (39) yaklaşık 10 yıldır mobilya atölyesinde çalıştığı için marangozluk işini öğrenmiştir. Oğuz (39)'a göre cezaevinde iş deneyimi kazanması tahliye olduktan sonra kendi kişisel ihtiyaçlarını karşılaması için de faydalı olacaktır.

“Ya mesela ben dışarı çıkınca çiftlik kurmayı düşünüyorum. Elim marangozluğa yatkın olduğu için kendi kümeslerimi kendim yaparım. Marangozluk işini bir meslek olarak yapar mıyım yapmaz mıyım bilmiyorum ama en azından bu mesleği ihtiyaçlarımı karşılamak için kullanabilirim.”

Mesleki deneyim, yalnızca mahkumların iş bulma, iş kurma vb. tahliye sonrasındaki ekonomik beklentilerini değil aynı zamanda tahliye sonrası sosyal beklentilerini de etkilemektedir. **Mesleki deneyim** alt düzey kategorisi altında yer alan *meslek edinme*, **TS sosyal beklentiler** alt düzey kategorisi altında yer alan *suça tekrar karışmama ile ilişkilidir*.

“Ben eskiden iş bulamıyordum işim yoktu, şimdi çıkınca yapacak işim var. Pis işlere bulaşmam diyen bir sürü insan var.”(Burak)

Fatma (33), hırsızlık nedeniyle hüküm giymiş ve son suçunda 7 yıl cezaya çarptırılmış bir mahkumdur. Herhangi bir mesleği bulunmadığı için hayatını hırsızlık ile kazandığını ifade etmektedir. Cezaevine son girişinde serbest zaman aktivitelerine katılmaya başlamıştır. Fatma'ya göre yapılandırılmış aktiviteler bireye bir iş disiplini kazandırmakta, iş disiplini kazanmanın ise sosyal hayata adaptasyonu arttıracığına inanmaktadır. **Mesleki deneyim** alt düzey kategorisi altında yer alan *iş sorumluluğu kazanma*, mahkumların **TS sosyal beklentiler** alt düzey kategorisi altında yer alan *sosyal hayata adaptasyon ile ilişkilidir*.

“Burada iş disiplini kazanmak da dış dünyaya daha çabuk adapte olmama yardımcı olacaktır diye düşünüyorum.”

Kendini geliştirme alt düzey kategorisi altında yer alan *toplumsal değerleri öğrenme*, **TS sosyal beklentiler** alt düzey kategorisi altında yer alan *sosyal ilişkileri yönetme* üzerinde de etkilidir. Okur-yazarlığı olmayan Başak (39), kişisel gelişimin gelecek beklentisi üzerindeki ilişkisi şu sözlerle ifade etmektedir.

“Küçük ile büyük ile konu nasıl konuşmam gerektiğini, bazı adabı muaşeret kanunların öğrendim. Muhtemelen bunların tahliye olduğum zaman dışarıdaki insanlar ile sosyal ilişkilerimi yönetmeye de faydası olacaktır.”

Kişisel gelişim ile **fiziksel sağlık** teması arasındaki ilişki incelendiğinde, mahkumların sağlıkları üzerinde kişisel gelişimin belirleyici bir faktör olduğu ifade edilebilir. Mahkumlar katılmış oldukları kurslar sayesinde birçok konuda bilgi sahibi olmakta bu bilgilerden bazıları fiziksel sağlığı doğrudan etkilemektedir. **Kendini geliştirme** alt düzey kategorisi altında bulunan *bilgi öğrenme*, **kötü bir durumun önlenmesi** alt düzey kategorisi altında bulunan *hastalıklardan korunma* ile ilişkilidir. Pınar (28) katılmış olduğu hijyen kursu sayesinde temizliğin ilkelerini öğrendiğini ve bunun sağlığı üzerindeki etkisini şu şekilde açıklamaktadır:

“Bunun dışında hijyen kursuna katıldım. Bulunduğumuz ortam gereği toplu olarak yaşamaktayız. Bu şekilde yaşadığımız içinde sağlık koşullarımıza ve temizlik koşullarımıza uymamız gerekiyor. Ne tür şekilde korumamız gerektiğini ve bulaşıcı hastalıklardan korumak için neler yapmamız gerektiğini bu kursta öğrendim.”

Kişisel gelişim ile **duygusal fayda** arasındaki ilişki incelendiğinde ise, mahkumların kendilerini geliştirmelerinin onları duygusal anlamda da mutlu ettiği tespit edilmiştir. **Kendini geliştirme** alt düzey kategorisi altında bulunan *bilgi öğrenme*, **pozitif duygulanım** alt düzey kategorisi altında bulunan *mutlu olma* ile ilişkilidir. Marangozluk atölyesine katılan Oğuz (39) öğrendiği bilgilerin onu mutlu ettiğini ifade etmektedir.

“Marangozluk işini bir meslek olarak yapar mıyım yapmaz mıyım bilmiyorum ama bazı insanlar bilgiye açtır ve bir şeyler öğrenmek isterler. Açıkçası bende bir şeyler öğrenmekten mutluluk duyuyorum.”

Farkındalık alt düzey kategorisi altında bulunan *bilinçlenme* de **pozitif duygulanım** alt düzey kategorisi altında bulunan *mutlu olma ile ilişkilidir*.

“Çevremizde alkol veya uyuşturucu madde kullanan kişileri dışlamak yerine onlara bırakmaları için destek olmamız gerektiğini öğrendim. Uyuşturucu maddelerin en sonunda insanı öldürdüğünü öğrendim. Ne yaşarsak yaşayalım ve ne şekilde olursak olalım bu tür maddelere eğilim göstermememiz gerektiğini ve bizi alıştırmaya çalışan çevreden uzak durmamız gerektiğini öğrendim. Bu konuda bilinçlendiğim için kendimi mutlu hissediyorum.”

Kişisel gelişim ile **psikolojik fayda** arasındaki ilişki rekreatif aktivitelerin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Mahkumlar kendilerini geliştirdikçe psikolojik olarak kendilerini daha iyi hissettiklerini, özgüvenlerinin geliştiğini, geleceğe ilişkin daha umutlu

olduklarını ifade etmektedir. **Mesleki deneyim** alt düzey kategorisi altında bulunan *kalifiye olma, özgüven kazanma* ile ilişkilidir.

“Buradaki mahkumların çoğu, çini ustası, kalıp ustası, pişirme ustası falan oldu. Bu işleri yapan adam özgüven sağlıyor bu işleri yaptıkça.” (Burak)

Kendini geliştirme alt düzey kategorisi altında bulunan *üretken olma* da *özgüven kazanma* ile ilişkilidir.

“Fiziksel olarak bir şeyler yapmak, hala çalışıyorum, ayaktayım, üretebiliyorum, bir işe yarıyorum diyebilmek, kendime olan inancımı geliştirmek için çok önemli bir sebep.” (Veli)

Farkındalık alt düzey kategorisi altında bulunan *başına gelenleri kabullenme, psikolojik sağlık* alt düzey kategorisi altında bulunan *kaygıyı azaltma* ile ilişkilidir.

“İlk zamanlar mesela girdiğimde, sürekli geçmişi düşününce kalbim yerinden çıkacak gibi oluyordu. Buraya alışmam ve tüm yaşadıklarımı kabullenmem tam 6 ay sürdü. İlk girdiğimde bu kurslara başladığım zaman buraya adapte olup bunları kabul etme sürecimde daha yumuşak bir geçiş yaşadım.”

Kişisel gelişim, koğuş problemlerinden uzaklaşmanın da belirleyicilerinden biridir. Kendini geliştiren mahkum koğuş içinde yaşanan problemlerden de kendini uzakta tutabilmektedir. Mehmet (20) rekreatif aktivitelerin sabırlı olma konusunda öğretici bir tarafının olduğunu, sabrın ise koğuş problemleri üzerinde koruyucu bir etkisinin olduğunu ifade etmektedir. **Farkındalık** alt düzey kategorisi altında bulunan *sabrı öğrenme, ilişkilerin yıpranmasını önleme* alt düzey kategorisi altında bulunan *kavgayı önleme* ile ilişkilidir.

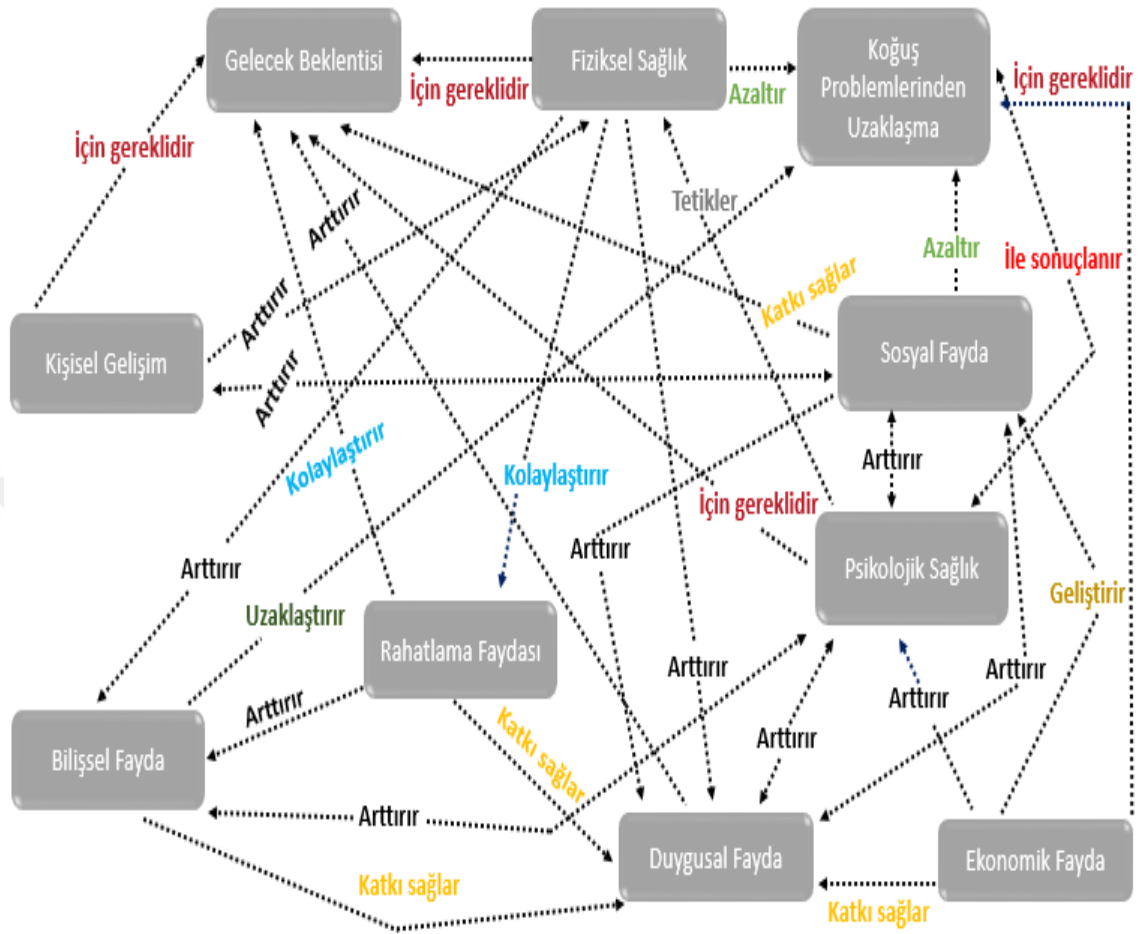
“Dışarıda sabırsız bir adamdım ben. Ne bileyim işimin değerini pek bilemedim gibi düşünüyorum. Ancak burada çini ile uğraşıp ince işler yaparken sabrı da öğreniyorsunuz. Dolayısı ile disiplin suçu, kavgaya karışma falan da pek olmuyor.”

Kişisel gelişim ile ilişkili son tema ise **sosyal fayda**dır. Kişisel gelişim ile sosyal fayda arasındaki ilişki karşılıklıdır. Mahkumların kendilerini geliştirmeleri sosyal ilişkilerini düzenlemekte, sosyal ilişkilerin düzelmesi veya gelişmesi ise kişisel gelişimi arttırmaktadır. Sosyal faydanın kişisel gelişim üzerindeki etkisi bölüm 4.1.2.’de detaylı olarak verilmiştir. Bu nedenle ilgili bölümde yalnızca kişisel faydanın sosyal fayda

üzerindeki etkisine değinilecektir. **Kişisel gelişim** altında yer alan *toplumsal değerleri öğrenme, sosyal ilişkilerin gelişmesi* altında yer alan *ilişkilerin düzelmesi* ile ilişkilidir.

“İyi ki bazı adabı muaşeret kurallarını öğrendim. Bunun insan ilişkilerini nasıl etkileyeceği çok önemliydi ve gerçekten olumlu yönde etkiledi.” (Başak)

Mahkumların kişisel gelişimleri hem ceza süreçlerinin efektif ve huzurlu geçmesi için önemli olup hem de tahliye sonrasındaki süreçte mahkumun topluma adaptasyonunu hızlandırmaktadır. Kendisini iyi geliştiren bir mahkum, sosyal ilişkilerini daha iyi kurmakta, koğuştta yaşanan problemleri daha iyi yönetebilmektedir. Bu durum hem doğrudan hem de dolaylı olarak duygusal ve psikolojik durumlarını etkilemekte, geleceğe daha umutlu bakmalarını sağlamaktadır. Kişisel gelişim, mahkumların fiziksel sağlıkları üzerinde de belirleyici bir role sahip olup bilgi düzeyini arttıran mahkumların kendilerini sağlık problemleri ile karşılaşmaktan daha iyi koruyabileceğini göstermektedir. Temalar arasındaki ilişkileri bütüncül bir şekilde görebilmek için tüm temalar arasındaki ilişkiler şekil 4.11’de özetlenmiştir.

Şekil 4.11. Teorinin inşası

Bundan sonraki bölümde elde edilen bulgular, alanyazın göz önüne alınarak detaylı bir şekilde tartışılacaktır.

5. TARTIŞMA

Bu bölümde mahkumların cezaevi etkinliklerinden elde ettiği faydalara ilişkin elde edilen her bir tema ve temalar arası ilişkiler alanyazındaki diğer çalışmalar ile ele alınarak tartışılacaktır.

5.1. Mahkumların Yapılandırılmış Aktivitelerden Elde Ettiği Faydalar

5.1.1. Gelecek Beklentisi

Mahkumların gelecek beklentilerini ortaya koymak adına gözden geçirilen alanyazın, gelecek beklentisinin ağırlıklı olarak ergenler üzerinde çalışıldığını göstermektedir. Gelecek beklentisi, bireylerin gelecek bir zaman diliminde gerçekleşeceğine inandıkları umudu ifade etmektedir (Tuncer, 2011). Eğitim gören bireylerin kendilerine uygun meslek seçebilmeleri, gelecek ile ilgili beklentilerinin olumlu olmasında önemli bir faktör olarak görülmektedir. Geleceğini iyi tasarlayamayan bireylerin, hayattan beklentilerini gerçekleştirmelerinin zor olacağı ve bu durumun birey üzerinde büyük bir umutsuzluğa neden olacağı ifade edilmektedir (Çokluk, 2014). İstihdam edilme, gelecekte bir iş bulma ve hayatını kazanabilmek için geleceğini inşa etme düşüncesi, yalnızca ergenler için değil mahkumlar için de elzem olan bir durumdur. Geleceğe ilişkin beklenti ve gelecek hakkında yaşanan kaygıların ergenler ile mahkumlar arasında benzer olduğu, her iki grup için de pozitif bir geleceğe sahip olabilmek için eğitim ve kişisel donanımın önemli olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda rekreatif aktivitelere katılım sağlamanın gelecek beklentisi üzerinde yaratmış olduğu pozitif etki tartışılırken, ergenler ile ilgili yapılan çalışmalardan da destek alınacaktır.

Mahkumlar geleceğe ilişkin bir beklenti içinde olabilmek için serbest zamanları efektif bir şekilde değerlendirmenin önemli olduğunu ifade etmektedir. Hatta onlara göre geleceğe dair beslenen umudun temel koşulu, rekreatif amaçlı kurulan atölye çalışmalarında kazanılan iş deneyimdir. Atölye çalışmaları sayesinde kazanılan çalışma deneyimi, mahkumların yalnızca geleceğe umutla bakmalarını sağlamamakta aynı zamanda gelecek hakkında duymuş oldukları kaygıyı da azaltmaktadır. Yapılan çalışmada mahkumlar, atölye çalışmalarına katılan bireylerin katılmayanlara oranla geleceğe ilişkin

daha fazla umut barındırdığını ifade etmektedir. Ortaya konulan bu bulgu alanyazında yapılan diğer çalışmalar ile desteklenmektedir. Çalışmalar, geleceğe yönelik plan, program ve deneyim elde etmenin umutsuzluk düzeyi ile ilişkili olduğunu ortaya koymakta ve bu yönüyle araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Örneğin lise ve üniversite öğrencileri üzerinde yapılan birçok çalışma, mezun olduktan sonra hayatta kalabilmek için meslek ve gelir elde edebilecekleri bir işi daha öncesinden planlayamayan öğrencilerin, planlayabilenlere kıyasla daha umutsuz, tutarsız ve kaygılı oldukları ortaya konulmaktadır (Küçük ve ark., 2019). Mahkumlar üzerinde yürütülen çalışmalar da benzer bulgular ortaya koymakta, mahkumların cezaevinde katılmış oldukları rekreatif etkinlikler (sanatsal, sportif, mesleki vb.) ile umutsuzluk düzeyleri arasında negatif bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Avustralya’da 914 mahkum üzerinde yürütülen bir çalışma, mahkumların kendi kendilerine yapmış oldukları egzersizin umutsuzluk düzeylerini azalttığını ortaya koymaktadır (Cashin ve ark., 2008). Mahkumlar için yürütülen rekreatif amaçlı aktiviteler, mahkumların yalnızca umutsuzluk düzeylerini azaltmamakta bununla birlikte tahliye sonrası beklentilerini pozitif bir şekilde arttırmaktadır. Köse ve arkadaşlarının (2019), mahkum bireylerin cezaevi yönetimi tarafından hazırlanan yapılandırılmış aktivitelere ilişkin düşüncelerini ele aldığı bir durum çalışmasında, mahkumların rekreatif aktiviteler sayesinde geleceğe daha umutlu baktıkları tespit edilmiştir. Meek ve Lewis (2014) tarafından yapılan çalışma sonuçları da benzer bulgular içermekte, cezaevinde yürütülen aktivitelerin, bireyleri tahliye sonrası hayata hazırlamada önemli bir rolü olduğu ortaya konulmaktadır. Sosyal hayata adaptasyon, mahkumların gelecek ile ilgili beklentilerinden biridir. Araştırma bulguları bize, mahkumların tahliye olduktan sonra dışarıdaki hayata adapte olabilmelerinin zor olduğunu ve tahliye sonrası sosyal hayata adapte olabilen insanların, hayatlarına daha rahat devam edebileceklerine inandıklarını göstermektedir. Bu sürece adapte olamayan bireylerin ise suça yeniden karışma ihtimalleri yüksek görülmektedir. Soytürk (2013) hükümlü ve tutuklu olan bireylerin sosyal gereksinimlerini incelediği çalışmasında; mahkumların büyük oranda yakın sosyal çevreleri ile toplumsal yaşama geri dönüş ile ilgili sorunlar yaşayacaklarına inandıklarını ortaya koymuştur. Kadın mahkumların tahliye sonrası gereksinimlerini ele alan başka bir çalışma ise, eski mahkumların tahliye sonrasında karşılaştıkları en önemli sorunlardan birinin, yakın çevresi ve ailesi tarafından

maruz kaldığı dışlanma olduğunu ifade etmektedir. Bu durum cezaevinden yeni tahliye olmuş mahkumun, suç işleyerek yeniden tutuklanması veya hüküm giymesine neden olabilecek önemli bir problemi teşkil etmektedir (Saruç, 2013). Bu noktada mahkum bireylerin sosyal çevrelerine uyum sağlamalarının onlar için önemli bir fayda olduğunu ve mükerrer suç üzerinde belirleyici olabileceğini söylemek mümkündür. Sosyalizasyon, bireyin toplumda veya ait olduğu grubun dinamiklerini öğrendiği, içselleştirdiği ve uyum sağladığı bir süreç olarak görülmekte (Görgün-Baran, 2008), rekreatif amaçlı aktivite ve etkinliklerin ise sosyalizasyon sürecine önemli katkılar sağladığı bilinmektedir. Rekreatif aktiviteler aracılığı ile mahkumların karakteri oluşmakta, yaşam mücadeleleri artmakta, disiplin kazanmakta, ahlaki olarak gelişmekte, topluma entegre edilmekte ve iyi bir vatandaş olma hususunda ilerledikleri belirtilmektedir (Parsons ve Bales, 2002). Finlandiya’da mahkumlar üzerinde yapılan nitel bir çalışma, mahkumların serbest zamanlarında katılmış oldukları eğitim programlarının, mahkumların tahliye sonrası istihdam edilebilmeleri ve suçsuz bir yaşama sahip olmaları için fırsat olduğunu ifade etmektedir (Mertanen ve Brunila, 2018). Cezaevinde rekreatif amaçlı aktivitelere katılıyor olmanın, tahliye sonrasında sosyal hayata adaptasyonu arttırdığı ve mükerrer suç üzerinde etkin olduğunu ortaya koyan başka çalışmalarda bulunmaktadır. Başka bir deyişle bu çalışmalar, rekreatif aktivitelerin bireyi suç işlemekten koruma, onu rehabilite etme ve topluma kazandırma hususunda önemli bir role sahip olduğunu ifade etmektedir (Bailey, 2005; Meek ve Lewis, 2012). Mahkumların cezaevinde kaldıkları sürede yapılandırılmış aktivitelere katılıyor olmaları, onları suç unsurundan korumaktadır. Bu bulgular bölüm 5.1.3.’te ayrıca tartışılmıştır. Ancak mahkumların rekreatif aktivitelere katılıyor olmalarının serbest zamanlarını nasıl değerlendirmeleri veya serbest zamanlarında neler yapabileceklerine ilişkin fikir sahibi olmalarına katkı sağladığı da açıktır. Birçok mahkum kazanmış oldukları serbest zaman alışkanlıklarını, tahliye olduktan sonra da devam ettirmek istediğini belirtmektedir. Serbest zamanların tahliye olduktan sonra efektif olarak değerlendirilmesinin önemli olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bazı araştırmacılar rekreatif aktivitelere katılımın suç üzerinde belirleyici olmadığını ifade etse de Hartmann ve Depro (2006)’nın çalışmasının dikkate değer bulgular içerdiği düşünülmektedir. Çalışma, gece yürütülen basketbol programlarının suç üzerinde belirleyici olup olmadığına ilişkin önemli ampirik kanıtlar ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları,

basketbol gece liglerinin düzenlendiği şehirlerdeki suç oranlarının, Amerika'daki diğer şehirlere oranlara düşük olduğunu ve bu sonuçların dikkate değer olduğunu göstermektedir. Hartmann ve Depro (2006)'ya göre sonuçlara karıştırıcı birçok faktör dahil olmuş olabilir. Ancak elde edilen bulguların, rekreatif aktivitelerin suç üzerinde caydırıcı olduğuna yönelik varsayımlarının yeniden değerlendirilmesi hususunda önemli bulgular sunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca bu durum hapisane hayatında kazanılan serbest zamanları değerlendirmeye ilişkin kazanımların, tahliye sonrasında mahkumlar için ne kadar önemli olduğunu da ortaya koymaktadır. Görüşmelere katılan mahkumlardan elde edilen bulgulara dayanarak; hapisanede elde edilen kazanımların devamlılığını sağlamak, mahkumların tahliye sonrasında suç ortamından uzak kalmaları ve yeniden suça karışmaları önlemesi üzerinde önemli bir belirleyici olabilir.

Tahliye sonrası sosyal hayata adapte olmak kadar ekonomik olarak ayakta kalmak da mahkumlar için önemlidir. Tahliye sonrasında sosyal hayata adapte olabilen ve ekonomik olarak ayakta kalabilen bireyin hayatına devam edebileceği aşıkardır. Topluma adaptasyon sorunu yaşayan ve dahası ekonomik olarak hayatını idam ettirmekte zorlanan bireyin, suça yeniden karışma ihtimali yüksek görünmektedir. Çünkü ekonomik gelir, suç olgusunun en önemli belirleyicilerinden biri olarak ifade edilmektedir (Akdeniz ve Üzümcü, 2013). Araştırma bulguları serbest zamanlarını efektif bir şekilde değerlendirmeyen mahkumların gelecekte iş bulma ile ilgili kaygılar yaşadığını ortaya koymaktadır. Ülkemizde cezaevi bağlamında yapılan nitel bir çalışmada, mahkumlar tahliye sonrasında iş bulabilmelerinin onlar için önemli bir engel olduğunu ifade etmektedir. Soytürk (2013)'ün yapmış olduğu bu çalışmada mahkumlar “evsiz, işsiz, parasız cezaevinden çıkacağım, yaşamıma devam edebilmem için önce bir iş gereksinimim var” şeklinde yaşadıkları çaresizliği dile getirmekte, çalışmaya katılanların büyük çoğunluğu kendilerine bir iş kurmayı hayal ettiklerini söylemektedir. Elde edilen bulgular geleceğe pozitif bakabilmenin mahkumlar açısından önemli olduğunu göstermekte, serbest zamanların özellikle kariyer elde etmek amacıyla efektif bir şekilde kullanılmasının, gelecek algısında önemli bir belirleyici olduğu görülmektedir. Alanyazında ciddi serbest zaman aktiviteleri ile ilgili çalışmaların sonuçlarına bakarak, yapılandırılmış aktivitelerin bireyin kariyer elde etmesinde önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür (Öğüt ve ark., 2013). Mahkumlar üzerinde yapılan çalışmalardan

biri daha yapılan yorumları destekler niteliktedir. El sanatı kurslarının mahkumlar üzerindeki etkilerini anlamaya odaklanan bir çalışma, mahkumların bu kurslara katılım sağlamalarının en önemli nedenini şu şekilde özetlemektedir: Mahkumlar, tahliye olduktan sonra el sanatları işleri ile uğraşan bir iş yerinde çalışabileceklerine olan inançları nedeniyle bu aktivitelere katılmaktadır (Yaylalı ve Konuk, 2016). Mertanen ve Brunila (2018) ise yapmış oldukları çalışmada, eğitim amaçlı rekreatif aktivitelerin mahkumların sorumluluklarını geliştirmeye yardımcı olduğunu tespit etmiştir. Çalışmaya katılan mahkumlar ve eğitmenler, bu programların mahkumlara yaşam becerisi kazandırdığını, hayatlarını yönetebilmelerine ve sosyal becerilerini geliştirebilmelerine yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Bu kazanımların cebri bir sonucu olarak; mahkumların kendileri için hedef belirleyebildiğini, bir sonraki eğitim ve iş için uygulama becerisi kazandıkları ifade edilmektedir. Çalışmada yer alan mahkumlardan biri; herkesin kendi amaçlarına bu programlar aracılığıyla ulaşabileceğini ifade etmiştir. Özetle yapılandırılmış aktiviteler mahkumlara, kişisel farkındalık, özgüven, duygusal ve sosyal beceriler, farklı eğitim alanlarında bilgi edinme ve farklı iş fırsatları yaratmak için önemli bir alt yapı desteği sunmaktadır. Elde edilen tüm bulgular kişisel gelişimin gelecek beklentisi üzerinde önemli bir belirleyici olduğunu da ortaya koymaktadır.

Gelecek beklentisini yordayan diğer faktörler göz önüne alındığında, psikolojik sağlık ve rahatlığın da gelecekte bir hayat kurabilmek için başat bir faktör olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Psikolojik olarak sağlığını yitirmiş bir mahkumun tahliye sonrasında sosyal hayata adapte olabilmesi, iş bularak ayakta kalabilmesi neredeyse mümkün değildir. Suçlu olmanın getirdiği toplumsal etiketlere ek olarak, toplumsal hayat içindeki yaşamsal pratiğini yitirmiş, üstüne üstlük eğitim ve iş anlamında donanımsız ve psikolojik olarak da tükenmiş bir mahkumun gelecek ile ilgili pozitif beklentilere de sahip olması mümkün değildir. Psikolojik sağlamlık rekreatif aktivitelere katılımdan tahliye sonrası sosyal hayata adaptasyona kadar birçok konuda önemli bir belirleyicidir. Pedlar, Yuen ve Fortune (2008)'nin kadın mahkumlar üzerinde yürütmüş oldukları çalışma sonuçları dikkate değerdir. Çalışma, çoğu kadın mahkumun psikolojik rahatsızlıklarının olduğunu ifade etmekte ve tahliye sonrası topluma dönebilmeleri için davranışlarının normleştirilmesi gerektiğini bunun için de rekreatif amaçlı aktivitelerin önemli bir rol oynadığını belirtmektedir.

Araştırma bulguları sosyal faydanın da gelecek beklentisini yordayan değişkenlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Toplumdan tecrit edilmiş bir mahkumun, yeniden topluma adapte olabilmesi için sosyal iletişim becerileri kazanması önemlidir. Çünkü bir çok mahkum cezaevi psikolojisi, aile ve sevdiklerinden uzak olma, koğuştta yaşanan problemlerden korunma vb. sebepler nedeniyle yalnızlaşmakta ve bir süre sonra insanlarla iletişim pratiklerini kaybetmektedir. Bu durumun tahliye sonrası sosyal hayata adaptasyonu olumsuz bir şekilde etkileyebildiğini ancak rekreatif aktiviteler aracılığı ile mahkumların sosyal ilişkilerini düzenleme, sosyal ihtiyaçlarını karşılama vb. fırsat sağladığı görülmektedir. Moscoso-Sánchez ve arkadaşlarının (2017) yapmış olduğu çalışma, spor yapmanın mahkumlar üzerindeki sosyal etkilerini ortaya koymaktadır. Çalışma İspanya Endülüs'te yürütölen nitel bir çalışma olup, sporun sosyal rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon üzerindeki rolüne odaklanmaktadır. Bu çalışmada mahkumlar, sportif aktiviteler aracılığıyla sosyal ilişkilerinde büyük ölçüde niceliksel ve niteliksel etki hissettiklerini ifade etmekte, bu aktiviteler sayesinde cezaevi yetkilileri ile iyi ilişkiler kurabildiklerini dile getirmektedir. Aynı zamanda bu durum ilişkilerdeki çatışmalardan kaçınmalarına ya da anlaşmazlıkları çözmelerine zemin hazırlamakta ve hapisten çıktıktan sonraki salıverilme sürecine geçişı de kolaylaştırmaktadır. Meek ve Lewis (2014)'in yapmış oldukları çalışma da elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. Cezaevinde yürütölen bu çalışmada, rekreatif amaçlı aktivitelerin kadınlar arasındaki iletişim ve dostluğu geliştirdiğini ve tahliye sonrasında toplumsal hayata adapte olabilmeleri hususunda onlara katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Çalışma sonuçlarını destekleyen başka çalışmalarda bulunmakta, rekreatif amaçlı aktivite ve etkinliklerin mahkum bireylerin tahliye sonrası toplumsal adaptasyonunda önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Köse ve ark., 2019).

Son olarak mahkumların gelecek beklentilerini yordayan hususlardan bir diğeri fiziksel sağlık olduğu tespit edilmiştir. Mahkumlar cezaevi hayatı süresince fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı kalabilme koşulu ile gelecekle ilgili beklentilerinin olabileceğine, bu hususta rekreatif aktivitelerin önemli bir rolü olduğuna inanmaktadır. Caplan (1996)'a göre rekreasyon programları stresi azaltmaya, sosyal zayıflıkların üstesinden gelmeye ve fiziksel sağlığı teşvik etmeye yardımcı olabilir. İdeal bir cezaevi rekreasyon programı, kişinin genel sağlığına odaklanmalı, mahkumlara pro-sosyal değerleri öğretmeli,

mahkumları eğitmeli ve sportmenlik uygulamalarını teşvik etmelidir. Bu ideoloji altında yürütülen rekreasyon programları, mahkumların topluma daha iyi bir birey olarak dönmeleri için kendilerini fiziksel ve zihinsel olarak iyileştirmelerine yardımcı olur. Özetle mahkumların tahliye sonrası toplumsal hayata dönebilmeleri için mesleki deneyim kazanmaları, sosyal ilişkilerini geliştirmeleri, fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı olmaları önemlidir.

5.1.2. Sosyal Fayda

Mahkumiyet sosyal etkileşimi sınırlayan bir süreçtir. Tecrit altına alınma ile sosyal dışlanmaya maruz kalan mahkumların sosyal etkileşimden uzak kalmaları, tahliye sonrası sosyal entegrasyonlarına da zarar veren bir durum olarak görülmektedir (Obadiora ve Obadiora, 2018). Gerek cezaevinin fiziki gerek psikolojik koşulları, mahkumların asosyal davranışlar sergilemelerine ve sosyal iletişim problemleri yaşamalarına neden olabilmekte bu durum hem aile hem de yakın çevreleri ile olan ilişkilerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Mahkumların çoğu, eşleri ve çocukları ile iletişim problemi yaşadıklarını, sosyal çevreleri ile empati kurabilmekte zorlandıklarını belirtmektedir. Bu durum koğuştaki yaşanan problemlere zemin oluşturabilmekte, mahkumların psikolojik sağlıklarını olumsuz bir şekilde etkileyebilmekte ve onları mutsuz edebilmektedir. Sosyal fayda ile ilişkili faktörlere değinmeden önce rekreatif aktivitelerin mahkumlar üzerinde yaratmış olduğu sosyal faydalar, alanyazındaki diğer çalışmalar ile tartışılacaktır. Mevcut çalışmalar serbest zaman aktivitelerinin, bireyin aile bağlarının gelişmesine yardımcı olduğunu, kültürel ve sosyal gelişimlerini desteklediğini belirtilmektedir (Ho, 2008).

İnsanın, doğası gereği sosyal bir varlık olduğu ifade edilmektedir. İnsanlar bu nedenle diğer insanlar ile etkileşime girmekte, bu etkileşimin temelinde ise bireysel yetilerini ortaya koyma düşüncesi yatmaktadır. İnsanlar yetilerini ortaya koyma koşulu ile doyuma ulaşırlar. Bireysel yetilerin yetkinliği, birey yalnızken anlamlı değildir. Bu nedenle bu yetiler, topluluk içinde değer kazanmaktadır. İnsan bu sayede kendisini diğerlerinden ayıracak niteliklerini keşfetmekte, sosyalleşmekte ve gelişmektedir (Bardakçı, 2010). Bireylerin, sosyalleşme kültürünü oluştururken bazı araçlar kullanmayı keşfettiği, bu araçlardan birinin de rekreasyon olduğu ifade edilmektedir. Rekreasyon kişiler arası iletişimi arttırmakta, sosyal becerileri geliştirmekte, insanlar arası ilişkileri

düzenlemektedir (Koçyiğit ve ark., 2018). Rekreasyon faaliyetlerinin üniversite öğrencilerinin sosyalleşmesi üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar, farklı spor organizasyonları, kültürel ve sanatsal faaliyetler, söyleşiler, konferanslar vb. faaliyetlerin, bireyin topluma uyum sağlaması ve sosyalleşmesinde önemli görevleri olduğunu ifade etmektedir (Yağmur ve İçigen, 2016). Serbest zaman aktivite ve etkinliklerinin bireylerin sosyal ilişkilerine olan etkilerini inceleyen uluslararası alanyazında da birçok çalışma bulunmakta ve bu çalışmaların ağırlıklı olarak adölesanlar, engelli bireyler, evsizler, LGBT'liler, yaşlılar vb. dezavantajlı gruplar üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Dail, 1992; McGee ve ark., 2006; Chang ve ark., 2014). Örneğin McGee ve arkadaşlarının adölesanlar üzerine yapmış olduğu çalışmada, serbest zaman aktivitelerinin okula olan bağlılığı arttırdığı, akran ilişkilerini iyileştirdiği, aile bağlarını geliştirdiği ve bireye sosyal destek sağladığı tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere insan ilişkilerinin gelişmesinde ve sosyal bütünleşme sürecinde rekreasyon önemli bir araçtır. Mahkumlar yapılandırılmış aktiviteler sayesinde yeni arkadaşlar edinebilmekte, insanları yakından tanıma fırsatı bulabilmektedir. İnsanları yakından tanımak hem mahkumların empati yeteneklerini geliştirmelerine hem de diğer mahkumlar ile bağ kurabilmelerine yardımcı olmaktadır. Mahkumlar arası yakınlaşma ise beraberinde dayanışmayı getirmekte ve bu durum sosyal ilişkilerin düzenlenmesine yardımcı olmaktadır.

Vaiciulis ve arkadaşlarının (2011)'un mahkumlar üzerinde yapmış oldukları deneysel çalışma, fiziksel aktivitenin bireylerin sağlıklı yaşam tarzları, sosyal becerileri ve kendine güvenleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışma sonuçları fiziksel aktivitenin sosyal beceriler üzerinde belirleyici olduğunu, fiziksel aktiviteye katılan mahkumların sosyal becerilerinin geliştiği rapor edilmiştir. Obadiora ve Obadiora (2018) ise sportif aktivitelerin bir gurubun uyum sağlaması ve sosyal faydaları üzerine ortaya koyduğu faydaların, alanyazında rapor edilen sonuçlardan daha büyük olduğuna inanmaktadır. Bu bağlamda sporun, mahkumların sosyal etkileşimleri üzerindeki etkilerini merak etmiş ve bu etkiyi ortaya koymak amacıyla deneysel bir çalışma dizayn etmişlerdir. Araştırma, egzersiz programına katılan mahkumların sosyal etkileşim düzeylerindeki değişimi saptamayı amaçlamaktadır. Nijerya'nın Osun Eyaletindeki bir hapisanede mahkumlara 10 haftalık bir egzersiz programı uygulanmıştır. Atletizm, badminton, masa tenisi ve voleybol olmak üzere toplamda 140 mahkumun katılmış olduğu çalışma, spor

aktivitelerine katılmanın sosyal etkileşime etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Moscoso-Sánchez ve arkadaşlarının (2017) yürütmüş olduğu çalışma ise spor tabanlı eğitim programlarının, mahkumların davranışları üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Spor tabanlı eğitim programı, spor bilimleri mezunu olan bir eğitmen, psikolog ve ceza infaz merkezlerinin sosyal hizmet uzmanları tarafından hazırlanmıştır. Çalışma spor oyunlarının kuralları aracılığıyla, mahkumların başkaları ile işbirliği yapmalarına, hoşgörü ve dayanışma duygularını arttırmaya, özerklik, sağlıklı yaşam alışkanlıkları, empati ve birlikte yaşama ile ilgili deneyimler kazandırılarak hapishane hayatına uyumlarını kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Hapishanede bulunan yaşlı bireyler üzerinde yapılan araştırma sonuçları da dikkate değer bulgular ortaya koymaktadır. Çalışmada serbest zamanları değerlendirmek için mahkumlara bir haftalık müzik programı verilmiştir. Bu program aracılığıyla yaşları 50-65 arasında değişen mahkumlara geleneksel cava parçaları, doğaçlama yapma, cava kültürü, cava dansı ve gölge kuklası öğretilmiştir. Araştırmaya katılan 13 mahkumdan elde edilen nitel bulgular, programa katılan mahkumların duygularını daha iyi yönetebildiklerini, iletişim ve sosyal becerilerini arttırdıklarını ortaya koymaktadır (Wilkinson ve Caulfield, 2017).

Nijerya'da yapılan bir başka çalışmada ise; farklı eyaletlerde bulunan mahkumların sosyal iyi oluş düzeylerine odaklanılmıştır. Bu amaç dahilinde yaşları 21 ile 35 arasında değişen 180 mahkum çalışmaya katılmıştır. Çalışma deneysel türde yürütülmüş ve araştırma grubuna 8 haftalık futbol aktivitesi verilmiştir. 8 haftalık verilen futbol aktivitesinin, mahkumların yaşam kaliteleri ve sosyal iyi oluş düzeyleri üzerine etkileri değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonuçları, futbol aktivitelerine katılım gösteren mahkumların, katılım göstermeyenlere oranla daha yüksek yaşam kalitesine sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra hem aktif (katılımcılar) hem de pasif (izleyici) katılımcıların sosyal iyi oluş (refah) düzeyinde de artış gözlemlenmiştir. Ayrıca bu aktivitelere katılım sağlamanın, mahkumlar arası sosyal etkileşimi arttırdığı ve arkadaşlığı geliştirmeye yardımcı olduğu tespit edilmiştir (Obadiora, 2016). Bu çalışmalar, mahkumlar arası ilişkilerin gelişmesinde rekreatif aktivitelerin ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Köse ve arkadaşlarının (2019) yapmış olduğu çalışma da elde edilen sonuçları desteklemekte, mahkumların rekreatif aktiviteler aracılığıyla iletişim becerilerini geliştirdikleri ve sosyalleştikleri ifade edilmektedir. Genel anlamda rekreatif

amaçlı sportif aktivitelerin mahkumlara, başkalarına karşı hoşgörü ve saygıyı öğretici bir etkisi olduğunu (Psychou ve ark., 2019); bireylerin davranış gelişimini desteklediğini (Vuk, 2017); sosyal becerileri öğrenmek için fırsatlar sağladığı ve mahkumların sosyal katılımını artırmaya destek olduğunu (Cashin ve ark., 2008) ifade etmek mümkündür.

Katılımcıların sosyal ihtiyaç ile ilgili düşüncelerine bakıldığında; hemen hemen her katılımcının sevme- sevilme, takdir edilme, güven kazanma, güven duyma, sayılma vb. sosyal ihtiyaçların önemine değindiği görülmektedir. Bu duygular mahkumların kendilerine olan güvenlerini tazelemelerinde, katıldıkları aktivite ve etkinliğe ilişkin motivasyon sağlamalarında, insan ilişkilerini düzenlemelerinde ve mutlu olmalarında yardımcı olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile sosyal ihtiyacın karşılanmasında serbest zaman aktiviteleri önemli bir rol oynamaktadır. Yoksul, engelli, mahkum vb. sosyal dışlanma riskine sahip olan bireylerin, ekonomik ve soyo-kültürel hayata katılımları önemlidir. Rekreatif aktiviteler, bu dezavantajlı gruplara gereken kaynakları sunmakta, yaşamakta oldukları toplum içinde “normal” olarak kabul edilebilen hayat standartları ve esenlik kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Böylelikle o birey toplumun bir parçası haline gelebilmektedir. Lawther (1972)’e göre serbest zaman eğitiminin amaçları içerisinde, sosyal ilişkilerin düzenlenmesi, toplumsal dengenin ve itibarın korunması, vb. amaçlar yatmaktadır. Obadiora (2016)’ ise rekreatif aktivitelerin mahkumların psikolojik olarak iyi oluşlarını pozitif yönde etkilediğini, mahkumların sosyal bir gruba dahil olmalarını desteklediğini, hapishane hayatını kabullenmeleri ve sosyal becerilerini geliştirmelerinde önemli bir araç olduğunu; Carter ve Russell (2005) ise rekreasyonun mahkumlar arası güven, işbirliği ve ekip çalışması gibi kişilerarası becerileri geliştirdiğini ifade etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri Nevada eyaletinde Frey ve Delaney (1996)’ın yapmış olduğu çalışma 1770 erkek mahkum üzerinde yürütülmüştür. Mahkumların katılım gösterdiği ankette kitap okuma, diğer mahkumları ziyaret etme, tv izleme vb. pasif rekreasyon faaliyetlerine katılım gösteren mahkumlarda, rekreasyonun aidiyet duygusunu geliştirdiği, sosyal etkileşimi teşvik ettiği saptanmıştır. Mahkumların rekreatif aktivitelere katılımlarının sosyal ilişkileri üzerinde sağlamış olduğu faydalar detaylı bir şekilde tartışılmıştır.

Vuk (2017), mahkumların rekreatif aktivitelere katılım motivasyonlarını incelediği çalışmasında şu sonuçları ulaşmıştır: Katılımcılar, diğer mahkumlar ve çalışanlar tarafından saygı görebilmek için rekreatif aktivitelere katılmaktadır. Rekreatif aktiviteler saygı, sevgi, güven vb. bağların kurulması, başka bir deyişle sosyal ihtiyacın karşılanması için oldukça önemlidir.

Mahkumların daha sosyal hale gelmelerinin yalnızca sosyal ilişkilerini düzenlemeye yardımcı olmadığı görülmektedir. Rekreatif aktiviteler aracılığı ile sosyalleşen mahkumlar, bu sayede psikolojik problemlerle de daha rahat başa çıkabilmektedir. Elde edilen bu bulguları alanyazında destekleyen çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan biri Lee (1996)'ye ait olup sonuçlarının oldukça çarpıcı olduğu görülmektedir. Lee (1996)'ye göre rekreasyon, mahkumların boşta kalmasını engellemekten daha fazlasını ifade etmektedir. Rekreasyon diğer mahkumlarla etkileşim olanağı sunar. Bu etkileşim özellikle tecritte koruma programı içerisinde yer alan, hücre ya da ev hapsinde tutulan mahkumlar için önemlidir. Lee (1996)'ye göre rekreatif aktiviteler sayesinde diğer bireyler ile iletişim kurmak, mahkumları bir çok psikolojik rahatsızlıklardan kurtarabilir. Diğerleriyle etkileşimden uzak tutulan mahkumların algısal çarpıklık, halüsinasyon, dış uyaranlara karşı aşırı duyarlılık, agresif fantazi, paranoya, konsantrasyon bozukluğu ve dürtü kontrolü ile ilgili sorunlardan müzdarip olma ihtimalleri yüksektir ve bu psikolojik problemler yalnızca mahkumlara sosyalleşme fırsatı verilerek engellenebilir (Lee, 1996).

Mahkumların cezaevi ortamında katılmış oldukları aktiviteler yalnızca sosyalleşmelerini desteklememekte aynı zamanda mahkumların kişisel gelişimlerini de arttırmaktadır. Başka bir deyişle, mahkumların yeni ortamlara girme ve yeni insanlar tanınmasının, kendisini geliştirmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Her yeni ortam ve her yeni bilgi, mahkumların bakış açılarında ve entelektüel bilgi birikimlerinin artmasına neden olmaktadır. Harrison (2006)'un yapmış olduğu çalışma var olan bulguları destekler niteliktedir. 56 yaş ve üzeri kadın mahkumların katılmış olduğu sanat atölyesinde, mahkumlara 6 hafta boyunca haftada 1.5 saat sanat eğitimi verilmiştir. Program, evlilik ve aile terapistinin de içinde bulunduğu uzman kişiler tarafından hazırlanmıştır. Çalışmaya toplam 20 mahkum katılmış ve sanat atölyesi aracılığı ile mahkumların fiziksel, zihinsel ve spiritüel sağlıklarını geliştirmek hedeflenmiştir. Nitel olarak yürütülen

çalışmada ortaya çıkan temalar şu şekildedir: Rekreatif aktiviteler aracılığıyla mahkumların grup desteğini arkasına aldığı, diğer kadınlarla paylaşımda bulunarak kendini bir gruba bağlı hissetmesine yardımcı olduğunu, başkalarının da benzer deneyimler yaşadığının farkına vardığını belirlemiştir. Bu durum mahkumlar arası karşılıklı anlayışı geliştiren ve farkındalık düzeylerini arttıran bir etki sağlamıştır. Bununla birlikte mahkumlar, duygularını ifade etmek için sanatı kullandıklarını, grup işbirliği ve ekip çalışmasına daha yatkın hale geldiklerini ve yalnızlık korkusundan uzaklaştıklarını belirtmişlerdir. Çalışmayı yapan araştırmacı, kadınların hapisshaneden önce ve hapisshanede, travmaya maruz kaldıklarını, travma ile başa çıkma yöntemi olarak düşük bütçeli olan bu sanat atölyesinin faydalı olduğunu ifade etmektedir.

Sosyal etkileşim aracılığı ile mahkumlar diğer bireyler ile ilişkilerini düzenlemektedir. Rekreatif aktivitelerin sosyalleşme üzerindeki etkilerini ele alan bir çok çalışma bulunmaktadır. Sosyal etkileşim ile bireyler arasındaki ilişkilerin gelişmesinin en önemli çıktılarından biri de, mahkumlar arası problemlerin önüne geçilmesidir. Ceza sürecinin sağlıklı bir şekilde geçirilmesinde sosyal ilişkilerin önemli olduğu, ilişkileri iyi olan mahkumların koğuştta yaşanan problemlere daha az maruz kaldığı tespit edilmiştir. Spor aktivitelerinin mahkumların sosyal rehabilitasyonu üzerindeki rolüne odaklanan bir çalışma, spor aktivitelerinin pedagojik eğitimler ile desteklendiği takdirde sosyal rehabilitasyon sağladığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmada sosyal becerilerin mahkumları, hedef odaklı yapması nedeniyle önemli olduğu ifade edilmektedir. Bu çalışmaya göre mahkumlar, spor sayesinde daha iddialı olurken başkalarına karşı daha az agresif davranışlar sergilemektedir. Mahkumların sosyalleşme sayesinde diğerleri ile anlaşmaya varma, onların fikirlerini kabul etme ve kendilerini dışa vurma konularında yeteneklerinin geliştiği ifade edilmektedir. Mahkumların rekreatif aktiviteler aracılığıyla bir gruba ait olma arzularının arttığı böylelikle dışarıdan gelen sosyal kontrolü daha hoş karşıladıkları ifade edilmektedir Son olarak fiziksel aktiviteler aracılığıyla mahkumların sosyal destek ağlarının arttığı, bu durumun duygusal durumları, yeterlilik ve zevk algılarının gelişimini de olumlu yönde desteklediği görülmektedir. Bununla birlikte mahkumların değer yargılarında ve davranışlarında pozitif yönde değişimler olduğu daha yüksek özgüvene sahip oldukları ve sosyal ilişkilerinde daha dürüst, işbirlikçi, dost canlısı ve hoşgörülü oldukları ifade edilmektedir (Moscoso-Sánchez ve ark., 2017). Ayrıca

mahkumların spor aktivitelerine katılım sağlamalarının anti-sosyal davranışların azaltılmasına, aidiyet duygusunun artmasına, öğrenme fırsatlarının yaratılmasına, mesafeleri azaltarak uyum fırsatlarının oluşturulmasına yardımcı olduğu da bulgular arasındadır (Obadiora, 2016).

Sosyal fayda ile ilişkili olan bir diğer husus ise mahkumların duygusal durumlarıdır. Mahkumlar arası ilişkilerin gelişmesinin koğuştta yaşanan problemleri engellediği, mahkumlar arası dayanışmayı arttırdığı, belli bir gruba ait olma, sevmeye ve sevilme gibi sosyal ihtiyaçları karşılamaya ve tüm bunların mahkumların duygusal anlamda kendisini mutlu hissetmesine neden olduğu görülmektedir. Caplan (1996)'a göre sporun, kişinin özgüveni için iyi olduğunu gösteren sayısız neden bulunmaktadır. Bir birey sporda iyiye özgüvenin yükselmemesi mümkün değildir. Caplan (1996)'a göre mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile bir grup insanın içine girebilir ve o grubun bir parçası olabilir. Bu da kendilerini daha iyi hissetmeleri için önemli bir nedendir.

5.1.3. Koğuşt Problemlerinden Uzaklaşma

Araştırma bulguları mahkumların serbest zaman aktivitelerine katılım sağlamalarının onları koğuştta yaşadıkları problemlerden ve suç teşkil eden davranışlardan uzaklaştırdığını göstermektedir. Mahkumlar serbest zaman aktiviteleri aracılığı ile problemleri olan insanlardan uzaklaşabilmekte, ortak hedefleri ve beklentileri olan bireyler ile bir araya gelebilmektedir. Bu durum bireyler arası ilişkilerin yıpranmasını önlemekte ve koğuştta yaşanacak tartışmaların önüne geçebilmektedir. Bununla birlikte serbest zaman aktivitelerine katılıyor olmak, onları yaptıkları işle meşgul etmekte ve hapishanede illegal olarak düzenlenen oyunlara katılımlarını önlemektedir. Hiçbir aktiviteye katılım sağlamayan mahkumlar ekonomik olarak gelir elde edememekte, bu durum koğuştta yaşanan hırsızlıklara neden olabilmekte, denetimin az olduğu gece saatlerinde kumar, iddia vb. illegal oyunların oynanmasına zemin hazırlamaktadır. Elde edilen bulgular rekreatif aktivitelerin rutin cezaevi yaşantısından çıkmak ve gelir elde etmek için bir yapılandırılmış aktivitelerin önemli bir fırsat olduğunu, dolayısı ile mahkumların suç teşkil eden hırsızlık, ilaç satımı vb. işlerden alıkoyabileceğini göstermektedir.

Alanyazında yapılan bazı çalışmalar elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Tayvan'da erkek mahkumlar üzerinde yapılmış olan bir çalışma, bazı Tayvanlı erkek

mahkumların diğerlerine göre fiziksel ve psikolojik şiddete neden daha fazla maruz kaldığını sorgulamakta ve bunun ardında yatan nedenleri incelemektedir. Araştırma, Tayvan'ın farklı coğrafi bölgelerinde bulunan dokuz erkek cezaevinden seçilmiş 2065 mahkumdan oluşmaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar; koğuş içerisinde denetimin kısıtlı olması nedeniyle bireylerin daha kolay istismar edildiğini ancak rekreatif amaçlı eğitici faaliyetlere katılım sağlayan veya sıklıkla ziyaret edilen mahkumların daha fazla göz önünde olması nedeniyle denetime daha fazla maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu faaliyetler esnasında gardiyanların yüksek denetiminin olması, mahkumları istismardan ve illegal işlerden uzaklaştırmaktadır (Kuo, 2020).

Braxton-Mintz (2009)'e göre, mahkumların serbest zamanlarını uygunsuz kullanmaları suç işlemleri üzerinde önemli bir faktör olabilir. Serbest zamanlarını rekreatif aktiviteler ile değerlendirmeyen mahkumlar, diğer arkadaşları ile herhangi bir işbirliği faaliyetinde bulunmaktan yoksundur. Aynı zamanda bu kişilerin takım çalışmasından oldukça uzak olduğu ve öz denetimlerinin düşük olduğu görülmektedir. Bu durum adil bir oyundan yoksun olmalarına ve kendilerini kaybetmeden rekabetçi hiçbir aktivitede yer alamamalarına neden olmaktadır. Bu durum koğuştaki yaşanan problemlere de zemin hazırlayan bir unsur olarak görülmektedir. Serbest zamanlarını efektif olarak değerlendiren insanların suç işleme davranışından neden daha uzak olduğu açıklayan “suç fırsatı teorisi” de araştırma bulgularını desteklemektedir. Bu teoriye göre, suç işleme ile fırsat arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Teori, zamanı efektif olarak geçiren bireylerin suç işleme ve yasa dışı işlere karışmak için hem zamanlarının hem de fırsatlarının daha az olacağını ifade etmektedir (Duwe ve McNeeley, 2017).

Braxton-Mintz'e göre göre serbest zamanını nasıl değerlendireceğini bilemeyen mahkum ya okuma, çizim, hayal kurma, uyuma vb. zararsız aktivitelere ya da kumar, hapishane dövmesi vb. ölümcül veya yasa dışı kabul edilen aktivitelere yönelebilir. Mahkumları meşgul tutmak onların can sıkıntısını giderme ve tehlikeli şeyler düşünmelerine daha az zaman kalması bakımından yararlıdır. Rekreatif aktiviteler olumsuz veya bastırılmış duyguları salıvermede bir emniyet sibopu olarak da görev yapar Burada önemle vurgulanması gereken hususlardan biri de rekreasyon aracılığıyla mahkumları meşgul tutarken onlara cezaevinden çıktıktan sonra serbest zamanlarını nasıl

değerlendirebileceklerine ilişkin verilecek eğitimlerin önemli olduğudur (Frey ve Delaney, 1996).

Ülkemizde Karaman M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda yapılan bir çalışmada el sanatları kursuna katılan mahkumların, katılmış oldukları atölye çalışmalarına ilişkin görüşleri alınmıştır. Toplamda 20 kişi ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler, el sanatları kursuna katılım sağlamanın bireyler arası hoşgörünün arttığı tespit edilmiştir (Yaylalı ve Konuk, 2016). Bu durum koğuş içinde yaşananacak problemler üzerinde de belirleyici olabilir.

Vuk (2017) ise mahkumların serbest zaman faaliyetlere katılmalarının en yaygın nedenleri arasında zaman geçirme, başkalarından uzak durma veya rahatlama isteklerinin olduğunu, rekreatif aktivitelerin bu amaçları yerine getirmelerinde aracı bir rol oynadığını ifade etmektedir. Mahkumlar böylelikle koğuş stresinden de uzaklaşabilmekte bu durum koğuştaki ilişkilerin korunmasına yardımcı olmaktadır.

Rekreasyon ve eğlence programların amacı, sağlıklı bir yaşam sağlayarak mahkumların moral ve motivasyonların yüksek tutmak, mahkumlar arası sosyal olarak kabul edilebilir tutum ve temasların yaratılmasına olanak sağlamak ve mükerrer suçun önlenmesine yardımcı olmak şeklinde tanımlamıştır. Brayshaw (1981)'a göre rekreatif aktiviteler mükerrer suç oranlarını azaltmaktadır. Speckman (1981) ise; rekreatif aktivitelerin mükerrer suç oranlarını azaltmadığını ancak suç oranlarının stabil kalması ve mükerrer suçun önlenmesinde teşvik edici bir rol aldığını ifade etmektedir.

Araştırma bulguları psikolojik olarak sağlıklı olmayan bireylerin saldırganlık ve kavga eğilimleri gösterdiğini bu durumun koğuş içinde yaşanan kavgalara neden olduğunu ortaya koymaktadır. Kişiler arası ilişkilerde psikolojik sağlığın önemli olduğu görülmekte ve koğuş içinde yaşanan problemleri çözebilmek için mahkum psikolojisinin düzeltilmesine önem gösterilmelidir. Alanyazında yapılan bazı çalışmalar, mahkumlar arası yaşanan koğuş problemlerine neden olan psikolojik faktörleri incelemiştir. Naidoo ve Willis'e (2010) göre düşük benlik saygısı, mahkumların kaçma girişimlerine teşebbüs etmek, uyuşturucu kullanmak gibi riskli davranışlar sergilemesine, saldırgan ve şiddet içeren bir kişilik geliştirmesine neden olabilmektedir.

Obadiora (2016)'ya göre hapis ve rehabilitasyon sürecinin başarıya ulaşılması için mahkumların ruh halinin iyileştirilmesi, stres düzeylerinin azaltılması, daha olumlu benlik algısının inşa edilmesi gerekmektedir; tekrar hapishaneye girmeleri ve suça karışmalarını önlemek için rekreatif aktiviteler aracılığıyla yaşam kalitelerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Obadiora (2016)'çalışmasından elde edilen sonuçlar Naidoo ve Willis (2010)'in çalışma sonuçları ile örtüşmekte, koğuş kavgalarının önlenmesinde psikolojik sağlığın önemi gözler önüne serilmektedir.

Ayrıca rekreasyon, mahkumların iyi davranışlarını sürdürmeleri için bir teşvik aracı olabilmekte (Gallant ve ark., 2014) ve koğuştaki yaşanan problemlerin azaltılması ile cezaevinin güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olabilmektedir (Alexander, 2017).

Vuk (2017)'a göre mahkumların serbest zaman aktivitelerine katılımlarının ardındaki motivasyonel faktörler dört temada toplamıştır. Bunlardan biri de güvenlidir. Güvenlik, mahkumların serbest zaman aktivitelerine katılımları için onları motive eden en önemli faktördür. Mahkumlar diğer mahkumlar ile çatışmalardan kaçmak ve kendilerini güvende hissedebilecekleri bir ortamda bulunmak için bu aktivitelere dahil olmaktadır.

5.1.4. Fiziksel Sağlık

Ceza infaz kurumlarının genellikle hastalığa daha açık olan yerler olduğu ifade edilmektedir. Mahkumlar sigara, alkol, uyuşturucu kullanımı, düzensiz beslenme, daha az eğitim fırsatları, yüksek oranda akut ve kronik, fizyolojik ve psikolojik hastalıklara sebebiyet verebilecek sağlıksız davranışlara daha açıktır (Mannocci ve ark., 2018). Ayrıca hapsedilme, sedanter alışkanlıkların bir getirisi olan diyabet, kalp hastalığı ve diğer kronik rahatsızlıkları da beraberinde getirebilir. Bu durum mahkumların genel nüfusa oranla morbidite, mortalite ve mental bozukluk konularında daha yüksek riske sahip olmasına neden olmaktadır (Fazel ve Baillargeon, 2011; Fischer ve ark., 2012; Psychou ve ark., 2020).

Cezaevi nüfusunun sağlık durumu ve iyi oluşu önemli bir tıbbi konudur. Son zamanlarda yapılan çalışmalar batı ülkelerinde hapsedilmiş bireylerin zihinsel ve fiziksel sağlıklarının oldukça zayıf olduğunu göstermektedir (Pérez-Moreno ve ark., 2007). Ülkemizde mahkum olan bireyler ile mahkum olmayan bireylerin fiziksel performanslarını

karşılaştıran çalışmalarda da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar biri erkek olan mahkumların, mahkum olmayan yaşlılarına göre fiziksel performanslarının daha kötü olduğunu saptamıştır (Özalp ve Algun, 2013). Diğer çalışma ise kadın mahkumların, mahkum olmayan yaşlılarına göre osteoartrit parametreleri ve yaşam kalitelerinin daha kötü olduğunu ortaya koymaktadır (Püllüm ve Algun, 2012).

Soytürk (2013)'ün yapmış olduğu çalışma da cezaevi koşullarının mahkumların fiziksel sağlığı üzerindeki etkilerinden bahsetmektedir. Çalışma, hükümlü ve tutuklu bireylerin cezaevinde bulundukları sürede yeni bir sağlık sorunu ile karşılaşp karşılaşmadıklarını sorgulamıştır. Çalışmaya katılan hükümlülerin % 47.3'ü, tutukluların ise % 22.8'i yeni bir sağlık sorunu ile karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmada yer alan tutuklu ve hükümlülerin % 19.6'sının cezaevi öncesi kronik sağlık sorunu olduğu görülürken cezaevinde bu oranın % 40.9'a çıktığı tespit edilmiştir. Mahkumların cezaevine girdikten sonra yaşadıkları bazı sağlık problemleri ise, diş problemleri, eklem rahatsızlıkları, mide rahatsızlıkları, astım, bel ve böbrek ağrılarıdır. Hükümlülerin çoğu, pasif olmanın getirdiği hareketsizlik, kapalı ortamda bulunmanın getirdiği oksijen azlığı, güneş ışınlarına maruz kalamama, rutubet ve karanlık nedeniyle hem fiziksel hem de psikolojik sağlıkları ile ilgili problemler yaşadıklarını belirtmektedir. Saruç (2013)'un yapmış olduğu çalışma da benzer sonuçlar ortaya koymakta, kadın mahkumların % 32.9' unun sağlık durumlarının kötü, % 29.2'sin ise sağlık durumunun orta düzeyde olduğu ifade edilmiştir. Mahkumlar cezaevi öncesi sahip oldukları ekonomik koşullar, eğitim düzeyi, madde kullanımı, hijyenik olmayan ortamlar vb. faktörler sebebiyle cezaevine girmeden önce de sağlık problemleri ile boğuşmaktadır. Ancak bu durum cezaevi koşulları ile birleştiğinde mahkumların sağlık düzeyleri giderek kötüleşmektedir (Soytürk, 2013).

Nurse ve arkadaşlarına (2003) göre, mahkumların düzenli olarak spor yapmak için fiziksel aktivite ve olanaklarının sınırlı olması, onların fiziksel aktivitenin olumlu etkisinden zevk almalarını engelleyebilmektedir. Ayrıca çoğu mahkum bunu yapmak için motive edilmemekte ve hatta ne yapacaklarını bilememektedir. Bu durum kalp rahatsızlıkları, obezite, hipertansiyon, osteoporoz ve diyabet gibi hastalıkların ortaya çıkma riskini yükseltmektedir (Lagarigue ve ark., 2017).

Canada ve arkadaşlarının (2019)'da yapmış olduğu çalışma, yaştan bağımsız olarak düşünüldüğünde bile hapisanenin mahkumların sağlığı için bir risk oluşturduğunu ifade etmektedir. Araştırmaya göre çoğu ABD mahkumu (% 89) hastalıktan ölmekte ve ölen hastaların yarısı kanser ve kalp hastalığına sahip kişilerden oluşmaktadır. Bu durum İngiltere'de de farklı değildir. İngiltere'de yaşlı mahkumların % 85'i en az bir büyük hastalıktan muzdarip olup bu yaygın hastalıkların daha çok psikiyatrik, kardiyovasküler, kas-iskelet sistemi ve solunum yolu hastalıkları olduğu görülmektedir. Çalışmaya göre yaşlı mahkumlar daha fazla yaşam stresi ve travma deneyimledikleri için travmayı yeniden yaşama ve artan uyarılmaya dair semptomlar göstermektedir. Ayrıca görme ve işitme bozukluğu, bilişsel bozulma, düşme, idrar kaçırma, günlük yaşam ve diğer fonksiyonel becerilerinde de düşüş yaşamaktadırlar.

Alanyazın incelendiğinde rekreatif aktivitelerin mahkumların fiziksel sağlıkları üzerindeki etkilerini değerlendiren birçok çalışma olduğu görülmektedir. Çalışmalar hapisane ortamlarında fiziksel aktivitelere düzenli katılımın, fiziksel sağlık üzerinde yararlı etkileri olduğunu göstermektedir. Özellikle bu araştırmalar egzersiz ile vücut kompozisyonu ve vücut kitle indeksi (Acevedo-Pabón ve ark., 2015) kardiyorespiratuar uygunluk, kan basıncı ve kas gücü (Pérez-Moreno ve ark., 2007), esneklik, denge ve çeviklik (Battaglia, ve ark., 2013) gibi mahkumların fiziksel uygunluk bileşenlerinin iyileştirilmesi açısından (Amtmann ve Kukay, 2016) direnç eğitimi ile birlikte denetimli kardiyorespiratuar egzersiz arasında doğrudan pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte sportif aktivitelerine teşvik, iyi oluşu artırmak ve hareketsizlikten kaçınmak için en önemli sebeplerden biri olarak görülmekte ve hareketsizliğin, ölüm, sakatlık ve yaşam kalitesi düşüklüğüne sebebiyet verdiğini ifade edilmektedir (Obadiora, 2016). Son zamanlarda yapılan çalışmalar; egzersizin bir dizi kronik hastalığa, sıklıkla kas kaybı ile ilişkili kardiyopulmoner hastalıklara, metabolik sendromla ilgili bozukluklara, depresyon veya kansere faydalı olduğunu gözler önüne sermektedir. Sağlığa yararlı etkilerinin yanı sıra fiziksel aktivitelere düzenli katılım, bireylerin fonksiyonel kapasiteleri, iyi oluşları (well being) ve yaşam kaliteleri üzerinde de olumlu bir etkiye sahiptir (Pérez-Moreno ve ark., 2007). Bu noktada rekreatif amaçlı fiziksel aktivitelerin, mahkumların fiziksel sağlık durumlarını korumak ve geliştirmek için önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir. Fiziksel aktivitelerin mahkumlar üzerindeki

etkilerinin biliniyor olması birçok araştırmacının bu konuya merak duyması ve bu alanda akademik çalışmalar üretmesine neden olmuştur.

Batı ülkelerinde cezaevi nüfusu artmaktadır. Cezaevindeki birçok mahkum, kas kaybı ve düşük fonksiyonel kapasiteye bağlı olarak gelişen kronik rahatsızlıktan, HIV, Hepatit C gibi immün düşüklüğüne bağlı olan hastalıklardan ve opiod bağımlılığından müzdariptir. Yapılan çalışmada HIV / HVC hastası olan yetişkin mahkum bireyler üzerinde 4 aylık eş zamanlı kardiyorespiratuar ve direnç eğitim programı uygulanmış ve bu uygulamaların sonuçları değerlendirilmiştir. Çalışmaya 2 yıl veya 2 yıldan daha fazla zamandır cezaevinde olan 30–55 yaş arasında, fiziksel aktivite seviyesi toplamda 30 ile 60 dakikadan az olan, 5 yılda fazla Opioid bağımlısı (eroin + kokain) olan 19 kişi katılmıştır. Deneyssel desende yürütülen bu çalışmada 9 kişi deney 10 kişi kontrol grubunda yer almaktadır. Deney grubunda yer alan mahkumlar 4 ay süren egzersiz programına katılırken kontrol grubunda yer alan mahkumlar sedanter yaşam tarzlarına devam etmiştir. Egzersiz eğitim programı, haftada 3 gün olmak üzere her biri 90 dakikalık seanslar olarak devam etmiş ve mahkumlara tüm major kas gruplarını çalıştıran, hafif devir ergometre pedal çevirme hareketleri uygulanmıştır. Eğitimin direnç egzersizi ve aerobik egzersiz olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Program sonucu elde edilen bulgular şu şekildedir: Deney grubundaki mahkum bireylerin lökosit ve lenfosit sayılarında düşme görülmediği gibi aksine arttığı ve iyi bir HIV prognozu gözlemlendiği tespit edilmiştir. Katılımcılar, çalışmanın sonuçlarından memnun kaldıklarını ve kendilerinin programa devam etme niyetlerinin olduğunu bildirmişler. Kontrol grubunda ise herhangi bir değişiklik gözlemlenmezken; egzersiz grubuna katılım sağlayan mahkum bireylerin, yaşam kalitelerinin arttığı, kas kütlelerinin arttığı, kardiorespritar seviyelerinin arttığı ve dayanıklılıklarının arttığı saptanmıştır.

Fiziksel hareketsizlikle ilgili olarak, fiziksel egzersiz ve sağlıkla ilişkili yaşam kalitesi arasında bir bağlantı olduğu birçok çalışma tarafından ortaya konulmaktadır. Mannocci ve arkadaşlarına (2018) göre egzersiz sadece fiziksel hareketliliği etkilemekle kalmaz, zihinsel ve duyuşsal bozukluğa sebep olabilir. Hızlı yürüyüş, bisiklete binme gibi aerobik aktiviteler ve hatta evin veya bahçenin etrafında dolaşmak, koroner kalp hastalığı, hipertansiyon, kolon kanseri ve diyabet gibi hastalıkların risklerini azaltmaktadır. Bu

savdan yola çıkarak yapılan çalışma, yaşam kalitesi ve yüksek seviyede fiziksel aktivite arasındaki ilişkiyi doğrulamayı amaçlamıştır. Çalışmada, Uluslararası Fiziksel Aktivite anketi, yaşam kalitesini değerlendirme anketi ve demografik bilgilerin yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır. Bulgular yaşam kalitesinin fiziksel ve zihinsel bileşenlerinin fiziksel aktivite ve daha yoğun fiziksel aktivite seviyesi ile bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Fitness alanlarına yatırım yapmanın ve fiziksel aktiviteye teşvik eden programlar uygulamanın daha iyi sağlık koşullarının sağlanabilmesinde belirleyici olduğu ifade edilmiş ve mahkumların kendilerine zarar verme potansiyellerini azaltarak rehabilitasyon edilmelerine destek olabileceği belirtilmiştir. Egzersizin kadın mahkumların tansiyonu, serum lipidleri ve menopoz öncesi ve sonrası vücut kitle indekslerine olan etkisine odaklanan başka bir çalışma Japonya’da gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 312 menopoz öncesi, 88 menopozlu kadın katılım göstermiştir. Vücut kitle indeksini hesaplamak için kadınların ağırlıkları ve boyları ölçülmüş, sistolik ve diyastolik kan basıncına bakılmış ve serum lipid örnekleri toplanmıştır. Çalışma, fiziksel olarak çalışan kadınların 1 yıllık bir süre içerisinde tansiyon, lipid ve body mass index’lerine olan değişimlerine odaklanmaktadır. Sigara, alkol ve uyuşturucuya erişimi olmayan ve aynı besinleri tüketen kadın mahkumlar deney ve kontrol grubu olmak üzere iki gruba ayrılmış ve deney grubuna 1 yıl boyunca fiziksel aktivite verilmiştir. 1 yıl sonra yapılan t test sonuçları, kadın mahkumların sistolik ve diyastolik basınçlarında, toplam kolesterol, trigliserit, LDL-kolesterol ve vücut kitle indeksinde düşüş ortaya koyarken HDL-kolestrol seviyesinde artış olduğunu saptamıştır. Araştırmanın bulguları tansiyon, serum lipid konsantrasyonu ve obezitenin çalışma hayatı tarafından etkili bir şekilde değiştirilebileceğini gözler önüne sermektedir (Nara ve Igarashi, 1998).

Mahkumların fiziksel sağlıkları için katılmış oldukları fiziksel aktivitelerin ne kadar önemli olduğu detaylı olarak tartışılmıştır. Mahkumların fiziksel olarak sağlıklı olmaları onları birçok hastalıktan korumanın ötesinde faydalar da sunmaktadır. Örneğin fiziksel sağlığı iyi olmayan bireyin tahliye sonrası hayata tutunabilmesi de pek mümkün görünmemektedir. Fiziksel sağlık ve gelecek beklentisi arasındaki ilişkide fiziksel sağlığın rolü bölüm 5.1.1.’de tartışılmıştır.

Fiziksel sağlık ile koğuş problemlerinden kurtulma ve rahatlama arasındaki ilişki ise hem alanyazındaki çalışmalar hem de ortaya konulmuş daha önceki kuramlar aracılığı ile desteklenmektedir. Fiziksel sağlık ile koğuş problemlerinden kurtulma arasındaki ilişki için şunlar söylenebilir: Mahkumlar spor aktiviteleri aracılığı ile bazı roller edinir, bu aktiviteler esnasında eğitmenlerin ve hakemlerin yetkinliklerini benimserler. Yüksek güvenlikli cezaevlerinde genellikle mahkumlar, fiziksel temasa dayalı aktiviteler seçerler. Bu tür aktivitelerde agresif davranışlar sadece belirli pozisyon ve kurallar dahilinde kabul edilir. Bu durum onları, oyunu kurallarına göre oynamaları ve oyunun kurallarına saygı duymaları hususunda eğitir ve agresif davranışların bağlama göre uygulanması konusunda mantıklı bir öğrenim sağlar (Moscoso-Snchez ve ark., 2017) aynı zamanda bu durum koğuş içinde yaşanan tartışma ve kavgaların kontrolü için de oldukça önemlidir.

Fiziksel enerjinin atılması ile mahkumlar arası yaşanacak kavgalarının önüne geçilmesi arasında bir ilişkin olduğu görülmektedir. Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile fiziksel enerjilerini attıklarını, rahatladıklarını, olumsuz düşüncelerden uzaklaştıklarını ifade etmekte ve fiziksel olarak enerjilerini atmalarının, koğuş içindeki ilişkilere yansıyan pozitif bir durum oluşturduğunu belirtmektedir. Başka bir deyişle mahkumların rekreatif aktiviteler sayesinde fazla enerjilerini attıkları ve bu durumun onları başkaları ile kavga etmekten uzaklaştıran bir faktör olduğu düşünmektedir. Elde edilen bu bulgular bölüm 2.2.'de anlatılan fazla enerji teorisi ile de desteklenmektedir. Bununla birlikte Caplan (1996)'ın çalışması da konuya ilişkin önemli bilgiler ortaya koymaktadır. Caplan (1996) Kanada Federal Hapishanesindeki spor programları hakkında yürütmüş olduğu çalışmada 16 mahkum 3 cezaevi görevlisinin görüşüne başvurarak spor programlarının etkinliğini sorgulanmıştır. Araştırmada yer alan mahkumlardan biri spor aktiviteleri sayesinde enerjilerini attıkları ve rahatladıklarını şu sözlerle ifade etmektedir: "Kötü bir gün geçiriyor olabilirsiniz. İçerde yer hokeyi oynuyorsunuz. Harika, çok eğlenceli. Oyun esnasında birileri sana vurulabilir ya da sen bir kaç kişiye vurabilirsin. Ancak temiz yani adil bir oyun. Sonrasında enerjin tükenmiş oluyor. Hcrene geri dönüp güzel bir uyku ekiyorusun. Kalktığında yeni bir gün. İyi bir rahatlama yöntemi. Eğer spor olmasaydı muhtemelen içerde daha uzun kalırdım. Bir sürü kişi katılıyor. Onlar için bir bu aktiviteler bir kaçış". Caplan'ın çalışmasından elde edilen bulgular, mahkumların yeni bir suça karışmalarında rekreasyonun önleyici bir işlevi olduğunu, uyku problemi yaşamamaları

ve rahatlamaları için de düzenleyici bir rolü olduğunu göstermektedir. Ortaya konulan bu sonuçların araştırma bulgularımız ile paralellik gösterdiği ifade edilebilir.

Wagner ve arkadaşlarının (1999) ortaya koyduğu çalışma da bulgularımızı destekler niteliktedir. Teksas eyaletinde 240 gönüllü mahkum üzerinde yapılmış olan çalışma, ağırlık kaldırma antrenmanının mahkumların öfke düzeyleri üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Araştırma örneklemini, yüksek güvenli bir hapis hanede yürütülmüş olup çalışmaya katılan mahkumlar cinayet, ağırlaştırılmış soygun ve ağırlaştırılmış cinsel suçlara karışan bireylerden oluşmakta ve deney grubuna 8 haftalık ağırlık kaldırma egzersizi verilirken kontrol grubu diğer rekreatif aktivitelere katılım sağlamaktadır. 8 hafta sonra yapılan son test sonucu, kuvvet antrenmanına katılmanın mahkumların saldırganlık seviyelerini azalttığını tespit etmiştir.

Gallant ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan çalışma da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Spor ve rekreasyon programlarına katılan mahkumlar, bu aktiviteler aracılığı ile öfkelerini atmaktadır. Gallant ve arkadaşlarına göre; eğer bir mahkum spor yaparak ya da ağırlık kaldırarak yeterli enerjiyi atarsa, diğer mahkumlara, hapis hane gardiyanlarına veya cezaevi memurlarına saldırması daha az olasıdır.

Psychou ve arkadaşları (2020) ise, fiziksel aktivitenin aynı zamanda mahkumların ruh halindeki iyileşmeyle ilişkili kısa vadeli psikolojik etkilere neden olduğunu ifade etmektedir. Egzersiz, canlılık ve özsaygı duygularını artırabileceği gibi kaygı, yorgunluk ve gerginliği azaltabilmektedir. Bununla birlikte fiziksel aktivitelere düzenli katılımın hapis hane ortamlarındaki anksiyete, depresyon, ruh hali ve duygu durumları, benlik saygısı ve psikolojik işlev bozukluğunu da içinde barındıran psikolojik ve zihinsel sağlığı olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Battaglia ve ark., 2015; Obadiora, 2016). Ayrıca rekreatif aktiviteler aracılığı ile mahkumların dikkati dağılmaktadır. Dikkatin dağılması, olumsuz düşüncelerin odağından çıkmaya yardımcı olur. Bununla birlikte egzersiz, mahkumların stresli durumlardan uzaklaşmalarına (Başaran, 2016; Gallant ve ark., 2015) uyku kalitelerinin artmasına (Elger, 2009) ve saldırganlık düzeylerinin azalmasına yardımcı olmakta (Williams, 2015) ve mental sağlıklarını olumlu bir şekilde etkilemektedir (Leberman, 2007). Elde edilen bulgular, fiziksel enerjinin atılmasının mahkumları rahatlattığı, olumsuz duygusal durumlardan uzaklaştırdığı, koğuştta yaşanan

problemleri önlediği ve mental sağlık düzeylerini arttırdığını ortaya koymaktadır. Mannocci ve arkadaşlarının (2018) yapmış olduğu çalışma ise fiziksel aktivitenin, yaşam kalitesi ölçeğinin zihinsel ve fiziksel bileşenleri ile yüksek ilişkiye sahip olduğunu, fiziksel iyi oluşun zihinsel iyi oluşu artırdığını göstermektedir. Ayrıca hapishanede geçirilen zaman ve yaş, genel yaşam kalitesi değerlendirmesinde önemli belirleyiciler olarak tespit edilmiş, uzun süre ceza alan mahkumlar ve yaşlı mahkumlar zamanlarını geçirebilmek ve daha iyi bir yaşam tatmini sağlayabilmek adına ilgi / aktivite gereksinimi duyduklarını belirtmiştir. Sistematik fiziksel aktivite planının daha iyi sosyal ilişkiler kurmaya da yardımcı olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte cezaevinde spor aktivitelerine katılımın mahkumların stres, hayal kırıklığı ve can sıkıntısını düzeylerini azalttığı, benlik saygısını artırdığını ve sağlıklı bir rutin oluşturmalarına yardımcı olduğu belirtilmektedir. Son olarak sportif beceri edinimi ve fiziksel sağlık, psikolojik ve sosyal iyi oluş üzerinde de pozitif etkiye sahiptir. Bu nedenle fiziksel aktiviteye katılımın, mahkumların genel yaşam kalitesini arttırdığı edilmektedir (Obadiora, 2016).

5.1.5. Psikolojik Fayda

Mahkum bireylerin cezaevine girmeden önce de psikolojik problemler yaşadığı ancak cezaevi sürecinde bu durumun daha sıkıntılı hale geldiği görülmektedir. Hapsetme genellikle psikolojik sıkıntı, kaygı ve düşük yaşam kalitesi ile ilişkili görülmektedir. Uluslararası yapılan bir çok çalışma, mahkumiyet sürecinin psikolojiyi olumsuz yönde etkilediği, bu durumun ardında ise gardiyanlar tarafından sindirme politikası, personel tarafından şiddet, kötü ve hijyenik olmayan koşullar, eğitim ve rekreasyon fırsatlarının olmaması, aşırı kalabalık, mahkumlar arasında sık sık çatışmaların olması ve yetersiz sağlık bakımı problemlerinin yer aldığı ifade edilmektedir (Mojanoski ve Dimovska, 2015). Bununla birlikte depresif bir ortam, kirli çevre, yetersiz beslenme, fiziksel, sözlü, ırksal veya cinsel istismar gibi her türlü saldırganlık, anlamlı bir neden ya da hedef için bir şey yapma eksikliği, yasa dışı uyuşturucuların varlığı, zorunlu yalnızlık veya mahremiyet eksikliği, sıklıkla mental sağlığı etkileyen faktörlerdir (Psychou ve ark., 2020). Uluslararası alanyazında yapılan çalışmalar, dünya çapında artmaya devam mahkum sayısının aşırı kalabalık olması nedeniyle mahkumların psikolojik problemler (anksiyete, depresyon, özsaygı vb.) yaşadığını ortaya koymaktadır. (Boothby ve Clements, 2000; Amuche ve Mayange, 2013). Bununla birlikte mahkumların saldırgan

oldukları ve antisosyal davranışlar sergilediği (Hawkins, 2003); kendilerine zarar verme eğilimlerinin yüksek olduğu (Daniel ve Fleming, 2005); yüksek sıkılma algısına sahip oldukları, kendilerini yalnız hissettikleri (Jamieson ve Grounds, 2005); ve güvensizlik duygusuna sahip oldukları raporlanmaktadır (Marshall ve ark., 2000).

Yeni Zelanda’da yapılan bir çalışma kadın mahkumların kaygı ve ruh hali problemleri yaşadıkları, yine bir çoğunun yaygın bir şekilde ilaç kullandığı ve psikiyatrik problemleri olduğunu ortaya koymaktadır. Çoğu mahkumda fiziksel rahatsızlıklar bulunmakta ve bu mahkumların yaklaşık % 70’i duygusal veya seksüel olarak istismara uğradığından bahsetmektedir (Byrne ve Howells, 2002). Hurley ve Dunne (1991)’de yapmış oldukları çalışmada kadın mahkumların depresyon, kaygı, kişilik bozuklukları, borderline, madde bağımlılığı vb. problemlerle karakterize olduğunu ifade etmektedir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada ise mahkumiyet hayatının zorluklarına ilişkin ipuçları sunulmakta, kadın mahkumların üst aramaları yapılırken rencide edildikleri ve cinsel istismara uğradıkları belirtilmektedir (Saruç, 2013).

Soytürk (2013)’ün kadın mahkumlar üzerinde yapmış olduğu başka bir çalışma ise mahkumların hem fiziksel hem de psikolojik sağlık sorunları yaşadıkları, çoğu mahkumun psikosomatik hastalıklardan muzdarip olduğunu ifade etmektedir. Bu bulgular dahilinde mahkumların fiziksel ve psikolojik hastalıklara yakalanmalarını önlemek, mahkumların yaşam kalitelerini arttırmak için koruyucu önlemlerin hayati bir önem taşıdığını ve bu bağlamda rekreatif aktivitelerin mahkumları rehabilite etmek için anahtar bir rol oynadığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Araştırmadan elde edilen bulgular, mahkumların farklı psikolojik bağımlılıklarının olduğunu, motivasyon problemleri yaşadıklarını, özgüven ve ösıygyı eksiklikleri olduğunu, psikolojik sağlık düzeylerinin düşük ve sıkılma algılarının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Rekreatif aktivitelere katılım sağlamak sözü geçen tüm bu faktörler üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Başka bir ifade ile yapılandırılmış aktivitelere katılan mahkumların, kendilerine verilen işleri başarılı bir şekilde yapabilmeleri için gerekli özelliklere sahip olduklarına dair inançlarının geliştiğı, kendilerine ilişkin ösıygyılarının arttığı, zamanlarını aktif bir şekilde değerlendirerek sıkılma algılarından uzaklaştıkları, yaptıkları işe ve hayata ilişkin motivasyonlarının arttığı, psikolojik olarak daha sağlıklı hale geldikleri ve bağımlılıkları

ile mücadele edebilme hususunda daha başarılı oldukları tespit edilmiştir. Alanyazında elde edilen bulguları destekleyen birçok çalışma bulunmaktadır.

Örneğin; Nelson ve arkadaşlarının (2009) madde bağımlılığı ve davranış bozuklukları olan suçlular üzerinde yaptığı çalışma, altı aydan fazla düzenli olarak orta düzeyde fiziksel aktivite yapmanın mahkumların stres düzeyini azalttığını ortaya koymaktadır. Kadın mahkumlar üzerinde yapılan başka bir çalışma ise 6 haftalık egzersiz programının, mahkumların stres düzeyi üzerindeki etkilerini değerlendirmekte ve egzersiz programının mahkumların uyku kalitesini arttırırken stres düzeylerini azalttığını ifade etmektedir (Martin ve ark., 2013).

Yunanistan'da yapılan başka bir çalışma da ise egzersiz programının, mahkumların ruh hali ve kaygıları üzerindeki etkisini incelenmektedir. Çalışmaya 60 mahkumun katıldığı ve mahkumların rastgele iki gruba (kontrol ve deney) ayrıldığı görülmektedir. Egzersiz grubundaki bireyler, hafta 3 kez 60 dakikalık seanslarla 12 haftalık bir eğitim programı alırken kontrol grubu bireyleri egzersiz programına katılmamıştır. Elde edilen sonuçlar egzersizin, mahkumların ruh hali ve kaygıları üzerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koymaktadır.

Rekreatif aktivitelerin stres üzerinde yarattığı pozitif etki alanyazında birçok çalışma tarafından ele alınmıştır. Ancak çalışmanın öznesi olan mahkum bireyler üzerinde yapılan çalışmaların daha az olduğu görülmektedir. Ulusal alanyazın incelendiğinde Başaran (2015) tarafından yapılan çalışmada, iki haftalık egzersiz programının mahkumların kaygı düzeyleri üzerindeki etkisine bakılmıştır. Araştırma sonuçları iki haftalık egzersiz programının mahkumların stres düzeyini azalttığını ortaya koymaktadır. Alanyazında mahkumlar üzerine yapılan bir başka çalışma ise Köse ve Yerlisu Lapa (2020)'ya aittir. Araştırma kadın mahkumlarda yürütülmüş olup düzenli olarak fiziksel aktiviteye katılan mahkumların psikolojik algılarındaki değişime odaklanmıştır. Egzersize katılan kadın mahkumların depresyon ve kaygı skorlarının fiziksel aktivite sonrasında değişmediği buna karşın kontrol 1 ve kontrol 2 gruplarında depresyon ve kaygı skorlarının arttığı tespit edilmiştir. Araştırmacılar çalışma sonuçlarını, fiziksel aktivitenin mahkumların psikolojik parametreleri üzerinde iyileştirici bir özelliği olmasa da koruyucu bir özelliği olduğu şeklinde yorumlamıştır. Uluslararası alanyazında yapılan başka bir çalışma da benzer

sonuçlar ortaya koymaktadır. Düşük güvenliqli bir cezaevinde egzersize katılan ve katılmayan mahkumların depresyon, kaygı ve stres düzeylerine bakılmıştır. Aerobik ve anaerobik egzersiz yapan mahkumların yapmayanlara göre depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacılara göre egzersiz yapan mahkumların daha düşük depresyon, stres ve anksiyete düzeyine sahip olmalarının nedeni, egzersizin cezaevi yaşantısına uyum sağlamak için bir baş etme stratejisi görevi üstlenmesidir (Buckaloo ve ark., 2009). Yoga ve meditasyonun mahkum bireylerin psikolojik iyi oluşları üzerinde etkisini ele alan başka bir deneysel çalışma ise düzenli olarak bu egzersize katılan deney grubunun psikolojik iyi oluş düzeylerinin katılmayanlara göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Pham, 2013).

Vuk (2017)'un yapmış olduğu çalışma ise; birçok mahkumun tembel olduğunu ve mahkumların büyük bir kısmının yapılandırılmamış boş zaman etkinlikleriyle vaktini geçirdiğini ifade etmektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, tembellik ile depresyon ve anksiyetenin yüksek düzeyde ilişkili olduğunu, yüksek düzeyde tembelliğe sahip olan mahkumların aynı zamanda daha yüksek düzeyde depresyon ve kaygı yaşama eğiliminde olduğunu göstermektedir. Vuk (2017)'a göre tembellik, düşük iyi oluş ile ilişkilidir. Çünkü kendisi başlı başına bir stres unsurudur.

Rekreatif aktiviteler yalnızca stres, depresyon ve kaygı üzerinde değil öfke kontrolü üzerinde de pozitif bir etkiye sahiptir. Alanyazında erkek mahkumlar üzerinde yapılan bir çalışma, mevcut araştırma bulgularını destekler niteliklidir. Kapalı ceza infaz kurumunda bulunan erkek mahkumlar arasında düzenli fiziksel aktiviteye katılan mahkumların katılmayan mahkumlara göre şiddet eğilimlerinin farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırma sonuçları düzenli olarak fiziksel aktivite yapan mahkumların hem fiziksel hem sözel hem de dolaylı saldırganlıklarının, yapmayanlara göre daha düşük olduğu ortaya konulmuştur (Üney ve Erim, 2019). Elde edilen sonuçların araştırma bulgularını desteklediği ifade edilebilir.

Mahkumların hapisshane bağlamında yaşadığı psikolojik sorunlardan biri de kendine güvendir. Araştırma bulguları rekreatif amaçlı aktivitelerin, mahkumların özgüvenleri üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Rekreatif aktivitelerin özgüven ve özsaygı düzeyini arttırdığına ilişkin yine alanyazında birçok çalışma olduğu tespit edilmiştir.

Yunan hapishanelerinde yapılan bir çalışma, egzersiz programının mahkumların yaşam kalitesi ve öz saygıları üzerindeki etkisini incelemektir. Deneysel olarak yürütülen bu çalışmada, altmış erkek mahkum rastgele kontrol ve deney gruplarına atanmıştır. Egzersiz grubu 12 haftalık bir programa katılırken, kontrol grubuna egzersiz verilmemiştir. Elde edilen sonuçlar, egzersizin mahkumların yaşam kalitesi ve öz saygıları üzerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koymaktadır (Psychou ve ark., 2018). Caplan (1996) ise bazı mahkumların spor yapmasının maskülenlik için önemli bir faktör olduğunu bu nedenle spor yapmanın onların benlik saygısını geliştirdiğini ve koruduğunu ifade etmektedir. Psychou ve arkadaşları ise (2018) egzersiz ve spora katılımın, mahkumların özgüven düzeylerini artırarak cezaevi koşullarıyla başa çıkmalarına da yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Egzersiz programının, hapishanedeki mahkumların yaşam kalitesi ve öz saygıları üzerindeki etkisini inceleyen bir başka çalışmada 60 mahkum erkek randomize olarak deney ve kontrol gruplarına atanmıştır. Egzersiz grubu için fiziksel eğitim programının süresi 12 hafta olup, kontrol grubuna herhangi bir egzersiz programı uygulanmamıştır. Her iki gruba da egzersiz öncesinde ve sonrasında yaşam kalitesi ve benlik saygısı ölçekleri uygulanmış elde edilen bulgular egzersizin, mahkumların yaşam kaliteleri ve kendilerine güvenleri üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur (Psychou ve ark., 2019).

İnsanların neden egzersize katıldıkları ya da katılmadıklarını açıklamaya çalışan transteorik modeli ele alan çalışmalardan biri, bireylerin öz yeterlikleri geliştikçe egzersize katılım engellerinin düştüğünü, özyeterliğin egzersiz yapmaya devam etmede önemli bir motivasyon olduğunu ortaya koymaktadır. Bu teoriden yola çıkarak yapılandırılmış aktivitelere katılan mahkumların, yapmış oldukları işe ilişkin yeterlik algılarının geliştiği bu durumun mahkumların aktivitelere katılım sağlamaları ve düzenli olarak bu aktivitelere devam etmeleri için önemli olduğu yorumu yapılabilir (Fallon ve ark., 2005).

Araştırma bulgularında mahkumlar tarafından sıklıkla bahsedilen konulardan biri de can sıkıntısıdır. Can sıkıntısı, mahkumlar için başlı başına psikolojik bir olumsuzluğu ifade etmekle birlikte bireyin hem kendisi hem de çevresindekileri negatif olarak etkileyen bir duygu durumu olduğu görülmektedir. Cezaevi kültürü, rekreasyon ve programlama

hakkındaki nitel araştırmalar, mahkumların hapsedildiklerinde serbest zamanlarını nasıl geçirdikleri dahil olmak üzere sosyal dinamiklerin anlaşılabilmesine ışık tutar niteliktedir. Teorik modeller ve günümüze kadar gelen araştırmalar, yapılandırılmış ve prososyal faaliyetlerin mahkumlarda olumlu davranışsal ve duygusal sonuçlar yarattığını göstermektedir.

Wegner ve Flisher (2009), 25 çalışmanın sonuçlarını inceledikleri çalışmada sıkılma algısının temelinde  neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenlerden ilki, sosyal kontrol iken diğer sebebin psikolojik eğilim olduğu saptanmıştır. Bu ilk iki tema alanyazında ortaya konulan kuramlar ile hali hazırda açıklanabilmektedir. Ancak ortaya çıkan nc temanın zgn olduğu belirtilmekte ve sıkılma algısına neden olan bir diğer unsurun “bağlam” olduğu ortaya konulmaktadır. Yapılan çalışmanın sonuçları da bulunan bağlamın sıkılma algısı üzerinde etkin olduğunu göstermekte ve cezaevinde yaşanan sıkılma algısının ardında yatan en önemli sebeplerden birinin hapsedilme olduğunu desteklemektedir.

Iso-Ahola ve Weissinger (1987,1990) yapmış oldukları çalışmalarda serbest zamanın rolünü şu şekilde açıklamaktadır: Onlara göre serbest zaman bireylerin sosyal ilişkiler kurması, sosyal çevreleri ile olan ilişkilerini pekiştirmesi, sosyal destek görmesi, yeni bilgi ve beceriler edinerek gündelik hayatın sıkıcılığından kaçmak için fırsat yaratmaktadır. Mahkumlar için de rekreatif aktivitelere katılmak, koğuş dışına çıkararak gündelik rutininden farklı bir şeyler yapabilmek, farklı insanları görebilmek için de oldukça önemlidir. Bu durumun mahkumları can sıkıntısından kurtardığı ifade edilebilir.

Karaman M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda el sanatları kursuna katılan mahkumların bu etkinliklere ilişkin görüşleri ele alınmıştır. 20 kişi ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler, mahkumların kurslara ilişkin düşüncelerine odaklanmaktadır. Birçok mahkum koğuşu sıkıcı ve karanlık olarak algılanmakta, rekreatif aktivitelerin monotonluğu önlediği ve mahkumları koğuş ortamının karanlığından uzaklaştırdığı ifade edilmektedir (Yaylalı ve Konuk, 2016).

Caplan (1996)’a göre rekreasyon mahkumların verimli, üretken bir zaman dilimi geçirmesini sağlaması nedeniyle çok önemlidir. Mahkumları rekreatif aktivitelere motive

eden unsurları araştırdığı çalışmasında, rekreasyonun önemini şu sözlerle ifade etmektedir: Cezaevi yetkilileri arasında bir deyiş vardır, “mahkumları meşgul edebiliriz ya da onlar bizi meşgul edebilirler.” Bu söylem mahkumların can sıkıntısından kaçmak adına bir şeyler bulabileceklerini ifade ediyor. Eğer zihinlerini meşgul eden bir şeyler yoksa, çıktıktan sonra soyabilecekleri bankanın planları veya benzer daha başka şeylerle zihinlerini meşgul edebilirler.

Serbest zamanda sıkılma algısı ile madde bağımlılığı arasında bir ilişki olduğunu ortaya koyan birçok çalışma olduğu görülmektedir. Literatür, internet bağımlılığı, egzersiz bağımlılığı ve madde bağımlılığı olmak üzere birçok bağımlılığın serbest zamanda sıkılma algısı ile ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır (Wang, 2019). Örneğin AMATEM (Alkol ve Madde Tedavi Merkezi)’ de tedavi gören 18 yaş üzerindeki 24 bağımlı bireyin serbest zaman deneyimlerine odaklanan bir çalışma bağımlılığı, temelde üç ana neden ile açıklamaktadır. Bu nedenlerden ilk ikisi arkadaş grubu ve aile içinde yaşanan problemler olarak görülürken diğer problemin serbest zaman aktivitelerinden yoksun kalma olduğu belirtilmektedir (Ertüzün ve ark.,2016). Ülkemizde yapılan bir başka çalışma ise serbest zamanda sıkılma algısının üniversite öğrencilerinin alkol bağımlılığı üzerinde belirleyici olup olmadığını araştırmıştır. Yapılan çalışmadan elde edilen sonuçlar, sıkılma algısının üniversite öğrencilerinin alkol kullanma nedenleri üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (Kara ve Ayverdi, 2018).

Uluslararası alanyazın incelendiğinde ise benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Güney Afrika’da erkek lise öğrencileri üzerine odaklanan ve yanlış alkol kullanımının ardındaki sosyal bağlama ilişkin bir öngörü kazandırmak amacıyla yapılan bir temellendirilmiş kuram çalışmasının sonuçları, ergenlerin alkol kullanmasının nedenlerini üç başlık altında ifade etmektedir. Katılımcılar, kendine güveni arttırmak ve yetişkin statüsü kazanmak için alkol kullandıklarını, alkolü özendiren reklamlardan etkilendiklerini ve can sıkıntısını hafifletmek gibi nedenler sebebiyle alkol kullandıklarını ifade etmektedir (Ziervogel ve ark., 1997). 12-24 yaşlarında olan 2548 birey üzerinde yürütülmüş ve fiziksel aktiviteye katılıyor olmanın daha düşük madde kullanım bozukluğuna neden olduğu ortaya konulmuştur (Ströhle ve ark., 2007).

Amerika’da eğlence danışmanlıkları bulunmakta ve bu kurumlar bağımlıların iyileşmeleri için yaşam tarzında değişiklik yapmaları hususunda onlara danışmanlık hizmeti vermektedirler. Bu hizmet kapsamında yalnızca müşterilere çeşitli serbest zaman aktiviteleri (örneğin el sanatları) öğretilmemekte aynı zamanda onlara serbest zaman danışmanlığı yapılmakta ve müşterilerin ihtiyaçlarını belirlemeleri için onlara yardımcı olunmaktadır. Amerika’da yapılan bir çalışma, eskiden bağımlı olan bireyler üzerinde serbest zaman danışmanlığı yapan kurumların faydalarını araştırmış ve serbest zaman danışmanlığının bağımlılık sürecinde yararları olduğunu ortaya koymuştur. Bağımlılık sürecinden kurtulmada yaşam tarzı değişiklikleri önemli bir rol oynamaktadır (Pearson, 1992).

Sıkılma algısı kuramcılarına göre ergenlerin, heyecan, uyaran ve meydan okuma eksikliği yaşaması önemlidir. Eğer ergenlerin bu durumları sosyal çevreleri tarafından desteklenir ve uygun görünürse, bağımlılık, çetecilik ve kavga gibi hususlara karışmaları engellenebilir (Iso-Ahola ve Weissinger, 1990; Iso-Ahola ve Crowley, 1991). Aksi takdirde bireyler ne istediğini bilmez bir ruh haline girmektedir (Fahlman ve ark., 2013) Sözü geçen bu çalışmalar, rutin bir cezaevi içerisinde mahkumlar arası yaşanan kavgaları ve suç teşkil eden davranışların nedenlerini de açıklar niteliktedir.

Frey ve Delaney (1996)’ye göre rekreasyonel aktiviteler cezaevlerinde oldukça popülerdir. Cezaevlerinde basketbol, voleybol, beyzbol, softbol ve box, ağırlık kaldırma vb. mahkumların birbirleri ile rekabet edebildikleri rekreatif amaçlı birçok aktivite bulunmaktadır. Cezaevinde bu aktiviteler dışında televizyon izleme, kart, satranç, dama domino vb. pasif aktiviteler de bulunmaktadır. Bu aktivitelerin hepsi mahkumların rutin gündelik hayat ve can sıkıntısı ile baş etmesine yardımcı olmaktadır.

Psikolojik sağlık, diğer bazı faktörler için de önemli bir yordayıcıdır. Örneğin, mahkumların tahliye olduktan sonra sosyal hayata geri dönebilmelerinde psikolojik sağlığın önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Araştırma bulguları, mahkumların gelecek ile ilgili bir beklentiye sahip olabilmelerinin fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı kalabilmelerinden geçtiğini ortaya koymaktadır. Alanyazındaki bazı çalışmalar elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. Örneğin Caplan (1996)’a göre, rekreasyon programları, mahkumların kendini gerçekleştirmesini sağlamak ve öz saygı düzeylerini

arttırmaktadır. Aynı zamanda bu durum salıverilme sonrası mahkumların topluma yeniden entegrasyonları için önemlidir.

5.1.6. Ekonomik Fayda

Ekonomik fayda, mahkumlar ile ilgili çalışmalarda en az bahsedilen ancak bu çalışmada mahkumlar tarafından en sık ifade edilen temalardan biridir. Mahkumlar katılmış oldukları yapılandırılmış aktiviteler sayesinde hem zamanlarını efektif olarak geçirmekte, hem ileride kullanabileceği bir mesleki deneyim elde etmekte hem de ihtiyaçlarını karşılayacak bir gelir elde etmektedir. Yapılandırılmış bu aktiviteler yalnızca mahkumların kendisi değil aynı zamanda cezaevi personeli, diğer mahkum bireyler, kurum ve işveren için de ekonomik bir fayda doğurmaktadır. Uluslararası alanyazında yapılan çalışmalar, mahkumlar için yürütülen sertifikalandırma programlarının onlar üzerinde yarattığı faydalara odaklanmaktadır.

Cox (2009), PIE (The Prison Industry Enhancement Certificate) programının suç işleme ve işgücü piyasası sonuçları üzerindeki etkisini değerlendirmek için yapmış olduğu çalışmada, PIE programının tahliye olduktan sonra istihdam edilen eski mahkumların bulunduğu işte daha uzun süreler çalışabilmesine ve bu işlerden elde ettikleri kazancın daha yüksek olmasına katkı sağladığını ifade etmektedir. Bu nedenle, mahkumların rehabilitasyonunda bu programların dikkate alınmasının önemli bir konu olduğunu belirtmektedir.

Başka bir çalışma ise mahkumlar üzerinde yürütülen PAPs (prison-based animal programs) programının psikolojik etkilerine odaklanmaktadır. Çalışma, hayvan barınağındaki köpeklerin toplum tarafından sahiplenilmesini sağlamak ve bu konuda mahkumlara mesleki beceri kazandırmak amacıyla uzmanlar tarafından belirli kriterli sağlayan mahkumlara eğitim programları verilmiştir. Bu eğitim programı, hayvan eğitim kurumları tarafından mahkumlara verilmiş ve eğitim sonunda mahkumların kazanmış oldukları kalifikasyonlar sertifikalandırılmıştır. Çalışma iki temel çıktıya odaklanmaktadır. Bunlardan biri, mahkumlara yeni beceriler kazandırarak özgüvenlerini pekiştirmelerine ve iş performanslarına göre maaş kazanmalarına yardımcı olmaktır. Çalışmanın diğer çıktısı ise; barınaklardaki hayvanların bakılıp eğitilmesi aracılığıyla sahiplendirilmelerine katkı sağlamaktır. Çalışma sonuçlarının, mahkumların tahliye

olduktan sonra sosyal hayata adapte olabilmeleri için psikolojik olarak hazırlanmalarına katkı sağladığı görülmektedir (Jones, 2018).

Alanyazında mahkumların rekreatif aktiviteler aracılığı ile kazandıkları ekonomik faydalara ilişkin yayımlanmış makalelerin oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Özel şirketlerin, hem hapishane işçiliğini kullanmasına izin vermesi hem de özel olarak işletilen hapishane tesislerinde işçi çalıştırılmasına izin vermesi nedeniyle kendi uluslararası yasal taahhütlerini ihlal ettiği görülmektedir. Cezaevinin tarihsel sürecine bakıldığında ABD’de cezaevi kurumlarının kendi kendini destekleyeceğine, hatta devletin bundan kar elde edebileceğine dair yaygın bir inanış olduğu belirlenmiştir. Özel işletmeler de bu kar ortaklarından biri olarak yer almakta ve mahkumları güç kullanılması gereken buna karşın düşük beceri gerektiren işlerde çalıştırılması gereken kişiler olarak görmüşlerdir. Çünkü onlara göre bu sektörler mahkum emeğinin daha etkili bir şekilde kullanılabileceği alanlardır. Bununla birlikte, hapishane emeğini kullanmanın avantajları arasında doğrudan ücretsiz emek elde etmek yer almış ve bu da sistemin zaman içinde çökmesine sebebiyet vermiştir. Cezaevi malları piyasaya sürüldüğünde, günlük yevmiyeler düşmüş, fiyatlar düşmüş ve piyasada işsizlik artmıştır. Rekor işsizlik seviyeleri nihayetinde cezaevi endüstrisinde özel sektör katılımının kaldırılması ile sonuçlanmıştır. Bu durum, serbest zamanları değerlendirmek amacıyla mahkumların katılmış olduğu yapılandırılmış aktiviteler içerisinde neden ekonomik faydaya ilişkin bilgilerin yer almadığını açıklar niteliktedir (Cox, 2009). ABD’da yaşanan bu süreçler eyalet yasalarında bir çok değişikliğe neden olmuş yasalara uymak kaydıyla özel sektörün içinde yer alabileceği üç istihdam modeli geliştirilmiştir. Bunlar, İnsan gücü, müşteri ve işverenden oluşmaktadır. İnsan gücü modelinde çalışan mahkumlar cezaevi tarafından istihdam edilmekte ancak özel şirket tarafından yönetilmektedir. Müşteri modelinde, özel şirket endüstri faaliyetlerine, direk üretime karışamaz ve mahkumların çalıştırılması üzerinde hiç bir söz hakkı ya da yönlendirmesi yoktur. Son olarak işveren modeli ile, özel sektör mahkum iş gücüne ödeme yapmak, denetim yapmak, eğitim ve işten çıkarma vb. süreçlerde yetkiye sahiptir (Smith ve ark., 2006). NCIA (The National Correctional Industries Association) bu programın mahkumlara sağladığı faydaları şu şekilde ifade etmektedir: Program mahkum bireylere çalışma, finansal yükümlülüklerini yerine getirebilme, iş becerilerini artırabilme ve tahliye sonrasında istihdam olasılığını artırma şansı verir (Cox, 2009).

Mahkumlar için yapılan projelerin çoğunlukla, mahkumların tahliye olduktan sonrasında para kazanabilmeleri için gereken bilgi, beceri ve donanımı sağlayacak eğitim programları içerdiği görülmektedir.

Avustralya’da bulunan orta güvenli Ravenhall Correctional Centre erkek cezavi mahkumlar için oluşturdıkları projeyi şu şekilde açıklamaktadır. Mahkumların ahşap işleri, lojistik, metal montaj, metal toz kaplama, paketleme ve inşaat gibi işlerde bireyleri eğitmek amacıyla yapılmış alanlara erişimleri olduğunu ifade etmektedir. Bu alanlar fırıncılık, tekstil eğitimi ve diğer mesleki eğitimler de dahil olmak üzere endüstri tesislerini kapsamaktadır. Örneğin mutfak hem günde iki öğün olmak üzere 1300 kişiye yemek veren bir bölüm hem de mahkumların eğitim alanı olarak hizmet vermektedir. Çamaşırhane ise cezaevinin ihtiyaçlarını karşılaması için ticari olarak kurulmuş bağımsız bir bölümdür. Böylelikle hem cezaevinin ihtiyaçlarını karşılayacak gelir elde ettiği hem de mahkumların mesleki eğitimler alarak tahliye sonrası sürece hazırlandıkları ifade edilmiştir (Grant, 2020).

5.1.7. Rahatlama Faydası

Rekreatif aktivitelerin mahkumlar üzerindeki pozitif etkilerinden biri de, kendilerini cezaevinde değil sosyal yaşamları içindeymiş gibi hissetmelerini sağlamaktadır. Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile gündelik yaşamlarının stresini atmakta, yenilenmekte ve cezaevine uyum sağlayabilmektedir. Alanyazın incelendiğinde serbest zaman aktivitelerinin mahkumlar üzerindeki rahatlama etkisini ele alan çalışmaların, fiziksel ve psikolojik sağlığı ele alan çalışmalara göre daha az olduğu görülmektedir. Ancak yapılan bu çalışmalar araştırma bulguları ile benzerlik göstermekte ve rekreatif aktivitelerin, özellikle mahkumların hapisane hayatına uyum sağlamalarına yardımcı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmalardan biri Yaylalı ve Konuk (2016)’a aittir. Araştırma sonuçları el sanatları etkinliğine katılan mahkumların rekreatif aktiviteler sayesinde “kafalarını farklı şeylere yorduklarını ve bu durumun kendilerini cezaevi psikolojisinden kurtardığını” ortaya koymaktadır. Speckman (1981) ise rekreatif aktivitelerin bireylere “normal bir yaşam” ile ilişkili keyif deneyimleme fırsatı sunduğunu ifade etmektedir.

Mahkumiyet hayatının getirmiş olduğu stres ve gerilimin, mahkumların uyku düzenleri üzerinde negatif etkiye sahip olduğu görölmektedir. Birçok mahkum gece boyunca uyumadığını bu nedenle tüm gününü uyuyarak geçirdiğini söylemektedir. Rekreatif aktivitelere katılım sağlamalarında belirleyici olan hususlardan biri de bu aktiviteler aracılığı ile uykularını düzene sokabilmeleridir. Böylelikle cezaevi yaşamları da düzene girmekte ve mahkumlar bir çok aktiviteye katılım imkanı sağlayabilmektedir. Alanyazın incelendiğinde uykusuzluktan şikayet eden mahkumların uyku problemi yaşamayan mahkumlara göre yaşam tarzlarının farklılaştığı ifade edilmektedir. Bu çalışmaya göre uykusuzluk problemi yaşamayan mahkumların, uykusuzluk problemi yaşayanlara göre serbest zamanlarını daha efektif geçirdiğı, daha fazla spor yaptığı, daha fazla yeni insan tanıdığı ve zamanlarını diğerk arkadaşları ile konuşarak geçirdiğı rapor edilmiştir (Elger, 2009).

Zaman geçirme, mahkumlar için cezaevindeki en zorlu durumlardan biridir. Katılımcıların bir kısmı rekreatif aktiviteler sayesinde zamanın geçtiğini aksi halde ceza süresinin geçmesini beklemenin oldukça zor olacağını ifade etmektedir. Mahkumlar ile ilgili yapılan bir çalışmada, rekreatif amaçlı el sanatları aktivitelerine katılan mahkumlar, bu aktiviteler sayesinde zamanın hızlı ve verimli geçtiğini belirtmektedir (Yaylalı ve Konuk, 2016). Zamanın hızlı geçiyor olması mahkumlar üzerindeki stresi azaltan onları psikolojik olarak rahatlatan önemli faktörlerden biridir.

Erkek mahkumlar üzerinde yapılan bir çalışma ise düzenli olarak fiziksel aktiviteye katılan mahkumların katılmayanlara göre stresle baş edebilme düzeylerini incelemiştir. Araştırma sonucu, düzenli olarak fiziksel aktiviteye katılan erkek mahkumların stresle baş etme konusunda daha başarılı olduklarını ortaya koymaktadır (Üney ve Erim, 2019).

Moscoso-Sánchez ve arkadaşlarının (2017) yapmış olduğu çalışma ise, spor uygulamalarının mahkumların alışkanlıkları, tutumları, değerleri, uyuşturucu ve ilaç kullanımları, sosyal entegrasyon faktörleri ile ilgili davranışlarını değiştirdiğini; agresif davranışları yönlendirme ve kontrol etmede yardımcı olduğunu ve hapisane hayatına uyum sağlamaları hususunda onları desteklediğini ifade etmektedir. Bununla birlikte rekreatif aktiviteler cezaevi rutinlerinin benimsenmesine, ceza sürecinin doldurulması ve

hapsedilmenin getirdiği duygusal ve davranışsal şokun ve kaygıların üstesinden gelmeye yardımcı olmaktadır.

Harrison (2006)'un araştırma sonuçları da dikkate değerdir. Yapılandırılmış rekreatif aktivitelerin erkek mahkumlar üzerindeki etkilerini inceleyen çalışma, rekreatif aktiviteler sonrası mahkumların psikiyatrik semptomlarında azalma, orta derecede hapishaneye uyum sağlama ve günlük aktivitelerinde yükselme olduğunu tespit etmiştir.

Vuk (2017) mahkumların en önemli motivasyon kaynaklarından birinin, kişisel alan kaygısı olduğunu söylemekte, mahkumların koğuştta bulundukları diğer mahkumlardan ve gürültüden uzak durmak ve rahatlamak için aktivitelerin önemli olduğunu belirtmektedir.

Elger (2009) ise cezaevlerinde izolasyonun zararlı etkilerini incelemiştir. Özellikle uykusuzluktan (insomnia) ve yüksek stres seviyelerinden şikayetçi olan mahkumlara, bu sorunlarla başa çıkabilmek adına spor uygulamalarına katılım sağlamalarını tavsiye etmiştir. Görüldüğü üzere yapılan çalışmalar araştırma bulgularını desteklemekte ve yapılandırılmış aktivitelerin mahkumların rahatlaması, hapishane hayatına uyum sağlama ve yenilenme süreçlerinde aktif bir rol oynadığı görülmektedir.

5.1.8. Duygusal Fayda

Mahkumların rekreatif aktiviteler aracılığı ile, mutluluk, haz tatmin vb. pozitif duygulanımlarının arttığı, geçmiş hesaplaşmalar ile ilgili yaşadıkları olumsuz düşüncelerden uzaklaşarak negatif duygulanımlarının azaldığı tespit edilmiştir. Alanyazında duygusal fayda için en fazla çalışılan parametrenin tatmin olduğu, mahkumların rekreatif aktivitelere katılım sağlamalarının ise tatmin duygularını arttırdığı görülmektedir. Rekreatif aktivitelerin psikolojik faktörler üzerindeki etkilerini ele alan birçok çalışma olmasına karşın bu aktivitelerin mahkumların duygusal durumları üzerinde ne tür değişimler yarattığını ele alan çalışmalar, ağırlıklı olarak mahkumların mutluluk ve tatmin duygularına odaklanmaktadır. Gallant ve arkadaşlarının (2014) yapmış olduğu bir çalışmada, futbol programına katılım gösteren mahkumların, mutluluk hisleri artarken stres ve kaygı düzeylerinde düşüş yaşandığı ifade edilmektedir. Slater ve arkadaşlarının (1992) 177 erkek mahkum üzerinde yapmış oldukları çalışmada, rekreatif aktivitelerin

mahkumların benlik saygısını ve serbest zaman tatmin düzeylerini arttırdığı, başarı hisleri ve öz imajlarını geliştirmeye yardımcı olduğunu ortaya koymuştur.

Mahkumların rekreatif aktivitelere katılım motivasyonlarını ele alan bir çalışma ise rekreatif aktivitelere katılımın mahkumlar için bir kaçış olduğunu ifade etmektedir. Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı dışarıdaki hayatı, kötü anılarını unutmak ve tüm bu olumsuz düşüncelerden arınarak zaman geçirmek istemektedir. Mahkumlara göre olumsuz düşünce ve duygulardan kaçabilmenin en önemli yolu herhangi bir işle meşgul olmaktadır (Vuk, 2017).

Duygusal faydanın psikolojik fayda ile yakından ilişkili olduğu, bu iki tema arasında karşılıklı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Mahkumların olumsuz duygulardan uzaklaşmasının onların psikolojileri üzerinde pozitif bir etki yarattığı görülmektedir. Caplan (1996) yapmış olduğu çalışmada, mahkumların bahçede geçirmiş oldukları zaman diliminin onlar için en keyifli zaman olduğunu belirtmektedir. Çünkü mahkumlar bahçede geçirmiş oldukları zaman diliminde en favori kahramanları, spor, siyaset vb. konular hakkında konuşarak kendi fikirlerini paylaşmakta ancak özel durumlarından ve geçmiş yaşamlarından bahsetmemektedir. Bu durum derin ve uzun saatler süren sohbetler nedeniyle bireyi kendine ve geçmişine ilişkin düşünmekten alıkoymaktadır. Mahkumlar bu süre zarfında kısıtlamalara maruz kalmadan, cezaevinin olumsuzluklarından uzaklaşmakta, daha gündelik ve “normal” bir süreç geçirmektedir. Bu durum mahkumların kendi duygularını, gerginlik düzeylerini, karmaşıklıklarını, düşmanlık ve saldırganlık düzeylerini hafifleterek kabul edilebilir bir seviyede tutulabilir.

5.1.9. Bilişsel Fayda

Mahkumlar geçmiş yaşamlarında yaşadıkları travmalar ve hapis edilmenin yaratmış olduğu psikolojik faktörler nedeniyle bilişsel problemler yaşadıklarını ifade etmektedir. Araştırma bulguları mahkumların odaklanma, sağlıklı düşünememe, unutkanlık vb. bilişsel faktörlerle ilişkili konularda problem yaşadığını ortaya koymaktadır. Canada ve arkadaşlarının (2019) yapmış olduğu çalışmada elde edilen sonuçları desteklemektedir. Cezaevindeki yaşlı mahkumların sayısında artış olduğu ve yaşlı mahkumların kronik tıbbi rahatsızlıkları ve bilişsel gerileme olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle hapisane koşulları nedeniyle, bu sağlık problemlerinin dışarıdaki yaşlıları ile

karşılaştırıldığında daha erken meydana geldiği ve bu mahkumları iyileştirmenin, ceza adalet sistemi üzerindeki fiziksel, medikal ve sosyal yükü azaltmak için önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Alanyazın incelendiğinde, mahkumlar üzerinde yürütülen rekreatif amaçlı programların onların fiziksel, psikolojik ve sosyal parametrelerine olan etkilerinin daha fazla ele alındığı görülmektedir. Harrison (2006)'da yapmış olduğu deneysel çalışmada, 60 yaş ve üzeri mahkumlar için yapılandırılmış bir yaşam programı hazırlamıştır. Rekreasyonda düzenli aktivite, fizik tedavi, bireysel ve grup terapisinin mahkumların fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlığı artırmaya katkı sağladığını; Alexander (2017) ise rekreatif aktivitelerin mahkumların zihinsel ve fiziksel yaratıcılığı arttırdığını ortaya koymaktadır. Bu konuda çalışma yapan araştırmacılardan bir diğeri de Bilderbeck ve arkadaşlarıdır. Çalışma yoga ve meditasyonun bilişsel ve davranışsal performans üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Araştırma kapsamında mahkumlara 10 haftalık bir egzersiz programı verilmiştir. Tam deneysel bir çalışma olmamasına karşın 10 haftalık yoga programının psikososyal işlevin genellikle düşük olduğu ve dürtüsel davranış sıklığının yüksek olduğu bir ortamda yararlı etkilere sahip olabileceği belirlenmiştir (Bilderbeck ve ark., 2013). Mertanen ve Brunila (2018)'ise mahkumlar arasında bilişsel ve sosyal beceri eksikliği olduğunu, terapatik programların bilişsel becerilerin geliştirilmesi (eleştirel, mantıksal düşünme ve algılama) ve suçlulara istihdam edilebilirliğin yanı sıra iyi bir hayata hazırlanma konusunda da yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Başka bir çalışma da ise mahkumların katılmış oldukları yapılandırılmış aktivitelerin bilişsel problemlerin üstesinden gelmeye yardımcı olduğu gibi pratik düşünme, yaratıcılık, vb. bazı bilişsel becerileri düzeylerinin gelişmesine de katkı sağladığı ifade edilmektedir (Canada ve ark., 2019). Rouleau (2020) ise rekreasyonun tüm çeşitlerinin mahkumlar üzerinde psikolojik fayda sağladığını söylemektedir. Bunlardan biri de odaklanmadır. Çalışma rekreatif aktivitelerin stress, kaygı saldırganlık ve diğer olumsuz duyguları azaltmanın yanı sıra, benlik saygısı, konsantrasyon, haz, iyi oluş, kendini yansıtma, rahatlama, huzur, duygularla bağlantı ve geleceğe pozitif bakmayı arttırdığını ifade etmektedir. Mahkumlar arasında bilişsel ve sosyal becerileri eksikliği olduğu yapılan bir çok resmi raporlarda bahsedilmektedir. Bu nedenle mahkumlar ile ilgili eğitim programları hazırlanırken ve serbest zamanlar

yapılandırılırken bilişsel becerileri geliştirmenin mahkumları iyi bir yaşama hazırlamaya da yardımcı olacağı belirtilmektedir (Mertanen ve Brunila, 2018).

Araştırma bulguları bilişsel faktörler ile duygusal ve psikolojik faktörler arasında ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Mahkumların bilişsel olarak yapmış olduğu rekreatif aktivitelere odaklanması onları geçmişe dayalı olumsuz duygusal durumlardan ve depresyon, kaygı vb. gibi psikolojik sorunlardan uzaklaştırmaktadır. Çalışmalardan elde edilen sonuçlar araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir. Vuk (2017) mahkumların serbest zaman aktivitelerine katılımlarında onları motive eden unsurları incelediği çalışmasında, geleceğe odaklı mahkumların daha az depresyon semptomu gösterdikleri ve geçmiş yaşantılarına ve hatalarına dair daha az zaman harcadıklarını ifade etmektedir.

5.1.10. Kişisel Gelişim

Mahkumlar yapılandırılmış serbest zaman aktiviteleri sayesinde bilgi ve beceri düzeylerini arttırmakta ve kendilerini birçok konuda yetiştirme fırsatı yakalamaktadır. Bu durum onlar için kişisel bir gelişim olmakla birlikte, çevresel ilişkilerini düzenleyen ve tahliye sonrasında topluma adapte olmak için iş bulmalarına ve para kazanmalarına da yardımcı olan önemli bir husustur. AB ülkeleri ve Finlandiya ulusal düzey politikalarında cezaevindeki eğitimin amacı, “mahkumlara serbest bırakıldıktan sonra hayatta kullanabilecekleri bilgi ve becerileri kazandırmak ve suç işlemeyi azaltmak” şeklinde ifade edilmektedir. (Mertanen ve Brunila, 2018). Brunila (2012)’ya göre mahkumlar öğrenme zorluğu yaşayan dezavantajlı grupların başında gelmektedir. Bu yüzden kişinin bunlarla mücadele etmesi, bilgi ve becerilerini arttırması, özgüvenini güçlendirmesi ve kişinin kendi güçlü yönlerini öğrenmesi çok önemlidir.

Mahkumlar ile yapılan bir çalışmada, rekreatif amaçlı eğitim aktivitelerinin mahkumlar üzerindeki çıktıklarını araştıran bir çalışma, mahkumların çalışma ortamında düşünme yeteneğinin geliştiğini, düşünce –duygu ve korkuları ile baş edebildiklerini, ne yaptığını önceden düşünebilme ve öngörebilme becerisi kazandıklarını, diğer kişileri de düşünmeyi ve bir problem ile karşılaştıklarında problemi nasıl çözmeleri gerektiği hakkında deneyim kazandıklarını belirtir (Mertanen ve Brunila, 2018).

Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığıyla farkındalık düzeylerini geliştirirler. Katılmış oldukları kurslar, hem entellektüel hem mesleki anlamda onların bilgi düzeylerini geliştirmekte bu durum mahkumların kendileri ile ilgili değişim yaşamalarına da neden olmaktadır. Moscoso-Sánchez ve arkadaşları (2017), rekreatif aktivitelerin mahkumların davranışları ve tutumlarında değişiklik yarattığını belirtmekte, mahkumların kendilerindeki bu değişimi fark ettiklerinde kişisel gelişimleri için önemli bir motivasyon kaynağı elde ettiklerini belirtmektedir. Bu durum sosyal rehabilitasyonlarında bir amaç bulmalarına da rehberlik eder ve cezaevi içerisinde yer alan başka aktivitelere dahil olmalarını sağlar. Vuk (2017), mahkumların serbest zaman aktivitelerine katılım motivasyonları arasında kendini geliştirme isteğinin öncelikli olduğunu ifade etmektedir. Mahkumların rekreatif aktivitelere katılmaları için iki önemli motivasyon sebebinin olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan ilki, mahkumlar iş ve mesleki beceriler hakkında bilgi sahibi olmak, para kazanmak ya da erken salıverilme için kredi toplamak için bu aktivitelere katılmaktadır. Rekreatif aktivitelere katılımın diğer sebebi ise yeni beceriler öğrenmek ve daha iyi bir insan olabilmektir. Crewe ve arkadaşları (2017) da görüştikleri çoğu mahkumun eğitim ve beceri gelişim programlarına katılım sağlayarak yaşamlarını geliştirmek istediklerini ifade etmektedir.

Mahkumların kişisel gelişimleri arttıkça buna dayalı olarak fiziksel ve psikolojik sağlık düzeylerinin arttığı, gelecekle ilgili beklentilerinin daha pozitif olduğu görülmektedir. Kişisel gelişim, farkındalık, davranış değişimi gibi pozitif sonuçlara neden olması sebebiyle mahkumlar arasındaki ilişkileri de düzenlemekte ve bu durum mahkumların koğuş problemlerinden uzaklaşmalarını sağlamaktadır. Kişisel gelişimin mahkum bireyler için sağladığı bir diğer fayda ise duygusal duygu durumlarını iyileştirmesidir. Bir başka deyişle mahkumlar katılım sağladıkları aktiviteler aracılığı ile kendilerini geliştirdiklerinin farkında olmakta ve bundan mutluluk duymaktadır.

Alanyazında yapılan bir çalışmada eğitim programlarının mahkumlar için oldukça önemli olduğu ifade edilmektedir. Araştırmaya göre; bireylerin istihdam edilebilirliklerinin artırılması, cezaevinden tahliye olduktan sonra sosyal dışlanma riski olduğu düşünülen bu mahkumların eğitiminde kilit bir unsur olarak görülmektedir. Mahkum tahliye olmadan önce bazı nitelikler elde etmelidir çünkü bu nitelikler olmadan bireylerin istihdam

edilebilirliği sorgulanır. Ayrıca eğitim nitelikleri elde etmek yalnızca bir bireyin bilgiyi öğrenme ve işleme yeteneğini değil, çalışma ve sosyal yaşamın bir parçası olma yeteneği için de önemlidir. Bununla birlikte bu programlar aracılığı ile mahkumların kendi hedeflerine ulaşabileceği, kişisel farkındalığın özgüveni ve pozitif duygu durumlarını arttırdığı, buna karşın geçmiş hesaplaşmalardan uzaklaşmak gibi negatif duygu düzeylerini azalttığı, sosyal becerilerini geliştirdiği, karşılaştıkları problemler ile baş edebilme pratiği kazandırdığı ve gelecekte iş fırsatı yakalamalarına yardımcı olduğu belirtilmektedir (Mertanen ve Brunila, 2018).

Yaylalı ve Konuk (2016)'un mahkumlar üzerinde yapmış olduğu çalışmadan elde edilen bulgular da araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. El sanatları kursuna katılan mahkumlar, bu kurslara katılarak hayata bakış açılarının değiştini ifade etmektedirler.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Bu çalışma yapılandırılmış rekreatif aktivitelerin mahkum bireyler üzerindeki çıktılarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Mahkumlar, eğitim düzeyi düşük bireylerden oluşmakta, ekonomik gelir düzeylerinin düşük ve çoğunun birden fazla suç işlediği görülmektedir. Mahkumların rekreatif aktiviteler aracılığı ile elde ettikleri deneyimler aşamalı olarak sunulmuştur. Araştırmada, mahkumların yapılandırılmış aktivitelerden elde ettikleri yaşam deneyimleri, fiziksel, bilişsel, psikolojik, sosyal, duygusal, ekonomik, rahatlama, kişisel gelişim faydası, koğuş problemlerinden uzaklaşma ve gelecek beklentisi olarak kavramsallaştırılmıştır. Analiz sürecinde kavramsallaştırmaya gidilirken, mahkumların hem bireysel hem sosyal hem de toplumsal ilişkilerinin çok boyutlu yapısından yararlanılmıştır. Değişen ceza yargı sistemine bağlı olarak mahkumların yapılandırılmış aktivitelerden elde ettikleri deneyimleri, geliştirilen programlar, kültür, zaman ve bağlama dayalı olarak farklılık göstermektedir. Bu durum temellendirilmiş kuram çalışmalarının özgün olmasındaki en temel gerekçedir.

Veri analizi sonucunda on tema (seçici kod), 28 alt tema (alt düzey kategoriler) ve 180 açık koda ulaşılmış ve çekirdek kategoriye ulaşırken “etkinlik”, “kazanım” ve “fayda” kavramlarının ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bu nedenle çekirdek kategorinin “mahkumların cezaevi etkinliklerinden elde ettiği faydalar” olmasına karar verilmiştir. Daha sonra temalar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu ilişkileri incelerken alana yeni kavramsal ve kuramsal bilgiler sunmak ve yeni açılımlar kazandırmak için bazı önermelere ulaşılmıştır. Önermelere dayalı oluşturulan kavramlar ise kuramın oluşmasını sağlamaktadır. Kuramlar bir olguya farklı bakış açıları geliştirmeyi sağlar ve bunu yaparken bilgileri sistemli bir şekilde organize eder. Kuramlar sayesinde bilimsel birikim artar, yasalar ve ilkeler desteklenir, birbiri ile ilişkili kavramlar aracılığıyla yeni önermeler oluşur. Ancak nitel araştırmanın doğası gereği bu önermeler genelleme yapacak nitelikte değildirler.

Mahkum bireylerin yapılandırılmış aktivitelerden elde ettiği faydalar kuramının önermeleri şu şekildedir:

Önerme 1: Mahkumlar yapılandırılmış rekreatif aktiviteler aracılığıyla geleceğe umutla bakmaktadır.

Mahkumların gelecek ile ilgili beklentileri, fiziksel sağlık düzeylerinden, psikolojik durumlarından, kişisel gelişimlerinden, duygusal durumlarından, sosyal ilişkilerinden ve rahatlama olgularından etkilenmektedir.

Mahkumların tahliye sonrası toplumsal yaşama adapte alabilmelerinin ön koşulu, fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı olabilmektir. Fiziksel ve psikolojik olarak sağlığını yitirmiş bir bireye, tahliye olduktan sonra iş verilmesinin neredeyse mümkün olamayacağı düşünülmektedir. Mahkumların fiziksel ve psikolojik sağlık durumları kadar önemli olan bir diğer faktör ise kişisel gelişimleridir. Eğitim düzeyi düşük, mesleki donanımı olmayan mahkumlar, mahkum olmanın da getirmiş olduğu damgalanma nedeniyle tahliye sonrası iş bulmakta zorluk yaşayabilirler. Yaşamış oldukları dezavantajı minimum düzeye indirmeleri için kendilerini her konuda geliştirmeleri oldukça önemlidir. Mahkumların tahliye sonrası toplumsal adaptasyonunda önemli olan bir diğer unsur ise sosyal ilişkileridir. Birçok mahkum cezaevi koşulları ve geçmişte yaşadığı travmatik olaylar nedeniyle içe kapanık davranışlar sergilemekte, kendini ifade etmekte ve başkaları ile iletişim kurmakta zorlanmaktadır. Sosyal ilişkileri iyi yönetebilen mahkumun tahliye sonrasında toplumsal adaptasyonunun daha rahat olacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte hapisaneyeye uyum sağlayarak hayatını belli bir düzene oturtan mahkumların gelecekte hayatını daha iyi yönetebileceği düşünülmektedir. Mahkumların gelecek ile ilgili kaygılarını yönetebilmeleri de bir diğer önemli husustur. Sürekli olarak negatif duygular yaşayan bireylerin, geleceğe ilişkin pozitif beklentiler yaşamaları oldukça zordur. Bu nedenle mahkumların geleceğe umutla bakabilmesi için duygusal durumlarının pozitif yönde değişmesi önemlidir.

Önerme 2: Mahkumlar yapılandırılmış rekreatif aktiviteler aracılığıyla sosyal fayda elde etmektedir.

Mahkumların yapılandırılmış rekreatif aktiviteler aracılığı ile edindikleri sosyal fayda, mahkumların psikolojik durumları, kişisel gelişimleri ve ekonomik kazançları tarafından etkilenmektedir.

Mahkumlar cezaevi yönetimi tarafından yapılandırılmış aktivitelere katılarak sosyal ilişkilerini düzenlerler. Rekreatif aktiviteler, mahkumların yeni arkadaş edinmeleri, insanları daha yakından tanımaları, samimiyet düzeylerini arttırmaları, ikili ilişkilerini düzeltmeleri ve iletişim becerilerini geliştirmeleri için onlara fırsat sunar. Ayrıca rekreatif aktivitelere katılan mahkumlar bu aktiviteler aracılığıyla sosyal ihtiyaçlarını karşılar. Mahkumların sosyal ilişkilerini düzenlemeleri ve geliştirmelerinin en önemli belirleyicisinin, kişisel gelişim olduğu görülmektedir. Entelektüel bilgi düzeyi ve farkındalığı artan mahkumlar diğerleri ile daha iyi ilişkiler kurabilmekte, konuşacak ve paylaşımda bulunacak daha fazla konu bulabilmektedir. Mahkumların rekreatif aktiviteler aracılığı ile elde etmiş olduğu sosyal faydanın bir diğer belirleyicisi ise bulunmuş oldukları psikolojik durumdur. Psikolojik olarak sağlıklı olmayan mahkum sürekli depresif ve kaygılıdır. Bu durum diğer mahkumlar ile sosyal ilişkilerini de olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Sosyal ilişkiler üzerinde belirleyici olduğu görülen bir diğer husus ise ekonomik faydadır. Mahkumlar atölye çalışmaları aracılığı ile kurum personelinin ihtiyaçlarını karşılamakta, kuruma ve özel sektöre para kazandırmaktadır. Bu durum kurum personeli ile ilişkilerini düzenlemekte, onlarla daha iyi ilişkiler geliştirmelerine ve onların sevgisini kazanmalarına neden olmaktadır.

Önerme 3: Mahkumlar yapılandırılmış rekreatif aktiviteler sayesinde koğuştta yaşanan problemlerden uzaklaşmaktadır.

Mahkumların yaşamış olduğu koğuş problemleri, ekonomik faktörlerden, kişisel gelişimden, fiziksel sağlıktan, bilişsel, psikolojik ve sosyal durumlarından etkilenmektedir.

Koğuşların kalabalık olması, özerk bir alandan yoksun olma, duş ve tuvalet sırası gibi cezaevinin fiziksel koşullarının sebebiyet verdiği durumlar ile mahkumların kendilerine, ailelerine ve geleceklerine ilişkin yaşamış oldukları kaygılar, mahkumların psikolojik sağlıklarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Psikolojik olarak sağlıklı olmayan mahkumların, koğuş arkadaşlarına zorbalık yaptığı ve en ufak bir olayda tartışma çıkarttığı görülmektedir. Bu nedenle mahkum psikolojisi, koğuş problemlerinin en önemli yordayıcılarından biridir. Hareketsizliğe dayalı olarak fiziksel enerjinin birikmesi de koğuştta yaşanan problemleri tetiklemektedir. Fiziksel aktiviteler aracılığı ile fiziksel

enerjisini atan mahkumlar, koğuşta birbirlerine daha fazla tolere gösterebilmektedir. Sosyal ilişkilerin iyi olması da koğuş problemlerinin yordayıcısıdır. Birbirini yakından tanıyan ve bağ kuran mahkumlar, karşısındaki bireyleri daha iyi anlayabilmekte ve bu durum koğuşta yaşanan problemlerin önüne geçmektedir. Koğuş problemlerini etkileyen bir diğer hususun da kişisel gelişim olduğu görölmektedir. Eğitim programlarının, karşılaşılan problemler ile baş etme becerisini geliştirdiği, problem ile karşılaşan mahkumların bu durumla daha iyi mücadele ettiği görölmektedir. Kendini geliştiren mahkum, sosyal ilişkilerini daha iyi yönetebilmekte, bu durum koğuş problemlerinin azalmasına katkı sağlamaktadır. Mahkumları koğuş problemlerinden uzaklaştıran başka bir husus da bilişsel durumlarıdır. Mahkumlar, rekreatif aktiviteler aracılığı ile yaptıkları işe odaklanmakta, yaptığı işe odaklanan mahkumların ise ağırlıklı olarak koğuşta yaşanan problemlerle ilgilenmediği, bu problemlere karışmadığı görölmektedir. Mahkumların koğuş problemlerinden uzaklaşmasını sağlayan bir diğer husus ise ekonomik gelirdir. Ekonomik gelir elde edemeyen bireyler ya yasa dışı işlere bulaşmakta ya da diğer mahkumların eşyalarını çalmaktadır. Bu durum koğuş problemlerinin yaşanmasının en temel sebeplerinden biridir. Ekonomik kazanç elden mahkumlar genellikle düzenli bir hayata sahip olup yasa dışı işlerden uzak kalmaktadır.

Önerme 4: Yapılandırılmış rekreatif aktiviteler mahkumların fiziksel sağlıklarını pozitif olarak etkilemektedir.

Mahkumların fiziksel sağlık düzeyleri, psikolojik durumları ve kişisel gelişimlerinden etkilenmektedir.

Mahkumların psikolojik durumları, fiziksel sağlıklarını da etkilemektedir. Mahkumlar psikolojik sağlıklarının kötü olması nedeniyle kendilerine zarar vermekte, bazıları ise intihar girişimlerinde bulunmaktadır. Bununla birlikte mahkumların psikolojik olarak kötü olmaları beslenme problemlerine neden olmakta, mahkumlar ya obeziteye doğru gitmekte ya da sağlığını kaybedecek düzeyde kilo vermektedir. Kilo kontrolünün olmaması mahkum sağlığı açısından tehlikelidir. Psikolojik problemlere dayalı olarak ortaya çıkan bir diğer sorun da mahkumların sigara kullanım düzeyidir. Mahkumların psikolojik durumlarının kötü olması, sigara kullanımlarını arttırmakta ve bu durum

mahkumların fiziksel sağlıklarını negatif bir şekilde etkilemektedir. Mahkumlar bu durumda yalnızca sigara kullanımı değil, psikolojik ilaç kullanımı da arttırmaktadır. Fiziksel sağlığı etkileyen bir diğer unsur da kişiisel gelişimdir. Mahkumlar katılmış oldukları kurslar ve eğitimler sayesinde sağlık düzeylerini etkileyebilecek faktörler üzerinde bilgi sahibi olmaktadır. Bu sayede bulaşıcı hastalıklarından korunabilmekte, fiziksel sağlıklarını etkileyecek koşullara daha fazla dikkat göstermektedir.

Önerme 5: Yapılandırılmış rekreatif aktiviteler mahkumların psikolojik durumlarını pozitif olarak etkilemektedir.

Mahkumların psikolojik durumları, bilişsel durumlarından, sosyal ilişkilerinden, ekonomik kazançlarından, kişiisel gelişimlerinden ve koğuş problemlerinden etkilenmektedir.

Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile olumsuz düşüncelerden uzaklaşmaktadır. Cezaevi koşullarında mahkumların sürekli geçmiş hesaplaşmalar yaşadığı, kaygı düzeylerinin yüksek olduğu düşünöldüğünde, olumsuz düşüncelerden uzaklaşması psikolojik durumlarını da etkilemektedir. Mahkumlar rekreatif aktiviteler aracılığı ile sağlıklı düşünme becerisi kazanmakta ve bilişsel sağlığı iyi olan bireyin psikolojik sağlığının da bundan pozitif etkilendiği görölmektedir. Ekonomik fayda ise psikolojik faydanın başka bir belirleyicisidir. Mahkumlar rekreatif aktiviteler sayesinde başkalarının ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Başkalarına yardım ediyor olmaları hem kendileri hem de yardım ettikleri insanların psikolojik durumlarını pozitif bir şekilde etkilemektedir. Bu durum sosyal ilişkilerin düzenlenmesi ve toplumsal ihtiyaın karşılanması için de oldukça önemlidir. Yalnızlık, güvensizlik, mahkumlar için cezaevinde yaşanması zor duygulardır. Rekreatif aktiviteler aracılığı ile yeni insanlar tanımak, güven duyguları beslemek ve sosyalleşmek mahkum psikolojisi için önemli bir rol oynamaktadır. Sosyalleşmek gibi koğuş problemlerinden uzaklaşmak da psikolojik durum üzerinde belirleyicidir. Hali hazırda mahkum olmanın getirdiği dışlanma, aile ilişkilerinin bozulması vb. problemler, koğuş içinde yaşanan tartışma ve kavgalar ile daha fazla perçinlenmektedir. Bu nedenle sosyal ilişkileri düzgün, koğuşta yaşanan huzursuzlukların dışında kalan mahkumların psikolojik olarak daha iyi durumda olmaları olasıdır. Cezaevi yaşantısının huzurlu olması,

mahkum bireylerin psikolojik olarak daha iyi hissetmesinde önemli bir rol oynamakta, bu nedenle bir çok mahkum işçi koğuşuna geçebilmek için yoğun çaba sarf etmekte, orada kalabilmek için de iyi halli mahkum olmaya devam etmektedir. İyi halli mahkum olabilmek her türlü kavga ve problemten uzak durmayı gerektirmektedir. İşçi koğuşları, diğer koğuşlara nazaran neredeyse hiçbir tartışma ve problemin yaşanmadığı koğuşlardır. Mahkumların psikolojik durumlarını etkileyen bir diğer husus ise kişisel gelişimleridir. Mahkumların birçoğu geçmişleri ile gurur duymadığını, herhangi bir iş ve mesleğe sahip olmadıklarını dolayısıyla özgüvenlerinin düşük olduğunu dile getirmektedir. Kendini geliştiren bireylerin özgüvenlerinin arttığı görülmektedir. Bununla birlikte farkındalık düzeyi artan mahkumların kaygı düzeylerinde azalma olduğu tespit edilmiştir.

Önerme 6: Yapılandırılmış rekreatif aktiviteler ekonomik fayda sağlamaktadır.

Mahkumlar yapılandırılmış rekreatif aktivitelere katılarak düşük de olsa ekonomik bir kazanç elde etmektedir. Bu aktiviteler aracılığı ile yalnızca mahkumlar ekonomik kazanç elde etmemekte, kurum, kurum personeli ve özel sektörde bu durumdan ekonomik fayda sağlamaktadır.

Önerme 7: Yapılandırılmış rekreatif aktiviteler mahkumların duygusal durumlarını pozitif olarak etkilemektedir.

Mahkumların duygusal durumları, psikolojik ve sosyal durumlarından, kişisel gelişimlerinden, ekonomik kazançlarından, gelecek beklentilerinden ve rahatlama olgularından etkilenmektedir.

Mahkumlar koğuşta kalıyor olmanın psikolojik etkilerini sıklıkla dile getirmekte ve koğuştan çıkarak açık alanlar görmenin, yeni insanlar tanımanın onlara psikolojik olarak iyi geldiğini ifade etmektedir. Psikolojik olarak iyi olan birey, kendini duygusal olarak mutlu hissetmekte, bulunduğu yer ve ortamdan keyif almaktadır. Mahkumlara mutluluk duygusu veren bir diğer durum ise sosyal ilişkilerin düzenlenmesi ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Ailesi ve yakın çevresi ile ilişkileri kötü, kendini değersiz ve dışlanmış hisseden bir bireyin duygusal olarak iyi olmasının mümkün olmadığı ifade edilebilir. Bu nedenle duygusal durum üzerinde sosyal faydanın önemli bir belirleyici olduğu

düşünülmektedir. Mahkumlar rekreatif aktiviteler ile uğraşırken ağırlıklı olarak mahkumiyet psikolojisinden kurtularak rahatladıklarını ifade etmektedir. Mahkum psikolojisinden arınan, kendini işinde ya da evinde hissedен mahkum, duygusal olarak da kendini mutlu hissetmekte, olumsuz duygulardan uzaklaşmaktadır. Mahkumların mutlu ve pozitif hissetmelerinde bir diğer faktör ise kişisel gelişimdir. Kendini geliştiren, farkındalık kazanan ve mesleki donanımı artan bireyin kendini mutlu hissettiği görülmektedir. Geleceğe ilişkin umutlu olmanın da mahkumların duygusal durumunu etkilediği ifade edilebilir. Umut ve mutluluk birbirini pozitif etkileyen duygulardır ve biri olmadan diğerinin olması pek mümkün görünmemektedir. Mahkumların duygusal durumunu etkileyen son husus ise ekonomik faydadır. Kendine ve başkalarına ekonomik fayda sağlayan mahkumun bu durumdan duygusal olarak pozitif etkilendiği tespit edilmiştir.

Önerme 8: Yapılandırılmış rekreatif aktiviteler mahkumların rahatlamalarına yardımcı olmaktadır.

Rahatlama faydası, fiziksel sağlık ve psikolojik fayda tarafından etkilenmektedir.

Mahkumların rahatlamalarındaki majör faktör fiziksel sağlıktır. Mahkumlar hareketsizliğe dayalı olarak kendilerini stres altında hissetmekte, fiziksel enerjilerini atamadıkları için uyku düzenleri bozulmaktadır. Rekreatif aktiviteler mahkumların enerjilerini atarak gündelik hayatın stresinden kurtulmalarına, yenilenmelerine ve uyku problemlerini düzenleyerek hapisane hayatına adapte olmalarına yardımcı olur. Mahkumların rahatlamalarını sağlayan bir diğer husus ise psikolojik faydadır. Cezaevinin gündelik hayatından sıkılan mahkum için yapılandırılmış aktivitelere katılmak sıkılma algısının önüne geçerek mahkumların psikolojik olarak rahatlamalarına yardımcı olmaktadır.

Önerme 9: Yapılandırılmış rekreatif aktiviteler mahkumların bilişsel fonksiyonları pozitif olarak etkilemektedir.

Bilişsel fonksiyonlar, fiziksel sağlık, psikolojik durum, sosyal ilişkiler ve rahatlama tarafından etkilenmektedir.

Mahkumlar yaşadıkları ağır psikolojik bunalımlar, bilişsel fonksiyonlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Çoğu mahkum, unutkanlık, dalgınlık ve odaklanma problemi yaşadığından, düşünme becerilerini kaybettiğinden bahsetmektedir. Mahkumların bilişsel fonksiyonlarının geri kazanılması ve korunması için psikolojik sağlamlıkları önemli bir rol oynamaktadır. Mahkumların bilişsel (zihinsel) olarak sağlıklı olmalarında, fiziksel sağlığın da belirleyici olduğu görülmektedir. Fiziksel olarak aktif olan mahkumlar, vücut olarak dinç olmakta bu durum zihinsel kapasitelerine de yansımaktadır. Mahkumların bilişsel fonksiyonlarının iyi olmasında bir diğer belirleyici unsur ise rahatlama faydasıdır. Gündelik hayatın stresinden uzaklaşan mahkum, yaptığı işe veya katıldığı aktiviteye daha rahat odaklanabilmektedir. Mahkumları bilişsel (zihinsel) olarak olumsuz düşüncelerden uzak tutan son unsur ise sosyal ilişkilerdir. Yapılandırılmış aktiviteler esnasında sosyal ilişkiler kuran mahkumların zihinsel olarak olumsuz düşüncelerden uzaklaştığı görülmektedir.

Önerme 10: Yapılandırılmış rekreatif aktiviteler mahkumların kişisel olarak gelişimlerine katkı sağlamaktadır.

Mahkumların kişisel gelişimleri, sosyal faktörlerden etkilenmektedir.

Mahkumlar yapılandırılmış aktiviteler aracılığı ile kendilerini birçok konuda geliştirme imkanı yakalamaktadır. Mahkumların kişisel gelişimlerinde sosyal faktörlerin majör değişken olduğu görülmektedir. Mahkumlar yalnızca rekreatif aktiviteler aracılığıyla bilgi birikimlerini, mesleki becerilerini ve farkındalıklarını geliştirmemektedir. Diğer mahkumlar ile sosyal ilişkilerin kurulması, kurum personeli ve eğitmenler ile güçlü ve sağlıklı bir iletişimin kurulmasının da mahkumların kendilerini geliştirmelerinde belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Mahkumlar sosyal çevreleri sayesinde farkındalık düzeylerini arttırmakta, iletişim becerilerini geliştirmekte ve onlardan yeni bilgiler öğrenmektedir.

Sonuç olarak;

Mahkumlar katılmış oldukları yapılandırılmış aktivitelerden fiziksel, bilişsel, psikolojik, duygusal, sosyal ve ekonomik fayda elde etmekte, stres atarak rahatlamakta, koğuştta

yaşanan problemlerden uzaklaşmakta, kendilerini geliştirme fırsatı yakalamakta ve tüm bunların bir çıktısı olarak geleceğe daha umutla bakmaktadır. Bu çalışma cezaevlerinde rekreasyonun ıslah etme amacıyla kullanılmasının faydalı olduğunu ve cezaevlerinden eksik edilmemesi gerektiğini tüm kanıtlarıyla ortaya koymaktadır. Yapılandırılmış aktiviteler yalnızca mahkumların rehabilite edilmesi değil kurumsal güvenliğin artırılması ve suçun yeniden işlenmesini önlemeye yönelik koruyucu tedbirler de sunmaktadır. Özet olarak yapılandırılmış aktiviteler;

- Mahkumlara serbest bırakıldıktan sonra hayatta kullanabilecekleri bilgi, becerileri ve rekreatif alışkanlıklar kazandırır. Bu durum, mahkumların suça yeniden karışmalarını ve salıverilme sonrası topluma daha kolay adapte olmalarına yardımcı olur.
- Mahkumların kendi davranış ve tutumlarında değişiklik yapmalarını sağlar, sosyal beceriler kazandırır, sosyal zayıflıkların üstesinden gelmelerine, hem başkalarına hem de kendilerine hoşgörölü ve saygılı olma gibi belirli sosyal becerileri öğrenmeleri için fırsatlar yaratır ve mahkumların sosyal katılımını artırır.
- İçer dönük mahkumları aktif stratejiler geliştiren, yaptığı eylemlerin yararlarını ve neye mal olacağını hesaplayabilen bireylere dönüştürerek koğuşta yaşanacak problemlerin asgari düzeye indirilmesine yardımcı olur.
- Fiziksel ve zindelik sağlar. Mahkumların hastalıklardan korunmaları ve fiziksel sağlık düzeylerini geliştirmelerinde önemli bir rol oynar.
- Mahkumların özgüven ve bir hedef doğrultusunda başarıya ulaşarak öz saygıyı kazanmalarına, meşgul tutulmaları ve tembelliğin azaltılmasına, monotonluktan kaçmalarına yardımcı olarak hapishanenin kısıtlayıcı algısından uzaklaşmalarına, hayata tutunmalarına, depresyon, anksiyete, bağımlılık vb. psikolojik problemlerin önlenmesine katkı sağlar.
- Mahkumların kişisel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir gelir elde etmelerini ve başkalarına yardımcı olmalarını destekleyerek duygusal tatmin yaratır.

- Serbest zamanlarını keyifli ve mutlu bir şekilde geçirmelerini sağlar, serbest zaman tatmin düzeylerini artırır ve negatif duygu durumlarını düzenler.
- Gündelik hayatın stresinden ve cezaevi psikolojisinden uzaklaşmalarına, hapisane hayatına uyum sağlamalarına ve hayatlarını disipline etmelerine yardımcı olur.
- İrade gelişimi, pratik düşünme, yaratıcılık, karar verme ve pozitif düşünme gibi zihinsel durumlarını geliştirir, strese ve kaygıya bağlı olarak gelişen zihinsel performansın düşmesini engeller.
- Mahkumların öz disiplin edinmelerine, hem bireysel hem de grup olarak çalışabilme ve kendilerini entelektüel ve mesleki anlamda geliştirmelerine katkıda bulunur.

6.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar dahilinde mahkum bireylerin serbest zamanlarını efektif bir şekilde kullanmaları, rehabilite edilmeleri ve tahliye sonrası sosyal hayata adapte olmalarını sağlamak için geliştirilebilecek öneriler şunlardır;

- Mahkumların hareketsizliğe dayalı olarak oluşan fiziksel sağlık düzeylerini korumak ve geliştirmek için farklı spor aktivite programlarının düzenlenmesi,
- Mahkumların yapılandırılmış aktivitelere düzenli ve sistemli bir şekilde katılmaları için fiziksel aktivitenin yararlarına ilişkin bilinçlendirme çalışmalarının yapılması,
- Yapılandırılmış aktivitelere katılım göstermeyen mahkumların, aktiviteye katılımları önünde engel oluşturan hususların belirlenmesi ve bu kişiler ile motivasyonel görüşmeler yaparak katılım sağlamalarının desteklenmesi,
- Yapılandırılmış aktivitelerin açık alanlarda yapılmasına olanak sağlayacak gerekli düzen ve tertibatın sağlanması, açık alan rekreasyonuna önem verilmesi,

- Mahkumların sosyalleşmelerini desteklemek amacıyla koğuşlar arası rekreatif aktivitelerinin desteklemesi,
- Koğuşların kalabalık olması ve mahkumların özerk alanlara sahip olamaması nedeniyle yalnız kalabilecekleri rekreatif aktivite ortamlarının yaratılması,
- Serbest zamanları değerlendirmek için hazırlanan programların pedagojik programlar ile desteklenmesi ve mahkumların serbest zamanlarını çeşitli oyun, spor kuralları ve stratejilerle eğlenceli hale getirerek eğitim verilmesi,
- Mahkumların serbest zamanlarını efektif bir şekilde değerlendirmeleri, kendilerine uygun programların seçilmesi, yeteneklerinin ve ilgi alanlarının keşfedilmesi için serbest zaman danışmanlık hizmetinin verilmesi,
- Mahkumların tahliye olduktan sonra iş bulma ve uygun ücretle çalışabilmeleri için günümüzde geçerliği olan mesleklere ilişkin atölye çalışmalarının yapılması,
- Yapılandırılmış aktivitelere katılan mahkumların motivasyonlarını arttırmak ve tahliye olduktan sonra referans oluşturması için başarılarının belgelenmesi,
- Yapılandırılmış aktivitelerin planlanması sürecinde mahkumların yaş, cinsiyet ve sağlık durumlarına ilişkin faktörlerin göz önünde bulundurulması önerilerimiz arasındadır.

KAYNAKLAR

- Acevedo-Pabón ÁF, Manrique-Abril FG, Ospina-Díaz JM. Impact of vigorous exercise on serum levels of L-carnitine in prisoners in Colombia. *Revista de Salud Pública*. 2015;17(5):689-698. doi: [10.15446/rsap.v17n5.3957](https://doi.org/10.15446/rsap.v17n5.3957).
- Ağaoğlu YS, Boyacı M. Serbest zaman eğitimi. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri*. 2013;8(1):17-23.
- Ajzen I. Benefits of leisure: A social psychological perspective. In: Driver BL, Brown PJ, Perterson GL, ed. *Benefits of Leisure*. State Collage, PA: Venture Publishing; 1991: 411-418.
- Akdeniz S, Üzümcü A. Suç ve sosyoekonomik değişkenler arasındaki bağımlılık ilişkisi: Kars cezaevi üzerine bir inceleme. *Kafkas University Journal of Economics and Administrative*. 2013;4(6):115-138.
- Aksan N, Kısac B, Aydın M, Demirbükten S. Symbolic interaction theory. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 2009;1(1):902-904. doi: [10.1016/j.sbspro.2009.01.160](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2009.01.160).
- Alexander MR. Correctional Recreation: An Overview. [Bachelor thesis]. Kentucky: Murray State University; 2017:25-36.
- Alexandris K. Patterns of recreational sport participation among the adult population in Greece. *Cyber Journal of Sport Marketing*. 1998;2(2):1-9.
- Almeda E. Women's imprisonment in Spain. *Punishment & Society*. 2005;7(2):183-199. doi: [10.1177/1462474505050442](https://doi.org/10.1177/1462474505050442).
- Amtmann J, Kukay J. Fitness changes after an 8-week fitness coaching program at a regional youth detention facility. *Journal of Correctional Health Care*. 2016;22(1):75-83. doi: [10.1177/1078345815620273](https://doi.org/10.1177/1078345815620273).
- Amtmann J, Evans R, Powers J. (2001). Measured and perceived effects of a correctional wellness program. *Corrections Compendium*. 2001;26(9):1-6. <https://www.thefreelibrary.com/Measured+and+Perceived+Effects+of+a+Correctional+Wellness+Program.-a078787293>. Published September 2001. Accessed September 01, 2001.
- Amuche CI, Mayange LTR. Relationship between self-esteem and personal development of prison inmates in Jalingo, Taraba State Nigeria. *Journal of Education and Practice*. 2013;4(4):277-283.

Annells M. Triangulation of qualitative approaches: Hermeneutical phenomenology and grounded theory. *Journal of Advanced Nursing*. 2006;56(1):55-61. [doi: 10.1111/j.1365-2648.2006.03979.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2006.03979.x).

Arastaman G, Fidan İÖ, Fidan T. Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: Kuramsal bir inceleme. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2018;15(1):37-75. [doi: 10.23891/efdyu.2018.61](https://doi.org/10.23891/efdyu.2018.61).

Armstrong D, Gosling A, Weinman J, Marteau T. The place of inter-rater reliability in qualitative research: an empirical study. *Sociology*. 1997;31(3):597-606. [doi: 10.1177/0038038597031003015](https://doi.org/10.1177/0038038597031003015).

Ayyıldız GG. *Perceptions of Inmates on Prison Education Programs*. [Doktora tezi]. İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi; 2008:70.

Bailey R. Evaluating the relationship between physical education, sport and social inclusion. *Educational Review*. 2005;57(1):71–90. [doi: 10.1080/0013191042000274196](https://doi.org/10.1080/0013191042000274196).

Baker C, Wuest J, Stern PN. Method slurring: The grounded theory/phenomenology example. *Journal of Advanced Nursing*. 1992;17(11):1355-60. [doi: 10.1111/j.1365-2648.1992.tb01859.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.1992.tb01859.x).

Bal, Hüseyin. *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. İstanbul: Sentez Yayıncılık; c2016:163-255.

Balcı A. Eğitim örgütlerine yeni bakış açıları: Kuram araştırma ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 1992;25(1):27-45.

Bammel G, Burrus-Bammel LL. *Leisure and Human Behavior*. 3th ed. Michigan: W.C. Brown Co. Publishers; c1996:300-301-303-304.

Bardakçı S. Çevrimiçi öğrenme ortamında algılanan sosyalleşme ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakülte Dergisi*. 2010;43(1): 21-25.

Baş T, Akturan U. *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri*. 3.baskı. Ankara: Seçkin; c2017:65-66.

Başaran Z. 12 haftalık rekreatif etkinliklerin kadın hükümlülerin sürekli kaygı düzeyine etkisi. *International Journal of Science Culture and Sport*. 2015;Special Issue 3:561-574. [doi: 10.14486/IJSCS323](https://doi.org/10.14486/IJSCS323).

Başkale H. Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 2016;9(1):23-28.

Battaglia C, Cagno AD, Fiorilli G, et al. Benefits of selected physical exercise programs in detention: A randomized controlled study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2013;10(11):5683-5696. [doi: 10.3390/ijerph10115683](https://doi.org/10.3390/ijerph10115683).

Benoliel JQ. Grounded theory and nursing knowledge. *Qualitative Health Research*. 1996;6(3):406-428. [doi: 10.1177/104973239600600308](https://doi.org/10.1177/104973239600600308).

Berdychevsky L, Stodolska M, Shinew KJ. The roles of recreation in the prevention, intervention, and rehabilitation programs addressing youth gang involvement and violence. *Leisure Sciences*. 2019;41(4):1-23. [doi: 10.1080/01490400.2019.1571966](https://doi.org/10.1080/01490400.2019.1571966).

Bilderbeck AC, Farias M, Brazil IA, Jakobowitz S, Wikholm C. Participation in a 10-week course of yoga improves behavioural control and decreases psychological distress in a prison population. *Journal of Psychiatric Research*. 2013;47(10):1438-1445. [doi: 10.1016/j.jpsychires.2013.06.014](https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2013.06.014).

Bitsch V. Qualitative research: A grounded theory example and evaluation. *Journal of Agribusiness*. 2005;23:75-91. [doi: 10.22004/ag.econ.59612](https://doi.org/10.22004/ag.econ.59612).

Boland PA. Leisure as a campus resource for fostering student development. *Journal of Counseling & Development*. 1987;65(6):291-294. [doi: 10.1002/j.1556-6676.1987.tb01288.x](https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1987.tb01288.x).

Blumer, Herbert. *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley: University of California Press; c1969:79-89.

Boothby JL, Clements CB. A national survey of correctional psychologists. *Criminal Justice and Behavior*. 2000;27(6):716-732. [doi: 10.1177/0093854800027006003](https://doi.org/10.1177/0093854800027006003).

Braxton-Mintz R. Inmate programs: A tool for managing behavior. *Corrections Today*. 2009;71(6):100-101.

Brayshaw RD. The future of correctional recreation. *Journal of Physical Education and Recreation*. 1981;52(4):53-58. [doi: 10.1080/00971170.1981.10629130](https://doi.org/10.1080/00971170.1981.10629130).

Brey ET, Lehto XY. The relationship between daily and vacation activities. *Annals of Tourism Research*. 2007;34(1):160-180. [doi: 10.1016/j.annals.2006.08.001](https://doi.org/10.1016/j.annals.2006.08.001).

Bright AD. The role of social marketing in leisure and recreation. *Journal of Leisure Research*. 2000;32(1):12-18.

Brown, Kelli. *Young People's Project: Exploring the Needs of Young People with a Prisoner in the Family*. London: Action for Prisoners' Families; c2003:5.

Bruce, Tina. (1993). *Time to Play in Early Childhood Education*. London: Hodder & Stoughton; c1993:30.

Bryant A. Re-grounding grounded theory. *Journal of Information Technology Theory and Application*. 2002;4:25-42. [doi: 10.1177/1468794116672914](https://doi.org/10.1177/1468794116672914).

Bryant A, Charmaz K. *The SAGE Handbook of Grounded Theory*. London: Sage Publication; c2007:12-13.

Buckaloo BJ, Krug KS, Nelson KB. Exercise and the low-security inmate: Changes in depression, stress, and anxiety. *The Prison Journal*. 2009;89(3):328-343. [doi: 10.1177/0032885509339508](https://doi.org/10.1177/0032885509339508).

Burke RH. *An Introduction to Criminological Theory*. London: Routledge; c2019:246.

Burrell G, Morgan G. *Sociological Paradigms and Organizational Analysis: Elements of the Sociology of Corporate Life*. London: Routledge; c1979:3-22.

Büyüköztürk Ş, Çakmak EK, Akgün ÖE, Karadeniz Ş, Demirel F. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 17.baskı. Ankara: Pegem Akademi; c2014:12-17-22-91.

Byrne MK, Howells K. The psychological needs of women prisoners: Implications for rehabilitation and management. *Psychiatry, Psychology and Law*. 2002;9(1):34-43. [doi: 10.1375/pplt.2002.9.1.34](https://doi.org/10.1375/pplt.2002.9.1.34).

Calloway J. Correctional recreation today, a pitiful reflection of our past inadequacy. *Parks and Recreation*. 1981;16(2):22-28.

Caplan A. *The Role of Recreational Sports in the Federal Prison System*. [Master thesis]. Nova Scotia: Acadia University; 1996:25-32-81-93-97-99.

Carter MJ, Russell KJ. What is the perceived worth of recreation? Results from a county jail. *Corrections Today*. 2005;67(3):80-91.

Cashin A, Potter E, Butler T. The relationship between exercise and hopelessness in prison. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*. 2008;15:66–71. [doi: 10.1111/j.1365-2850.2007.01207.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2850.2007.01207.x).

Cattanach, Ann. *Play Therapy with Abused Children*. London: Jessica Kingsley; 2008:3-31.

Ceza İnfaz Alanında Yürütülen Projeler. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü. <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ceza-infaz-alaninda-yurutulen-projeler>. 2017. Erişim 21 Eylül, 2020.

Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2019-33625>. 2019 Yayını. Erişim 15 Eylül, 2020.

Chang PJ, Wray L, Lin Y. Social relationships, leisure activity, and health in older. *Health Psychology*. 2014;33(6):516–523. doi: [10.1037/hea0000051](https://doi.org/10.1037/hea0000051).

Charmaz K. *Gömülü (Grounded) Teori Yapılandırması Nitel Analiz Uygulama Rehberi*. Hoş R, çev. 2.baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık; c2015:19-29-33-36-40-182-195-203-205-269-300-474.

Chen Y, Chaohui Y, Youming L. Physical activity and risks of esophageal and gastric cancers: A meta-analysis. *Plos one*, 2014;9(2):1-6. doi: [10.1371/journal.pone.0088082](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0088082).

Chen Z. *The study of elementary teachers' leisure participation, experience in leisure*. [Master thesis]. Taiwan: National Taiwan Normal University; 2001:14-22.

Clarke AE. Situational analyses: Grounded theory mapping after the postmodern turn. *Symbolic Interaction*. 2003;26(4):553-576. doi: [10.1525/si.2003.26.4.553](https://doi.org/10.1525/si.2003.26.4.553).

Clinard MB, Wade AL. Toward the delineation of vandalism as a sub-type in. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*. 1958;48:493-499. doi: [10.2307/1139783](https://doi.org/10.2307/1139783).

Coalter Fred. *A Wider Social Role for Sport: Who's Keeping the Score?* London: Routledge; c2007:25-117.

Compton DM, Hormachea, CR. *Facilitating Leisure Development of Inmates in Local & County Jails*. Virginia: Virginia Commonwealth University; c1979:26.

Corbin JM, Strauss A. Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*. 1990;13, 3–21.

Corbin J, Strauss A. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures*. 4th ed. London: Sage Publication; c2008:11.

Cottle CC, Lee RJ, Heilbrun K. The prediction of criminal recidivism in juveniles: A meta-analysis. *Criminal Justice and Behavior*. 2001;28(3):367-374. doi: [10.1177/0093854801028003005](https://doi.org/10.1177/0093854801028003005).

Cox RJ. *An Economic Analysis of Prison Labor*. [PhD Thesis]. Atlanta Georgia State University; 2009:5-10-14.

Cömertler N, Kar M. Türkiye’de suç oranının sosyo-ekonomik belirleyicileri: yatay kesit analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 2007;6(2):37-57. [doi: 10.1501/SBFder_0000002018](https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002018).

Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Bütün M, Demir SD, çev. Ankara: Siyasal Kitabevi; c2013:15-16-43-85-86-88-250-251.

Crewe B, Hulley S, Wright S. Swimming with the tide: Adapting to long-term imprisonment. *Justice Quarterly*. 2017;34(3):517–541. [doi: 10.1080/07418825.2016.1190394](https://doi.org/10.1080/07418825.2016.1190394).

Cust A. Physical activity and gynecologic cancer prevention. *Recent Results in Cancer Research*. 2011;186:159-185. [doi: 10.1007/978-3-642-04231-7_7](https://doi.org/10.1007/978-3-642-04231-7_7).

Çokluk Ö. Örgütlerde tükenmişlik. Elma C, Demir K, ed. *Yönetimde Çağdaş Yaklaşımlar: Uygulamalar ve Sorunlar içinde*. Ankara: Anı Yayıncılık; 2014:117-139.

Dail PW. Recreation as socialization for the homeless: An argument for inclusion. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*. 1992;63(4):37-40. [doi: 10.1080/07303084.1992.10604157](https://doi.org/10.1080/07303084.1992.10604157).

Daniel AE, Fleming J. Serious suicide attempts in a state correctional system and strategies to prevent suicide. *The Journal of Psychiatry & Law*. 2005;33:227-247. [doi: 10.1177/009318530503300204](https://doi.org/10.1177/009318530503300204).

Dawood S, Broglio K, Gonzalez-Angulo A, et al. Prognostic value of body mass index in locally advanced breast cancer. *Clinical Cancer Research*. 2008;14(6):1718-1725. [doi: 10.1158/1078-0432.CCR-07-1479](https://doi.org/10.1158/1078-0432.CCR-07-1479).

Dembo R, Schmeidler J, Nini-Gough B, Sue CC, Borden P, Manning D. Predictors of recidivism to a juvenile assesment center: a three-year study. *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse*. 1998;7:57-77. [doi: 10.1300/J029v07n03_03](https://doi.org/10.1300/J029v07n03_03).

Demez G, Kart E, Timurturkan M, Ertan C, Cankurtaran S, Aktin S. *Denetimli Serbestlikte Yeniden Sosyalleşme*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık; c2017:101-102-103-113-124.

Demirbaş T. *Kriminoloji*. 4.baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık; c2012: 209-211-233.

Denzin NK, Lincoln YS. *Handbook of Qualitative Research*. London: Sage Publications, Inc; c2005:3-454-510.

Dey, Ian. *Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide for Social Scientists*. New York: Routledge; c1993:40-65-101.

Donnelly P. Athletes and juvenile delinquents: A comparative analysis based on a review of literature. *Adolescence*. 1981;16(62):415-432.

Dönmezer S. *Kriminoloji*. 7. baskı. İstanbul: Beta Kitabevi; c1994:119.

Driver B, Brown P, Peterson G. *Research on Leisure Benefits: An Introduction to this Volume*. Venture: State College; c1991:45.

Duchscher JE, Morga D. Grounded theory: reflections on the emergence vs. forcing debate. *Journal of Advanced Nursing*. 2004;48(6):605-12. doi: [10.1111/j.1365-2648.2004.03249.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2004.03249.x).

Duman, N. (2018). Denetimli serbestlik tedbiri altında olan hükümlülerin umutsuzluk düzeyi üzerine bir araştırma. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*. 2018;6:220-229.

Durcan, Graham. *From the Inside: Experiences of Prison Mental Health Care*. London: Sainsbury Centre for Mental Health; c2008:24-58.

Eaves YD. A synthesis technique for grounded theory data analysis. *Journal of Advanced Nursing*. 2001;35(5):654-663. doi: [10.1046/j.1365-2648.2001.01897.x](https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2001.01897.x).

Ebstrup JF, Aadahl M, Eplov LF, Pisinger C, Jørgensen T. Cross-sectional associations between the five factor personality traits and leisure-time sitting-time: The effect of general self-efficacy. *Journal of Physical Activity & Health*. 2013;10:572-580. doi: [10.1123/jpah.10.4.572](https://doi.org/10.1123/jpah.10.4.572).

Edginton CR, Hanson CJ, Edginton SR, Hudson SD. *Leisure Programming: A Service-Centered and Benefits Approach*. 4th ed. London: McGraw-Hill Humanities; c2003:7.

Edwards I. An ambiguous participant: The crime victim and criminal justice decision-making. *The British Journal of Criminology*. 2004;44(6):967-982. doi:[10.1093/bjc/azh050](https://doi.org/10.1093/bjc/azh050).

Eğitim Faaliyetleri. Eğitim Servisi. Antalya Kapalı Ceza İnfaz Kurumu. (2020, Eylül 21). <https://antalyalcik.adalet.gov.tr/egitim-servisi>. 2020 Yayını. Erişim 21 Eylül, 2020).

Ekinci NE. *Kütahya E Tipi Kapalı ve Açık Cezaevinde Kalan Hükümlülerin Spor Yapma Durumlarına göre Depresyon ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi; 2014:38.

Ekşi H, Çelik, H. *Gömülü Teori-Nitel Desenler*. 2.baskı. İstanbul: Edam Yayıncılık; c2018:107-110-130-131-140-143-157.

Elger BS. Prison life: Television, sports, work, stress and insomnia in a remand prison. *International Journal of Law and Psychiatry*. 2009;32:74-83. doi: [10.1016/j.ijlp.2009.01.001](https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2009.01.001).

Engels HJ, Currie J, Lueck C, Wirth J. Bench/step training with and without extremity loading: Effect on muscular fitness, body composition profile, and psychological affect. *Journal of sports medicine and physical fitness*. 2002;42(1):71-78.

Ergin, Hakan. *An Analysis of Correctional Education Programs in Turkish Prisons: Perceptions of Correctional Educators and Inmates*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul; Boğaziçi Üniversitesi; 2012:65.

Ertüzün E, Uygaroğlu AK, Demirel B, Koçak E. Boş zaman aktivitelerinin madde bağımlılığı sürecindeki rolüne ilişkin nitel bir çalışma. *Spor Bilimleri Dergisi*. 2016;27(2):49-58. doi: [10.17644/sbd.255151](https://doi.org/10.17644/sbd.255151).

Esteves J, Ramos I, Carvalho J. Use of grounded theory in information systems area: An exploratory analysis. Presented at: European Conference on Research Methodology for Business and Management; April 29-30, 2002. MCIL Reading, UK. <https://repositorium.sdum.uminho.pt/bitstream/1822/346/1/Ecrm.pdf>. Accessed September 18, 2020.

Fallon EA, Hausenblas HA, Nigg CR. The transtheoretical model and exercise adherence: examining construct associations in later stages of change. *Psychology of Sport and Exercise*. 2005;6:629-641. doi: [10.1016/j.psychsport.2005.01.003](https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2005.01.003).

Fahlman SA, Mercer-Lynn KB, Flora DB, Eastwood JD. Development and validation of the multidimensional state boredom scale. *Assessment*. 2013;20(1):68-85. doi: [10.1177/1073191111421303](https://doi.org/10.1177/1073191111421303).

Farrington DP. Age and crime. *University of Chicago Press Journals*. 1986;7:189-250.

Fazel S, Baillargeon J. The health of prisoners. *Lancet*. 2011;377(9769):956-965. doi: [10.1016/S0140-6736\(10\)61053-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(10)61053-7).

Fischer J, Butt C, Dawes H, et al. Fitness levels and physical activity among class A drug users entering prison. *British Journal of Sports Medicine*. 2012;46(16):1142-1144. doi: [10.1136/bjsports-2011-090724](https://doi.org/10.1136/bjsports-2011-090724).

Floyd FM, Shinew KJ. Convergence and divergence in leisure style among Whites and African Americans: Toward an interracial contact hypothesis. *Journal of Leisure Research*. 1999;31(4):359-384.

Folkins CH, Sime WE. Physical fitness training and mental health. *American Psychologist*. 1981;36(4):373-389. doi: [10.1037/0003-066X.36.4.373](https://doi.org/10.1037/0003-066X.36.4.373).

- Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuşu*. 8. baskı. Ankara: İmge Kitabevi; c2000:40-384.
- Foulquie, Paul. *Pedagoji Sözlüğü*. Kılıçbay MA, çev. Ankara: İmge Kitabevi; c1994:57.
- Franklin BA, Kahn JK, Gordon NF, Bonow RO. A cardioprotective “polypill”? Independent and additive benefits of lifestyle modification. *The American journal of cardiology*. 2004 94(2):162-166. [doi: 10.1016/j.amjcard.2004.03.053](https://doi.org/10.1016/j.amjcard.2004.03.053).
- French SA, Perry CL, Leon GR, Fulkerson JA. Self-esteem and change in body mass index over 3 years in a cohort of adolescents. *Obesity Research*. 1996;4:27-33. [doi: 10.1002/j.1550-8528.1996.tb00509.x](https://doi.org/10.1002/j.1550-8528.1996.tb00509.x).
- Frey JH, Delaney T. The role of leisure participation in prison. *Journal of Offender Rehabilitation*. 1996;23(1-2):79-89. [doi: 10.1300/J076v23n01_08](https://doi.org/10.1300/J076v23n01_08).
- Gallant D, Sherry E, Nicholson M. Recreation or rehabilitation? Managing sport for development programs with prison populations. *Sport Management Review*. 2014;18(1):45-56. [doi: 10.1016/j.smr.2014.07.005](https://doi.org/10.1016/j.smr.2014.07.005).
- Galper DI, Trivedi MH, Barlow CE, Dunn AL, Kampert JB. Inverse association between physical inactivity and mental health in men and women. *Medicine and Science in Sports and Exercise*. 2006;38(1):173-178. [doi: 10.1249/01.mss.0000180883.32116.28](https://doi.org/10.1249/01.mss.0000180883.32116.28).
- Ginis KAM, Eng JJ, Arbour KP, Hartman JW, Phillips SM. Mind over muscle?: Sex differences in the relationship between body image change and subjective and objective physical changes following a 12-week strength-training program. *Body Image*. 2005;2(4):363-372. [doi: 10.1016/j.bodyim.2005.08.003](https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2005.08.003).
- Glaser, Barney G. *Theoretical Sensitivity*. Mill Valley, CA: Sociology Press; c1978:56-83.
- Glaser, Barney G. *Basics of Grounded Theory Analysis: Emergence Vs. Forcing*. Mill Valley, CA: The Sociology Press; c1992:123.
- Glaser BG, Holton J. Remodeling grounded theory. *Qualitative Market, Media and Opinion Research*. 2004;5(2):Art. 4. [doi:10.17169/fqs-5.2.607](https://doi.org/10.17169/fqs-5.2.607).
- Glaser BG, Strauss AL. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New Brunswick: Aldine Transaction; 1967:2-3. http://www.sxf.uevora.pt/wp-content/uploads/2013/03/Glaser_1967.pdf. Accessed September 18, 2020.
- Glaser BG, Strauss AL, Strutzel E. The discovery of grounded theory; Strategies for qualitative research. *Nursing Research*. 1968;17(4):364.

Glesne C. *Nitel Araştırmaya Giriş*. 5. baskı. Ersoy A, Yalçınoglu P, çev. Ankara: Anı Yayıncılık; 2015:7-29-140-150-151.

Goulding C. Grounded theory: the missing methodology on the interpretivist agenda. *Qualitative Market Research*. 1998;1(1):50-57. [doi: 10.1108/13522759810197587](https://doi.org/10.1108/13522759810197587).

Goulding C. Grounded theory, ethnography and phenomenology. *European Journal of Marketing*. 2005;39(3/4):294-308. [doi: 10.1108/03090560510581782](https://doi.org/10.1108/03090560510581782).

Gökçearslan-Çiftçi E. Kapkaç suçundan hüküm giyen yetişkinlerin sosyo-demografik özellikleri ve sapma davranışlar açısından incelenmesi. *Aile ve Toplum*. 2009;11(5):73-85.

Görgün-Baran A. Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*. 2008;2:86-97.

Griffiths DE. Administrative theory. In: Boyan NJ, ed. *Handbook of Research in Educational Administration*. New York, NY: Longman. 1988:27-51.

Guba EG, Lincoln YS. Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational Technology Research and Development*. 1982;30:233-252.

Gülener S. Çatışmacı bir geçmişten uzlaşmacı bir geleceğe geçişte adalet arayışı: geçiş dönemi adaleti ve mekanizmalarına genel bir bakış. *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 2012;8(32):43-76.

Günbayı İ. Liderlik ve toplumsal değişme. Güçlü N, Koşar S, ed., *Eğitim Yönetiminde Liderlik içinde*. Ankara: Pegem Akademi. 2016:245-282.

Günbayı İ, Sorm S. Social paradigms in guiding social research design: The functional, interpretive, radical humanist and radical structural paradigms. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*. 2018;9(2):57-76.

Güngörmüş HA. *Özel Sağlık-Spor Merkezlerinden Hizmet Alan Bireyleri Rekreatif Egzersize Götüren Faktörler*. [Doktora tezi]. Ankara: Gazi Üniversitesi; 2007:33.

Güngörmüş HA. Zaman kavramı ve kullanım bölümleri. Ağduman F, ed., *Rekreatifliğe Giriş* içinde. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi. 2020:4-22.

Günkör C. Eğitim ve kalkınma ilişkisinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*. 2017;3(1):14-32.

Gürbüz B. Serbest zamanın anlamı ve özellikleri. Ağduman F, ed., *Rekreatifliğe Giriş* içinde. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi. 2020:40-57,138-160.

Gürbüz B, Henderson K. Exploring the meanings of leisure among Turkish university students. *Croatian Journal of Education*. 2013; 15(4), 927-957.

Guy E, Platt JJ, Zwerling İ. Mental health status of prisoners in an urban jail. *Criminal Justice and Behavior*. 1985;12(1):29-53.

Hale AJ, Ricotta DN, Freed J, Smith CC, Huang GC. Adapting maslow's hierarchy of needs as a framework for resident wellness. *Teaching and Learning in Medicine*. 2019;31(1):109-118. [doi:10.1080/10401334.2018.1456928](https://doi.org/10.1080/10401334.2018.1456928).

Handbook of Basic Principles and Promising Practices on Alternatives to Imprisonment. United Nations Office on Drugs and Crime. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_of_Basic_Principles_and_Promising_Practices_on_Alternatives_to_Imprisonment.pdf. Published 2007. Accessed September 15, 2020.

Harris GT, Rice ME, Cormier CA. Prospective replication of the violence risk appraisal guide in predicting violent recidivism among forensic patients. *Law and Human Behavior*. 2002;26:377–394.

Harrison MT. True grit: An innovative program for elderly inmates. *Corrections Today*. 2006;68(7):46–49.

Hartmann D, Depro B. Rethinking sports-based community crime prevention: A preliminary analysis. of the relationship between midnight basketball and urban crime rates. *Journal of Sports and Social Issues*. 2006;30(2):180–196. [doi:10.1177/0193723506286863](https://doi.org/10.1177/0193723506286863).

Hawkins MA. Effectiveness of the transcendental meditation program in criminal rehabilitation and substance abuse recovery: A review of the research. *Journal of Offender Rehabilitation*. 2003;36(1-4):47-65. [doi: 10.1300/J076v36n01_03](https://doi.org/10.1300/J076v36n01_03).

Heath H, Cowley S. Developing a grounded theory approach: a comparison of Glaser and Strauss. *International Journal of Nursing Studies*. 2004;41:141–150. [doi: 10.1016/S0020-7489\(03\)00113-5](https://doi.org/10.1016/S0020-7489(03)00113-5).

Health in Prisons. A WHO Guide to the Essentials in Prison Health. World Health Organization. https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0009/99018/E90174.pdf. Published 2007. Accessed September 16, 2020.

Hills AP, Dengel DR, Lubans DR. Supporting public health priorities: recommendations for physical education and physical activity promotion in schools. *Progress in Cardiovascular Diseases*. 2015;57:368-374. [doi: 10.1016/j.pcad.2014.09.010](https://doi.org/10.1016/j.pcad.2014.09.010).

Hirschi T, Gottfredson M. Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology*. 1983;89(3):552-584.

Ho TK. *A Study of Leisure Attitudes and Benefits for Senior High School Students at Ping-Tung City and County in Taiwan*. [PhD thesis]. Alabama, Daphne: Doctor of Education in Sports Management; 2008:24-35-36.

Hollmann W, Heiko KS, Tagarakis CV, King G. Physical activity and the elderly. *European Journal of Cardiovascular Prevention & Rehabilitation*. 2007;14(6):730-739. [doi: 10.1097/HJR.0b013e32828622f9](https://doi.org/10.1097/HJR.0b013e32828622f9).

Holton JA. The coding process and its challenges. In: Bryant A, Charmaz K, ed. *Handbook of Grounded Theory*. London: Sage; 2007:265-289.

Howe CZ, Rancourt AM. The importance of definitions of selected concepts for leisure inquiry. *Leisure Sciences*. 1990;12:395–406. [doi: 10.1080/014904090009513117](https://doi.org/10.1080/014904090009513117).

Hunter K, Hari S, Egbu C, Glasgow JK. Grounded theory: Its diversification and application through two examples from research studies on knowledge and value management. *The Electronic Journal of Business Research Methodology*. 2005;3(1):57-68.

Hurley W, Dunne MP. Psychological distress and psychiatric morbidity in women. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*. 1991;25:461–470. [doi: 10.3109/00048679109064439](https://doi.org/10.3109/00048679109064439).

İlgar MZ, İlgar SC. nitel bir araştırma deseni olarak gömülü teori. *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 2013;2(3):197-247.

Iso-Ahola SE. Work, leisure and well-being. In: Haworth JT, ed. *A Psychological Analysis of Leisure and Health*. London: Routledge; 1997:14.

Iso-Ahola SE, Crowley ED. Adolescent substance abuse and leisure boredom. *Journal of Leisure Research*. 1991;23(3):260-271. [doi: 10.1080/00222216.1991.11969857](https://doi.org/10.1080/00222216.1991.11969857).

Iso-Ahola SE, Weissinger E. Perceptions of boredom in leisure: Conceptualization, reliability and validity of the leisure boredom scale. *Journal of Leisure Research*. 1990;22(1):1-17. [doi: 10.1080/00222216.1990.11969811](https://doi.org/10.1080/00222216.1990.11969811).

İçli, Tülin. *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık: c2007:226- 348.

İçli TG. *Türkiye'de Suçlular Sosyal Kültürel ve Ekonomik Özellikleri*. 3.baskı. Ankara: AKM Yayınları; c1993:20-41.

İçli TG, Ögün A. Sosyal değişme süreci içinde kadın suçluluğu. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 1988;5(2):17-32.

İlbars Z. Suç antropolojisi: Kadın ve suç. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 2007;22:1-13. [doi: 10.1501/antro_0000000002](https://doi.org/10.1501/antro_0000000002).

İskender A. Neulinger boş zaman paradigması ve boş zaman katılım motivasyonları üzerine nitel bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2017;21(3): 819-825.

İslamoğlu Y, Koplay M, Sunay S, Açikel M. Obezite ve metabolik sendrom. *Tıp Araştırmaları Dergisi*. 2008;6(3):168-174.

Jamieson R, Grounds AT. Release and adjustment: Perspectives from studies of wrongly convicted and politically motivated prisoners. In: Liebling A, Maruna S, ed. *The Effects of Imprisonment*. Cullompton, Devon: Willan; 2005:33-65.

Johnson C, Wei C, Ensor J, et al. Meta-analyses of colorectal cancer risk factors. *Cancer Causes & Control*. 2013;24(6):1207-1222. [doi: 10.1007/s10552-013-0201-5](https://doi.org/10.1007/s10552-013-0201-5).

Jones M, Alony I. Guiding the use of grounded theory in doctoral studies-an example from the Australian film industry. *International Journal of Doctoral*. 2011;(6):95-114. [doi: 10.28945/1429](https://doi.org/10.28945/1429).

Jones PD. *Prison-Based Animal Programs and Inmate Mental Health*. [PhD thesis]. California: California State University; 2018:8.

Jürgen Habermas, “Knowledge and human interests: a general perspective,” in *Knowledge and Human Interests* trans. by Jeremy J. Shapiro, (Boston: Beacon Press, 1971), pp. 301-17.

Kane TR, Joseph JM, Tedeschi JT. Perceived freedom, aggression and responsibility, and the assignment of punishment. *The Journal of Social Psychology*. 1997;103:257-263. [doi: 10.1080/00224545.1977.9713325](https://doi.org/10.1080/00224545.1977.9713325).

Kaplan L. Outward Bound: A treatment modality unexplored by the social work profession. *Child Welfare*. 1976;58(1):37-47.

Kara FM. *Serbest Zamanda Sıkılma Algısının Yaşam Kalitesi ve Evlilik Doyumu Üzerine Etkisinin Belirlenmesi*. (Doktora tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi; 2015:20.

Kara FM. Üniversite öğrencilerinde serbest zamanda sıkılma algısı alkol kullanma nedenlerinin belirleyicisi midir? *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 2018;23(1):35-42.

Karaküçük, Suat. *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*. Ankara: Gazi Kitabevi; c2008:47-48-76-80.

Kayıhan G, Ersöz G. Hipertansiyon ve egzersiz. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 2009;7(3):93-101.

Keating LE, Becker S, McCabe K, et al. Effects of a 12-week running programme in youth and adults with complex mood disorders. *Exercise Medicine*. 2018;4(1):1-7. [doi:10.1136/bmjsem-2017-000314](https://doi.org/10.1136/bmjsem-2017-000314).

Kelly JR. *Leisure*. 4th ed. New Jersey: Allyn and Bacon; c2012:19-21-26.

Kerlinger FN. *Foundations of Behavioral Research*. (3rd ed. San Diego, CA: Harcourt Brace; c1986:9.

Kethineni S, Falcone DN. Employment and ex-offenders in the United States: Effects of legal and extra legal factors. *Probation Journal*. 2007;54(1):36-51. [doi:10.1177/0264550507073325](https://doi.org/10.1177/0264550507073325).

Kılıç M. Serbest zaman etkinliklerinin (rekreasyonun) çocuk suçluluğunun önlenmesindeki işlevinin incelenmesi. 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Bildiri Kitabı-2 içinde; 25-27 Şubat 2011. İstanbul, TÜRKİYE. http://www.cocukvakfi.org.tr/wp-content/uploads/2018/10/I_Turkiye-Cocuk_Haklari_Kongresi.doc. Erişim Ocak 20, 2021.

Kır İ. yükseköğretim gençliğinin boş zaman etkinlikleri-KSÜ örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2007;17(2):307-328.

Kızmaz Z. Öğrenim düzeyi ve suç: Suç-okul ilişkisi üzerine sosyolojik bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2004;14(2):291-319.

Kızmaz Z. Sosyolojik suç kuramlarının suç olgusunu açıklama potansiyelleri üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 2005;29(2):149-174.

Kızmaz Z. Mükerrer suçlulukla ilintili değişkenler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2007;17(2):227-249.

Klein HK, Myers MD. A set of principles for conducting and evaluating interpretive field studies in information systems. *MIS Quarterly*. 1999;23(1):67-93.

Krčmárová B, Krčmár M, Schwarzová M, et al. The effects of 12-week progressive strength training on strength, functional capacity, metabolic biomarkers, and serum hormone concentrations in healthy older women: morning versus evening training. *The Journal of Biological and Medical Rhythm Research*. 2018;35(11):1490-1502.

Kocabıyık OO. Olgubilim ve gömülü kuram: Bazı özellikler açısından karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2016;1:55-66.

Koçyiğit M, Erdoğan M, Uyar M, Çınar M. Üniversite öğrencilerinin rekreatif etkinliklerle sosyalleşme düzeylerinin iletişim becerileri ve duygusal zekâları üzerine etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 2018;6(2):966-988. [doi: 10.19145/e-gifder.427422](https://doi.org/10.19145/e-gifder.427422).

Korkmaz A. Sosyo-ekonomik statü ve suç: Malatya’da suç ve suçluluk. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 2007;2:97-113.

Korstjens I, Moser A. Series: Practical guidance to qualitative research. Part 4: Trustworthiness and publishing. *European Journal of General Practice*. 2018;24(1):120-124. [doi: 10.1080/13814788.2017.1375092](https://doi.org/10.1080/13814788.2017.1375092).

Köse E, Yerlisu Lapa T, Günbayı İ. Mahkum bireylerin serbest zaman etkinliklerinden elde ettiği faydalar: Bir durum çalışması. 17. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı içinde; 13-16 Kasım, 2019. Antalya, TÜRKİYE. <http://burkonturizm.com/duyuru/burkon/82/SBK2019.pdf>. Erişim Ocak 20, 2021.

Köse E. Denetimli serbestlik yasasından yararlanan bireylerin serbest zaman fiziksel aktivite katılım engellerine ilişkin bir durum çalışması. Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresi Bildiri Kitabı içinde; 10-13 Mayıs, 2018. Bodrum, TÜRKİYE.

Köse E, Yerlisu-Lapa T. Denetimli serbestlik yasasından yararlanan bireylerin serbest zaman fiziksel aktivite kısıtlayıcılarına yönelik bir inceleme. *Spormetre*. 2018;16(2):119-137. [doi: 10.1501/Sporm_0000000360](https://doi.org/10.1501/Sporm_0000000360).

Köse, E, Yerlisu-Lapa T. The effect on the psychological perception of exercise in female inmates. *Journal of Human Sciences*. 2020;17(2):93-608. [doi: 10.14687/jhs.v17i2.5902](https://doi.org/10.14687/jhs.v17i2.5902).

Krefting L. Rigor in qualitative research: The assessment of trustworthiness. *American Journal of Occupational Therapy*. 1991;45:214-222. [doi:10.5014/ajot.45.3.214](https://doi.org/10.5014/ajot.45.3.214).

Kuhn TS. *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. Kuyaş N, çev. 8. baskı. İstanbul: Kırmızı Yayınları; 2008:16.

Kuo SY. Prison victimization among Taiwanese male inmates: an application of importation, deprivation, and routine activities theories. *Security Journal*. 2020;33:602–621. [doi:10.1057/s41284-019-00202-9](https://doi.org/10.1057/s41284-019-00202-9).

Küçük U, Usta G, Torpuş K. Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin iş bulma endişeleri ve umutsuzluk düzeyleri. *ACU Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2019;10(3):367-372. [doi:10.31067/0.2019.173](https://doi.org/10.31067/0.2019.173).

Küçüktopuzlu F. *Turizm ve Rekreasyon İlişkileri ve Konaklama İşletmelerine olan Etkileri*. [Doktora tezi]. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi; 1987:17.

Kümbetoğlu B. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. 6.baskı. İstanbul: Bağlam Yayıncılık; c2019:72-166.

Καραθάνου Ι, Διγγελίδης Ν. Young prisoners' attitudes towards exercise, smoking and their physical activity during leisure time. *Inquiries in Sport & Physical Education*. 2013;11(1):32-41.

Lacey AR. *A Dictionary of Philosophy*. 3th ed. London: Routledge & Kegan Paul; c1996:230.

Lagarrigue A, Ajana S, Capuron L, Féart C, Moisan MP. Obesity in French inmates: Gender differences and relationship with mood, eating behavior and physical activity. *PLoS One*. 2017;12(1):1-14. [doi: 10.1371/journal.pone.0170413](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0170413).

Landers DM, Landers DM. Socialization via interscholastic athletics: Its effect on delinquency. *Sociology of Education*. 1978;51(4):299-303.

Landis JR, Koch GG. The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics*. 1977;33(1):159-174.

Lanquar, Robert. *Turizm-Seyahat Sosyolojisi*. Kayır GÖ, çev. İstanbul: İletişim Yayınları; 1991:37.

Lather P. Fertile obsession: Validity after poststructuralism. *The Sociological Quarterly*. 1993;34(4):673-693.

Lawther, JD. *Sport Psychology*. New Jersey: Prentice Hall, Inc. Englewood Cliffs; c1972:18.

Leberman S. Voices behind the walls: Female offenders and experiential learning. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*. 2007;7:113–120. [doi: 10.1080/14729670701485832](https://doi.org/10.1080/14729670701485832).

LeCompte MD, Goetz JP. Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*. 1982;52(1):31-60. [doi:10.3102/00346543052001031](https://doi.org/10.3102/00346543052001031).

Lee RD. Prisoners' rights to recreation: quantity, quality, and other aspects. *Journal of Criminal Justice*. 1996;24(2):167-178. [doi: 10.1016/0047-2352\(95\)00063-1](https://doi.org/10.1016/0047-2352(95)00063-1).

Levers MJD. Philosophical paradigms, grounded theory, and perspectives on Emergence. *Sage Open*. 2013;3(4):1-6. [doi:10.1177/2158244013517243](https://doi.org/10.1177/2158244013517243).

Lincoln YS, Guba EG. *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage; c1985:316.

Lincoln YS, Guba EG. *The Constructivist Credo*. New York: Routledge; c2013:13-74-297.

Local and County Jails. Retrieved from <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/69175NCJRS.pdf>. Webpage title. Name of Website. URL. Published or Updated date. Accessed date.

Lyng S. Crime, edgework and corporeal transaction. *Theoretical Criminology*. 2004;8(3):359–375. [doi: 10.1177/1362480604044614](https://doi.org/10.1177/1362480604044614).

Madrigal R. Measuring the multidimensional nature of sporting event performance consumption. *Journal of Leisure Research*. 2006;38(3):267-292. [doi:10.1080/00222216.2006.11950079](https://doi.org/10.1080/00222216.2006.11950079).

Mannel R, Stynes D. A retrospective: The benefits. In: Driver BL, Brown PJ, Peterson GL, ed. *Benefits of Leisure*. PA: Venture: State Collage; 1991:461-473.

Mannell RC, Kleiber DA. *A Social Psychology of Leisure*. State College, PA: Venture Publish; c1997:55.

Mannocci A, Mipatrini D, D'Egidio V, et al. Health related quality of life and physical activity in prison: a multicenter observational study in Italy. *European Journal of Public Health*. 2018;28(3):570-576. [doi: 10.1093/eurpub/ckx183](https://doi.org/10.1093/eurpub/ckx183).

Marshall T, Simpson S, Stevens A. (2000). Healthcare in Prisons: A Health Care Needs Assessment. Department of Public Health and Epidemiology, Public Health Building, University of Birmingham. <https://insight.oxfordshire.gov.uk/cms/system/files/documents/Health%20care%20in%20prisons.pdf>. 2000. Accessed September 23, 2020.

Martin RE, Adamson S, Korchinski M, et al. Incarcerated women develop a nutrition and fitness program: Participatory research. *International Journal of Prisoner Health*. 2013;9(3): 142-150. [doi: 10.1108/ijph-03-2013-0015](https://doi.org/10.1108/ijph-03-2013-0015).

Martinsen EW. Physical activity and depression: Clinical experience. *Acta Psychiatrica Scandinavica*. 1994;89(377):23-27. [doi: 10.1111/j.1600-0447.1994.tb05797.x](https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1994.tb05797.x).

Maschi T, Bradley C, Ward K. *Forensic Social Work: Psychosocial and Legal Issues in Diverse Practice Settings*. New York: Springer Publishing Company; c2009:81.

Mastin L. The Basic of Philosophy. By Branch/Doctrine>Epistemology>Positivism. http://www.lukemastin.com/philosophy/branch_positivism.html. 2008. Accessed Januar, 01, 2019.

Maxwell JA. *Nitel Araştırma Tasarımı. Etkileşimli Bir Yaklaşım* 3. baskı. Çevikbaş M, ed. Ankara: Nobel Yayıncılık; c2018:124.

Mays NB, Pope CC. Qualitative research in health care, assessing quality in qualitative research. *British Medical Journal*. 2000;320:50-52. [doi: 10.1136/bmj.320.7226.50](https://doi.org/10.1136/bmj.320.7226.50).

McCall GE. Leisure today issues in correctional recreation. *Journal of Physical Education and Recreation*. 1981;52(4):27-58. [doi: 10.1080/00971170.1981.10629120](https://doi.org/10.1080/00971170.1981.10629120).

McCann TV, Clark E. Grounded theory in nursing research: Part 1-methodology. *Nurse Research*. 2003;11(2):7-18. [doi: 10.7748/nr2004.01.11.2.7.c5918](https://doi.org/10.7748/nr2004.01.11.2.7.c5918).

McGee R, Williams S, Howden-Chapman P, Martin J, Kawachi I. Participation in clubs and groups from childhood to adolescence and its effect on attachment and self-esteem. *Journal of Adolescence*. 2006;29:1-17. [doi: 10.1016/j.adolescence.2005.01.003](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.01.003).

McKay C. *The Psychological Benefits of Participation in Leisure Pursuits for Adolescents*. [Honors theses and Capstones]. University of New Hampshire; 2012:18.

McLean D, Hurd A. *Kraus' Recreation and Leisure in Modern Society*. London, UK: Jones & Bartlett Learning Publishers; c2015:35.

Meek R, Lewis G. The role of sport in promoting prisoner health. *International Journal of Prisoner Health*. 2012;8:117–130. [doi: 10.1108/17449201211284996](https://doi.org/10.1108/17449201211284996).

Meek R, Lewis G. The impact of a sports initiative for young men in prison: Staff and participant perspectives. *Journal of Sport and Social Issues*. 2014;38(2):95-113. [doi: 10.1177/0193723512472896](https://doi.org/10.1177/0193723512472896).

Meriam SB. *Nitel Araştırma*. Turan S, çev. Ankara: Nobel. 2013:1-14-29-30-77-86-87-88-132-168-200-201-203.

Mertanen K, Brunila K. Prison Break. Education of young adults in closed prisons—building a bridge from prison to civil society? *Education Inquiry*. 2018;9(2):155-171. [doi: 10.1080/20004508.2017.1380478](https://doi.org/10.1080/20004508.2017.1380478).

Merton RK. Social structure and anomie. *American Sociological Review*. 1938;3(5):672-688.

Meyer HD, Brightbill CK. *Community Recreation A Guide to its Organization*. 4th ed. USA: Prentice Hall; 1969:34.

Miles MB, Huberman AM. *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. 2nd ed. London: Sage Publication; 1994:58.

Mills JF, Kroner DG, Hemmati T. The measures of criminal attitudes and associates (MCAA): The prediction of general and violent recidivism. *Criminal Justice and Behavior*. 2004;31(6):717-733. doi: [10.1177/0093854804268755](https://doi.org/10.1177/0093854804268755).

Mills J, Bonner A, Francis K. The development of constructivist grounded theory. *International Journal of Qualitative Methods*. 2006;5(1):1-10. doi: [10.1177/160940690600500103](https://doi.org/10.1177/160940690600500103).

Mirzeoğlu N, Doğu G, Aşçı H, et al. *Spor Bilimlerine Giriş*. Ankara: Bağırğan Kitabevi; c2003:233-237.

Module for Prison Intervention: South Asia, United Nations Office on Drugs and Crime. https://www.unodc.org/pdf/india/publications/Prison_module.pdf. Published 2007. Accessed September 15, 2020.

Mojanoski C, Dimovska E. Conditions in the prisons in the republic of macedonia: Opportunities for resocialization or degradation. Presented at: International Scientific Conference: Researching Security: Approaches, Concepts and Policies; June 2-3, 2015. Ohrid, MACEDONIA. <http://eprints.uklo.edu.mk/220/1/Book%20of%20apstrakt%202015.pdf>. Accessed October 12, 2020.

Morva O. Chicago sosyoloji okulunun etnografik mirasını yeniden okumak: dijital etnografi çağında sembololik etkileşimcilik. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*. 2017;4(1):135-154. doi: [10.17572/mj2017.1.135154](https://doi.org/10.17572/mj2017.1.135154).

Moscoso-Sánchez D, Léséleuc ED, Rodríguez-Morcillo L, González-Fernández M, Pérez-Flores A, Muñoz-Sánchez V. Expected outcomes of sport practice for inmates: A comparison of perceptions of inmates and staff. *Revista de Psicología del Deporte*. 2017;26(1):37-48.

Mulhall A. In the field: Notes on observation in qualitative research. *Journal of Advanced Nursing*. 2003;41(3):306-313. doi:[10.1046/j.1365-2648.2003.02514.x](https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2003.02514.x).

Müftigil, Süleyman. *Dinlence ve Turizm İlişkisi*. Yarkan, Ş, ed. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını; c1993:63.

Myner J, Santman J, Cappelletty GG, Perimutter BF. Variables related to recidivism among juvenile offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 1998;42(1):65-80. doi: [10.1177/0306624X98421006](https://doi.org/10.1177/0306624X98421006).

Naidoo J, Wills J. *Developing Practice for Public Health and Health Promotion*. China: Elsevier Health Sciences. 2010:... <https://www.scribd.com/document/395129238/Public-Health-and-Health-Promotion-Practice-Jennie-Naidoo-Jane-Wills-MSc-Developing->

[Practice-for-Public-Health-and-Health-Promotion-Bailliere-Tind](#). Accessed September 17, 2020.

Nara K, Igarashi M. Relationship of prison lifestyle to blood pressure, serum lipids and obesity in women prisoners in Japan. *Industrial Health*. 1998;36(1):1-7. [doi: 10.2486/indhealth.36.1](#).

Nelson M, Specian VL, Tracy NC, DeMello JJ. The effects of moderate physical activity on offenders in a rehabilitative program. *Journal of Correctional Education*. 2006;57(4):276-285.

Neuman WL. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar II*. Özge S, çev. Ankara: Siyasal Kitabevi; 2016:659-669.

Nichols G. A consideration of why active participation in sport and leisure might reduce criminal behaviour. *Sport, Education and Society*. 1997;2(2):181-190. [doi:10.1080/1357332970020203](#).

Nichols G, Crow I. Measuring the impact of crime reduction interventions involving sports activities for young people. *The Howard Journal of Criminal Justice*. 2004;43(3):267-283. [doi: 10.1111/j.1468-2311.2004.00327.x](#).

Nilsson A. Living conditions, social exclusion and recidivism among prison inmates. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. 2003;4:57-83. [doi: 10.1080/14043850310005321](#).

Nurse J, Woodcock P, Ormsby J. Influence of environmental factors on mental health within prisons: focus group study. *British Medical Journal*. 2003;327(7413):480. [doi: 10.1136/bmj.327.7413.480](#).

Obadiora AH. The influence of sport participation on quality of life perceptions among inmates in Nigerian prisons. *Journal of Sport for Development*. 2016;4(6):36-43.

Obadiora AH, Obadiora AJ. Social interactional effect of participation in different sports by inmates of ILESIA prison in OSUN State of Nigeria. *International Journal of Physical Education, Sports and Health*. 2018;5(3):30-34.

Obinna V, Owei O, Ayodele A, Okwakpam I. Patterns and determinants of recreational behaviour IN Port Harcourt, Rivers State, Nigeria. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*. 2009;3(12):150-165.

Ogden J, Evans C. The problem with weighing: effects on mood, self-esteem and body image. *International Journal of Obesity and Related Metabolic Disorders: Journal of the International Association for the Study of Obesity*. 1996;20(3):272-277.

O'Hanlon JF. Practical consequences and a theory. *Acta Psychologica*. 1981;49(1):53-82. [doi:10.1016/0001-6918\(81\)90033-0](https://doi.org/10.1016/0001-6918(81)90033-0).

Olgun N, Yalın H, Demir HG. Diyabetle mücadelede diyabet risklerinin belirlenmesi ve tanılama. *Turkish Family Physician*. 2011;2(2):41-49.

Orlikowski WJ, Baroudi JJ. Studying information technology in organizations: Research approaches and assumptions. *Information Systems Research*. 1991;2(1):1-28. [doi: 10.1287/isre.2.1.1](https://doi.org/10.1287/isre.2.1.1).

Ozankaya, Özer. (1980). *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları; c1980:27.

Ozano KA. *The Role of Physical Education, Sport and Exercise in a Female Prison*. [PhD thesis]. UK: University of Chester; 2008:16.

Öğüt EE, Yenel İF, Kocamaz S. Spor federasyonlarındaki gönüllülerin katılım nedenleri ve kazanımları: ciddi boş zaman teorisine göre bir değerlendirme. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*. 2013;4(1):48-76.

Öncü F, Sercan M, Ger C, Bilici R, Ural C, Uygur N. Sosyoekonomik etmenlerin ve sosyodemografik özelliklerin psikotik olguların suç işlemede etkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 2007;18(1):4-12.

Özalp H, Algu C. Mahkûm ve mahkûm olmayan 60 yaş üzeri erkeklerde denge ve fiziksel performansın karşılaştırılması. *Fizyoterapi Rehabilitasyon*. 2013;24(1):47-53.

Özdemir M. Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2010;11(1):323-343.

Pantelis K. The attitudes of prisoners regarding to physical activities and sports. *Journal of Physical Education and Sport*. 2014;14(4):569-575. [doi: 10.7752/jpes.2014.04088](https://doi.org/10.7752/jpes.2014.04088).

Parker A, Meek R, Lewis G. Sport in a youth prison: male young offenders' experiences of a sporting intervention, *Journal of Youth Studies*. 2014;17(3):381-396. [doi:10.1080/13676261.2013.830699](https://doi.org/10.1080/13676261.2013.830699).

Parr MG, Lashua BD. What is leisure? The perceptions of recreation practitioners and others. *Leisure Sciences*. 2004;26(1):1-17. [doi: 10.1080/01490400490272512](https://doi.org/10.1080/01490400490272512).

Parry DC, Shaw SM. The role of leisure in women's experience of menopause and mid-life. *Leisure Science*. 1999;21(3):205-218. [doi: 10.1080/014904099273101](https://doi.org/10.1080/014904099273101).

Parsons T, Bales RF. *Family, Socialization and Interaction Process*. London: Routledge; 2002:

Patterson I, Pegg S, Dobson-Patterson R. Exploring the links between leisure boredom and alcohol use among youth in rural and urban areas of Australia. *Journal of Park and Recreation Administration*. 2000;8(3):53–75.

Patton MQ. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Bütün M, Demir SB, çev. Ankara: Pegem Akademi; 2014:159-365.

Pearson QM. A leisure counseling model for addicted persons. *Journal of Career Development*. 1992;19(1):13-24. [doi:10.1177/089484539201900102](https://doi.org/10.1177/089484539201900102).

Pedlar A, Yuen F, Fortune D. Incarcerated women and leisure: Making good girls out of bad? *Therapeutic Recreation Journal*. 2008;42(1):24–36.

Pellegrini AD, Davis PD. Relations between children's playground and classroom behaviour. *British Journal of Educational Psychology*. 1993;63(1):88–95. [doi: 10.1111/j.2044-8279.1993.tb01043.x](https://doi.org/10.1111/j.2044-8279.1993.tb01043.x).

Pérez-Moreno F, Cámara-Sánchez M, Tremblay JF, Riera-Rubio VJ, Gil-Paisán L, Lucia A. Benefits of exercise training in Spanish prison inmates. *International Journal of Sports Medicine*. 2007;28(12):1046-52. [doi: 10.1055/s-2007-965129](https://doi.org/10.1055/s-2007-965129).

Piskunova I. Multiplication and integration of leisure functions: recreation, continuous education and cross-ethnic relations. *World Leisure Journal*. 2009;51(4):268-274.

Pham, K. H. *Outcomes of a Recreation Therapy Yoga Meditation Intervention on Prison Inmates Spiritual Well-Being*. [Master thesis]. California: San José State University; 2013:67.

Picca, Georges. *Kriminoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları; 1995:7.

Polson, G. State budget shortfalls impact correctional recreation; The view from both sides. Presented at: National Correctional Recreation Association 35th Annual Conference; 13-17 March, 2002. Nebraska, Omaha, USA. <http://www.strenghtech.com/correct/white/budgets/papers/ncra2002p.pdf>. Accessed October 2, 2020.

Pratt TC, Godsey TW. Social support, inequality and homicide: a cross-national test of an integrated theoretical model. *Criminology*. 2003;41(3):611-644. [doi: 10.1111/j.1745-9125.2003.tb00999.x](https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2003.tb00999.x).

Psychou D, Kokaridas D, Koulouris N, Theodorakis Y, Krommidas C. The effect of exercise on improving quality of life and self-esteem of inmates in Greek prisons. *Journal of Human Sport & Exercise*. 2019;14(2):374-384. [doi:10.14198/jhse.2019.142.10](https://doi.org/10.14198/jhse.2019.142.10).

Punch KF. *Sosyal Araştırmalara Giriş*. 4. baskı. Bayrak D, Arslan HB, Akyüz Z, ev. Ankara: Siyasal Kitabevi; 2016:156-157-203-197-199

Purdy DA, Richard SF. Sport and juvenile delinquency: An examination and assessment of four major theories. *Journal of Sport Behavior*. 2003;6(4):179-193.

P  ll  m E, Algun ZC. Kadın mahk  mlarda yaşam kalitesi ve dengenin değerlendirilmesi. *Fizyoterapi Rehabilitasyon*. 2012;23(3):119-124.

Reducing Re-Offending by Ex-Prisoners. Office of the Deputy Prime Minister. <https://www.bristol.ac.uk/poverty/downloads/keyofficialdocuments/Reducing%20Reoffending.pdf>. Published 2002. Accessed September 15, 2020.

Rojek, Chris. *Leisure and Culture*. New York: Palgrave; 2000:107.

Rouleau AM. Rethinking incarcerated women's leisure as subjected to coercive and normative prison missions. *Front Sports Act Living*. 2020;2:1-8. [doi: 10.3389/fspor.2020.588775/full](https://doi.org/10.3389/fspor.2020.588775/full).

Rubin KH. Early play theories re-visited: Contributions to contempoary resarch and theory. *Contributions to Human Development*. 1982;6:4–14. [doi: 10.1159/000407155](https://doi.org/10.1159/000407155).

Russell RV. *Pastimes: The Context of Contemporary Leisure*. 6th ed. Urbana: Sagamore Publishing; 2017:18.

Sağlam M, Boşnak-G     M,   nce D  , Savcı S, Arıkan H. *Hipertansiyon ve Egzersiz*. Ankara: Klass Matbaacılık; 2008:10-12.

Sarantakos, Sotirios. (2005). *Social Research*. Hampshire: Palgrave Macmillan; 2005:166.

Saruç, S. *Kadın H  k  ml  ler: Cezaevi Yaşantısı ve Tahliye Sonrası Gereksinimler*. [Doktora tezi]. Ankara: Hacettepe   niversitesi; 2013:46-47-49-110-84-85-83-62-137-132.

Schafer WS. Some social sources and consequences of interscholastic athletics: the case of participation and delinquency. *International Review of Sport Sociology*. 1969;4(1):63-81. [doi: 10.1177/101269026900400104](https://doi.org/10.1177/101269026900400104).

Schmid D, Steindorf K, Leitzmann M. Epidemiologic studies of physical activity and primary prevention of cancer. *Deutsche Zeitschrift f  r Sportmedizin*. 2010;65(1):5-10. [doi:10.5960/dzsm.2012.076](https://doi.org/10.5960/dzsm.2012.076).

Schwarzenegger A, Chrisman M, Coleman R. (2020, Eyl  l 8). The Health and Social Benefits of Recreation. State of California Resources Agency.

https://www.nps.gov/goga/learn/management/upload/1536_ca-health_benefits_081505-2.pdf. 2005 Accessed September 2, 2020.

Scwandt, Thomas A. *Qualitative Inquiry*. London: Sage Publication; 1997:16.

Segrave JO. Delinquency and Athletics: Reviewand formulation. *Journal of Sport and Exercise Psychology*. 1980;2(2):82-89. [doi: 10.1123/jsp.2.2.82](https://doi.org/10.1123/jsp.2.2.82).

Segrave JO, Hastad DN. Delinquent behavior and interscholastic athletic participation. *Journal of Sport Behavior*. 1982;5(2):12-17.

Segrave J, Moreau C, Hastad DN. An investigation into the relationship between ice hockey participation and delinquency. *Sociology of Sport Journal*. 1985;2(4):281-298. [doi: 10.1123/ssj.2.4.281](https://doi.org/10.1123/ssj.2.4.281).

Seidman, I. *Interviewing as Qualitative research: A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences*. 3rd ed. New York: Teachers College Press; 2006:9.

Şekir U. Diyabet ve fiziksel aktivite. *Türkiye Klinikleri Sports Medicine-Special Topics*. 2015;1(1):24-31.

Şenol D. *Sembolik Etkileşim*. 2. baskı. İstanbul: Net Kitaplık Yayıncılık; 2017:110.

Sevil T, Şimşek KY, Katırcı H, Çelik VO, Çeliksoy MA. *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını; 2012:14-16.

Shenton AK. Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information*. 2004;22(2):63-75. [doi: 10.3233/EFI-2004-22201](https://doi.org/10.3233/EFI-2004-22201).

Shivers JS, DeLisle LJ. *The Story of Leisure: Context, Concepts and Current Controversy*. Australia: Human Kinetics Publishers; 1997:98-100.

Simmons D. Recreation. In: Jafari J, ed. *Encyclopedia of Tourism*. New York: Routledge; 2000:489-490.

Slater J, Groves DL, Lengfelder J. Correctional recreation and its impact: Self-esteem components of prison inmates. *Psychology: A Journal of Human Behavior*. 1992;29(3-4):27-39.

Soytürk, S. *Hükümlü Ve Tutukluların Sosyal Hizmet Gereksinimlerinin Değerlendirilmesi: Karaman M Tipi Kapalı-Açık Cezaevi Örneği*. [Doktora Tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2013:37-31-32-61-81-127-121-123-103-104.

Soyuer F, Saraç H. Diyabetli çocuk ve egzersiz. *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi*. 2014;16(1):66-69.

Spruill TM. Chronic psychosocial stress and hypertension. *Current Hypertension Reports*. 2010; 12(1):10–16. [doi: 10.1007/s11906-009-0084-8](https://doi.org/10.1007/s11906-009-0084-8).

Speckman R. Recreation in prison-a panacea? *Journal of Physical Education and Recreation*. 1981;52(4):46-47. [doi: 10.1080/00971170.1981.10629127](https://doi.org/10.1080/00971170.1981.10629127).

Star SL. Living grounded theory: Cognitive and emotional forms of pragmatism. In: Bryant A, Charmaz K, ed. *The SAGE Handbook of Grounded Theory: Paperback Edition*. London: Sage Publication; 2007:75-94.

Stebbins RA. Choice and experiential definitions of leisure. *Leisure Sciences*. 2005;27(4):349-352. [doi: 10.1080/01490400590962470](https://doi.org/10.1080/01490400590962470).

Stephan Y, Sutin AR, Terracciano A. Physical activity and personality development across adulthood and old age: Evidence from two longitudinal studies. *Journal of Research in Personality*. 2014;49:1–7. [doi: 10.1016/j.jrp.2013.12.003](https://doi.org/10.1016/j.jrp.2013.12.003).

Strauss AL, Corbin J. *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory*. London: Sage Publications; c1992:6.

Strauss A, Corbin J. Grounded theory methodology: An overview. In: Denzin K, Lincoln YS, ed. *Handbook of Qualitative Research*. CA: Sage, Thousand Oaks; 1990:273-285.

Strauss A, Corbin J. Basic of qualitative research: Techniques and prosedures fpr developing grounded theory. CA: Sage, Thousand Oaks; 1998:7.

Ströhle A, Höfler M, Pfister H, et al. Physical activity and prevalence and incidence of mental disorders in adolescents and young adults. *Psychological Medicine*. 2007;37(11):1657-1666. [doi: 10.1017/S003329170700089X](https://doi.org/10.1017/S003329170700089X).

Sugden J, Yiannakis A. Sport and juvenile delinquency: A theoretical base. *Journal of Sport and Social Issues*. 1982;6(1):22-30. [doi: 10.1177/019372358200600103](https://doi.org/10.1177/019372358200600103).

Sun F, Norman LJ, While AE. Physical activity in older people: A systematic review. *BMC Public Health*. 2013;13:449. [doi: 10.1186/1471-2458-13-449](https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-449).

Swanson JW, Swartz MS, Essock SM, et al. The socialenvironmental context of violent behavior in persons treated for severe. *American Journal of Public Health*. 2002;92(9):1523–1531. [doi: 10.2105/ajph.92.9.1523](https://doi.org/10.2105/ajph.92.9.1523).

Taber TD. Triangulating job attitudes with interpretive and positivist measurement methods. *Personel Psychology*. 1991;44(3):577-600. [doi:10.1111/j.1744-6570.1991.tb02404.x](https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1991.tb02404.x).

Terracciano A, Schrack JA, Sutin AR, Chan W, Simonsick EM, Ferrucci L. Personality, metabolic rate and aerobic capacity. *PLoS ONE*. 2013;8(1):e54746. [doi: 10.1371/journal.pone.0054746](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0054746).

Terzioğlu EA, Yazıcı M. Üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme anlayış ve alışkanlıkları (Atatürk Üniversitesi Örneği). *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2003; 5(2):1-31.

Tezcan M. *Boş Zamanları Değerlendirme Sosyolojisi*. Ankara: Erek Ofset; c1994:27.

Tezcan, N. *Rekreasyon Etkinliklerinin Çalışanların Performansları üzerine Etkilerinin İncelenmesi: (Kocaeli Trakya Birlik)*. [Yüksek lisans tezi]. Kocaeli: Sakarya Üniversitesi; 2007:39.

Thompson HA. *Blood in the water, 'a gripping account of the Attica prison uprising*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2016/08/19/books/blood-in-the-water-a-gripping-account-of-the-attica-prison-uprising.html>. Published 2016. Accessed July 19, 2019.

Topses MD. Mükerrer suçluların sosyo-kültürel özellikleri: Çanakkale E tipi kapalı ceza infaz kurumu örneği. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 2013;(18):257-287.

Torkildsen, George. *Leisure and Recreation Management*. London: Routledge; c2005:46-49-73.

Tripodi SJ, Bledsoe SE, Kim JS, Bender K. Effects of correctional basedpPrograms for female inmates: A systematic review. *Research on Social Work Practice*. 2011;21(1):15-31. [doi: 10.1177/1049731509352337](https://doi.org/10.1177/1049731509352337).

Trueman CN. The History Learning Site. Anti Positivism. <https://www.historylearningsite.co.uk/sociology/research-methods-in-sociology/%20anti-positivism/>. Published 2015. Accessed Januar 22, 2019.

Turner JR. Grounded theory building for the workplace. *Performance Improvement*. 2014;53(3):31-38. [doi:10.1002/pfi.21401](https://doi.org/10.1002/pfi.21401).

Türkseven E, Öner C, Çetin H, Şimşek EE. Yaşlı bireylerde algılanan sosyal destek ile yaşam doyumu ilişkisi: bir saha çalışması. *Avrasya Aile Hekimliği Dergisi*. 2020; 9(1):51-6. [doi: 10.33880/ejfm.2020090107](https://doi.org/10.33880/ejfm.2020090107).

Tweed A, Charmaz K. Grounded theory methods for mental health practitioners. In: Thompson A, Harper D. ed. *Grounded Theory Methods for Mental Health Practitioners*. London: John Wiley & Sons; 2012:131-164.

Urquhart C. An encounter with grounded theory - or reinforcing old Prejudices? A brief reply to Bryant. *The Journal of Information Technology Theory and Application*. 2002;4(3):43-54.

Urquhart, C. *Nitel Araştırmalar için Temellendirilmiş Kuram Uygulama Rehberi*. Ünlü Z, Külekçi E, çev. Ankara: Anı Yayıncılık.; 2018:12-22-23-24-25-26-37-55-57-67-69-71-128-135-211-212-213.

Urquhart C, Lehmann H, Myers MD. Putting the ‘theory’ back into grounded theory: Guidelines for grounded theory studies in information systems. *Information Systems Journal*. 2010;20:357–381. [doi: 10.1111/j.1365-2575.2009.00328.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2575.2009.00328.x).

Usta İ, Öztürk H. Denetimli serbestlik. *Ceza Hukuku Dergisi*. 2010;13:7-46.

Üney R, Erim BR. Kapalı cezaevindeki kalan erkek mahkumlarda düzenli fiziksel egzersizin şiddet davranışı, stresle baş etme ve özgüven üzerine etkileri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 2019;20(6):619-626. [doi:10.5455/apd.29009](https://doi.org/10.5455/apd.29009).

Ünlü Z. Uygulamalı dilbilim araştırmalarında temellendirilmiş kuram metodu. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*. 2018;35(2):51-66.

Vacca JS. Educated Prisoners are likely to return prison. *Journal of Correctional Education*. 2004;55(4):297-305.

Vaiciulis V, Kavaliauskas S, Radisauskas R. Inmates’ physical activity as part of the health ecology. *Central European Journal of Medicine*. 2011;6(5):679-684. [doi: 10.2478/s11536-011-0060-y](https://doi.org/10.2478/s11536-011-0060-y).

Velioglu, Perihan. *Hemşirelikte kavram ve kuramlar* (2.Baskı). İstanbul: Esen Ofset; 2012:45.

Vuk, M. *Inmate Time Utilization and Well-Being* [PhD thesis]. South Carolina: University of South Carolina; 2017:3.

Wagner M, McBride RE, Crouse SF. The effects of weight-training exercise on aggression variables in adult male inmates. *The Prison Journal*. 1999;79(1):72-89. [doi:10.1177/0032885599079001005](https://doi.org/10.1177/0032885599079001005).

Walker D, Myrick F. Grounded theory: An exploration of process and procedure. *Qualitative Health Research*. 2006;16:547-559. [doi: 10.1177/1049732305285972](https://doi.org/10.1177/1049732305285972).

Wang WC. Exploring the relationship among free-time management, leisure boredom, and internet addiction in undergraduates in Taiwan. *Psychological Reports*. 2019;122(5):1651-1665. [doi: 10.1177/0033294118789034](https://doi.org/10.1177/0033294118789034).

Wankel LM, Berger BG. The personal and social benefits of sport and social benefits of sport and physical activity. *Journal of Leisure Research*. 1999;22(2):167-182. [doi: 10.1080/00222216.1990.11969823](https://doi.org/10.1080/00222216.1990.11969823).

Wiener C. Making teams work in conducting grounded theory. In: Bryant A, Charmaz K, ed. *The SAGE Handbook of Grounded Theory*. London: Sage. 2007:293-310.

Wilkinson DJ, Caulfield LS. The perceived benefits of an arts project for health and wellbeing of older offenders. *Europe's Journal of Psychology*. 2017;13(1):16-27. [doi: 10.5964/ejop.v13i1.1207](https://doi.org/10.5964/ejop.v13i1.1207).

Williams DJ, Walker GJ, Streaton WB. Correctional recreation on death row: Should pardon be granted? *Journal of Offender Rehabilitation*. 2005;42(2):49-67. [doi:10.1300/J076v42n02_04](https://doi.org/10.1300/J076v42n02_04).

Williamson D, Dewey A, Steinberg H. Mood change through physical exercise in nine-to-ten-year-old children. *Journal of Women's Health & Gender-Based Medicine*. 2001;10(4):363-370. [doi: 10.2466/pms.2001.93.1.311](https://doi.org/10.2466/pms.2001.93.1.311).

Witt PA, Ellis D. Development of a short form to assess perceived freedom in leisure. *Journal of Leisure Research*. 1985;17(3):225-233. [doi: 10.1080/00222216.1985.11969632](https://doi.org/10.1080/00222216.1985.11969632).

Wyshak G. Women's college physical activity and self-reports of physician-diagnosed depression and of current symptoms of psychiatric distress. *Journal of Women's Health & Gender-Based Medicine*. 2001;10(4):363-370. [doi: 10.1089/152460901750269689](https://doi.org/10.1089/152460901750269689).

Yağmur Y, İçigen ET. Üniversite öğrencilerinin sosyalleşme süreci ve rekreasyon faaliyetlerinin incelenmesi üzerine bir çalışma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. 2016;27(2):227-242. [doi: 10.17123/atad.vol27iss20007](https://doi.org/10.17123/atad.vol27iss20007).

Yaman E, Peker A. Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2012;11(3):819-833.

Yargı Kararları. Yargı Kararları Yargıtay ve Danıştay İçtihatları. Cezaevi Tür ve Tipleri ve Özellikleri. <https://www.yargikararlari.net/cezaevi-tur-tipleri-ozellikleri/>. Erişim 16 Ekim, 2020.

Yaylalı Ç, Konuk M. Kapalı cezaevlerinde mahkumların el sanatı etkinlikleri ve pozitif değerlendirme sonuçları. *5th International Vocational Schools Symposium* içinde; 18-20 Mayıs 2016. Prizren, KOSOVA. https://www.researchgate.net/profile/Okan_Yeler/publication/310803341_EXAMINING_THE_SENSE_OF_LANDSCAPE_DESIGN_IN_THE_GARDENS_OF_VOCATIONAL_SCHOOLS_MODELLING_THE_REFLECTIONS_ON_THE_APPLICATION_O

[F THESE CHANGES WITH THE EXAMPLE OF ERCIS VOCATIONAL SCHOOL/links/5838521808aef00f3bfa215c/EXAMINING-THE-SENSE-OF-LANDSCAPE-DESIGN-IN-THE-GARDENS-OF-VOCATIONAL-SCHOOLS-MODELLING-THE-REFLECTIONS-ON-THE-APPLICATION-OF-THESE-CHANGES-WITH-THE-EXAMPLE-OF-ERCIS-VOCATIONAL-SCHOOL.pdf](https://www.researchgate.net/publication/3538521808aef00f3bfa215c/EXAMINING-THE-SENSE-OF-LANDSCAPE-DESIGN-IN-THE-GARDENS-OF-VOCATIONAL-SCHOOLS-MODELLING-THE-REFLECTIONS-ON-THE-APPLICATION-OF-THESE-CHANGES-WITH-THE-EXAMPLE-OF-ERCIS-VOCATIONAL-SCHOOL.pdf) Erişim Ocak 20, 2021.

Yazıcı, M. *Üniversite Öğrencilerinin Bos Zamanlarını Değerlendirme Anlayış ve Alışkanlıkları üzerine Karşılaştırmalı bir Araştırma (Atatürk Üniversitesi Örneği)*. [Doktora tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi; 1998:7.

Yen MK. An exploratory investigation on the leisure participation and leisure constraints among students at normal university/ teachers college in Taiwan. *Bulletin of Civic and Moral Education*. 1997;6:319-382.

Yıldırım A, Şimşek H. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. genişletilmiş 9.baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık; 2013:45-131-290-291-292-296-293.

Yin Robert K. *Durum Çalışması Araştırması Uygulamaları*. Günbayı İ, çev. Ankara: Nobel Yayınları; c2017:18-29.

Zhong WH. The study of the teenagers' opinion and cognizance toward. *The Educational Journal of National Kaohsiung Normal University*. 1992;11:107-143.

Ziervogel CF, Ahmed N, Flisher A, Robertson B. Alcohol misuse in South African male adolescents: A qualitative investigation. *Quarterly of Community Health Education*, 1997;17(1):25-41. [doi: 10.2190/43AD-41TW-V20W-71QB](https://doi.org/10.2190/43AD-41TW-V20W-71QB).

EKLER

EK 1- KATILIMCILARA İLİŞKİN BİLGİLER

- Oğuz 39 yaşında. Ortaöğretim mezunu ve çocukluğu boyunca köyde büyümüştür. Evli ve çocukludur. Çocuğu yetişkin olduğu için bakıma muhtaç değildir. Daha önce hem tutuklanmış hem de hüküm giymiştir. Cezaevine toplamda sekiz kez girmiştir. 8 suçun toplamında 25 yıl 10 ay ceza almıştır. Cezaevinden çıkmasına 10 ayı var. Karışmış olduğu birden fazla suç türü bulunmaktadır. Bu suçları yaralama, fiziksel saldırı ve cinsel suçlar olarak ifade etmektedir. Ailesi tarafından para almadığını, hapishanede çalıştığı atölye çalışmalarından bir miktar para kazandığını ifade etmektedir ve aylık gelirinin yaklaşık olarak 200 TL olduğunu belirtmektedir. Cezaevi yönetimi tarafından hazırlanan rekreatif amaçlı, kurs, etkinlik, atölye çalışmalarına aktif olarak katılmaktadır. Bu zamana katılmış olduğu eğlence amaçlı sinema ve tiyatro gösterimleri olduğunu bunun dışına her yıl düzenlenen futbol müsabakasına katıldığını ve şu anda da mobilyacılık atölyesine düzenli olarak gittiğini ifade etmektedir. Hapishaneye girmeden önce motosiklet tamiri yaptığını ve hayatını bu işten elde ettiği para ile kazandığını ifade etmektedir. Bu nedenle elinin marangozhaneye yatkın olabileceğini düşünmektedir. Oğuz en sevdiği rekreatif aktiviteleri/etkinlikleri sırası ile marangozluk atölyesi, kitap okuma ve voleybol şeklinde sıralamaktadır.
- Burak 42 yaşındadır. Eğitim durumunu lise mezunu olarak ifade etmiştir. Evli ve çocukludur. Çocuğu yetişkin olmadığı için eşinin bakımı altındadır. Daha önce hiçbir şekilde hüküm giymediği ve tutuklanmadığı ve cezaevine ilk kez girdiği tespit edilmiştir. İşlediği suç türünün cinayet olması nedeniyle 30 yıla mahkum edilmiş ve bu cezanın 17 yılını yatmıştır. Hapishaneye girmeden önce ticaretle uğraştığını dile getirmiştir. Bu nedenle maddi durumunun iyi olduğu, ailesi ve iş yerinden belirli bir gelir elde ettiğini ve bu gelirin aylık 3000 TL'nin üzerinde olduğunu ifade etmektedir. Cezaevi yönetimi tarafından düzenlenen aktivite/etkinliklere düzenli olarak katılmaktadır. Bu zamana kadar İngilizce kursu, kuran kursu, diksiyon eğitimi, hijyen gibi eğitim amaçlı seminer ve

kurslara, arıcılık, balıkçılık gibi mesleki eğitim kurslarına, spor aktivitelerine (badminton), terzi, marangoz, çini gibi atölye çalışmalarına katılmıştır. Çini atölyesi en sevdiği rekreatif etkinliktir ve çini atölyesinin kurulmasında aktif olarak rol üstlenmiştir. Bunun dışında kuran kursunun kendisi için manevi bir huzur sağladığını, sportif etkinlikler içinde ise badmintonun en eğlenceli aktivite olduğunu ifade etmektedir. Şu anda çini atölyesinin şefi olarak atölye çalışmalarına devam etmektedir.

- Utku, 27 yaşında evli ve iki çocuk sahibidir. Çocukları küçük yaşta olup dışarıda anneleri ile birlikte yaşamaktadır. Lise mezundur ve birden fazla suça karışmıştır. Daha önce hem tutuklanmış hem de hüküm giymiştir. İşlediği suçla birlikte toplamda 11 kez cezaevinde yatmıştır. İşlediği son suç, adam öldürmeye teşebbüs etme ve adam öldürmedir. Toplamda 23 yıl ceza almış olup bu cezanın 9 yılını yatmıştır. Aylık gelirin düşük olduğunu, nadir zamanlarda atölye çalışmalarından para aldığını ifade etmektedir. Bu zamana kadar ağırlıklı olarak atölye çalışmaları (marangoz, çini) kurslar (bilgisayar) ve spor aktivitelerine (futbol, voleybol) katılmış ve futbolun en sevdiği aktivite olduğu dile getirmiştir.
- Bora, 36 yaşında büyük şehirde doğmuş ve büyümüştür. İlkokulda okurken eğitim hayatına son verdiği için mezun olamamıştır ancak okur-yazarlığı bulunmaktadır. Evlidir, çocukları vardır ve çocuklarına eşî bakmaktadır. Cezaevindeki durumu hükümlüdür ancak daha önce hiçbir suça karışmamış, tutuklanmamış ya da hüküm giymemiştir. Karısı ile reşit olmayan yaşta evlenmesi nedeniyle cinsel suçlardan yargılanmış ve 10 sene 10 ay cezaya çarptırılmıştır. Kalan ceza süresi 9.5 yıldır. Ailesinin durumunun iyi olması nedeniyle hapisanedeki gelirin 1000-2000 TL arasında yer aldığını ifade etmekte, hapisane ortamını gurbette çalışmak gibi tanımlamaktadır. Cezaevi yönetimi tarafından hazırlanan aktivite/ etkinlik, kurs ve atölye çalışmalarına katılmaktadır. Bu zamana kadar su ürünleri ve hijyen eğitimi almıştır. Futbol en sevdiği spor aktivitesidir ve marangozluk atölyesine düzenli olarak gitmektedir.

- Metin, 36 yaşındadır. Bekardır, daha önce evlenmemiştir ve çocuk sahibi değildir. Hiç eğitim almadığı için okur-yazar değildir. Daha önce herhangi bir suç işlemediği, ilk kez hapis cezası aldığı tespit edilmiştir. Cinsel suçlardan hüküm giymiş olan Metin toplamda 10 yıl 10 ay ceza almış ve bu cezanın yaklaşık olarak 4 yılını tamamlamıştır. Aylık yaklaşık olarak 200 TL bir geri olduğunu ifade etmektedir. Cezaevi yönetimi tarafından hazırlanan çini atölyesine düzenli olarak katılmakta ve gelirinin büyük bir kısmını bu atölye çalışmasından elde etmektedir. Bunun dışında koğuş içerisindeki arkadaşları ile voleybol oynadığını ama en sevdiği etkinliğin çini atölyesi olduğunu ifade etmektedir.
- Ali, başka bir ülkede doğmuş 39 yaşında bir mahkumdur. Daha önce evlenmiş ve boşanmıştır. Eşi ile boşandığı için çocuğuna kendi ailesinin baktığını ifade etmektedir. Lise mezunudur ve daha önce birçok suçtan hem tutuklanmış hem de hüküm giymiştir. Son suçu dahil olmak üzere toplam 8 kez cezaevine girdiği, fiziksel saldırı, adam kaçırma, adam yaralama, özgürlüğünden alı koyma, gasp ve cinsel saldırı suçları nedeniyle toplam 19 yıl cezaya çarptırıldığını beyan etmiştir. Bu cezanın 9 yılını yatmıştır. Ali, gelir durumunun kötü olduğunu aylık kazancının hapisanedeki kişisel ihtiyaçlarını karşılamaya anca yettiğini ifade etmektedir. Düzenli olarak rekreatif etkinliklere katılmaktadır. Bu etkinliklerin ağırlıklı olarak ahşap ve el işlerinin yapıldığı hobi atölyeleri, bakır işçiliği ve çini atölyeleri olduğu, bunun dışında bilgisayar kursuna katıldığını ve spor aktivitesi olarak düzenli futbol ve voleybol oynadığını dile getirmektedir. Tüm bu aktiviteler içerisinde en fazla sevdiği aktivite ise sırası ile futbol, hobi atölyesi ve voleyboldur.
- Furkan, 36 yaşındadır. Orta-öğretim mezunudur. Evlenmiş ve boşanmıştır ve çocuğu bulunmaktadır. Çocuğu eşi ile yaşamaktadır. Daha önce bir kez hüküm giymiş bir kez de tutuklanmıştır. Cezaevine işlediği suç ile toplam iki kez girmiş ve cinayet suçu nedeniyle 30 yıl cezaya mahkum edilmiştir. 19 yıl daha ceza süresi bulunmaktadır. Aylık gelirinin ortalama 150 TL olduğunu ve bu kazancı atölye çalışmalarından elde ettiğini ifade etmektedir. Bunun dışında cezaevi yönetiminin katılmış olduğu rekreatif etkinliklere de katılmaktadır. 11 yıllık mahkumiyet

süresi boyunca berber, mobilya ve bilgisayar kurslarına katılmış bir de voleybol ve futbol gibi spor aktivitelerine dahil olmuştur. En çok sevdiği serbest zaman aktivite/etkinlikler sırası ile futbol, voleybol ve bilgisayardır.

- Mehmet, 20 yaşında bekar bir mahkumdur. Hayatında hiç evlenmemiş ve çocuğu olmamıştır. Cinsel suçlardan ilk kez hüküm giymiş daha öncesinde hiçbir suça karışmadığı tespit edilmiştir. Toplamda 3 yıl 7 ay ceza yemiş olan Mehmet, bu cezasının 4 ayını geçirmiştir. Ailesinin desteği ve atölyede kazanmış olduğu para ile toplamda aylık 600 TL geliri olduğunu ifade etmektedir. Hapishaneye girmiş olduğu günden beri çini atölyesinde çalışmaktadır.
- Veli,42 yaşında üniversite mezunudur. Eşinden boşanmış olan Veli'in çocuğu bulunmakta ve çocuğuna eşi bakmaktadır. Cezası henüz kesinleşmediği için hükümlüdür. Eşine karşı işlediği fiziksel saldırı ve cinsel suçlar nedeniyle iki kez tutuklanmış ve 17 yıl cezaya çarptırılmıştır. Bu cezanın henüz 1.5 yılını geçirmiştir. Hapishaneye girmeden önce müzik öğretmenliği yaptığını, müzisyen olduğunu belirtmiştir. Ailesinden herhangi bir maddi yardım almadığını ve atölyeden elde ettiği 200 TL'lik kazanç ile hapishane hayatını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Farklı hapishanelerde bulunmuş ve farklı serbest zaman etkinliklerine katılmıştır. Önceki bulunduğu hapishanede bağlama kursuna gittiği, sinema ve tiyatro etkinliklerine katıldığını ifade etmektedir. Antalya L Tipi Ceza İnfaz kurumunda ise haftada 1 kez toprak sahada düzenli olarak futbol oynadığını, avluda hemen hemen her gün koğuşdaki arkadaşları ile voleybol oynadığını beyan etmiştir. 1 yılı aşkın süredir düzenli olarak da çini atölyesine katılmakta ve en sevdiği aktivitenin çini olduğunu ifade etmektedir. Futbol ve voleybol ise çiniden sonra ona en iyi gelen serbest zaman aktivite/ etkinlikleridir.
- Demet 29 yaşında ve evlidir. Çocuğu bulunmamaktadır. Lise mezunudur. Daha önce hiçbir suça karışmamıştır. Cezaevine girme sebebi uyuşturucu maddelerle ilgili suçları kapsamaktadır. İşlemiş olduğu suç nedeniyle 13 yıl 9 aylık cezaya çarptırılmıştır. Aylık gelirinin yaklaşık olarak 300 TL olduğunu beyan etmiştir. Cezaevi yönetiminin mahkumlar için hazırladığı etkinliklere düzenli olarak

katılmaktadır. Hapishanedeki boş zamanlarını kuaförlük kursu, dikiş atölyesi ve kilit atölyesi çalışmaları ile geçirmektedir. Koğuş içi aktivitesi olarak da avluda voleybol oynadıklarını vakit buldukça AÖF sınavlarına hazırlandığını ifade etmektedir. En sevdiği serbest zaman etkinliğinin kuaförlük kursu olduğunu, voleybol oynamaktan keyif aldığını ve AÖF çalışmanın onu mutlu ettiğini ifade etmektedir.

- Fatma, 33 yaşındadır. Yaşadığı ailesel problemler nedeniyle eğitimine devam edememiş ve ortaöğretimi bitirememiştir. Okur-yazarlığı vardır. Evli ve çocukludur. Hapishanede olduğu sürede çocuklarına eşi bakmaktadır. Daha önce birçok suç nedeniyle tutuklanmış ve hüküm giymiştir. Şu an hapishanedeki durumu hükümlüdür ve son işlediği suç ile birlikte hapishaneye toplam 10 kez girmiştir. 7 yıl cezaya çarptırılmış ve bu sürenin 3 yılını yatmıştır. Tüm dosyalarının hırsızlık olduğu görülmektedir. Aylık gelirinin oldukça az olduğu, atölye çalışmalarından bir miktar para kazandığını, bunun dışında bir geliri olmadığını beyan etmiştir. Hapishanedeki kurs ve etkinliklere katılmaktadır. Hapishanede bulunduğu süre içinde okuma-yazma kursuna katılmış, dikiş ve kilit yapım atölyelerinde aktif olarak yer almıştır. Koğuş içinde yapmış olduğu voleybol aktivitesi en sevdiği aktivitedir. Daha sonra terzi ve el işi atölyelerini sevdiğini ifade etmiştir.
- Elif, 20 yaşındadır. Evlenmiş boşanmış ve bir çocuğu bulunmaktadır. Çocuğuna kendi ailesi ve akrabalarının baktığını ifade etmektedir. Orta-öğretim mezunudur. Daha önce hem tutuklanmış hem de hüküm giymiştir. Toplamda cezaevine giriş sayısı 3'tür. 7 yıla mahkum edilmiş ve bu cezanın 6 ayını yatmıştır. Tüm suçları uyuşturucu madde kapsamındadır. Düzenli olarak cezaevinde düzenlenen etkinliklere katılmaktadır. Daha önce dikiş, ahşap boyama ve çiçek yapma kurslarına katılmıştır. Şuan dikiş atölyesinde çalışmaya devam etmektedir. En sevdiği etkinliğin ahşap boyama olduğunu ifade etmektedir.
- Dilek, 33 yaşındadır. Akdeniz bölgesinde küçük bir köyde yaşamaktadır. Lise mezunudur. Evli ve çocukludur. Çocuğuna eşi ve eşinin annesi bakmaktadır.

Cezası kesinleşmediği için hükümlü statüsünde yer aldığını, işlediği cinayet suçunun nefsi müdafaa gerekçesi ile hala devam ettiğini ifade etmiştir. Bunun dışında herhangi bir sabıka kaydı bulunmamaktadır. Toplamda 6.5 yıl ceza almıştır ancak hükmümlü olduğu için kalan süresi belli değildir ve 2.5 yıldır hapis yatmaktadır. Aylık geliri 150 TL civarındadır. Kendini geliştirmek için mümkün olan her eğitim, seminer ve kursa katılmaya çalıştığını ifade etmektedir. Bu zamana kadar hijyen kursu, kadın- doğum kursuna katılmıştır. Bununla birlikte terzi atölyesinde çalışmış, oratoryo etkinliğine katılmış ve kapı kilit atölyesinde çalışmıştır. En sevdiği etkinliğin terzi atölyesi olduğunu ifade etmektedir.

- Tuğçe, 22 yaşındadır. Aile kültürü nedeniyle hiç okula gitmediğini ve okur-yazarlığının olmadığını ifade etmektedir. Bekardır ve hiç çocuğu yoktur. Daha önce hiçbir suçtan tutuklanmamış veya hüküm giymemiştir. İlk kez hüküm giydiği suç, uyuşturucu madde suçları kapsamıdır. Aylık geliri yok denecek kadar azdır. Hapishanede atölye çalışmaları ve ortacılık yaparak para kazanmaktadır. Ancak uyuşturucu problemine bağlı olarak yaşadığı sağlık sorunları kendisini kısıtlamaktadır. Bu duruma rağmen düzenli olarak serbest zaman etkinliklerine katılmaktadır. Bu zamana kadar okuma- yazma kursu, halı yapım kursu, terzi kursu ve kilit yapım atölyelerine katılmıştır. En sevdiği etkinliğin atölye çalışmaları olduğunu ifade etmektedir. Halı kursu ve terzi kursu da sırası ile diğer sevdiği etkinliklerdir.
- Kübra, 38 yaşındadır. Daha önce hiç evlenmemiştir ve çocuğu bulunmamaktadır. Ortaokulu bitirdiğini, Lise terk olduğunu ifade etmiştir. Daha önce karışmış olduğu hırsızlık suçu nedeniyle birçok kere tutuklanmış ve hüküm giymiştir. İşlediği son suç olan uyuşturucu madde suçları kapsamında 25. kez hapishaneye girmiş ve hükümlü olarak yargılanmaya devam etmektedir. Toplamda 12 yıl 6 ay cezaya çarptırılmış ve bu sürenin 3 yılını geçirmiştir. Hükümlü olduğu için cezası henüz net değildir. Aylık 300 TL kadar atölye çalışmasından gelir elde etmektedir. Düzenli olarak serbest zaman etkinliklerine katılmaktadır. Özellikle uyuşturucu ile mücadele kapsamında SAMBA gruplarına ve çeşitli seminerlere katıldığını bunun dışında düzenli olarak voleybol oynadığını ifade etmektedir.

Hala düzenli olarak kapı kilit atölyesinde çalışmakta, voleybolun en sevdiği aktivite olduğunu söylemektedir.

- Arzu, 37 yaşındadır. Eğitim olanakları yüzünden ilkokul terktir ancak okuryazarlığı bulunmaktadır. Evlidir, çocuğu yoktur. Daha önce tutuklanmıştır. İşlemiş olduğu suçla birlikte cezaevine toplamda iki kez girmiştir. 14 yıl 22 ay ceza almış ve bunun 7 yılını yatmıştır. İşlediği suçlar uyuşturucu madde suçları ve fuhuşa aracılık yapmaktır. Düzenli olarak cezaevi yönetiminin hazırlamış olduğu aktivite ve etkinliklere katılmaktadır. Konferanslar, şehitleri anma günü etkinliklerinin yanı sıra ahşap kursu, tığ kursu, kuran kursu ve kuaför kurslarına katılmıştır. En sevdiği aktiviteler sırası ile ahşap, tığ ve kuaför kurslarıdır.
- Başak, 39 yaşındadır. Yaşamış olduğu çevre nedeniyle eğitim görmemiştir ve okur-yazar değildir. Evlenmiş boşanmış ve çocukları bulunmaktadır. Çocuklarının yetişkin olması nedeniyle kendi sorumluluklarını yerine getirebildiğini ifade etmektedir. Daha önce herhangi bir suça karışmamıştır. Konut basma ve yağma suçu nedeniyle 8 sene 1 ay olarak cezaya çarptırılmıştır ancak hükümlü olduğu için ceza süresi net değildir. 1.5 yıldır cezaevinde bulunmaktadır. Maddi durumunun oldukça yetersiz olduğunu, aylık 100 TL ile hapisane hayatında kişisel ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığını ifade etmektedir. Düzenli olarak serbest zaman etkinliklerine katılmaktadır. En sevdiği etkinliğinin kapı kilit atölyesi olduğunu ifade etmektedir. Bunun dışında okuma-yazma kursuna ve terzi kursuna gittiğini söylemektedir.
- Pınar, 28 yaşında ve lise mezunudur. Evlidir ancak çocuğu bulunmamaktadır. Daha önce 5 kez işlemiş olduğu hırsızlık suçu nedeniyle cezaevine girmiştir. Bu suça karşılık almış olduğu ceza toplamda 28 yıldır ve bu cezanın 8 yılını geçirmiştir. Aylık gelirin en fazla 150 TL civarında olduğunu ifade etmektedir. Cezaevi yönetiminin hazırlamış olduğu kurs ve etkinliklere düzenli olarak katılmaktadır. Bu zamana kadar birçok kurs ve seminere katılmıştır. Bunlar terzi, kapı kilit, terlik ve tığ atölyeleridir. Koğuş avlusunda düzenli olarak voleybol oynamakta, bazı yıllar düzenlenen voleybol turnuvalarına katıldığını ifade

etmektedir. En sevdiği aktivite voleyboldur. Onu sırası ile terzi ve el işi etkinlikleri takip etmektedir.

- Eda, 33 yaşındadır. Ortaöğretim mezunudur ve okur-yazarlığı bulunmaktadır. Evli ve çocukludur. Çocuklarına dışarıda aile ve akrabaları bakmaktadır. Daha önce hem tutuklanmış hem de hüküm giymiştir. Toplamda hapishaneye dördüncü girişidir ve bu suçların hepsi hırsızlık nedeniyle olmuştur. Almış olduğu son cezası 13 yıldır ve bu cezanın 6 yılını geçirmiştir. Aylık gelir düzeyinin diğer mahkumlara göre yüksek olduğunu ailesinin desteği ile yaklaşık 700 TL gelir elde ettiğini ifade etmektedir. Kurs, aktivite ve etkinliklere düzenli olarak katılmaktadır. Bu zamana kadar kuran ve kuaförlük kursuna katılmış, kapı kilit, plastik ve terzi atölyelerinde aktif olarak yer almıştır. En fazla zaman geçirmekten hoşlandığı aktivite terzi kursudur. Kuaförlük kursundan da keyif aldığını ve kuran kursunun da onu manevi olarak rahatlattığını ifade etmektedir.

EK 2- SORU FORMLARI

Merhabalar,

Merhabalar, Akdeniz Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi doktora öğrencisi olarak görev yapmaktayım. Adım Elif KÖSE. Bu çalışma Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda bulunan mahkumların katılmış oldukları serbest zaman aktivite ve etkinliklerinden elde ettikleri faydalara odaklanmaktadır. Araştırmadan elde edilecek sonuçların, mahkumlara meslek kazandırma ve onları istihdam etme hususlarında daha etkin çözümler sağlayacak politikaların geliştirilmesi için önemli ipuçları sunacağını düşünmekteyim.

Bu görüşmeden elde edilen bilgiler yalnızca araştırma amacıyla kullanılacağından mülakat sorularının cevaplandırılmasına göstereceğiniz ilgi ve samimiyet bu araştırmanın geçerlilik ve güvenilirlik düzeyini yükseltecektir.

Görüşmeye geçmeden önce şunu belirtmek isterim: Bu görüşmeden elde edilecek söyleyişler kesinlikle gizlidir ve araştırmanın amacı dışında hiçbir amaçla başka bir çalışmada kullanılmayacaktır. Görüşme cevaplarını içtenlikle cevaplamanız için bu araştırmada isimleriniz yer almayacak bunu yerine kod ismi veya rumuz kullanılarak tarafınca şifrelenecektir.

Görüşmeden elde edilecek verilerin daha iyi analiz edilebilmesi için zaman kısıtının bulunmadığını ve ifadelerinizin olduğu gibi yazılacağını ifade etmek isterim. Görüşme sonunda istemediğiniz bölümleri çıkartabilir veya bu görüşmenin bir kopyasını size verebilirim.

Görüşmelerimiz birden fazla kez olabilir. Bu sürenin içeriğin zenginliğine bağlı olarak değişeceğini tahmin ediyorum. Müsaadenizle görüşmeye geçmek istiyorum.

Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Kaç Yaşındasınız?
2. Cinsiyetiniz?
3. Kadın b) Erkek
4. Doğum yeriniz?
5. Köy b) İlçe c) İl d) Büyükşehir
6. Eğitim durumunuz nedir?
7. Okur- yazar değil b) Okur-yazar c) Ortaöğretim d) Lise e) Üniversite
8. Medeni durumunuz nedir?
9. Evli b) Bekar c) Boşanmış
10. Çocuğunuz var mı? (Çocuğunuz yok ise 7.soruya geçiniz.)
11. a) Evet b) Hayır
12. Çocuğunuza kim bakıyor?
13. a) Eşim b) Ailem -Akrabalarım c) Yurt- Kreş d) Diğer.....
14. Cezaevindeki durumunuz nedir?
15. a) Tutuklu b) Hükümlü c) Hükümözlü
16. Daha önce tutuklandınız ya da hüküm giydiniz mi?
17. a) Tutuklandım b) Hüküm giydim c) İkisi de d) Hiçbiri
18. Cezaevine toplam giriş sayısını kaçtır? (Bu dâhil)
19. Toplam hüküm süreniz ne kadar? (Ay)
20. Kalan ceza süreniz ne kadar? (Ay)
21. Suç türünüz nedir?
22. a) Cinayet b) Hırsızlık c) Gasp d) Siyasi Eylem e) Yaralama f) Fiziksel Saldırı
g) Cinsel Suçlar h) Kaçakçılık ı) Dolandırıcılık i) Öldürmeye Teşebbüs j) Adam
kaçırma k) Uyuşturucu madde suçları l) Diğer.....
23. Aylık geliriniz ne kadar?
24. 1000 TL'den az b) 1000-2000 TL c) 2000- 3000 TL d) 3000 TL'den fazla
25. Hangi aktivite/ etkinliklere düzenli olarak katılıyorsunuz?

YARI YAPILANDIRILMIŞ SORULAR

1. Serbest zaman değerlendirme denildiğinde ne anlıyorsunuz? Nasıl? Neden?
2. Serbest zamanlarınızı nasıl değerlendiriyor, neler yapıyorsunuz?
3. Bu zamana kadar katılmış olduğunuz etkinlikleri detaylı bir şekilde anlatır mısınız?
4. En sevdiğiniz etkinlikler/aktiviteler nelerdir? Neden?
5. Serbest zamanda yapmış olduğunuz bu etkinliklerin/aktivitelerin size faydası konusunda neler düşünüyorsunuz?
6. En faydalı bulduğunuz aktivite nedir? Neden?
7. Yapmış olduğunuz etkinlikler/ aktiviteler içinde sizi mutlu eden bir olay/anı yaşadınız mı? Anlatır mısınız?
8. Yapmış olduğunuz etkinlikler/ aktiviteler sizi nasıl etkiliyor?
9. Yapmış olduğunuz etkinlikler/ aktiviteler fiziksel sağlığınıza nasıl etkiliyor?
10. Yapmış olduğunuz etkinlikler/ aktiviteler serbest zaman doyumunuzu nasıl etkiliyor?
11. Yapmış olduğunuz etkinlikler/ aktiviteler psikolojik sağlığınıza nasıl etkiliyor?
12. Yapmış olduğunuz etkinlikler/ aktiviteler sosyal iletişiminizi nasıl etkiliyor?
13. Yapmış olduğunuz etkinlikler/ aktiviteler sosyal ilişkilerinizi nasıl etkiliyor?
14. Yapmış olduğunuz etkinlikler/ aktiviteler aile hayatınızı nasıl etkiliyor?
15. Yapmış olduğunuz etkinlikler/ aktiviteler ekonomik hayatınızı nasıl etkiliyor?
16. Yapmış olduğunuz etkinlikler/ aktiviteler eğitim düzeyinizi nasıl etkiliyor?
17. Yapmış olduğunuz etkinlikler/ aktiviteler duygusal durumunuzu nasıl etkiliyor?
18. Yapmış olduğunuz etkinlikler/ aktiviteler nedeniyle çevrenizdeki insanların size bakış açılarında herhangi bir değişiklik oldu mu? Neden?
19. Hapishanede serbest zamanların değerlendirilmesi hususunda neler yapılabilir? Neden?
20. Serbest zamanların değerlendirilmesi hususunda meslek eğitimleri neden önemlidir?
21. Serbest zamanların değerlendirilmesi hususunda fiziksel aktivite/ spor neden önemlidir?

22. Serbest zamanların değerdendirilmesi hususunda açık alan rekreasyonu neden önemlidir?
23. Serbest zamanların değerdendirilmesi hususunda eğitim programları neden önemlidir?
24. Katılmış olduğunuz serbest zaman etkinliklerin/aktivitelerinin, mahkumiyet sonrasındaki sürece olan etkileri hakkında ne düşünüyorsunuz?
25. Yapmış olduğunuz etkinliklerin/aktivitelerin iş bulmanızı nasıl etkiyeceğini düşünüyorsunuz?
26. Yapmış olduğunuz etkinliklerin/aktivitelerin sosyal hayata adaptasyonunuzu nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?
27. Yapmış olduğunuz etkinliklerin/aktivitelerin aile ilişkilerinizi nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?
28. Yapmış olduğunuz etkinliklerin/aktivitelerin suçta tekrar karışmanız üzerinde nasıl bir etkisi olacağını düşünüyorsunuz?

EK 3- BASİTLEŞTİRİLMİŞ ÇÖZÜMLEME İŞARETLERİ

[	Açık bırakılmış köşeli parantez; konuşan görüşmecinin sözleri ile üst üste geldiğine işaret eder.
=	Eşit işaretinin bir çizgisi satırın sonunda; bir çizgisi satırın başında ise, iki satır arasında boşluk olmadığına işaret eder.
(.4)	Parantez içinde sayılar; bir saniyenin onda birinden çok olmayan küçük bir boşluğu gösterir.
—	Bir kelimenin altını çizmek, sesle vurgulanan ve genişçe bir ara ile belirtilen vurgu biçimlerine işaret eder.
::	Noktalı kolonlar önceki sesin uzatıldığına işaret eder. Kolonların uzunluğu uzatmanın uzunluğunu gösterir.
BUYUK	Büyük harfler, satır başında olanlar hariç, konuşma sırasında görece yüksek olan seslere işaret eder.
.hı hı hı	Noktalı kullanıldığında konuşulunun nefesini tuttuğunu, noktasız konuşulunun nefes verdiğini gösterir.
()	Boş parantezler; çözümleme yapanın söyleneni duymadığını gösterir.
(Kelime)	Parantez içinde kelime; çözümleme yapanın
(())	Çift parantezler; çözümlemeden çok, çözümleyicinin tanımlarını ifade eder.
....?	Noktalı soru işareti; konuşmacının biteviye sorularını, tonlamasını gösterir.
(.)	Ara duruşlar
*hh	Konuşmacı nefes almak için durdu
-	Önceki kelime ve ses
:	Konuşmacı sesi veya kelimeyi uzattı
()	Açık olmayan konuşma parçası
.	Ses tonunda düşüş (her zaman cümle sonunun geldiğini göstermez)
?	Her zaman soruya işaret etmez, belirsizlik gösterir
↑	Ses tonunda iniş-çıkışlar
↓Nxxx	Konuşmacının önem verdiği sözcük (Altı çizgi kelime)

EK 4- MEMO NOTLARI

Burak	Memo Notları	YER/SAAT/TARİH
Her şeyden öte insan burayı iş yeri gibi hissediyor. Gerçekten iş yeri gibi... Çoğu kişi buraya girmeden önce çalışan, iş, meslek sahibi birileri değiller. Ama buraya geldiler atölyede çalışmaya karar verdiler, bakın sizde görüyorsunuz, kafayı kaldırmadan çalışıyorlar. Bir sürü kişi çıraklık ve kalfalık belgeleri aldı, bakın duvarda asılı. Buradaki herkes şöyle hayaller kuruyor. Buradan çıkınca ben çini atölyesi açacağım diyor. Burada usta olmuş, bunun hayallerini kuruyor. Ancak normal bir koşutta olsa (işçi koşu ayrı) gelecek hayalleri kuramaz niye öyle bir deneyimi yok. Ben eskiden iş bulamıyordum işim yoktu, şimdi çıkınca yapacak işim var, pis işlere bulaşmam diyen bir sürü insan var. Ben de bu düşünceleri kendi içimde yaşıyorum. Burada çini ustası oldum, o kadar emek verdim. Dışarda olsa idim bunca şey öğrenemezdim çiniye ilişkin. Çini için kullanılan ham maddeden, kaç derecede fırına atılmasına, verniklenme işleminin yapımına dair bilgiler edindim.	Mahkumlar yaklaşık 150 m2'lik iki katlı bir atölye de çalışıyorlar. Aşağı katta çinileri pişirdikleri fırınlar ve bu işle ilgilenen mahkumlar bulunuyor. Üst katta ise çinilerin, magnetlerin boyandığı bir alan ve küçük bir çay ocağı ile çini atölyesi şefine ait bir ofis bulunuyor. Bu atölyede sahip olabilecekleri neredeyse her şeye sahip görünüyorlar. Şef'in çalışma ofisinde bir adet çalışma masası, kütüphane, şık bir sehpa, TV mevcut. Gelen kurum çalışanları genellikle burada ağırlanıyor. Çay ocağında çay, kahve, sodaya kadar birçok ikramlıkları mevcut. Gerçekten tam anlamıyla bir iş yeri gibi. Mahkumlar burada güzel vakti geçiriyor gibi görünüyor. Neredeyse herkesin keyfi yerinde ve birbirleri ile şakalaşma halindeler. Bunun dışında herkes görevine çok motive. Duvarlarda mahkumların almış olduğu çıraklık ve ustalık belgeleri asılı. Mahkumların katılmış oldukları serbest zaman aktivitelerinin onlara katkısını desteklemek için resmi belgelerini gösterme gibi bir eğilimleri var. Mülakat esnasında mahkumları belgeleri göstermeye ben yönlendiriyor olabilir miyim? Bunu tekrar gözden geçirmem gerekiyor. Eski görüşmeleri de gözden geçirdim ve gördüğüm kadarıyla konuşmaları görüştüğüm kişiler yönlendiriyor.	Çini atölyesi 03/04/2019 10:30

EK 5- ARAŞTIRMACININ TRANSKRİPTİ

Akdeniz Üniversitesi

Öğrenci No 20165006014

Adı Soyadı ELİF KÖSE

Fakülte Sağlık Bilimleri Ens

Program Spor Bilimleri (Dr)

Kayıt Tarihi 01.02.2017

Kayıt Nedeni Doktora

Öğrenci Durumu Aktif

Danışmanı Doç.Dr. TENNUR YERLİSÜ LAPA

1. Sınıf Güz				1. Sınıf Bahar			
Ders Kodu	Ders Adı	AKTS	NotHarf	Ders Kodu	Ders Adı	AKTS	NotHarf
HEY 7005	Hemşirelik Yönetiminde İstatistik Uygul	62,00	CC	HSB 7006	İleri Nitel Araştırma Yöntemleri	6 4,00	AA
SGB 7901	Uzmanlık Alan Dersi	80,00	YT	SGB 7902	Uzmanlık Alan Dersi	8 4,00	AA
SGB 7903	DANIŞMANLIK	10,00	YT	SGB 7904	DANIŞMANLIK	1 4,00	AA
SGB 7905	İleri Bilimsel Araştırma Teknikleri ve	64,00	AA	SPB 7002	Seminer I	4 0,00	YT
SPB 7015	Uygulamalı Spor Psikolojisi	64,00	AA	SPB 7066	Beden Eğitimi ve Spor Araştırmalarında	64,00	AA
SPB 7049	sporda sponsorluk	64,00	AA	SPB 7070	SPOR AHLAKINDA GÜNCEL SORUNLAR	6 4,00	AA
SPB 7053	REKREASYONDA GÜNCEL KONULAR	64,00	AA	TUR 7030	NİTEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ	10 4,00	AA
SPB 7065	Çağdaş Beden Eğitimi ve Sporun Gelişimi	64,00	AA				
ANO : 3,67 D.AKTS : 36 GANO : 3,67 G.AKTS : 36				ANO : 4,00 D.AKTS : 28 GANO : 3,81 G.AKTS : 64			

EK 6- ETİK KURUL KARARI

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ
KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
2018

KARAR

ETİK KURUL BİLGİLERİ	ETİK KURULUN ADI	Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu	
	AÇIK ADRESİ:	Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı Morfoloji Binası A Blok 1. Kat No: A1-05 Kampüs /ANTALYA	
	TELEFON	0 (242) 249 69 54	
	FAKS	0 (242) 249 69 03	
	E-POSTA	etik@akdeniz.edu.tr	
	ETİK KURUL KODU	2012-KAEK-20	
PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ UNVANI/ADI/SOYADI		Doç.Dr. Tennur Yerlisu LAPA	
ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI		Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda Bulunan Mahkumların Serbest Zaman Etkinliklerinden Edindikleri Faydalar: Temellendirilmiş Kuram Çalışması	
DESTEKLEYİCİ		TUBİTAK	
KARAR BİLGİLERİ	Karar No: 672	Tarih: 26.09.2018	
	Yukarıda bilgileri verilen çalışmanın yapılmasında bilimsel ve etik açısından sakınca olmadığına oy birliği ile karar verilmiştir.		

EK 7- ADALET BAKANLIĞI İZNİ

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 57292265-204.06.03-E.378/17991
Konu : Elif KÖSE'nin Araştırma Talebi

31/01/2019

ANTALYA CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA

İlgi :24/01/2019 tarihli ve B.M. 2019/1049 sayılı yazı.

Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Bilimleri Doktora öğrencisi Elif Köse'nin, "Antalya L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Bulunan Bireylerin Serbest Zaman Etkinliklerinden Edindikleri Faydalar: Temenlendirilmiş Bir Kuram Çalışması" konulu araştırmayı yapma talebine ilişkin ilgi yazı ve ekleri incelendi.

Talebe konu araştırmanın; Antalya L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda, 18 Şubat 2019 - 16 Ağustos 2019 tarihleri arasında, kurumun belirleyeceği gün ve saatlerde, çalışmaya katılacak hükümlülerin bilgilendirilmesi ve bilgilendirme onam formu doldurulması, araştırma konusuyla sınırlı kalınması, ses kaydı ve görüntü alınmaması, kurum görevlileri nezaretinde gerçekleştirilmesi, çalışma sonucunun iki örneği ile CD'sinin araştırmayı yapacak kişi tarafından Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne gönderilmesi, araştırma sonucunun Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün izni olmaksızın yayınlanmaması koşullarıyla gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür.

Gereği ile ilgili kişiye bu yönde bilgi verilmesini rica ederim.

EK 8- AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce gönüllüye / katılımcıya verilmesi gereken bilgileri gösteren Aydınlatılmış Onam Formu adlı metni kendi anadilimde okudum ya da bana okunmasını sağladım. Bu bilgilerin içeriği ve anlamı, yazılı ve sözlü olarak açıklandı. Aklıma gelen bütün soruları sorma olanağı tanındı ve sorularıma doyurucu cevaplar aldım. Çalışmaya katılmadığım ya da katıldıktan sonra çekildiğim durumda, hiçbir yasal hakkımdan vazgeçmiş olmayacağım. Bu koşullarla, söz konusu araştırmaya hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Ben,.....(isim) görüşme ve gözleme katılmayı kabul ederim.

Katılımcının imzası

Tarih:

XXXXXX

EK 9- İŞ ZAMAN ÇİZELGESİ

İş Paketi Adı/Tanımı	AYLAR																							
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Alanyazın taraması																								
Yasal izinlerin alınması																								
L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda seminer düzenlenmesi																								
Pilot çalışmanın yapılması																								
Görüşmelerin yapılması																								
Mülakatların Çözümlemesi																								
Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda gözlem yapılması																								
Antalya L Tipi Ceza İnfaz Kurumunda dokümanların incelenmesi																								
Veri analizlerinin yapılması (görüşme, gözlem, doküman)																								
Analiz sonuçlarının yorumlanması																								
Tezin yazımı																								

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı	Elif	Uyruğu	TC
Soyadı	Köse	Tel no	
Doğum tarihi		e-posta	

Eğitim Bilgileri

Mezun olduğu kurum		Mezuniyet yılı
Lise	Gazi Anadolu Lisesi	2001-2002
Lisans	Akdeniz Üniversitesi Yöneticilik Bölümü	2005-2006
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi Rekreasyon A.B.D	2015-2016
Doktora	Sağlık Bilimleri Enstitüsü	2020-2021

İş Deneyimi

Görevi	Kurum	Süre (yıl-yıl)
Oyunculuk Deneyimleri	Akdeniz Üniversitesi Spor Kulübü (1. Lig), Belediye Spor Trabzon, Uşak Gençlik Spor Kulübü, Muratpaşa Belediye Spor Kulübü (Süper Lig)	1995-2008
Hakemlik Deneyimleri	Antalya Aday hentbol Hakemliği, Antalya İl hakemliği, Antalya Klasman Hakemliği	2001-2006
Antrenörlük Deneyimleri	Akev Koleji/ Hentbol kadın alt yapı antrebörlüğü, Prolife Spor Salonu, Fitness Antrenörlüğü, Sportz Club 242 Spor Komplekslerinde, Antrenör ve Koordinatör	2001- 2019

Yabancı Dilleri	Sınav türü	Puanı
İngilizce	YDS	71,25

Proje Deneyimi

Proje Adı	Destekleyen kurum	Süre (Yıl-Yıl)
Denetimli Serbestlik Yasasından Yararlanan Bireylerin Serbest Zaman Fiziksel Aktivitesine Katılım Engellerine İlişkin Bir Durum Çalışması (ID: 3200)	BAP	2018-2019

Burslar-Ödüller:

▪ **Köse E., Yerlisu Lapa T., Günbayı İ.** “Mahkum Bireylerin Serbest Zaman Etkinliklerinden Elde Ettiği Faydalar: Bir Durum Çalışması”, 17. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, ANTALYA, TÜRKİYE, 13- 16 Kasım 2019, pp.2542-2543. (En iyi Sözel Bildiri)

Yayınlar ve Bildiriler:

YAYIMLANMIŞ MAKALELER

▪ **Köse E., Bayköse N., Bal E., Yerlisu Lapa T.,** "The Role of Body Perception Level of Regular Exercise in the prediction of Fear of Negative Evaluation", Mediterranean Journal of Humanities, vol.6, pp.351-360, 2016.

▪ **Köse E., Bayköse N.,** “Serbest Zamanda Sıkılma Algısı ve Egzersiz Bağımlılığı Arasındaki İlişki”, Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, vol.2, pp. 1-14, 2019.

▪ **Yerlisu Lapa T., Köse E., Günbayı İ.,** "Türkiye’de yapılan Rekreasyon Araştırmaları: Sistematiik bir Derleme", Spor Bilimleri Dergisi: Hacettepe Üniversitesi, cilt.29, ss.87-104, 2018.

▪ **Yerlisu Lapa T., Köse E.,** "Serbest Zaman Engelleri ile Engellerle Baş Etme Stratejileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Keşifsel bir Çalışma", Celal Bayar Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, cilt.13, pp.356-375, 2018.

▪ **Köse E., Yerlisu Lapa T.,** "Denetimli Serbestlik Yasasından Yararlanan Bireylerin Serbest Zaman Fiziksel Aktivite Kısıtlayıcılarına Yönelik bir İnceleme", Spormetre, cilt.17, pp. 119-137, 2018.

▪ **Köse E. , Yerlisu Lapa T.,** "Serbest Zaman Engelleri ile Serbest Zaman Kolaylaştırıcıları Arasındaki İlişki: Kanonik Korelasyon Analizi ", Researcher Social Science Studies, vol.6, pp. 43-56, 2018.

▪ **Köse E., Yerlisu Lapa T.,** "The Effect on the Psychological Perception of Exercise in Female Inmates", International Journal of Human Sciences, vol.17, no.2, pp.593-608, 2020

▪ **Yerlisu Lapa T., Serdar E., Tercan Kaas E., Çakir V.O., Köse E.,** "Rekreasyonda Algılanan Sağlık Çıktıları Ölçeğinin Türkçe Versiyonunun Psikometrik Özellikleri", Spor Bilimleri Dergisi: Hacettepe Üniversitesi, cilt.31, no.2, pp.83-95, 2020.

HAKEMLİ KONGRE / SEMPOZYUMLARIN BİLDİRİ KİTAPLARINDA YER ALAN YAYINLAR

▪ **Yerlisu Lapa T., Tercan Kaas E., Köse E., Gülşen D.B.A., Karazor M.** “Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Serbest Zamanda Egzersiz Katılımı ve İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Cinsiyetlerine ve Bölümlerine Göre Karşılaştırılması”, 17. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, ANTALYA, TÜRKİYE, 13- 16 Kasım 2019, pp.3527.

▪ **Yerlisu Lapa T., Köse E., Ünsal D.** “Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman ve Yaşam Tatminlerinin İncelenmesi”, 17. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, ANTALYA, TÜRKİYE, 13- 16 Kasım 2019, pp.3526.

▪ **Köse E., Yerlisu Lapa T., Tercan Kaas E., Uzun N.B.** “Algılanan Özgürlük Ölçeğinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ölçme Değişmezliğinin Test Edilmesi”, 17. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, ANTALYA, TÜRKİYE, 13- 16 Kasım 2019, pp.2543-2544.

▪ **Köse E., Yerlisu Lapa T., Günbayı İ.** “Mahkum Bireylerin Serbest Zaman Etkinliklerinden Elde Ettiği Faydalar: Bir Durum Çalışması”, 17. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, ANTALYA, TÜRKİYE, 13- 16 Kasım 2019, pp.2542-2543.

▪ **Yerlisu Lapa T., Köse E.** “Geçmişten Günümüze Rekreasyon: Journal of Leisure Research Dergisinin Bibliyometrik Analizi”, 17. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, ANTALYA, TÜRKİYE, 13- 16 Kasım 2019, pp.2544-2545.

▪ **Yerlisu Lapa T., Gülşen D.B.A., Köse E., Tercan Kaas E., Erdem E.** “Fitness Merkezlerine Devam Eden Bireylerin Egzersiz Düzeyleri, Egzersize Katılım Nedenleri ve Sağlık Çıktıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, 17. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, ANTALYA, TÜRKİYE, 13- 16 Kasım 2019, pp.2574-2580.

▪ **Köse E. , Yerlisu Lapa T.,** "Rekreasyon Faydası ile Yaşam Doyumu arasındaki ilişkide Serbest Zaman Doyumunun Aracılık Rolü", 2. Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresi, MUĞLA, TÜRKİYE, 11-14 Nisan 2019, pp.185-185.

▪ **Karaca A.A. , Yerlisu Lapa T., Köse E. ,** "Serbest Zaman Motivasyonu ve Serbest Zaman Engelleri ile Baş Etme Stratejilerinin Serbest Zaman Engelleri üzerindeki Etkisi", 2. Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresi, MUĞLA, TÜRKİYE, 11-14 Nisan 2019, pp.229-230.

▪ **Öner B., Yerlisu Lapa T., Köse E.,** "Mobil Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi için Pilot Çalışma", Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresi, MUĞLA, TÜRKİYE, 10-13 Mayıs 2018, pp.283-284.

▪ **Köse E. , Yerlisu Lapa T.,** "Denetimli Serbestlik Yasasından Yararlanan Bireyler: Serbest Zaman Fiziksel Aktivite Kısıtlayıcıları ", Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresi, MUĞLA, TÜRKİYE, 10-13 Mayıs 2018, pp.57-58.

▪ **Yerlisu Lapa T., Köse E. ,** "Serbest Zaman Engelleri ile Serbest Zaman Baş Etme Stratejileri Arasındaki İlişki: Kanonik Korelasyon Analizi", Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresi, MUĞLA, TÜRKİYE, 10-13 Mayıs 2018, pp.506-507.

▪ **Köse E., Bayköse N.,** “Serbest Zamanda Sıkılma Algısı ve Egzersiz Bağımlılığı Arasındaki İlişki” Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresi, MUĞLA, TÜRKİYE, 10-13 Mayıs 2018, pp.229-230.

▪ **Köse E., Yerlisu Lapa T.,** "Serbest Zaman Engelleri ve Serbest Zaman Kolaylaştırıcıları Arasındaki İlişkinin Kanonik Korelasyon Analizi ile İncelenmesi", Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresi, MUĞLA, TÜRKİYE, 10-13 Mayıs 2018, pp.279-280.

▪ **Koç E., Yerlisu Lapa T., Köse E.,** "Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin “Rekreasyon” ve “Serbest Zaman” Kavramlarına İlişkin Metaforik Algıları", Uluslararası Rekreasyon ve Spor Yönetimi Kongresi, MUĞLA, TÜRKİYE, 10-13 Mayıs 2018, pp.231-232.

▪ **Köse E. , Yerlisu Lapa T.,** "Serbest Zaman Araştırma Desenlerine Yön Veren Sosyal Paradigmalar: Sistematik bir İnceleme ", 16. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, ANTALYA, TÜRKİYE, 31 Ekim - 3 Kasım 2018, pp.954-954.

▪ **Yerlisu Lapa T., Köse E. ,** "Serbest Zamana Katılımı Belirlemede Serbest Zaman Kolaylaştırıcıları, Engelleri Ve Engellerle Baş Etmenin Rolü: Yapısal Eşitlik Modeli ", 16. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, ANTALYA, TÜRKİYE, 31 Ekim - 3 Kasım 2018, pp.936-937.

▪ **Köse E. , Yerlisu Lapa T.,** "Serbest Zaman Kolaylaştırıcıları ve Serbest Zaman Engelleri ile Baş Etme Stratejileri arasındaki İlişkinin Kanonik Korelasyon Analizi ile İncelenmesi", 16. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, ANTALYA, TÜRKİYE, 31 Ekim - 3 Kasım 2018, pp.938-939.

▪ **Yerlisu Lapa T., Köse E., Günbayi İ.,** "Türkiye’de Rekreasyonun Gelişimi: Sistematik İnceleme ", 15. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, ANTALYA, TÜRKİYE, 15-18 Kasım 2017, pp.499-500.

▪ **Köse E., Yerlisu Lapa T.,** "Kadın Mahkumlarda Egzersizin Psikolojik Algılar üzerine Etkisi", 4. Uluslararası Spor Bilimleri Turizm ve Rekreasyon Öğrenci Kongresi , BURDUR, TÜRKİYE, 21-23 Nisan 2017, pp.181-181.

▪ **Köse E., Bayköse N., Bal E., Yerlisu Lapa T.,** "The Role of Body Perception Level of Doing Regular Exercise in Determining Fear of Negative Evaluation", III. Uluslararası Egzersiz ve Spor Psikolojisi Kongresi, İSTANBUL, TÜRKİYE, 23-25 Ekim 2015, pp.96-96.

KİTAP VE KİTAP BÖLÜMLERİ

▪ **Köse E., Yerlisu Lapa T.,** "Her Yönüyle Spor", Güven Yayıncılık, İSTANBUL, 2019.